1905

Lev Troçki

Tarih
Bilinci

Lev Troçki

1905

Lev Troçki

1905

Çeviren:
UFUK DEMİRSOY

Tarih Bilinci

Tarih Bilinci Yayınları, 3
Teori ve Tarih Dizisi: 3

1905

Lev Troçki'nin *1905* adlı İngilizce
kitabından Türkçeye çevrilmiştir.

Birinci Baskı
Eylül 2000

Kapak ve İç Baskı:
Kayhan Matbaacılık

ISBN 975-8517-01-5

Tarih Bilinci Yayınları
Nüzhet Efendi Sok. Ekşioğlu İşhanı
No: 9/40 Kat: 5 Kadıköy/İstanbul

Tel-Fax: 0.216.449.42.54
e-mail: tarihbilinci@hotmail.com

İÇİNDEKİLER

Çevirenin Notu
Birinci Baskıya Önsöz 1
İkinci Baskıya Önsöz 7
Almanca Baskıya Önsöz 8
Rusya'nın Toplumsal Gelişimi ve Çarlık 15
Rus Kapitalizmi 23
Köylülük ve Tarım Sorunu 33
Rus Devriminin İtici Güçleri 43
Modern Kent 44
Kapitalist Büyük Burjuvazi 45
Burjuva Entelijensiya 47
Proletarya 48
Soyluluk ve Toprak Sahipleri 50
Köylülük ve Şehirler 52
Rus Devriminin Doğası 54
Bahar 61
I 61
II 63
III 66
IV 67
V 68
VI 71
Dokuz Ocak 74
I 74
II 77
III 79
IV 80
V 82
Ekim Grevi 84
I 84
II 87
III 88
IV 91
V 92
VI 94
VII 96
VIII 96
İşçi Temsilcileri Sovyetinin Oluşumu 102

On Sekiz Ekim 110
Witte Hükümeti 114
"Özgürlükler"in İlk Günleri 118
Çarın Adamları İş Başında 124
Bastil Sansürüne Hücum 131
Muhalefet ve Devrim 146
Kasım Grevi 153
Sekiz Saat ve Bir Silah 165
Köylü Ayaklanmaları 172
Kızıl Filo 181
Karşı-devrimin Eşiğinde 192
Sovyetin Son Günleri 201
Aralık 213
Özet 226
Ekler 247
Proletarya ve Rus Devrimi 255
I 256
II 259
III 263
IV 265
Farklılıklarımız 268
I 270
II 272
III 273
IV 277
V 278
VI 280
VII 283
İktidar Mücadelesi 285
Rusya'nın Tarihsel Gelişiminin Özgül Nitelikleri Üzerine 292
I 292
II 301
İkinci Kısıma Önsöz Yerine 311
İşçi Temsilcileri Sovyeti Duruşması 314
Sovyet ve İddia Makamı 327
Mahkeme Önündeki Konuşmam 341
Oraya 355
ve Geri 377
Dizin 421

ÇEVİRENİN NOTU

1905 devrimi, Troçki'nin de Önsözünde belirttiği gibi, 1917 Ekim Devriminin girişi olarak değerlendirilegelmiştir. Bu devrimde izlenen yöntemler, kurulması savunulan sınıfsal ittifaklar ve devrime ilişkin yapılan sınıfsal tahliller, Rus sol hareketi içinde derin ayrışmalara yol açmış ve bu ayrışmalar ilerleyen yıllarda etkisini tüm dünya komünist hareketi üzerinde göstermiştir.

Geri bir ülkede, istemleri açısından burjuva demokratik devrim, yöntemleri açısından proleter devrim olarak başlayan 1905 devrimini değerlendiren *1905*, Asyatik ya da yarı-Asyatik izler taşıyan, kapitalizme geçişleri geç ve sancılı olan bizim gibi ülkelerde sınıfların takındıkları tutumlara ilişkin çok önemli ipuçları sunmaktadır. Rusya'da sınıfların tutumunu çok canlı bir biçimde sergileyen kitap, aynı zamanda *Sürekli Devrim Kuramının* nesnel dayanaklarının gözler önüne serilmesi bakımından da büyük bir önem taşıyor.

1905 Rusya'sı, 2000 yılında hâlâ demokrasiye geçişi tartışan Türkiye'deki okuyucuya çok tanıdık gelecektir. Burjuvazinin ödlekliği, küçük burjuvazinin kararsızlığı, önderlikten yoksun işçiler, gericiliğin iktidarı elden kaçırma korkusuyla ve günü kurtarma güdüsüyle izlediği dargörüşlü politikalar, ikiyüzlü entelijensiya, ters rüzgârlar esmeye başladığında "Çar"ın karşısında el etek öpmek için yarışan profesörler, her an en koyu muhafazakâr kesilebilecek kadar "liberal" olan "brifing" gazetecileri Doksan beş yıl geçmiş olmasına rağmen, bütün bunlar bizim hiç de yabancısı olduğumuz olgular değil. Dolayısıyla çıkarılan derslere de ilgisiz kalınamaz.

BİRİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ

1905 olayları 1917'nin devrimci dramına görkemli bir başlangıç oluşturuyordu. Gericiliğin zafer kazandığı yıllar boyunca, 1905 yılı bize tamamlanmış bir bütün olarak, *Rus Devrimi* olarak görünüyordu. Bugün ise, tarihsel öneminden hiçbir şey kaybetmeksizin, bu bağımsız niteliğini yitirmiş durumdadır. 1905 Devrimi, tıpkı 1917 Devriminin büyük emperyalist katliamın doğrudan bir sonucu olması gibi, Rus-Japon savaşının doğrudan sonucu olmuştu. Bu anlamda, hem başlangıcında hem de gelişimi içinde, bu giriş, bugün bizim katılımcısı ve tanığı olduğumuz tarihsel dramın tüm unsurlarını içinde taşıyordu. Fakat başlangıçta bu unsurlar henüz tümüyle gelişmiş bir biçimde değil, sıkıştırılmış bir biçimde ortaya çıkmıştı. 1905 mücadelesinde belirli bir yer tutan bütün güçler, bugün, 1917 olaylarının aydınlatıcı ışığı altında, öncekinden daha net olarak açığa çıkmaktadır. O zaman bile, onu adlandırırken kullandığımız şekliyle Kızıl Ekim, on iki yıl sonra gelişerek, karşılaştırılamayacak ölçüde daha güçlü ve gerçek anlamıyla muzaffer bir başka Ekime dönüştü.

1905'teki büyük avantajımız, bu devrimci başlangıç aşamasında bile biz Marksistlerin, tarihsel süreçleri kavramanın bilimsel yöntemiyle zaten silahlanmış olmasıydı. Bu, tarihin maddi sürecinin yalnızca bir dizi ipucu olarak açığa vurduğu bu ilişkileri anlamamızı mümkün kıldı. Rusya'nın güneyindeki 1903 kaotik Temmuz grevleri bize, proletaryanın genel grevinin ileride bir silahlı ayaklanmaya dönüşmesiyle Rus devriminin temel biçimi olacağı sonucunu çıkartabilmemiz için gerekli materyali sağlıyordu. Bu tahmi-

nin canlı bir kanıtı olan 9 Haziran olayları, devrimci iktidar sorununun somut bir biçimde ortaya atılmasını gerektirmişti. Bu andan itibaren, Rus devriminin karakteri ve iç sınıfsal dinamikleri sorunu, zamanın Rus sosyal demokratları arasında en yakıcı sorun haline gelmişti.

"Sürekli devrim" teorisi olarak adlandırılagelen görüşler, yazarın kafasında tam da 9 Ocak ile 1905 Ekim grevi arasındaki sürede şekillenmişti. Bu oldukça iddialı ifade, Rus devriminin doğrudan burjuva hedeflerle ilgili olmasına rağmen, bu hedeflerde çakılıp kalamayacağı; devrimin proletaryayı iktidara yerleştirmeksizin kendi acil burjuva görevlerini çözemeyeceği düşüncesini anlatır. Ve proletarya, iktidarı bir kez eline aldığında, devrimin burjuva çerçevesine hapsolma konumunda kalamazdı. Tersine, proletaryanın öncüsü, tam da zaferini garantilemek için, egemenliğinin çok erken aşamalarında yalnızca feodal değil, aynı zamanda burjuva mülkiyet ilişkilerinin içinde de son derece derin gedikler açmak zorunda kalacaktı. Böyle yapmakla proletarya, yalnızca, devrimci mücadelesinin ilk aşamaları boyunca kendisini destekleyen tüm burjuva gruplarla değil, kendisiyle işbirliği yaparak iktidara geldiği köylülüğün geniş kitleleriyle de düşmanca bir çatışmaya girecekti.

Geri bir ülkede, bir işçi hükümeti ile köylülüğün ezici çoğunluğu arasındaki çelişkiler yalnızca uluslararası bir ölçekte, bir dünya proleter devrimi arenasında çözülebilirler. Tarihsel zorunluluk nedeniyle Rus devriminin dar burjuva demokratik sınırlarını parçalayıp atan muzaffer proletarya, kendi ulusal ve devlet sınırlarını da parçalamaya zorlanacaktır, yani Rus devrimini dünya devrimine bir başlangıç haline getirmek için bilinçli bir çaba harcamak zorunda kalacaktır.

On iki yıllık bir kesintiye rağmen, bu analiz tümüyle doğrulanmıştır. Rus devrimi burjuva demokratik bir rejimle noktalanamazdı. İktidarı işçi sınıfına teslim etmeliydi. 1905'te işçi sınıfı iktidarı ele geçirmek için henüz çok güçsüzdü; fakat sonraki olaylar onu, bir burjuva demokratik cumhuriyet ortamında değil, aksine 3 Haziran Çarlığının yeraltı dünyasında olgunluk ve güç kazanmaya zorladı. Proletaryanın 1917'de iktidara gelişi, 1905'teki eski kuşağın biriktirdiği deneyimin yardımıyla oldu. Dolayısıyla bugün genç işçiler bu deneyimden tam olarak yararlanmak ve bu nedenle 1905

tarihini incelemek zorundadırlar.

* * *

Bu kitabın birinci kısmına ek olarak iki makaleyi basmaya karar verdim; bunlardan biri (Çerevanin'in kitabıyla ilgili olan) 1908'de Kautsky'nin gazetesi *Neue Zeit*'da yayınlanmıştı, diğeri "sürekli devrim" teorisini açıklamaya ve o sıralar Rus sosyal demokrasisi içinde bu konuda egemen olan görüşlere karşı bir polemiğe ayrılmıştı ve manevi kılavuzları Rosa Luxemburg ve Leo Jogiches olan Polonyalı bir parti gazetesinde (sanırım 1909'da) yayınlanmıştı. Bana öyle geliyor ki, bu makaleler yalnızca okuyucunun doğrudan birinci devrimi izleyen dönem boyunca Rus sosyal demokratları arasındaki tartışmalara uyum sağlamasını kolaylaştırmakla kalmayacak, aynı zamanda bugünün son derece önemli belli sorunlarına da bir ışık tutacaktır. 1917 Ekiminde iktidarın ele geçirilmesi hiçbir şekilde, sıradan vatandaşın inanma eğiliminde olduğu gibi bir doğaçlama değildi; toprakların ve fabrikaların muzaffer işçi sınıfı tarafından ulusallaştırılması hiçbir biçimde, söylendiği gibi Menşeviklerin uyarıcı seslerine tam zamanında kulak vermekte başarısız olan işçi hükümetinin bir "hata"sı değildi. Bu konular, on beş yıldan uzun bir dönem boyunca tartışıldı ve genel olarak çözüldü.

Rus devriminin niteliği hakkındaki tartışma, o dönemde bile, Rus sosyal demokrasisinin sınırlarını aşmış ve dünya sosyalizminin önde gelen unsurlarının dikkatini çekmişti. Burjuva devrimin Menşevik kavrayışı, en doğru şekliyle, yani en berbat ve en saf şekliyle Çerevanin'in kitabında açıklanmıştı. Kitap ortaya çıkar çıkmaz, Alman oportünistleri ona büyük bir sevinçle sarıldılar. Kautsky'nin önerisiyle, *Neue Zeit*'da Çerevanin'in kitabının çözümsel bir eleştirisini yazdım. O dönemde Kautsky kendisini tümüyle benim görüşlerim ile tanımlıyordu. (Bugün ölmüş olan) Mehring gibi o da "sürekli devrim" bakış açısını benimsemişti. Bugün, Kautsky geri adım atarak Menşeviklerin saflarına katıldı. Geçmişini bugünkü düzeyine indirgemek istiyor. Fakat net olmayan bir teorik vicdanın taleplerini karşılayan bu tahrifat, basılı dokümanların oluşturduğu engellere çarpıyor. Kautsky'nin bilimsel ve yazınsal faaliyetinin daha erken –daha iyi!– döneminde yazdıkları (Polonyalı sosyalist Ljusnia'ya yanıtı, Rus ve Amerikan iş-

çileri üzerine çalışmaları, Plehanov'un Rus devriminin karakteriyle ilgili sorularına yanıtı, vb.), Menşevizmin acımasız bir reddiyesi ve bugün başlarında Kautsky'nin bulunduğu kalın kafalı döneklerin, maceracılık, demagoji ve Bakunincilikle suçladıkları Bolşeviklerin sonraki politik taktiklerinin tam bir teorik savunusu olmuştu ve olmaya devam ediyor.

Üçüncü ek bölüm olarak, Paris gazetesi *Naşe Slovo*'da 1915'te yayınlanmış olan *İktidar Mücadelesi* adlı makaleyi basıyorum. Bu makale, birinci devrimde açıkça taslağı çizilmiş olan bu politik ilişkilerin, en son noktasına erişmesini ve tamamlanışını ikinci devrimde bulması gerektiği düşüncesinin bir sunumudur.

* * *

Bu kitap, tanımladığı bütün hareket gibi, biçimsel demokrasi sorunu üzerinde netliğe ihtiyaç duyuyor. Ve bu şaşırtıcı değil: on yıl sonra bile, 1917'de, partimiz kendi kafasında bu soruna ilişkin olarak henüz tamamen net değildi. Fakat bu muğlaklığın ya da mutabakat eksikliğinin, ilkesel konularla hiçbir ilişkisi yoktur. 1917'de demokrasi efsanesinden sonsuz derecede uzaklaşmıştık; devrimin ilerleyişini, belirli mutlak demokratik normların işleyişinin devreye sokulması olarak değil, sınıfların geçici ihtiyaçları için demokrasinin kurumları ve sloganlarından yararlanmak zorunda kalan bir sınıflar savaşı olarak zihnimizde canlandırdık. O dönemde biz, iktidarın doğrudan işçi sınıfı tarafından ele geçirilmesi sloganını ileri sürdük ve bu ele geçirmenin kaçınılmazlığı sonucunu "demokratik" seçim istatistiklerinin sunduğu olasılıklardan değil, sınıf güçleri arasındaki ilişkilerden çıkardık.

1905'te bile Petersburg işçileri, Sovyetlerini bir proleter hükümet olarak adlandırıyorlardı. Bu ad giderek genelleşiyordu ve iktidarın işçi sınıfı tarafından ele geçirilmesi mücadelesinin programına tümüyle uygundu. Aynı zamanda Çarlığın karşısına gelişmiş bir politik demokrasi programı (genel oy hakkı, cumhuriyet, milis, vb.) koyuyorduk. Ve gerçekten de başka türlü yapamazdık. Politik demokrasi çalışan kitlelerin gelişiminde zorunlu bir evredir; şu önemli şartla ki, bazı durumlarda çalışan kitleler bu evrede birkaç on yıl boyunca kalabilirlerken, başka bir durumda devrimci durum, politik demokrasinin kurumlarının oluşmasından önce bile, kitlele-

rin kendilerini bu politik demokrasinin önyargılarından kurtarmalarını sağlayabilir.

Sosyalist devrimcilerin ve Menşeviklerin devlet rejimi (Mart-Ekim 1917), sağlam bir burjuva-cumhuriyetçi kalıba dökülmesi için gerekli zamana kavuşmasından önce bile, demokrasiyi tümüyle ve düpedüz tehlikeye atmıştı. Ve o dönem boyunca, pankartlarımızda "Tüm İktidar Sovyetlere" yazılmış da olsa, halen biçimsel olarak demokrasi sloganlarını destekliyorduk, biçimsel demokrasi tekerleklerinin çarkları Sovyet sisteminin çarklarıyla birbirine geçmeseydi neler olabileceğine ilişkin kesin yanıtları kitlelere (veya kendimize bile) verme konusunda henüz yetersizdik. Bu kitabın yazıldığı dönem boyunca ve hatta çok daha sonra, Kerenski yönetimi dönemi boyunca, görevimizin özü, iktidarın işçi sınıfı tarafından ele geçirilmesini içeriyordu. Bu sürecin biçimsel, yasal görünümleri ikinci veya üçüncü planda kaldı ve maddi engelleri hedef alan şiddetli fiziksel saldırının hâlâ gündemde olduğu bir sırada biçimsel çelişkileri çözme zahmetine hiç mi hiç girmedik.

Kurucu Meclisin lağvedilmesi, ister seçimlerin ertelemesi vasıtasıyla, ister seçim hazırlığıyla olsun ulaşılabilecek bir hedefin, kabaca bir devrimci yoldan yerine getirilmesiydi. Ancak, devrimci iktidar sorununu kaçınılmaz bir şekilde keskinleştiren, tam da mücadele araçlarının yasal görünümüne dönük bu otoriter tutumdu; ve sırası geldiğinde, Kurucu Meclisin proletaryanın silahlı kuvvetleri tarafından dağıtılması, demokrasi ve diktatörlük arasındaki karşılıklı ilişkilerin bir bütün olarak yeniden düşünülmesini gerekli kıldı. Son tahlilde bu, İşçi Enternasyonali için hem teorik hem de pratik bir kazancı ifade ediyordu.

* * *

Bu kitabın tarihi kısaca şöyledir. Kitap, Dresden'de çıkacak olan bir Almanca baskı için 1908-1909'da Viyana'da yazıldı. Almanca baskı, *Devrimimiz* (1907) adlı Rusça kitabımın, Rus olmayan okuyucu için önemli ölçüde değiştirilmiş ve uyarlanmış olan belli bölümlerini içeriyor. Kitabın önemli bir bölümü Almanca baskı için özel olarak yazıldı. Kısmen halen varolan Rusça el yazmasının bölümleri temelinde ve kısmen de Almancadan yeniden çevirerek, metni şimdi yeniden oluşturmak zorunda kaldım. Bunu

yaparken, işini aşırı bir titizlik ve dikkatle yapan Yoldaş Ruhmer'in büyük yardımını gördüm. Bütün metni yeniden gözden geçirdim ve umarım okuyucu, bugün yayınlarımızın değişmez özelliği olan sayısız yanlışlar, kaymalar, baskı hataları ve her türden hatalardan sıkılmaz.

L. Troçki

Moskova
12 Ocak 1922

İKİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ

Bu baskı birinci Rusça baskıdan iki bakımdan farklıdır. 1) Devrime bulaşan burjuva partilerle sosyal demokrasinin (o günkü şekliyle) ilişkileri hakkında yazarın Londra parti kongresinde (1907) yaptığı konuşmayı ekledim. 2) Kitap şimdi, yazarın, Rusya'nın tarihsel gelişiminin özel yönleri konusunda Yoldaş Pokrovski'ye yanıtını da içeriyor.

10 Temmuz 1922

ALMANCA BASKIYA ÖNSÖZ

Rus devriminin tam tekmil bir tarihsel değerlendirmesinin zamanı henüz gelmedi; ilişkiler henüz yeterince tanımlanmamış durumda; devrim her an yeni sonuçlar ortaya çıkararak devam ediyor ve onun tüm önemi şöyle bir göz atmakla kavranamaz. Okuyucuya sunulan bu kitap, tarihsel bir çalışma olma iddiasında değildir; o bir tanığın ve bir katılımcının ifadesini temsil etmektedir, olayların izleri yazarın kafasında halen canlıyken yazılmıştır ve ona politikada bir sosyal demokrat,[1] bilimde bir Marksist olan yazarın parti görüşü ışık tutmuştur. Herşeyden önce, yazar, son noktasını –ve aynı zamanda trajik sonunu– Petersburg İşçi Temsilcileri Sovyetinin faaliyetlerinde bulmuş olan Rus proletaryasının devrimci mücadelesini, okuyucu için netleştirmeye girişmiştir. Eğer bunu yapmakta başarılı olduysa, temel görevinin yerine getirildiğini düşünecektir.

* * *

Giriş, Rus devriminin ekonomik temelinin bir analizidir. Bu bölüm, Çarlığı, Rus kapitalizmini, tarımsal yapıyı, üretim biçimini ve ilişkilerini, ve toplumsal sınıfları kapsamaktadır: birbirleriyle ve devletle olan ilişkileri içinde, toprak soyluluğu, köylülük, büyük sermaye, küçük burjuvazi, entelijensiya, proletarya. Amacı, daha sonra devrimci dinamikleri içinde okuyucunun önüne çıkacak olan bu toplumsal güçleri, durağan biçimleri içerisinde okuyucuya gös-

[1] Bu önsöz yazıldığı sırada biz henüz sosyal demokratlar adını taşıyorduk.

termek olan "giriş"in konuları bunlardır.

* * *

Kitap, olgusal materyalin eksiksizliği konusunda hiçbir iddiada bulunmuyor. Bir bütün olarak ülkedeki devrimin ayrıntılı bir tasvirini vermekten bilinçli bir şekilde kaçındık; çalışmamızın sınırlı çerçevesi içinde, olsa olsa başvuru amacıyla yararlı olabilecek olayların bir listesini hazırlayabilirdik, fakat ne olayların iç mantığı ne de yaşam içinde aldıkları gerçek biçim hakkında bir şey söyleyemezdik. Farklı bir yöntemi yeğledik: adeta devrimin tam anlamını özetleyen olay ve kurumları seçerek, hareketin merkezini -Petersburg– öykümüzün merkezine yerleştirdik. Kuzey başkentini ancak belirli bir ölçüde, devrimin bizzat merkez arenasını Karadeniz kıyılarına (*Kızıl Donanma*), köylere (*Köylü Ayaklanmaları*) ve Moskova'ya (*Aralık*) kaydırması ölçüsünde terk ettik.

* * *

Böylelikle kendimizi mekansal olarak sınırlarken, aynı zamanda zamansal olarak da sınırlamak zorunda kaldık.

Yerimizin büyük bir kısmını, 1905'in son üç ayına –Ekim, Kasım ve Aralık– Rus genel grevi ile başlayan ve Moskova'daki Aralık ayaklanmasının ezilmesi ile noktalanan devrimin en yüksek evresine ayırdık.

Bunu önceleyen hazırlık dönemine gelince, ondan, bir bütün olarak olayların gelişiminin kavranması açısından gerekli olan iki anı seçtik. İlk olarak, güvenin genel parola olduğu ve hükümet bildirileri ile önde gelen liberal makalelerin, anilin ve melasın[2] tiksindirici karışımına batırılmış kalemlerle yazıldığı, Prens Sviyatopolk-Mirski'nin kısa "dönemi"ni, hükümetle "halk" arasındaki bu *yakınlaşma* balayını tartışmayı seçtik. İkinci olarak, karşılıklı güven duygusuyla o derece yüklü olan bu atmosferin bir anda muhafız tüfeklerinden ateşlenen kurşunların cayırtısıyla delik deşik edildiği ve proleter kitlelerin lânetiyle ilelebet tuzla buz edildiği, dramatik dehşeti bakımından emsalsiz olan 9 Ocağı, Kanlı Pazarı tartıştık. Liberal bahar komedisi sonuna gelmişti. Devrim trajedisi

---

[2] *Melas*: pancar ve şeker kamışından elde edilen sıvı haldeki şeker tortusu. (ç.n.)

başlıyordu.

Ocak ile Ekim arasındaki sekiz ayı neredeyse tam bir suskunlukla atladık. Bu dönem kendi içinde ilginç olmasına rağmen, 1905'in belirleyici üç ayının tarihinin anlaşılmasına, esasta yeni hiçbir şey katmaz. Ekim grevinin, Kışlık Saray'a doğru yapılan Ocak yürüyüşünün doğrudan bir sonucu olması kadar, Aralık ayaklanması da Ekim grevinin bir sonucuydu.

Tarihsel kısmın son bölümü, devrimci yılın olaylarını özetlemekte, devrimci mücadele yöntemlerini analiz etmekte ve takip eden üç yılın politik gelişmelerinin kısa bir tasvirini sunmaktadır. Bu bölümün temel sonucu şu şekilde ifade edilebilir: *La révolution est morte, vive la révolution!*[3]

* * *

Ekim grevine ayrılan bölüm Kasım 1905 tarihlidir. Bu bölüm, egemen kliği bir çıkmaz sokağa sürükleyen ve II. Nikola'yı titrek ellerle 17 Ekim bildirgesini imzalamaya zorlayan büyük grevin son saatlerinde yazılmıştır. O günlerde bu bölüm, Petersburg sosyal demokrat gazetesi *Naçalo*'nun iki sayısında bir makale olarak yayınlanmıştı; bu yazı sadece, bugünkü amacımız açısından yeterli bir düzeyde grevin genel çerçevesini çizdiği için değil, aynı zamanda anlatım biçimi ve ruhu bir dereceye kadar o dönemde basılan politik metinlerin özelliğini de yansıttığı için, neredeyse hiçbir değişiklik yapılmadan burada yeniden yayınlanmıştır.

* * *

Kitabın ikinci kısmı bağımsız bir bütün ifade ediyor. Bu kısım, İşçi Temsilcileri Sovyetinin mahkeme duruşmalarının ve bunun sonucu olarak da yazarın Sibirya'ya sürgün edilmesi ve oradan kaçışının tarihidir. Bununla birlikte, yalnızca 1905'in sonunda Petersburg İşçi Temsilcileri Sovyeti devrimci olayların tam merkezinde bulunduğu için değil, aynı zamanda ve herşeyden önce, Sovyetin topluca tutuklanması karşı-devrim çağının başlangıcını açıkça gösterdiği için de kitabın iki kısmı arasında içsel bir bağlantı bulunmaktadır. Birbirinin peşi sıra ülkedeki tüm devrimci ör-

[3] Devrim öldü, yaşasın devrim! (ç.n.)

gütler karşı-devrime kurban gittiler. Galipler büyük bir azimle ve kana susamış bir intikam hırsıyla bu muazzam hareketin tüm izlerinin kökünü, sistematik olarak, adım adım kazıdılar. Ve acil bir tehlike düşüncesinden ne denli uzak iseler, kana susamışlıkları o denli aşağılık bir intikam duygusuna dönüşüyordu. Petersburg İşçi Temsilcileri Sovyeti 1906'da mahkeme önüne çıkarıldı. Verilen en büyük ceza, tüm kamu haklarından mahrum bırakılmak ve süresiz olarak Sibirya'ya sürgündü. Yekaterinoslav İşçi Temsilcileri Sovyeti 1909'a kadar yargılanmadı, fakat sonuçlar çok farklıydı: birkaç düzine idam mahkûmunun çalışma kampına gönderilmesine karar verildi ve sekizi gerçekten yerine getirilen otuz iki ölüm kararı verildi.

Muazzam bir mücadele döneminin ve devrimin geçici zaferinin ardından tasfiye dönemi geldi: tutuklamalar, sürgünler, kaçma girişimleri, tüm dünyaya dağılma. Kitabımın iki kısmı arasındaki bağlantı da nitekim burada yatmaktadır.

Bu önsözü, İşçi Temsilcileri Sovyetinin mahkeme oturumu boyunca yapılan karakalem resimleri ve elle tutulan notları bizlere sunan ünlü Petersburglu sanatçı bayan Zarudnaya-Kavos'a en sıcak minnettarlık duygularımızı belirterek bitiriyoruz.

Viyana, Ekim 1909

❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖

BİRİNCİ KISIM

RUSYA'NIN TOPLUMSAL GELİŞİMİ VE ÇARLIK

Devrimimiz[4] Rusya'nın "eşsizliği" efsanesini yıktı. Rusya için tarihin özel yasaları olmadığını gösterdi. Ama beri yandan Rus devrimi, bütün toplumsal ve tarihsel gelişimimize özgü yönlerin sonucu olan ve sırası geldiğinde önümüzde bütünüyle yeni tarihsel perspektifler açan, tümüyle kendine özgü bir niteliği de barındırıyordu.

Rusya ile Batı Avrupa arasındaki farkın "niteliksel" mi yoksa "niceliksel" mi olduğuna dair metafizik bir soru üzerinde durmaya hiç gerek yok. Fakat Rusya'nın tarihsel gelişiminin başlıca ayırıcı özelliklerinin, yavaşlık ve ilkellik olduğundan kuşku duyulamaz. Aslına bakılırsa, Rus devleti, Avrupa devletlerinden o kadar da genç değildir; bir devlet olarak Rusya'nın ömrü 862 yılında başlar. Bugüne kadar, elverişsiz doğal koşullar ve seyrek bir nüfus tarafından belirlenen son derece yavaş ekonomik gelişim hızı, toplumsal billurlaşma sürecini geciktirmiş ve tüm tarihimizi aşırı geriliğin özellikleriyle damgalamıştır.

Eğer yalıtık kalmış ve yalnız iç eğilimlerden etkilenmiş olsaydı, Rus devletinin nasıl bir hayat süreceğini söylemek zordur. Durumun bu olmadığını söylemekle yetinelim. Rusya'nın toplumsal varlığı, her dönemde Batı Avrupa'nın daha gelişmiş toplumsal ve devlet ilişkilerinin sürekli basıncı altındaydı ve zaman geçtikçe bu basınç çok daha güçlü bir hale geldi. Uluslararası ticaretin görece

[4] 1905 devriminden ve onun Rusya'nın toplumsal ve politik yaşamında yarattığı değişimlerden söz ediyorum: partilerin oluşması, Dumada temsil edilme, açık politik mücadele, vs.

zayıf gelişimi yüzünden, devletler arasındaki askeri ilişkiler tayin edici bir rol oynadı. Avrupa'nın toplumsal etkisi, herşeyden önce askeri teknoloji biçiminde ifadesini buldu.

İlkel bir ekonomik temel üzerinde şekillenen Rus devleti, daha yüksek bir ekonomik temel üzerinde şekillenen devlet örgütleriyle yüz yüze geliyordu. İki olasılık söz konusuydu: Ya Rus devleti, Altın Ordu'nun Moskova Çarlığı ile savaşa girdiği gibi bu devlet örgütleriyle savaşa girmeliydi, ya da dış baskı altında ulusun hayati kaynaklarının anormal derecede büyük bir kısmını yutarak kendi ekonomik ilişkilerinin gelişimini aşmalıydı. Rus ulusal ekonomisi ilk çözüme izin verecek kadar ilkel değildi artık. Devlet çökmedi; ulusun ekonomik güçlerinin üzerinde muazzam bir baskı pahasına gelişmeye başladı.

Yukarıdakilerin tümü, bir noktaya kadar, başka herhangi bir Avrupa devletine de uyar kuşkusuz. Farklılık şudur ki, karşılıklı varoluş mücadelelerinde bu devletler, devlet olarak gelişimleri böylesine güçlü ve ekonomik olarak dayanılmaz dış baskılara maruz kalmayacak şekilde, hemen hemen eşit türden ekonomik temellerden istifade ediyorlardı.

Kırım ve Nogay Tatarlarına karşı yürütülen savaş muazzam bir çaba gerektirmişti; fakat bu çaba şüphesiz Fransa ile İngiltere arasındaki Yüz Yıl Savaşlarında gerekenden daha büyük değildi. Rusları ateşli silahlarla tanışmaya ve keskin nişancılardan oluşan düzenli birlikler (*streltsi*) kurmaya zorlayanlar Tatarlar değildi; daha sonraları Rusları bir piyade ve süvari sınıfı oluşturmaya zorlayanlar da Tatarlar değildi. Bunu gündeme getiren baskı Litvanya, Polonya ve İsveç'ten gelmişti. Daha iyi silahlanmış bir düşmana karşı ayakta kalabilmek için Rus devleti, yurt içinde bir sanayi ve teknoloji oluşturmak; askeri uzmanlar, resmi kalpazanlar ve barut yapımcıları çalıştırmak; istihkâm teknikleriyle ilgili ders kitapları ithal etmek; deniz okulları kurmak; fabrikalar inşa etmek; "özel" ve "yetkili" danışma meclisi üyeleri atamak zorunda kaldı. Ve askeri eğitmenleri ve özel danışma meclisi üyelerini yurtdışından getirtmek mümkünken, maddi kaynak her ne pahasına olursa olsun bizzat ülke içinden sızdırılmak zorundaydı.

Rusya'nın devlet ekonomisinin tarihi, varlığını sürdürmek için askeri örgütlenmeye gerekli kaynakları sağlamayı amaçlayan ke-

sintisiz bir çabalar –bir anlamda kahramanca çabalar– zinciridir. Tüm hükümet aygıtı, hazinenin çıkarları doğrultusunda inşa edilmişti ve sürekli olarak yeniden inşa ediliyordu. İşlevi, halkın birikmiş emeğinin her parçasını kapmak ve bunu kendi amaçları doğrultusunda kullanmaktan ibaretti.

Hükümet maddi kaynak arayışında, hiçbir şeyde duraksamadı. Köylülüğe, her zaman için dayanılmaz ağırlıkta ve halkın çok az ayak uydurabildiği keyfi vergiler yükledi. Köylere karşılıklı teminatlar sistemini getirdi. Ricalarla ve tehditlerle, öğütlerle ve zorbalıkla tüccarlardan ve manastırlardan para aldı. Köylüler bölgelerinden kaçtılar, tüccarlar göç ettiler. On yedinci yüzyıl nüfus sayımları, nüfusun sürekli olarak azaldığını gösteriyor. O dönemde, toplam devlet bütçesi 1,5 milyon rubleye varmaktaydı ki, bunun yüzde 85'i orduya harcanmıştı. On sekizinci yüzyılın başında, dışardan gelen dayanılmaz darbelerden dolayı Petro, piyade birliklerini yeni tarzda örgütlemek ve bir filo oluşturmak zorunda kalmıştı. On sekizinci yüzyılın ikinci yarısında, bütçe çoktan 16 ilâ 20 milyon rubleye ulaşmış ve bu bütçenin yüzde 60 ilâ 70'i ordu ve donanmaya harcanmıştı. Bu rakam, I. Nikola döneminde de yüzde 50'nin altına düşmedi. On dokuzuncu yüzyılın ortasındaki Kırım Savaşı, Çarlık otokrasisini, ekonomik olarak Avrupa'nın en güçlü iki ülkesiyle –İngiltere ve Fransa– silahlı çatışmaya sürüklemişti ve bunun sonucu olarak genel askerlik görevi temelinde orduyu yeniden örgütlemek zorunlu hale geldi. Mali ve askeri gereksinimler 1861'de köylülerin yarı-özgürlüğe kavuşmasında tayin edici bir rol oynadı.

Fakat ülke içinden elde edilebilen kaynaklar yetersizdi. II. Katerina devrinden beri, hükümet yabancı ülkelerden borç almaya yetkiliydi. O andan itibaren Avrupa borsası giderek Çarlığın kendi finansını sağladığı bir kaynak haline geldi. O zamandan beri, Batı Avrupa para piyasalarındaki çok büyük miktarlardaki sermaye birikimi, Rusya'nın politik gelişimi üzerinde hayati bir etkiye sahip olageldi. Devlet örgütünün giderek daha da büyümesi, sadece dolaylı vergilendirmenin aşırı artışında değil, aynı zamanda ulusal borcun hummalı büyümesinde de ifadesini buldu. 1898 ve 1908 arasındaki on yıllık dönemde bu, yüzde 19'a yükseldi ve bu dönemin sonunda 9 milyar rubleye ulaştı. Otokrasinin Rothschild'lere

ve Mendelssohn'lara bağımlılığının derecesi, şimdi sadece faizlerin, devlet hazinesinin net yıllık gelirinin yaklaşık üçte birini yutması gerçeğince gözler önüne serilmektedir. 1908 için yapılan ilk bütçede, ulusal borç ödemelerinin faizleri ve (Rus-Japon) savaşın sona ermesiyle bağlantılı masraflarla birlikte, ordu ve donanma harcamaları 1.018.000.000 rubleye, yani tüm devlet bütçesinin yüzde 40,5'ine varmıştı.

Batı Avrupa'dan kaynaklanan bu baskının bir sonucu olarak, otokratik devlet, artı-ürünün anormal derecede büyük bir kısmını yutuyordu, bu da onun o zaman oluşmakta olan ayrıcalıklı sınıfların sırtından geçindiği ve böylece onların her durumda yavaş ilerleyen gelişimlerini sınırladığı anlamına geliyordu. Fakat hepsi bu kadar değildi. Devlet, tarım işçisinin esas ürününe el koydu, tüm geçim kaynaklarını kapıp aldı ve bunu yapmakla, onu üzerinde güvenle yerleşecek zamanı güçlükle bulduğu topraktan çıkardı; bu da sırasıyla nüfus artışını engelledi ve üretici güçlerin gelişimini sınırladı. Bu nedenle, devlet artı-ürünün anormal derecede büyük bir kısmını yuttukça, –her durumda yavaş olan– sınıf ya da zümre[5] farklılaşması sürecini dizginledi ve temel ürünün önemli bir bölümüne el koydukça, tek desteği olan bu ilkel üretici temelleri bile tahrip etti.

Fakat devlet bizzat varolmak ve yönetebilmek için zümrelerin hiyerarşik bir örgütüne gereksinim duyuyordu. Ve böylesi bir örgütün gelişmesinin ekonomik temellerini oyarken ve tüm diğer devletler gibi bu süreci kendi lehine çevirmeye uğraşırken, aynı zamanda devletin dayattığı önlemlerle bu örgütün gelişmesini zorlamaya çalışmasının nedeni budur.

Toplumsal güçler oyununda sarkaç, Batı Avrupa tarihindeki duruma göre devlet iktidarı yönüne daha fazla sarkmaktaydı. Rusya'da, hak ve yükümlülüklerin, görev ve ayrıcalıkların dağıtımında ifadesini bulan devlet ile üst toplumsal gruplar arasındaki –çalışan insanların zararına– görev değişimi, Batı Avrupa'nın ortaçağ züm-

[5] *Zümre* (*estate*): Esasen ortaçağa özgü olan, toplumun resmi olarak bölündüğü üç kesimden her biri. Feodal toplumsal hiyerarşide savaşanlar, dua edenler ve çalışanlar olarak da nitelenen bu zümreler, sırasıyla, soylulardan (birinci zümre), din adamlarından (ikinci zümre) ve gelişmekte olan burjuvaziyi de içeren diğer halk kesimlerinden (üçüncü zümre) oluşuyordu. (ç.n.)

re örgütlerindekine nazaran, ruhbanın ve soyluluğun daha az lehine oldu. Öte yandan, Milyukov'un Rus kültür tarihinde söylediği gibi, Batıda zümreler devletleri yaratırken, Rusya'da devlet iktidarının zümreleri kendi çıkarları doğrultusunda oluşturduğunu söylemek, korkunç bir abartma ve tüm görünümlerin çarpıtılmasıdır.

Zümreler, idari ya da hukuksal yollardan yaratılamazlar. Devlet iktidarının yardım ettiği belli bir toplumsal grup, tümüyle olgunlaşmış ayrıcalıklı bir zümre haline gelmeden önce, kendisini tüm toplumsal ayrıcalıklarıyla ekonomik olarak oluşturmak zorundadır. Daha önceden hazırlanmış "paye tabloları"na ya da *Légion d'honneur* beratına göre zümreler yaratamazsınız.

Bir şey kesin: ayrıcalıklı Rus zümreleriyle ilişkisinde Çarlık, zümre monarşisinden yetişmiş olan Avrupa mutlakıyetinden çok daha geniş bir bağımsızlığa sahipti.

Burjuvazi, kendisini üçüncü zümrenin omuzlarında yükselterek feodal toplumun güçlerine karşı yeterli bir denge unsuru sağlayacak kadar güçlü bir hale geldiğinde, mutlakıyet gücünün zirvesine ulaşmıştı. Ayrıcalıklı ve mülk sahibi sınıfların birbirleriyle savaşarak birbirlerini dengeledikleri bu durum, devlet örgütü için maksimum bir bağımsızlık sağladı. XIV.Louis, "*L'état, c'est moi*"[6] diyebiliyordu. Prusya mutlak monarşisi, Hegel'e, kendinde bir son olarak, devlet düşüncesinin olabildiğince maddileşmesi olarak göründü.

Merkezileşmiş bir devlet aygıtı yaratmaya uğraşan Çarlık, ayrı bölgeleri birbirinden tümüyle bağımsız ekonomilere sahip olan ülkedeki barbarlık, yoksulluk ve genel dağınıklıkla mücadele edilmesini isteyen ayrıcalıklı zümrelerle pek fazla zıtlaşmak zorunda kalmadı. Rus bürokratik otokrasisini kendine yeter bir örgüt yapan, Batıda olduğu gibi ekonomik olarak egemen sınıfların dengesi değil, onların zayıflığıdır. Bu bakımdan Çarlık, Avrupa mutlakıyetiyle Asyatik despotizm arasında, muhtemelen ikincisine daha yakın olmak üzere, bir ara biçim arzetmektedir.

Fakat, yarı-Asyatik toplumsal koşullar Çarlığı otokratik bir örgüte dönüştürürken, Avrupa teknolojisi ve Avrupa sermayesi bu örgütü büyük bir Avrupalı gücün araçlarıyla donattı. Bu da, Çarlı-

---

6 Devlet, işte o benim (ç.n.)

ğa, ağır yumruğuyla üzerinde tayin edici bir etken rolü oynamaya başladığı Avrupa'nın tüm politik ilişkilerine müdahale etme olanağını sağladı. 1815'te I. Aleksandr Paris'e ulaştı, Buorbonları ihya etti ve bizzat Kutsal İttifak düşüncesini cisimleştirdi. 1848'de I. Nikola Avrupa devrimini bastırmak için muazzam bir borç sağladı ve Macar isyancılara karşı Rus askerlerini gönderdi. Avrupa burjuvazisi, Çarın askerlerinin daha önce burjuvaziye karşı Avrupa despotizmine hizmet ettiği gibi, gelecekte de sosyalist proletaryaya karşı bir silah olarak tekrar hizmet edeceğini umdu.

Ancak tarihsel gelişme farklı bir yol izledi. Mutlakıyet, büyük gayretle beslemiş olduğu kapitalizm tarafından paramparça edildi.

Kapitalizm öncesi dönem boyunca, Avrupa'nın Rus ekonomisi üzerindeki etkisi ister istemez sınırlıydı. Rus ulusal ekonomisinin doğal, yani kendine yeter niteliği, onu daha yüksek üretim biçimlerinin etkisinden korudu. Daha önce de söylediğimiz gibi, zümrelerimizin yapısı, son aşamada dahi tam olarak gelişmemişti. Fakat, ne zaman ki kapitalist ilişkiler eninde sonunda Avrupa'da baskın çıktı, ne zaman ki mali sermaye yeni ekonominin somutlanışını ifade etti, ne zaman ki mutlakıyet kendi canı için savaşırken Avrupa kapitalizminin suç ortağı haline geldi, durum tamamen değişti.

Bir sosyalist devrim için devlet iktidarının önemini kavramayı beceremeyen "eleştirel" sosyalistler, genel olarak söylersek tarihsel gelişmeyle aynı yönde işlediğinde, devlet iktidarının sırf ekonomik alanda oynayabileceği çok önemli rolü kavrayabilmek için, en azından Rus otokrasisinin sistemsiz ve barbarca etkinliği örneğini incelemelidirler.

Çarlık, Rusya'nın ekonomik ilişkilerini kapitalistleştirmede kendisini tarihsel bir araca dönüştürürken, herşeyden önce kendi konumunu pekiştiriyordu.

Gelişen burjuva toplumumuzun, Batının politik kurumlarına gereksinim duymaya başlamasıyla birlikte, Avrupa teknolojisi ve Avrupa sermayesi tarafından yardım edilen otokrasi, kendisini hemen en büyük kapitalist girişimciye, en büyük bankere, demiryolları ve içki satış mağazalarının tekelci sahibine dönüştürdü. Otokrasi, bu konuda, yeni ilişkileri düzenlemeye hiçbir şekilde uygun olmayan, ama kayda değer bir enerjiyle sistematik baskı uygulamaya son derece yetenekli olan merkezi bürokratik aygıt tara-

fından desteklendi. Demiryolları, askeri kuvvetlerin ülkenin bir ucundan diğerine kısa sürede aktarılmasına olanak sağlarken, ülkenin devasa boyutları, idareye bir güven duygusu, belli bir homojenlik ve büyük bir hız kazandıran telgraf aracılığıyla fethedilmiştir. Avrupa'nın devrim öncesi hükümetlerinin emrinde, pratikte ne demiryolları, ne de telgraflar vardı. Mutlakıyetin emrindeki ordu muazzamdır ve her ne kadar ciddi bir deneme olan Rus-Japon savaşı denemesinde yetersizliğini kanıtlamışsa da, hâlâ iç yönetimde oldukça başarılıdır. Ne eski günlerin Fransız hükümetinin, ne de 1848 öncesi Avrupa hükümetlerinin, 1908-1909 Rus ordusuyla mukayese edilebilir bir yanları vardı.

Mutlakıyetin mali ve askeri gücü, sadece Avrupa burjuvazisini değil, açık bir güç denemesi yoluyla mutlakıyete karşı savaşmanın olabilirliğine inanmaktan onu yoksun kılarak, Rus liberalizmini de bunaltıp körleştirdi. Öyle ki, mutlakıyetin askeri ve mali gücünün, Rusya'da olası her devrimi olanaksız kıldığı sanıldı.

Gerçekleşense tam tersi oldu.

Bir devlet ne kadar merkezileşmiş ve egemen sınıflardan ne kadar bağımsızlaşmışsa, toplumun üzerinde kendinden menkul bir örgüt haline dönüşmesi o kadar hızlı olur. Böyle bir örgütün askeri ve mali gücü ne kadar büyük olursa, varoluş mücadelesi de o kadar uzun süreli ve başarılı olur. İki milyar rublelik bütçesi, sekiz milyarlık ulusal borcu ve silah altında bir milyon insanı olan merkezi bir devlet, başlangıçta kendi selameti için oluşturulmuş olan askeri güvenlik gereksinimi de dahil, toplumsal gelişmenin en temel gereksinimlerini karşılamaktan yoksun hale geldikten uzun bir süre sonra bile kendini koruyup, devam ettirebilmişti.

Böylece, mutlakıyetin toplumsal gelişmeye rağmen ve toplumsal gelişmeye karşı varlığını sürdürebilmesini sağlayan idari, askeri ve mali gücü, yalnızca devrimin olabilirliğini –liberallerin düşündüğü gibi– dışlamamakla kalmamış, tersine, devrimi gelişmenin tek olası yolu yapmıştır; dahası, mutlakıyetin artan gücünün, kendisiyle, yeni ekonomik gelişmeye angaje olmuş halk kitleleri arasındaki uçurumu sürekli genişletmesi olgusu, devrimin son derece radikal bir nitelik taşıyacağını garantilemiştir.

Rus liberalizmi en ütopik cinsten bir "gerçekçilik" perhiziyle beslenirken ve Rusya'nın devrimci popülistleri kendilerini fante-

zilerle ve mucizelere inançla beslerlerken, Rus Marksizmi, olayların nasıl gelişebileceğini göstermekte tek oluşuyla ve bu gelişmenin[7] genel biçimlerini önceden haber vermesiyle gerçekten gurur duyabilir.

[7] Profesör Mendeleyev gibi gerici bir bürokrat bile, bu gerçeği yadsıyamamıştır. Sanayideki gelişmeden söz ederken şunları söylemiştir: "Sosyalistler, bunda bazı şeyler gördüler ve hatta bir noktaya kadar bundan bazı şeyler kavradılar, ama dogmalarına aşırı bağlı olduklarından, şiddeti salık verdiklerinden, ayaktakımının hayvansı içgüdülerini teşvik ettiklerinden ve devrim ve iktidar için uğraştıklarından, yanlış yola saptılar."

RUS KAPİTALİZMİ

Üretici güçlerin düşük gelişme düzeyi, devletin yağmacı etkinlikleri de göz önünde tutulursa, artı-ürünün birikimine, toplumsal işbölümünün yaygın gelişimine ya da kentsel gelişmeye hiçbir açık kapı bırakmadı. Zanaatlar ne tarımdan koptular ne de kentlerde yoğunlaşabildiler; bunun yerine kırsal kesimin tamamına yayılmış ev sanayileri biçiminde, köylü nüfusun elinde kaldılar. Zanaatsal işin dağınık doğası nedeniyle, ev zanaatkârları, Avrupa kentlerindeki zanaatkârlar gibi sipariş üzerine değil, tesadüfi satış olanağıyla çalışmaya mecburdular. Tüccar ya da gezgin, dağınık üretici ile dağınık tüketici arasında aracı konumundaydı. Nüfusun seyrekliği ve yoksulluğu ve kentlerin belirleyici küçüklüğü, böylece ticari sermayenin eski Moskova Rusya'sının ulusal ekonomik örgütlenişindeki muazzam rolünü belirledi. Fakat, ticari sermaye de dağınık kaldı ve büyük ticari merkezler yaratmakta başarısız oldu.

Sonunda büyük ölçekli bir sanayi yaratma zorunluluğuyla yüz yüze gelen, köy zanaatkârı ya da zengin tüccar değil, devletin kendisi oldu. İsveçliler, Petro'yu, yeni bir donanma ve yeni tipte bir ordu yaratmaya zorladılar. Fakat Petrocu devlet askeri örgütlenmesini daha da karmaşık kılmakla Hansa[8] kentlerin sanayilerine ve Hollanda ve İngiltere'ye doğrudan bağımlı duruma geldi. Böylece, ordu ve donanmanın ihtiyacını karşılamak üzere Rus manüfaktürlerinin yaratılması, ulusal savunmanın temel görevi haline geldi. Petro'dan önce hiçbir zaman fabrika üretimi önerisi olmamıştı.

[8] *Hanse ya da hansa*: Ortaçağda tüccarlar loncası. (ç.n.)

Petro öldüğünde, 233 tane büyük ölçekli devlet işletmesi ve özel işletme vardı: maden ocakları, silah fabrikaları, giyim, keten ve yelken bezi fabrikaları vb.. Bu yeni sanayilerin ekonomik temeli, bir yandan devlet fonlarıyla, öte yandan da ticari sermayeyle sağlanmıştı. Dahası, yeni sanayi dalları, yıllarca benzer ayrıcalıklara sahip olan Avrupa sermayesiyle birlikte, genellikle dışarıdan ithal ediliyordu.

Ticari sermaye Batı Avrupa'da büyük sanayinin oluşumunda önemli bir rol oynamıştı. Fakat orada üretim, eski bağımsız zanaatkârı ücretli sanayi işçisine dönüştürerek, çöken zanaatsal iş temelinde gelişmişti. Moskova'da, Batıdan ithal edilen manüfak- türler oracıkta hiçbir özgür zanaatkâr bulamadı ve dolayısıyla köylü serflerin emeğinden yararlanmak zorunda kaldı.

On sekizinci yüzyıl Rus atölyesinin, daha başından itibaren kentsel zanaatsal işten kaynaklanan herhangi bir rekabetle karşılaşmamasının nedeni budur. Ev zanaatkârı da ona rakip olmadı: o tüketici halk için çalışıyordu, oysa baştan aşağı sıkı disiplin altına alınmış olan imalât atölyeleri, öncelikle devlet için ve bir dereceye kadar da toplumun üst sınıfları için çalışıyordu.

On dokuzuncu yüzyılın ilk yarısı boyunca tekstil sanayisi, serf emeğinin ve devlet denetiminin çemberini kırdı. Özgür ücretli emeğe dayanan fabrikalar, şüphesiz, I. Nikola Rusya'sının toplumsal ilişkilerine radikal bir şekilde düşman olacaktı. Bu nedenle serf sahibi soyluların bakış açısı, "özgür tüccarlar"ın bakış açısının aynısıydı. Nikola'ya gelince, o da bu bakış açısını tamamen paylaşıyordu. Yine de, devletin gereksinimleri, mali gereksinmeler de dahil olmak üzere, onu fabrika sahipleri için fahiş vergiler ve mali sübvansiyonlar politikası benimsemeye zorluyordu. İngiltere'den makine ithalatı üzerindeki ambargonun kalkmasından sonra, Rus tekstil sanayisi tümüyle hazır İngiliz modelleri temelinde gelişti. 1840'lar ve 1850'ler boyunca Alman Knopp 122 eğirme fabrikasını, son çivisine kadar, İngiltere'den Rusya'ya taşıdı. Hatta tekstil sahasında bir atasözü yer etmişti: "Nerede bir sorun varsa, orada bir polis vardır; nerede bir fabrika varsa, orada Knopp vardır." Tekstil sanayisi bir pazara çalıştığından, kronik vasıflı işçi kıtlığına rağmen ve serfliğin bile henüz kaldırılmadığı dönemde, Rusya'yı iğ sayısı bakımından (dünya ölçeğinde) beşinci sıraya yer-

leştirdi.

Fakat, sanayinin diğer dalları, özellikle demir yapımı, Petro'nun ölümünden sonra zar zor gelişti. Bu durgunluğun ana nedeni, yeni teknolojinin uygulanmasını tamamen olanaksız hale getiren köle emeğiydi. Ucuz pamuk, bizzat köylü serflerin kullanımı için işleniyordu; fakat demir, gelişmiş bir sanayiyi, şehirleri, demiryollarını, lokomotifleri şart koşuyordu. Bunların hiçbirisi serflikle uyumlu değildi. Serflik aynı zamanda, gün geçtikçe giderek daha çok dış pazar için çalışan tarımın gelişimini de engelliyordu. Bu nedenle, serfliğin kaldırılması ekonomik gelişmenin zorlayıcı bir talebi haline geldi. Ancak, bunu kim uygulamaya koyabilirdi? Soyluluk bunun düşüncesini bile reddediyordu. Kapitalist sınıf uygulayabileceği herhangi bir basınçla böyle büyük boyutlu bir reformu yapmak için henüz çok cılızdı. Hiçbir şekilde Almanya'daki köylü savaşıyla ya da Fransa'daki Jacquerie[9] ile karşılaştırılamayacak olan sık köylü ayaklanmaları, ancak dağınık patlamalar olarak kaldılar ve şehirlerde önderlik bulamadıklarından, tek başlarına toprak sahiplerinin iktidarını yıkmaya güç yetiremediler. Devlet tayin edici sözü söylemek zorundaydı. Çarlık, 1861 yarı-özgürlük reformu aracılığıyla kendi çıkarları için kapitalist gelişmenin yolunu temizleyemeden önce, Kırım seferinde acımasız bir askeri yenilgiye katlanmak zorunda kaldı.

Bu nokta ülkede yeni bir ekonomik gelişme döneminin başlangıcı anlamına geldi; bir "özgür" emek havuzunun hızla oluşması, demiryolu ağında hummalı bir gelişme, limanların ortaya çıkması, Avrupa sermayesinin kesintisiz girişi, sınai tekniklerin Avrupalılaşması, daha ucuz ve daha kolay bulunabilir kredi, limited şirketlerin sayısında bir artış, altın kuruna geçiş, aşırı korumacılık ve çığ gibi büyüyen bir ulusal borçla karakterize olan bir dönem. Rusya'nın "eşsizliği" ideolojisinin, devrimci komploculann gizli sığınaklarından (narodnik hareket), bizzat Majestelerinin özel yüksek makamına kadar (resmi "*narodnost*" ya da Rusluk), halkın bilincinin tamamına egemen olduğu III. Aleksandr'ın saltanat dönemi (1881-1894), aynı zamanda, üretim ilişkilerinde amansız bir dev-

[9] *Jacquerie*: (Soyluların köylülere alaylı bir biçimde verdikleri Jacques adından gelir.) Kral Jean'ın esareti sırasında Fransız köylülerinin soylulara karşı çıkardıkları isyan. (ç.n.)

rim dönemiydi. Büyük sanayiler kuran ve mujiği proleterleştiren Avrupa sermayesi, Asyalı-Moskovalı "eşsizliği"nin en köklü temellerini kendiliğinden oyuyordu.

Demiryolları ülkenin sanayileşmesinde güçlü bir kaldıraç rolü oynadı. Bunları kurma inisiyatifi, şüphesiz devletindi. İlk demiryolu (Moskova ile Petersburg arasında) 1851'de açıldı. Kırım felâketinden sonra, devlet, demiryolu yapımında ilk sırayı özel girişimcilere verdi. Ancak yine de, yılmaz bir koruyucu melek gibi, her zaman bu girişimcilerin arkasında durdu: hisse senetli ve tahvile dayalı sermayenin oluşumuna yardım etti, sermaye kârlarını garantileme yükümlülüğünü üstlendi, hissedarlara her türden ayrıcalık ve desteği yağdırdı. Köylü reformundan sonraki ilk on yılda 7 bin *verst*[10], ikinci on yılda 12 bin, üçüncüde 6 bin ve dördüncüde yalnızca Avrupa Rusya'sında 20 bin *verst*ten fazla, tüm imparatorlukta da yaklaşık 30 bin *verst* demiryolu döşendi.

Witte'nin, otokratik polis kapitalizmi anlayışının habercisi olarak ortaya çıktığı 1880'ler ve özellikle 1890'lar boyunca, demiryollarının devlet hazinesinin elinde yeniden yoğunlaşması söz konusuydu. Witte, nasıl kredinin gelişimine, "ulusal sanayiye şu ya da bu doğrultuda rehberlik etmek" için maliye bakanının elindeki bir silah olarak bakıyorsa, devlet denetimindeki demiryolları da onun bürokratik kafasında "ülkenin ekonomik gelişimini denetlemenin güçlü bir aracı" olarak canlanıyordu. Bir borsa simsarı ve politik kara cahil olarak, gerçekte devrimin güçlerini bir araya topladığını ve silahlarını da keskinleştirdiğini anlamıyordu. 1894'e kadar, devlete ait 17.000 *verst*'lik hat da dahil, demiryollarının toplam uzunluğu 31.800 *verst*e ulaşmıştı. 1905'te, yani devrim yılında, öylesine büyük önemde bir politik rol oynayan demiryolu personelinin sayısı 667.000 kişiydi.

Mali açgözlülüğün, kör bir korumacılığa sıkı sıkıya bağlı olduğu Rus hükümetinin gümrük politikası, Avrupa mallarına giriş yolunu neredeyse tümüyle kapıyordu. Rusya'da ürünleri damping olanağından yoksun bırakılan Avrupa sermayesi, Doğu sınırını en karşı konulmaz ve çekici niteliğiyle geçti: para biçiminde. Rus mali pazarının her canlanışı, daima dışarıdan yeni borçların alını-

[10] *1,067 km'lik Rus uzunluk ölçü birimi.* (ç.n.)

şıyla belirleniyordu. Bununla paralel olarak, Avrupalı girişimciler, Rus sanayisinin en önemli dallarının doğrudan sahibiydiler. Avrupa mali sermayesi, Rus devlet bütçesinin aslan payını yutarak, Rus topraklarına, kısmen sanayi sermayesi biçiminde döndü. Bu, ona, Çarlık mali sistemi aracılığıyla, yalnızca Rus mujiğinin üretici güçlerini tüketmeyi değil, aynı zamanda Rus proletaryasının çalışma enerjisini doğrudan sömürme olanağını da tanıdı. Yalnızca on dokuzuncu yüzyılın son on yılında ve özellikle 1897'de altın kuruna geçişle, en az 1,5 milyar rublelik yabancı sanayi sermayesi Rusya'ya aktı. Oysa 1892'yi önceleyen kırk yıl boyunca limited şirketlerin esas sermayesi yalnızca 919 milyon ruble artarken, bunu izleyen on yılda 2,1 milyar ruble arttı.

Batıdan gelen bu altın selinin Rus sanayisi için önemi, 1890'da tüm fabrika ve tesislerimizin toplam üretimi 1,5 milyar ruble ederken, 1900'le birlikte 2,5 ilâ 3 milyara ulaşması gerçeğinden görülebilir. Buna paralel olarak, fabrika ve tesis işçilerinin sayısı, aynı zaman diliminde 1,4 milyondan 2,4 milyona yükseldi.

Rus ekonomisi –Rus politikası gibi– her zaman Avrupa politikası ve ekonomisinin doğrudan etkisi –ya da daha çok baskısı– altında gelişirken, bu etkinin biçim ve derinliği, gördüğümüz gibi, sürekli değişti. Avrupa'daki el zanaatı ve manüfaktür üretimi dönemi sırasında, Rusya, Batılı teknisyenleri, mimarları, zanaatkârları, her türden vasıflı işçiyi ödünç aldı. Fabrika üretimi manüfaktürün yerini alırken, makineler montaj ve ithalatın temel nesneleri oldular. Ve sonunda serflik, yerini sözde "özgür" emeğe bırakarak, devlet ihtiyaçlarının doğrudan baskısı altında yıkılınca, Rusya kendini, yolu dış devlet borçlarıyla temizlenen sanayi sermayesinin doğrudan etkisine açmış oldu.

Tarihçiler bize, dokuzuncu yüzyılda, gelip bir devlet kurmamıza yardım etmeleri için deniz aşırı Varangları[11] çağırdığımızı anlatırlar. Daha sonra İsveçliler bize Avrupa'nın askeri yeteneklerini öğretmek için geldiler. Thomas ve Knopp bize tekstil ticaretini öğrettiler. İngiliz Hughes, Rusya'nın güney bölümünde bir metalürji sanayisi kurdu, Nobel ve Rothschild Transkafkasya'yı petrol fiski-

[11] *Varang*: Bizans imparatorlarının özel muhafız birliğine mensup vareg. Büyük bir baltayla silahlanan dev gibi adamlar olan Varanglar, imparator geçerken yan yana dizilirlerdi. Sarayda ve Küçük Asya'daki bir garnizonda hizmet görüyorlardı. (ç.n.)

yesine çevirdiler. Ve aynı zamanda vikinglerin vikingi, büyük, uluslararası Mendelssohn, Rusya'yı borsa alanına çekti.

Avrupa'yla ekonomik ilişkiler, henüz zanaatkârların ve makinelerin ithalatıyla ya da üretim amacına yönelik olarak alınan borçlarla sınırlıyken, sorun, son tahlilde, Rus ulusal ekonomisinin Avrupalı üretimin belli unsurlarını özümlemesini sağlama sorunuydu. Ama özgür yabancı sermaye, yüksek düzeyli kâr yarışında, kendisini, büyük Çin Seddi'ne benzeyen gümrük duvarlarıyla korunan Rus topraklarına attığında, sorun artık, Avrupa'nın kapitalist sanayi organizmasının Rus ulusal ekonomisini sindirmesi sorunu haline geldi. İşte Rusya'nın ekonomik tarihinin son on yılını işgal eden program budur.

Mevcut Rus sanayi girişimlerinin toplam sayısının yalnızca yüzde 15'i 1861'den önce yaratıldı. 1861 ile 1880 arasında yüzde 23,5'u, 1881 ve 1900 arasında yüzde 61'den fazlası ve on dokuzuncu yüzyılın son on yılında tek başına varolan tüm girişimlerin yüzde 40'ı yaratıldı.

1767'de Rusya'da 10 milyon *pud*[12] külçe demir eritildi. 1866'da (yüzyıl sonra!) eritme zar zor 19 milyon *pud*a yükseldi. 1896'ya kadar, 98 milyon *pud*a ve 1904'te 180 milyon *pud*a yükselmişti; üstelik, 1890'da güney, eritilen toplam miktarın yalnızca beşte birini eritirken, on yıl sonra yarısını eritir oldu. Petrol sanayisinin Kafkaslardaki gelişimi de benzer oranda ilerledi. 1860'larda bir milyon *pud*dan daha az petrol üretiliyordu; 1870'te ise rakam 21,5 milyon *pud*du. Seksenlerin ortalarında ortaya çıkan yabancı sermaye, Bakü'den Batum'a kadar Transkafkasya'nın tasarrufunu eline aldı ve dünya pazarına yönelik operasyonlara girişti. 1890'la birlikte petrol üretimi 242,9 milyon *pud*a ve 1896'yla birlikte 429,9 milyon *pud*a yükselmişti.

Böylece, ekonomik çekim merkezinin büyük bir hızla bu bölgeye kaydığı ülkenin güney kesimindeki demiryolu, kömür ve petrol sanayilerinin yalnızca yirmi ya da otuz yaşında olduğunu görüyoruz. Rusya'nın bu bölgesindeki gelişme, ta en başından katıksız bir Amerikan karakterine büründü ve birkaç yıl içinde, Fransız-Belçika sermayesi, bozkır bölgelerini, neredeyse Batı Avrupa'da

[12] *Pud*: Rusya'da kullanılan 16,38 kg'ye eşit kütle birimi. (ç.n.)

bile görülmeyen büyüklükte dev işletmelerle donatarak, bu bölgelerin görünümünü kökünden değiştirdi.

Bunun için iki koşul gerekliydi: Avrupa/Amerika teknolojisi ve Rus devlet bütçesi. Güneyin bütün metalürji tesislerinin –ki çoğu, son cıvata ve vidasına kadar Amerika'dan satın alınmış ve okyanusun bir ucundan öbür ucuna taşınmıştı– daha işletilmeye başlamadan önce, birkaç yıl için garanti edilmiş hükümet siparişleri vardı. Urallar, ataerkil, yarı-feodal gelenekleriyle ve "ulusal" sermayesiyle, hayli geride kaldı ve İngiliz sermayesinin ülkenin bu kısmındaki barbar "Rusluğun" kökünü kazımaya başlaması da henüz yenidir.

Görece gençliğine rağmen, Rus sanayisinin gelişiminin tarihsel koşulları, Rusya'da ne küçük ölçekli ne de orta ölçekli üretimin önemli bir rol oynamaması olgusunu yeterince açıklar. Büyük ölçekli fabrika ve tesislerdeki üretim, Rusya'da "doğal" ya da organik bir tarzda gelişmedi. Bizzat zanaatsal iş ev sanayisinden çıkıp gelişmeye zaman bulamadığından ve daha doğmadan yabancı sermaye ve yabancı teknoloji tarafından ekonomik açıdan ölüme mahkûm edildiğinden, büyük ölçekli üretim de aşamalı olarak zanaatsal iş ve manüfaktürden çıkıp gelişmedi. Pamuk fabrikası, zanaatkâr tezgahıyla savaşmak zorunda kalmadı; tersine, köylerde pamuk üreten ev sanayisinin doğuşuna neden olan pamuk fabrikasının kendisiydi. Aynı şekilde, güneyin demir işleme sanayisiyle, Kafkasların petrol sanayisi de küçük işletmeleri yutmak zorunda kalmadı; tersine, bu işletmeler ekonominin bir dizi ikincil ve yardımcı dalları olarak yaşama geçirildi.

Sınai istatistiklerin acınacak durumda olmaları nedeniyle, Rusya'da küçük ve büyük üretimin birbiriyle ilişkisini açıklamak tümüyle olanaksızdır. 50 kişiye kadar işçi çalıştıran ilk iki kategorideki işletmelere ilişkin bilgiler çok eksik ya da daha doğru söylersek rastlantısal materyallere dayandırıldığı için, aşağıda oluşturulan tablo, gerçek durumun ancak yaklaşık bir görünümünü vermektedir.

Maden ve fabrika işletmeleri	*İşletme sayısı*	*İşçi sayısı*	
		x 1.000	*%*
10 işçiden az	17.436	65,0	2,5
10 – 49 işçi	10.586	236,5	9,2
50 – 99 işçi	2.551	175,2	6,8
100 – 499 işçi	2.779	608,0	23,8
500 – 999 işçi	556	381,1	14,9
1.000 işçi ve yukarısı	453	1.097,0	42,8

Aynı sorun, Rusya'da farklı kategorilerdeki ticari ve sınai işletmelerden elde edilen kârların karşılaştırılmasıyla parlak bir şekilde aydınlatılmaktadır.

Kârlar	*İşletme sayısı*	*Milyon ruble olarak toplam kâr*
1.000 – 2.000 ruble	37.000 ya da %44,5	56 ya da %8,6
50.000 rubleden fazla	1.400 ya da %1,7	201 ya da %45

Başka deyişle, tüm işletmelerin yaklaşık yarısı (yüzde 44,5) tüm kârın onda birinden daha azını alırken, işletmelerin altmışta biri (yüzde 1,7) bütün artı değerin neredeyse yarısını (yüzde 45) alıyordu. Üstelik yukarıdaki tabloda verilen büyük işletme kârlarının epeyce az hesaplandığı şüphesizdir. Rus sanayisindeki bu istisnai yoğunlaşma düzeyini göstermek için, biraz aşağıda Almanya ve Belçika için karşılaştırmalı veriler oluşturduk.

İlk tablo tüm eksikliğine rağmen az önce bahsedilen verilerle aşağıdaki açık sonuçları çıkarmamıza olanak tanımaktadır: (1) homojen gruplar içinde, ortalama Rus işletmesi bir Alman işletmesinden oldukça fazla sayıda işçi istihdam etmektedir; (2) Rusya'daki işçilerin Almanya'dakine göre oldukça büyük bir yüzdesi, büyük (51-1.000 işçi) ve çok büyük (1.000 işçiden çok) işletmelerde yoğunlaşmıştır. Son grupta bu fark sadece göreceli değil aynı zamanda mutlaktır da. İkinci tablo, Rusya ile Belçika arasında yapılacak bir karşılaştırmadan aynı sonuçların daha çarpıcı bir biçimde çıkarılabileceğini göstermektedir.

Rus sanayisinin bu yüksek derecede yoğunlaşmış karakterinin Rus devriminin gelişimi ve gerçekte Rusya'nın tüm politik gelişimi üzerindeki etkisini daha sonra göreceğiz.

Yine aynı zamanda hiç de daha az önemde olmayan diğer bir durumu da hesaba katmak zorunda kalacağız: köylü çoğunluk sınıfsal köleleşme ve yoksulluk tuzağı altında mücadele etmeye devam ederken, bu yüksek düzeyde kapitalist tipte modernleşmiş sanayi nüfusun yalnızca bir azınlığını içeriyordu. Bu olgu, ülkemizde kapitalist sanayinin gelişiminin önüne dar sınırlar çekmektedir.

FABRİKA VE TESİS GRUPLARI	ALMANYA (1895 NÜFUS SAYIMI)				RUSYA (1902 İSTATİSTİKLERİ)			
	İşletme sayısı	İşçi sayısı			İşletme sayısı	İşçi sayısı		
		x 1.000	%	Ortalama		x 1.000	%	Ortalama
6–50 işçi	191.101	2.454,3	44	13	14.189	234,5	12,5	16,5
51–1.000 işçi	18.698	2.595,5	46	139	4.722	918,5	49	195
1.000 ve üzeri işçi	296	562,6	10	1.900	302	710,2	38,5	2.351
Toplam	*210.095*	*5.612,4*	*100*		*19.213*	*1.863,2*	*100*	

İŞLETME GRUPLARI	BELÇİKA (1895 NÜFUS SAYIMI)				RUSYA (1902 İSTATİSTİKLERİ)			
	İşletme sayısı	İşçi sayısı			İşletme sayısı	İşçi sayısı		
		x 1.000	%	Ortalama		x 1.000	%	Ortalama
5–49 işçi	13.000	162	28,3	12,5	14.189	234,5	12,6	16,5
50–499 işçi	1.446	250	43,7	170	4.298	628,9	33,8	146,3
500 veya üzeri işçi	184	160	28	869	726	999,8	53,6	1.377
Toplam	*14.650*	*572*	*100*		*19.213*	*1.863,2*	*100*	

Rusya ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki sınai aktif nüfusun, tarım ve tarım dışı işlere ayrışması, aşağıdaki tabloda verilmiştir.

	RUSYA (1897 NÜFUS SAYIMI)		ABD (1900 NÜFUS SAYIMI)	
	x 1.000	%	x 1.000	%
Tarım, ormancılık, vb.	18.653	60.8	10.450	35,9
Madencilik ve imalât sanayileri, ticaret, ulaşım, serbest meslek sahipleri, hizmetliler	12.040	39,2	18.623	64,1
Toplam	*30.693*	*100,0*	*29.073*	*100,0*

128 milyon nüfuslu Rusya'da sanayide istihdam edilen insanların sayısı (30,6 milyon), 76 milyon nüfuslu Birleşik Devletler'de olduğundan (29 milyon) biraz daha fazladır. Bu, ülkenin genel ekonomik geriliğinin ve bunun sonucu tarım nüfusunun tarım dışı nüfusa olan korkunç üstünlüğünün (%39,2'ye karşın %60,8) bir sonucudur; bu durum, ulusal ekonominin tüm dallarına kaçınılmaz olarak damgasını vurmaktadır.

1900'de Birleşik Devletler'deki fabrikalar, tesisler ve büyük ölçekli imalât işletmeleri, 25 milyar ruble değerinde mal üretmişlerdi, buna karşın Rusya'daki tablo, yalnızca 2,5 milyarı gösteriyordu, yani yüzde 10; ki bu başka herşey bir yana, emek üretkenliğinin son derece düşük olduğuna tanıklık eder. Aynı yıl boyunca çıkarılan kömür miktarı şöyleydi: 1 milyar *pud* Rusya'da, 1 milyar *pud* Fransa'da, 5 milyar *pud* Almanya'da ve 13 milyar *pud* İngiltere'de. Demir üretimi değerleri ise şöyleydi: işçi başına 1,4 *pud* Rusya'da, 4,3 *pud* Fransa'da, 9 *pud* Almanya'da ve 13,5 *pud* İngiltere'de. "Yine de" diyor Mendeleyev, "biz çok ucuz külçe demir, demir ve çeliğimizle bütün dünyanın ihtiyacını giderebiliriz. Petrol, kömür ve diğer mineral rezervlerimiz neredeyse hiç çıkarılmamış durumda."

Ama bu zenginliğe karşılık gelen sınai gelişim, iç pazarda bir genişleme ve nüfusun satın alma gücünde ya da başka bir deyişle, köylü kitlelerin yaşantısında ekonomik bir gelişme olmaksızın düşünülemez.

Kapitalist bir ülke olarak Rusya'nın geleceği için tarım sorununun tayin edici önemi burada yatmaktadır.

KÖYLÜLÜK VE TARIM SORUNU

Hesaplamalara göre (sırası gelmişken, yanlışsız olmaktan uzaktırlar), Rusya'nın hammadde işleme ve imalât sanayilerinden kaynaklanan geliri yılda 6 ilâ 7 milyar rubleye varmaktadır. Bunun 1,5 milyarı, yani denebilirse beşte birinden fazlası devlet tarafından yutulmaktadır. Bu, Rusya'nın Avrupa devletlerinden üç dört kez daha yoksul olduğu anlamına gelir. Gördüğümüz gibi ekonomik bakımdan faal kişilerin sayısı nüfusun çok küçük bir yüzdesini temsil etmektedir, ve dahası bu ekonomik bakımdan faal unsurların üretici kapasitesi oldukça düşüktür. Bu, yıllık ürünü, çalışan insan sayısıyla orantılı olmaktan uzak olan sanayinin gerçeğidir; fakat ülkenin emek-gücünün yaklaşık yüzde 61'ini yutan ve buna rağmen ancak 2,8 milyar ruble –yani ulusal üretimin yarısından az– gelir elde edilen tarımın üretici kapasitesi karşılaştırılamayacak kadar düşük bir düzeydedir.

Rus tarımının (ezici çoğunluğu köylü tarımından oluşur) koşulları, özünde, 1861 sözde "özgürlük reformu"nun niteliği tarafından önceden tayin edilmişti. Devletin çıkarları için gerçekleştirilen bu reform, bütünüyle soyluluğun bencil çıkarlarına uyarlandı. Mujik yalnızca toprak dağıtımında aldatılmakla kalmadı, vergilendirmenin köleleştirici boyunduruğu altına da sokuldu.

Aşağıda oluşturulan tablo, serfliğin kaldırılması üzerine köylülüğe devredilen toprak paylarını üç ana kategoride göstermektedir.

Köylü kategorileri	*1860'taki insan sayısı*	*Verilen desiyatin*[13]	*Kişi başı desiyatin*
Toprak beyine ait	11.907.000	37.758.000	3,17
Devlete ait	10.347.000	69.712.000	6,74
Bağımsız	870.000	4.260.000	4,9
Toplam	*23.124.000*	*111.730.000*	*4,83 (ort.)*

Devlete ait köylülerin aldıkları toprak paylarının (kişi başına 6,7 *desiyatin*), verili ekonomik koşullarda bir köylü ailesinin emek-gücünü tamamen meşgul etmeye yeterli olduğunu kabul edersek –ki gerçek kaba hatlarıyla böyledir– toprak beyine ait ve bağımsız köylülerin, gerekli olandan yaklaşık 44 milyon *desiyatin* eksik aldıkları sonucuna varırız. Serflik altında, kendi gereksinimleri için köylüler tarafından işlenen bu topraklar, onların emek güçlerinin yarısını yutuyordu, çünkü haftanın üç günü toprak sahibi için çalışmak zorundaydılar. Ne var ki, zaten yetersiz olan bu toprak paylarının (genel olarak söylemek gerekirse, ülkenin bir bölgesinden diğerine oldukça büyük farklılıklar gösteriyordu) en iyi yüzde 2'lik kısmı toprak sahiplerinin yararına kesildi. Böylece, serfliğin temel koşullarından birini oluşturan tarımsal nüfus fazlalığı, soyluların köylü toprağını kendilerine maletmeleriyle daha da arttı.

Reformdan bu yana geçen yarım yüzyıl, toprak sahipliğinde önemli bir değişime yol açtı. 750 milyon ruble değerinde toprak, soyluların ellerinden tüccar ve köy burjuvazisine geçti. Ama köylü kitlesi bundan hiçbir yarar sağlamadı.

1905'te, Avrupa Rusya'sındaki elli bölgenin toprak alanlarının dağılımı aşağıdaki gibidir:

[13] *Desiyatin*: Rusya'da 15. yüzyılın sonundan itibaren kullanılan, 1,092 hektara eşit tarım alanları ölçü birimi. 1927'de kullanımdan kaldırıldı. (ç.n.)

1. Sahip olunan pay toprakları[14]:	*112 milyon desiyatin*
önceki devlet serflerinin	66,3
önceki toprak beylerine ait serflerin	38,4
2. Sahip olunan özel mülkiyet toprakları:	*101,7*
şirketler ve birlikler (köylü birliklerinin 11,4'lük payı dahil)	15,7
Şahıs toprakları:	
20 *desiyatine* kadar (köylüler tarafından sahip olunan 2,3'lük kısım dahil)	3,2
20 – 50 *desiyatin* arasında	3,3
50 *desiyatin*den fazla	79,4
3. Hükümdarlığa ait ve bağımsız topraklar	*145,0*
orman dışı ve ekilebilir toprak dahil (yaklaşık olarak)	4,6
4. Kilise, manastırlar ve belediye kuruluşlarına vs. ait topraklar	*8,8*

Daha önce gördüğümüz gibi, toprak reformundan sonra erkek köylü başına düşen ortalama pay 4,83 *desiyatin*di. Kırk beş yıl sonra 1905'te, yeni kazanılan topraklar da dahil olmak üzere ortalama ancak 3,1 *desiyatin* etmektedir. Başka bir deyişle, köylülere ait toplam toprak alanı yüzde 36 azalmıştır.

Köylü nüfusundaki yıllık artışın üçte birinden de azını ancak emen ticari ve sınai faaliyetlerdeki gelişme; merkezdeki köylü nüfusun belli ölçüde azalmasına yol açan çevre alanlara doğru göç hareketi; ve son olarak, orta ve üst düzey refah grubundan köylülerin 1882'den 1905'e kadarki dönemde 7,3 milyon *desiyatin* toprak almalarını mümkün kılan Köylü Bankası'nın faaliyetleri –tüm bu faktörlerin doğal nüfus artışının etkisini telâfi etmekte ve bu toprak kıtlığının şiddetlenmesini önlemekte bile yetersiz kaldığı kanıtlanmıştır.

Yaklaşık hesaplamalara göre, Rusya'da 5 milyon kadar yetişkin erkek kendi emek-güçleri için uygun bir pazar bulamamaktadır. Bunların sadece küçük bir azınlığı profesyonel serseriler, dilenciler vs'den oluşmaktadır. Bu 5 milyon "gereksiz erkeğin" ezici ço-

[14] *Pay toprağı*: Rusya'da *obşçina*'ların (*mir*'lerin) tasarrufunda olan ve kullanmaları için köylülere tahsis edilen toprak ve araziler. (ç.n.)

günluğu kara-toprak[15] köylülüğüne aittir. Bunlar, emek-güçlerini, pekâlâ onlarsız da işlenebilecek olan topraklarda kullanmak suretiyle köylü emeğinin verimliliğini yüzde 30 düşürüyorlar ve bir bütün olarak köylü kitlesinin içine emilerek, daha da geniş köylü kitlelerinin yoksullaşma yoluyla proleterleşmesinin önüne geçiyorlar.

Teorik olarak, tarımın yoğunlaştırılması olanaklı bir çözüm olabilirdi. Ancak bunun için köylülerin daha iyi eğitime, daha yüksek inisiyatif gücüne, vesayetten ve durağan bir hukuki düzenden kurtulmaya ihtiyaçları var –ki bunlar, otokratik Rusya'da mevcut olmamış ve olamayacak koşullardır. Ne var ki, bizim tarımımızın gelişmesinin önündeki temel engel, mali kaynak eksikliği olmuştur ve hâlâ öyledir. Ve köylü ekonomisindeki krizin bu yanı, gerilere, tıpkı topraksızlık gibi, 1861 reformuna uzanmaktadır.

Köylüler kendi yetersiz toprak paylarını bedavaya almadılar. Serflikten önce ve serflik altındayken geçimlerini sağladıkları, yani kendilerinin olan ve üstelik reform tarafından daha da küçültülen toprak parçaları için, devletin aracı olmasıyla, toprak beylerine bir kurtulma bedeli ödemeye zorlandılar. Bu bedeller toprak sahipleriyle elele çalışan hükümet ajanlarınca saptandı; ve toprağın sermaye açısından kârlılığına dayanan bir rakam olan 648 milyon ruble yerine, köylülüğün omuzlarına 867 milyon rublelik bir borç yıkıldı. Böylece kendi toprakları için yaptıkları ödemeye ilâveten, köylüler toprak beylerine serflikten kurtulma bedeli olarak gerçekte fazladan bir 219 milyon ruble daha ödemek zorundaydılar. Buna, topraksızlığın bir sonucu olarak, fahiş toprak kiraları ve Çarlık mali örgütünün korkunç işleyişi de eklendi. Örneğin, bölüştürülmüş toprakların *desiyatin* başına doğrudan toprak vergisi 1,56 ruble ederken, özel mülk topraklar için 23 kopek (0,23 ruble) alınmaktaydı. Böylece devlet bütçesinin neredeyse bütün ağırlığı köylülük tarafından üstlenildi. Köylülerin tarım kârlarının aslan payını yutan devlet, karşılığında gerçekte köylülere kültürel dü-

[15] Rusya toprakları doğal bitki örtüsü bakımından üçe ayrılmaktadır: Kuzeyde tundra, buradan Kiev'e dek uzanan ve Rusya'nın merkezini oluşturan dünyanın en büyük ormanı ve buradan Kafkas dağları ve Karadeniz'e uzanan bozkırlar. Bozkırlardaki otlakların yarattığı doğal gübre, buranın ünlü kara-toprağını (*çernozem*) çok verimli kılmıştır. 19. yüzyılın başında tarımsal faaliyetin merkezi, kuzeyin verimsiz ormanlık topraklarından güneyin bereketli siyah toprağına kaymıştır. (ç.n.)

zeylerini yükseltmeleri ve üretici kapasitelerini geliştirmeleri için hiçbir şey vermiyordu.

1902'de hükümet tarafından kurulan yerel tarım komiteleri, köylü ailelerinin net tarımsal kârlarının yüzde 50'den yüzde 100'üne ve hatta bazen daha fazla bir bölümünün, doğrudan ya da dolaylı vergilendirmeyle yutulduğunu saptadılar. Bu, bir taraftan umutsuz bir borç birikimine, diğer taraftan da tarımsal faaliyet düzeyinin durgunlaşmasına ve hatta gerilemesine yol açmaktadır. Hem teknoloji hem de ürünler, bugün, orta Rusya'nın geniş alanları boyunca bin yıl öncesiyle aynıdır. Bir hektar topraktan çıkan ortalama buğday İngiltere'de 26,9 hektolitre, Almanya'da 17 hektolitreyken, Rusya'da 6,7 hektolitredir. Buna, köylü topraklarındaki ürünün toprak sahiplerininkinden %46 daha az olduğunu ve hasat kötüleştikçe bu farkın daha da arttığını da eklemek gerekir. Bizim köylümüz kara günler için tahıl ihtiyatı yapmanın nasıl hayal edileceğini dahi unutalı çok uzun zaman oldu. Yeni meta ilişkileri ve mali ilişkiler bir yandan, mali yükümlülükler diğer yandan onu, elindeki doğal ihtiyatlar ve ekonomik artığı hazır nakite çevirmeye zorlamakta, bu da kira ve vergi ödemeleri tarafından anında yutulmaktadır. Hazır para için yapılan bu hummalı yarış, köylüyü toprağını gübrelemekten ve akılcı bir nadastan mahrum bırakarak onu sürekli olarak hor kullanmaya zorlamaktadır. Her kötü hasat, ki kötü kullanılışına karşı toprağın aldığı intikamdır, gördüğümüz gibi hiçbir ihtiyat stoğu olmayan köyler üzerinde temel ve yıkıcı bir felâket etkisi yapmaktadır.

Ama güya "normal" yıllarda bile köylü kitleleri yarı açlık durumundan kurtulamazlar. İşte Çarlığa kredi veren Avrupalı bankerlerin alınlarına kazınması gereken köylü bütçesi: köylü ailesinin her bir üyesi yılda 19,5 ruble yiyecek için, 3,8 ruble barınma için, 5,5 ruble giyinme için, 1,4 ruble diğer maddi gereksinmeleri için ve 2,5 ruble de manevi ve entelektüel gereksinimleri için harcar! Tek bir kalifiye Amerikan işçisi, doğrudan ya da dolaylı olarak, her biri altı fertten oluşan iki Rus ailesi kadar harcama yapar. Oysa köylülüğün tarımdan yıllık kazancı, hiçbir devlet ahlâkçısının aşırı diyemediği bu tip bir harcamayı karşılamak için bile bir milyar rubleden fazla açık verir. Ev sanayileri köylere yaklaşık 200 milyon ruble kâr getirmektedir. Eğer bu meblağ çıkarılacak

olursa, köylü tarımında yılda 850 milyon rublelik bir açık görülür ki, bu tam da devletin mali örgütünün her yıl köylülüğün elinden kaptığı miktardır.

Köylü tarımına ilişkin betimlememizde, gerçekte çok büyük öneme sahip olan ve tarımsal hareketin (*Köylü Ayaklanmaları* başlıklı bölüme bakınız) biçimlerinde güçlü ifadeler bulan, bölgeler arası ekonomik farklılıkları şimdiye kadar ihmal ettik. Eğer Avrupa Rusya'sının elli bölgesi üzerine yoğunlaşırsak ve kuzey orman şeridini bir kenara bırakırsak, geri kalan alan köylü tarımı ve ekonomik gelişim açısından genelde üç büyük bölgeye ayrılabilir:

1. Kuzeyde Petersburg ve güneyde Moskova bölgesini içeren sanayi bölgesi. Petersburg ve Moskova'nın baskın olduğu bu kuzey kapitalist alan, fabrikalar (özellikle tekstil), ev sanayileri, keten yetiştirmeciliği ve ticari tarım –özellikle bostancılık– ile karakterize olur. Diğer tüm sanayi bölgelerinde olduğu gibi bu bölge de ihtiyaçlarına yetecek kadar tahıl yetiştirememekte ve güneyden ithal etmek zorunda kalmaktadır.
2. Karadeniz ve Volga'nın alt uçlarını birleştiren güneydoğu bölgesi: Rus Amerika'sı. Serfliğin neredeyse hiç olmadığı bu alan, Rusya'nın orta kesimine oranla bir koloni rolü oynamıştır. Modern tarımsal makineler kullanan ve tahıllarını kuzeydeki sanayi bölgesine ve batıdaki yabancı ülkelere ihraç eden "buğday fabrikaları", çok büyük sayıda göçmen çekerek, bozkırın özgür alanlarında çok hızlı bir şekilde türemiştir. Buna paralel olarak imalât sanayilerine, ağır sanayinin gelişimine ve hummalı kentsel büyümeye bir emekgücü aktarımı gerçekleşmiştir. Bu bölgede, köylü topluluğu içindeki farklılaşma çok derinleşmiştir; terazinin bir kefesinde köylü çiftçi, diğerindeyse çoğu durumda kara-toprak bölgelerinden gelmiş bir göçmen olan tarım proleteri.
3. Eski sanayileşmiş kuzey ile yeni sanayileşmiş güney arasında geniş bir kara-toprak şeridi, Rus Hindistan'ı, uzanır. Serflik sırasında dahi göreceli yoğun ve bütünüyle tarımla uğraşan nüfus, 1861 reformunun bir sonucu olarak toprak alanlarının %24'ünü kaybetmiş ve köylülere tahsis edilen alanların en iyi ve en önemli kısımları toprak sahiplerine

devredilmiştir. Arazi fiyatları hızla yükselmiş, toprak beyleri kısmen köylülerin hayvanlarıyla kendi topraklarını işleyerek ve kısmen de bu toprakları, kaçınılmaz olarak kölece kira koşullarını kabul etmek zorunda kalan köylülere kiralayarak tümüyle asalak bir ekonomiye angaje olmuşlardır. Yüz binlerce köylü kuzeydeki sanayi bölgesine ve güneye gitmek üzere, buralardaki emek koşullarının düzeyini düşürerek, bu bölgeyi terk ediyor. Kara-toprak şeridinde ne büyük ölçekli sanayi, ne de kapitalist tarım vardır. Burada kapitalist çiftçi, yoksul kiracı çiftçi ile aşık atamaz ve buharlı pulluk, yalnızca "sermaye"sindeki tüm kârı değil ücretinin büyük bir bölümünü de kira olarak ödeyip, yaşamını odun talaşıyla karıştırılmış un yiyerek ya da ağaç kabukları kemirerek sürdüren mujiğin fiziksel esnekliğiyle mücadelede bozguna uğrar. Bazı yerlerde köylülerin yoksulluğu öyle boyutlara varmaktadır ki, bir izbede tahtakurusu ve hamam böceklerinin varlığı bile görece bir zenginliğin anlamlı bir işareti sayılmaktadır. Bugün Dumada liberal bir temsilci olan kırsal bölge doktoru Şingarov'un, Varonej bölgesinin bazı yerlerinde incelediği topraksız köylülerin evlerinde hiç tahtakurusuna rastlanmazken, köy nüfusunun diğer kategorileri arasında karşılaşılan tahtakurusu sayısının ailenin "zenginliği"yle büyük ölçüde orantılı olduğuna hükmetmesi bir gerçektir. Öyle görünüyor ki, hamamböceği bir aristokrat değildir ama Varonejli yoksuldan daha yüksek bir konfor standardına ihtiyaç duyar: köylü ailelerinin %9,3'ünde, hüküm süren açlık ve soğuk yüzünden hamamböceği bulunamamıştır.

Bu koşullar altında tarımsal teknolojide bir gelişmeden söz etmek yersizdir. Köylülerin hayvanları, iş hayvanları da dahil olmak üzere, kira ve vergileri ödeyebilmek için satılır ya da yenir. Ama üretici güçlerin gelişmediği yerde toplumsal farklılaşma da olmaz. Kara-toprak topluluğunda yoksulluğun eşitliği hüküm sürer. Kuzey ve güneyle karşılaştırıldığında köylülük içindeki katmanlaşma çok yüzeyseldir. Embriyonik sınıf farklılıklarının üstünde, yoksullaşmış köylülük ile asalak soyluluk arasındaki keskin ve uzlaşmaz zümresel çelişki durur.

Betimlenen üç bölge şüphesiz bu alanların coğrafi sınırlarına tam olarak karşılık gelmez. Devletin birliği ve iç gümrük engellerinin yokluğu, ayrı ekonomik organizmaların oluşumuna olanak tanımamaktadır. 1880'ler boyunca orta kara-toprak alanının on iki bölgesinde baskın olan tarımdaki yarı-serflik ilişkileri, aynı zamanda bu kara-toprak şeridinin dışındaki beş bölgede de hüküm sürüyordu. Diğer yandan kapitalist tarım ilişkileri kara-toprak dışı on bölgede olduğu gibi dokuz kara-toprak bölgesinde de ağır basmıştı; ve son olarak, yedi bölgede de iki sistem kabaca birbirine denkti.

Kiracı çiftçilik ile kapitalist tarım arasındaki mücadele –öyle bir mücadele ki, kan dökmeyi içermemesine rağmen, sayısız kurban istemektedir– hep sürdü ve durmaksızın da sürüyor; kapitalist tarım henüz zafer övüncü duyacak bir konumdan uzaktır. Kendi toprak payının fare kapanına sıkışmış ve para kazanma aracından yoksun köylü, gördüğümüz gibi ne fiyata olursa olsun toprak beyinin toprağını kiralamak zorunda kalmaktadır. Köylü yalnızca tüm kârından vazgeçmekle ve kendi tüketimini en aza indirmekle kalmamakta, aynı zamanda tarım hayvanını da satmakta ve böylelikle ekonominin zaten çok düşük olan teknolojik düzeyini daha da düşürmektedir. Büyük sermaye küçük ölçekli çiftçiliğin bu yaşamsal "avantajları" karşısında güçsüzdür: toprak beyi akılcı ekim yöntemleriyle hiç ilgilenmemekte ve toprağını köylülere vermek üzere küçük parçalara ayırmaktadır. Ülkenin orta kısmındaki fazla nüfus, toprak kiralarını ve fiyatlarını yükseltmekle, aynı zamanda, bir bütün olarak ülkenin her yanında ücretleri de düşürmektedir. Böylelikle, makinelerin ve modern tekniklerin yalnızca tarıma değil üretimin diğer dallarına da girmesini kârsız kılmaktadır. On dokuzuncu yüzyılın son on yılı boyunca, derin ekonomik çürüme, toprak kiralarındaki artışa paralel olarak köylülerin iş hayvanlarının sayısında giderek artan bir düşüşün olduğu güney bölgesinin önemli bir bölümüne çoktan yayılmıştı. Tarımdaki kriz ve köylülüğün giderek artan yoksullaşması, esas olarak iç pazar için çalışmak zorunda olan Rus sanayi kapitalizminin temelini daha da daraltmaktadır. Ağır sanayi devlet siparişleriyle beslendiği ölçüde, mujiğin giderek artan yoksullaşması ağır sanayinin önünde ciddi bir tehdit haline gelmiştir, çünkü bu yoksullaşma devlet bütçesinin

gerçek temellerinin altını oymaktadır.

Bu koşullar, kendi başlarına, tarım sorununun neden Rusya'nın politik yaşantısının temel ekseni haline geldiğini açıklamaya yeterlidir. Ülkenin tüm muhalif ve devrimci partileri tarım sorununun keskin köşelerinden derin yaralar aldılar: 1905 Aralığında, birinci Dumada ve ikinci Dumada durum buydu. Bugün üçüncü Duma tarım sorununun etrafında tekerleğe konmuş sincap gibi aceleyle dönüp duruyor. Çarlık da aynı sorun karşısında, suçlu başının ezilmesi tehlikesiyle karşı karşıya bulunuyor.

Soyluların ve bürokrasinin hükümeti, geçici önlemlerin uzun zamandan beri anlamını yitirdiği bir alanda, en iyi niyetlerle bile bir reform uygulamaya giriştiğinde güçsüz kalmaktadır. Bugün hükümetin kullanımında olan 6-7 milyon *desiyatin*lik iyi toprak, ülkede 5 milyon erkek işçi fazlasının olduğu göz önünde bulundurulduğunda, tamamen yetersizdir. Ama devlet bu toprağı köylülere satacak olsa bile, bunu toprak sahiplerine ödemek zorunda olduğu fiyatlardan yapmak zorunda olurdu: bu da, eğer milyonlarca *desiyatin*lik toprak hızla ve tümüyle köylülüğün eline geçse bile, her mujik rublesinin, ekonomide üretici bir kullanım yerine soyluların ve hükümetin dipsiz cebine gideceği anlamına gelmektedir.

Köylülük, yoksulluk ve açlıktan yoğun ve akılcı tarım cennetine sıçrama yapamamaktadır; böyle bir geçişi olanaklı kılmak için, köylülük, kendi ekonomisinin mevcut koşulları altında, kendi emek-gücünü kullanacağı yeterli toprağa derhal sahip olmalıdır. Tüm büyük ve orta ölçekli toprakların köylülere devredilmesi, esaslı bir tarım reformunun ilk ve en önemli önkoşuludur. Toprak sahiplerinin elinde yalnızca köylülerden zorla tefeci kiraları almanın bir aracı olarak iş gören on milyonlarca *desiyatinlik* toprak ile karşılaştırıldığında, üzerinde görece olarak akılcı, büyük ölçekli tarım yürütülen ve 7 milyon *desiyatin*e yayılan 1.840 parça toprak hemen hemen önemsizdir. Bununla birlikte bu özel mülk toprakların mujiklere satılması, durumu yalnızca bir parça değiştirirdi: mujik şu anda kira diye ödediğini, o zaman satın alma fiyatı biçiminde ödemek zorunda kalırdı. Geriye müsadere kalıyor.

Fakat, tek başına büyük toprakların müsaderesinin bile köylülüğü kurtarmayacağını göstermek hiç de zor değildir. Tarımdan sağlanan tüm kâr 2,8 milyar ruble etmektedir, bunun 2,3 milyarı köy-

lülerden ve tarım emekçilerinden ve yaklaşık olarak 450 milyonu da toprak sahiplerinden elde edilmektedir. Köylülüğün yıllık açığının 850 milyon ruble olduğundan az önce söz etmiştik. Görülmektedir ki, toprak sahiplerinin topraklarının müsaderesinden elde edilecek gelir bu açığı bile kapayamamaktadır.

Toprak sahiplerinin topraklarının mülksüzleştirilmesine karşı çıkanlar, çoğunlukla argümanlarını bu tür hesaplara dayandırmaktadırlar. Fakat sorunun temel yanını gözardı etmektedirler: mülksüzleştirmenin gerçek önemi, topraktan elde edilen tüm geliri katlayacak olan yüksek teknolojik düzeydeki serbest bir çiftçi ekonomisinin, bugün onlara sahip olan aylak ellerden koparılıp alınan malikaneler üzerinde geliştirilebilmesi olurdu. Ama böyle Amerikan tipi çiftçilik Rusya'da, ancak, mali istemleriyle, bürokratik himayesiyle, açgözlü militarizmiyle, Avrupa menkul kıymetler borsasına olan borçlarıyla birlikte Çarlık mutlakıyeti tamamen tasfiye edilirse anlaşılabilir bir şeydir. Tarım sorunu için tam formül şudur: soyluluğun mülksüzleştirilmesi, Çarlığın tasfiyesi, demokrasi.

Tarımımızın, üretici güçlerini arttırarak ve aynı zamanda sanayi ürünleri talebini yükselterek şimdiki durgunluğundan kurtulabilmesinin tek yolu budur. Sanayi daha da gelişmek için güçlü bir itki alacak ve kırsal nüfus fazlasının kayda değer bir kısmını emecektir.

Şüphesiz bunların hiçbiri tarım sorununa nihai bir çözüm sağlayamaz; kapitalizm altında hiçbir çözüm bulunamaz. Ama otokrasi ve feodalizmin devrimci tasfiyesi, her durumda, gelecek çözümden önce yer almak zorundadır.

Rusya'da tarım sorunu kapitalizm için ağır bir külfettir: bu, devrimci partiye bir yardım olduğu gibi aynı zamanda onun en büyük engelidir; bu liberalizm için bir takoz, karşı-devrim içinse bir *memento mori*dir.[16]

[16] Ölümü hatırlatan, ölümün simgesi olan kurukafa. (ç.n.)

RUS DEVRİMİNİN İTİCİ GÜÇLERİ

150 milyonluk bir nüfus, Avrupa'da 5,4 milyon kilometre kare, Asya'da 17,5 milyon kilometre karelik bir toprak. Bu geniş alanda insan kültürünün her dönemi bulunabilir: çiğ balık yiyen ve ağaç kütüklerine tapan insanların yaşadığı kuzey ormanlarındaki ilkel barbarlıktan, bilinçli olarak kendilerini dünya politikasının bir parçası olarak gören ve gözlerini Alman Reichstag'ındaki tartışmalara ve Balkanlar'daki olaylara çeviren sosyalist işçilerin yaşadığı kapitalist kentin modern toplumsal ilişkilerine kadar. Avrupa'daki en yoğun sanayi, Avrupa'daki en geri tarım üzerinde inşa edilmişti. Dünyadaki en muazzam devlet aygıtı, modern teknolojik ilerlemenin her başarısını kendi ülkesinin tarihsel ilerlemesini engellemek için kullanıyor.

Önceki bölümlerde, bütün ayrıntıları bir kenara bırakarak, Rusya'daki ekonomik ilişkilerin ve toplumsal çelişkilerin genel bir tablosunu vermeye çalıştık. Toplumsal sınıflarımızın geliştiği, yaşadığı ve mücadele ettiği toprak budur. Devrim bize bu sınıfları çok yoğun bir mücadele döneminde gösterecektir. Ama bir ülkenin politik yaşamına doğrudan müdahalede bulunan bilinçli olarak oluşturulmuş kurumlar vardır: Partiler, birlikler, ordu, bürokrasi, basın ve bunların ötesinde devlet bakanları, politik önderler, demagoglar ve cellâtlar. Sınıflar ilk bakışta görülemezler; genellikle perdenin arkasında kalırlar. Yine de bu, devlet bakanlarını ve onların cellâtlarını olduğu kadar, politik partileri ve bunların önderlerini de yalnız kendi sınıflarının organları olmaktan alıkoymaz. Bu organların iyi ya da kötü olması, olayların ilerlemesi ve nihai so-

nucuyla asla ilişkisiz değildir. Eğer bakanlar sadece "devletin nesnel aklı"nın ücretli hizmetlileriyse, bu kesinlikle onları kendi kafatasları içinde küçücük bir beyine sahip olma zorunluluğundan kurtarmaz, bu kendilerinin bile çoğu kez gözden kaçırmaya yatkın oldukları bir gerçektir. Diğer yandan, sınıf mücadelesinin mantığı bizi kendi mantığımızı kullanma zorunluluğundan muaf kılmaz. Her kim, tarihsel zorunluluk çerçevesine inisiyatifi, yeteneği, enerjiyi ve kahramanlığı dahil etmeyi kabul etmiyorsa, o Marksizmin felsefi sırrını kavramamıştır. Ama tersine eğer politik bir süreci –bu durumda devrimi– bir bütün olarak kavramak istersek, partilerin ve programların çeşitliliğinin ardında, kimilerinin hainlik ve açgözlülüğünün, kimilerininse idealizmi ve cesaretinin ardında, üretim ilişkileri içerisinde derinlere kök salmış ve çiçekleri ideolojinin en yüksek alanlarında açan sosyal sınıfların gerçek ana hatlarını görebilmeliyiz.

Modern Kent

Kapitalist sınıfların doğası, sanayinin ve kentin tarihsel gelişimine yakından bağlıdır. Rusya'da sanayi nüfusunun, başka herhangi bir yere göre kentsel nüfusla daha az örtüştüğü doğrudur. Tamamen resmi nedenlerle şehir sınırları içinde bulunmayan fabrika varoşları dışında, taşrada birkaç düzine önemli sanayi merkezi bulunmaktadır. Toplam işçi sayısının %58'ini istihdam eden mevcut yatırımların %57'si şehirlerin dışında bulunmaktadır. Bununla birlikte kapitalist şehir yeni toplumun en tam ifadesidir.

Günümüzün kentsel Rusya'sı son birkaç on yılın ürünüdür. 18. yüzyılın ilk çeyreği boyunca Rusya'nın kentsel nüfusu 328.000, yani yaklaşık olarak ülkenin toplam nüfusunun %3'ü idi. 1812'de toplam nüfusun %4,4'ünü temsil eden 1,6 milyon kişi şehirlerde yaşıyordu. 19. yüzyılın ortasında kentsel nüfus 3,5 milyona ya da %7,8'e ulaştı. Nihayet 1897 nüfus sayımına göre, o zamana kadar çoktan 16,3 milyona ya da yaklaşık olarak toplam nüfusun %13'üne ulaşmıştı. 1885 ve 1897 arasında kentsel nüfus %33,8 artarken, kırsal nüfus sadece %12,7 artmıştı. Bu dönem boyunca tek tek şehirlerin büyümesi daha da çarpıcıydı. Moskova'nın nüfusu 604.000'den 1.359.000'e yükselmişti, yani %123 artmıştı. Güney şehirleri –Odesa, Rostov, Yekaterinoslav, Bakü– daha da hızlı

bir oranda gelişmişti.

Şehirlerin sayısındaki ve büyüklüğündeki artışa paralel olarak, 19. yüzyılın ikinci yarısı, ülkenin sınıfsal yapısı içinde şehrin ekonomik rolünün tam bir dönüşümüne tanık oldu.

Tüm imalât sanayilerinin kendi surları içinde toplanması için gayretle ve çoğu kez başarıyla mücadele eden Avrupa'nın zanaatkâr ve lonca şehirlerinden ziyade, Asya'nın despotik sistemlerindeki şehirlere oldukça benzeyen eski Rus şehirleri, fiilen bir üretici fonksiyon yerine getirmiyordu. Bunlar askeri ve idari merkezler, istihkâm alanları ya da bazı durumlarda, özgül doğaları ne olursa olsun kendi erzaklarını tümüyle dışardan alan ticari merkezlerdi. Nüfusları, hazinenin sırtından geçinen memurlardan, tüccarlardan ve kent surları içinde güvenlikli bir sığınak arayan toprak sahiplerinden oluşuyordu. Eski Rus kentlerinin en büyüğü Moskova bile, Çarın özel topraklarına bağlı çok geniş bir köyden başka bir şey değildi.

Bildiğimiz gibi, dönemin imalât sanayileri ev sanayisi biçimini aldığından ve kırlara yayıldığından, zanaatlar şehirlerde önemsiz bir yer işgal etti. 1897 nüfus sayımında sayılan dört milyon ev zanaatkârının ataları, Avrupalı şehir zanaatçısının üretici işlevlerini yerine getiriyordu, ancak ondan farklı olarak, Rusya'da imalât atölyelerinin ve fabrikalarının yaratılmasıyla herhangi bir ilişkileri yoktu. Bu atölyeler ve fabrikalar sahneye çıktıklarında, ev zanaatkârlarının büyük bölümü proleterleştirdi ve geri kalanları da doğrudan ya da dolaylı olarak kendi egemenliği altına aldı.

Rus sanayisi asla ortaçağa özgü zanaatkârlık dönemini görmediği gibi, Rus şehirleri de atölyelerde, loncalarda, komünlerde ve belediyelerde üçüncü zümrenin aşamalı olarak büyümesine tanık olmadı. Avrupa sermayesi Rus sanayisini birkaç on yılda yarattı ve sırası geldiğinde Rus sanayisi, üretici işlevlerin proletarya tarafından yerine getirildiği modern kentleri yarattı.

Kapitalist Büyük Burjuvazi

Böylece büyük ölçekli sermaye ekonomik egemenliğini bir mücadele olmaksızın sağlamış oldu. Ama bu süreçte yabancı sermayenin oynadığı büyük rolün, Rus burjuvazisinin politik nüfuz gücü üzerinde hayati bir etkisi vardı. Devlet borçlarının bir sonucu ola-

rak, ulusal gelirin hatırı sayılır bir kısmı yıldan yıla yurt dışına gitti ve Avrupa burjuvazisini zenginleştirip güçlendirdi. Ama, Avrupa ülkelerinde hegemonyayı elinde tutan ve çaba harcamaksızın Çarlık hükümetini kendi mali vasalına dönüştüren borsa aristokrasisi, Rusya'da ne burjuva muhalefetin parçası olmak istedi ne de olabildi, çünkü başka hiçbir ulusal hükümet biçimi, Çarlık altında elde edilen tefeci faiz oranlarını garanti edemezdi. Rusya'nın doğal kaynaklarını ve emek-gücünü sömürürken, mali sermaye gibi yabancı sanayi sermayesinin de Rusya sınırları dışında politik temeli vardı; yani Fransız, İngiliz ve Belçika parlamentoları.

Proletaryayı doğrudan sömüren ve köylüyü devlet aracılığıyla dolaylı olarak soyan yerli sermayemiz daha baştan halk kitleleriyle uzlaşmaz bir çelişki içinde olduğundan, Çarlığa karşı ulusal mücadelenin başında yer alamazdı. Bu, günümüzde her yerde devlet faaliyetlerine ve öncelikle de militarizme tâbi olan ağır sanayi için özellikle doğrudur. Elbette, o "sağlam bir sivil hukuk üstünlüğü"ne düşkündür, ama yine de merkezi devlet gücüne, bu büyük nimet dağıtıcısına daha fazla ihtiyaç duymaktadır. Metalürji işletmelerinin sahipleri, kendi tesislerinde, işçi sınıfının en ileri ve en aktif kesimiyle karşı karşıya gelmektedir ve bu kesim için Çarlığın zayıfladığına dair her işaret kapitalizme yönelik daha ileri bir saldırının işaretidir.

Tekstil sanayisi devlete daha az bağlıdır ve üstelik çıkarları doğrudan kitlelerin satın alma gücünün yükseltilmesinde yatmaktadır, ama bu geniş ölçüde bir toprak reformu olmaksızın yapılamaz. Bu nedenle 1905'te, mükemmel bir tekstil kenti olan Moskova, otokratik bürokrasiye karşı, metal işçilerinin Petersburg'una göre, daha kuvvetli olmasa bile daha şiddetli bir muhalefet sergiledi. Moskova belediye duması ayaklanmaya tartışılmaz bir iyi niyetle yaklaştı. Ama devrim tüm toplumsal içeriğini açığa vurduğu ve böyle yaparak tekstil işçilerini metal işçilerinin daha önce tuttuğu yolu tutmaya zorladığı zaman, Moskova duması, kararlı bir şekilde "bir ilke meselesi olarak", sağlam bir devlet iktidarı doğrultusuna kaydı. Karşı-devrimci toprak sahipleriyle güç birliği yapan karşı-devrimci başkent, önderini, üçüncü Dumada çoğunluğun önderi olan Moskovalı tüccar Guçkov'da buldu.

Burjuva Entelijensiya

Avrupa sermayesi, Rus zanaatsal işinin gelişmesini engellemekle, Rus burjuva demokrasisinin ayakları altındaki zemini çekip almıştır. Günümüz Petersburg'u ya da Moskova'sı, henüz demiryollarının ya da telgrafın hayalini bile görmeye başlamamış ve 300 kişinin çalıştığı bir atölyeyi düşünebildiği en büyük atölye olarak gören 1848 Viyana'sı, Berlin'i ya da 1789 Paris'i ile kıyaslanabilir mi? Önce kendi kendini yönetme ve politik mücadele içinde yüzyıllarca eğitim görmüş ve sonra da genç ve henüz şekillenmemiş bir proletaryayla el ele feodalizmin Bastil'ini yerle bir eden bu güçlü orta sınıfın bir zerresine bile asla sahip olmadık. Böyle bir orta sınıfın yerine Rusya neye sahip oldu? "Yeni orta sınıf", profesyonel entelijensiya: avukatlar, gazeteciler, doktorlar, mühendisler, üniversite profesörleri, öğretmenler. Toplumsal üretimde bağımsız bir önem arz etmeyen, sayıca küçük, ekonomik olarak bağımlı bu toplumsal tabaka, kendi güçsüzlüğünün bilincinde olarak, üzerine yaslanabileceği etkili bir toplumsal sınıf arayışını sürdürür. Tuhaftır ki, bu destek ilk önce kapitalistlerden değil toprak sahiplerinden gelmiştir.

İlk iki Dumaya hakim olan Anayasal Demokrat Parti (Kadet), Kurtuluş Birliği'ne katılan Toprak Sahibi Anayasacılar Birliği'nin bir ürünü olarak 1905'te kuruldu. Toprak Sahibi Anayasacıların liberal *cephesi* ya da *zemtsi*,[17] bir yandan toprak sahiplerinin kıskançlığının ve devletin muazzam sınai korumacılığından hoşnutsuzluğunun, diğer yandan da, Rus tarımsal ilişkilerindeki barbarlığı kendi toprak ekonomilerini kapitalist bir temele oturtmalarının önünde bir engel olarak gören daha ilerici toprak sahiplerinin muhalefetinin ifadesiydi. Kurtuluş Birliği, kendi "saygıdeğer" toplumsal statüleri ve bundan kaynaklanan refah düzeyleri nedeniyle devrimci yolu tutmaktan alı konulan entelijensiya unsurlarını bir araya getirdi. Toprak sahiplerinin muhalefeti, her zaman pısırık bir güçsüzlükle damgalandı ve bizim En Yüce ahmak 1894'te kendi politik özlemlerini "anlamsız hayaller" olarak tanımlarken, yalnızca acı bir gerçeği dile getiriyordu. Entelijensiyanın doğrudan ya da dolaylı olarak devlete, devletin koruduğu büyük sermayeye veya

[17] Zemstvo üyesi. (ç.n.)

liberal toprak sahiplerine bağlı ayrıcalıklı unsurları, ılımlı düzeyde dahi iz bırakan bir politik muhalefet oluşturma yeteneğinde değildiler.

Sonuç olarak, Kadet Partisi, gerçek kökenleri itibarıyla, *zemtsi*nin muhalif güçsüzlüğüyle diplomalı entelijensiyayı çepeçevre saran iktidarsızlığın bir birliğiydi. 1905'in sonunda, kırsal karışıklıklardan ürken toprak sahipleri keskin bir şekilde eski rejimi desteklemeye noktasına savrulunca, tarımsal liberalizmin gerçek yüzü bütünüyle ortaya çıktı. Liberal entelijensiya, herşey olup bittiğinde, hiçbir zaman evlâtlıktan daha fazla bir şey olmadığı taşra malikânesini göz yaşları içinde terk etmek ve kendi tarihsel yurdunda, şehirlerde kabul görmeye çalışmak zorunda kaldı. Peki şehirde kendisi dışında ne buldu? Muhafazakâr kapitalist burjuvaziyi, devrimci proletaryayı ve bunlar arasındaki uzlaşmaz sınıfsal karşıtlığı.

Aynı uzlaşmaz karşıtlık, küçük sanayilerimizi de, hâlâ önem taşıyan tüm dallarında, ta temellerine dek bölmüştür. Zanaat proletaryası büyük ölçekli sanayi ikliminde gelişmekte ve fabrika proletaryasından yalnızca az bir farklılık göstermektedir. Büyük ölçekli sanayinin ve işçi sınıfı hareketinin basıncı altında kalan diğer Rus zanaatkârları, *lümpen proletarya*yla birlikte Kara Yüzlerin gösterilerine ve pogromlarına savaş lejyonları sağlayan, cahil, aç, acınacak bir sınıfı temsil etmektedirler.

Sonuç olarak, sosyalist beddualar eşliğinde doğmuş, bugün sınıf çelişkilerinin uçurumunda sallanan, feodal geleneklerle ezilmiş, akademik önyargılar ağına takılmış, inisiyatiften yoksun, kitleler üzerinde etki kurmaktan yoksun ve geleceğe duyulan güvenden bütünüyle mahrum, ümitsizce gecikmiş bir burjuva entelijensiyaya sahibiz

Proletarya

Rus burjuva demokrasisini vücutsuz bir başa (ve ahmaklaşmış küçük bir başa) dönüştürmüş olan dünya-tarihsel nitelikteki aynı etkenler, genç Rus proletaryasının göz alıcı rolünü de belirlemişti. Ama başka şeyleri incelemeden önce, bu proletaryanın büyüklüğünün ne kadar olduğuna bir bakalım.

1897 yılına ait son derece eksik rakamlar aşağıdaki yanıtı vermektedir:

İŞÇİ SAYISI	
A. Maden ve imalât sanayileri, ulaşım, inşaat ve ticari yatırımlar	3.322.000
B. Tarım, ormancılık, balıkçılık, avcılık	2.725.000
C. Günlük işçiler ve çıraklar	1.195.000
D. Hizmetçiler, hamallar, kapıcılar vs.	2.132.000
Toplam (erkek ve kadın)	*9.272.000*

1897'de, proletarya, aile fertleriyle birlikte toplam nüfusun %27,6'sını oluşturuyordu, yani çeyreğin biraz fazlası. Bu işçi kitlesi içindeki ayrı katmanların politik etkinlik düzeyi, adamakıllı değişiklik göstermektedir, devrimde önder rolü elinde tutanlar neredeyse sadece yukarıdaki tabloda A grubundaki işçilerdir. Bu arada, Rus proletaryasının gerçek ve potansiyel önemini, bir bütün olarak nüfus içersindeki nispi oranıyla ölçmek çok büyük bir hata olurdu. Böyle yapmak, sayıların arkasına gizlenmiş toplumsal ilişkileri görmeyi becerememek olurdu.

Proletaryanın etkisi modern ekonomi içindeki rolü ile belirlenir. Ulusun en güçlü üretim araçları doğrudan işçilere bağlıdır. Yıllık ulusal gelirinin yarıdan fazlası 3,3 milyon işçi (grup A) tarafından üretilir. En önemli ulaşım araçlarımız olan, tek başına ülkemizi ekonomik bir bütüne dönüştürebilen demiryolları, proletaryanın elinde son derece önemli bir politik ve ekonomik faktörü –olayların gösterdiği gibi– temsil etmektedir. Buna posta hizmetlerini ve telgrafı da eklemeliyiz, bunların proletaryaya bağımlılığı daha dolaylı ama bununla beraber tümüyle gerçektir.

Köylülük ülkenin her yanına dağılmış durumdayken, proletarya fabrika ve sanayi merkezlerinde büyük kitleler halinde yoğunlaşmıştır. O, ekonomik ya da politik öneme sahip her şehrin nüfusunun çekirdeğini oluşturur ve kapitalist bir ülkede şehrin tüm avantajları –üretici güçlerin, üretim araçlarının, nüfusun en aktif unsurlarının ve en büyük kültürel yararların yoğunlaşması– doğal olarak proletaryanın sınıfsal avantajlarına dönüşür. Onun bir sınıf olarak kendi kaderini tayin etmesi, önceki dönemlere göre eşsiz bir hızla oldu. Daha yeni beşikten çıkan Rus proletaryası, kendisini en

merkezi devlet iktidarıyla ve sermayenin aynı derecede merkezi gücüyle karşı karşıya buldu. Zanaatkâr önyargıların ve lonca geleneklerinin, onun bilinci üzerinde hiçbir hükmü yoktu. İlk adımlarından itibaren, uzlaşmaz sınıf mücadelesinin yoluna girdi.

Bu bakımdan Rusya'da zanaatsal hünerlerin ve genel olarak küçük sanayinin önemsiz rolü ve bunun yanında Rusya'nın büyük ölçekli sanayisinin son derece gelişmiş durumu, politikada proletarya demokrasisinin burjuva demokrasisinin yerini almasına yol açtı. Üretici işlevleriyle birlikte proletarya, küçük burjuvazinin önceki devrimlerde oynadığı tarihsel rolü ve onun, bir zümre olarak, soyluluğun ve devletin mali örgütünün boyunduruğundan kurtuluşları dönemi boyunca köylü kitlelere tarihsel önderlik iddialarını da üstlendi.

Tarım sorunu, tarihin kentli politik partileri teste tâbi tuttuğu politik mihenk taşı olduğunu kanıtladı.

Soyluluk ve Toprak Sahipleri

Geniş ve orta ölçekli arazilerin "adil kıymetlendirmeler" temelinde zorla kamulaştırılmasına dair Kadet (ya da daha doğrusu eski Kadet) programı, Kadetlerin gözünde, "yaratıcı yasal çabalar" aracılığıyla başarılabilecek olanın azamisidir. Ama gerçekte liberallerin yasal araçlarla büyük toprak sahiplerinin mülklerini kamulaştırma girişimi, yalnızca, hükümetin seçme ve seçilme hakkını reddetmesine ve 3 Haziran 1907 darbesine yol açtı. İnsaflı davranarak kendi "adil kıymetlendirmelerini" toprak sahipleri için olabildiğince kabul edilebilir kılmaya çalışan Kadetler, toprak soyluluğunun tasfiyesini tamamen mali bir işlem olarak görüyorlardı. Ama soyluluk soruna çok farklı bir açıdan yaklaştı. Şaşmaz içgüdüsüyle o, söz konusu olanın, yalnızca yüksek fiyatla bile olsa 50 milyon *desiyatin*in satışı değil, egemen bir zümre olarak tüm toplumsal rolünün tasfiyesi olduğunu derhal kavradı; ve bu nedenle bizzat böyle haraç mezat satılmasına razı olmayı kesinlikle reddetti. Kont Saltikov birinci Dumada toprak sahiplerine hitap ederek, şöyle bağırmıştı: "Parolan ve sloganın şu olsun: topraklarımızın bir santimetre karesi, tarlalarımızdan bir avuç toprak, çayırlarımızdan bir ot parçası, ormanlarımızdaki tek bir ağaçtan en küçük bir yaprak parçası alınamaz!" Ve bu çölde bağıran bir ses değildi: devrim

yılları Rus soyluluğu için tam bir mülk yoğunlaşması ve politik sağlamlaşma dönemiydi.

III. Aleksandr döneminin en karanlık gericilik dönemi boyunca, soyluluk, en önde geleni de olsa, zümrelerimizden yalnızca bir tanesiydi. Kendi bağımsızlığını pür dikkat koruyan otokrasi, soyluluğun doğal açgözlülüğünü devlet kontrolüyle gemleyerek, polis denetiminin pençesinden kaçmasına bir an için olsun izin vermedi. Diğer yandan günümüzde soyluluk, sözcüğün tam anlamıyla yönetici zümredir: taşra valilerini kendi nağmeleriyle dans ettirir, bakanları tehdit eder ve onları açıkça işten kovar, hükümete ültimatomlar verir ve bu ültimatomlara uyulmasını sağlama bağlar. Onun sloganı şudur: toprağımızın bir santimetre karesi, ayrıcalıklarımızın zerresi alınamaz!

Yaklaşık olarak 75 milyon *desiyatin*, yıllık geliri 1.000 rubleden fazla olan 60.000 özel toprak sahibinin elinde toplanmıştır; 56 milyar rublelik bir piyasa değeri olan bu toprak, sahiplerine yılda 450 milyon rubleden fazla net kâr getirmektedir. Bu meblağın en az üçte ikisi soyluluğun payıdır. Bürokrasi toprak sahipleriyle yakından bağlantılıdır. Neredeyse yıllık 200 milyon ruble, 1.000 rubleden fazla yıllık geliri olan 30.000 memuru geçindirmek için harcanır. Ve bu orta ve yüksek dereceli memurlar içinde, soyluluk kesin olarak baskındır. Son olarak, kırdaki yerel hükümet organlarının ve oradan gelen gelirlerin kontrolünü elinde tutan bir kez daha soyluluktur.

Oysa devrimden önce kırsal yönetimlerin yarıdan fazlasının başını, kırsal alandaki "ilerici" etkinlikleri temelinde öne çıkan "liberal" toprak sahipleri çekerken, devrim yılları bu durumu tümüyle tersine çevirdi, sonuç olarak, yönetici mevkiler şimdi artık gerici toprak sahiplerinin en uzlaşmaz temsilcileri tarafından işgal edilmektedir. Her istediğini yapabilecek güçteki Birleşik Soyluluk Meclisi, kapitalist sanayinin çıkarlarını üstlenen hükümetin, kırsal yönetimleri "demokratikleştirme" ya da köylülüğümüzün elini kolunu bağlayan zümre köleliğinin zincirlerini zayıflatma doğrultusundaki tüm girişimlerinin önünü daha baştan kesiyor.

Bu gerçekler karşısında Kadetlerin tarım programı, bir *yasal mutabakat* zemini olarak, ümitsiz derecede ütopik olduğunu kanıtlamıştır ve bizzat Kadetlerin üstü kapalı biçimde bu programdan

vazgeçmeleri pek de hayret verici değildir.

Sosyal demokratlar Kadet programını en başta "adil kıymetlendirme" temelinde eleştirdiler ve böyle yapmakta da haklıydılar. Yalnızca mali açıdan bile, yılda 1.000 rublenin üzerinde kâr getiren tüm toprak mülklerinin satın alınması, halihazırda 9 milyar rubleye varan ulusal borcumuza toplam 5-6 milyar ruble civarında bir meblağ daha ekleyecekti; yani yalnız faizler yılda üç çeyrek milyar ruble yutmaya başlayacaktı. Bununla birlikte asıl mesele sorunun mali değil politik yönüdür.

1861 sözde özgürlük reformunun koşulları, köylülerin toprakları için ödedikleri aşırı kurtarma bedellerin yardımıyla, aslında toprak sahipleri için kayıp köylü "canlar"ın telâfisi oldu (aşağı yukarı çeyrek milyar ruble, yani toplam kurtulma bedelinin yüzde 25'i). "Adil kıymetlendirme" temelinde, soyluluğun önemli tarihsel hakları ve ayrıcalıkları gerçekten tasfiye edilmiş olacaktı; bu yüzden soyluluk kendini yarı-özgürlük reformuna uyarlamayı tercih etti ve onunla çabucak uzlaştı. Soyluluk tıpkı bugün, "kıymetlendirme" ne kadar "adil" olursa olsun, bir zümre olarak intihar etmeyi ısrarla reddettiği gibi, o gün de doğru içgüdüsüyle hareket etmişti. Toprağımızın bir santimetre karesi, ayrıcalıklarımızın zerresi alınamaz! Bu bayrak altında soyluluk devrim tarafından fena halde sarsılan hükümet aygıtı üzerinde sonunda hakimiyet kazandı; ve bu da gösterdi ki, o, bir yönetici sınıfın bir ölüm kalım sorununda sahip olabileceği olanca gaddarlıkla mücadele etmeye kararlıdır.

Tarım sorunu toprak sahibi zümre ile parlamenter bir antlaşmayla değil, ancak kitlelerin devrimci bir saldırısıyla çözülebilir.

Köylülük ve Şehirler

Rusya'nın toplumsal ve politik barbarlığının düğümü kıra bağlanmıştır; ama bu, kırın bu düğümü kendi güçleriyle çözme yeteneğinde bir sınıf ürettiği anlamına gelmez. 500 bin köye ve Avrupa Rusya'sının 5 milyon *verst* karelik bir alanına dağılmış olan köylülük, kendi geçmişinden herhangi bir ortaklaşa politik mücadele geleneği ya da alışkanlığı devralmamıştı. 1905 ve 1906 tarım ayaklanmaları sırasında, isyancı köylülerin amacı toprak sahiplerini kendi köylerinin, kendi kırsal alanlarının ve nihayet kendi yönetimlerindeki alanların sınırları dışına sürmeye indirgendi. Köylü

devrimine karşı merkezi devlet aygıtının hazır silahı, toprak soyluluğunun elindeydi. Köylülük bu engeli yalnızca hem zaman hem de çaba açısından birleşik bir kararlı ayaklanmayla aşabilirdi. Ama kendi varlık koşulları yüzünden köylülük, böyle bir ayaklanma için oldukça yeteneksiz olduğunu kanıtlamıştır. Yerel kretenizm,[18] tarihin tüm köylü ayaklanmalarına bedduasıdır. Onlar kendilerini bu bedduadan ancak, saf köylü hareketleri olmaya son verdikleri ve yeni toplumsal sınıfların devrimci hareketleriyle birleştikleri ölçüde kurtarabilirler.

On altıncı yüzyılın ilk çeyreğindeki Alman köylü devrimine dek gidersek, zamanın Alman kentlerinin ekonomik zayıflığına ve politik önemsizliğine rağmen, köylülüğün, gayet doğal olarak kentli partilerin doğrudan önderliği altında yer aldığını görürüz. Kendi nesnel çıkarları gereği toplumsal olarak devrimci, ama yine de politik olarak parçalanmış ve güçsüz olan köylülük, kendisine ait bir parti oluşturma yeteneğinde değildi ve bu yüzden –yerel koşullara bağlı olarak– ya muhalif kentli partilerin ya da şehirlerin devrimci plebyen partilerinin peşine takıldı. Ne var ki, köylü devriminin zaferini temin edebilecek tek güç olan bu sonuncular, (o dönemin toplumunun en radikal sınıfına, yani modern proletaryanın embriyonuna dayansa da) ulusun geri kalanıyla kurulmuş bağlardan ya da devrimci hedeflere dair açık bir bilinçten bütünüyle yoksundu. Bu yoksunluğun nedeni, ülkenin ekonomik gelişme eksikliği, ilkel ulaşım araçları ve devlet partikülarizmiydi. Böylece isyancı kır ile kentli plebler arasındaki devrimci işbirliği sorunu o dönemde çözülmedi, çünkü çözülemezdi; ve köylü hareketi ezildi.

Üç yüz yıldan uzun bir süre sonra, benzer türden ilişkiler 1848 devriminde tekrar görüldü. Liberal burjuvazi köylülüğü uyandırmayı ve kendi etrafında birleştirmeyi istememekle kalmadı, gerçekte herşeyden çok köylü hareketinin büyümesinden korktu, çünkü tam da bu büyüme bizzat liberal burjuvaziye karşı plebyen, radikal kentli unsurların konumunu pekiştiren ve güçlendiren esaslı bir etkiye sahip olabilirdi. Bu unsurlar toplumsal ve politik açıdan henüz amorf ve parçalanmış durumdaydılar ve sonuç olarak liberal burjuvaziyi yerinden etme ve köylü yığınlarının başına geçme ye-

[18] Tiroit hormonu salgılanmasındaki yetersizlik nedeniyle bedensel ve zihinsel gelişme eksikliği. (ç.n.)

teneğinde değillerdi. 1848 devrimi bozguna uğradı.

Yine de altmış yıl önce, tam da köylülükle kentli pleblerin, yani proletarya, yarı-proletarya ve o günlerin *lümpen proletarya*sının işbirliği sayesinde, devrimin sorunları Fransa'da muzaffer bir şekilde çözüldü. Bu "işbirliği" Konvansiyon biçimini, yani kentin kır, Paris'in taşra ve baldırı çıplakların Paris üzerindeki diktatörlüğü biçimini aldı.

Çağdaş Rusya koşullarında, sanayi nüfusunun kırsal nüfus üzerindeki toplumsal üstünlüğü eski Avrupa devrimleri döneminde olduğundan kıyaslanamaz ölçüde daha büyüktür ve ayrıca karmakarışık pleblerin yerini açık biçimde belirlenmiş sanayi proletaryası almıştır. Ama bir şey değişmemiştir: ancak arkasında kentli devrimci kitleler olan ve burjuva özel mülkiyete sofuca saygısından dolayı feodal mülkiyeti kökten değiştirmekten korkmayan bir parti devrim anında köylülüğe güvenebilir. Günümüzde yalnızca Sosyal demokratlar böyle bir partidir.

Rus Devriminin Doğası

Doğrudan ve dolaylı görevleri söz konusu olduğu sürece, Rus devrimi bir "burjuva" devrimdir, çünkü burjuva toplumu mutlakıyetin ve feodal mülkiyetin zincirlerinden ve prangalarından kurtarmaya koyulur. Ama Rus devriminin temel itici gücü proletaryadır ve yöntemi söz konusu olduğu sürece o bir proleter devrimdir. Proletaryanın tarihsel rolünü aritmetik veya istatistiksel hesaplamalar aracılığıyla belirlemekte ya da bu rolü biçimsel tarihsel analojiler aracılığıyla saptamakta ayak direyen çoğu ukalâ, bu çelişkiyi hazmetme yeteneğinde olmadıklarını göstermiştir. Bunlar burjuvaziyi Rus devriminin tanrı tarafından gönderilmiş önderi olarak görürler. Aslında devrimci ayaklanmanın bütün evrelerinde olayların başında yürüyen proletaryayı, kendi teorik hamlıklarının kundak bezlerine sarıp saklamaya çalışırlar. Böyle ukalâlar için, bir kapitalist ulusun tarihi, şüphesiz az ya da çok farklılıklarla, bir diğerinin tarihini tekrar eder. Günümüzde böyleleri, dünya kapitalist gelişiminin birleşik sürecini anlamayı beceremiyorlar. Bu süreç, yolu üzerindeki tüm ülkeleri yiyip yutuyor ve kapitalizmin ulusal ve genel zorunluluklarından bir karışım yaratıyor. Bu öyle bir karışımdır ki, doğası tarihsel klişelerin uygulanmasıyla değil, an-

cak materyalist bir çözümlemeyle anlaşılabilir.

Yüzyıllardır yeni toplumsal biçimler yaratmakta olan ve bu yeni biçimlerin ifadesi olarak da güçlü bir burjuvazi yaratan kapitalizmin öncüsü İngiltere bir yanda, Avrupa sermayesinin sömürge yönetimlerinin kullanımı için hazır savaş gemileri içinde raylar, traversler, cıvatalar ve somunlar verdiği ve ardından da tüfek ve süngüyle yerlileri kendi ilkel çevrelerinden doğrudan kapitalist uygarlığa sürdüğü günümüz sömürgeleri diğer yanda. Bu ikisi arasında tarihsel gelişim açısından hiçbir benzerlik olamaz: bu şüphe götürmez, ama aralarında çok derin bir içsel bağlantı vardır.

Yeni Rusya tümüyle kendine özgü bir nitelik kazanmıştır, çünkü kapitalist vaftizini, on dokuzuncu yüzyılın son yarısında, o sıralar en yoğun ve soyut biçimini yani mali sermaye biçimini almış olan Avrupa sermayesinden almıştır. Avrupa sermayesinin geçmiş tarihi, Rusya'nın geçmiş tarihiyle hiçbir şekilde bağlantılı değildir. Kendi yerli toprağında modern borsanın doruklarına ulaşmak için, Avrupa sermayesi öncelikle emeklemeyi ve yürümeyi öğrendiği zanaat kentlerinin dar sokak ve patikalarından kurtulmak zorundaydı; bugün mahvettiği Çinli zanaatçıları afyonla zehirleyerek, yarın Rus denizlerini yeni savaş gemileriyle zenginleştirerek, ertesi gün Güney Afrika'daki elmas yataklarını ele geçirerek, son olarak da tüm doymak bilmez ihtişamıyla dünya üzerinde yükseklerden süzülerek uçmak için, ulusal göbek bağını kesmiş ve atalarının tozlarından silkinip kurtulmuş, kendisini politik önyargı, ırksal sempatiler, coğrafi enlem ve boylamlardan arındırmış olarak, kilise ile kesintisiz mücadele içinde, bilimi ve teknolojiyi geliştirmek, tüm ulusu kendi etrafında toparlamak, feodal ve hanedan ayrıcalıklarına karşı ayaklanmalar yoluyla iktidarı ele geçirmek, kendisine serbest bir alan açmak, içinden çıktığı bağımsız küçük sanayilerin kökünü kazımak mecburiyetindeydi.

Fakat yüzyılların tarihsel yoğunlaşması olan İngiliz ya da Fransız sermayesi Donets havzasının bozkırlarında göründüğü zaman, bir zamanlar kendi oluşumunda yeri olan aynı toplumsal güçleri, ilişkileri ve tutkuları serbest bırakamaz. Çoktan tamamladığı gelişmeyi yeni topraklarda tekrarlamaz, kendi toprağında ulaşmış bulunduğu noktadan hareket eder. Denizlerin ve gümrük duvarlarının üstünden taşıdığı makinelerin etrafında, herhangi bir ara evre

olmaksızın, derhal yeni bir proletarya kitlesi toplar ve bu sınıfa burjuvazinin tüm geçmiş kuşaklarının devrimci enerjisini, Avrupa'da şimdilerde durgunlaşan bu enerjiyi aşılar.

Fransız tarihinin kahramanlık dönemi boyunca, kendi konumunun çelişkilerini henüz kavramamış bir burjuvaziyi görürüz. Bu burjuvazi sadece Fransa'nın günü geçmiş kurumlarına karşı değil, bir bütün olarak Avrupa'daki gerici güçlere karşı da, tarihin tarafından yeni bir düzen mücadelesinin önderliğine oturtulan bir burjuvazidir. Sırasıyla tüm hiziplerinde kişileşen burjuvazi, yavaş yavaş kendi bilincine varır ve ulusun önderi olur; kitleleri mücadeleye sürükler, onlara uğruna mücadele edecekleri sloganları verir ve mücadele taktiklerini dikte eder. Demokrasi, politik bir ideoloji sunarak ulusu birleştirir. Halk –küçük burjuvazi, köylüler ve işçiler– burjuvaziyi kendi temsilcileri olarak tayin eder ve komünler tarafından bu temsilcilere iletilen emirler kendi Mesihlik rolünün bilincine varan bir burjuvazinin diliyle kaleme alınır. Devrim boyunca, sınıfsal antagonizmalar aşikâr hale gelmesine rağmen, devrimci mücadelenin güçlü itkisi, sürekli olarak burjuvazinin en statik unsurlarını politik yoldan bertaraf eder. Hiçbir katman, enerjisini kendinden sonra gelen katmanlara devretmeden önce soyulup atılamaz. Bir bütün olarak ulus, tüm bu süre boyunca, giderek daha radikal ve daha kesin araçlar kullanarak, kendi amaçları için mücadele etmeyi sürdürür. Mülk sahibi burjuvazinin en üst katmanları kendilerini harekete geçmiş olan ulusal çekirdekten ayırıp XVI. Louis ile ittifaka girdiklerinde, artık burjuvaziye karşı da yöneltilen ulusun demokratik istemleri, genel oy hakkına ve demokrasinin mantıksal olarak kaçınılmaz biçimi olan cumhuriyete yol açtı.

Büyük Fransız Devrimi gerçekten ulusal bir devrimdi. Ama daha da ötesi, burjuva düzeninin dünya ölçeğindeki egemenlik, iktidar ve galibiyet mücadelesi, kendi klasik ifadesini, ulusal bir çerçeve içinde burada bulmuştu.

1848'e gelindiğinde burjuvazi zaten benzer bir rolü oynayamayacak durumdaydı. Burjuvazi kendi egemenliği yolunda engel oluşturan toplumsal düzenin devrimci tasfiyesinin sorumluluğunu almak istemiyordu ve isteyemezdi de. Onun görevi –ve bu tamamen gerçekleşmiştir– kendi politik egemenliğinin değil, sadece

geçmişin güçleriyle ortak egemenliğin belli temel teminatlarını eski düzene eklemekten ibaretti. O yalnızca eski düzene saldıran kitlelere önderlik etmeyi başaramamakla kalmadı; kendisini ileri itmeye çalışan kitlelere karşı eski düzeni bir kalkan olarak kullandı. Onun bilinci, kendi egemenliğinin nesnel koşullarına karşı başkaldırdı. Demokratik kurumlar, onun zihnine, mücadelesinin hedefi ve amacı olarak değil, refahına karşı bir tehdit olarak yansıdı. Devrim burjuvazi tarafından değil, ancak ona karşı yapılabilirdi. 1848'de başarılı bir devrimin, burjuvaziye aldırmaksızın ve ona rağmen olayların başında yürüme yeteneğinde olan bir sınıfı, sadece kendi basınç kuvvetiyle burjuvaziyi ileriye itmeye değil, belirleyici anda burjuvazinin politik cesedini yolundan tekmelemeye de hazır bir sınıfı gerektirmesinin nedeni budur.

Ne küçük burjuvazi ne de köylülük bu yetenekteydi. *Küçük burjuvazi*, sadece yakın geçmişe değil, muhtemel geleceğe, yarına da düşmandı. Hâlâ ortaçağa özgü ilişkiler tarafından zincirlenen, ama halihazırda "özgür" sanayiye direnecek yetenekte de olmayan; kendisini hâlâ şehirlerde toplayan, ama çoktan nüfuzunu orta ve üst burjuvaziye teslim eden; kendi önyargılarına saplanıp kalan, olayların gürültüsüyle sağır olan, sömüren ve sömürülen, açgözlü ve kendi açgözlülüğü içinde iktidarsız olan taşralı küçük burjuvazi, dünya olaylarını yönlendirme yeteneğinde değildi.

Köylülük, bağımsız bir inisiyatiften henüz büyük ölçüde yoksundu. Dağınık, politika ve kültürün sinir merkezleri olan şehirlerden kopuk, kalın kafalı, entelektüel ufku otlakları ve tarlaları gibi sınırlı, şehirlerin icat ve düşünceyle yarattığı herşeye karşı ilgisiz olan köylülük, yol gösterici bir önem kazanamazdı. Feodal aşar vergilerinin yükü omuzlarından kaldırılır kaldırılmaz yatışan köylülük, onun hakları için mücadele vermiş olan şehirlere, bunun karşılığını akıl almaz bir nankörlükle ödedi: özgürleşen köylüler "düzen"in fanatikleri haline geldiler.

Sınıfsal güçten yoksun olan *demokrat entelektüel*, yaşlı bir kız kardeşin peşinden koşar gibi liberal burjuvazinin peşinden koştu. Yalnızca onun politik kuyruğu gibi hareket etti. Kriz anlarında onu terk etti. O yalnızca kendi iktidarsızlığını açığa vurdu. Henüz tamamen olgunlaşmamışken kendi çelişkileriyle kafası karışmıştı ve bu karışıklığı gittiği her yere kendisiyle birlikte taşıdı.

Proletarya çok zayıftı ve örgütlülüğü, deneyimi ve bilgisi çok azdı. Kapitalist gelişme eski feodal ilişkilerin yıkımını zorunlu kılacak kadar ilerlemişti, ama işçi sınıfını, yeni üretim ilişkilerinin ürününü, tayin edici politik güç konumuna yükseltecek kadar değil. Proletaryayla burjuvazi arasındaki uzlaşmaz karşıtlık, burjuvazinin ulusal önderlik rolünü korkusuzca üstlenmesini olanaklı kılacak kadar gelişmişti, ama proletaryanın bu rolü kavramasını olanaklı kılacak kadar değil.

Avusturya, devrimci dönemdeki bu politik açıdan hazır olmama durumunun bilhassa keskin ve trajik bir örneğini sunmuştu. 1848'de Viyana proletaryası, özverili bir kahramanlık ve büyük bir devrimci enerji göstermişti. Tekrar tekrar kavganın ateşiyle karşı karşıya gelmiş, ancak, mücadelenin amacına yönelik hiçbir genel fikri olmadan, bir slogandan bir diğerine yolunu el yordamıyla bularak, silik bir sınıfsal içgüdüyle hareket etmişti. Şaşırtıcı bir şekilde, proletaryanın önderliği, hareketli doğası nedeniyle kitleler üzerinde ve dolayısıyla olaylar üzerinde hatırı sayılır bir etkiye sahip tek demokrat grup olan öğrencilerin eline geçmişti.

Ama öğrenciler, barikatlarda cesaretle mücadele edebilmelerine ve işçilerle içtenlikle kardeşleşebilmelerine rağmen, onlara sokakların "diktatörlüğünü" sunan devrimin genel ilerleyişine yön vermekten tamamen acizdiler. 26 Mayısta, Viyana'nın bütün çalışanları öğrencilerin çağrısına uyarak "akademik lejyon"un silahsızlandırılmasına karşı mücadele etmek için ayağa kalktığında, Viyana halkı şehri fiilen zapt ettiğinde, bozguna uğrayan monarşi tüm anlamını yitirdiğinde, halkın baskısı altında son askeri birlikler de şehirden atıldığında, Avusturya devlet iktidarının istenilse ele geçirilebileceği görüldüğünde, bu iktidarı ele alacak hiçbir politik güç mevcut değildi. Liberal burjuvazi iktidarı öyle şövalyece bir tarzda ele geçirmeyi bilinçli bir şekilde istememişti. O ancak, öksüz kalan Viyana'dan Tyrol'a kaçmış olan imparatorun geri dönüşünün hayalini kurabildi. İşçiler gericiliği paramparça etmek için yeterince cesurdular, ama onun yerini almak için ne yeterince örgütlüydüler ne de yeterince bilinçli. Proletarya yönetimi ele geçiremediği gibi, –en can alıcı anda her zamanki gibi sırra kadem basan– demokratik burjuvaziyi de bu tarihsel ve kahramanca eyleme zorlayamadı. Ortaya çıkan durum çağdaş bir yazar tarafından oldukça doğru bir

şekilde tarif edilmişti: "Viyana'da fiili bir cumhuriyet kuruldu, ama maalesef bunu hiç kimse görmedi ..." Lassalle, 1848-49 olaylarından şu sarsılmaz kanıya vardı: "Daha baştan tümüyle sosyalist olduğunu ilân etmedikçe Avrupa'da hiçbir mücadele başarılı olamaz; toplumsal sorunların sadece silik bir unsur olarak dahil olduğu ve yalnızca arka planda durduğu hiçbir mücadele; yine, görünüşte ulusal uyanış ya da burjuva cumhuriyetçiliği bayrağı altında yürüyen hiçbir mücadele asla başarılı olamaz."

Başlangıç tarihi olan 1905 yılıyla tanınacak devrimde, proletarya ilk kez kendi bayrağı altında kendi amaçları uğruna ileriye atıldı. Bununla birlikte hiç kuşku yok ki, geçmişteki hiçbir devrim, bir yandan Rus devriminin şu ana dek verdiği kadar asgari düzeyde olumlu sonuç verirken, diğer yandan böylesi kitlesel bir halk enerjisini soğurmamıştı. Önümüzdeki hafta ya da ayların olaylarını kahince bildirmeye hevesli değiliz. Ama bir şey bizce çok açıktır: Zafer yalnızca 1849'da Lassalle'ın çizdiği yoldan olanaklıdır. Sınıf mücadelesinden bir burjuva ulusun birliğine dönüş olamaz. Rus devriminin "sonuçlarının yetersizliği" sadece kendi derin toplumsal karakterinin geçici yansımasıdır. Bu devrimci burjuvazisiz burjuva devriminde, proletarya, olayların içsel ilerleyişi tarafından köylülük üzerinde hegemonya kurmaya ve devlet iktidarı için mücadeleye itilir. Rus devriminin ilk dalgası, köyündeki evinde bir parça toprak ele geçirmeyi ümit ederek beyle mücadele eden, ama sırtına bir asker üniformasını geçirdiğinde işçilere ateş açan mujiğin kalın kafalılığı tarafından ezilmiştir. 1905 devriminin tüm olayları bir dizi acımasız ders olarak görülebilir. Bu dersler aracılığıyla tarih adeta köylünün kafasına vura vura bir yerel toprak açlığı bilincini ve devlet iktidarı merkezi sorununu sokmuştur. Devrimci zaferin önkoşulları, tarihin sert çatışmalar ve acımasız bozgunlar okulunda ağır ağır ilerler.

Marx 1852'de şöyle yazmıştı;

> Burjuva devrimleri hızla başarıdan başarıya koşarlar; bunların dramatik etkileri birbirini aşar; insanlar ve şeyler adeta ışıl ışıl parlarlar; vecd hali gündelik ruh halidir; ama bu devrimler kısa ömürlüdürler; kısa sürede kendi doruklarına vardılar ve toplum fırtına ve buhran döneminin sonuçlarını soğukkanlılıkla sindirmeyi öğrenmeden, uzun bir mide fesadına yakalandı. Diğer taraftan,

proletarya devrimleri durmadan kendilerini eleştirirler, sürekli olarak kendi akışlarını kesintiye uğratırlar, görünüşte işi bitirilmiş olana tekrar başlamak üzere geri dönerler, ilk girişimlerinin yetersizlikleri, zayıflıklıkları ve küçüklükleriyle zalimce bir itinayla alay ederler, hasımlarını, salt, yerden yeniden güç alabilsin ve yeniden dev gibi ayağa kalkarak önüne çıkabilsin diye yere sermiş görünürler, kendi amaçlarının belirsiz muazzamlığı karşısında zaman zaman irkilip geri çekilirler, ta ki bütün geri dönüşlerin olanaksız olduğu bir durum yaratılıncaya, ve bizzat koşullar bağırıncaya kadar:

Hic Rhodus, Hic Salta!

(*Luois Bonaparte'ın 18 Brumaire'i*)

BAHAR

I

Bugün artık yaşamayan General Dragomirov, bir zamanlar dönemin İçişleri Bakanı olan Sipyagin hakkında özel bir mektupta şunları yazmıştı: "Onun ne tür iç politikaları olabilir ki? O yalnızca bir süvari çavuşu ve bir ahmaktır." Bu tanımlama öyle doğrudur ki, oldukça belirgin kaba saba asker tonuna göz yumabiliriz. Sipyagin'den sonra aynı mevkiin önce Plehve, sonra Prens Svyatopolk-Mirski, sonra Buligin, daha sonra da Witte-Durnovo tarafından doldurulduğunu gördük. Bunlardan bazıları Sipyagin'den süvari çavuşu olmamalarıyla ayrılırken, diğerleri ise kendi tarzlarında zeki insanlardı. Ama hepsi de, birbiri ardı sıra, arkalarından yukarıda telâş ve şaşkınlık, altta nefret ve tiksinti bırakarak sahneyi terk ettiler. Küçük beyinli süvari çavuşu, profesyonel dedektif, iyiliksever ama aptal beyefendi, vicdan ve onurdan yoksun borsa simsarı, bunların hepsi, birbiri ardı sıra, kargaşaya son vermek, otoritenin kaybolan prestijini yeniden sağlamak, devletin temellerini korumak gibi çok kararlı niyetlerle geldi, ve her biri yine kendi tarzında devrimin kapaklarını açtı ve bizzat devrimin akıntısıyla savrulup gitti.

Kargaşa, sanki muhteşem bir plana uyarmışçasına, etki alanını sürekli büyüterek, konumunu güçlendirerek ve engelleri birbiri peşi sıra yıkıp geçerek büyüdü; kendi içsel ritmi ve bilinçsiz dehasıyla birlikte bu muazzam çabanın karşısında, devlet iktidarının

küçük kuklaları göründü; yeni kanunlar yayınlayan, yeni borçlanma mukaveleleri imzalayan, işçilere ateş açan, köylülerin canına okuyan ve sonuç olarak, korumayı amaçladıkları hükümet otoritesini çılgın bir iktidarsızlık batağının daha da derinine batıran kuklalar.

Küstah bir cehaletin arsız bir hainlikle yarıştığı, kabine komploları ve bakanlık entrikaları ortamında yetişen, çağdaş tarihin anlamı ya da akışına, kitlelerin hareketine, devrimin yasalarına dair en küçük bir anlayışa sahip olmayan, Parisli borsa simsarları bilgilensin diye iki ya da üç dokunaklı programatik fikirle donanmış olan bu adamlar, on sekizinci yüzyıl paralı askerlerinin yöntemleriyle parlamenter Batının "devlet adamları"nın tarzlarını –gün geçtikçe daha da zorlanarak– birleştirmeye çalışıyorlar. Sefil bir biçimde kendilerini sevdirmeyi umarak, Avrupa borsalarından gazete muhabirleriyle sohbet ediyorlar, onlara "planlarını", "tahminlerini", "programlarını" açıklıyorlar ve her biri, seleflerinin çabalarının boşa gittiği problemin çözümünde, nihayet kendisinin başarılı olacağı umudunu ifade ediyor. Herşeyden önce şu kargaşayı bir durdurabilseler! Hepsi farklı şekilde işe başlar, ama hepsi de derhal kargaşaya ateş açma emrini yayınlayarak bitirir. Ancak, onların dehşetine rağmen, kargaşa bastırılamadan kalır. Utanç içinde başarısızlığa uğrayan onlardır. Eğer bir teröristin nazik kurşunu onları rezil mevcudiyetlerinden azadetmezse, planladıkları ya da tahmin ettikleri herşeyi, kendine özgü dehasıyla kendi zaferinin lehine dönüştüren kargaşayı görmek için hayatta kalırlar.

Sipyagin bir devrimcinin kurşununa hedef oldu. Plehve bir bombayla paramparça oldu. Svyatopolk-Mirski, 9 Ocakta politik bir cesede dönüştü. Buligin, Ekim grevleriyle eskimiş bir pabuç gibi sokağa atıldı. İşçi ve asker ayaklanmalarıyla büsbütün bitkin duruma düşen Kont Witte, kendi yarattığı Devlet Dumasının eşiğinde tökezleyerek debdebesiz bir şekilde öldü.

Muhalefetin belirli çevrelerinde, özellikle de liberal toprak sahipleri ve demokratik entelijensiya çevresinde, muğlak umutlar, beklentiler ve planlar, değişmezcesine bir bakanın yerine diğerinin geçmesine bağlıydı. Ve gerçekten, iktidarın dizginlerini elinde tutanın eski polis kurdu Plehve mi yoksa "Güvenlik Bakanı" Prens Svyatopolk-Mirski mi olduğu, liberal gazetecilerin propagandası

ya da anayasacı toprak sahiplerinin politikalarıyla hiç ilgisiz değildi.

Elbette Plehve de kargaşa karşısında halefi kadar güçsüzdü, ama o, liberal gazetecilerin ve taşralı komploculuğun saltanatı karşısında korkunç bir belâydı. Devrimden, her köşe başında bir bombayla tehdit edilen, mesleğinde eskimiş bir polis dedektifinin vahşi nefretiyle nefret etti; kanlı gözlerle kargaşanın peşine düştü, ama boşuna. Ve böylece, devrimin yasal "kışkırtıcıları" olarak gördüğü profesörlerin, taşra anayasacılarının ve gazetecilerin şahsında, hıncını alabileceği uygun bir hedef buldu. Liberal basını alçalmanın en uç sınırlarına sürükledi. Gazetecileri yalnızca sürgün etmekle ya da hapsetmekle kalmayıp, onlara sanki okul çocuğu imişler gibi parmağını sallayarak, *en canaille*[19] muamelesi yaptı. Witte'nin girişimiyle örgütlenen tarımsal komitelerin ılımlı üyelerine, "saygın" taşra beyefendileri değil de asi öğrencilermiş gibi davrandı. Ve istediğini elde etti: Liberal toplum onun önünde titredi ve acizliğinin dilsiz kiniyle ondan nefret etti. Bıkıp usanmak bilmeden "sağdan gelen şiddet" kadar "soldan gelen şiddeti" de kınayan çoğu liberal riyakâr, 15 Temmuz bombasını, sanki Mesih'ten gelen bir mesajmış gibi karşıladı.

Plehve, liberallere kalırsa korkunç ve iğrenç birisiydi, ama kargaşa karşısında diğerlerinden daha iyi ya da daha kötü değildi. Doğası gereği kitle hareketi, izin verilen sınırları ve yasaklanan şeyleri bir kenara attı: durum bu olunca, bu sınırlar birazcık daha geniş ya da dar olmuş ne önemi vardı?

II

Resmi gerici methiye yazarları, Plehve'nin vekillik dönemini, genel bir mutluluk dönemi olmasa bile, en azından genel bir sükûnet dönemi olarak gösterebilmek için çok uğraştılar. Ama gerçekte Çarın bu gözdesi, polis denetiminde bir sükûnet bile kuramadı. İktidara geçer geçmez ve –iki kere din değiştirmenin Ortodoks coşkusuyla– Lavra Manastırı'nın kutsal emanetlerini ziyaret etme fikrine varır varmaz, Harkov ve Poltava eyaletlerinde patlak veren çok büyük bir köylü hareketi yüzünden, güneye koşturmak zorun-

[19] Orijinalinde Fransızca. [*en canaille*: ayaktakımı ç.n.]

da kaldı. Daha küçük ölçüdeki köylü kargaşaları bundan sonra da asla son bulmadı. 1902 Kasımındaki ünlü Rostov grevi ve sanayileşmiş güneyin tümüne yayılan 1903'ün Temmuz günleri, proletaryanın gelecekteki bütün eylemliliklerinin ön canlanışıydı. Sokak gösterileri hiç durmaksızın birbirini izledi. Komitelerin, tarımın gereksinimlerine ilişkin tartışma ve kararları, bunu izleyecek olan tarım kampanyasına bir giriş işlevi gördü. Üniversiteler Plehve'den önce de aşırı politik çalkantıların merkezleri haline gelmişlerdi ve onun yönetimi altında da öyle kalmaya devam ettiler. 1904 Ocağında Petersburg'da düzenlenen iki kongre –teknik kongre ve Pirogov kongresi– demokratik entelijensiya için bir öncü grev rolü oynadı.

Böylece toplumsal "bahar"a giriş, Plehve yönetimi sırasında oldu. Vahşi misillemeler, tutuklamalar, gözaltılar, ev aramaları, sürgün kararları, terörizmi provoke etti, ama liberal cemaatin seferberliğini bile bütünüyle felce uğratmaktan uzaktı.

Plehve yönetiminin son altı ayı, Rus-Japon savaşının başlangıcıyla çakıştı. Halkın hoşnutsuzluğu yatıştı ya da daha doğrusu kuluçka dönemine girdi. Viyanalı gazeteci Hugo Ganz'ın *Von der Katastrophe* (Felâketten Önce) isimli kitabı, savaşın ilk aylarında, bürokratik çevrelerde ve Petersburg'un liberal cemaatinin üst mevkilerinde egemen olan ruh hali hakkında bir fikir veriyor. Baskın ruh hali, umutsuzluğa varan bir şaşkınlıktı. "İşler böyle gidemez!" Peki çıkış yolu neredeydi? Yanıtı kimse bilmiyordu: ne emekliye ayrılmış üst düzey memurlar, ne ünlü liberal avukatlar, ne de ünlü liberal gazeteciler. "Toplum bütünüyle güçsüzdür, halkın devrimci bir hareketi tasavvur bile edilemez; ve halk harekete geçse bile, otoriteye karşı değil, bir bütün olarak orta sınıfa karşı harekete geçmiş olurdu." O zaman, kurtuluş ümidi nerede yatıyordu? Mali iflâsta ve askeri bozgunda.

Savaşın ilk üç ayını Petersburg'da geçiren Hugo Ganz, yalnızca ılımlı liberallerin değil, birçok muhafazakârın da ortak duasının "*Gott, hilf uns damit wir geschlagen werden*" (Tanrım, lütfen bizi mağlup et) olduğunu aktarır. Elbette ki bu, liberal cemaati resmi bir yurtseverlik tavrı takınmaktan alıkoymadı. Bütün nutuklarda,

zemstvolar[20] ve dumalar, birbiri ardına, istisnasız, tahtta sadakatlerine dair yemin ettiler ve Çarın ve Rusya'nın onuru ve gücü için yaşamlarını ve mülklerini feda edeceklerini –bunu yapmak zorunda kalmayacaklarını çok iyi bildiklerinden– garanti ettiler.

Zemstvoları ve dumaları, profesörlerin oluşturduğu utanç verici kuyruklar izledi. Birbirlerinin peşi sıra, savaş ilânına, üslûptaki -papaz konferanslarındaki bildik üslup- süslülüğün içerikteki Bizans ahmaklığıyla uyuştuğu nutuklarla karşılık verdiler. Bu bir dikkatsizlik ya da yanlış anlaşılma değildi. Bir tek ilkeye dayanan bir taktikti: ne pahasına olursa olsun yakınlaşma! Bundan dolayı, barışmanın duygusal dramını mutlakıyet açısından biraz daha kolay kılma çabaları. Örgütlenmek, ama otokrasiyle mücadele etmek için değil, ona hizmet için. Hükümeti bozguna uğratmak değil, onu baştan çıkarmak. Onun güvenine ve minnettarlığına layık olmak. Onun için vazgeçilmez olmak. Rus liberalizmi kadar eski olan ve yıllar geçmesine rağmen daha akıllı ya da daha ağır başlı hale gelmemiş bir taktik. Savaşın en başından itibaren, liberal muhalefet, durumu berbat etmek için elinden geleni yaptı. Ama olayların devrimci mantığı dur durak bilmiyordu. Port Arthur[21] filosu harap olmuştu, Amiral Makarov öldürülmüştü, savaş karaya kaymıştı; Yalu, Kin-Çjou, Daşiçao, Wafangou, Liaoyan, Şakhe –tüm bunlar yalnızca bir tek şeyin farklı isimleriydi, otokrasinin alçaltıcı bozgununun. Hükümetin konumu daha önce hiç olmadığı kadar zorlaşıyordu. Hükümet saflarındaki demoralizasyon, iç sorunlarda tutarlılığı ve kararlılığı olanaksız kılıyordu. Tereddüt, ödün, uzlaşma kaçınılmaz hale geliyordu. Plehve'nin ölümü, politika değişikliği için iyi bir bahane oldu.

---

[20] *Zemstvo*: Çarlığın 1853-1856 Kırım savaşındaki yenilginin ardından yapmak zorunda kaldığı reformlar çerçevesinde oluşturulan yerel yönetim organları (taşra meclisleri). (ç.n.)

[21] *Port Arthur*: Çin'de Bohai Körfezi girişinde bir liman. Japonlar 1894'te ele geçirdikleri limanı 1894'te Çin'e geri vermek zorunda kaldılar. 1898'de yapılan bir anlaşmayla Port Arthur "kiralık toprak" olarak Ruslara bırakıldı. 8 Şubat 1904'te Port Arthur'da Japonların üç Rus gemisini torpillemesi Rus-Japon savaşını başlattı. Ruslar savaşı kaybedince, limanı 1905'te Japonlara vermek zorunda kaldılar. (ç.n.)

III

Hükümet "bahar"ını[22] kurması için jandarma birliklerinin eski şefi olan Prens Svyatopolk-Mirski çağrılmıştı. Niçin? Kendi atamasını açıklayabilecek en son kişi o olurdu.

Bu devlet adamının politik kişiliği, en açık olarak, yabancı gazete muhabirlerine kendi programına ilişkin verdiği mülâkatlarda ortaya çıkar.

"Rusya'nın halka karşı sorumlu bakanlara ihtiyacı olduğu yolunda halk tarafından savunulan görüşe ilişkin olarak" diye soruyor *Echo de Paris*'in muhabiri, "Prensin fikri nedir?"

Prens gülümsüyor.

"Böylesi bir sorumluluk zoraki olurdu ve lafta kalırdı."

"Dinsel özgürlük meseleleri üzerine, sayın Prens, düşünceleriniz nelerdir?"

"Dinsel zulümlerin düşmanıyım, ama belirli ihtiyatlarla."

"Yahudilere daha fazla özgürlük verilmesini istediğiniz doğru mu?"

"Mutlu sonuçlar ancak hoşgörüyle elde edilebilir."

"Genel olarak, sayın Bakan, kendinizi ilerleme yanlısı olarak tanımlayabilir misiniz?"

Yanıt: Bakan, "en azından varolan düzenle çatışmadığı sürece, yapacaklarını gerçek ve büyük bir ilerleme ruhuyla planladığını" söylüyor. Bunlar tamamen onun sözleri.

Ama prensin kendisi bile programını ciddiye almadı. Hükümetin "en acil" hedefinin "bakımımıza emanet edilmiş halkın iyiliği" olduğu doğru, ama Amerikalı bir muhabir olan bay Thomson'a, esasen güçlerini nasıl kullanacağını henüz kendisinin de bilmediğini itiraf etmişti.

"Eğer halihazırda belirli bir programım olduğunu söyleseydim" dedi Bakan, "yanlış yapmış olurdum. Tarım sorunu mu? Evet, evet bu soruna ilişkin çok fazla materyale sahibiz, ama şimdiye kadar bu sorundan yalnızca gazeteler vasıtasıyla haberdar oldum."

Prens, Çarı Peterhof'ta hoş sözlerle kandırdı, liberalleri rahatlattı ve yüreğinin şefkatine tanıklık eden, ama devlet adamında

---

[22] Büyük rağbet gören bu isim, "hükümet yetkilileriyle halkın yakınlaşma dönemi"ne, *New Times*'ın (*Novoye Vremya*) editörü Suvorin tarafından verildi.

olması gereken yeteneklerden yoksun olduğunu ümitsizce sergilediği yabancı muhabirlere de güvenceler verdi.

Ve bu çaresiz, jandarma apoletleri takmış kibar şahsiyet, –yalnızca II. Nikola'nın gözünde değil, liberallerin imgeleminde dekaderi, büyük milletimizin bedenine işleyen yüzyıllık zincirleri ortadan kaldırmak olan bir adam olarak görüldü!

IV

Öyle anlaşılıyor ki, herkes Svyatopolk-Mirski'i coşkunlukla karşıladı. Gerici *Grajdanin*'in (Yurttaş) editörü Prens Meşçerski, "Rusya'daki geniş saygıdeğer insanlar ailesi" için bir bayram gününün geldiğini, çünkü sonunda "ideal bir saygıdeğer adam"ın bakanlık görevine atanmış olduğunu yazıyordu. "Bağımsız bir adam, üstün zekâlı bir adam" diye yazıyordu yaşlı Suvorin, "ve bizim üstün zekâlı adamlara çok ihtiyacımız var." *Peterburgskie Vedomosti*'den (Petersburg Gazetesi) Prens Uhtomski, yeni bakanın "Monomah'tan Ryurik'e kadar uzanan eski bir prens ailesinin" soyundan geldiğine dikkat çekiyordu. Viyanalı *Neue Freie Presse*, hoşnutlukla, prensin göze çarpan özelliklerinin şunlar olduğunu not düşüyordu: "insancıllık, adalet, nesnellik, aydınlanmaya karşı sempatik bir tutum." *Birjevye Vedomosti* (Borsa Gazetesi), Prensin yalnızca 47 yaşında olduğuna ve bu nedenle şimdiye kadar bürokratik mekanizmada pişecek zamanının olmadığına işaret ediyordu.

"Nasıl uyumuş olduğumuzu", özel jandarma birlikleri eski komutanının, liberal bir el hareketiyle, bizi nasıl uykudan uyandırmış olduğunu ve "otorite ile halk arasında bir yakınlaşma" için yol gösterdiğini anlatan nazım ve nesirler yayınlanıyordu. Bu dökümleri okuduğunuzda, 20 atmosfer basıncında bir aptallık gazını soluduğunuz izlenimine kapılırdınız.

Yalnızca aşırı sağ, böyle bir "liberal haz dolu Baküs[23] şenliğinde" aklını yitirmemeyi başardı. *Moskovskie Vedomosti* (Moskova Gazetesi), Plehve'nin evrak çantasıyla birlikte, problemlerini de devraldığını Prens'e acımasızca hatırlatıyordu. "Eğer, yeraltı basım atölyelerindeki, çeşitli halk örgütlerindeki, okullardaki, basın-

[23] Baküs eski Yunan'da şarap tanrısıdır; Baküs şenliği ise içki alemlerini anlatan bir terim olarak kullanılmaktadır. (ç.n.)

daki ve sokaklardaki iç düşmanlarımız, ellerinde bombalarla Port Arthur'umuza saldırı hazırlamak için başkaldırmışlarsa, bunun mümkün olmasının nedeni yalnızca, belli egemen çevrelerin olduğu gibi, toplumun aklının da, Rus Devleti'nin en sağlam temellerinin –Çarlarının otokrasisini, Kilisesinin Ortodoksluğunu ve halkının ulusal bilincini– ortadan kaldırılması gerektiğini savunan tümüyle yanlış teorilerle karıştırılmasıdır."

Prens Svyatopolk, bir orta yol izlemeye çalıştı: otokrasi, ama yasallıkla hayli yumuşatılmış bir otokrasi; bürokrasi, ama halk destekli bir bürokrasi. İktidarda olduğu için Prensi destekleyen *Novoye Vremya*, yarı-resmi bir politik pezevenklik görevi üstlendi. Besbelli ki, buna elverişli bir fırsat vardı.

Çar Nikola'yı yöneten kamarillada hayırseverliği uygun bir yanıt bulamayan Bakan, *zemtsi* arasından destek elde etmek için ürkek bir girişimde bulundu: kırsal konseylerin temsilcilerine önerilen konferansın amacı buydu. Ama toplumda yükselen heyecan ve basının artan sesi, konferansın sonucunun giderek daha tehlikeli görünmesine yol açtı. 30 Ekimle birlikte, *Novoye Vremya* belirgin biçimde ağız değiştirmişti bile; "Her ne kadar konferansın üyelerinin vardığı kararlar ilginç ve öğretici olsa da, unutulmamalıdır ki, oluşumu ve çağrıları yayınlama biçimi nedeniyle, bu konferans, resmi çevrelerce, oldukça doğru bir biçimde, gayri resmi bir buluşma olarak görüldü ve bu konferansın kararları yalnızca akademik açıdan bir öneme sahip ve yalnızca ahlâki bir yükümlülük taşıyor."

Sonunda, "ilerici" bakana destek sağlayacağı düşünülen *zemtsi* konferansı, yine bu aynı bakan tarafından yasaklandı ve yarı-legal olarak özel bir apartman dairesinde yapıldı.

V

6-8 Kasım 1904'te, *zemstvolar* içinde önde gelen yüz kişi, 30'a karşı 70 oyluk bir çoğunlukla, kamu özgürlüğü, kişisel dokunulmazlık ve yasama gücüne katılımlı halk temsili talebini formüle etti, tabii ki *anayasa* denen kutsal sözcüğü telâffuz etmeksizin.

Liberal Avrupa basını, bu incelikli ihmalden saygıyla söz etti: Liberaller, deklarasyonlarının kabulünü Prens Svyatopolk açısından olanaksız kılabilecek sözcükten kaçınırken, aynı zamanda is-

tedikleri şeyleri söylemenin de bir yolunu bulmuşlardı.

Zemstvo deklarasyonundaki anlamlı ihmalin mükemmel doğrulukta bir açıklanışıdır bu. Taleplerini formüle ederken *zemtsi*nin kafasında yalnızca uzlaşmak zorunda oldukları hükümet vardı, çağrıda bulunabilecekleri halk kitleleri değil.

Politik bir uzlaşma pazarlığının çeşitli yönlerini hallettiler, ama politik ajitasyon için hiçbir sloganları yoktu. Bu konuda, kendilerine sadık kalmaktan daha fazla bir şey yapmadılar.

"Halk kendi işini yapmıştır, şimdi sıra hükümette!" diye haykırıyordu basın, dalkavuklukla karışık bir düelloya davet havası içinde. Prens Svyatopolk-Mirski'nin hükümeti "düello daveti"ni kabul etti ve yukarıda aktarılan dalkavuk çağrıda bulunduğu için, liberal gazete *Pravo*'ya (Gerçek) hemen bir uyarı verdi. Gazetelerin *zemtvo* konferansının önergelerini tartışmaları ve yayımlamaları yasaklanmıştı. Çernigov *zemstvo*sundan gelen ılımlı bir dilekçe, "küstah ve nezaketsiz" ilân edildi. Hükümet baharı kendi sonuna yaklaşıyordu; liberalizmin baharı ise daha yeni başlıyordu.

Zemstvo konferansı, "eğitimli halkın" muhalif ruh hali için güvenli bir supaptı. Teslim etmeliyiz ki, konferans, bütün *zemstvo*ların resmi temsilcilerinden ibaret değildi, şehir meclislerinin başkanlarını ve pek çok "yetkili" kişiyi de (bunların görüşlerine anlam ve önem kazandıran şey yalnızca kara cahillikleriydi) kapsıyordu. Teslim etmeliyiz ki, konferans bürokrasi tarafından yasal hale getirilmemişti, ama bürokrasinin bilgisi dahilinde gerçekleşmişti ve bu yüzden, aşırı çekingen hale gelen entelijensiya, şimdi en derinlerdeki anayasal isteklerinin, uykusuz gecelerinin gizli rüyalarının yarı-resmi kabul gördüğüne inanıyordu. Ve hiçbir şey liberal cemaati, taleplerinin yasal bir zeminde kök salması düşüncesi kadar –bu bir illüzyon bile olsa– cesaretlendirmemişti.

Resmi ziyafetler, kararlar, deklarasyonlar, protestolar, raporlar ve dilekçeler mevsimi başlamıştı. Her türden kurum ve dernek, mesleki ve yerel olaylarla ve yıldönümü törenleriyle yola çıktı ve, *zemstvo* konferansı kararındaki ünlü "l l nokta"da ortaya çıkan aynı anayasal talepler formülasyonuyla bitirdi. Demokratlar, *zemstvo* kararlarının önemini vurgulamak ve bürokrasi üzerindeki etkilerini arttırmak için, *zemstvo* koro şeflerinin etrafında bir koro oluşturmak üzere acele ettiler. Liberal cemaat için anın tüm politik göre-

vi, *zemtsi*nin sırtından hükümete baskı uygulamaya indirgenmişti. Önceleri, tek başına bu kararlar sanki bürokrasiyi Whitehead mayını gibi havaya uçurabilirmiş gibi göründü. Ama bu olmadı. Kararlar, yöneltildikleri kişilere olduğu gibi, onları yazanlara da fazla aşina gelmeye başladı. İç Güvenlik Bakanlığı tarafından boğazı giderek daha çok sıkılan basın, belirli bir nedeni olmaksızın gittikçe daha çok asabi hale geldi.

Aynı zamanda muhalefet de bölünmeye başladı. Sabırsız, nezaketsiz, hoşgörüsüz insanlar, resmi yemeklerde giderek daha sık boy gösterir oldular –bir gün bir entelektüel, bir başka gün bir işçi– ve acımasızca *zemtsi*ye saldırıp, entelijensiyanın sloganlarının daha açık ifadeli ve taktiklerinin daha belirli olmasını talep ettiler. İnsanlar, bu kişileri sakinleştirmeye, yatıştırmaya, pohpohlamaya, azarlamaya, susturmaya, yumuşatmaya, tatlı sözlerle kandırmaya çalıştılar; sonunda da dışarı attılar; ama bu sabırsız insanlar, entelijensiyanın sol-kanat unsurlarını devrim yoluna iterek, işlerini yapmaya devam ettiler.

Halkın maddi ve ideolojik olarak liberalizme bağlı sağ kesimi *zemtsi* konferansının ılımlılığını ve sadakatini kanıtlamaya çabalarken ve Prens Svyatopolk'un devlet adamına yakışır aklına başvururken, ağırlıklı olarak genç öğrencilerden oluşan radikal entelijensiya, daha militan bir nitelik kazandırmak ve kentli işçilerin devrimci hareketiyle birleştirmek, acınası rotasından çıkarmak amacıyla Kasım kampanyasına katıldı. Bu, iki sokak gösterisine neden oldu: biri 28 Kasımda Petersburg'da, diğeri 5 ve 6 Aralıkta Moskova'da. Radikal "oğullar"ın bu gösterileri, liberal "babalar" tarafından ileri sürülen sloganların doğrudan ve kaçınılmaz bir sonucuydu: anayasal bir düzen talep etme kararı bir kez alınmıştı, artık mücadeleye atılmak gerekliydi. Ama "babalar" böylesi tutarlı bir politik düşünceyi kabul etmeye hiç mi hiç rağbet etmediler. Aksine, aşırı aceleciliğin ve düşüncesizce davranışların, güvenliğin incecik ağını parçalayacağı endişesiyle, hemen korkuya kapıldılar. Babalar "oğullar"ını desteklemediler; onları liberal Prensin Kazaklarına ve atlı jandarmalarına teslim ettiler.

Bununla birlikte, öğrenciler, işçilerden de hiç destek görmediler. Bu, 1904 Kasım ve Aralığındaki "ziyafet kampanyasının" gerçekte ne kadar sınırlı olduğunu apaçık gösterdi. Yalnızca proletar-

ya aristokrasisinin en üst, en ince tabakası buna katıldı ve bu kampanyaya katılımları düşmanca korku ve merakla karışık duygular uyandıran "gerçek işçiler", bu dönemdeki resmi ziyafetlerde, tek ya da olsa olsa çift haneli sayılarla ifade edilebilecek kadardı. Gerçek kitlelerin bilincinde gerçekleşen derin iç süreç, şüphesiz hiçbir şekilde devrimci öğrencilerin aceleyle tasarlanmış eylemleriyle bağlantılı değildi. Ve böylelikle son tahlilde, öğrenciler neredeyse bütünüyle kendi olanaklarıyla başbaşa bırakılmışlardı.

Yine de, askeri bozgunun yarattığı tehlikeli iç durum dolayısıyla keskin bir politik nitelik taşıyan ve tüm dünyanın telgraf hızıyla ayrıntılı olarak haberdar olduğu bu gösteriler, savaşın neden olduğu uzun bir politik aradan sonra, hükümet üzerinde, yalnızca bir emare olarak, liberal basının bilgelik dolu uyarılarından çok daha güçlü bir etki bıraktı. Hükümet kendine çekidüzen verdi ve kendini göstermek için acele etti.

VI

Korsakov'un şık apartman dairesinde birkaç düzine *zemtsi*nin toplantısıyla başlayan ve birkaç düzine öğrencinin Petersburg ve Moskova'daki polis merkezlerinde hapsedilmesiyle sona eren anayasal kampanya, hükümetten iki misli bir tepkiyle karşılaştı: bir reformist "ferman" ve bir polis "bildiri"si. Geride sözde baharın "güven politikasının" en iyi meyvesini bırakan 12 Aralık 1904 fermanı, imparatorluğun temel kanunlarının korunmasını, daha ilerideki bir reformist etkinlik için gerekli koşul haline getirildi. Genel olarak konuşursak, ferman, Prens Svyatopolk'un iyi niyetler ve ihtiyat kayıtlarıyla dolu gazete röportajlarında zaten içerilen şeyleri formüle etti.

Bu onun önemi hakkında yeterince açık bir fikir verir. İki gün sonra yayımlanan hükümet bildirisi, politik açıdan kıyaslanmaz ölçüde daha açıktı. *Zemtsi*nin Kasım konferansını, "Rus halkıyla bağdaşmayan" daha sonra gelecek bir hareketin asıl kaynağı olarak tanımlıyor ve dumalara ve *zemstvola*ra, Kasım Konferansındaki önergeleri tartışmakla kanuna karşı geldiklerini hatırlatıyordu. Hükümet, ayrıca, kanuni görevinin devlet düzenini ve toplum barışını korumak olduğuna işaret ediyordu; bu nedenle, hükümet karşıtı nitelik taşıyan bütün toplantılar, otoritelerin emrindeki tüm yasal

araçlar kullanılarak durdurulacaktı. Eğer Prens, ülkenin barışçıl yeniden inşası doğrultusundaki çabalarında bir parça başarılı olsaydı, daha genel bir görevi yerine getirmekte oldukça göz alıcı bir başarıya sahip olurdu. Bu görev, aslında tarihin onu bir süreliğine hükümetin başına getirmesinin nedeniydi: ortalama bir yurttaşın politik yanılsamalarını ve önyargılarını yıkma görevi.

Uzlaşma borularının fanfarıyla[24] başlayan ve Kazakların havada uçuşan kamçılarıyla son bulan Svyatopolk-Mirski dönemi, bir nebze politik bilince sahip olan tüm halk kesimlerinde, mutlakıyete duyulan nefretin emsalsiz boyutlara çıkmasına yol açtı. Politik çıkarlar çok daha kesin tanımlanmış bir biçim aldı; hoşnutsuzluk daha esaslı ve daha ilkesel bir sorun haline geldi. Daha dün ilkel bir düşünceden başka bir şey olmayan şey, bugün kendini hararetle politik analiz işine kaptırdı. Kötü ve keyfi idarenin bütün belirtileri, hızla bunların temellerine indirgendi. Devrimci sloganlar şimdi kimseyi ürkütmüyordu: aksine binlerce yankı bulmuş ve popüler deyişlere dönüşmüştü. Bir süngerin suyu emmesi gibi, toplumun bilinci de mutlakıyeti reddeden ya da mahkûm eden her sözü emiyordu.

Mutlakıyet artık cezasını çekmeksizin hiçbir şey yapamazdı. Her uygunsuz adım, onun hesabına yazılıyordu. Onun kendini sevdirme girişimleri hor görüyle karşılanıyordu. Tehditleri nefreti körüklüyordu. Prens Svyatopolk'un bakanlığının basına hatırı sayılır ödünler verdiği doğru olsa da, basının ilgi alanları, Yazı İşleri Merkez Müdürlüğünün ılımlı toleransından çok daha hızlı bir şekilde büyümüştü. Aynısı diğer bütün alanlar için de geçerliydi: bir sadaka gibi bahşedilen yarı-özgürlük tam kölelikten daha az kızgınlık yaratmadı. Devrimci bir çağdaki ödünlerin kaderi genel olarak budur: tatmin edici olmaktan uzaktırlar, sadece daha zorlu taleplerin yükselmesine neden olurlar. Basında, toplantılarda ve kongrelerde daha ısrarlı talepler dile getirildi ve sırası geldiğinde bunlar, "güven"lerini hızla yitiren ve baskı yapmak için yardım arayan otoriteleri kızdırdı. Toplantılar ve kongreler kapatıldı, basın üzerine bir darbeler yağmuru boşaltıldı, gösteriler acımasız bir zalimlikle dağıtıldı. Sonunda, sanki ortalama yurttaşın 12 Aralık

[24] *Fanfar*: nefesli çalgıların hep birlikte çaldıkları coşkulu parça. (ç.n.)

fermanının anlamını doğru değerlendirmesine yardımcı olacakmış gibi, 31 Aralıkta, Prens Svyatopolk, liberal fermanda bildirilmiş olan köylülüğe ilişkin önlemlerin incelenmesinin, artık Plehve'nin planı temelinde gerçekleştirileceğini açıklayan bir genelge yayınladı. Bu, hükümetin 1904'teki son eylemiydi. 1905 yılı, geçmiş ve bugün arasında ölümcül bir sınır çizen olaylarla başladı. Kanlı bir çizgiyle, "bahar"a, Rusya'nın politik bilincinin çocukluğuna son verdiler. Prens Svyatopolk, sevecenliği, planları, güvenilirliği, genelgeleri; hepsi reddediliyor ve unutuluyordu.

DOKUZ OCAK

Streltsi'nin Başkanı

Yüce Efendimiz,
İnsanları zaptedemiyoruz-
İçeri fırlıyorlar, ağlayarak:
"Çar Boris'in önünde eğilmek istiyoruz
Çarı görmek istiyoruz"

Boris

Kapıları ardına kadar açın:
Rusya halkı ve Çar arasında
Hiçbir engel yoktur.

A. Tolstoy, *Çar Boris*

I

Efendimiz! Biz işçiler, çocuklarımız ve karılarımız, aciz yaşlı ebeveynlerimiz size geldik Efendimiz, adalet ve himaye aramak için. Büyük bir yoksulluk içindeyiz, baskı altındayız ve gücümüzün ötesinde işlere koşuluyoruz; hakarete uğruyor, insan olarak kabul görmüyoruz, bize kaderine sessizce katlanması gereken köleler olarak davranılıyor. Ve biz buna katlandık, ama hiç olmadığı kadar derin bir sefalet, kanunsuzluk ve cehalet içine sürülüyoruz. Despotluk ve keyfi yönetim bizi boğuyor ve biz nefes alamıyoruz. Efendimiz, gücümüz sonuna geldi! Sabrımızın son sınırına geldik; bizim için, ölmenin dayanılmaz işkenceye katlanmayı sürdürmekten daha iyi olduğu korkunç an geldi.

Petersburg işçilerinin ünlü dilekçesi böyle başlıyordu. Bu sözlerde sadık tebaanın yalvarmasından çok proleter tehlike çınlamaktadır. Dilekçe, halkın katlanmak zorunda kaldığı bütün baskı-

ları ve hakaretleri tanımlayarak devam ediyordu. Isıtılmayan fabrikalardan ülkedeki politik kanunsuzluğa kadar herşey sıralanmıştı. Genel af, halka özgürlük, kilisenin devletten ayrılması, sekiz saatlik işgünü, adil bir ücret, toprağın aşamalı olarak halka devri talep ediyordu. Ama herşeyin başına, genel ve eşit oy hakkıyla bir Kurucu Meclisin toplanmasını yerleştirmişti.

Dilekçe şöyle son buluyordu:

> Bunlar, Efendimiz, önünüze getirdiğimiz en büyük ihtiyaçlarımızdır. Bunların yerine getirileceğine yemin edin ve yetkinizi kullanın, böylece Rusya'yı büyük ve şerefli kılacak ve bizim ve gelecek kuşakların yüreklerine adınızı ebediyen kazıyacaksınız. Ama bunları bahşetmezseniz, ricalarımızı duymazsanız, biz burada, sarayınızın önündeki alanda öleceğiz. Gidecek başka bir yerimiz yok ve hizmet etmek için nedenimiz de. Önümüzde yalnızca iki yol uzanıyor: ya özgürlük ve mutluluğa ya da mezara. Efendimiz, bize bu yollardan birini işaret edin, bu yol ölüme bile gitse onu izleyeceğiz. Yaşamlarımız cefakar Rusya uğruna feda olsun. Bu fedakârlığı yapmaktan üzgün değiliz, bunu seve seve yaparız.

Ve bu fedakârlığı yaptılar.

İşçilerin dilekçesi, yalnızca liberal önergelerin, dokunaklı politik demokrasi sloganlarıyla dolu bulanık anlatımının yerini almakla kalmadı, grev hakkını ve sekiz saatlik işgününü talep ederek aynı zamanda bu sloganları sınıfsal bir içerikle de doldurdu. Bununla birlikte, dilekçenin tarihsel önemi, metinde değil gerçekte yatıyordu. Dilekçe, işçi kitlelerini birleştiren bir eylemin başlangıcıydı yalnızca. İşçi kitleleri önce idealleştirilmiş bir monarşiye başvurmakta, ardından da proletarya ve *gerçek* monarşinin ölümcül düşmanlar olduğunu anlamakta bir anlığına birleştiler.

Olayların seyri, herkesin belleğinde hâlâ canlıdır. Bu yalnızca birkaç gün sürdü ve bir plan dahilindeymişçesine, alışılmadık bir tarzda gelişti. 3 Ocakta Putilov fabrikasında bir grev patladı. 7 Ocakta grevcilerin sayısı 140.000'e ulaşmıştı. Grevin doruk noktası 10 Ocaktaydı. 13'ünde ise yeniden çalışmaya başlanmıştı. Böylece arızi nedenlerle, ilkin ekonomik bir grev kıvılcımlandı. On binlerce işçiye yayıldı ve bu nedenle politik bir olaya dönüşmüş oldu. Grev, kökenleri polise uzanan bir örgüt olan "Fabrika ve Tarım İşçileri Derneği" tarafından örgütlenmişti. Ziyafet politikaları ölü bir

sona ulaşan radikaller, sabırsızlıkla yanıp tutuşuyorlardı. Grevin salt ekonomik karakterinden memnun olmayıp, grevin önderi Gapon'u daha politik bir konuma doğru ittiler; ama Gapon, işçiler arasında öyle bir hoşnutsuzluk, öfke ve devrimci enerjiyle karşılaştı ki, arkasındaki liberallerin miskin planları bütünüyle batağa saplandı. Sosyal demokratlar öne çıktılar. İlk önce husumetle karşılanıp, ardından kendilerini dinleyicilere çabucak adapte ettiler ve kontrolü ellerine aldılar. Sloganları kitleler tarafından benimsendi ve dilekçeye dahil edildi.

Hükümet tam bir eylemsizlik içine çekildi. Neden? Kurnaz bir provokasyon mu? Dokunaklı bir şaşkınlık mı? İkisi de. Prens Svyatopolk tipi bürokratlar, aptalca akıllarını yitirdiler. "Bahar"a son vermeye can atan ve bu yüzden bir katliamı bilinçli bir şekilde arzu eden Trepov'un çetesi, olayları kendi mantıksal sonucu içinde gelişmeye bıraktı. Telgraf, tüm dünyayı Ocak grevinin her aşamasından haberdar etmek için bütünüyle özgür bırakılmıştı. Paris'teki her kapıcı, 9 Ocak pazar günü Petersburg'da bir devrim olacağını üç gün önceden biliyordu. Ve Rusya hükümeti, katliamı önlemek için parmağını bile kıpırdatmadı.

İşçilerin "Derneği"nin on bir şubesinde toplantılar kesintisiz devam etti. Dilekçe kaleme alındı ve saraya yürüyüş planları tartışıldı. Gapon şubeden şubeye koşuşturuyordu; sosyal demokrat ajitatörlerin sesleri kısılmıştı ve bitkinlikten oldukları yere yığılıyorlardı. Polis, müdahale etmek için hiçbir şey yapmadı. Polis yoktu.

Kararlaştırıldığı gibi, saraya yürüyüş barışçıl bir gösteriydi, şarkısız, pankartsız ve konuşmasız. İnsanlar pazar gününe özel elbiselerini giymişlerdi. Kentin bazı yerlerinde ikonlar ve kilise pankartları taşıyorlardı. Dilekçeciler her yerde askerlerle karşılaştılar. Geçmelerine izin verilmesi için yalvardılar. Ağladılar, engelin etrafını dolaşmayı denediler, onu yarmaya çalıştılar. Askerler bütün gün boyunca ateş açtılar. Ölüler yüzlerle, yaralılar binlerle sayılıyordu. Polis ölüleri başka yere taşıyıp geceleyin gizlice gömdüğü için, tam bir sayım olanaksızdı.

9 Ocak gece yarısı, Georgiy Gapon şunları yazdı:

"Benim papaz olarak bedduam, masum kardeşlerini ve bunların karılarıyla çocuklarını öldüren askerlere ve subaylara, halka zul-

medenleredir. Hayır dualarım, halkın özgürlük için uğraş vermesine yardımcı olan askerleredir. Masum kanı dökme emrini veren hain Çara olan askeri yeminlerinden dolayı onları bağışlıyorum."

Tarih, Gapon'un inanılmaz planını kendi amaçları için kullandı; ve Gapon'a yapacak tek şey kalıyordu, bunun devrimci sonucunu bir papazın otoritesiyle tasvip etmek.

Bakanlar Komitesinin 11 Ocaktaki bir toplantısında, o sırada iktidarda olmayan Kont Witte, ayın dokuzunda vuku bulan olayların ve "böylesi utanç dolu olaylardan gelecekte korunmak için" alınması gereken tedbirlerin tartışılmasını önerdi. Witte'nin önerisi, "Komitenin yetkisi dahilinde olmadığı ve mevcut toplantının gündeminde bulunmadığı için" reddedildi. Bakanlar Komitesi, farkında olmadan Rus devriminin başlamasına izin vermişti, çünkü Rus devrimi onun gündeminde değildi.

II

9 Ocaktaki tarihsel olayların aldığı biçim, şüphesiz hiç kimse tarafından önceden görülemezdi. Tarihin böyle umulmadık bir biçimde, birkaç günlüğüne işçi kitlelerinin başına geçirdiği papaz, kendi kişiliğinin, görüşlerinin ve papaz olarak statüsünün izlerini olaylar üzerinde bırakmıştı. Bu olayların gerçek içeriği, kendi biçimleriyle pek çok gözden gizlenmişti. Ama 9 Ocağın içsel anlamı, Kışlık Saray'a yürüyüş sembolizminin çok ötesine geçer. Gapon'un papaz cübbesi bu dramda yalnızca bir dekordu; asıl kahraman proletaryaydı. Proletarya bir grevle başladı, birleşti, politik talepler ileri sürdü, sokaklara çıktı, tüm halkın coşkun sevgisini kendi üzerine çekti, askerlerle çarpıştı ve Rus devrimini başlattı. Gapon, St. Petersburg işçilerinin devrimci enerjisini yaratmadı; o yalnızca bu enerjiyi, hiç beklemediği bir biçimde açığa çıkardı. Bir papazın oğlu, daha sonra bir papaz okulu öğrencisi ve Aeligious Akademisi'nde öğrenci olan bu ajitatör, polis tarafından öyle açık biçimde yüreklendirildi ki, kendini birden bire yüz bin kadın ve erkekten oluşan bir kalabalığın başında buldu. Politik durum, papaz cübbesi, henüz çok az politik bilince sahip olan kitlelerin ilkel heyecanı ve olayların muazzam hızlı akışı, Gapon'u bir "önder"e dönüştürdü.

Maceracı bir psikolojik altyapıyla fanteziler uyduran, üzerine

bir parça dolandırıcılık sinmiş iyimser mizaçlı bir güneyli ve toplumsal sorunlarda tam bir kara cahil olan Gapon, olaylara kılavuzluk etmekte, onları önceden görmekte olduğu kadar yeteneksizdi. Olaylar onu bütünüyle hazırlıksız yakaladı.

Liberaller, 9 Ocak olaylarının bütün sırrının Gapon'un şahsiyetinde yattığı kanısında uzun süre ısrar ettiler. Onu aradaki farkı göstermek üzere sosyal demokratlarla kıyasladılar, sanki o kitleleri yönetmenin sırrını bilen politik bir öndermiş, diğerleriyse doktriner bir sektmiş gibi. Böyle yaparak, şayet Gapon sosyalizm okulundan geçmiş birkaç bin politik bilinçli işçiyle karşılaşmamış olsaydı, 9 Ocağın gerçekleşmeyeceğini unuttular. Bu insanlar onun çevresinde hemen demirden bir halka oluşturdular, istese de ondan kurtulamayacağı bir halka. Ama o kurtulmak için hiçbir girişimde bulunmadı. Kendi başarısıyla büyülenerek, dalgaların kendisini taşımasına izin verdi.

Kanlı Pazarın hemen ertesi günü, Gapon'a bütünüyle ikincil bir politik rol biçmiş olsak da, hiç kuşkusuz hepimiz, onun şahsiyetini olduğundan fazla önemsedik. Kutsal öfke halesiyle, dudaklarında bir papazın beddualarıyla, uzaktan adeta bir İncil'den çıkmış bir. kişi gibi görünüyordu. Petersburg transit cezaevinde görevlendirilen bu genç papazın gönlünde sanki güçlü devrimci duygular uyanmış gibi görünüyordu. Peki ne oldu? Işıklar sönmeye başladığında, Gapon'un gerçekte su katılmadık bir politik ve ahlâki hiçlik olduğu herkes tarafından görüldü. Sosyalist Avrupa önünde takındığı tutum, yurtdışından yazdığı kaba ve naif, acıklı "devrimci" yazılar, Rusya'ya dönüşü, hükümetle el altından ilişkileri, Kont Witte tarafından dağıtılan gümüş parçaları, Gapon'un muhafazakâr basının temsilcileriyle yaptığı ukalâ ve saçma röportajlar, ve nihayet, onun sonuna neden olan alçakça ihanet; sonunda tüm bunlar 9 Ocağın Gapon'una ilişkin bütün illüzyonları yıktı.

Avusturya sosyal demokratlarının önderi olan Viktor Adler'in, Gapon'un Rusya'dan ayrılışını bildiren ilk telgrafı okuduğunda söylediği zekice sözleri anımsamadan geçemeyeceğiz: "Yazık.... Ortaya çıktığı kadar esrarengiz bir şekilde sahneden kaybolmuş olsaydı, tarihteki ünü açısından daha iyi olacaktı. Rus devriminin kapaklarını açan papaz hakkında güzel bir romantik efsaneyle başbaşa kalmış olacaktık." Kendine özgü ince ironiyle şöyle ekli-

yor Adler, "Şehit rolünün partili yoldaş rolünden daha çok yakıştığı insanlar vardır."

III

"Rusya'da henüz devrimci halk diye bir şey yoktur." Böyle yazıyordu Peter Struve, dışarıda basılan gazetesi *Osvobojdeniye*'de (Kurtuluş), 7 Ocak 1905'te; yani muhafız alaylarının, Petersburg işçilerinin gösterisini bastırmasından tamı tamına iki gün önce.

"Rusya'da devrimci halk diye bir şey yoktur", üç aylık ziyafet cümbüşü boyunca, politik sahnenin baş aktörü olduğuna kendini kandırmayı başaran Rus liberalizmi, dönek bir sosyalistin ağzından bunları söylüyordu. Telgraf tellerinin, Rus devriminin başladığını duyuran büyük haberi dünyanın dört bir yanına taşımasından önce, bu beyanatın Rusya'ya erişmesine vakit kalmadı.

Biz bunu beklemiştik; ondan asla şüphe etmedik. Uzun yıllar boyunca, bizim için bu, her çeşit politik renkten ciğeri beş para etmez adamlarca alaya alınan "doktrin"imizin tek mantıksal sonucu olmuştu. Onlar proletaryanın devrimci rolüne inanmadılar; bunun yerine *zemtsi* dilekçelerinin gücüne, Witte'ye, Svyatopolk-Mirski'e, dinamit lokumlarına inandılar. İnanmadıkları bir tek politik önyargı bile yoktu. Bizim proletaryaya olan inancımız ise önyargı saydıkları tek şeydi.

Yalnızca Struve değil, ama onun son günlerde hizmetine girdiği o "eğitimli insanlar" da hayrete düştüler. Dehşet ve acz içinde açılmış gözlerle, pencerelerinden tarihsel dramın gelişimini izlediler. Entelijensiyanın olaylara müdahalesi, gerçekten acınası ve ihmal edilebilir durumdaydı. Çeşitli yazın adamları ve profesörlerden oluşan bir heyet, liberal basının ifade ettiği üzere, "sorunu, askeri güç kullanımından kaçınabilecek bir tarzda halletmek umuduyla", Prens Svyatopolk-Mirski'i ve Kont Witte'yi ziyaret etti. Dağ dağa karşı harekete geçiyordu ve bu arada, bu bir avuç demokrat insan, iki bakanlık odasına yaptıkları ziyaretin, kaçınılmazın önüne geçmeye yeteceğini sanıyorlardı. Svyatopolk heyeti kabul etmeyi reddetti. Witte yalnızca umutsuzca jest yaptı. Ve sonra, sanki Shakespeare'in en büyük trajediye bir komedi öğesini katma

serbestliğini kullanıyormuş gibi, polis, bu dokunaklı heyetin "geçici hükümet" olduğunu deklare etti ve onu Peter ve Paul Kalesi'ne gönderdi.

Yine de Ocak günleri, entelijensiyanın politik bilincinin şekilsiz, bulanık dünyasını keskin bir şekilde bölen bir çizgi çizdi. Entelijensiya, hükümetteki kişilerin mutlu başarısına olan güveniyle, geçici olarak, geleneksel liberalizmimizin arşivine kaldırıldı. Svyatopolk-Mirski'nin akılsız saltanat devri, böyle bir liberalizmin en iyi çiçek verdiği dönem oldu, 12 Aralıktaki reformist ferman da bu dönemin en olgun meyvesi. Ama 9 Ocak, "bahar"ı süpürdü, onun yerine askeri bir diktatörlük getirdi ve liberal muhalefetin Moskova polis şefliği görevinden daha yeni uzaklaştırdığı unutulmuş general Trepov'a sınırsız yetkiler verdi. Bu arada, demokratlarla resmi muhalefet arasındaki ayrım, liberal cemaat içinde giderek açığa çıkıyordu. İşçilerin eylemi, entelijensiya içindeki radikal unsurların pozisyonunu güçlendirdi, tıpkı daha önce *zemtsi* konferansının oportünist unsurlarının eline bir koz vermesi gibi. Politik özgürlük sorunu, muhalefetin sol kanadının bilincinde ilk kez somut bir biçim alıyordu. Onlar bunu mücadele dönemlerinde, güçler dengesinde, güçlü halk kitlelerinin çılgınca saldırısında gördüler. Ve şimdi, devrimci proletarya –daha dün "Marksistlerin politik uydurması"ydı– güçlü bir gerçeklik olarak görünüyordu.

"Şimdi," diye yazıyordu etkin liberal haftalık gazete *Pravo*, "kanlı Ocak günlerinden sonra, Rus kent proletaryasının tarihsel misyonuna kuşku düşürme zamanı mı? Bu sorunun, en azından tarihin mevcut anı için çözüldüğü apaçıktır; bizim tarafımızdan değil, unutulmaz Ocak günlerinde, korkunç ve kanlı olayların gücüyle, isimlerini Rusya'daki toplumsal hareketin kutsal kitabına yazan işçiler tarafından." Struve'nin makalesinin basılmasıyla bu satırların yazılması arasında yalnızca bir hafta geçmişti; oysa bu arada bütün bir tarihsel dönem uzanıyordu.

IV

9 Ocak, kapitalist burjuvazinin politik bilincinde bir dönüm noktasıydı.

Devrimi ve sermayenin büyük hoşnutsuzluğunu hemen önceleyen yıllarda, bütün bir hükümet demagojisi okulu (Zubatov okulu)

ortaya çıkmıştı. Amacı, işçileri, imalâtçılarla ekonomik çatışmalara kışkırtmak ve böylece onları devletle çatışmaktan saptırmaktı. Ama artık, Kanlı Pazardan sonra, sınai yaşamın normal akışı büsbütün sekteye uğramıştı. İş ancak kısa dönemlerde, kargaşa anları arasında kalan zamanlarda yapılıyordu. Silâhlı kuvvetlere teslimatlardan elde edilen muazzam kârlar, kriz durumundaki sanayiye değil, küçük bir ayrıcalıklı ve yağmacı tekelciler grubuna gidiyordu. Büyüyen kaos durumuyla sanayiyi uzlaştıracak hiçbir şey yoktu. Sanayi kolları birbiri ardına muhalefete geçiyordu. Borsa kurumları, sanayi kongreleri, sözde "danışma büroları" –yani kamufle edilmiş sendikalar– ve daha dün politik olarak el değmemiş diğer sermaye örgütleri, şimdi otokratik polis-devleti sistemine güvensizliklerini ifade ediyor ve liberalizmin diliyle konuşmaya başlıyorlardı. Kentli tüccar, muhalefet davasında "aydın" toprak sahibine bırakacak hiçbir şeyi olmadığını gösterdi. Dumalar, yalnızca, *zemstvolar*a katılmakla kalmadı, bazı durumlarda bizzat onların başına geçti. Ve bir tüccarlar örgütü olan Moskova duması, ön sıraya yerleşti.

Maliye Bakanlığının lütuf ve nimetleri için sermayenin çeşitli dallarının kendi aralarında verdiği mücadele, kamu ve devlet düzeninin yenilenmesi genel talebi yüzünden geçici olarak geriledi. Ayrıcalıklar ve devlet yardımlarına ilişkin basit görüşler yerine, ya da bunlarla yan yana, üretici güçlerin gelişmesi ve iç pazarın genişlemesine dair daha karmaşık düşünceler ortaya çıktı. Bu egemen fikirlerle yan yana, işçi ve köylü kitlelerinin yatıştırılmasına gösterilen bariz ilgi, işveren örgütlerinin tüm dilekçe, rapor ve önergelerinde kendini gösterdi. Bir ucuyla işçilerin canlı bedenlerini kamçılayan, diğer ucuyla da sanayicilerin ceplerine vuran her derde deva polis baskısıyla sermayenin gözü açıldı; ve böylece kapitalist sömürünün barışçıl seyrinin liberal bir rejimi gerektirdiği sonucuna vardı. Gerici basın, antik geleneğin direkleri olan Moskova'nın Eski Mümin tüccarlarının anayasal "platformlar"ı desteklediğini gördükçe, "Et tu, Brute!"[25] diye feryat ediyordu. Ama bu feryat, tekstil sanayisinin Brutüs'ünü durdurmadı. O, proleter hareketin kendi zirvesine ulaştığı yıl sonunda, polisin kutsal, biricik

[25] Sen de mi Brütüs! (ç.n.)

ve bölünmez kamçısının korumasını bir kez daha istemek için politik parabolünü çizmek zorundaydı.

V

Ancak Ocak katliamının en şiddetli ve önemli etkisi, Rus proletaryası üzerinde oldu. Müthiş bir grevler dalgası, ulusun genelini şiddetle sarsarak, ülkeyi baştan sona kasıp kavurdu. Yaklaşık hesaplamalara göre, grev, 122 kent ve yerleşim yerine, Donets havzasındaki birçok madene ve 10 demiryoluna yayıldı. Proleter kitleler, varlıklarının en derinlerinden harekete geçmişlerdi. Grev bir milyon kadın ve erkeği kapsıyordu. Grev neredeyse iki ay boyunca, hiç plansız, çoğu kez hiçbir talep ileri sürmeksizin, durup durup başlayarak, yalnızca dayanışma içgüdüsüne itaat ederek, ülkeye hükmetti.

Grev fırtınasının doruğunda, Şubat 1905'te şöyle yazmıştık:

> 9 Ocaktan sonra devrim dur durak bilmiyor. O artık halkın sürekli olarak harekete geçen yeni katmanlarının gizli yeraltı çalışmasıyla tatmin olmuyor; şimdi mücadele bölüklerine, alaylarına, taburlarına ve tümenlerine aleni ve acil bir yoklama çağrısı yapıyor. Proletarya, bu ordunun temel gücüdür; ve devrimin, grevi, bu yoklama çağrısını yerine getirme aracı haline getirmesinin nedeni budur.
>
> Sektör üstüne sektör, fabrika üstüne fabrika, kent üstüne kent iş durduruyor. Demiryolu personeli, grevin ateşleyicileri gibi davranıyor; demiryolu hatları, grev salgınının yayıldığı kanallardır. Ekonomik talepler ileri sürülüyor ve bunlar bir bütün olarak ya da kısmen neredeyse anında karşılanıyor. Ama grevin ne başlangıcı, ne de sonu, tam olarak, taleplerin doğası ya da karşılaştıkları biçim tarafından belirlenir. Grev, ekonomik mücadele iyi tanımlanmış belli taleplerde ifade bulduğu için ortaya çıkmaz; tam tersine, talepler, bir grev zorunlu olduğu için seçilir ve formüle edilirler. İşçiler, kendilerine, ülkenin diğer yerlerindeki proletaryaya ve nihayetinde bütün ulusa, birikmiş güçlerini, sınıfsal heveslilikleri ve kavgaya hazır oluşlarını göstermek zorundadırlar. Herşey genel devrimci hükme boyun eğmek zorundadır. Bizzat grevciler ve onları destekleyen, onlardan korkan ve onlardan nefret eden herkes, oradan oraya sıçrayan, sonra tekrar harekete geçen ve bir hortum gibi öne atılan bu azgın grevin, yalnızca kendi başına bir şey olmadığını, onu ülkeye musallat eden devrimin iradesine bo-

yun eğdiğini kavrar ya da belli belirsiz hisseder. Grevin etkin olduğu alan üzerinde –ve bu etkin alan genellikle ülkenin tümüdür– tehdit edici, uğursuz ve meydan okuyan bir şey vardır.

9 Ocaktan sonra devrim dur durak bilmiyor. Askeri gizlilik kaygısı olmaksızın, açık açık, tantanayla, yaşamın rutinini alaya alarak, onun can sıkıcı uyuşukluğunu dağıtarak, devrim, bizi kendi doruk noktasına götürüyor.

EKİM GREVİ

Demek devrimin yaklaştığını düşünüyorsunuz? Yaklaşıyor!

Novoye Vremya, 5 Mayıs 1905

İşte geldi!

Novoye Vremya, 14 Ekim 1905

I

Sokaklarda Trepov'un sınırsız terörü hüküm sürerken, üniversite duvarlarının içinde tam anlamıyla özgür halk toplantılarının gerçekleşmesi, 1905 güz aylarının en şaşırtıcı politik paradokslarından biriydi. Bilinmeyen bir nedenle kendini Eğitim Bakanı görevinde bulan, yaşlı ve cahil General Glazov, –kendisini bile şaşırtacak biçimde– bu özgür konuşma adacıklarını yaratmıştı. Liberal profesörler, üniversitelerin öğrenim için olduklarını ve sokakların akademik alanda yeri olmadığını iddia ettiler. Prens Sergey Trubetskoy bu gerçeği sayıklayarak öldü. Ama birkaç hafta boyunca üniversite kapıları ardına kadar açık kaldı. "Halk", koridorları, derslikleri ve salonları doldurdu. İşçiler fabrikadan doğruca üniversiteye gidiyorlardı. Yetkililer şaşırmışlardı. Sokaklarda ya da evlerindeyken, işçileri bastırabilir, tutuklayabilir, ezebilir ve vurabilirlerdi. Fakat işçi üniversite eşiğini geçer geçmez, bir anda dokunulmaz oluyordu. Yetkililere, böylece, anayasal hukukun otokrasi hukuku üstündeki avantajları konusunda tatbiki bir ders verilmişti.

İlk özgür halk toplantıları 30 Eylülde Petersburg ve Kiev üniversitelerinde gerçekleşti. Vladimir Üniversitesi'nin konferans salonunda toplanan dinleyiciler karşısında dehşete kapılan resmi

telgraf kurumu, kalabalığın öğrencilerin yanı sıra "her iki cinsiyeti de içeren yabancı bir halk yığınından, lise öğrencilerinden, kentin özel okullarından gelen gençlerden, işçilerden ve ayaktakımından" oluştuğunu rapor ediyordu.

Devrimci söz, yeraltından kurtulmuş ve üniversite salonlarını, dersliklerini, koridorlarını ve avlularını doldurmuştu. Kitleler, yalın oldukları kadar güzel de olan devrim sloganlarına büyük bir hevesle sarıldılar. Bürokrasinin ahmaklarına ve gerici basının satılmış yazarlarına "ayaktakımı" gibi görünen bu örgütsüz, tesadüfi kalabalık, burjuva gazetecilerini bile hayrete düşüren bir ahlâki disiplin ve politik duyarlılık göstermişti.

Bir köşe yazarı *Rus*'ta söyle yazıyordu:

> Bir üniversite toplantısında beni en çok şaşırtan şey neydi biliyor musunuz? Görülmemiş, ibret verici bir düzen. Oraya vardıktan hemen sonra, toplantı salonunda ara verildiği anonsu yapıldı ve şöyle bir dolaşmak için koridora çıktım. Üniversite koridoru daha çok bir sokağı andırıyordu. Koridordaki tüm derslikler insanlarla doluydu ve buralarda bağımsız bölüm toplantıları gerçekleştiriliyordu. Bizzat koridor tıklım tıklımdı; kalabalık bir aşağı bir yukarı hareket ediyordu. Bazı insanlar pencere eşiklerine, banklara, dolapların üzerine oturmuşlardı. Sigara içiyorlar; alçak sesle konuşuyorlardı. Kişi, bir resepsiyona, ama genelde olduğundan epeyce daha ciddi bir resepsiyona katıldığını düşünebilirdi. Ama yine de bu, halktı; yorucu el işlerinin kabalaştırdığı elleriyle, sağlıksız, havasız ortamlarda geçirilmiş günlerden edinilen toprak rengi teniyle gerçek, hakiki halk. Ve hepsi, göz çukurlarının derinliklerine gömülmüş parıldayan gözlere sahipti.... Buraya fabrikadan ya da atölyeden, çeliğin eritildiği ya da demirin döküldüğü, sıcağın ve dumanın insanı boğduğu bir işyerinden gelmiş bu cılız, zayıf ve kötü beslenmiş insanlar için üniversite, yüce, engin, göz kamaştırıcı parlaklıktaki bir mabet gibiydi. Ve burada söylenen her söz sanki bir dua niteliğindeydi.... Yeni uyanmış bu bilgi edinme arzusu, her ama her teoriyi bir sünger gibi emiyordu.

Hayır, bu coşkun kitle her ama her teoriyi emmedi. Aşırı partilerle kitleler arasında hiçbir dayanışma olmadığını iddia eden bu gerici gevezeler, bu kalabalığa hitap etmeye girişselerdi ya; ama hayır, buna kalkışmadılar. Yerin dibindeki deliklerine çekildiler ve geçmişe yönelik iftira dolu saldırılarını yineleyebilecekleri bir te-

neffüsü beklediler. Fakat sadece onlar değil; politikacılar ve liberalizmin sözcüleri bile, bu muazzam, daima değişken dinleyiciler topluluğuna hitap etmeyi başaramadılar. Burada en üstün saltanatı, devrimin sözcüleri sürdüler. Burada sosyal demokratlar, sayısız insanı bir araya getiren kopmaz, canlı politik bağlar kurdular. Burada onlar, kitlelerin devasa toplumsal öfkelerini, formüle edilmiş devrimci sloganların diline çevirdiler. Üniversiteden çıkan kalabalık, artık oraya giren kalabalık değildi.... Toplantılar her gün yapılıyordu. İşçilerin ruh halleri giderek daha da yükseliyordu, fakat parti bunu önemsemedi. Kitlesel bir hareketin çok daha sonra gerçekleşeceği tahmin ediliyordu; 9 Ocağın yıldönümü ile Devlet Dumasının toplanması çakışarak 10 Ocağa denk geldi. Demiryolcular sendikası, Buligin duması temsilcilerinin Petersburg'a girmelerine izin vermeyi reddetme tehdidinde bulundu. Fakat olaylar kimsenin öngöremediği kadar hızlı gelişti.

Moskova'da Sytin basım işlerinde çalışan dizgiciler 19 Eylülde greve çıktılar. Daha kısa bir işgünü ve noktalama işaretleri de dahil her 1.000 harflik dizgi için daha yüksek bir parça başı ücret talep ediyorlardı. Bu küçük olay tüm Rusya çapında bir politik grevi ateşledi; bu, noktalama işaretleri üzerinden başlayan ve mutlakıyeti devirmekle noktalanan bir grevdi.

Polis departmanı kederli bir şekilde, hükümet tarafından yasaklanmış olan Moskova Matbaacılar ve Litograflar Birliği olarak bilinen bir derneğin Sytin'deki grevi kötüye kullandığını rapor ediyordu. 24 Eylül akşamı elli basım işçisi grevdeydiler. 25'inde, şehir valisi tarafından izin verilen bir toplantıda, bir talepler programı kaleme alındı. Bu program vali tarafından "basımevi temsilcileri Sovyetinin keyfi eylemi" olarak yorumlandı ve böylesi bir "keyfi" proleter eylemce tehdit edilen işçilerin bireysel "bağımsızlığı" adına, bu polis satrapı,[26] basım işçileri grevini o hantal yumruğuyla bastırmayı denedi.

Fakat noktalama işaretleri üzerinde yükselen bu grev, diğer dallara yayılmak için gereken zamanı çoktan bulmuştu. Moskovalı fırıncılar greve çıktılar ve öyle sıkı bir şekilde greve çıktılar ki, Bi-

[26] *Satrap*: Antik Pers imparatorluğunda taşra valisi. Bulunan pek çok Pers mumyası bu valilere aittir, ve bu nedenle bu kelime, devlet büyüklerinin mumyaları anlamında da kullanılmaktadır. (ç.n.)

rinci Don Kazak Alayı'nın iki bölüğü, Çar kuvvetlerinden oluşan bu özel ordunun kahramanca cesaretiyle, Filippov fırınını fırtınadan kurtarmak zorunda kaldı. 1 Ekimde Moskova'dan, fabrikalar ve işletmelerdeki grevlerin sönümlenmeye başladığını bildiren telgraf mesajları alındı. Fakat grevler sadece soluklanıyorlardı.

II

2 Ekimde Petersburg dizgicileri, üç günlük bir grevle Moskovalı yoldaşlarıyla dayanışmalarını göstermeye karar verdiler. Moskova, şehirdeki sınai merkezlerin "greve devam ettiğini" telgrafla bildirdi. Hiçbir sokak hadisesi yoktu; şiddetli yağmur yasa ve düzenin en güvenilir müttefiki gibiydi.

Ekim mücadelesinde muazzam bir rol oynayan demiryolları, bir ilk uyarı yaptı. 30 Eylülde Moskova-Kursk ve Moskova-Kazan demiryollarının atölyelerinde huzursuzluk başladı. Bu iki demiryolu, mücadeleyi 1 Ekimde başlatmaya hazırlıklıydılar. Demiryolcular sendikası tarafından alıkoyuldular. Kendisini, çeşitli tekil hatlardaki Şubat, Nisan ve Haziran grevlerinin deneyimine dayandıran sendika, Devlet Dumasının toplanmasıyla aynı zamana rastlayacak genel bir demiryolu grevi hazırlıyordu; şu an için yapılacak kısmi bir eyleme karşıydı. Fakat huzursuzluk azalmadan devam ediyordu. 20 Eylülde demiryolcuların temsilcilerinin resmi bir konferansı, emekli fonları sorununu tartışmaya açmıştı. Bu konferans, süresini kendiliğinden genişletti ve bir bütün olarak demiryolu dünyasının beğenisini kazanarak kendisini bağımsız bir sendikaya ve politik kongreye dönüştürdü. Kongreye her yerden tebrikler yağdı. Huzursuzluk arttı. Demiryollarında acil bir genel grev düşüncesi Moskova bölgesinde destek görmeye başladı.

3 Ekimde Moskova'dan, fabrika ve tesislerdeki grevlerin aşamalı olarak azalmaya başladığını ifade eden bir telefon mesajı aldık. İşyerlerinin grevde olduğu Moskova-Brest Demiryolunda, işe yeniden başlama yönünde göze çarpan bir hareketlilik vardı.

Grev henüz bir karara varmamıştı. Halen düşünüp taşınıyor ve duraksıyordu.

Basım, makinistlik, marangozluk, tütün ve diğer meslek dallarından gelen işçi temsilcilerinin yaptığı bir toplantı, tüm Moskova işçilerinin genel bir konseyini (Sovyet) oluşturma kararını benim-

sedi.

Takip eden birkaç gün boyunca herşey bir uzlaşmaya işaret eder gibiydi. Riga'daki grev sona erdi. 4 ve 5 Ekimde, Moskova'daki basımevlerinin çoğunda iş yeniden başladı. Gazeteler yeniden çıktı. Bir gün sonra, bir haftalık aranın ardından Saratov baskıları çıktı; hiçbir şey yaklaşmakta olan olayların alameti gibi görünmüyordu.

Ayın beşinde Petersburg'daki bir üniversite toplantısında, "destek" grevlerinin belirli bir tarihte bitirileceğini açıklayan bir karar benimsendi. Petersburg dizgicileri üç günlük dayanışma grevinden sonra işe döndüler. Aynı gün Petersburg valisi Schlüsselburg anayolunda tam düzenin sağlandığını ve işin yeniden başladığını bildiriyordu. Ayın yedisinde Neva tersane işletmesindeki işçilerin yarısı yeniden işbaşı yaptı. 10 Ekime kadar politik grev ilân etmiş olan Obuhov işletmesi hariç, Nevski kapısının ardındaki tüm işletmeler çalışıyordu.

Gündelik yaşam –şüphesiz devrimci gündelik yaşam– neredeyse yeniden başlamış gibi görünüyordu. Grev birkaç örgütsüz girişimde bulunmuş, bunlardan umudunu kesmiş ve vazgeçmiş gibi görünüyordu. Fakat bu yalnızca görünüşte böyleydi.

III

Gerçekte grev bütün hızıyla harekete geçmeye hazırlanıyordu. İşini mümkün olan en kısa zamanda yapmak istiyordu; ve derhal demiryollarına el attı.

Özellikle Moskova'ya bağlanan tüm hatlarda hüküm süren gerginliğin etkisi altındaki demiryolcular sendikası merkez bürosu, genel grev ilân etmeye karar verdi. Bunu yaparken yalnızca her yerdeki mücadele güçlerini seferber etmeyi düşünüyordu; asıl muharebenin Ocakta olması planlanıyordu hâlâ.

Tayin edici gün 7 Ekimdi. "Kalp spazmları başladı" diye yazdı *Novoye Vremya*; Moskova demiryolları birbiri ardına ölüyordu. Moskova ülkeden yalıtık hale geliyordu. Telgraf tellerinde, endişe dolu mesajlar birbirini kovaladı: Nijni Novgorod, Arzamas, Kaşira, Ryazan, Venev, hepsi demiryollarının göçtüğünden yakınıyordu.

7 Ekimde Moskova-Kazan Demiryolu greve gitti. Romodanov

kolu Nijni'de greve gitti. Ertesi gün grev Moskova-Yaroslav, Moskova-Nijegorod ve Moskova-Kursk hatlarına yayıldı. Bununla birlikte diğer merkezi noktalar hemen tepki vermediler.

8 Ekimde Petersburg Demiryolu çalışanlarının bir toplantısında, bir sonraki aşamada hükümete bir ültimatom vermek ve taleplerini tüm demiryolu ağını kapsayan bir grev vasıtasıyla desteklemek için, tüm Rusya demiryolcular birliğinin örgütlenmesine etkin bir şekilde devam etme kararı (bu ilk kez Moskova'daki Nisan kongresinde önerilmişti) alındı. Yine burada da grev belirsiz bir tarihe ertelenmişti.

Moskova-Kiev-Voronej, Moskova-Brest ve diğer hatlar 9 Ekimde greve çıktılar. Grev, durumun kontrolünü ele geçirdi ve ayaklarının altındaki sağlam zemini yoklayarak, kendisine düşman olan tüm ılımlı, ertelemeci kararları altüst etti.

9 Ekimde, Petersburg demiryolu personeli temsilcileri kongresinin olağanüstü toplantısında, demiryolları grevinin sloganları formüle ediliyor ve telgrafla anında tüm hatlara yayılıyordu. Bu talepler şunlardı: sekiz saatlik işgünü, sivil özgürlükler, genel af, Kurucu Meclis.

Grev tereddüt etmeden ülke yönetimini ele almaya başlamıştı. Nihayet kararsızlığa veda ediliyordu. Greve katılanların özgüvenleri, sayılarıyla birlikte artıyordu. Devrimci sınıf talepleri, farklı mesleklerin ekonomik taleplerinin önüne geçmişti. Grev, yerel ve mesleki sınırlarını kırarak, bunun bir devrim olduğunu hissetmeye başladı; ve böylece eşsiz bir cesaret kazandı.

Grev raylar boyunca hızla aktı ve tüm hareketi kendi dümen suyuna soktu. Demiryolları adeta onun gelişini bildiren telgraf tellerine dönüşmüştü. "Grev!" yurdun her köşesinde gündemi oluşturuyordu. 9 Ekimde gazeteler tüm Rusya'ya, Kazan Demiryolunda Bednov adlı bir elektrikçinin üzerinde bildirilerle yakalandığını bildirdiler. Hâlâ, bir tomar bildiriye el koymakla grevi durdurabileceklerini umuyorlardı. Aptallar! Grev önünde ne varsa silip süpürdü.

Ülkenin sınai ve ticari yaşamını büyük ölçüde felç edecek muhteşem bir plan izliyordu ve bu planı izlerken tek bir detayı bile gözden kaçırmadı. Telgrafın ona hizmet etmeyi reddettiği yerlerde, telleri kesti ya da telgraf direklerini yerle bir etti. Lokomotifleri

durdurdu ve buharlarını kesti. Santralleri sekteye uğrattı ve bunun zor olduğu yerlerde elektrik kablolarına zarar verdi ve demiryolu istasyonlarını karanlığa gömdü. İnatçı bir direnişle karşılaştığı yerlerde, hatları dağıtmakta, sinyalleri bozmakta, lokomotifleri yerle bir edip, ray hatlarına bariyerler koymakta ya da köprüleri vagonlarla tıkamakta tereddüt etmedi. Kaldırma sistemlerine girerek, vinçleri durdurdu. Yolcu trenlerinin en yakın bağlantı noktasına ya da gidecekleri yere gitmesine izin verirken, yük trenlerini bulduğu yerde durdurdu.

Grev, hareketsizlik yeminine aykırı davranılmasına sadece kendi hedefleri için izin veriyordu. Devrimden haber verecek bültenlere ihtiyaç duyduğunda, basımevi açıyor; grev talimatlarımızı iletmek için telgrafı kullanıyor; grevcilerin temsilcilerini taşıyan trenlerin geçmesine izin veriyordu.

Hiçbir şey grevden muaf değildi; grev, sınai işletmeleri, eczaneleri, bakkal dükkânlarını, mahkemeleri, herşeyi kapattı.

Zaman zaman dikkati dağıldı ve kâh şurda kâh burda ihtiyatı elden bırakır gibi oldu. Bazen pervasız bir tren, grev bariyerini aşıyordu: daha sonra grev onun ardından koşturuyordu. Bu suçlu tren, bozguna uğramış bir suçlu gibi geldiğinden haberi olmayan karanlık ve boş istasyonların içinden sanki yarışıyormuşçasına geçerek, arkasında korku ve belirsizlik izleri bırakıyordu. Fakat sonunda grev treni yakalıyor, motorunu durduruyor, sürücüsünü etkisiz hale getiriyor, buharını boşaltıyordu.

Grev mümkün olan her aracı kullandı. Rica etti, ikna etti, yalvarıp yakardı; dizlerinin üzerinde yalvardı –Moskova'daki Kurski İstasyonunda bir kadın konuşmacının yaptığını yaptı yani– korkuttu, terörize etti, taşa tuttu, ve sonunda Browninglerini ateşledi. Ne pahasına olursa olsun hedeflerine ulaşmak istiyordu. Herşeyini ortaya koydu: babaların kanını, çocukların ekmeğini, kendi gücünün ününü. Sınıfın tümü ona itaat etti; ve sınıfın –savaştığı güçler tarafından rüşvet verilen– ihmal edilebilir bir kesimi kendi yoluna çıktığında, grevin bu engelleri hoyratça bir kenara tekmelemesi, hiç de şaşırtıcı değildi.

IV

Ülkenin motor sinirleri ölüyordu. Ekonomik bünye uyuşuyordu. Smolensk, Kirsanov, Tula, Lukoyanov, çaresiz bir şekilde demiryollarındaki mutlak hareketsizlikten şikayet ediyordu. Ayın onunda, Tver gibi Nikolayev demiryolu da dahil Moskova'da birleşen hatların neredeyse tamamı işsiz kalmıştı; ve Moskova engin bir ovanın merkezinde tamamen yitip gitmişti. Moskova'da birleşen bu hatların sonuncusu olan Savelovsk Demiryolu ayın on altısında greve gitti.

Onunun akşamı, grevci demiryolu çalışanları Moskova Üniversitesi'nin koridorlarında toplandılar ve tüm talepleri yerine getirilene kadar grevi sürdürme kararı aldılar.

Demiryolu grevi merkezden periferiye yayıldı. Ryazan-Ural hattı sekizinde, Polesski Demiryolundaki Bryansk hattı ve Smolensk-Dankov hattı dokuzunda, Kursk-Harkov-Sivastopol ve Yekaterininsk demiryolları ve Harkov'da birleşen tüm hatlar onunda greve gittiler. Besin maddelerinin fiyatları her yerde aniden yükseldi. On biriyle birlikte, Moskova süt kıtlığından şikayet ediyordu.

Aynı gün demiryolu grevi daha da yayıldı. Samara-Zlatoust Demiryolundaki trafik, durma noktasına gelmeye başladı. Orel merkezi hareketsizleşti. Harkov-Nikolayev Demiryolundaki Kremençug gibi, Güney-Batı demiryollarının en büyük istasyonları –Kazatin, Birzula ve Odesa– da greve katıldı. Saratov'a gün boyunca yalnızca üç tren geliyordu ve bu trenler grevcilerin seçilmiş temsilcilerinden başka hiçbir yolcuyu taşımıyorlardı. Telgraflar, bu temsilci trenlerinin her yerde coşkuyla karşılandığını rapor ediyorlardı.

Demiryolu grevi her geçen gün daha fazla hattı ve daha fazla treni kapsayarak amansız bir biçimde yayılıyordu. 11 Ekimde, Kurland genel valisi, demiryollarında işi durdurmanın üç ay hapisle cezalandırılacağını bildiren bir acil kararname yayınladı. Bu meydan okumaya anında yanıt geldi. Ayın on ikisiyle birlikte artık Moskova ile Kreizburg arasında hiçbir tren çalışmıyordu; hat greve gitmişti; Vindava treni yerine ulaşmadı.

11-12 Ekim gecesi Vistula bölgesinin tüm kollarında trafik durma noktasına geldi. Sabah, Petersburg trenleri Varşova'dan ay-

rılamadılar. Aynı gün –on ikisinde– grev bizzat Petersburg'u kuşatmıştı. Devrimci içgüdü onu doğru taktikleri uygulamaya sevketmişti: ilkin tüm taşradaki işçileri harekete geçirdi, daha sonra Petersburg'u binlerce dehşet dolu telgrafla bombardımana tuttu ve böylece bir "psikolojik hareket" oluşturdu; merkezi yetkilileri yıldırdı; ve ancak ondan sonra *coup de grace*'i[27] indirmek için sahneye bizzat çıktı. On ikisi sabahı, Petersburg'da birleşen tüm demiryollarında, oybirliğiyle iş durdurma kararı alındı. Sadece Finlandiya hattı, Finlandiya'nın tümünde devrimci seferberliği bekleyerek, hâlâ çalışıyordu; bu hat dört gün sonrasına, on altısına kadar durmadı. 13 Ekimde grev, Revel, Libava, Riga ve Brest'e ulaştı. Perm istasyonunda iş durduruldu. Taşkent Demiryolunun bir bölümünde trafik kesildi. On dördünde, Brest merkezi, Trans-Kafkasya Demiryolu ve Orta Asya Demiryolundaki Aşkabat ve Novaya Buhara istasyonları sırayla greve çıktı. Aynı gün grev Sibirya demiryollarına yayıldı; Çita ve İrkutsk'tan başlayarak ve doğudan batıya doğru hareket ederek, on yedisinde Çelyabinsk ve Kurgan'a ulaştı. Bakü İstasyonu on beşinde, Odesa on yedisinde greve gittiler.

Motor sinirlerin bu felcine, bir süreliğine duyumsal sinirlerin felci de eşlik etti; on birinde Harkov'da, on üçünde Çelyabinsk ve İrkutsk'ta, on dördünde Moskova'da ve on beşinde Petersburg'da telgraf görüşmeleri kesildi.

Demiryolu grevi nedeniyle, posta sistemi, şehirlerarası mektupları neredeyse tamamen reddetmek zorunda kalıyordu.

Modası geçmiş bir atlı çekici olan *troyka*, eski Moskova anayolunda boy gösteriyordu.

Sadecc tüm Rus ve Polonya demiryolları değil, Vladikavkaz, Trans-Kafkasya ve Sibirya demiryolları da sekteye uğramış durumdaydı. Tüm bir demiryolları ordusu –yedi yüz elli bin insan– grevdeydi.

V

Ekmek, mal, et, sebze, balık piyasaları ve diğer piyasalar kaygılı bildiriler yayınlamaya başladı. Gıda mallarının, özellikle etin

[27] öldürücü darbe. (ç.n.)

fiyatı hızla yükseldi. Para borsası sarsıldı. Devrim onun ölümcül düşmanı olmuştu zaten. Şimdi birbirleriyle yüz yüze gelmişlerdi, borsa şeytan görmüşe döndü. Telgrafa koştu, ama telgraf düşmanca sessizliğini sürdürüyordu. Postaneler de hizmet vermeyi reddettiler. Borsa Devlet Bankası'nın kapısını çaldı, fakat kendisine Bankanın transferleri belirli bir tarihte garanti edemeyeceği söylendi. Demiryolu ve sınai yatırımların hisse senetleri adeta bir ürkek kuş sürüsü gibi tüneklerinden bir anda havalandılar ve sadece yukarı değil aşağı doğru da uçuşup durdular. Gıcırdayan dişlerle birleşen panik, menkul kıymetler borsasının spekülâsyonlarının gölgeli dünyasına egemen oldu. Para dolaşımı tıkandı, taşradan iki başkente akan ödemeler kesildi. Nakit parayla çalışan firmalar ödemelerini durdurdular. Protesto edilen senetlerin sayısı hızla yükselmeye başladı. Tüm çek ve poliçe verenler, tüm kefiller, alacaklılar ve borçlular sinirlenmeye, telaşlanmaya ve yasaların onların işine yarayacak şekilde değiştirilmesini talep etmeye başladılar, çünkü *o* –grev, devrim– tüm ekonomik mübadele yasalarını ihlâl etmişti.

Fakat grev demiryollarıyla yetinmedi. Evrensel hale gelmeye çabaladı.

Lokomotiflerin buharını salarak ve istasyonların ışıklarını keserek, demiryolu işçilerinden oluşan kalabalığı şehre giden yollarında bir araya getiriyor. Tramvayları işlevsizleştiriyor, atlarla yapılan taşımacılığı durduruyor ve yolcuları inmeye zorluyor, dükkânları, lokantaları, kahve ve meyhaneleri kapatıyor ve kendine duyduğu güvenle fabrika kapılarına dayanıyor. İçeride zaten bekliyorlar. Alarm düdükleri başlıyor, iş duruyor, caddelerdeki kalabalıklar artıyor. Grev artık kızıl bir bayrak taşıyarak marşlarla ilerliyor. Bu bayrak, bir Kurucu Meclis ve cumhuriyet istediğini, sosyalizm için savaştığını ilân ediyor. Gerici bir gazetenin yazı işleri bürolarını geçiyor. Bu hastalanmış ideolojik kaynağa kinle bakıyor ve eğer eline bir taş geçirebilirse onu bir pencereye fırlatıveriyor. Halka hizmet ettiğini düşünen liberal basın, greve, "uzlaştırma" için çalışacağını vaat eden ve aman dileyen bir heyet gönderiyor. Yalvarışları karşılıksız kalıyor. Harf kutuları kapanıyor, dizgiciler sokağa çıkıyor. Bürolar ve bankalar kapanıyor. Grev herşeye egemen oluyor.

Ekimin onunda Moskova, Harkov ve Revel'de; on birinde Smolensk, Kozlov, Yekaterinoslav ve Lodz'da; on ikisinde Kusk, Byelgorod, Samara, Saratov ve Poltava'da; on üçünde Petersburg, Orşa, Minsk, Kremençug ve Simferepol'da; on dördünde Gomel, Kaliş, Don Rostov'u, Tiflis ve İrkutsk'ta; on beşinde Vilna, Odesa ve Batum'da; on altısında Orenburg'da; on yedisinde Yuriev, Vitebsk ve Tomsk'ta bir politik genel grev ilân ediliyordu. Riga, Libava, Varşova, Plotsk, Byelostock, Kovna, Dvinsk, Pskov, Poltava, Nikolayev, Mariupol, Kazan, Çenstohovo, Zlatoust ve diğerleri de greve gittiler. Sınai yaşam her yerde çöktü, ve birçok bölgede ticari yaşam da çöktü. Okul ve üniversiteler kapandı. Entelijensiya "birlikleri" proletaryanın grevine katıldı. Birçok yerde, jüriler oturumları, avukatlar savunma yapmayı, doktorlar hastalara bakmayı reddetti. Sulh yargıçları celselerini kapattı.

VI

Grev muazzam toplantılar örgütledi. Kitlelerin gerilimi ve yetkililerin korkusu, birbirini besleyerek, eşzamanlı bir şekilde gelişti. Sokaklar ve meydanlar atlı ve yaya devriyelerle doldu. Kazaklar direnç göstermesi için grevi provoke etti; kamçılarla kamçılayarak, kılıçlarla keserek, arka köşelerden uyarı yapmaksızın ateş açarak kalabalığa saldırdılar.

Ardından grev, yapabildiği her yerde, bunun sadece geçici bir iş durdurma, elleri kavuşturarak yapılan pasif bir protesto olmadığını gösterdi. Kendisini savundu ve savunurken saldırıya geçti.

Güneydeki birkaç şehirde barikatlar oluşturdu, silah mağazalarını ele geçirdi, kendini silahlandırdı ve eğer muzaffer değilse bile kahramanca bir direnişle saldırdı.

10 Ekimde Harkov'da, bir toplantı sonrasında, kalabalık, bir silah mağazasını ele geçirdi. On birinde, üniversite yakınındaki işçiler ve öğrenciler tarafından barikatlar oluşturuldu. Telgraf direkleri söküldü ve caddelere yatırıldı; demir kapılar, kepenkler, ızgaralar, ambalaj kutuları, kalaslar ve kütükler üst üste yığıldı ve bu yığın telgraf telleriyle sarıldı. Bazı barikatlar taş temeller üzerine inşa edildi. Kaldırımlardan sökülen kalın bloklar, kütükler üzerine yığıldı. Saat 13:00'a kadar, bu basit fakat soylu mimariye göre on barikat oluşturulmuştu. Üniversitedeki pencere ve koridorlar da

barikata dönüştürüldü. Üniversite bölgesinin bir kuşatma altında olduğu açıklandı ve bölgenin yönetimi, cesareti şüphe götürmeyen Korgeneral Mau'ya emanet edildi. Bununla birlikte, vali uzlaşmacı bir çözümü benimsedi ve onurlu bir teslimiyetin koşulları hazırlandı, liberal burjuvazi arabulucu olarak davranıyordu. Bir milis organize edildi ve bu, yurttaşlar tarafından coşkuyla karşılandı. Milis düzeni yeniden sağladı. Ardından Petersburg bu düzenin zorla yıkılmasını istedi. Milis, neredeyse oluşur oluşmaz dağıtıldı ve şehir bir kez daha atlı ve yaya haydutların hakimiyetine girdi.

11 Ekimde Yekaterinoslav'da, Kazaklar alçakça bir şekilde barışçı kalabalığın üzerine ateş açtıktan sonra, barikatlar ilk kez sokaklarda ortaya çıktı. Altı taneydiler. En büyük olanı Bryanski Meydanı'na kuruldu. Arabalar, raylar, direkler, düzinelerce küçük nesne –Victor Hugo'nun deyişiyle, devrimin eski düzenin kafasına fırlatmak için bulabildiği herşey– bu barikatı kurmak için kullanılmıştı. Barikatın iskeleti kalın bir toprak tabakasıyla kaplanmış, diğer tarafına hendekler kazılmış, ve hendeklerin ön tarafına tellerden engeller kurulmuştu. Sabah her bir barikatta yüzlerce insan vardı. Silâhlı kuvvetlerin ilk saldırısı başarısızlığa uğramıştı; ancak saat 15:30'da askerler birinci barikatı ele geçirdiler. Saldırı boyunca, çatılardan birbiri arkasına iki bomba fırlatıldı; askerler arasında ölen ve yaralananlar vardı. Akşam olduğunda askerler tüm barikatları ele geçirmişlerdi. On ikisinde, şehirde bir mezar sessizliği hüküm sürüyordu. Devrim ölülerini gömerken, ordu silahlarını temizliyordu.

16 Ekim Odesa'daki barikatların günüydü. Sabah Preobrajenskaya ve Riçelieu caddelerindeki tramvaylar devrildi, dükkânların tabelaları söküldü, ağaçlar söküldü ve caddedeki banklar bir yığın haline getirildi. Tüm caddeyi kaplayacak şekilde dikenli tellerle çevrili dört barikat oluşturuldu. Bu barikatlar bir mücadele ardından askerler tarafından alındılar ve kapıcıların yardımıyla yıkıldılar.

Grevcilerle askerler arasındaki sokak çatışmaları ve barikat oluşturma girişimleri başka birçok kentte daha meydana geldi. Fakat Ekim günleri genellikle, bir politik grev, bir devrim girişimi, devrimin tüm savaşçı güçlerinin eşzamanlı bir gözden geçirilmesi olarak kalmıştı, bir silahlı ayaklanma olarak değil.

VII

Ve mutlakıyet sonunda teslim oldu. Tüm ülkeyi sarıp sarmalayan muazzam gerginlik, taşradan gelen çok sayıda şaşkına dönmüş rapor, yarının ne getireceğine ilişkin tam bir belirsizlik; bunların tümü hükümetin saflarında inanılmaz bir panik yarattı. Orduda tam ve koşulsuz güven kalmamıştı; askerler toplantılarda görülüyordu; toplantılarda söz alan subaylar, ordunun üçte birinin "halkla birlikte" olduğunu açıklıyordu. Dahası, demiryolu grevi, askeri baskı tedbirleri önünde aşılmaz engeller oluşturdu. Ve nihayet Avrupa menkul değerler borsası vardı. Devrimle uğraştığını anladı, ve böylesi bir duruma daha fazla müsamaha göstermeye hazırlıklı olmadığını bildirdi. Düzen ve anayasal güvenceler istiyordu.

Mutlakıyet, içinde bulunduğu belirsizlik durumunda, ödünler vermeye başladı. 17 Ekimde bir bildirge yayınlandı. Kont Witte, devrimci grevin zaferi sayesinde ya da daha kesin olarak, bu zaferin *eksikliği* sayesinde (yapabiliyorsa bunu yalanlasın) başbakan oldu. 17-18 Ekim akşamı boyunca, insanlar sokaklarda kızıl bayraklarla yürüdüler, bir genel af çağrısı yaptılar, Ocak katliamlarının yapıldığı yerlerde "Sonsuz Hatıra"yı söylediler ve Pobedonostsev'in evi ile *New Times* bürolarının önünde "Aforoz!" diye bağırdılar. On sekizi sabahında, anayasal dönem boyunca gerçekleşen ilk cinayetler yaşandı.

Düşman, bastırılmamıştı. Sadece beklenmeyen şiddetli saldırının önünde geçici olarak geri çekilmişti. Ekim grevi, devrimin, kentli Rusya'nın tümünü artık aynı zamanda kendi ayaklarına kadar getirme yeteneğinde olduğunu gösterdi. Bu ileriye doğru muazzam bir adımdı ve gerici egemen klik, Ekim güç denemesine, bir yandan 17 Ekim bildirgesini yayınlayarak, diğer yandan da tüm savaşçı kadrolarını Kara Terör için seferber ederek karşılık verdiğinde, bu gerçeği çok iyi kavradığını gösterdi.

VIII

On yıl önce[28], Londra sosyalist kongresinde Plehanov, Rus devrimci hareketi ya bir işçi hareketi olarak zafer kazanacaktır ya da hiç diyordu.

---

[28] 1905'te yazıldı.

7 Ocak 1905'te Struve, "Rusya'da devrimci halk diye bir şey yoktur" diye yazıyordu.

17 Ekimde otokratik hükümet, devrimin ilk ciddi zaferine imzasını attı; ve bu zafer proletarya tarafından kazanılmıştı. Plehanov haklı çıkmıştı: devrimci hareket, bir işçi hareketi olarak zafer kazanmıştı.

Doğru, Ekim grevi sadece burjuvazinin maddi yardımıyla değil, serbest meslek sahiplerinin grev biçimini alan doğrudan desteğiyle de gerçekleşti. Ancak, bu durumu değiştirmez. Mühendislerin, avukatların ve doktorların grevi herhangi bir bağımsız öneme sahip olamazdı ve işçi grevinin politik önemini ancak çok küçük bir ölçüde arttırmıştı. Onun yaptığı şey, proletaryanın devrimci mücadeledeki tartışılmaz ve sınırsız hegemonyasını vurgulamaktan ibaretti. 9 Ocaktan sonra Petersburg işçilerinin temel demokratik sloganlarını benimsemiş olan serbest meslek sahipleri, Ekimde proletaryaya özgü gerçek mücadele biçimini benimsedi: grev. Entelijensiyanın en devrimci kanadını oluşturan öğrenciler, uzun zaman önce grevi fabrikalardan üniversitelere taşımaya başlamışlardı, buna tüm liberal üniversite profesörlerinin ciddi protestoları eşlik etmişti. Proletaryanın devrimci hegemonyasının giderek gelişmesi, grevi, mahkemelere, eczanelere, kırsal yönetim bürolarına ve şehir dumalarına yaydı.

Ekim grevi, proletaryanın burjuva devrimindeki hegemonyasının ve aynı zamanda bir tarım ülkesinde kentlerin hegemonyasının kanıtıydı.

Narodnik hareket tarafından tanrılaştırılan toprağın eski iktidarı, yerini *kapitalist kentin despotizmi*ne bıraktı.

Kent duruma hakim oldu. Muazzam serveti kendi içinde yoğunlaştırdı, rayların demirden bağlarıyla köyleri kendine bağladı; bu raylar boyunca yaşamın her alanındaki yaratıcı güç ve inisiyatifin en zinde kuvvetlerini kendi içinde topladı; hem madden hem de manen, tüm ülkeyi kendi egemenliği altına aldı. Gericiler, Rusya'nın halen bir tarım ülkesi olduğu düşüncesiyle kendilerini avutarak, kentsel nüfusun küçük yüzdesini boşuna hesaplıyorlardı. Modern kentin *politik* rolü, kentte oturanların sayısından çok, onun *ekonomik* rolüyle ölçülür. Grevdeki kentler karşısında gericiliğin geri çekilmesi –kır daima sessiz kalıyordu– kentlerin diktatörlüğü-

nün en iyi kanıtıdır.

Ekim günleri gösterdi ki, devrimde hegemonya kentlere ve kentler de proletaryaya aittir. Ama aynı zamanda, *bilinçle donanmış devrimci kentlerin, kendiliğinden uyanan kırdan ayrıldığını da* açığa vurdu.

Ekim günleri, pratikte ve muazzam bir ölçekte şu sorunu ortaya çıkardı: Ordu kimin tarafındadır? Bu günler, Rus özgürlüğünün kaderinin bu soruya verilecek yanıta bağlı olduğunu gösterdi.

Devrimin Ekim günleri, gericiliğin Ekim cümbüşüne yol açtı. Kara güçler, kanlı bir saldırı başlatmak için, bir devrimci geri çekilme anının avantajından yararlandılar. Bu saldırı, başarısını, çekiçleri elinden bırakan grevin henüz kılıçları eline almamasına borçluydu. Ekim günleri dehşet veren bir mantıkla, devrime, silahlara gereksinimi olduğunu gösterdi.

Kırı örgütlemek ve onu kendine bağlamak; orduyla sıkı bağlar kurmak; silahlanmak: tüm bunlar, Ekim mücadelesinin ve Ekim zaferinin proletaryaya dayattığı büyük ve basit sonuçlardı.

Devrimin dayandığı sonuçlar işte bunlardır.

* * *

Liberal "rüzgârların" estiği bir dönemde kaleme aldığımız *9 Ocak Öncesi* adlı denememizde, devrimci ilişkilerin gelecekteki gelişme rotasını çizmeye giriştik. Bunu yaparken, Rus devriminin kaçınılmaz yöntemi olarak politik kitle grevine büyük bir vurgu yaptık. Bazıları –eklenmelidir ki bunlar her bakımdan çok saygıdeğer kişilerdir– bizleri bir devrim reçetesi elde etmeye çalışmakla suçladılar. Bu eleştirmenler bize, *proleter sınıf mücadelesinin* özel bir biçimi olan grevin, *bir ulusal burjuva devrimi* koşulları altında "ona yüklediğimiz" rolü oynayamayacağını açıkladılar. Olaylar, büyük bir düşünürün çoğu klişesine nispet verircesine sonuçlandıkça, beni bu saygıdeğer eleştirmenlere[29] yanıt verme zorunluluğundan uzun zaman önce kurtarmış oldular. 9 Ocak dramının gerçekleştiği Petersburg genel grevi, yukarıda adı geçen deneme henüz basılmadan olmuştu: açıktır ki, bizim "reçetemiz", güncel devrimci gelişmeden basit bir aşırmaydı.

[29] Burada sözü edilen kişiler, Martov, Dan ve benzeri Menşevik yazarlardır.

1905 Şubatında, Petersburg'daki Kanlı Pazar tarafından doğrudan kışkırtılan birbiriyle bağlantısız kaotik grevler döneminde şunları yazmıştık:

> 9 Ocaktan sonra devrim dur durak bilmiyor. O, artık, halkın sürekli olarak harekete geçen yeni katmanlarının gizli yeraltı çalışmasıyla tatmin olmuyor; şimdi mücadele bölüklerine, alaylarına, taburlarına ve tümenlerine aleni ve acil bir yoklama çağrısı yapıyor. *Proletarya*, bu ordunun temel gücüdür; ve devrimin, *grevi*, bu yoklama çağrısını yerine getirme aracı haline getirmesinin nedeni budur.
>
> Sektör üetüne sektör, fabrika üstüne fabrika, kent üstüne kent iş durduruyor. Demiryolu personeli, grevin ateşleyicileri gibi davranıyor; demiryolu hatları, grev salgınının yayıldığı kanallardır. Ekonomik talepler ileri sürülüyor ve bunlar bir bütün olarak ya da kısmen neredeyse anında karşılanıyor. Ama grevin ne başlangıcı, ne de sonu, tam olarak, taleplerin doğası ya da karşılaştıkları biçim tarafından belirlenir. Grev, ekonomik mücadele iyi tanımlanmış belli taleplerde ifade bulduğu için ortaya çıkmaz; tam tersine, talepler, bir grev zorunlu olduğu için seçilir ve formüle edilirler. İşçiler, kendilerine, ülkenin diğer yerlerindeki proletaryaya ve nihayetinde bütün ulusa, birikmiş güçlerini, sınıfsal hevesliliklerini ve kavgaya hazır oluşlarını göstermek zorundadırlar. Herşey genel devrimci hükme boyun eğmek zorundadır. Bizzat grevciler ve onları destekleyen, onlardan korkan ve onlardan nefret eden herkes, oradan oraya sıçrayan, sonra tekrar harekete geçen ve bir hortum gibi öne atılan bu azgın grevin, yalnızca kendi başına bir şey olmadığını, onu ülkeye musallat eden devrimin iradesine boyun eğdiğini kavrar ya da belli belirsiz hisseder.

Yanılmadık. Büyük Ekim grevi, dokuz aylık grev kampanyası tarafından hazırlanan toprak üzerinde yeşerdi.

Islah olmaz derecede yüzeysel bir bakış açısına sahip liberaller için, Ekim grevi dokuz Ocak kadar beklenmeyen bir şeydi. Bu olaylar onların önyargılı tarih şemalarına girmedi; onu bir kama gibi kesip attılar. Fakat herşey olup bittikten sonra, liberal düşünce bu olayları benimsedi. Daha fazlasını da yaptı: liberalizm Ekim grevinden önce, *zemstvo* kongrelerine bel bağladı ve bir genel grev düşüncesini hor görerek ona aldırmadı; 17 Ekimden sonra aynı liberalizm –sol kanadının sergilediği gibi– tüm umudunu muzaffer

greve bağladı ve devrimci mücadelenin bütün diğer biçimlerini reddetti.

"Bu barışçıl grev" diye yazıyordu bay Prokopoviç *Pravo*'da, "Ocak hareketinden çok daha az sayıda kurbana yol açan ve esaslı hükümet değişikliğinde son noktasına ulaşan bu grev, Rusya'nın devlet yapısını radikal bir biçimde değiştiren bir devrimdi.

"Tarih" diye devam ediyor, "insan hakları mücadelesinin araçlarından birinden –sokak ayaklanması ve barikatlar– proletaryayı yoksun bırakmakla ona çok daha güçlü bir araç vermiş oldu: politik genel grev."[30]

Takip eden alıntılar, radikal Prokopoviçler halen *zemstvo* muhalefetine bel bağlarken, bizim Rus devriminin kaçınılmaz yöntemi olarak politik kitle grevine atfettiğimiz büyük önemi gösteriyor. Ama biz, genel grevin önceki devrim yöntemlerini devre dışı bıraktığını ya da onların yerini aldığını pek kabul edemeyiz. Genel grev yöntemi sadece onları değişikliğe uğratmış ve tamamlamıştır. Ve benzer şekilde, Ekim grevinin önemini bu kadar yüceltmemize rağmen, onun "Rusya'nın devlet yapısını radikal bir biçimde değiştirdiği"ni de pek kabul edemeyiz. Tersine: tüm son politik gelişmeler ancak, Ekim grevinin devlet yapısını eskisi gibi bırakmasıyla açıklanabilir. Bundan da öte, grev esaslı hükümet değişikliğini bile başaramadı. Muhalifleri karşı karşıya getirerek, politik grev sıfatıyla misyonunu tamamladı.

Demiryolu ve telgraf grevi, hükümet mekanizmasını tartışmasız altüst etti ve bu altüstlük grev sürdükçe daha da büyüdü. Ancak, uzamış bir grev ekonomik ve toplumsal hayatın bir bütün olarak dağılmasına yol açar ve kaçınılmaz olarak bizzat işçileri de zayıflatır. Sonunda grevin bitmekten başka yapabileceği bir şey yoktu. Fakat ilk lokomotif buhar vermeye ve ilk Mors aleti tekrar tıkırdamaya başlar başlamaz (halen varolan) devlet iktidarı tüm kırık kaldıraçları değiştirebildi ve genel olarak söylemek gerekirse, eski devlet aygıtının tüm aşınmış parçalarını yenisiyle değiştirebildi.

Mücadelede düşmanı zayıflatmak son derece önemlidir. Grevin yaptığı şey de budur. Grev aynı zamanda devrimin ordusunu ayağa kaldırır. Fakat ne biri ne de diğeri, kendi başına, bir devlet devrimi

[30] *Pravo*, 1905, No.41.

yaratamaz.

İktidar, hâlâ eski egemenlerin ellerinden alınmak ve devrime teslim edilmek zorundadır. Temel görev budur. Bir genel grev ancak gerekli önkoşulları yaratır; görevi başarma konusunda tümüyle yetersizdir.

Eski devlet iktidarı, kendi maddi güçlerine ve herşeyden önce orduya dayanır. Ordu kâğıt üstündeki devrimi değil gerçek devrimi engeller. Devrimin belli bir anında, nihai sorun ortaya çıkar: askerler; onların sempatileri ve süngüleri kimin tarafındadır?

Bu soru, bir anket yardımıyla yanıtlayabileceğiniz türden değildir. Modern şehirlerdeki caddelerin genişliği ve düzgünlüğüne, modern silahların özelliklerine, vs., vs. ilişkin çok yararlı ve yerinde yorumlar yapılabilir, ama bu teknik değerlendirmelerin hiçbiri devlet iktidarının devrimci devralınışı sorununun yerini alamaz. Ordunun eylemsizliğinin üstesinden gelinmek zorundadır. Devrim bunu, orduyu halk kitleleriyle kapıştırarak başarır. Bir genel grev, bu tip bir çatışma için elverişli koşullar yaratır. Kulağa pek hoş gelmeyen bir yöntem, ancak tarih başka bir yöntem sunmuyor bize.

İŞÇİ TEMSİLCİLERİ SOVYETİNİN OLUŞUMU

Ekim, Kasım, Aralık 1905, devrimin dorukta olduğu dönemdi. Bu dönem, Moskova dizgicilerinin ılımlı bir greviyle başladı ve Rus çarlarının eski başkentini ezen hükümet birlikleriyle sona erdi. Ama son an hariç –Moskova ayaklanması–, Moskova, bu dönemin olaylarında ilk sırayı tutmadı.

Rus devriminde Petersburg'un rolü, hiçbir biçimde Fransız Devriminin Paris'iyle karşılaştırılamaz.

Bir yandan Fransa'nın ekonomik açıdan ilkel yapısı (ve özellikle haberleşme araçları) ve öte yandan idari merkezileşmesi, Fransız Devriminin Paris duvarlarıyla sınırlanmasını –her bakımdan– mümkün kılmıştı. Rusya'daki durum bütünüyle farklıydı. Rusya'daki kapitalist gelişme, büyük sanayi merkezleri gibi, pek çok bağımsız devrim merkezlerini de –bağımsız, ama aynı zamanda birbirine yakından bağlı– yaratmıştı. Demiryolları ve telgraf, devletin merkezi niteliğine rağmen, devrimi merkezsizleştirdi; ama aynı zamanda onun tüm dağınıklığını da giderdi. Tüm bunların sonucu olarak, Petersburg'un devrimde en önde gelen sese sahip olduğunu kabul ediyorsak, bu, devrimin Nevski Bulvarında ya da Kışlık Saray'ın dışında yoğunlaştığı anlamına değil, yalnızca Petersburg'un mücadele yöntemleri ve sloganlarının, ülkenin her yanında güçlü bir devrimci yansıma bulduğu anlamına gelir. Petersburg'da uygulanan örgütlenme tipi, Petersburg basınının tavrı, hemen taşra için model oldu. Yerel taşra olaylarının, donanma ve kalelerdeki ayaklanmalar dışında, kendi başına bir anlamı yok-

tu.

Eğer, bundan sonra, Neva'daki başkenti 1905'in son aylarındaki olayların merkezi olarak tanımak zorundaysak, bizzat Petersburg'daki İşçi Temsilcileri Konseyini (Sovyet) de başlı başına tüm bu olayların köşe taşı olarak tanımalıyız. Yalnızca Rusya'da o zamana kadar görülen en büyük işçi örgütlenmesi olduğundan değil. Yalnızca Petersburg Sovyeti Moskova, Odesa ve diğer kentlere bir model teşkil ettiğinden de değil. Ama, herşeyden önce, tamamen sınıf-kaynaklı bu proleter örgütlenmenin, aslında devrimin örgütü olmasından. Sovyet bütün olayların ekseniydi, her fikir akımı ona yöneldi; her eylem çağrısı ondan fışkırdı.

İşçi Temsilcileri Sovyeti neydi?

Sovyet, olayların seyrinden doğan nesnel bir gereksinmeye yanıt olarak ortaya çıktı. Otorite sahibi olan ama hiçbir geleneğe dayanmayan Sovyet, gerçekte hiçbir örgütsel mekanizmaya sahip değilken, dağınık durumdaki yüz binlerce insanı hemen içine alabilen; proletarya içindeki devrimci akımları birleştiren, inisiyatif ve kendiliğinden bir öz-denetim yeteneğine sahip olan; ve hepsinden önemlisi, yirmi dört saat içinde yeraltından çıkarılabilen bir örgütlenmeydi. Birkaç yüz Petersburg işçisini birleştiren ve birkaç bininin daha ideolojik olarak bağlı bulunduğu sosyal demokrat örgütlenme, kitlelerin doğrudan deneyimlerini politik düşüncenin ışığıyla aydınlatarak, onları temsil edebilirdi; ama çalışmasının başlıca kısmını her zaman gizlilik içinde yaptığı, kitlelerin gözlerinden gizlendiği için, kitlelerle *canlı* bir örgütsel bağ yaratamazdı. Sosyalist devrimcilerin örgütü, kararsızlık ve iktidarsızlıkla daha da şiddetlenen aynı gizlilik mesleki hastalığına tutuldu. Bir yandan sosyal demokratların eşit güçteki iki hizibi arasındaki iç sürtüşme, diğer yandan iki hizbin de sosyalist-devrimcilerle mücadelesi, *parti-dışı* bir örgütlenmenin yaratılmasını mutlak biçimde gerekli kıldı. Böylesi bir örgütlenme, ortaya çıktığı gün kitlelerin gözünde otorite sahibi olmak için, en geniş temsile dayanmak zorundaydı. Bu nasıl başarılırdı? Yanıt kendiliğinden geldi. Üretim süreci, örgütsel anlamda henüz oldukça deneyimsiz olan proleter kitleler arasında tek bağ olduğundan, temsil fabrika ve tesislere uygulanmak zorundaydı. Senatör Şidlovski'nin komisyonu, örgütsel bir

emsal görevi gördü.[31]

10 Ekimde, grevlerin en büyüğünün kopmak üzere olduğu bir anda, Petersburg'daki iki sosyal demokrat örgütlenmeden biri, özyönetimli bir devrimci işçi konseyinin yaratılması görevini üstlendi. Sovyet ne olmalı konulu ilk toplantı, on üçü akşamı, Teknoloji Enstitüsü'nde yapıldı. Katılan temsilciler otuz-kırk kişiden fazla değildi. Politik bir genel grev ilân etmek ve temsilciler seçmek için başkent proletaryasına acilen çağrı yapılması kararlaştırıldı. İlk toplantıda tasarlanan bildiri şöyle diyordu: "İşçi sınıfı, dünya işçi hareketinin son, güçlü silahına, genel greve başvurmuştur."

"... Önümüzdeki birkaç gün içinde Rusya'da sonucu tayin edici olaylar ortaya çıkacaktır. Bunlar, yıllar boyunca işçi sınıfının kaderini tayin edecektir; bu olayları, bütünüyle hazırlıklı ve ortak Sovyetimiz vasıtasıyla birleşmiş olarak karşılamalıyız..."

Muazzam önemi olan bu karar, oybirliğiyle onaylandı, üstelik, bu sorunların bundan kısa bir süre sonra Almanya'daki partimizin saflarında şiddetli bir ideolojik mücadeleye yol açmasına rağmen, genel greve ve onun yöntemlerine, amaçlarına ve olanaklarına ilişkin herhangi bir ilke tartışması olmaksızın. Bu gerçeği ulusal psikolojik farklılıklarla açıklamaya gerek yoktur; aksine biz Ruslar, neredeyse patolojik olarak, taktiksel safsatalara ve en ayrıntılı olay tahminlerine eğilimliyizdir. Neden, anın devrimci karakterinde yatmaktadır. Ortaya çıktığı andan, yok olduğu saate kadar, Sovyet, devrimin muazzam basıncı altında kaldı, bu basınç en nezaketsiz biçimde politik bilincin işleyişinin önüne geçti.

İşçi temsilciliklerinin her adımı, önceden belirlenmişti. "Taktikleri" apaçıktı. Mücadelenin yöntemleri tartışılmadı; onları formüle etmeye hemen hemen hiç zaman yoktu.

* * *

Ekim Grevi, kendinden emin bir şekilde doruk noktasına ulaştı. Başında metal işçileri ve basım işçileri yürüdüler. Kavgaya ilk atılan onlar olmuşlardı ve 13 Ekimde politik sloganlarını açıkça ve

[31] Her 500 işçi için bir temsilci seçildi. Küçük sanayi işletmeleri seçim için gruplar halinde birleşti. Genç sendikalar da temsil hakkı aldı. Buna rağmen, sayısal normlara pek harfi harfine riayet edilmediği; bazı durumlarda temsilcilerin yalnızca yüz veya iki yüz ya da hatta daha az işçiyi temsil ettiği söylenmelidir.

kesin bir dille formüle etmişlerdi.

"Politik bir grev ilân ediyoruz" diyordu devrimin kalesi olan Obuhov fabrikası, "ve Rusya'ya demokratik bir cumhuriyet getirmek üzere, genel, eşit, doğrudan ve gizli oy temelinde bir Kurucu Meclisin toplanması için sonuna kadar savaşacağız."

Elektrik santrallerindeki işçiler aynı sloganları ileri sürdüler ve şunu bildirdiler: "Sosyal demokratlarla birlikte, taleplerimiz için sonuna kadar savaşacağız ve biz, bütün işçi sınıfının önünde, halkın tam kurtuluşu için elimizde silahlar, savaşmaya hazır olduğumuzu ilân ediyoruz."

Basım işçileri, temsilcilerini Sovyete gönderirlerken, günün görevlerini çok daha kararlı bir dille formüle ettiler:

"Pasif mücadelenin ve sadece işi durdurmanın yetersizliğini görerek, grevdeki işçi sınıfı ordusunu devrimci bir orduya dönüştürmeye, yani derhal silahlı işçi müfrezeleri örgütlemeye karar verdik. Bu müfrezeler, gerekirse silah mağazalarını basarak ve mümkün olan her yerde polisin ve askerlerin silahlarına el koyarak, işçi kitlelerinin geri kalanını silahlandırmakla sorumlu olsun." Bu karar hiç de boş sözlerden ibaret değildi. Basım işçilerinin silahlı müfrezeleri, *İzvestia Sovieta Raboçih Deputatov*'un (İşçi Temsilcileri Konseyi Haberleri) basılması için kentin en büyük basımevlerine el koyarken olağanüstü derecede başarılı oldular ve posta ve telgraf grevinin örgütlenmesinde paha biçilemez hizmetlerde bulundular.

15 Ekimde, tekstil fabrikalarının çoğunluğu halen iş başındaydı. Sovyet, greve katılmayanları grevę katmak için, sözlü çağrıdan, fiziki baskıya kadar bir dizi yöntem geliştirdi. Ama, aşırı yöntemlere başvurmanın gereksiz olduğu ortaya çıktı. Basılı bir çağrının etkili olmadığı yerde, grevcilerden oluşan bir kalabalığın –bazen yalnızca birkaç kişi– olay yerinde görünmesi yeterliydi ve iş derhal durduruluyordu.

Temsilcilerden biri, Sovyete, "Pecliet Fabrikası'nın önünden geçiyordum" diye bildirdi. "Hâlâ çalıştıklarını gördüm. Zili çaldım ve İşçi Sovyetinden bir temsilcisi olarak geldiğimin bildirilmesini istedim. «Ne istiyorsun?» diye sordu müdür bana. «Sovyet adına, fabrikanızın hemen kapanmasını istiyorum.» «Çok iyi, saat 15:00'da çalışmayı durduracağız.»"

16 Ekime kadar bütün tekstil fabrikaları grevdeydi. Ticaret yalnız kent merkezinde sürüyordu; işçi sınıfı bölgelerinde bütün atölyeler kapalıydı. Grevin yayılmasıyla Sovyet genişledi ve kendini pekiştirdi. Grevdeki her fabrika bir temsilci seçti ve onu gerekli belgelerle donatarak Sovyete gönderdi. İkinci toplantıya, 40 büyük atölyeden, 2 fabrikadan ve 3 sendikadan –basım işçilerinin, tezgâhtarların ve kâtiplerin sendikaları– temsilciler gitti. Teknoloji Enstitüsü'nün fizik konferans salonunda gerçekleşen bu toplantıda, bu satırların yazarı ilk kez bulunuyordu.

Bu, bir yandan grevin, öte yandan hükümetteki çatlağın amansızca kriz anına yaklaştığı 14 Ekim günüydü. Trepov ünlü talimatını o gün vermişti: "Karavana yok, hiç merhamet esirgeme." Hemen ertesi gün, 15 Ekimde, aynı Trepov aniden, "halkta bir toplantı ihtiyacının olgunlaştığı"nın farkına vardı ve yüksek öğrenim kurumlarının duvarları içinde toplantıları yasaklarken, üç belediye binasını toplantı amacıyla ayırma sözü verdi. "24 saatte ne büyük değişim" diye yazdık *İzvestia*'da. "Dün yalnızca kurşunlar için olgunduk, bugün halk toplantıları için yeterince olgunuz. Eli kanlı alçak haklı, bu büyük mücadele günlerinde Rusya halkı saat be saat olgunlaşıyor."

Yasağa karşın, ayın on dördü akşamı, yüksek eğitim kurumları insanlarla dolup taşıyordu. Her yerde toplantılar yapılıyordu. "Biz burada toplananlar, ilân ediyoruz ki" –hükümete yanıtımız böyleydi– "General Trepov'un bizim için kurduğu fare kapanları bizi tutmaya yetecek kadar büyük değildir. İlân ediyoruz ki, üniversitelerde, fabrikalarda, sokaklarda, uygun gördüğümüz her yerde toplanmayı sürdüreceğiz." Kent dumasının bir işçi milisini silahlandırmasını talep etme gereğinin tartışıldığı Teknoloji Enstitüsü'nün toplantı salonundan, fizik konferans salonuna geçtik.

Burada, ilk önce, daha dün oluşturulmuş olan Temsilciler Sovyetini gördük. Yaklaşık yüz işçi temsilcisi ve devrimci partilerin üyeleri amfi sıralarına oturmuşlardı. Başkan ve sekreterler masaya yerleşmişlerdi. Toplantı bir parlamentodan çok, savaş konseyini andırıyordu. Tantanalı sözlerden, temsili kurumların bu ülserinden eser yoktu. Tartışmadaki sorunlar –grevin yayılması ve dumaya yöneltilecek talepler– bütünüyle pratik bir nitelik taşıyordu ve kısaca, gayretli ve düzenli bir tarzda tartışılmıştı. Zamanın her zerre-

sinin hesaplandığı hissediliyordu. Abartılı bir söyleme yönelik en küçük eğilim, tüm toplantının sert onayıyla, başkan tarafından sebatla engelleniyordu.

Özel bir temsilci heyetine, aşağıdaki talepleri kent dumasına sunma talimatı verildi: 1) gıda kaynaklarının işçilere akışını düzenlemek için acilen önlemler alınması, 2) toplantılar için bina ayrılması, 3) polise, jandarmaya, vb. ayrılan bütün besin kaynaklarının, konut tahsisatlarının ve fonların derhal kesilmesi, 4) fonların, özgürlük mücadelesindeki Petersburg proletaryasının silahlandırılması için kullanılması.

Dumanın devlet memurlarından ve ev sahiplerinden oluştuğu göz önünde bulundurulursa, ona böylesi radikal taleplerle gitmek, tümüyle kışkırtıcı bir adımdı. Söylemeye gerek yok ki, Sovyet bu konuda hiçbir yanılsama beslemedi. Herhangi bir pratik sonucu ne umdu, ne de elde etti.

16 Ekimde, tutuklama girişimleri ve benzeri bir dizi olayın ardından –okuyucuya hatırlatalım ki, bütün bunlar anayasal bildirgenin yayımlanmasından önce oldu– Sovyet heyeti, Petersburg duması tarafından "özel bir konferansta" konuk edildi. Başka hiçbir şey yapılmadan önce, bir grup duma üyesi tarafından gayretle desteklenen heyet, işçi temsilcilerinin tutuklanması olayına ilişkin, dumanın, belediye başkanını, böyle bir tutuklamayı dumanın kendisine hakaret sayacağını ifade eden bir bildiriyle şehir valisine gönderme kararı almasını talep etti. Ancak ondan sonra temsilci heyeti taleplerini sundu.

Heyet sözcüsü Yoldaş Radin (Knuniants, şimdi merhum) konuşmasını şöyle sonuçlandırdı:

> Rusya'da gerçekleşen devrim bir burjuva devrimidir; bunda mülk sahibi sınıfların da bir çıkarı var. Devrimin olabildiğince çabuk tamamlanması baylar, sizin çıkarınızadır. Eğer biraz uzak görüşlü olabiliyorsanız, eğer neyin kendi sınıfınızın yararına olduğunu açık bir şekilde kavrıyorsanız, mutlakıyet üzerinde olanaklı en hızlı zafer doğrultusunda, gücünüz dahilindeki herşeyi, halka yardım etmek için seferber etmelisiniz. Bizler ne şefkat kararları ne de taleplerimize platonik destek istiyoruz. Bizler sizin bir dizi pratik eylemle işbirliğinizi göstermenizi talep ediyoruz.
>
> Baskıcı seçim sistemimiz nedeniyle, bir buçuk milyon nüfuslu bir kentin mülkiyeti, birkaç bin mülk sahibinin temsilcilerinin e-

lindedir. İşçi Temsilcileri Sovyeti, ihtiyaçlarının karşılanması için kentin mülkiyetinin tüm kent sakinlerinin emrine verilmesini talep eder; ve siz yalnızca bir avuç seçmeni temsil ederken, o yüz binlerce işçiyi ve kent sakinini temsil ettiği için, rica değil talep etme hakkı vardır. Ve bugün en önemli kamu görevi mutlakıyete karşı mücadele olduğundan ve bu mücadele için toplanabileceğimiz yerlere ihtiyacımız olduğundan, belediye binalarını bize açın.

Grevi sürdürmek için fonlara ihtiyacımız var: belediye fonlarını bu amaç için ayırın, polisi ve jandarmayı desteklemek için değil!

Özgürlüğümüzü kazanmak ve onu korumak için silahlara ihtiyacımız var. Bir proleter milisin örgütlenmesi için fon ayırın!

Heyet, bazı Duma üyelerinin koruması altında toplantıdan ayrıldı. Duma, Sovyetin bütün temel taleplerini reddetti ve düzenin ve kanunun koruyucusu olarak polise güvenini ifade etti.

* * *

Ekim grevi geliştikçe, Sovyet, politik olarak daha da öne çıktı. Önemi, gerçek anlamıyla, her saat daha da büyüdü. İlk olarak sanayi proletaryası, onun etrafında toplandı. Demiryolcular sendikası, onunla yakın ilişki kurdu. On dört Ekimden itibaren greve katılan Birlikler Konfederasyonu, neredeyse başlangıçtan itibaren, Sovyet otoritesi altına girmek zorundaydı. Sayısız grev komitesi – mühendislerin, avukatların ve hükümet görevlilerinin– eylemlerini Sovyetin kararlarına uyarladı. Sovyet, birçok bağımsız örgütlenmeyi kontrolü altına alarak, devrimi kendi etrafında birleştirdi.

Aynı anda hükümet saflarındaki çatlak da büyüyordu.

Trepov, parmağı tetikte, hiçbir şeyden geri durmuyordu. 12 Ekimde Petersburg garnizonundaki bütün askerlerin başına kendisini getirmesi için, Nikola'yı zorladı. Ayın on dördünde, "hiç mermi esirgeme" emrini çoktan yayınlamıştı. Başkenti, her birinin başında bir general bulunan dört askeri bölgeye ayırdı. Bir genel vali sıfatıyla, bütün yiyecek satıcılarını, dükkânlarını kapatmaları halinde, yirmi dört saat içinde kentten sürmekle tehdit etti. On altısında Petersburg'un bütün yüksek öğrenim kurumlarını kapattı ve onları askerlere işgal ettirtti. Hiçbir resmi sıkıyönetim ilânı olmaksızın bunları aslında zorla dayattı. Atlı devriyeler sokakları terörize etti. Askerler her yerdeydi; hükümet kurumları içinde, kamu binaların-

da, evlerin avlularında. İmparatorluk balesi sanatçılarının bile greve katıldıkları bir zamanda, Trepov boş tiyatroları askerlerle doldurmakta ısrarlıydı. İyi bir kavga umarak, öfkeyle dişlerini sıktı ve ellerini ovuşturdu.

Ama hesaplarında yanılmıştı. Zafer, kendisine muhalefet eden ve tarihle kurnaz bir pazarlık yapmayı uman bürokratik hizip tarafından kazanıldı. Bu amaçla, Witte göreve çağrıldı.

17 Ekimde, Trepov'un sadık adamları, İşçi Temsilcileri Sovyetinin toplantısını dağıttı. Ama Sovyet yeniden toplanmanın bir yolunu buldu, ikiye katlanmış bir enerjiyle greve devam kararı aldı, işçilere, yeniden işe başlayıncaya kadar ne kira ne de krediyle alınan mallar için para ödememelerini tavsiye etti ve toprak sahipleriyle tüccarları, işçilerden, kira ya da nakit ödeme istememeye çağırdı. Aynı gün, 17 Ekimde, *İzvestia Sovieta Räboçih Deputatov*'un ilk sayısı çıktı.

Ve aynı gün, Çar, anayasal bildirgeyi imzaladı.

ON SEKİZ EKİM

18 Ekim büyük şaşkınlık yaşanan bir gündü. Muazzam kalabalıklar düzensiz bir halde Petersburg sokaklarında hareket ediyorlardı. Bir anayasa ilân edilmişti. Ya sonra? Nelere izin veriliyor, nelere verilmiyordu?

Bu sıkıntılı günlerde hükümet hizmetinde çalışan bir arkadaşımın evinde kaldım[32] On sekizi sabahı, zeki yüzündeki alışıldık kuşkuculukla çelişik bir mutlu heyecan gülümseyişiyle, elinde *Pravitelstvenny Vestnik*'le (Hükümet Haberleri) beni selâmladı.

"Bir anayasal bildirge yayımlamışlar!"

"Bu imkânsız!"

"Şunu okusana."

Sesli biçimde okumaya başladık. Önce huzursuzluk karşısında baba yüreğinin kederi, ardından "halkın acısı, bizim de acımızdır" teminatı, sonunda bütün özgürlüklere, Dumanın yasama haklarına ve seçim kanunlarını genişletmeye ilişkin kesin vaatler.

Sessizce bakıştık. Bildirgenin uyandırdığı çelişik duygu ve düşünceleri ifade etmek güçtü. Meclisin özgürlüğü, kişisel dokunulmazlık, yönetim üzerinde denetim.... Bunlar, elbette, yalnızca laftan ibaretti. Ama bunlar liberal bir kararın sözleri değil, Çarın bildirgesinin sözleriydi. Bu sözlerin yazarı, Nikola Romanov'du, pogromcuların en saygıdeğer patronu, Trepov'un Telemakhos'u.[33] Ve bu mucize, genel grev tarafından gerçekleştirilmişti. On bir yıl önce, liberaller, otokratik hükümdarla halk arasında daha yakın ilişkiler isteyen mütevazı bir dilekçe sunduklarında, tepedeki

---

[32] A. A. Litkens, Konslantinovsk Topçu Okulunda kıdemli tıbbi görevli.

[33] *Telemakhos*: Yunan Mitolojisinde Odysseus ile Penelopeia'nın oğlu. Düşmanları yok etmesi ve devleti yeniden ele geçirmesi için babasına yardımeder. (ç.n.)

Junker, böylesi "akla aykırı düşler"den dolayı kulaklarını çekmişti. Bunlar onun kendi sözleriydi! Şimdi grevci proletaryanın önünde hazırol vaziyetinde duruyordu.

"Güzel, ne diyorsun buna?" diye sordum arkadaşıma.

"Korktular, aptallar!" diye yanıtladı.

Kendi türünde klasik bir anlatımdı bu. Witte'nin Çarın kararını ileten en sadık raporunu okumaya devam ettik: "Prensipte kabul edilmiştir."

"Haklısın" dedim, "aptallar gerçekten korktular."

Beş dakika sonra sokaktaydım. Karşılaştığım ilk insan, nefessiz kalan ve elinde kasketini tutan bir öğrenciydi. Bu, beni tanıyan partili bir yoldaştı.[34]

"Dün gece askerler Teknoloji Enstitüsü'ne ateş açtılar. İnsanlar, içerden üzerlerine bomba atıldığını söylüyorlar açık bir provokasyon.... Daha şimdi bir devriye, Zabalkanski Bulvarında küçük bir toplantıyı dağıttı. Konuşmacı olan profesör Tarle kılıçla ağır yaralandı. Öldüğünü söylüyorlar.... "

"Güzel, güzel. Bir başlangıç için fena değil."

"İnsan kalabalıkları etrafta geziniyor ve konuşmacıları bekliyorlar. Parti ajitatörleri toplantısına gidiyorum. Siz ne düşünüyorsunuz? Hangi konularda konuşmalıyız? En önemli konu genel af mı?"

"Herkes, genel af konusunda biz olmaksızın da konuşacaktır. Askerlerin Petersburg'dan çekilmesini talep edin. 25 *verst*lik bir yarıçap içinde tek bir asker kalmasın."

Öğrenci şapkasını havada sallayarak koştu. Caddeden bir atlı devriye geçti. Trepov hâlâ işbaşındaydı. Enstitü'deki saldırı onun bildirgeyi yorumlayışıydı. İyi adam, insanların besledikleri anayasal yanılsamaları yıkmakta hiç zaman kaybetmemişti.

Teknoloji Enstitüsü'ne kadar yürüdüm. Hâlâ kilitliydi ve kapısında askerler bekliyordu. Trepov'un merhameti esirgenmeyeceğine dair eski sözü duvarda asılıydı. Birisi onun yanına, Çarın bildirgesini astı. Kaldırımlarda küçük insan grupları toplanıyordu.

"Üniversiteye gidelim" dedi birisi, "orada konuşmalar olacak."

Onlarla gittim. Hızlı ve sessizce yürüyordum. Kalabalık her da-

---

[34] A. A. Litkens, Doktor'un oğlu, genç bir Bolşevik, ağır bir şoku takiben kısa bir süre sonra öldü.

kika büyüyordu. Herhangi bir sevinç duygusundan çok, belirsizlik ve sessizlik egemendi. Artık devriyeler görünmüyordu. Yalıtık kalan polisler, ürkek bir şekilde, kalabalığın izlediği yolun dışında kaldılar. Sokaklar üç renkli bayraklarla donatılmıştı.

"Herod, kuyruğunu bacakları arasına kıstırdı" dedi kalabalıktan bir işçi yüksek sesle.

Bu sözü, sevimli bir kahkaha karşıladı. Ruh hali göze çarpan bir şekilde yükseliyordu. Bir çocuk, bir evin bahçe kapısı üzerinden üç renkli bayrağı sopasıyla birlikte kaptı, mavi ve beyaz şeritleri yırttı ve "ulusal" bayrağın geri kalan kırmızı kısmını kalabalığın üzerine doğru kaldırdı. Düzinelerce insan bu örneği izledi. Birkaç dakika sonra, bir yığın kızıl bayrak, halk kitlesinin üzerinde dalgalanıyordu. Beyaz ve mavi bez parçaları yerlerde süründü ve kalabalık bunları ayaklarıyla çiğnedi. Vasilyevski Adası'na uzanan köprüden geçtik. Rıhtımda, sayılamayacak bir kitlenin aktığı, dev bir insan kalabalığı oluşmuştu. Herkes, hatiplerin konuşacağı balkona doğru ilerlemeye çalışıyordu. Balkon, pencereler, üniversite kulesinin tepesi kızıl bayraklarla donatılmıştı. Güçlükle içeriye girdim. Konuşmam üçüncü ya da dördüncü sıradaydı. Balkondan gözlerimin önüne açılan manzara olağanüstüydü. Cadde insanlarla dolup taşmıştı. Öğrencilerin mavi kasketleri ve kızıl pankartlar, yüz binlerce kişilik kalabalık arasında parlayan noktalardı. Tam bir sessizlik vardı, herkes konuşmacıları duymak istiyordu.

> Yurtaşlar! Şimdi egemen kliğin sırtını yere getirmiş bulunuyoruz ve bize özgürlük vaat ediyorlar. Bize seçmen hakları ve yasama gücü vaat ediyorlar. Bunları kim vaat ediyor? İkinci Nikola. Bütün bunları kendi iyi niyetinden mi vaat ediyor? Yoksa temiz kalpliliğinden mi? Hiç kimse onun için bunları söyleyemez. Yaroslav işçilerinin katleden muhteşem Fanagoriytsi'sini[35] kutlayarak saltanatına başladı ve ceset üstüne ceset çiğneyerek 9 Ocaktaki Kanlı Pazara kadar geldi. Bize özgürlük vaat etmek zorunda bıraktığımız adam, tahttaki bu yorulmak bilmez cellâttır. Ne muazzam bir zafer! Ama zaferi kutlamak için çok acele etmeyin, zafer henüz tamamlanmadı. Ücret vaadi, gerçek altınla aynı şey midir? Özgürlük vaadi, özgürlüğün kendisiyle aynı mıdır? Eğer içinizden herhangi biri Çarın vaatlerine inanıyorsa, bırakın bunu yüksek

[35] Bir Kazak alayı.

sesle söylesin; böylesine ender bulunur bir adamla karşılaşmaktan hepimiz memnun oluruz. Çevrenize bakın yurttaşlar; dünden beri değişen bir şey var mı? Cezaevlerimizin kapıları açıldı mı? Peter ve Paul Kalesi hâlâ kente nazır duruyor, değil mi? Lanetli duvarları arkasından gelen iniltileri ve diş gıcırtılarını hâlâ duymuyor musunuz? Kardeşlerimiz Sibirya çöllerinden evlerine döndüler mi?

"Genel af! Genel af! Genel af!" diye geliyor çığlıklar aşağıdan.

Eğer hükümet, halkla kavgasını bitirmeye içtenlikle karar verseydi, yapacağı ilk şey, bir genel af ilân etmek olurdu. Ama yurttaşlar, genel af herşey midir? Bugün yüzlerce politik mücadeleciyi bırakacaklar, yarın binlercesini tutuklayacaklar. Özgürlüklerimiz hakkındaki bildirgenin yanında, hiçbir kurşunu boaş harcama diyen buyruk asılı değil mi? Kılıçlarını daha bu sabah sükünet içinde bir konuşmacıyı dinleyen insanlara karşı kullanmadılar mı? Cellât Trepov, Petersburg'un efendisi değil mi?

"Trepov istifa!" çığlıkları yükseliyor.

Evet, Trepov istifa! Ama yalnızca o mu? Bürokrasinin elinin altında onun yerini alacak başka caniler yok mu? Trepov ordunun yardımıyla bize hükmediyor. 9 Ocağın kana bulanmış muhafızları onun dayanağı ve gücüdür. Onun gövdelerinize ve kafalarınıza karşı hiçbir kurşunun esirgenmemesi emrini verdiği kişiler, bunlardır. Biz ölüm tehdidi altında yaşayamayız, yaşamak istemiyoruz, yaşamamalıyız. Yurttaşlar! Talebimiz askerlerin Petersburgdan çekilmesi olmalıdır. Başkentten 25 *verst*lik bir yarıçap içinde tek bir asker kalmamalı. Özgür yurttaşlar düzeni bizzat sağlayacaklar. Zorbalık ve keyfi yönetimden kimse zarar görmeyecek. Halk, herkesi koruma altına alacaktır.

"Askerler geri çekilsin! Bütün askerler Petersburg'u terk etsin!"

Yurttaşlar! Gücümüz kendi ellerimizde. Elimizde kılıçla özgürlüklerimizin bekçiliğini yapmalıyız. Çarın bildirgesine gelince, bakın, o yalnızca bir kağıt parçası. İşte önünüzde; işte avcumun içinde buruşturulmuş duruyor. Bugün bunu yayınladılar, yarın geri alacaklar ve parçalayacaklar, tıpkı benim şimdi bu özgürlük kağıdını gözlerinizin önünde parçaladığım gibi.

İki ya da üç konuşmacı daha vardı ve hepsi de konuşmalarını, saat dörtte Nevski'de toplanma ve oradan genel af talebiyle cezaevlerine yürüme çağrısıyla bitirdiler.

WİTTE HÜKÜMETİ

17 Ekimde, yüzyılların kan ve nefretine bulanmış Çarlık hükümeti, işçi kitlelerin devrimci grevi önünde teslim oldu. Hiçbir restorasyon çabası bu olguyu tarih kitaplarından söküp atamaz. Çar mutlakıyetinin kutsal tacı, sonsuza kadar proletaryanın çizmesinin izini taşıyacak.

Kont Witte, hem iç hem de dış mücadelede, Çarlığın teslimiyetinin teşrifatçısıydı. Üst düzey bürokrasinin asil safları arasında plebyen bir türedi olan, tüm bürokratlar gibi herhangi bir genel fikrin veya politik ve ahlâki ilkenin etkisine kapalı bulunan Witte, bir türedi olarak, sarayın, soyluluğun ya da süvari kışlalarının geleneklerine bağlı olmadığı için, rakipleri karşısında kesin olarak avantajlıydı. Bu olgu onun yalnız ulus, din, vicdan ve onurdan değil, aynı zamanda kast önyargılarından da kurtulmuş ideal bürokrat mertebesine yükselmesine yardım etti. Aynı olgu onu kapitalist gelişimin temel talepleri karşısında daha duyarlı kıldı. Süvari alaylarının kalıtsal ahmakları arasında, deha sahibi bir devlet adamı olarak ortaya çıktı.

Kont Witte'nin anayasal kariyeri bütünüyle devrim üzerine inşa edildi. On yıl boyunca otokrasinin denetlenmeyen muhasebecisi ve veznedarı olan Witte, 1902'de hasmı Plevhe tarafından, devrim öncesi Bakanlar Kurulu başkanlığı gibi güçsüz bir göreve indirildi. Terörist bir bomba Plevhe'nin kendisini "emekliye" ayırınca, Witte, nazik gazetecilerin de yardımıyla, kendini gayet başarılı bir şekilde Rusya'nın kurtarıcısı olarak öne çıkarmaya başladı. Gayet uygun ağırbaşlı edasıyla, onun Svyatopolk-Mirski'nin tüm liberal

adımlarını desteklediği söylenirdi. Doğudaki bozgunlarla karşı karşıya kalınca anlayışlı bir şekilde kafasını sallamıştı. 9 Ocağın arifesinde dehşete düşen liberallere şöyle demişti: "İktidarın bende olmadığını biliyorsunuz." Terörist saldırılar, Japon zaferleri, ve devrimci olaylar, bu şekilde onun önündeki yolu temizledi. Dünya borsasının ve bu borsanın politik ajanlarının dikte ettiği bir barışı imzaladığı Portsmouth'tan zaferle döndü. Herkes Doğu Asya'daki tüm zaferleri Marshal Oyama'nın değil de Witte'nin kazandığını düşünebilirdi. Tüm burjuva dünyasının dikkati Tanrının gönderdiği bu adamda toplanmıştı. Paris *Matin*, vitrininde Witte'nin Portsmouth'ta imzasını kurutmak için kullandığı bir parça kurutma kağıdını sergiledi. Bundan sonra da herşey kamuoyunun merakını cezbetti: onun heybetli boyu, biçimsiz pantolonları, hatta yarı çökük burnu. Üstelik İmparator Wilhelm'le görüşmesi de, en üst düzeyli devlet adamı halesini teyit ediyordu.

Bir yandan da, göçmen Struve ile yaptığı gizli sohbetler, fitneci liberalleri dizginlemekteki başarısına tanıklık ediyordu. Bankerler heyecanlanmıştı: faizlerin gününde ödeneceğini garantileyecek adam işte buradaydı. Witte, Rusya'ya dönüşünde, güçsüz görevine gözle görünür bir güvenle yeniden başladı, komitede liberal konuşmalar yaptı, ve devrim üzerine açıkça kumar oynayarak grevdeki bir demiryolu işçi heyetine "ülkenin en seçkin güçleri" diye hitap etti. Hesaplarında yanılmadı: Ekim grevi onu Anayasal Rusya'nın otokratik başbakanlık görevine yükseltti.

Programatik "En Sadık Rapor"unda Witte, en liberal ifadesini takındı. Bu rapor, bir saray dalkavuğunun ve bir maliye bürokratının bakış açısını aşmaya ve politik genellemenin yüksekliklerine ulaşmaya çalışmaktadır. Ülkeyi saran huzursuzluğun basitçe bir tahrikin sonucu olmadığını, Rusya'nın "düşünen halkının" ideolojik beklentileriyle yaşamının dış biçimleri arasındaki bozuk dengeden kaynaklandığını görmektedir. Eğer raporun, içinden üretdiği ve kendisi için yazıldığı çevrenin entelektüel düzeyi bir an için unutulur ve rapor bir devlet adamının programı olarak ele alınırsa, düşüncesinin bayağılığı, biçiminin korkak kaçamaklılığı ve dilinin acınası bürokratik sığlığı karşısında etkilenmekten başka bir şey yapılamaz. Kamu özgürlüğüne ilişkin ifadelerin belirsizliği, kısıtlayıcı açıklamaların enerjisiyle katmerlenmiştir.

Anayasal reformun inisiyatifini alma cesaretini toplayan Witte, "anayasa" sözcüğünü telâffuz etmemektedir. Onu, kimse farkına varmadan pratikte gerçekleştirmeyi ummaktadır, çünkü kendi gücü onun adını bile duymaya tahammül edemeyenlerin desteğine dayanmaktadır. Ancak bunu yapmak için bir durgunluk dönemine ihtiyacı vardır. Tutuklamalar, müsadereler ve infazlar halen eski yasalar temelinde gerçekleştirilmesine rağmen, bundan böyle bunların 17 Ekim bildirgesinin "ruhu ile" gerçekleştirileceğini ilân ediyor. Düzenbaz aptallığıyla sanıyordu ki, nasıl dün otokrasi devrim önünde teslim olduysa, devrim de onun liberalizmi önünde derhal teslim olacak. Bunda ciddi biçimde yanılmıştı.

Witte, Ekim grevinin zaferinin, ya da daha doğrusu zaferin eksik niteliğinin bir sonucu olarak iktidara geldi. Ancak aynı koşullar daha en baştan onu mutlak olarak umutsuz bir konuma soktu. Devrim eski devlet aygıtını parçalamak ve kendi örgütünün unsurlarından yeni bir aygıt inşa etmek için yeterince güçlü olmadığını ispatladı. Ordu aynı ellerde kalmaya devam etti. Başlangıçta otokrasinin ihtiyaçlarına hizmet etmek için seçilmiş olan, valisinden kasaba polisine kadar tüm eski yöneticiler görevlerinde kaldılar. Benzer şekilde tüm eski yasalar yenilerinin yayınlanmasını beklerken bozulmadan kaldılar. Böylece mutlakıyet maddi bir olgu olarak bütünüyle muhafaza edildi. "*Samoderjets*" –otokrat– sözcüğü Çarın ünvanından kaldırılmadığı için, bir isim olarak dahi korundu. Yetkililere mutlakıyet kanunlarını 17 Ekim "ruhuyla" uygulama emrinin verildiği doğrudur. Ancak bu, Falstaff'a ahlâksız yaşamını iffet "ruhuyla" sürdürmesini söylemekle aynı şeydi.

Sonuç olarak, Rusya'nın altmış satraplığının yerel otokratları tamamen akıllarını yitirdiler. Devrimci gösterilerin arkasından sürüklendiler ve kızıl bayrağı selâmladılar, Gessler'i parodileştirdiler ve Majestelerinin kutsal kişiliğini temsil ettikleri için halkın kendi önlerinde şapka çıkarması gerektiğinde ısrar ettiler, yemin etmeye giden askerlerin başında yürümeleri için sosyal demokratlara izin verdiler, açıkça karşı-devrimci darbeler örgütlediler. Anarşinin âlâsı hüküm sürdü. Hiçbir yasal otorite mevcut değildi ve böylesi bir otoritenin ne zaman ve nasıl oluşturulacağı dahi bilinmiyordu.

Dumanın toplanıp toplanmayacağına dair şüpheler arttı. Ve tüm bu kaosun üstünde, hem Peterhof'u hem de devrimi aldatmaya ça-

lışan ve belki en çok kendini aldatmakta başarılı olan Kont Witte asılı duruyordu. Hem radikal hem de gerici sonsuz sayıda heyet kabul etti, her iki tarafa karşı da eşit ölçüde nazikti, planlarını anlaşılmaz bir şekilde Batılı muhabirlerin önünde geliştirdi, gözü yaşlı bir şekilde, liseli çocukları hükümet karşıtı gösterilere katılmamaları için uyaran ve tüm öğrencilere ve toplumun tüm sınıflarına elbirliği yapmalarını ve işe dönmelerini tavsiye eden günlük hükümet bildirileri yazdı. Kısaca, o da tamamen aklını yitirdi.

Öte yandan bürokrasinin karşı-devrimci unsurları canla başla çalışıyordu. "Halk güçlerinin" desteğine değer vermeyi öğrenmişlerdi, her yerde pogrom örgütleri yaratıyor ve resmi bürokratik hiyerarşiyi hiçe sayıyor, kendilerini, bizzat kabinenin içinde kendi adamları –Durnovo– olan tek bir vücut halinde örgütlüyorlardı. Rus bürokrasisinin bu en iğrenç numunesi, bizzat unutulmaz III. Aleksandr'ın bile "çekin bu domuzu" sözleriyle kapı dışarı etmek zorunda kaldığı bu hırsız memur, bu Durnovo, "liberal" Başbakana karşı-ağırlık sağlamak üzere İçişleri Bakanı sıfatıyla şimdi çöp tenekesinden çıkarıldı.

Witte bu işbirliğini –onun gibi birisine bile bir hakaretti– kabul etti ve hemen kendi rolünü bürokrasinin güncel pratiğinin 17 Ekim bildirgesini indirgediği düzeyle aynı sahte düzeye indirgedi. Liberal-bürokratik bir sürü bıktırıcı beylik söz yayınlayan Witte, Rus toplumunun temel politik duyudan, manevi güçten ve toplumsal içgüdülerden yoksun bırakıldığı sonucuna vardı. Kendisinin iflâs ettiğine inanır oldu ve yeni bir rejime geçmek için bir "hazırlık" olarak kanlı bir misilleme politikasının kaçınılmazlığını öngördü. Ancak "gerekli yetenekler"den yoksun olduğundan, kendisini böyle bir politikayı yerine getirmeye yazgılı görmüyordu ve yerini bir başkasına terk edeceğine dair söz verdi. Burada da bir yalancı olduğunu kanıtladı. Tüm Aralık ve Ocak dönemi boyunca durumun hakimi Durnuvo kollarını sıvar ve karşı-devrimin kasabı olarak kanlı işine devam ederken, o, herkes tarafından hor görülen güçsüz başkanlık görevini elinden bırakmadı.

"ÖZGÜRLÜKLER"İN İLK GÜNLERİ

Sovyetin bildirgeye yönelik tutumu, bildirgenin yayınlandığı gün açıkça ve kesin olarak ifade edilmişti. Proletaryanın temsilcileri genel affı, her düzeydeki polisin işten atılmasını, askerlerin şehirden çekilmesini ve halk milisinin oluşturulmasını talep etti. *İzvestia*'daki bir başmakalede bu kararı yorumlayarak şunları yazmıştık: "Ve böylece bize bir anayasa verildi. Bize toplantı özgürlüğü verildi, ancak toplantılarımız askerler tarafından kuşatılmakta. Bize konuşma özgürlüğü verildi, ancak sansür bozulmadan duruyor. Bize öğretim özgürlüğü verildi, ancak üniversiteler askerler tarafından işgal edilmiş durumda. Bize kişisel dokunulmazlık verildi, ancak cezaevleri tutsaklarla dolup taşıyor. Bize Witte'yi verdiler, ancak halen Trepov var. Bize bir anayasa verdiler, ancak otokrasi duruyor. Herşey verildi ve hiçbir şey verilmedi." Bir sükûnet dönemi istediler. Ama alamayacaklardı. "Proletarya ne istediğini biliyor ve istediğini yapıyor. Ne polis fanatiği Trepov'u ne de liberal borsa simsarı Witte'yi istemiyor, ne kurdun dişleri ne de tilkinin kuyruğu. Anayasanın parşömen kağıdına sarılmış bir kırbaç istemiyor." Sovyet karar verdi: Genel grev sürüyor.

İşçi kitleler bu kararın yerine getirilmesini olağanüstü bir oybirliğiyle karşıladılar. Dumanı tütmeyen fabrika bacaları, anayasal yanılsamanın işçi sınıfı bölgelerinde hiç ilerleyememesinin sessiz tanıklarıydılar. Yine de herşeye rağmen 18 Ekimden sonra grev doğrudan militan niteliğini yitirdi. Muazzam bir *güvensizlik gösterisine* dönüştü. Ama başkentten önce işi bırakmış olan taşra, şimdi işe geri dönmeye başlamıştı. Moskova grevi On dokuzunda sona

erdi. Petersburg Sovyeti 21 Ekim öğle vakti grevi bitirmeye karar verdi. Sonunda, alanı terk etmeden önce, yüz binlerce işçiyi aynı saatte tezgâhlarına geri dönmeye çağırarak, proleter disiplinin şaşırtıcı bir gösterisini örgütledi.

Ekim grevinin bitişinden önce bile Sovyet bir tek hafta içinde elde ettiği muazzam etkiyi sınayabildi. Bu, sayısız kitlelerin talebi üzerine onların başına geçtiği ve Petersburg sokaklarında onlarla birlikte yürüdüğü zamandı.

On sekizinde saat 16:00'da yüz binlerce insan Kazan Katedrali yanında toplandı. Sloganları genel af idi. Cezaevlerine yürümek istediler. Önderleri istiyorlardı ve Sovyetin toplandığı yere doğru yöneldiler. Saat 18:00'da Sovyet gösteriye önderlik etmek üzere üç temsilci seçti. Kafalarına ve kollarına beyaz bantlar takarak ikinci kat penceresinde göründüler. Aşağıda bir insan okyanusu köpürüyordu. Kızıl bayraklar devrimin yelkenleri gibi dalgalanıyordu. Muazzam bağırışlarla seçilen üçlü selâmlandı. Bütün Sovyet aşağı indi ve kalabalığa katıldı. "Konuşmacı!" Düzinelerce kol konuşmacıya doğru uzanıyor; çok kısa zaman sonra konuşmacının ayakları birilerinin omuzlarına basıyor. "Genel af! Cezaevlerine!" Devrimci marşlar, bağırışlar Kazanski Meydanında ve Aleksandrovski Meydanı yanında şapkalarını çıkarıyorlar; burada geçit törenine 9 Ocak kurbanlarının hayaletleri de katılıyor. Kalabalık "Sonsuz Hatıra" ve "Kurban Düştünüz"ü söylüyor. Pobedonostsev'in evinin dışında kızıl bayraklar. Islıklar, küfürler. Yaşlı akbaba onları duyuyor mu? Bırakalım korkmadan camdan dışarı baksın; ona şimdi dokunmayacaklar. Bırakın yaşlı, suçlu gözlerini devrimci kitlelere, Petersburg sokaklarının efendilerine diksin. İleri!

İki ya da üç sokak sonra, kalabalık İlk Tutukevi'nin dışına ulaşıyor. Güçlü bir ordu pususunun orada beklediği haberi geliyor. Gösterinin önderleri bir keşfe çıkılmasına karar veriyorlar. Aynı anda, Mühendisler Birliği'nden bir temsilci heyeti –sonradan ortaya çıktığı üzere, büyük ölçüde kendi kendilerini atamışlardı– geliyor ve genel af fermanının imzalanmış olduğunu duyuruyor. Tüm tutukevleri askerlerce işgal edilmişti ve Birlik, kitlelerin cezaevlerine yaklaşması durumunda Trepov'a tam yetki verildiği; böylece kan dökülmesinin kaçınılmaz olduğu konusunda güvenilir kanal-

larca bilgilendirildi. Kısa bir değerlendirmeden sonra önderler kalabalığı dağıtıyor. Göstericiler, ferman yayınlanmazsa Sovyetin çağrısıyla tekrar toplanmayı ve cezaevlerine yürümeyi taahhüt ediyorlar.

Genel af mücadelesi her yerde devam etti. 18 Ekimde Moskova'da binlerce kişilik bir kalabalık, genel valiyi tüm politik tutsakları derhal serbest bırakmaya zorladı; onların cezaevlerinden tahliyelerine nezaret eden bir grev komitesi[36] heyetine isimlerinin bir listesi verildi. Aynı gün Simferopol'deki bir kalabalık, cezaevi kapılarını kırdı ve politik tutsakları arabalarla götürdü. Odesa ve Revel'de göstericilerin ısrarı üzerine tutsaklar serbest bırakıldı. Bakü'de tutsakların serbest bırakılmasını başarmak için yapılan bir girişim, askerlerle üç ölü ve sekiz yaralıyla sonuçlanan bir çatışmaya yol açtı. Saratov, Vindava, Taşkent, Poltava, Kovno'da; her yerde cezaevlerine yürüyen büyük gösteriler. Genel af! Sadece kaldırım taşları değil, bizzat Petersburg şehir duması da bu çığlıkla yankılandı.

"Eh, Tanrıya şükür! Kutlarım baylar!" dedi Witte, elindeki telefonu bırakarak, Sovyet temsilcisi olan üç işçiye hitaben. "Çar genel affı imzaladı."

"Af herkesi mi kapsıyor, yoksa kısmi mi Kont?"

"Af, tüm gerekli ihtiyat kayıtlarıyla bahşedildi, ancak yine de yeterince geniş."

Sonunda hükümet, 22 Ekimde, "bildirgenin yayınlanmasından önce devlete karşı suç teşkil eden faaliyetlerde bulunmuş kişilerin günahlarının affedilmesi"ne ilişkin Çar fermanını yayınladı; özenli "merhamet" derecelendirmesiyle, dokunaklı, hasis, çıkarcı bir belge; tam, Trepov'un devlet otoritesini temsil ettiği, Witte'nin ise liberalizmden yana olduğu iktidara yaraşır bir mahsül.

Ancak bu fermanın etki etmediği ve edemeyeceği bir de "devlet suçları" kategorisi vardı. Bunlar, işkence edilerek, süvarilerce kılıçtan geçirilerek, boğularak, süngüden geçirilerek, kurşunlanarak yaşamlarını yitirenlerdi, tüm bu insanlar halk davasında öldürüldüler. Devrimci kitlelerin Petersburg'un kana bulanmış caddelerinde 9 Ocakta öldürülenlerin anısına derin bir saygı gösterisinde

[36] Komite hemen sonra Moskova İşçi Temsilcileri Sovyetine dönüşecekti.

bulunduğu Ekim gösterileri sırasında, anayasal dönemin ilk kurbanlarının henüz soğumamış cesetleri halen polis morglarında yatıyordu. Devrim yeni şehitlerine hayatı geri veremezdi; yas tutmaya ve onların bedenlerini törenle defnetmeye karar verdi. Sovyet 23 Ekim için genel bir cenaze töreni duyurusu yapıyor.

Hükümetin önceden haberdar edilmesi öneriliyor ve geçmiş örnekler veriliyor: bir keresinde bir Sovyet heyetinin talebi üzerine Kont Witte, bir sokak gösterisinde tutuklanan iki önderin serbest bırakılmasını sağlamış, bir başkasında da Ekim grevine misilleme olarak kapatılan devlete ait Baltiyski tesisinin açılmasını emretmiş. Sosyal demokratların resmi temsilcilerinin tüm uyarılarına rağmen Sovyet, kendisinin gösteri sırasında asayiş sorumluluğunu üzerine alacağı hususunda Kont Witte'yi özel bir heyet vasıtasıyla bilgilendirmeye karar veriyor ve polisin ve askerlerin geri çekilmesini talep ediyor.

Kont Witte çok meşguldü ve biraz önce iki generali kabul etmeyi reddetmişti, ancak Sovyet heyetini itirazsız kabul ediyor. Bir geçit töreni mi? Kişisel olarak buna hiçbir itirazı yoktu: "Böylesi geçit törenlerine Batıda izin veriliyor." Ancak bu konu onun yetki alanı içinde değildi. Şehir bay Trepov'un koruması altında olduğundan, Sovyet ona başvurmalıydı.

"Trepov'a başvuramayız, bunu yapmaya yetkili değiliz."

"Yazık. Onun hiç de halkın söylediği gibi bir canavar olmadığını kendi gözlerinizle görebilirdiniz."

"Ya şu meşhur «mermi esirgeme» emri Kont?"

"Ee, bu tümüyle o anın sıcaklığı içinde ağızdan kaçtı."

Witte Trepov'a telefon açar, "kan dökülmemesi" dileğini saygıyla iletir, ve kararı bekler. Trepov onu kibirle şehir valisine havale eder. Kont, valiye aceleyle birkaç kelime yazar ve mektubu heyete verir.

"Mektubunuzu alacağız Kont, ancak eylem özgürlüğümüzü saklı tutuyoruz. Onu kullanmak zorunda kalmayacağımızdan emin değiliz."

"Elbette, elbette, Buna hiçbir itirazım yok."[37]

---

[37] "Kont Witte'deyken", heyetin bir üyesi olan P. A. Zlydniev tarafından yazılmış belgesel bir inceleme; 1906 tarihli *Petersburg İşçi Temsilcileri Sovyetinin Tarihi* adlı ortak bir çalışmanın içinde. Heyetin raporunu duyan Yürütme Komitesi, "İşçi Temsilcileri

İşte Ekimdeki yaşamın canlı bir örneği. Kont Witte, genel affın imzalanması üzerine devrimci işçileri kutluyor. Kont Witte işlerin "tam da Avrupa'daki gibi" kansız halledilmesini istiyor. Trepov'u tüneğinden indirmeyi başarıp başaramayacağından emin olmadan, gider ayak proletaryayı Trepov ile barıştırmaya çalışıyor. İktidarın en yüksek temsilcisi, anayasayı koruma altına alması için şehir valisine yalvarırken, bir işçi heyetinden de kendisine arabuluculuk yapmasını rica ediyor! Korkaklık, düzenbazlık ve aptallık anayasal kabinenin parolasıydı.

Öte yandan Trepov tereddüt içinde değildi. "Bu kötü günlerde, halkın bir kesimi diğer kesimin eylemlerine karşı ayaklandığında, bizzat göstericilerin çıkarları için, hiçbir politik gösteriye izin verilemeyeceğini" duyurdu ve gösteri örgütleyenleri, "polis yetkililerinin başvurmak zorunda kalabileceği çok sert önlemlerin son derece ağır olası sonuçlarından dolayı projelerinden vazgeçmeye" davet etti. Bu, bir kılıç darbesi ya da tüfek sesi kadar keskin ve açıktı. Polis karakollarında şehrin ayak takımını silahlandır, onları göstericilerin üzerine sal, karışıklık yarat, sonra da polis ve askerlere müdahale emri vermek için kavgadan yararlan; arkanda kan, ateş ve yıkım bırakarak şehirde fırtına gibi es. Taç sahibi ahmağın ülkesinin kaderini teslim ettiği polis köpeğinin değişmez programı buydu. O anda, iktidar terazisi sallanmaya başladı: Witte mi, Trepov mu? Anayasal deneyimi genişletmek mi, yoksa onu bir pogromda boğmak mı? Yeni politikanın bu balayı günlerinde düzinelerce şehir kanlı olaylara sahne oldu ve bu olayların ipleri Trepov'un elindeydi. Ancak Mendelssohn ve Rothschild anayasadan yanaydılar; Musa'nınkiler gibi, borsa kanunları da taze kan tüketimini yasaklıyordu. Witte'nin gücü burada yatmaktadır. Trepov'un resmi konumu sallanmaya başladı; ve Petersburg onun son zar atışıydı.

Bu müthiş sorumluluk gerektiren çok önemli bir andı. Birkaç gün sonra açıkça görülebileceği gibi, Temsilciler Sovyetinin Witte'yi desteklemekte ne çıkarı vardı, ne de bunu yapmaya niyeti. Ama Trepov'u desteklemeye daha da az niyetliydi ve sokaklara çıkmak onun planlarını kabullenmek demekti. Politik durum, el-

---

Sovyetinin başkanına mektubu Bakanlar Kurulu başkanına iade etme talimatı verme" kararı almıştı.

bette yalnızca borsa ile polis zorbaları arasındaki bir çatışma konusu değildi. Witte ve Trepov'un planlarının üstesinden gelmek ve ikisinden de kurtulmak için onları bilinçli olarak uyuşmazlığa düşürmek mümkündü. Sovyet politikasının genel eğilimi buydu; o, gözlerini açarak kaçınılmaz çatışma yönünde hareket etti. Ancak kendisini çatışmayı tırmandırmak için kullanılmış gibi hissetmedi. Geç olsun, güç olmasın. Ekim grevinin muazzam geriliminin halihazırda gevşemeye ve bezginliğin geçici psikolojik tepkisine teslim olmaya başladığı bir anda, bir cenaze töreni ile tayin edici mücadeleyi üst üste getirmek büyük bir hata işlemek olurdu.

Bu kitabın yazarı –sonradan bu nedenle sık sık sitem işittiği için bu gerçeği vurgulamayı gerekli görmektedir– cenaze törenini iptal etme önerisi getirdi. Sovyetin olağanüstü bir toplantısında, 22 Ekim sabaha karşı saat 1:00'ı geçerken, ateşli bir tartışmadan sonra, bizim tarafımızdan sunulan karar ezici bir oy çoğunluğu ile kabul edildi. İşte metin:

> İşçi Temsilcileri Sovyeti, hükümetin hainliklerinin kurbanları için 23 Ekim pazar günü, bir cenaze töreni düzenlemek istemişti. Ancak Petersburg işçilerinin barışçıl istemi, ölmekte olan sistemin tüm kanlı temsilcilerini kendine getirdi. 9 Ocağın cesetleri üzerinde iktidara yükselen ve devrim karşısında kaybedecek daha fazla şeyi olmayan General Trepov, bugün Petersburg proletaryasını nihai düelloya çağırdı. Trepov, bildirgesinde, polis tarafından silahlandırılan Kara Yüzler çetesini barışçıl tören alayının karşısına dikmek ve sonra da, huzuru sağlama bahanesiyle sokakları bir kez daha kana bulamak niyetinde olduğunu küstahça ima ediyor. Bu şeytanca planın karşısında, Temsilciler Sovyeti şunu açıklar: Petersburg proletaryası Çarlık hükümetine karşı son savaşını Trepov'un seçtiği günde değil, örgütlü ve silahlı proletaryanın kendisini hazır hissettiği zaman verecektir. Bu nedenle, Temsilciler Sovyeti; ölümleriyle bize, kendimizi silahlandırma ve Trepov'un, tüm polis çetesi ile birlikte monarşi kalıntılarının çöp yığınına atılacağı günü daha yakın kılma çabalarımızı on kat arttırmak gibi bir kutsal görev yükleyen şehit düşmüş kardeşlerimizi hatırlayarak, kitlesel cenaze töreni yerine, kurbanların onuruna büyük ve yaygın mitingler yapma kararı almıştır.

ÇARIN ADAMLARI İŞ BAŞINDA

Katledilen çocukların çığlıklarının, annelerin çılgınca beddualarının, yaşlı insanların son nefeslerinin ve acımasız umutsuzluk feryatlarının ülkenin her köşesinden göklere yükseldiği bu korkunç kara günler sırasında, Sovyet greve son verdi. Yüz kadar Rus şehir ve kasabası cehenneme dönmüştü. Güneşin üzeri bir duman perdesiyle kaplanmıştı. Alevler, evleri ve sakinleriyle birlikte tüm sokakları yuttu. Aşağılanmış eski düzenin intikamıydı bu.

Düzen, her yerden, her ara sokaktan, her kenar mahalleden savaş müfrezelerini topladı. Küçük dükkân sahibi ve dilenci, meyhaneci ve onun daimi müşterileri, kapıcı ve polis ajanı, profesyonel ve amatör hırsız, küçük zanaatkâr ve genelev kapıcısı, aç, sessiz mujik ve makinenin gürültüsünden sağır olan dünün köylüleri; hepsi oradaydı. Canından bezdiren sefalet, ümitsiz cehalet ve baştan çıkaran çürüme, kendisini ayrıcalıklı kişisel çıkar ve egemen sınıf anarşisinin emrine verdi.

Bu insanlar, ilk kitlesel sokak eylemleri deneyimini, Rus-Japon savaşının başındaki sözde "yurtsever" gösteriler sırasında kazandılar. Ondan sonradır ki, temel dekorları, Çarın portresi, bir şişe votka ve üç renkli bir bayrak olarak bilinegeldi. O zamandan beri, toplumdan dışlananların planlı olarak örgütlenmesi, muazzam ölçekte geliştirilmişti. Pogromcular kitlesi (eğer "kitle" doğru sözcükse) az çok gelişigüzel bir durumda kalırken, sloganlarını ve parolalarını yukarıdan alan ve her cinayet operasyonunun yerine ve zamanına karar veren çekirdek daima disiplinliydi ve paramiliter tarzda örgütlüydü. Polis departmanından bir memur, Komissarov,

şöyle diyordu: "Her çeşit pogromu düzenlemek mümkündür, isterseniz on kişiyi kapsar, isterseniz on bin."[38]

Herkes yaklaşan bir pogromu önceden biliyor. Katliam bildirileri dağıtılıyor, resmi yerel gazetelerde kana susamış makaleler yayınlanıyor, bazen de ortalıkta özel bir gazete dolaşmaya başlıyor. Odesa valisi kendi adına provokatif bir bildiri yayınlıyor. Uygun zemin hazırlandığında, gezgin bir "uzmanlar" grubu ortaya çıkıveriyor. Bunlar, cahil kitleler arasında uğursuz söylentiler yayıyorlar: Yahudiler Rusya'ya saldırmayı planlıyorlar, bazı sosyalistler kutsal ikonu kirlettiler, bazı öğrenciler Çarın portresini yırttılar. Üniversitenin olmadığı yerlerde söylenti liberal kırsal konseye ya da hatta liseye uyarlanarak yapılıyor. En vahşi haberler, bazen resmi bir damga taşıyarak, telgraf telleri boyunca geziyor. Derken teknik hazırlık çalışması tamamlanıyor: isim listeleri hazırlanıyor, özel dikkat gösterilecek evler işaretleniyor, genel bir stratejik plan hazırlanıyor, belirlenen günde aç kalabalık varoşlardan çağrılıyor. O gün katedralde özel bir görev yerine getiriliyor. Piskopos kutsal bir nutuk veriyor.

Önde rahiplerle, polis şeflerinden alınmış bir Çar portresiyle, pek çok ulusal bayrakla, yurtsever bir tören başlıyor. Bir askeri bando durmaksızın çalıyor. Polis, kenarlarda ve törenin arkasında yürüyordu. Kara Yüzlerin önde gelen üyelerini, vali selâmlıyor, polis şefi herkesin önünde kucaklıyor. Kiliseler tören yolu boyunca çanlarını çalıyor. "Şapkaları çıkarın!" Gezi "rehberleri" ve sivil elbiseler içindeki yerel polisler, değiştirmeye zaman bulamadıkları sürekli giydikleri üniforma pantolonları hâlâ üzerlerinde, kalabalığın arasına dağılıyorlar. Gelişmeleri dikkatle gözlüyor, kalabalığı tahrik ediyor ve herşeyin izinli olduğu izlenimini vererek ve açık eylem için sürekli bir bahane arayarak onu teşvik ediyorlar. Birkaç camın kırılması, yoldan geçen birkaç kişinin dövülmesi ile işe başlamak için, başı çekenler yolları üzerindeki her meyhaneye giriyor ve içiyor, içiyor, içiyorlar. Bando, hiç durmaksızın, katliam ilahisi "Tanrı Çarı Korusun"u çalıyor.

Eğer elde hiçbir bahane yoksa onlar bir tane yaratıyor: birileri bir çatı katına tırmanıyor ve genellikle kalabalığın üzerine kurusıkı

[38] Bu gerçek Birinci Duma'da, ilk İçişleri Bakan Yardımcısı Prens Urusov tarafından açıklanmıştı.

ateş ediyor. Polis revolverleriyle silahlanmış devriyeler, kalabalığın öfkesinin korku yüzünden felce uğramamasını güvenceye alıyorlar. Provokatörün ateşine, önceden seçilmiş apartmanların camlarından yaylım ateşiyle yanıt veriyorlar. Bazı dükkânlar yağmalanıyor, çalınan kumaş ve ipek, yurtsever törenin çiğnediği zemine saçılıyor. Herhangi bir direnme olursa düzenli birlikler imdada yetişiyor. İki-üç yaylım ateşiyle, direnenleri vuruyor ya da onları menzil içine sokmayarak güçsüz kılıyor. Önden ve arkadan ordu devriyeleriyle korunan, keşif için bir Kazak müfrezesiyle, önderleri olarak polisler ve profesyonel provokatörlerle, figüran rolündeki paralı askerlerle, bedava kazanç gönüllülerinden oluşan votka sarhoşu ve kan kokulu çete, şehre üşüşüyor.[39]

Ucuz pansiyon serserisi kraldır. Bir saat önce polis ve açlık tarafından kovalanıp titreyen köle, şimdi kendisini sınırsız bir despot gibi hissediyor. Ona herşey serbest, herşeyi yapabilir; o, onurun ve mülkiyetin, yaşamın ve ölümün efendisidir. Eğer isterse, yaşlı bir kadını büyük bir piyanoyla birlikte üçüncü katın camından atabilir, bir bebeğin kafasında sandalye kırabilir, bütün kalabalığın gözleri önünde küçük bir kıza tecavüz edebilir, canlı bir insan vücuduna çivi çakabilir.... Bütün aileleri yok ediyor, bir evin üzerine petrol döküyor, onu bir alev yığınına dönüştürüyor ve eğer biri kaçmaya kalkarsa bir sopayla onun işini bitiriyor. Vahşi bir sürü, bir Ermeni yoksullarevini parçalıyor, yaşlı insanları, hasta insanları, kadınları, çocukları bıçaklıyor.... Vicdan yok, alkol ve öfkeden çıldırmış hummalı bir beynin yanılsamaları var.... O herşeyi yapabilir, herşeye cüret eder. Tanrı Çarı korusun!

İşte ölümün yüzünü görmüş genç bir adam: bir anda saçları ağardı. İşte anne ve babasının parçalanmış cesetleri üzerinde aklını kaçırmış on yaşlarında bir çocuk. İşte Port Arthur kuşatmasının bütün dehşetini yaşayan, fakat Odesa'daki birkaç saatlik katliama

---

[39] "Birçok durumda bizzat polisler, serseriler sürüsünü, Yahudilerin evlerini, apartmanlarını ve dükkânlarını yıkıp soymaları için yönlendirdiler, serserileri kesilen ağaçlardan yapılan sopalarla donattılar, mülklerin tahrip edilmesine, hırsızlıklara, cinayetlere katıldılar ve kalabalığın hareketlerini bizzat kontrol ettiler." (Odesa katliamına dair senatör Kuzminski tarafından yazılan "En Sadık Rapor") Vali Neidgart, "yıkım ve soygunlara katılan serseriler sürüsünün", onu "coşku içinde, yaşa çığlıklarıyla" karşıladığını itiraf ediyor. Yerel birliklerin komutanı olan Baron Kaulbars, polise aşağıdaki sözlerle başlayan bir konuşmayla hitap ediyordu: "Sözünüzü esirgemeyin. Kabul edin ki, hepimiz içten bir şekilde bu katliamdan yanayız!"

dayanamayarak çılgınlığın ebedi karanlığına gömülen bir ordu doktoru. Tanrı Çarı korusun! Kana bulanmış, kavrulmuş, çılgına dönmüş kurbanlar, bu kâbusun içinde hâlâ bir kurtuluş yolu arıyorlar. Bazıları ölen insanların kana bulanmış elbiselerini giyiyor, bir ölüler yığınının içinde yatıyor, ve iki, üç gün boyunca orada kalıyor.... Diğerleri, subayların, polislerin, komandoların önünde diz çöküyor, ellerini uzatıyor, tozun içinde emekliyor, askerlerin botlarını öpüyor, merhamet dileniyorlar. Yanıt olarak yalnızca sarhoş kahkahalar geliyor. "Özgürlük mü istemiştin? İşte, bak, özgürlük bu."

Katliam politikasının tüm iğrenç ahlâkı bu sözlerde gizli. Ucuz pansiyon serserisi, boğazı kanla dolmuş, daha ileri saldırıyor. O herşeyi yapabilir, herşeye cüret eder, o bir kral. Beyaz Çar ona herşey için izin verdi: çok yaşa Beyaz Çar![40] Ve serseri yanılmıyordu. Resmi bürokrasinin içinde ve dışında kurulan, bizzat yüzden fazla büyük yerel yöneticiye seslenebilen ve komuta merkezleri saray danışmanlar grubu arasında bulunan bu yarı-resmi pogromcular ve hırsızlar çetesinin en yüce koruyucusu, tüm Rusya'nın otokratından başkası değil. Kalın kafalı ve korkak, herşeye kadir bir hiçlik, bir Eskimoya lâyık önyargıların kurbanı, damarlarındaki kraliyet kanı pek çok kuşağın tüm kötülükleriyle zehirlenmiş Nikola Romanov, diğer birçok meslektaşı gibi, iğrenç şehvet düşkünlüğünü duygusuz gaddarlıkla birleştiriyor. Devrim, 9 Ocakta üzerindeki tüm kutsal örtüleri yırtarak, sonunda onu yoldan çıkardı. Pogrom işlerinde[41] Trepov'u kendi gizli servis ajanı olarak kullanıp, gölgede kalmakla yetindiği günler geride kalmıştı.

Şimdi, meyhanelerin vahşi cürufuyla bağlantılarını ve tutsak edilmiş işçi çetelerini caka satarak sergiliyor. "Bütün partilerin üstünde duran monark" masalını çiğneyerek, meşhur haydutlarla dostça telgraflaşıyor, herkesin hor gördüğü "yurtseverleri" huzuruna kabul ediyor ve Rus Halkının Birliği adına kendi mahkemelerinin mahkûm ettiği tüm katil ve hırsızlardan istisnasız özür dili-

---

[40] "Bu törenlerin birinde, üç renkli bayrak önde taşınıyor, hemen arkasında Çarın portresi ve portrenin tam arkasında bir gümüş tabak ve çalıntı mallarla dolu bir çuval." (Senatör Turau'nun raporu.)
Yaygın kanıya göre, Trepov işlerin durumu üzerine majestesine rapor vermekte ... ve politik çizgiyi etkilemektedir. Saray komutanı görevine atanırken, General Trepov, gizli servis harcamaları için özel fon tahsis edilmesini talep etti ve aldı.

yor. Herhangi bir ülkedeki herhangi bir mahkeme bu monarkın davranışını –elbette akıl sağlığını yerinde kabul etmesi şartıyla– ömür boyu zorunlu çalışma cezasına mahkûm etmek zorunda kalırdı. Monarşinin kutsal gizem halesinin ondan daha hayasızca bir maskaralığını hayal etmek zordur.

Aziz Bartholome gecesiyle kıyaslandığında, bu gecenin en masumundan bir tiyatro oyunu gibi kalacağı, Ekimdeki bu kara Baküs şenliği sırasında, 3.500-4.000 insan katledildi ve 100 şehirde 10.000 kadar sakat kaldı. Eğer yüzlerce değilse onlarca milyon ruble tutan maddi kayıp, toprak sahiplerinin köylü ayaklanmaları sonucunda kaybettiklerinden katlarca fazlaydı. Eski düzen aşağılanmasının intikamını işte böyle aldı!

Bu tahripkâr olaylarda işçilerin rolü neydi?

Ekim sonunda, Kuzey Amerika Sendikalar Federasyonu başkanı, Kont Witte'ye, Rus işçilerini yeni kazanılan özgürlükleri için bir tehdit oluşturan pogromlar karşısında tavır almaya enerjik bir biçimde çağıran bir telgraf gönderdi. Telgraf, "yalnızca 3 milyon örgütlü işçi adına değil, tüm Birleşik Devletler işçileri adına da, bu mesajı vatandaşlarınıza, işçi kardeşlerimize iletmenizi rica ediyorum Kont" diye sona eriyordu. Ama daha geçenlerde, "kalemin kılıçtan daha güçlü olduğu"nu açıklayarak, Birleşik Devletler'deki gerçek bir demokratın tavrını takınan Kont Witte, şimdi, mesajı sessizce masasının gizli bir çekmecesine koymaya yetecek bir utanmazlık rezervini kendisinde buluyordu. Kasıma kadar, Sovyet, bu mesajın varlığından dolambaçlı yollarla da olsa haberdar olmadı. Bununla birlikte, Rus işçilerinin onuru için şu da söylenmelidir ki, onlar kanlı olaylara etkin bir biçimde müdahale etmek için okyanus ötesindeki dostlarının uyarısını beklemek zorunda kalmadılar. Birçok şehirde haydutlara karşı etkin bir biçimde ve bazı yerlerde de kahramanca direnen silahlı müfrezeler örgütlediler; ve askeri birliklerin az çok tarafsız davrandıkları yerlerde, işçi milisleri serserilerin aşırılıklarına son vermekte hiç zorlanmadı.

Sosyalizmden ya da proletaryadan çok uzak yaşlı bir yazar olan Nemiroviç-Dançenko, o günlerde şöyle yazıyordu:

Bu kâbusla, ölen bir canavarın bu Walpurgis Gecesiyle[42] yan yana, işçilerin hareketinin ne kadar şaşırtıcı cesaret, düzen ve disiplinle, nasıl da görkemli bir biçimde geliştiğini görün. Onlar kendilerini cinayet ve yağma ile kirletmediler; tam tersine her yerde halkın yardımına koştular ve söylemeye gerek yok ki, halkı, kanlı katillerin yıkıcı taşkınlığından, polisten, Kazaklardan ya da jandarmalardan daha iyi korudular. Serserilerin iğrenç işlere giriştikleri her yerde silahlı işçi müfrezeleri ortaya çıktı. Tarih sahnesine ilk kez çıkan bu yeni güç, haklılığının bilincinde sakin, özgürlük ve iyilik ideallerinin zaferinde ılımlı, zaferinin, insanlığın uğruna yaşadığı, düşündüğü ve sevindiği, savaştığı ve acı çektiği herşeyin zaferi olduğunu bilen gerçek bir ordu gibi örgütlü ve itaatkâr olduğunu gösterdi.

* * *

Petersburg'da hiç pogrom olmadı. Ancak bir pogrom için hazırlıklar var gücüyle sürdü. Başkentin Yahudi nüfusu sürekli korku içindeydi. On sekizinden sonra, şehrin farklı kesimlerinde her gün öğrenciler, işçi ajitatörler ve Yahudiler dövülüyordu. Ayrı ayrı çeteler, yalnızca varoşlara değil, bizzat Nevski'ye de, bağırarak ve ıslık çalarak, demir muştalar, sustalı bıçaklar ve kırbaçlarla saldırdılar. Birçok kez, silahlanmakta hiç vakit kaybetmeyen Sovyet temsilcilerinin yaşamlarına kastedildi. Polis ajanları, 23 Ekim için planlanmış cenaze törenine saldırmaları için esnafı ve tezgâhtarları zorladılar. Buna rağmen gerilla hareketiyle yetinmek zorunda kalmaları, Kara Yüzlerin suçu değildi.

İşçiler şehri savunmak için etkin hazırlıklar yaptılar. Bazı durumlarda, herhangi bir tehlike tehdidinde tüm fabrikalar sokaklara çıkmaya giriştiler. Silâh mağazaları, polis kısıtlamalarına aldırmaksızın, Browningler üzerine hararetli bir alış-veriş sürdürdüler. Fakat revolverler çok pahalıydı ve geniş kitlelerin onları alabilecek gücü yoktu; devrimci partiler ve Sovyet, kendi savaş müfrezelerini silahlandırmakta zorluk çekiyorlardı. Üstelik pogrom söylentileri büyüyordu. Demir ya da çelik kullanan tüm fabrika ve işyerleri, kendi öz inisiyatifleriyle, el yapımı silahlar imal etmeye başladılar.

[42] Bir Mayıstan önceki gece (Alman folklorunda büyücü kadınların toplandıkları gece). (ç.n.)

Binlerce çekiç, kamaları, mızrakları, tel kırbaçları ve demir muştaları dövüyordu. Akşam, bir Sovyet toplantısında, temsilciler birbiri ardına kürsüye çıkıyor, silahlarını yukarı kaldırıyor ve seçmenlerinin pogrom patlak verir vermez onu bastırmaya girişeceklerini açıklıyorlardı. Tek başına bu gösteri bile pogromcu saflardaki bütün inisiyatifi felçleştirmeye yetiyordu. Ancak işçiler bununla yetinmediler. Fabrika bölgelerinde, Nevski Kapısı'nın arkasında düzenli gece nöbetleri olan gerçek bir milis örgütlediler. Buna ek olarak, gazete yazarlarının ve dizgicilerin ceplerinde revolverle çalıştığı bu endişeli günlerde, gerekli bir adım atarak, devrimci basının binalarının özel olarak korunmasını sağladılar.

Proletarya, Kara Yüzlere karşı silahlanarak, otomatik olarak Çarlık iktidarına karşı da silahlanmış oluyordu. Hükümet bunu anlamamazlık edemezdi ve alarma bastı. 8 Kasımda, *Pravitelstvenny Vestnik* (Hükümet Gazetesi) zaten herkesin bildiği gerçekleri halka bildirdi; işçiler "son zamanlarda kendilerini revolverlerle, av silahlarıyla, kamalarla, bıçaklarla ve mızraklarla silahlandırmaya başladılar. Bu silahlı işçilerin dışında" diye devam ediyor hükümet bildirisi, "eldeki bilgilere göre, sayıları 6.000 kişiye varan sözde öz-savunma gücü ve milisi oluşturuldu, yaklaşık 300 kişi savunma bahanesiyle onarlı gruplar halinde geceleri sokaklarda dolaşıyorlar; ama bunların gerçek amaçları polisin ve askerlerin tutuklamalarına karşı devrimcileri korumaktır."

Petersburg'da milislere karşı düzenli bir silahlı kampanya açıldı. İşçi müfrezeleri dağıtıldı, silahlarına el koyuldu. Ama o sırada pogrom tehlikesi zaten geçmişti, ancak çok daha büyük bir başka tehlike onun yerini aldı. Hükümet düzensiz birliklerini geçici olarak terhis etti ve düzenlileri devreye soktu; Kazaklar ve muhafız alayları. Geniş bir cephede savaşa hazırlanıyordu.

BASTİL SANSÜRÜNE HÜCUM

Petersburg Sovyeti, basın özgürlüğünü savunan muhteşem bir kampanya –iyi örgütlenmiş, politik bakımdan mükemmel ve muzaffer bir kampanya– düzenledi. Bu mücadeledeki sadık yoldaşı, genç ama birleşik bir politik ve mesleki örgüt olan Matbaa İşçileri Sendikasıydı.

Ekim grevi öncesinde yapılan büyük bir sendika toplantısında, bir işçi sınıfı sözcüsü, "basın özgürlüğü bize yalnızca politik bir hak olarak gerekmiyor. Bu bir ekonomik taleptir. Sansür kıskacından kurtulan yazın, matbaa işine ve sanayinin diğer ilgili kollarına yayılacaktır" diyordu. O andan itibaren matbaa işçileri, sansür sınırlamalarına karşı sistemli bir kampanya başlattılar. Daha önceleri de, 1905 boyunca, illegal yazın yasal matbaalarda basılmıştı; fakat bu gizlice, küçük ölçekte ve çok büyük bir ihtiyatla yapılmıştı. Ekimden itibaren, tabandaki dizgiciler kitlesi illegal yazın yayınlama işine çekildi. Matbaalardaki konspiratif yöntemler neredeyse tamamen yok oldu. İşçilerin yayımcılar üzerindeki baskısı da arttı. Dizgiciler, baskıyı durdurma tehditleriyle, gazetelerin sansür koşullarına aldırılmadan yayınlanması konusunda ısrar ediyorlardı. Periyodik yayın temsilcilerinin 13 Ekimde bir toplantısı oldu. Bu toplantıda, *Novoye Vremya*'nın sürüngenleri aşırı radikallerle yan yana oturuyorlardı. Ve Petersburg basınından oluşan bu Nuh'un Gemisi, "hükümetten basın özgürlüğü için herhangi bir talepte bulunmamaya, bu özgürlüğü izin almaksızın tesis etmeye" karar verdi. Karar yurttaşlık cesaretini fısıldıyordu! Bereket versin ki genel grev, cesaretlerinin sınanmasını gereksiz kılarak, yayımcıla-

rın imdadına yetişti; ve ardından da "anayasa" yardımlarına koştu. Politik şahadetin Golgota'sı[43] büyük bir sevinçle, çok daha cazip olan, yeni bakanlıkla uzlaşma olanağının önünde geri çekildi.

17 Ekim bildirgesi basın özgürlüğü konusunda sessizdi. Bununla birlikte, Kont Witte, liberal temsilciler heyetine, bu sessizliğin bir muvafakat işareti olduğunu ve ilân edilen konuşma özgürlüğünün basına da uzandığını açıklıyordu. Fakat Başbakan, kendisi ne kadar güçsüzse sansürün de o kadar güçsüz olduğunun ortaya çıktığını ekliyordu. Sansürün kaderi yayıncılar tarafından değil, işçiler tarafından belirlendi.

Sovyet 19 Ekimde şöyle diyordu,

> Yazı İşleri Merkez Müdürlüğü hâlâ duruyorken, sansürün mavi kalemi hâlâ yürürlükteyken, Çarın bildirgesi Rusya'da konuşma "özgürlüğü"nü ilân ediyor.... Basın özgürlüğü hâlâ işçiler tarafından kazanılmak zorunda. Temsilciler Sovyeti, sadece, sansür komitesine aldırmayan, sansür yasalarına boyun eğmeyi reddeden ve kendi gazetesini yayınlarken genel olarak Sovyetle aynı tarzda hareket eden editörlerin gazetelerinin yayınlanabileceği kararına varmıştır. Bu yüzden, dizgiciler ve diğer basın işçileri, ancak editörler basın özgürlüğünü uygulamaya hazır olduklarını bildirdikten sonra çalışacaklar. O zamana kadar gazete işçileri grevde kalacaklar ve Temsilciler Sovyeti grevdeki yoldaşlara gereken ücreti ödemek için gerekli tüm önlemleri alacak. Mevcut karara uymayan gazeteler satıcılarından toplanacak ve Temsilciler Sovyetinin kararına uymayan işçiler boykot edileceklerdir.

Birkaç gün sonra bütün gazete, broşür ve kitapları kapsayacak şekilde genişletilen bu karar, basın yasası haline geldi. Dizgicilerin grevi, genel grevle birlikte 21 Ekime kadar sürdü. Matbaa İşçileri Sendikası, anayasal bildirgeyi basmak için bile olsa grevi kesmemeye karar verdi ve bu karara harfiyen uyuldu. Bildirge yalnızca askerler tarafından basılan Hükümet Gazetesi'nde çıktı; bunun dışında sadece gerici *Svet* (Işık), Çarın 17 Ekim yeraltı beyanını kendi dizgicilerinin haberleri olmaksızın yayınladı. *Svet*, bu hareketinin bedelini çok pahalıya ödemek zorunda kaldı: matbaası fabrika işçileri tarafından yıkıldı.

Kışlık Saray'a yapılan Ocak ziyaretinin üzerinden sadece dokuz

[43] İsa'nın çarmıha gerildiği yer. (ç.n.)

ay geçmiş olması mümkün mü? Aynı insanlar basın özgürlüğü bahşetmesi için Çara daha geçen kış yalvarmamışlar mıydı? Hayır, eskimiş takvimimiz yalan söylüyor! Devrimin kendine has bir kronoloji sistemi vardır, orada aylar onlarca yıldır, yıllarsa asırlar.

Yirmi bin işçi arasında, Çarın bildirgesini basacak tek bir vefalı matbaacı bulanamıyordu. Ama bildirge hakkında haberler içeren ve onun üzerine yorum yapan sosyal demokrat beyanlar, 18 Ekim gibi erken bir tarihte bile inanılmaz sayılarda yayılmıştı; Sovyete ait *İzvestia*'nın aynı gün yayınlanan ikinci sayısı her sokak köşesinde dağıtılıyordu.

Grevden sonra bütün gazeteler, bundan böyle sansürsüz yayınlanacaklarını duyurdular. Bununla birlikte çoğu, bu kararı almalarına neden olan gerçek nedenler hakkında tek bir söz etmediler. Sadece *Novoye Vremya*, Stolipin'in –geleceğin başbakanının kardeşi– kaleminden, öfkesini ürkekçe ifade ediyordu: biz özgür bir basına dönüşmekle bu özveride bulunmaya tümüyle hazırdık, ama bize geldiler, bizden talep ettiler, bizi zorladılar ve özveri hevesimizi kırdılar. Bunun dışında yalnızca, gerici *Narodni Golos*'un (Halkın Sesi) ve Fransızca yayınlanan diplomatik gazete *Journal de St. Petersbourg*'un editörü olan Başmakov vardı. O, liberaller gibi bu durumu gülümseyip sineye çekmeye hazır olmadığını göstedi; bakanlıktan, gazetelerinin bitmiş nüshalarının kopyalarını sansüre teslim etmeme izni aldı ve aşağıdaki hiddetli demeci *Narodni Golos*'ta yayınladı:

"Tehdit altında, bir yasayı ihlâl ederek", diye yazıyordu polis yasallığının bu şövalyesi, "bir yasaya, kötü bir yasa da olsa, yasal yetkililer tarafından feshedilinceye kadar uyulmak zorunda olduğu şeklindeki kesin inancıma rağmen, bunu yapmayı hakkım olmasa da, ben bu sayıyı, *istemeyerek*, sansür kısıtlaması olmaksızın yayınlıyorum. Bana uygulanan manevi baskıyı bütün kalbimle protesto ediyorum ve en küçük bir fiziksel olanak doğduğu anda yasaya uymaya kararlı olduğumu, bu fırtınalı dönemde adımın grevciler arasında geçmesini bir utanç olarak karşıladığımı açıklıyorum. Aleksandr Başmakov."

Bu demeç, resmi yasallık ile bu süreçte kendini kabul ettirmiş devrimci yasa arasındaki gerçek güçler ilişkisini kusursuzca göstermektedir. Haksızlık etmemek için şunu da eklememiz gerektiği-

ni düşünüyoruz; bay Başmakov'un davranışı, kendi sayılarını sansüre göndermemek için Sovyete yazılı bir talimat için başvuran ve böyle bir talimatı da alan yarı-Oktobrist *Slovo*'nun davranışıyla ziyadesiyle kıyaslanabilir. Böyle insanlar eski rejimin otoritesine karşı gelmeye kalkışmadan önce yeni efendinin iznine ihtiyaç duyarlar.

Matbaa İşçileri Sendikası her an nöbetteydi. Bugün bir yayımcının atıl durumdaki sansür bürosuyla temasa geçerek Sovyetin kararını çiğneme girişimine son veriyordu. Ertesi gün bir pogrom ilânını bastırmak için atıl bir baskı makinesini kullanma planını engelliyordu. Bu tür durumlar giderek sıklaşıyordu. Pogrom yazınıyla mücadele, "bir grup işçi" imzasını taşıyan ve "yeni Çarlar" dedikleri sosyal demokratlara karşı isyan çağrısı yapan bir bildirinin 100.000 nüshalık siparişine el konulmasıyla başladı. Bu pogrom bildirisinin orijinal metni Kont Orlov-Davidov ve Kontes Musin-Puşkin imzalarını taşıyordu. Dizgiciler Sovyetten talimat istediler; Yürütme Komitesi yanıt verdi: basımı durdurun, stereotipleri yok edin, bitmiş bütün nüshalara el koyun. Ve Yürütme Komitesi, doğuştan soylu serserilerin orijinal bildirisini, kendi yorumları eşliğinde sosyal demokratların gazetesinde yayınladı.

Hem Yürütme Komitesi hem de Matbaa İşçileri Sendikası tarafından kabul edilen genel prensip, şiddete ve pogromlara doğrudan çağrıda bulunmayan metinlerin basımına izin vermekti. Dizgicilerin birleşik çabaları sayesinde bütün pogrom yazını özel matbaalardan uzak tutuldu, bu tür metinler yalnızca kapıları ve kepenkleri sıkıca kapalı polis şubesinde ve jandarma müdürlüğünde, daha önce devrimcilerden ele geçirilen ve elle çalışan matbaa makineleriyle basılıyordu.

Genel olarak söylersek, gerici basın hiçbir engelle karşılaşmadan yayınlanıyordu. İlk günlerde az sayıda istisna olduğu doğrudur. Dizgicilerin gerici bir makale üzerine kendi yorumlarını basma girişiminden ve katıksız karşı-devrimci demeçlere karşı birkaç protestodan haberdarız. Moskova'da, bazı dizgiciler, o günlerde ortaya çıkan Oktobrist grubun programını basmayı reddetmişlerdi.

17 Ekim Birliği'nin gelecekteki başkanı olan Guçkov, kırsal bir kongrede, "sizin için basın özgürlüğü var!" diyerek yakınıyordu. "Ne diye başka bir yol izleyelim, bu eski rejim işte. Bize kalan tek

şey, eski rejimde kullanılan yöntemleri kullanmaktır: basılmaları için materyalleri yurtdışına göndermek ya da bir yeraltı matbaasına girişmek."

Söylemeye gerek yok, kapitalist özgürlüğün ikiyüzlülerinin öfkesi sınır tanımıyordu. Kendilerini haklı görüyorlardı, çünkü dizgicinin bastığı metinden sorumlu olmadığını savunuyorlardı. Fakat bu olağanüstü günlerde, politik tutkular öyle bir noktaya ulaşmıştı ki, bir işçi, görev başında dahi olsa, devrimci sorumluluk duygusunu bir an için olsun kaybetmezdi. Bazı gerici basımevlerindeki dizgiciler işlerini bırakmaya kadar gittiler, böylece kendi iradeleriyle kendilerini yoksulluğa mahkûm ettiler. Şüphesiz kendi sınıflarına karşı gerici ya da liberal iftiraları dizmeyi reddederken, hiçbir şekilde basın özgürlüğünü ihlâl etmiyorlardı. En kötü durumda, kendi kontratlarını ihlâl ediyorlardı.

Fakat sermaye, işçileri en iğrenç işlere (cezaevleri ve savaş gemileri inşa etmek, prangalar yapmak, burjuva yalanlarla dolu yazıları basmak) zorlayan vahşi "özgür iş" metafiziğiyle öyle çok doymuştur ki, böyle işleri yapmayı ahlâki nedenlerle reddetmeyi, hem "emek özgürlüğü"nün hem de "basın özgürlüğü"nün fiziksel bir ihlâli olarak damgalamaktan asla usanmaz.

* * *

22 Ekim, uzun zaman süren bir esaretten kurtulan Rus gazetelerinin ilk kez sahneye çıkışına tanık oldu. Eski ve yeni burjuva gazetelerinin istedikleri herşeyi söyleme olanağı, onlar için bir nimet değil bedduaydı, çünkü bu önemli günlerde söyleyebilecekleri hiçbir şeyleri yoktu; sözcük dağarcıkları yeni okuyucuya söyleyebilecekleri veya söylemeleri gereken sözcükleri kapsamıyordu; çünkü sansürün kalkması onların iç sansür memurlarına, daima omuzları üzerinden otoriteye bakma alışkanlıklarına dokunmamıştı; şimdi politik kekemeliklerini yüce devlet adamlığı togasıyla[44] örten ve onu panayır radikalizminin soytarı kukuletasıyla süsleyen bu kardeşliğin ortasında, sosyalist basının temiz ve güçlü sesi birdenbire ortaya çıktı.

---

[44] Eski Roma'da hür erkek yurttaşların özellikle resmi yerlere giderken giydikleri uzun ve dikişsiz beyaz giysi. (ç.n.)

"Gazetemiz devrimci proletaryanın organıdır" diye ilân ediyordu sosyal demokrat *Naçalo*. "Rus proletaryası, fedakâr mücadelesiyle önümüzde ifade özgürlüğünün yolunu açtı. Bu ifade özgürlüğünü Rus proletaryasının hizmetine adıyoruz." Bizler, devrimin yeraltı hayatına köstebekler gibi yıllarca önderlik etmiş sosyalizmin Rus gazetecileri, bulutsuz semaların, taze havanın ve ifade özgürlüğünün değerini biliyorduk. Çıraklığımızı gericiliğin karanlık gecelerinde, sert rüzgârlar eserken ve baykuşlar öterken geçirdik. Korkunç kıyamet canavarı karşısında, sayıca küçük, güçsüz, dağınık, tecrübeden yoksun, neredeyse çocuk olan bizler. Baştan aşağı uluslararası militarizm zırhıyla donanmış güçlü düşman karşısında, yalnızca uluslararası sosyalizm hakikatine sınırsız güvenle silahlanan bizler. "Yasal" toplumun kuytu köşelerine ve yarıklarına saklanarak, otokrasiye savaş ilân etmiştik, bir ölüm kalım mücadelesine girişmiştik. Silâhımız neydi? Söz. Eğer hapiste geçen saatler ve partimizin her devrimci sözcük için ödediği sürgün hesaplanacak olsaydı, karşımıza çıkan sayılar dehşet verici olurdu; yaşamsal enerji ve kanla dolu tüyler ürpertici bir istatistik!

Kapan ve tuzaklarla dolu uzun yolda, illegal yazar ile illegal okuyucu arasında illegal aracılar bulunur: dizgici, nakliyeci, dağıtıcı. Ne büyük bir çaba ve tehlikeler zinciri! Yanlış bir adımda bütün iş heba olur. Kaç matbaa makinesine, daha çalışmaya başlayamadan el konuldu! Kaç yazın eseri daha okuyucuya ulaşamadan jandarma avlularında yakıldı! Ne kadar emek heba edildi, ne kadar enerji felç edildi, kaç yaşam harap edildi!

Yalancı memur sınıfının ve tescilli liberalizmin rotatiflerine, acınacak durumdaki gizli hektograflarımız ve el yapımı gizli el baskı makinelerimizle karşı koyuyorduk. Bu, Krupp'un tüfeklerine karşı bir Taş Devri baltasıyla savaşmak değil de nedir? Bize gülmüşlerdi. Ve şimdi, Ekim günlerinde, Taş Devri baltası kazanmıştı. Devrimci ifade açıkta yayınlanıyordu, kendi gücü karşısında hayrete düşmüş ve sarhoş olmuştu.

Devrimci basın muazzam bir başarı elde etmişti. Petersburg'da iki büyük sosyal demokrat gazete yayınlanıyordu, her ikisi de, iki-üç haftada tirajı 100.000'e çıkan ucuz bir gazete gibi, daha yayınlandıkları ilk günlerden itibaren 50.000'den fazla aboneye sahiptiler. Sosyal-devrimcilerin gazetesinin de tirajı fazlaydı. Aynı za-

manda, kısa bir sürede kendi sosyalist basınını kuran taşra da, başkentin büyük ve sürekli artan sayılardaki devrimci yayınlarını hararetle talep ediyordu.

Diğer tüm politik koşullar gibi basının durumu da, ülke içinde bölgeden bölgeye değişim gösteriyordu. Herşey, o bölgede gericiliğin mi yoksa devrimin mi daha güçlü oluşuna bağlıydı. Sansürün başkentteki varlığı neredeyse son bulmuştu. Taşrada hâlâ devam ediyordu ama başkent gazetelerinin sesinden etkileniyordu, dizginleri iyice gevşetmişti. Polisin devrimci basına karşı mücadelesi, birleştirici bir fikirden yoksundu. Bireysel yayınlara el koyulması için emirler çıkarıldı, fakat hiç kimse ciddiyetle bu emirleri yerine getirmeye çalışmadı. El koyuldu sanılan sosyal demokrat gazeteler, yalnızca işçi bölgelerinde değil, Nevski Bulvarında da açık açık satılıyordu. Taşra, başkent basınını cennetten gelen mucizevi bir yiyecek gibi yiyip yutuyordu. Gazete almayı bekleyenlerin oluşturdukları uzun kuyruklar, tren istasyonunda posta trenlerinin gelmesini bekliyorlardı. Satıcılar talebe yetişmek için gerçekten yırtınıyorlardı. İnsanlar *Russkaya Gazeta*'nın yeni sayısını açıyor ve ana makaleleri sesli sesli okumaya başlıyordu. Tren istasyonu tıklım tıklım doluyor ve gürültülü bir toplantı salonuna dönüşüyordu. Bu, iki-üç gün devam etti ve sonra sistemin parçası haline geldi.

Ama bazen polisin bütün pasifliği azgın bir şiddetle yer değiştiriyordu. Jandarma çavuşları, daha tren vagonlarından çıkmasına fırsat kalmadan "isyana teşvik eden" Petersburg basınına el koyuyor ve hemen oracıkta imha ediyordu. Hiciv dergileri, kudurmuş polis için özel bir hedef teşkil ediyordu. Bunlara karşı kampanyada başı çeken kişi, daha sonra basındaki çizimlere yeniden ön sansür uygulamayı öneren, İçişleri Bakanı Durnovo'ydu. Onlardan nefret etmek için iyi bir nedeni vardı: karikatürcüler, bir zamanlar III. Aleksandr tarafından yapılan bir tanımdan esinlenerek, İçişleri Bakanının bir domuz bedenine iliştirilen aptal kafasını resmetmekten asla vazgeçmiyorlardı. Fakat hiciv dergilerinden nefret eden yalnız Durnovo değildi; Çarın bütün yaverleri, refakatçılar, mabeyinciler, emir subayları ve diğerleri, intikam hırsıyla dolu bir öfke içinde Durnovo'yla birleşiyorlardı.

Ve bu çete, sonunda, bakanlığın "Devlet Dumasının yasal ona-

yından önce, basın özgürlüğünün derhal uygulamaya koyulmasını" kararlaştırmış olduğu basın yasasında değişiklik yapmayı başardı. Bir başka deyişle, Petersburg proletaryası sayesinde halihazırda kazanılmış olan basın özgürlüğünü kısıtlamakta fiilen başarılı oldular. Basını yine idarenin ellerine bırakan 24 Kasım geçici kuralları, grev ya da gösteriye teşviği, silahlı kuvvetlere hakareti, hükümet etkinlikleriyle ilgili yalan beyan yaymayı, ve nihayet, genel olarak yalan söylentiler çıkarmayı ceza kapsamındaki suçlar haline getirdi. Rusya'da her türden "geçici kurallar", genellikle yürürlükteki yasaların en uzun süreli biçimidir. Bunun doğruluğu, basını düzenleyen geçici kurallarla da kanıtlanmıştır. Devlet Dumasının toplanmasının askıya alındığı açıklanınca, bu kurallar genel bir boykota uğradılar ve Witte'nin bakanlığı gibi havada asılı kaldılar. Fakat karşı-devrimin Aralıktaki zaferi, bunların uygulanmasına zemin hazırladı. "Geçici kurallar" yürürlüğe girdi ve bunlara bir yandan "suçların övülmesi"ni cezalandıran, diğer yandan taşra ve şehir valilerine ihtiyari yetkiler veren bir madde eklendi. Bu sert "kurallar" birinci Dumada da, ikinci Dumada da ayaktaydılar ve şüphesiz üçüncüsünde de sağ salim duracaklardır.

* * *

Basın özgürlüğü mücadelesinin tarihiyle bağlantılı olarak, İşçi Temsilcileri Sovyetinin *İzvestia*'sının yayınlanış hikâyesini anlatmak yine bize düşüyor. Bu devrim bültenlerinin yayınlanmasının tarihi, Rus proletaryasının konuşma özgürlüğü mücadelesinde ilginç bir sayfa oluşturur.

"Anayasa" yayınlanmadan önce basılan ilk sayının, hem boyutları hem de nüsha adedi çok küçüktü. Özel bir matbaada, para karşılığı, gizlice basılmıştı. İkinci sayı 18 Ekimde basıldı.[45] Bir grup gönüllü, bir süre sonra sosyalist devrimcilerin eline geçecek olan radikal *Sin Otyeçestva*'nın (Vatanın Oğlu) basıldığı atölyeye gitti. Müdüriyet tereddüt içindeydi. Durum hâlâ karışıktı ve hiç kimse devrimci bir yayının basılmasının ne gibi sonuçlar doğurabileceğini söyleyemiyordu.

---

[45] Aktaracağımız diğer tüm olaylar, Sovyetin "uçan matbaa"sının baş örgütleyicisi Yoldaş Simanovski tarafından *Sovyetin İzvestia'sını Nasıl Yayınledik* başlığı altında yayınlanan notlara dayandırılmıştır.

"Şimdi bizi tutukluyor musunuz yani" demeye cüret ediyor müdüriyetten biri.

"Tutuklusunuz" oluyor yanıt.

"Silâh zoruyla" diye ekliyor cebinden revolver çıkaran diğer gönüllü.

"Tutuklusunuz! Hepiniz tutuklusunuz!"

"Herkes içeri, kimse dışarı çıkmasın!"

"Telefonunuz nerede? Telefonu al!"

Çalışma başlıyor. Boyuna yeni insanlar geliyor; gazeteciler, dizgiciler. Dizgicilerden matbaalara gitmeleri ve işe başlamaları, gazetecilerden yeni haberler yazmaları isteniyor. Bu yer adeta bir arı kovanı gibi çalışıyor.

Obşçestvennaya Polza (Halkın Refahı) matbaası işgal ediliyor. Girişler tutuluyor. Nöbetçiler yerleştiriliyor.

Ustabaşı stereotip atölyesine giriyor. Matrisler[46] vuruluyor, ocak yakılıyor. Etrafta yabancı yüzler.

"Kimsiniz? Bunu yapmanıza kim izin verdi?" yeni gelen, heyecanlanarak ve ocağı söndürmeye çalışarak soruyor. Uzak durmasını, aksi takdirde onu tuvalete kilitleyeceklerini söylüyorlar.

"Neler oluyor burada?"

Ona Sovyetin *İzvestia*'sının üçüncü sayısının basıldığı söyleniyor. "Niçin daha önce söylemediniz? Sakıncası yok Ben her zaman hazırım..." ve tecrübeli zanaatkâr işe koyuluyor.

"Baskıyı nasıl yapmayı düşünüyorsunuz? Elektrik kesik" diyor tutuklu müdür.

"Hangi santralden elektrik alıyorsunuz? Bağlantıyı yarım saat içinde onartacağız."

Müdür elektrik santralinin ismini söylüyor, ama şüpheci. Hiç değilse özel binalara biraz ışık sağlanabilir mi diye, günlerdir boş yere bağlantıyı onartmayı deniyor; denizcilerin grevcilerin yerine geçtiği santral, yalnız devlet kurumlarına elektrik veriyor.

Tam yarım saat sonra elektrik geliyor, makineler çalışmaya başlayabilir. Yöneticilerin yüzünden saygı dolu bir şaşkınlık okunuyor. Birkaç dakika sonra, santrale gönderilen işçi elinde görevli

---

[46] *Matris*: Zımba vuruşu ya da kazıma yoluyla bir harfin ya da bir tipo işaretinin kalıbını çukur olarak almış paralelkenar. Matrisler el dizgisi hurufatlarının dökümünde ve mekanik dizgide kullanılırlar. (ç.n.)

memurdan bir notla geri dönüyor. İşçi Temsilcileri Sovyetinin ricası üzerine, Bolşaya Podyaçeskaya, 39'a verilen elektrik, *Obşçestvennaya Polza* matbaası için onarılmıştır. Sonunda bir imza.

Uyum içinde ve hatta sevinçle, "baskıncılar" ve "tutuklular" hep birlikte üçüncü sayının çok sayıda kopyasını çıkarıyorlar.

Sonunda polis *İzvestia*'nın nerede basıldığını buluyor. Matbaaya geliyorlar, ama çok geç: bütün kopyalar götürülmüş ve galeler[47] ortadan kaldırılmış. İkinci grev sırasında, 3-4 Aralık akşamına kadar, polis, hareket halindeki "uçan ekip" *Izvsetia*'yı yakalamayı başaramadı. Yakalanma işi, ikinci gün çalışmaya devam ederken, *Naşa Jizn* (Bizim Hayatımız) matbaasında oldu. Kapıların açılması reddedilince, polis onları kırarak açtı. Simanovski şöyle yazar: "Tüfeklerle donanmış silahlı bir bölüğün koruması altındaki polis, elde revolverlerle matbaaya zorla girdi, fakat süngüleri görmelerine rağmen rahat rahat işlerine devam eden matbaa işçilerinin sergiledikleri manzara onları utandırmıştı."

"Biz hepimiz İşçi Temsilcileri Sovyetinin emriyle buradayız" diye açıkladı işçiler, "ve polisin geri çekilmesini istiyoruz, aksi taktirde makinelerin güvenliğinden sorumlu olamayız."

Polisle görüşmeler sürerken ve polis orijinalleri ve provaları toplayıp bunları tablalara mühürlerken ve kalıpları dizerken, tutuklanmış işçiler de hiç vakit kaybetmiyorlardı; askerler ve polisler arasında derhal ajitasyona başladılar, yavaşça Sovyetin onlara yönelik konuşmasını okuyor ve *İzvestia*'yı dağıtıyorlardı. Dizgiciler isimleri alındıktan sonra serbest bırakıldılar, matbaanın kapıları mühürlenip önüne bir polis muhafızı dikildi. Fakat ertesi gün gelen müfettişler hiçbir şey bulamadılar! Kapılar kilitliydi, mühürlere dokunulmamıştı, ama ne dizgiler, ne provalar, ne de orijinaller ortalıkta görünmüyordu. Herşey *Birjevye Vedomosti*'nin (Borsa Gazetesi) matbaasına transfer edilmişti. *İzvestia*'nın altıncı sayısı orada hiçbir engel olmadan basıldı.

6 Kasım akşamı da yine bu türden daha büyük bir olaya tanık olundu: *Novoye Vremya*'nın devasa yazı işlerinin yönetimine el koyuldu. Bir gün sonra, bu nüfuzlu aşağılık gazete olaya iki makaleyle yer ayırdı, bunlardan birinin başlığı şöyleydi: *Resmi pro-*

[47] *Gale*: Matbaacılıkta, kenarlarından ikisi üzerinde bir gönye bulunan ve üzerine elle ya da mekanik olarak tipografi dizgi satırları yerleştirilen madeni levha. (ç.n.)

leter gazete nasıl basılır.

Hikâye "kurban"a şöyle görünüyordu:

> Saat 18:00 sularında yazı işlerine üç genç adam uğradı. Müdür de tesadüfen aynı sırada geldi. Ona ziyaretçiler olduğu bildirildi ve o da onları yazı işleri bürosuna çağırdı.
>
> "Herkesi dışarıya yollayın" dedi içlerinden biri müdüre. "Sizinle yalnız konuşmalıyız."
>
> "Siz üç kişisiniz bense yalnız" dedi müdür; "sizinle tanıklar önünde konuşmayı tercih ederim."
>
> "Sizden herkese yan odada beklemelerini söylemenizi rica ediyoruz, sadece birkaç şey söyleyeceğiz size."
>
> Müdür kabul etti. Sonra ziyaretçiler, Yürütme Komitesinin emriyle geldiklerini, kendilerine *Novoye Vremya*'nın yazı işlerine el koyma ve *İzvestia*'nın yedinci sayısını orada basma talimatı verildiğini söylediler.
>
> "Bunu sizinle tartışamam" dedi müdür. "Burası benim değil; sahibine danışmalıyım."
>
> "Binayı terk edemezsiniz, eğer sahibine ihtiyacınız varsa, ona buraya gelmesini söyleyin" diye yanıtladılar temsilciler.
>
> "Ona telefonda söyleyebilirim."
>
> "Hayır, telefonda yapabileceğiniz tek şey ona buraya gelmesini söylemeniz."
>
> "Tamam."

Müdür vekillerin refakatinde telefona gitti ve Suvorin'den (Jr.) oraya uğramasını rica etti. Suvorin iyi olmadığını söyleyerek bunu reddetti ve yerine yazı kurulunun bir üyesi olan Goldstein'i gönderdi. Goldstein, birkaç noktayı kendi cesaretini göstermek niyetiyle aşırı vurgulaması dışında, olayların gidişatını oldukça doğru bir şekilde anlatır.

> Yazı işlerine geldiğimde gaz lambası sönük ve cadde tamamen karanlıktı. Yazı işleri binasının dışında ve yan tarafında birkaç küçük insan topluluğu gözüme ilişti. Kapının önündeki kaldırımda sekiz-on kişi vardı. Bahçenin iç tarafında, çitin tam yanında ise üç-dört kişi daha vardı. Bir ustabaşı beni karşıladı ve büroya götürdü. Orada yazı işleri müdürü ve büyük ihtimalle işçi olan tanımadığım üç genç adam vardı. İçeri girdiğimde ayağa kalktılar.
>
> "Ne söyleyeceksiniz beyler?" diye sordum.
>
> Yanıt yerine, adamlardan biri bana, İşçi Temsilcileri Sovyetinin *İzvestia*'nın gelecek sayısının *Novoye Vremya* matbaasında basıl-

masına yönelik talimatlarını içeren bir kağıt verdi. Emir, bir kağıt parçasına yazılmış ve lastik mühürle damgalanmıştı.

"Sıra sizin yazı işlerine geldi" dedi habercilerden biri bana. "Bununla ne demek istiyorsunuz?" diye sordum.

"Gazetemizi daha önce *Rus*, *Naşa Jizn*, *Sin Otyeçestva* ve *Birjevye Vedomosti*'de bastık ve şimdi de burada basacağız. Suvorin adına, işimizi bitirene kadar bizi ihbar etmeyeceğinize dair şeref sözü vermelisiniz."

"Suvorin adına konuşamam ve kendi adıma şeref sözü vermeye de niyetim yok."

"Bu durumda sizi buradan çıkarmayacağız."

"Zor kullanacağım, sizi uyarıyorum silahlıyım."

"Biz de sizin kadar silahlıyız" diye yanıtladı temsilciler revolverlerini çıkararak.

"Bekçiyi ve ustabaşını çağır" dediler müdüre.

Müdür yüzüme baktı ne yapayım derecesine. Omuzlarını silktim. Bekçiyi çağırdılar ve pöstekisini çıkarmasını istediler. Ustabaşı da büroya çağrıldı. Hepimiz tutuklandık. Bir dakika sonra bir kalabalığın merdivenlerden çıktığını duydum. Büronun kapısında ve bekleme odasında insanlar vardı.

İşgal gerçekleşmişti.

Üç temsilci, aşırı hareketli bir şekilde bir içeri bir dışarı gidiyorlardı.

"Bakar mısınız, sorabilir miyim" dedim temsilcilerden birine, "hangi makineyi kullanmayı düşünüyorsunuz?"

"Rotatif makinası."

"Ya zarar verirseniz?"

"Onu çalıştıracak çok iyi bir adamımız var."

"Ya kağıtlar?"

"Sizinkileri alacağız."

"Ama bu hırsızlık!"

"Başka çaremiz yok ..."

Sonunda bay Goldstein boyun eğdi, sessiz kalmaya söz verdi ve gitmesine izin verildi:

Aşağıya indim. Bahçe yolu tamamen karanlıktı. Bahçe kapısının hemen yanında, bekçiden alınan pöstekiyi giymiş revolverli bir "proleter" nöbet tutuyordu. Diğeri bir kibrit yaktı, üçüncüsü de anahtarı kilide soktu. Kilit döndü, kapı açıldı ve dışarı çıktım.

Gece sakin geçti. Kendisine, hiçbir şey söylemeyeceğine dair yemin ederse gidebileceği söylenen yazı işleri müdürü, gitmeyi

reddetti. Proleterler kalmasına izin verdiler. Dizgi işi çok yavaş ilerliyordu ve kopya çok seyrek aralıklarla çıkıyordu. Baskı için son malzemeler henüz gelmemişti. Müdür işi hızlandırmak için öneride bulunduğunda, yanıt şöyle oldu: "Aceleye gerek yok, daha çok zamanımız var!" Her ikisi de çok tecrübeli olan mizanpajcı ve tashihçi, sabah 5:00'a kadar çalıştılar.

Dizgi 6:00'da bitti. Daha sonra matris kalıplarını vurmaya ve stereotipleri dökmeye başladılar. Grev yüzünden stereotip için ocağı ısıtacak gaz yoktu. İki işçi bir yere gönderildi ve gaz geldi. Bütün dükkânlar kapalıydı, ama bütün gece boyunca hiç zorlanmadan yemek sağlandı. Dükkânlar proleterler için açıldı. Saat 7:00'da resmi proleter gazete basılmaya başlandı. Rotatifi kullanıyorlar ve verimli bir şekilde çalışıyorlardı. Baskı 11:00'a kadar devam etti. Sonra matbaa temizlendi, gazete tomarları taşındı ve dışarıda yeterli sayıda toplanmış olan at arabalarına yüklendi. Polis bütün bunları ertesi gün öğrendi ve çok şaşırdı.

İş bittikten yalnızca bir saat sonra, bir bölük piyade, birkaç Kazak ve birkaç üniformalı kapıcı eşliğindeki bir polis birliği, *İzvestia*'nın yedinci sayısına el koymak için Matbaa İşçileri Sendikasının binalarını bastı. Güçlü bir direnişle karşılaştılar. Onlara eldeki nüshaların (basılan 35.000'den yalnız 153'ü) gönüllü olarak teslim edilmeyeceği söylendi. Sendika binalarının polis baskınına uğradığını duyan birçok matbaadan işçi, sonraki gelişmeleri gözlemlemek için, Kasım grevinden sonra daha yeni başladıkları işlerini tekrar durdurdular. Polis bir anlaşma önerdi: orada olanlar başlarını çevireceklerdi, polis de *İzvestia* nüshalarını kapacaktı ve resmi kayıtlarda ele geçirmenin zorla olduğu ifade edilecekti. Fakat bu anlaşma öfkeli bir şekilde reddedildi. Polis zor kullanmayı göze almadı ve tek bir *İzvestia* nüshası alamadan tam bir savaş düzeni içinde geri çekildi.

Novoye Vremya yazı işlerinin ele geçirilmesinden sonra, şehir valisi polis yönetimine, ileride bölgelerinde benzer bir ele geçirme olduğunda bütün polis memurlarının sert bir biçimde cezalandırılacağını bildirdi. Yürütme Komitesi, sadece genel grevler sırasında ortaya çıkan *İzvestia*'nın, gerektiğinde aynı şekilde basılmaya devam edileceğini ilân ederek yanıt verdi. Ve gerçekten de, Aralık grevi sırasında, İkinci İşçi Temsilcileri Sovyeti (birincinin tutuklanmasından sonra) dört *İzvestia* sayısı daha yayınladı.

Novoye Vremya'nın yayınladığı yazı işlerine yapılan baskının ayrıntılı raporu, hiç beklenmeyen bir sonuç doğurmuştu. Taşradaki devrimciler bu modelden yararlandılar ve ondan sonra devrimci yazını yayınlamak için matbaa işgalleri tüm Rusya'ya geniş ölçüde yayıldı. Bununla birlikte "ele geçirme" sözcüğü sadece belli kayıtlar koyarak kullanılmalıdır. Müdürlerin sadece bir şey –sorumluluktan kaçmak– istediği ve bu yüzden tutuklanmaya tamamen hazır olduklarını ifade ettikleri liberal gazetelerin yazı işlerinden söz etmiyoruz. Fakat *Novoye Vremya* da dahil, en çok reklâmı yapılan olayda bile, bütün personelin aktif ya da pasif sempatisi olmasaydı ele geçirme olanaksız olurdu. Bir defasında işgal önderi sorumluluğu yazı işleri personelinden alarak bir "kuşatma durumu" ilân etmişti, kuşatılanlarla kuşatanlar arasındaki ayrım ortadan kalkmıştı, "tutuklu" dizgiciler devrimci metinleri dizmek için can atıyorlardı, makine operatörü baskıda yerini almıştı ve müdür hem kendi adamlarını hem de diğerlerini daha hızlı çalışmaları için teşvik ediyordu. Başarı, dikkatle hazırlanmış bir ele geçirme planıyla ve fiziksel güçle değil, onsuz Sovyetin hiçbir faaliyetinin anlaşılamayacağı o devrimci birlik atmosferiyle güvenceye alındı.

İlk bakışta, Sovyetin gazetesini basmak için niçin riskli bir yöntem olan gece baskınlarını seçtiğini anlamak zor olabilir. Sosyal demokrat basın o sırada oldukça açık bir şekilde çıkıyordu. Onun niteliği *İzvestia*'dan biraz farklıydı. O, Sovyetin kararlarını yayınlıyor ve toplantılarını tam olarak haber yapıyordu. Doğru, *İzvestia* neredeyse yalnız genel grev dönemlerinde, diğer basın sessizken ortaya çıkıyordu. Fakat Sovyetin yasal sosyal demokrat gazeteleri grevden muaf tutması ve böylece burjuva basının yazı işlerine baskın düzenleme mecburiyetinden kendini kurtarması mümkün olmaz mıydı? Yine de bunu yapmadı. Neden?

Eğer soru yalıtık olarak ele alınırsa yanıtlanamaz. Ama Sovyeti, kökenleri ve bütün taktikleriyle bir bütün olarak, kendini düşmana uyarlayamadığı ve uyarlamak istemediği, alanını kahramanca genişleterek ve yolu üzerindeki bütün engelleri silip süpürerek dosdoğru ilerlediği o devrimin en yüksek gerilim anındaki en yüce haklarının örgütlü cisimleşmesi olarak görürsek herşey netleşir. Tüm yaşamın durma noktasına geldiği genel grevler sırasında, eski rejim Hükümet Gazetesi'ni kesintisiz basmayı sürdürmeyi bir onur

meselesi saydı ve bunu askeri birliklerinin koruması altında yaptı. Sovyet bunun karşısına, devrimin kendi gazetesini yayınlanmasını güvence altına alan silahlı işçi müfrezeleriyle çıktı.

MUHALEFET VE DEVRİM

Düzeni sağlamaktan uzak olan Çarın bildirgesi, Rus toplumunun iki kutbu arasındaki çelişkinin tüm büyüklüğüyle ortaya çıkmasına yardımcı oldu: soyluluk ve bürokrasinin gerici pogrom mantığı, ve işçi devrimi. İlk günler, daha doğrusu ilk saatler sırasında, bildirge muhalefetin en ılımlı unsurlarının ruh halinde hiçbir değişiklik yapmamış gibi göründü. Ancak, bu sadece görünüşteydi. 18 Ekimde sermayenin en güçlü örgütlerinden biri olan Dökümcüler Danışma Bürosu Kont Witte'ye şöyle yazıyordu: "Şunu açıkça söylemeliyiz: Rusya yalnızca gerçeklere inanır; onun kanı ve sefaleti laflara inanmasına daha fazla izin vermeyecektir." Büro, tam bir genel af talebini ileri sürerek, devrimci kitleler tarafından uygulanan açık şiddetin büyük ölçüde sınırlandırılmış olmasından ve duyulmadık bir disiplinle ilerlemelerinden "özel bir memnunlukla söz etmektedir." Kendi bildirimine göre "teoride" genel oy hakkının bir savunucusu olmaksızın, Büro, "politik bilincini ve parti disiplinini böylesi bir güçle ortaya koyan işçi sınıfının, yaygın öz-yönetime katılması gerektiği" kanaatine vardı.

Tüm bunlar yüce gönüllü ve hoşgörülü fikirlerdi, ama yazık ki çok kısa ömürlüydüler. Bunun tümüyle kötü niyetli bir hareketten ibaret olduğunu söylemek çok kaba olurdu. Şüphesiz ki, yanılsama bu sorunda önemli bir rol oynadı: sermaye, hâlâ, uzun erimli politik reformların, sanayinin uçuş takımlarının önündeki engellerin kalkmasını derhal mümkün kılacağı umuduna sahipti. Bu, girişimcilerin çoğunluğu değilse bile önemli bir kesiminin, bizzat Ekim grevine karşı dostça bir tarafsız tutum alması gerçeğini açıklar.

Fabrikaların neredeyse hiçbiri kapatılmadı. Moskova bölgesindeki mühendislik işlerinin sahipleri, Kazakların hizmetlerini geri çevirmeye karar verdi. Ancak mücadelenin politik hedeflerine karşı duyulan sempatinin en olağan ifadesi Ekim grevi dönemi boyunca ücretlerin ödenmesiydi. Sanayinin "kanun egemenliği" altında gelişmesini beklerken, liberal girişimciler, bu gideri özel üretim maliyetleri başlığı altına kaydetmeye tamamen hazırdılar. Bununla birlikte, sermaye işçilere bu grev günleri için ödeme yaparken, bunu son kez yaptığını da çok açıkça gösterdi. İşçilerin hareket gücü, onlara uyanık olma zorunluluğunu göstermişti. Sermayenin en düşkün olduğu umutlar gerçekleşmeden kaldı: kitlelerin hareketi bildirgeden sonra durulmadı, tam tersine her geçen gün gücünü, bağımsızlığını, toplumsal devrimci karakterini daha açıkça sergiledi. Şeker sanayisinin plantasyon sahipleri, topraklarının müsadere edilmesiyle tehdit edilirken, kapitalist burjuvazi de, ücretleri yükselterek ve çalışma gününü kısaltarak, işçilerin önünde adım adım geri çekilmek zorunda kaldı.

1905'in son iki ayında en yüksek noktasına ulaşan devrimci proletarya korkusunun yanı sıra, sermayeyi hükümetle acil bir ittifaka iten daha dar, fakat hiç de daha az yakıcı olmayan çıkarlar söz konusuydu. İlk sırada, alelade ama karşı konulmaz para ihtiyacı ve girişimcilerin saldırılarının olduğu kadar arzularının da konusu olan Devlet Bankası geliyordu. Bu kurum, Witte'nin mali yönetiminin on yılı boyunca büyük ustası olduğu otokrasinin "ekonomi politikası"nın hidrolik presi olarak hizmet etti. Büyük sanayi işletmelerinin yaşamı ve ölümü, banka işlemlerine ve bunlarla birlikte de başbakanın görüşlerine ve sempatilerine bağlıydı. Anayasaya aykırı borçlanmalar, hayali senetlerin iskonto ettirilmesi, ekonomi politikası alanındaki yaygın kayırmacılık, bu ve diğer etkenler, sermayenin muhalif bir güce dönüşmesine büyük ölçüde katkıda bulundu. Ancak banka, savaşın, devrimin ve ekonomik krizin üç misli etkisi altında işlemlerini minimuma indirince, pek çok kapitalist gerçekten çok müşkül durumda kaldı. Bundan böyle genel politik perspektifleriyle ilgilenmediler; ne pahasına olursa olsun paraya ihtiyaçları vardı. 19 Ekim saat 14:00'da Kont Witte'ye "laflara inanmıyoruz" dediler, "bize gerçekleri ver." Kont Witte elini Devlet Bankası'nın kasasına attı ve onlara "gerçekler"i verdi.

Bol bol gerçekler.

İskonto hacmi birdenbire fırladı; 1904'te aynı dönemde 83,1 milyon rubleyken, Kasım ve Aralık 1905'te 138,5 milyon ruble oldu. Özel bankalara verilen krediler ise daha fazla yükseldi; 1904'te 39 milyon olmasına karşın, 1 Aralık 1905'te 148,2 milyon ruble. Tüm diğer işlemler benzer bir artışa maruz kaldı. "Rusya'nın kanı ve sefaleti", kapitalist bir sendikanın attığı bu slogan, gördüğümüz gibi, Witte hükümeti tarafından lâyıkıyla hesaba katılmıştı. Sonuç, "17 Ekim Birliği"nin kurulmasıydı. Bu parti, politik bir manevradan ziyade, sıradan bir rüşvetten doğmuştu. İşçi Temsilcileri Sovyeti, kendi mesleki ya da politik birliklerinde örgütlenmiş girişimciler şahsında ilk kez kararlı ve bilinçli bir düşmanla yüz yüze geldi.

Ancak Oktobristler açık bir karşı-devrimci konumu daha baştan benimserken, o günlerde en dokunaklı politik rolü, alt orta sınıfın ve entelektüel radikallerin partisi oynadı. Bu parti altı ay sonra, Tauride Sarayı sahnesinde tüm sahteliğiyle alışılmadık bir klasik ıstırap gösterisi sergileyecekti. Kadet Partisini kastediyoruz.

Anayasal-Demokratik Partinin (Kadetler) kuruluş kongresi, Ekim grevinin tam zirvesinde yapılıyordu. Temsilcilerin yarıdan azı kongreye ulaştı; geri kalanlar demiryolu grevi nedeniyle bulundukları yerde çakılı kalmışlardı. 14 Ekimde yeni parti olaylar karşısındaki tutumunu şu şekilde tanımladı: "Savunulan taleplerde tümüyle mutabık oluşumuz dolayısıyla parti, grev hareketi ile tam bir dayanışma içinde olduğunu ilân etmeyi görevi sayar. Parti, amaçlarına iktidar temsilcileriyle müzakereler yaparak ulaşma fikrini koşulsuz biçimde (koşulsuz biçimde!) reddeder. Parti, bir çatışmayı engellemek için elinden gelen herşeyi yapacaktır, ancak bunun başarısız olması ihtimaline karşı, sempati ve desteğinin halkın yanında olduğunu önceden ilân eder." Üç gün sonra Çarın bildirgesi imzalandı. Devrimci partiler sonunda gizlilik belâsından kurtulmuşlardı ve, alınlarındaki kanı ve teri silmeye vakit bulamadan, kitlelere seslenerek ve kitleleri mücadele için birleştirerek, halk kitleleri arasına balıklama daldılar. Halkın yüreğinin devrim çekiciyle yeniden dövüldüğü büyük bir andı bu.

Kadetler, bu fraklı politikacılar, taşra meclislerinin bu temsilcileri, böyle bir durumda ne yapabilirdi ki? Pasif bir şekilde anayasal

suların akmaya başlamasını beklediler. Bir bildirge vardı, fakat parlamento yoktu. Ve onun ne zaman ve nasıl geleceğini ya da gelip gelmeyeceğini bilmiyorlardı. Gizli hayalleri devrimi bizzat kendisinden korumaktı, ancak bunu gerçekleştirmenin hiçbir yolunu göremiyorlardı. Halk mitinglerinde tehlikeye atılmaya cesaret edemiyorlardı. Basınları, yumuşaklıklarını ve ödleklikliklerini açığa vuruyordu. Yaygın bir şekilde okunmuyorlardı. Böylece Rus devriminin bu en sınayıcı döneminde, Kadetler kendilerini aktif politik yaşamın dışında buldular. Bir yıl sonra bunu tümüyle kabul eden Milyukov kendi partisini haklı çıkarmaya çalıştı; ağırlığını devrimden yana koymadığı için değil, fakat devrimi durdurmaya kalkışmadığı için. "Anayasal-Demokratik Parti gibi bir parti tarafından düzenleniyor olsa dahi herhangi bir protesto" diye yazıyordu ikinci Duma seçimleri döneminde, "1905'in son aylarında tümüyle imkânsızdı. Partiyi, zamanında Troçkizmin devrimci hayallerine, mitingler düzenleyerek karşı çıkmayı başaramamakla kınayanlar halk mitinglerine katılan demokrat izleyicilerin ruh halini anlamıyorlar ya da unuttular." "Halkın" partisinin savunması işte bu: çirkin suratıyla halkı tiksindireceğinden, onun karşısına çıkmaya cesaret edemedi.

Birlikler Konfederasyonu, bu dönemde daha az alçakça bir rol oynadı. Radikal entelijensiya Ekim grevininin genelleşmesine aktif biçimde yardımcı oldu. Grev komiteleri örgütleyerek ve kendi namına heyetler göndererek, işçilerin doğrudan etki alanı dışında kalan kurumların faaliyetlerini durdurdular. Kır ve şehir konseylerinde, bankalarda, bürolarda, mahkemelerde, okullarda ve hatta Senatoda bu yolla iş durduruldu. Entelijensiyanın sol kanadı tarafından İşçi Temsilcileri Sovyetine sunulan maddi yardımın rolü hiç de önemsiz olmadı. Buna rağmen, Birlikler Konfederasyonu'nun muazzam rol oynadığı yolunda, Rusya'da ve Batıda burjuva basın tarafından yaratılan tablo, halk içindeki faaliyetlerine bakacak olursak saçma görünür. Birlikler Konfederasyonu devrimin lojistiğiyle meşgul oldu ve en iyi durumda bir yardımcı savaş birimi olarak hareket etti. Önder bir konum iddiası hiç olmadı.

Peki gerçekte bunu yapabilir miydi? Birliğin tipik üyesi, kanatları tarih tarafından kırpılmış eski usul tahsilli bir dar kafalıydı ve aynen de öyle kaldı. Devrim onu ayağa kaldırdı ve kendisinden

daha yukarılara çıkardı. Onu günlük gazetesinden mahrum etti, elektrik ışığını söndürdü ve kararmış duvara ateşten harflerle, muğlak olmasına rağmen, yeni ve büyük ideallerin adlarını yazdı. İnançlı olmak istiyordu, ancak cesaret edemiyordu. Ona radikal bir kararı kaleme alırken değil de, kendi çay masasında otururken bakarsak, belki ruhunun dramı hakkında daha iyi bir fikir edinebiliriz.

* * *

Grev sona erdikten bir gün sonra, alt orta sınıf radikalizminin normal kentli atmosferinde yaşayan, tanıdığım bir aileyi görmeye gittim. Büyük boy gazete sayfalarına henüz basılmış olan parti programımız yemek odasının duvarına asılıydı: grevden sonra yayınlanan sosyal demokrat gazetenin ilk nüshasına ilâve gibi duruyordu. Tüm aile heyecan içindeydi.

"İyi, iyi hiç fena değil!"

"Nedir fena olmayan?"

"Bunu nasıl sorabilirsin? Bu sizin kendi programınız! Okusana şurada yazanı."

"Onu okumak için pek çok kereler fırsatım olmuştu."

"Beni dinle o zaman. Harfi harfine şöyle diyor: «Parti, Çar otokrasisini yıkmayı acil politik hedefi olarak koyar» beni duyuyor musun, yıkmayı! «ve onun yerine demokratik bir cumhuriyet koymayı» bir cumhuriyet! Bunun ne anlama geldiğini anlıyor musun?"

"Anladığımı sanıyorum."

"Fakat bu yasal olarak basıldı, polisin gözleri önünde açıktan satılıyor, Kışlık Saray'ın önünde bunu beş kopeğe alabilirsin! Çar otokrasisinin yıkılması, satış fiyatı beş kopek! Hadi dene de kendin gör!"

"Peki hoşuna gitti mi?"

"Benim hoşuma gidip gitmemesi ne fark eder, benden bahsetmiyoruz ki. Onunla yüzleşmek zorunda olanlar *onlar*, Peterhoftakiler. Ben sana sorayım: *onların* hoşuna gider mi?"

"Şüpheliyim."

Hepsinin içinde en heyecanlı olan *aile reisi* idi. Daha iki üç hafta önce, çok genç yaşlardan itibaren popülist önyargıların içine

işlediği küçük burjuvazinin kör nefretiyle sosyal demokrasiden nefret etmişti; bugün ona karşı, saygıyla korku arasında, tümüyle farklı duygular besliyordu.

"Bu sabah bu programı İmparatorluk Halk Kütüphanesinin bürosunda okuyorduk. Biliyorsun, gazetenin aynı baskısı oraya da verildi. O beyleri bir görecektin! Müdür iki muavinini ve beni odasına çağırdı, kapıyı kilitledi ve programı bize yüksek sesle A'dan Z'ye okudu. Şerefim üzerine yemin ederim ki hepimizin nefesi kesildi. Müdür bana «buna ne diyorsun?»" dedi.

"«Siz buna ne diyorsunuz efendim?» diye yanıt verdim."

"«Biliyorsunuz» dedi «dilim tutuldu. Kısa bir süre önce bir polisi gazetede eleştirmek suçtu. Bugün majeste İmparatora açıkça defol diyorlar. Bu insanlar etik değerlere falan aldırmıyorlar, hayır kesinlikle aldırmıyorlar. Ne düşünüyorlarsa söylüyorlar.» Sonra muavinlerden biri «yazı biraz ağır olmuş, öyle değil mi, daha hafif bir tarz gerekli.» Müdür ona gözlüklerinin üzerinden baktı ve şöyle dedi, «bu pazar magazini değil, sevgili beyim, bu bir parti programı.» Ve Halk Kütüphanesi'ndeki bu beylerin son söyledikleri neydi biliyor musun? Birbirlerine şunu sordular: Sosyal demokrat partiye nasıl katılınır? Buna ne dersin?"

"Hoşuma gitti."

"Şey sahi nasıl katılınır?" diye sordu ev sahibim ufak bir tereddütle.

"Bundan daha kolay bir şey olamaz. Temel şart programı destekliyor olmandır. Sonra yerel örgütüne girersin ve düzenli aidatlarını ödersin. Programı beğendin, değil mi?"

"Lanet olsun, hiç de fena değil, bunu kimse inkâr edemez. Fakat ya mevcut durum hakkında ne düşünüyorsun? Sosyal demokrat bir gazetenin yazarı olarak konuşma, yalnızca kendin olarak, dobra dobra yanıt ver. Elbette demokratik bir cumhuriyete giden yol uzun, ancak anayasanınki şuracıkta, öyle değil mi?"

"Hayır, bana göre cumhuriyet daha yakın, anayasa da sana göründüğünden çok daha uzak."

"Fakat, lanet olsun şimdi bir anayasamız yok mu? Bu bir anayasa değil mi?"

"Hayır, bu sadece sıkıyönetime bir geçiş."

"Ne? Saçma. Bu sizin gazeteci jargonunuz. Söylediğin şeye i-

nanıyor olamazsın. Bu çılgınca bir laf."

"Hayır, bu su katılmadık gerçeklik. Devrimin gücü ve cüreti büyüyor. Fabrikalarda, sokaklarda olanlara bak. Duvarına iğnelediğin gazete sayfasına bak. On beş gün önce onu oraya koymazdın. Az önce bana sorduğun soruyu şimdi ben sana sorayım: *onlar*, Peterhof'takiler, tüm bunlar hakkında ne düşünüyorlar? Biliyorsun, hâlâ hayattalar ve hayatta kalmak istiyorlar. Ve ordu hâlâ ellerinde. Savaşmadan teslim olacaklarına dair ufak bir umudun var mı? Hayır, inan bana gitmeden önce ellerinden geleni yapacaklar, son süngülerine kadar."

"Ya bildirge? Genel af? Bunlar gerçek, öyle değil mi?"

"Bildirge sadece geçici bir ateşkes ilânı, bir soluklanma molası. Ya Af? Pencereden Peter ve Paul Kalesi'nin siluetini görebilirsin, sapasağlam duruyor. Kresti Cezaevi de öyle. Ve Gizli Siyasi Polis Departmanı da. Benim samimiyetimden şüphe ediyorsun, peki ama sana şunu söyleyeyim: Kişisel olarak ben genel aftan tümüyle yararlanabilir durumdayım, fakat yasal statüye kavuşmak için hiçbir acelem yok. Tüm iş bitene kadar sahte pasaportumla yaşamayı sürdüreceğim. Bildirge benim yasal statümü de taktiklerimi de değiştirmedi."

"Ama sen ve yoldaşların belki de bu durumda daha ihtiyatlı bir politika izlemelisiniz."

"Ne gibi?"

"Otokrasinin yıkılmasından bahsetmekten sakınmak gibi."

"Yani daha nazik bir dil kullanırsak, Peterhof'un cumhuriyeti ve toprakların müsaderesini onaylayacağını düşündüğünü mü söylüyorsun?"

"Hmm Sanırım herşeye rağmen abartıyorsun."

"Göreceğiz. Hoşça kal. Sovyet toplantısına gidiyorum. Ama partiye katılma meselesine ne diyorsun? Söylemen yeterli, seni hemen kaydederiz."

"Sağol sağol Vakit bol Durum çok belirsiz Sonra konuşuruz Güle güle, umarım işler yolunda gider!"

KASIM GREVİ

Ekim hükümeti sualtındaki binlerce kayanın ortasında, bir tehlikeden diğerine yolunu el yordamıyla arıyordu. Nereye gidecekti? Bunu kendisi de bilmiyordu.

26 ve 27 Ekimde Petersburg'dan üç tüfek menzili uzaklıktaki Kronştad'da aniden bir ayaklanma patlak verdi. Askerler arasında politik bakımdan bilinçli olanlar kitleyi zaptetmeye çalıştı, fakat öfke kendiliğinden patladı. Ordu içindeki en iyi unsurlar, bu hareketi durduramayacaklarını anlayınca onun başına geçtiler. Ancak yetkililer tarafından kışkırtılan birtakım serserilerin pogromlarına engel olmayı başaramadılar. Bunda en büyük rolü, denizcilerin en cahillerini de kendileriyle birlikte sürükleyen Kronştad'ın ünlü mucizevi işçisi Ioann'ın çeteleri oynadı. 28 Ekimde Kronştad'da sıkıyönetim ilân edildi ve talihsiz ayaklanma ezildi. Askerlerin ve denizcilerin en iyileri idam tehdidiyle yüz yüze geldiler.

Kronştad kalesinin zapt edildiği gün, hükümet Polonya'nın bütününü sıkıyönetim altına alarak, ülkeye sert bir uyarı verdi; varlığının on birinci gününde bildirge hükümetinin Peterhof kamarillasının[48] önüne attığı ilk büyük kemik buydu. Kont Witte, bu adımın tüm sorumluluğunu üzerine aldı; bir hükümet bildirisinde Polonyalıların ayrılmak için "küstah" (!) bir girişimde bulundukları yalanını söyledi ve tehlikeli bir yola girmemeleri için onları uyardı, "bu ilk kez olmuyordu." Ertesi gün, kendisini Trepov'un tutsağı

[48] *Kamarilla*: İspanya krallarının ya da devlet başkanlarının çevresindeki insanlara takılan küçültücü ad. Aynı zamanda geniş bir anlamda, bir hükümetin işlerini entrika ve hileyle yöneten insan grubu. (ç.n.)

olarak bulmamak için, çark edişin yollarını döşemek zorunda kaldı; "Polonyalıların aşırı duyarlı" oldukları mevcut durumda, hükümetin, güncel olaylardaki gelişmelerin olası sonuçlarını önceden tahmin edip bu olayları değerlendirmediğini itiraf etti. Böylece, sıkıyönetim bir bakıma anayasanın Polonya halkının politik mizacına övgüsüydü.

Çernigov, Saratov ve Tambov eyaletlerinde, toprak sorunu patlak veren bazı bölgeler 29 Ekimde sıkıyönetim altına alındı. Öyle görünüyor ki, Tambovlu mujikler de "aşırı duyarlılık"tan mustaribdiler.

Liberal cemaatin dişleri korkudan takırdamaya başladı. Liberaller Witte'yi ne kadar hor görerek yüzlerini buruşturmuşlarsa da, yine de ona içten inanıyorlardı. Ancak şimdi, Durnovo kendinden emin bir şekilde Witte'nin sırtına basarak yükselmişti; ve Durnovo, Cavour'un özdeyişini –"aptalları yönetmenin yöntemi ablukadır"– kendi kılavuzluğunun teorisi haline getirecek kadar da akıllıydı.

Devrimci içgüdüleri işçilere, karşı-devrimin bu açık saldırısının cezasız kalmasına izin vermenin, onun küstahlığını teşvik edeceğini söylüyordu. 29-30 Ekimde ve 1 Kasımda, Sovyet tarafından, Petersburg sanayi tesislerinin çoğunu kapsayan ve şiddetli protesto çağrıları yapılan kitle mitingleri düzenlendi.

1 Kasımdaki kalabalık ve patırtılı bir mitingde, Sovyet üyelerinin ezici çoğunluğu, hararetli bir tartışmadan sonra aşağıdaki kararı kabul etti:

> Hükümet cesetler üzerinde yürümeye devam ediyor. Kendi haklarını ve halkın özgürlüğünü savunmak için ayağa kalkan Kronştad'ın cesur asker ve denizcilerini askeri mahkemelerde yargılıyor. Ezilen Polonya'nın boynuna sıkıyönetim kemendini geçirdi.
>
> İşçi Temsilcileri Sovyeti, Petersburg'un devrimci proletaryasını, yenilmez gücünü çoktan göstermiş bir politik genel grev ve kitlesel protesto mitingleri aracılığıyla, Kronştad'ın devrimci askerleri ve Polonyalı devrimci işçilerle kardeşçe dayanışma göstermeye çağırıyor.
>
> Yarın, 2 Kasımda, öğlen 12:00'da, Petrsburg işçileri aşağıdaki sloganlar altında iş bırakacaklardır: Kahrolsun askeri mahkeme! Kahrolsun ölüm cezası! Kahrolsun Polonya ve Rusya'nın her tara-

fındaki sıkıyönetim!

Çağrının başarısı tüm beklentilerin üzerindeydi. Pek çok fedakârlık gerektiren Ekim grevinin durmasının üzerinden yaklaşık iki hafta geçmiş olmasına rağmen, Petersburg işçileri olağanüstü bir oybirliğiyle iş durdurdular. Sovyette temsil edilen bütün büyük tesisler ve fabrikalar saat 12:00'dan bir saniye önce grevdeydiler. O güne kadar politik mücadeleye katılmayan birçok orta ve küçük sanayi işletmesi greve katıldı, temsilciler seçti ve onları Sovyete gönderdi. Petersburg demiryolu merkezinin bölge komitesi Sovyetin kararını onayladı ve Finlandiya demiryolu hariç bütün demiryolları çalışmayı kesti. Kasım grevine katılan tüm işçi sınıfı grevcilerinin toplam sayısı, sadece Ocak grevini değil Ekim grevini de geçti. Posta ve telgraf servisleri, atlı araba sürücüleri, atlı tramvaylar ve tezgâhtarların çoğunluğu grev yapmadılar. Gazeteler arasında, sadece *Hükümet Haberleri, Petersburg Şehir Valiliği Gazetesi* ve *İzvestia* yayınlandı, ilk ikisi askeri birliklerin, üçüncüsü ise silahlı işçi müfrezelerinin koruması altındaydı.

Kont Witte tümüyle gafil avlanmıştı. İki hafta önce iktidar kendi eline geçtiğinden beri, tüm yapması gerekenin yol göstermek, teşvik etmek, engel olmak, tehdit etmek ve yönetmek olduğunu düşünüyordu. Kasım grevi, hükümetin riyakârlığına karşı proletaryanın bu öfkeli protestosu, büyük devlet adamını şaşkına çevirmişti. Hiçbir şey, onun devrimci olayları anlamaktaki mutlak başarısızlığını, bu olaylar karşısındaki çocukça şaşkınlığını ve aynı zamanda inatçı kibrini gösteren, proletaryayı yatıştıracağını umduğu şu telgraftan daha tipik değildir. Metnin tamamı şöyle:

> İşçi kardeşler, işe geri dönün, ayaklanmadan vazgeçin, karılarınızı ve çocuklarınızı düşünün. Kötü tavsiyelere kulak vermeyin. Çar bize işçilerin sorunlarına özel bir ilgi göstermemizi emretti. Bu amaçla İmparator Hazretleri işçilerle işverenler arasında hakkaniyetli ilişkiler kurmak üzere bir Ticaret ve Sanayi Bakanlığı kurdu. Bize zaman verin, sizin için mümkün olan herşey yapılacaktır. Sizin tarafınızda olan ve sizin iyiliğinizi isteyen bir adamın öğütlerini dinleyin. Kont Witte.

Korkakça bir nefretin, cebindeki bıçağı saklı tutarak, dostça bir alçakgönüllülük pozuna girdiği bu utanmaz telgraf alınıp 3 Kasım-

daki Sovyet toplantısında herkese açıklandığında, bir öfke fırtınasına yol açtı. Tarafımızca önerilen yanıt ateşli bir kararlılıkla derhal onaylandı ve ertesi gün *İzvestia*'da yayınlandı. İşte metin:

> Kont Witte'nin "kardeş işçiler"e gönderdiği telgraftaki notu almış olan İşçi Temsilcileri Sovyeti, herşeyden önce Çarın gözdesinin Petersburg işçilerine kendi "kardeşler"i olarak hitap etmeye kalkışmasındaki fevkalâde laubaliliğe müthiş şaşırdığını ifade etmek istemektedir. Proleterler ve Kont Witte arasında hiçbir akrabalık yoktur.
>
> Sovyet, sorunun özüne ilişkin olarak şunu ilân eder:
>
> 1. Kont Witte bizi karılarımızı ve çocuklarımızı düşünmeye çağırıyor. Yanıt olarak, İşçi Temsilcileri Sovyeti, bütün işçileri, Kont Witte iktidara geldiğinden beri işçi sınıfı saflarına kaç tane dul ve yetimin eklendiğini saymaya çağırıyor.
>
> 2. Kont Witte, Çarın çalışan insanlara karşı nazik ilgisine dikkat çekiyor. İşçi Temsilcileri Sovyeti Petersburg proletaryasına 9 Ocaktaki Kanlı Pazarı hatırlatır.
>
> 3. Kont Witte "zaman" istiyor ve işçiler için "mümkün olan herşeyi" yapmaya söz veriyor. İşçi Temsilcileri Sovyeti Witte'nin Polonya'yı askeri cellâtlara teslim etmek için zaman bulduğunu biliyor ve İşçi Temsilcileri Sovyetinin Kont Witte'nin devrimci proletaryayı boğmak için mümkün olan herşeyi yapacağına dair en ufak bir şüphesi yok.
>
> 4. Kont Witte kendisine, bizim tarafımızda ve bizim iyiliğimizi isteyen bir adam diyor. İşçi Temsilcileri Sovyeti, Çarın gözdelerinin lütuflarına ihtiyacı olmadığını ilân eder. Genel, eşit, doğrudan ve gizli oy hakkı temelinde bir halk hükümeti talep eder.

Malûmat sahibi olanlar, grev yapan "kardeşler"inin mektubunu aldığında Kontun astım krizine tutulduğunu anlatıyorlardı.

5 Kasımda Petersburg telgraf bürosu şunu bildiriyordu: "Askeri mahkemenin kullanılması ve Kronştad kargaşasında yer alan erlerin idamına ilişkin taşraya yayılan söylentiler (!) nedeniyle, böylesi söylentilerin ham (?) ve temelsiz olduğunu bildirmek için yetkilendirildik.... Kronştad olaylarında yer alanlar askeri mahkemede yargılanmadılar ve yargılanmayacaklar." Bu kesin ifade hükümetin grev karşısında teslim olduğu anlamına geliyordu. Protestolara katılan Petersburg proletaryasının sermayenin ticari ve sınai hayatını geçici bir duraklamaya uğrattığı sırada, "taşradaki söylenti-

ler"e çocukça atıfta bulunmak, şüphesiz bu gerçeği gizleyemezdi. Hükümet, Polonya sorununda, oradaki "kargaşa diner dinmez", Polonya Krallığı eyaletlerindeki sıkıyönetimi kaldıracağını vaat ederek taviz vermeye ise daha önce başlamıştı.[49]

5 Kasım akşamı, Yürütme Komitesi, en uygun psikolojik anın geldiğine karar vererek, Sovyete grevi sona erdirmeyi teklif etti. O anki politik durumun bir tasviri olarak, Yürütme Kurulu raportörü tarafından yapılan konuşmayı aktarıyoruz:

> Kronştad denizcilerinin askeri mahkeme tarafından değil, fakat bir askeri bölge mahkemesi tarafından yargılandıklarını bildiren bir hükümet telgrafı halka şimdi açıklandı.
>
> Bu telgraf, bizim gücümüzün, Çar hükümetininse güçsüzlüğünün bir göstergesinden başka bir şey değildir. Bir kez daha Petersburg proletaryasını bu büyük manevi zaferinden dolayı kutlayabiliriz. Ancak şunu da açıkça söyleyelim: bu hükümet telgrafı ortada olmasaydı bile, Petersburg işçilerine grevi durdurma çağrısı yapmak zorunda olacaktık. Bugünkü haberler gösteriyor ki, bütün Rusya'daki politik gösteriler giderek azalmakta. Grevimiz, gerçekte, bir gösteri mahiyetindedir. Onun başarısını ya da başarısızlığını yalnızca bu bakış açısından yargılayabiliriz. Doğrudan ve asli amacımız, uyanmakta olan orduya, işçi sınıfının onun yanında olduğunu, orduyu savunacağını göstermekti. Bu amacı başarmadık mı? Her dürüst askerin kalbini kazanmadık mı? Kim bunu inkâr edebilir? Ve eğer böyleyse, bir şey elde etmediğimiz iddia edilebilir mi? Grevin sona ermesi yenilgimiz olarak görülebilir mi? Büyük Ekim mücadelesinin sona ermesinden sadece birkaç gün sonra, işçiler kanlarını temizlemek ve yaralarını sarmak için henüz zaman bulamamışken, kitlelerin Sovyetin tek bir sözüyle tek bir vücut halinde yeniden greve gidecek kadar muhteşem bir disipline sahip olduğunu bütün Rusya'ya göstermedik mi?
>
> Bakın! Bu kez, daha önce hiç greve gitmemiş en geri fabrikalar bile greve katıldı ve onların temsilcileri şimdi Sovyette bizimle oturuyor. Ordunun başı çeken unsurları protesto mitingleri örgütlediler ve bu sayede de gösterilerimize katıldılar. Bu zafer değil mi? Bu görkemli bir başarı değil mi? Yoldaşlar, yapmamız gereken herşeyi yaptık. Bir kez daha Avrupa borsası gücümüzü selâmladı. Sovyetin bir grevin gerekli olduğuna karar vermesi, hemen yurtdışı döviz kurumuzda hatırı sayılır bir düşüşte yansıması-

[49] Sıkıyönetim 12 Kasımda yayınlanan bir fermanla kaldırıldı.

nı buldu. Böylece, ister Kont Witte'ye isterse bir bütün olarak hükümete yanıt vermek için yapalım, eylemlerimizin her biri mutlakıyete kesin bir darbe vurdu.

Bazı yoldaşlar, Kronştad denizcileri jüri tarafından yargılanana ve Polonya'da sıkıyönetim kaldırılana kadar grevin devam etmesini talep ediyorlar. Başka bir deyişle, mevcut hükümet düşene kadar, çünkü Çarlık bütün güçlerini grevimize karşı harekete geçirecektir, bu gerçekle yüz yüze gelmek zorundayız yoldaşlar. Eğer hareketimizin amacının otokrasiyi devirmek olduğunu varsayarsak, o zaman, hiç şüphe yok ki bu amaca ulaşmadık. Bu bakımdan, kızgınlığımızı gizlemeli ve bir protesto gösterisi yapmaktan kaçınmalıydık. Ancak taktiklerimiz, yoldaşlar, hiç de bu modele dayanmıyor. Eylemlerimiz ardarda gelen bir dizi muharebedir. Amaçları düşmanı altüst etmek ve yeni dostlar kazanmaktır. Ve bizim için kimin sempatisi ordununkinden daha değerlidir? Bunu anlayın: grevin devam etmesinin gerekip gerekmediği üzerine tartışırken, özünde, grevin coşkun niteliğini muhafaza edip etmeyeceğimizi ya da onu tayin edici bir mücadeleye dönüştürüp dönüştürmeyeceğimizi, yani onu toplam bir zafer veya yenilgi noktasına kadar devam ettirip ettirmeyeceğimizi tartışıyoruz. Çarpışmalardan ya da yenilgilerden korkmuyoruz. Yenilgilerimiz sadece zaferimize giden adımlardır. Ama biz her çarpışma için en elverişli koşulları ararız. Olaylar bizim lehimize işliyor ve onların akışını zorlamanın bizim açımızdan hiçbir avantajı yok. Soruyorum size: tayin edici çarpışmayı ertelemek kimin yararınadır, bizim mi, hükümetin mi? Bizim yararımızadır, yoldaşlar! Yarın bugün olduğumuzdan daha güçlü ve ertesi gün de yarın olduğumuzdan daha güçlü olacağız.

Unutmayın yoldaşlar, binlerce insanın katıldığı mitingler düzenleyebildiğimiz, proletaryanın geniş kitlelerini örgütleyebildiğimiz ve devrimci basınımız vasıtasıyla tüm halka seslenebildiğimiz bu koşullar, bizim için ancak bu son günlerde oluştu. Bu koşulları proletarya safları arasındaki mümkün olan en geniş ajitasyon ve örgütlenme için en iyi şekilde kullanmalıyız. Tayin edici eylem için kitlelerin hazırlık dönemini uzatmalıyız, daha sonra mümkün olduğu kadar birleşik ve örgütlü bir ordu olarak hareket etmek için, uzatabildiğimiz kadar, belki bir ya da iki ay uzatmalıyız. Hükümet, şüphesiz, nihai çarpışma için daha hazırlıksız olduğumuz bir anda, yani şimdi, bizi paramparça etmeyi tercih ederdi.

Bazı yoldaşlar, cenaze töreni gösterisinin iptal edildiği gün olduğu gibi, bugün de şu şüphelere sahipler: bugün geri çekilirsek,

kitleleri başka bir anda harekete geçirebilir miyiz? Kitleler uykularına geri dönmeyecekler mi? Benim yanıtım şu; bugünkü rejimin kitlelerin huzur içinde uyuyabileceği koşulları yaratabileceğini gerçekten düşünüyor musunuz? Gelecekte onları tekrar harekete geçirecek hiçbir olay olmayacağı konusunda gerçekten endişelenmemiz gerekiyor mu? İnanın bana, bunun gibi pek çok olay olacaktır; Çarlık bunu halleder. Şunu da unutmayın, önümüzde, tüm devrimci proletaryayı ayağa kaldırması gereken bir seçim kampanyası uzanıyor. Bu seçim kampanyasının mevcut rejimi silip süpürerek sona ermeyeceğini kim bilebilir? Sakin olalım, olaylar hakkında vaktinden önce konuşmayalım. Devrimci proletaryaya daha çok güvenelim. Proletarya 9 Ocaktan sonra uykuya daldı mı? Şidlovski komisyonundan[50] sonra? Karadeniz olaylarından sonra? Hayır, devrimci dalga giderek yükseliyor ve onun tüm otokratik rejimi parçalayıp boğacağı an çok uzak değil.

Önümüzde tayin edici ve acımasız bir mücadele uzanıyor. Grevi şimdi durduralım, onun muazzam manevi zaferiyle yetinelim. Herşeyden daha çok ihtiyaç duyduğumuz şeyi yaratmak ve sağlamlaştırmak için her çabayı gösterelim: örgütlenme, örgütlenme ve örgütlenme. Bu alanda her günün bize yeni fetihler getirdiğini görmek için sadece etrafımıza bakmamız yeterli.

Demiryolları çalışanları ile posta ve telgraf memurları örgütleniyor. Onlar, raylarının demiriyle ve telgraflarının telleriyle, ülkemizin bütün devrimci merkezlerini bir bütün olarak tek bir vücut halinde birleştirecekler. Zamanı geldiğinde yirmi dört saat içinde Rusya'nın tümünü ayağa kaldırmamız mümkün olacak. O an için hazırlanmalı, disiplin ve örgütlenmeyi en yüksek noktasına taşımalıyız. Yoldaşlar, çalışmaya!

Derhal işçileri çarpışma için örgütlemeye ve silahlandırmaya başlamalıyız. Her tesiste seçilmiş önderlerle "savaşçı onlar"ı, diğer önderlerle "yüzler"i oluşturmalı ve "yüzler"in üzerinde de bir komutan seçmelisiniz. Bu hücrelerdeki disiplini öyle yüksek bir noktaya çıkarmalısınız ki, her an tüm fabrika ilk çağrıda ileriye doğru yürüyüşe geçsin. Karar anında sadece kendimize güvenebileceğimizi unutmayın. Liberal burjuvazi şimdiden bizimle kuşku ve düşmanlık içinde görüşmeye başlıyor. Demokrat entelijensiya bocalıyor. İlk grevde bizi seve seve bir araya getiren Birlikler Konfederasyonu, ikinciye gelince buna çok daha az taraftar oldu.

---

[50] Senatör Şidlovski komisyonu, 9 Ocak (Kanlı Pazar) sonrasında, karışıklığı bastırmak üzere Çar tarafından kurdurulmuştu. (ç.n.)

Geçen gün üyelerinden biri bana şunları söyledi: "Grevlerinizle halkı aleyhinize döndürüyorsunuz. Yardım olmaksızın kazanmayı gerçekten umuyor musunuz?" Ona Fransız Devriminden, Konvansiyon'un "Fransız ulusu kendi toprağındaki düşmanla herhangi bir anlaşma imzalamayacaktır" kararını aldığı bir anı hatırlattım. Konvansiyon üyelerinden biri şöyle haykırmıştı: "Yoksa zaferle bir anlaşma mı yaptınız?" Yanıt: "Hayır, biz ölümle anlaşma yaptık."

Yoldaşlar, liberal burjuvazi, adeta ihanetiyle övünürcesine, bize "yardımımız olmadan tek başınıza mücadele etmeyi mi umuyorsunuz? Yoksa zaferle bir anlaşma mı yaptınız?" diye sorduğunda, yüzüne şu cevabı çarpmalıyız: "Hayır, biz ölümle anlaşma yaptık."

Sovyet ezici bir oy çoğunluğuyla 7 Kasım pazartesi öğlen 12:00'da grevi durdurma kararını benimsedi. Sovyet kararının basılı afişleri tesislere ve fabrikalara dağıtıldı ve kente yapıştırıldı. Kararlaştırılan gün ve saatte, grev aynı birlik içinde başladığı gibi bitti. Grev, Polonya'daki sıkıyönetimden üç kat daha az, 120 saat sürmüştü.

Kasım grevinin önemi, şüphesiz birkaç düzine denizcinin boynundaki kemendi kaldırmasında yatmıyordu; on binlercesini yutan bir devrimde birkaç hayatın ne önemi vardı? Hükümeti aceleyle Polonya'daki sıkıyönetimi kaldırmaya zorlaması gerçeğinde de yatmıyordu; uzun süredir acı çeken bir ülkenin tarihinde olağanüstü yönetimle fazladan geçen bir ayın ne önemi olabilirdi? Kasım grevi ülke geneline seslenen bir uyarı çığlığıydı. Eğer Polonya'daki deneme başarılı olsaydı, eğer proletarya "hayatta, zinde ve yumruğa yumrukla karşılık vermeye hazır" olduğunu göstermemiş olsaydı, ülkenin her yerinde vahşi bir gericilik şöleninin başlamayacağını kim bilebilirdi?[51]

Halkın pek çok ırkı arasındaki tam dayanışmanın, 1848 Avusturya'sındaki olaylarla görkemli bir tezat oluşturduğu bir devrimde, Petersburg proletaryası, bizzat devrim adına, Polonyalı kardeşlerini karşı çıkmaksızın gericiliğin hoşgörüsüz ellerine teslim edemezdi ve etmeye de kalkışmadı. Ve kendi geleceği ile ilgili olmasına rağmen, Kronştad ayaklanmasını suskunlukla geçiştire-

[51] Metindeki alıntı bir Sovyet kararındandır.

mezdi ve geçiştirmeye de kalkmadı. Kasım grevi, proletaryanın, kışladaki tutsaklar için, hükümetin başındakilere ve burjuva muhalefete savurduğu bir dayanışma çığlığıydı. Ve çığlık işitildi.

Kasım grevi üzerine bir haber yazan *London Times* muhabiri aşağıdaki yorumu yapan bir muhafız albayının sözlerini aktarıyordu: "Ne yazık ki, işçilerin Kronştadlı asi askerler lehine müdahalesinin askerlerimiz üzerinde müessif bir moral etki yarattığı inkâr edilemez." Kasım grevinin asıl öneminin aranması gerektiği yer, işte bu "müessif moral etki"dir. Bu grev, basit bir darbeyle ordu içindeki pek çok çevrenin bilincini uyandırmış ve birkaç gün içinde Petersburg garnizonunun kışlasında birtakım politik mitinglere yol açmıştı. Sadece tek tek askerler değil, asker temsilcileri de Yürütme Komitesinde ve hatta bizzat Sovyet mitinglerinde konuşmalar yaparak, destek isteyerek boy göstermeye başlamışlardı; askeri birlikler arasındaki devrimci irtibat pekiştirilmişti; bildiriler yaygın bir biçimde okunuyordu.

O günlerde, ordu safları içindeki ajitasyon onun aristokrat önderliğine bile ulaşmıştı. Kasım grevi sırasında, yazar, kendi türü içinde eşsiz olan bir askeri toplantıya "işçilerin sözcüsü" olarak katılma fırsatı bulmuştu. Hikâyeyi burada anlatmak, harcanan zamana değecektir.

Barones X'ten[52] aldığım bir davetiyeyle kuşanmış vaziyette, Petersburg'un en varlıklı evlerinden birine saat 21:00'da vardım. Bu günlerde hiçbir şeye şaşırmamaya karar vermiş bir adam gibi bakan kapıcı paltomu aldı ve subay paltolarının olduğu uzun sıranın ortasına astı. Bir uşak kartvizitimi ona vermem için beni bekleyerek duruyordu. Eyvah, bir "illegal insanın" ne tür bir kartviziti olabilir? Bu zorluktan kurtulmasına yardımcı olmak için, ona ev sahibesinin davetiye kartını uzattım. Radikal bir üniversite okutmanını takiben bir öğrenci ve son olarak da bizzat Barones salona geldi. Besbelli ki "işçilerin sözcüsü"nün korkunç bir insan olmasını bekliyorlardı. İsmimi söyledim. İçtenlikle içeri girmemi söylediler. Girişteki perdeyi kaldırdığımda, altmış yetmiş kişilik bir topluluk gördüm. Koridorun bir tarafında, aralarında birkaç şık muhafızın da bulunduğu otuz kırk subay sandalye sıralarında otu-

[52] Şimdi adı söylenebilir: Uexküll von Hildebrandt

ruyorlardı, diğer tarafta bayanlar vardı. Öndeki köşede, siyah paltolu bir grup gazeteci ve radikal avukat vardı. Daha önce görmediğim yaşlı bir bay küçük bir masanın arkasına oturuyor ve başkanlık yapıyordu. Yanında Kadetlerin gelecekteki "temsilci"si Rodiçev'i gördüm. Polonya'da sıkıyönetiminin tesis edilmesinden, liberal halkın ve ordudaki düşünen unsurların Polonya sorununa karşı tutumunun ne olması gerektiğinden bahsediyordu; konuşma yavan ve sönüktü, ifade edilen düşünceler kısa ve sönüktü, ve sondaki alkışlar da sönüktü.

Ondan sonra, Rusya'ya dönüşünü Ocak grevine borçlu olan ve hemen *zemstvo* liberalizminin aşırı sağ kanadında konumlanması, bu konumla sosyal demokratlara karşı şiddetli bir kampanya yürütmesi için kendisine teklif edilen fırsatı kullanan dünün "Stuttgart sürgünü" Peter Struve konuştu. Kekeleyen, güçlükle nefes alan ve ümitsiz derecede zavallı bir konuşmacı olan Struve, ordunun 17 Ocak bildirgesinden vazgeçmemesi ve hem sağ hem de soldan gelecek saldırılara karşı onu savunması gerektiğini kanıtlamaya çalıştı. Bu zehir saçan tutucu düşünce, eski bir sosyal demokratın ağzından çıkınca iyice garip geliyordu. Konuşmasını dinlerken yedi yıl önce bu adamın "Avrupa'nın doğusuna gidildikçe, burjuvazi daha zayıf, daha korkak ve daha alçak olur" diye yazdığını, ardından tarihsel genellemesinin doğruluğunu kendi örneğiyle kanıtlayarak Alman revizyonizminin koltuk değneklerine yaslanıp liberal burjuvazinin kampına geçtiğini hatırladım.

Struve'den sonra radikal gazeteci Prokopoviç Kronştad ayaklanmasından söz etti; sonrasında, gözden düşmüş, liberalizmi ya da sosyal demokrasiyi seçme konusunda bocalayan ve bu arada herşeyden konuşup da hiçbir şey söylemeyen bir profesör vardı; ondan sonra subayları kışladaki politik ajitasyona karşı çıkmamaya davet eden ünlü bir avukat (Sokolov) konuştu. Konuşmalar gitgide daha kararlı, atmosfer daha sıcak ve alkışlar daha kuvvetli oldu. Sıram geldiğinde, işçilerin silahsız olduğuna, onlarla birlikte özgürlüğün de silahsız olduğuna, ulusun silah depolarının anahtarlarının subayların elinde olduğuna, tayin edici an geldiğinde bu anahtarların halka, ait oldukları insanlara verilmesi gerektiğine dikkat çektim. Hayatımda ilk ve belki de son kez bu tür bir izleyici kitlesine hitap etmek zorunda kalıyordum.

Proletaryanın askerler üzerindeki "müessif moral etkisi", hükümetin bazı baskıcı önlemler almasına yol açtı. Muhafız alaylarından birinde tutuklamalar oldu; bazı denizciler muhafız eşliğinde Petersburg'dan Kronştad'a transfer edildi. Dört bir yandan askerler, Sovyete ne yapmaları gerektiğini soruyordu. Bu sorulara *Askerlere Bildirge* olarak bilinen bir bildiriyle yanıt verdik. Metin şöyleydi:

İşçi Temsilcileri Sovyeti askerlere yanıt veriyor:

Ordunun ve donanmanın kardeş askerleri!

Sık sık tavsiye ve destek almak için bize, İşçi Temsilcileri Sovyetine geldiniz. Preobrajenski alayının askerleri tutuklandığında, yardım için bize geldiniz. Ordunun elektro-teknik öğrencileri tutuklandığında, destek için bize geldiniz. Donanma tayfaları, muhafız eşliğinde Petersburg'dan Kronştad'a gönderilirken, bizim korumamızı istediler.

Birçok alay bize temsilcilerini gönderiyor.

Kardeş askerler, haklısınız. İşçilerden başka koruyucunuz yok. İşçiler sizi savunmadıkça, sizin için kurtuluş yok. Lanetli kışlalar sizi boğacak.

İşçiler her zaman dürüst askerlerin yanındadır. Kronştad ve Sivastopol'da işçiler denizcilerle birlikte savaştılar ve öldüler. Hükümet Kronştad'daki denizcileri ve askerleri yargılamak için bir askeri mahkeme oluşturdu ve Petersburg işçileri derhal her yerde greve gittiler.

Aç kalmaya razı oluyorlar, ancak askerlere kötü davranılırken sessizce seyretmeye razı olmuyorlar.

Biz, İşçi Temsilcileri Sovyeti, size Petersburg İşçileri adına sesleniyoruz:

Sizin sıkıntılarınız bizim sıkıntılarımızdır, sizin ihtiyaçlarınız bizim ihtiyaçlarımızdır, sizin mücadeleniz bizim mücadelemizdir. Bizim zaferimiz sizin zaferiniz olacaktır. Aynı zincirlerle bağlıyız. Bu zincirleri yalnızca halkın ve ordunun birleşik çabaları kıracaktır.

Preobrajenski alayındakiler özgürlüklerine nasıl kavuşturulur? Kronştad ve Sivastopol'dakiler nasıl kurtarılır?

Bunun için ülkeyi Çarın cezaevlerinden ve askeri mahkemelerinden temizlemek gerek. Ne Preobrajenski alayındakileri ne de Kronştad ve Sivastopol'dakileri basit bir vuruşla özgürleştiremeyeceğiz. Birleşik ve kuvvetli bir hamleyle, keyfi yönetimi ve mutlakıyeti anayurdumuzdan süpürüp atmalıyız.

Bu büyük işi kim yapabilir?

Ancak, silahlı kuvvetler içindeki kardeşleri ile birlikte işçiler.

Kardeş askerler! Uyanın! Ayağa kalkın! Bizim tarafımıza geçin! Dürüst ve cesur askerler, birliklerinizi oluşturun!

Uyuklayanları uyandırın! Başıboş dolaşanlara yardım edin! İşçilerle anlaşın! İşçi Temsilcileri Sovyeti ile bağlantı kurun!

Hak için, halk için, özgürlük için, eşlerimiz ve çocuklarımız için ileri!

İşçi Temsilcileri Sovyeti kardeşlik elini size uzatıyor.

Bu bildirge Sovyetin varlığının son günlerinde kabul edilmiş ve yayınlanmıştı.

SEKİZ SAAT VE BİR SİLAH

Bu mücadelede proletarya yalnız kaldı. Hiç kimse yardım etmek istemedi ya da edemedi. Bu kez söz konusu olan şey ne basın özgürlüğü ne üniformalı haydutların keyfi yönetimi ne de genel oy hakkıydı. İşçi, kaslarının, sinirlerinin, beyninin korunmasının güvence altına alınmasını talep ediyordu. Kendi yaşamının bir kısmını kendisi için geri kazanmaya karar vermişti. Artık bekleyemezdi; ve beklemek de istemiyordu. Devrim olaylarında ilk kez kendi gücünü hissediyor ve aynı olaylar sayesinde ilk kez, farklı, daha yüksek bir yaşam biçiminin farkına varıyordu. Sanki ruhu yeniden doğmuş gibiydi. Bütün duyuları bir müzik aletinin telleri gibi gerilmişti. Önünde yeni, sınırsız, pırıl pırıl dünyalar açılmıştı.... İşçi kitlelerinin devrimci dirilişini bizim için yeniden yaratacak büyük şair yakında doğacak mıydı acaba?

İs içindeki bacalarıyla fabrikaları, devrimci nutuk tapınaklarına dönüştüren Ekim grevinden sonra, yorgun yürekleri gururla dolduran bir zaferden sonra, işçi kendisini bir kez daha makinenin lanet pençesine yakalanmış bulmuştu. Gri bir şafakta, yarı uykulu bir vaziyette, sanayi cehenneminin esneyen ağzından içeri dalıyordu; akşamın geç saatlerinde, sakinleşen makine düdüğünü çaldıktan sonra, yine yarı uykulu olarak, bitkin vücudunu, evi olan karanlık, iğrenç deliğe doğru sürüklüyordu. Henüz parlak ışıklar her tarafta yanıyordu, öylesine yakın ve bir o kadar da uzak; bunlar onun kendisinin yaktığı ışıklar. Sosyalist basın, politik toplantılar, parti mücadelesi; çıkar ve tutkuların muazzam ve harikulâde bir şöleni.

Çözüm neredeydi? Sekiz saatlik işgününde. Bu programların programı, talimatların talimatıydı. Sadece sekiz saatlik işgünü, zamanın devrimci politikası için proletaryanın sınıf gücünü özgür kılabilirdi. Petersburg proleterleri, silah başına! Amansız mücadele defterinde yeni bir sayfa açılıyor.

Daha büyük grev sırasında temsilciler, işe yeniden başlandığında kitlelerin eski koşullar altında çalışmayı hiçbir şekilde kabul etmeyeceklerini sık sık söylüyorlardı. 26 Ekimde, Petersburg bölgelerinden birinin temsilcileri, Sovyetin bilgisi olmaksızın sekiz saatlik işgününü kendi fabrikalarında devrimci tarzda başlatma kararı aldılar. Temsilcilerin önerisi, yirmi yedisinde pek çok işçi toplantısında oy birliğiyle kabul edildi. Aleksandrovski mekanik mühendislik fabrikasında, baskıyı engellemek için soruna gizli oylamayla karar verildi. Sonuçlar 14'e karşı 1668'di. Yirmi sekizinden itibaren belli başlı metal tesislerinin pek çoğu günde sekiz saat çalışmaya başladı. Benzer bir hareket Petersburg'un diğer ucunda da eşzamanlı olarak patlak verdi. Yirmi dokuzunda, kampanyanın öncüleri, Sovyete üç büyük fabrikada sekiz saatlik işgününe "kontrolü ele alma suretiyle" geçildiğini rapor etti. Alkış tufanı. Tereddüde ve duraksamaya yer yok. Bize toplantı ve basın özgürlüğünü getiren şey kontrolü ele alma değil miydi? Anayasal bildirgeyi devrimci inisiyatif sayesinde elde etmemiş miydik? Bizim için sermayenin ayrıcalıkları monarşinin ayrıcalıklarından daha mı kutsaldı? Şüphe duyanların ürkek sesleri, genel coşku dalgası içinde boğuluyordu.

Sovyet çok önemli bir karar aldı: tüm fabrika ve imalathaneleri, kontrolü ele almak suretiyle kendi inisiyatiflerinde sekiz saatlik işgününe geçmeye çağırdı. Bu karar, sanki tamamen doğal bir adımmışçasına neredeyse hiç tartışmasız alınmıştı. Sovyet, Petersburg işçilerine hazırlık önlemleri için yirmi dört saat verdi. Ve işçiler de bu süreyi yeterli buldular. "Sovyetin önerisi işçilerimiz tarafından coşku ile karşılandı" diye yazıyordu, bir metal fabrikasından temsilci olan arkadaşım Nemtsov.

> Ekimde, tüm ülkenin talepleri için savaştık, fakat şimdi, sınıfımızın taleplerini bir an için bile olsa asla unutmayacağımızı burjuva patronlarımıza açıkça göstererek, kendi proleter talebimizi ileri sürüyoruz. Müzakereden sonra, işyeri komitesi (işyeri temsil-

cilerinden oluşan bir meclis; işyeri komitelerinde önder rolü Sovyetten gelen temsilciler oynuyordu) 1 Kasımdan itibaren sekiz saatlik işgününe geçmeye oy birliği ile karar verdi. Aynı gün, temsilciler, işçilere alışıldık öğle arasını vermek zorunda kalmamaları için yanlarında yiyecek getirmelerini öneren işyeri komitesi kararını tüm işyerlerinde duyurdular. 1 Kasımda işçiler, her zamanki gibi sabah 6:45'te işyerindeydiler. Gün ortasında, öğlen tatili için düdük çaldı; bu, öğle yemeği için öngörülen bir saat kırk beş dakika yerine sadece yarım saat mola vermeye karar vermiş olan işçiler arasında alaylara neden oldu. Öğleden sonra 3:30'da fabrikanın tüm personeli tamı tamına sekiz saat çalışmış olarak çalışmayı durdurdu.

İzvesita'nın 5 nolu sayısında, "31 Ekim pazar günü" diye yazıyor, "bölgemizdeki tüm fabrikalar, Sovyetin kararına uygun olarak sekiz saatlik çalışmayı tamamladıktan sonra işyerlerini terk ettiler ve kızıl bayraklar taşıyıp, «Marseillaise» söyleyerek sokaklara çıktılar. Göstericiler, yolları üzerinde halen çalışmayı sürdüren birçok küçük işletmeyi «temizlediler»." Sovyetin kararı, diğer bölgelerde de aynı devrimci birlikle uygulanmıştı. 1 Kasımda, hareket hemen hemen tüm metal işletmelerine ve büyük tekstil fabrikalarına yayıldı. Schlüsselburg fabrikalarındaki işçiler Sovyete telgrafla şu soruyu soruyorlardı: "Bugünden itibaren kaç saat çalışacağız?" Kampanya önüne geçilemez bir oybirliğiyle genişledi. Ancak beş günlük Kasım grevi kampanyayı henüz başında bir bıçak gibi kesti. Durum giderek zorlaştı. Hükümet içindeki gerici unsurlar, ayakları üzerine kalkmak için hiç de başarısız olmayan gözü dönmüş bir çaba içine girdiler. Kapitalistler, Witte'nin korumasındaki bir karşı-darbe için etkin bir şekilde birleşiyorlardı. Grevlerin yıprattığı burjuva demokratlar, barış ve sükûnet için yanıp tutuşuyorlardı.

Kasım grevine kadar, kapitalistler işgününün süresini kısaltan işçilere değişik şekillerde tepki vermişlerdi: bazıları fabrikalarını derhal kapatmakla tehdit etmiş, diğerleri sadece karşılık gelen miktarı ücretlerden düşmüştü. Birkaç tesis ve fabrikada, yönetim işgününü dokuz buçuk, hatta dokuz saate indirmeyi onaylayarak taviz vermişti. Örneğin matbaa işçileri sendikası böyle bir teklifi kabul etti. İşverenlerin ruh hali genelde kararsızdı. Ancak Kasım grevinin sonu ile birlikte, birleşen sermaye, güçlerini toparlamak i-

çin vakit buldu ve uzlaşmaz bir konum aldı: bir genel lokavt olacaktı. İşverenler için yolu temizleyerek devlet fabrikalarını ilk kapatan hükümet oldu. İşçileri demoralize etmek için mitingler silahlı kuvvetler tarafından giderek daha sık dağıtılır oldu. Durum gittikçe ağırlaşıyordu. Devletin işlettiği işletmelerin ardından bir dizi özel işletme de kapatıldı. On binlerce işçi sokağa atılmıştı. Proletarya bir duvarla karşı karşıyaydı. Geri çekilme kaçınılmaz hale geldi. Ancak çalışan kitleler, eski koşullar altında çalışmaya dönmenin lafını dahi duymayı reddederek taleplerinde diretiyordu.

6 Kasımda Sovyet, talebin artık genel olmadığını ilân ederek ve yalnızca başarı ümidi olan işletmelerde mücadelenin sürdürülmesi çağrısında bulunarak bir uzlaşma çözümünü kabul etti. Çözümün tatmin edici olmadığı açıktı, çünkü açık seçik bir slogan sunmakta başarısızdı ve hareketi bir dizi ayrık mücadeleye bölme tehdidi taşıyordu. Bu arada durum kötüye gitmeye devam etti. Devletin işlettiği fabrikalar eski koşullar altında çalışmak üzere temsilcilerin ısrarı üzerine yeniden açılırken, on üç fabrika ve tesisin daha kapıları özel işverenler tarafından kapatıldı. 19.000 insan daha işsiz bırakıldı. Fabrikaların eski koşullar altında dahi olsa yeniden açılması kaygısı, sekiz saatlik işgününe zorla geçiş sorununu giderek daha geri plana itti.

Sert adımlar gerekiyordu ve 12 Kasımda Sovyet geri çekilişi duyurmaya karar verdi. Bu, işçi parlamentosunun en dramatik toplantısıydı. Oylar bölündü. Önde gelen iki metal fabrikası mücadeleyi sürdürmekte ısrar etti. Bunlar, pek çok tekstil, cam ve tütün fabrikası tarafından desteklendi. Putilov fabrikaları kesinlikle karşıt fikirdeydi. Maxwell fabrikasından orta yaşlı dokumacı bir kadın konuşmak için ayağa kalktı. Güzel, açık bir yüzü vardı; sonbaharın sonları olmasına rağmen soluk pamuklu bir elbise giyiyordu. Parmaklarıyla yakasını tutan elleri heyecandan titriyordu. Çınlayan sesi unutulmaz bir etkiye sahipti. "Karılarınızı rahat yataklarda uyumaya ve güzel yiyecekler yemeye alıştırdınız" diye bağırdı Putilov temsilcilerine. "İşlerinizi kaybetmekten korkmanızın sebebi bu. Ancak biz korkmuyoruz. Ölmeye hazırız, ama sekiz saatlik işgününü alacağız. Sonuna kadar savaşacağız. Zafer ya da ölüm! Yaşasın sekiz saatlik işgünü!"

Otuz ay sonra bugün bile, umudun, çaresizliğin ve hiddetin bu

sesi kulaklarımda çınlıyor, bitmeyen bir serzeniş, baş eğmez bir eylem çağrısıydı bu. Soluk pamuklu elbiseli kahraman yoldaş, şimdi neredesin? Ah, sizler yumuşak yataklarda yatmaya ve güzel yiyecekler yemeye alışmıştınız...

Çınlayan ses durakladı. Bir an acı bir sessizlik oldu. Ardından şiddetli bir alkış fırtınası koptu. Kapitalist boyunduruğun altında zalim bir ümitsizlik duygusuyla boyun eğmiş temsilciler, o anda tüm günlük kaygıları aşmışlardı. Zulüm ve gaddarlık karşısında müstakbel zaferlerini alkışlıyorlardı.

Dört saat süren bir tartışmadan sonra, Sovyet, ezici bir çoğunlukla geri çekilme kararı aldı. Birleşen sermaye ile hükümet arasındaki koalisyonun Petersburg'da sekiz saatlik işgünü sorununu bir devlet sorununa dönüştürdüğüne ve Petersburg işçilerinin ülkenin geri kalan geniş kesimlerinden yalıtık olarak bunu başaramayacağına dikkat çektikten sonra, karar, durumu şöyle saptıyordu: "Bu nedenle, İşçi Temsilcileri Sovyeti, kontrolü ele geçirmek suretiyle sekiz saatlik işgününe her yerde ve derhal geçişi geçici olarak durdurmayı gerekli görmüştür." Geri çekilmenin örgütlü bir tarzda yürütülmesi için büyük bir gayret gerekiyordu. Pek çok işçi Maxwell'den gelen dokumacı kadının gösterdiği yolu tercih etti. "Tüm diğer fabrika ve tesislerdeki yoldaş işçiler" diye yazıyorlardı sekiz saatlik işgünü mücadelesini sürdürmeye karar veren büyük bir fabrikanın işçileri, "bunun için bizi bağışlayın, fakat bizlerin bu gün be gün tükenişe dayanacak ne moral ne de fiziki gücümüz kaldı. Kanımızın son damlasına kadar savaşacağız."

* * *

Sekiz saatlik işgünü kampanyası başlatıldığında, kapitalist basın doğal olarak Sovyetin ülke sanayisini mahvetmeyi tasarladığı yaygarasını kopardı. Bu dönem boyunca soldaki ustasından titreyerek korkan liberal-demokrat basın, dilini yutmuş gibi sessizdi. Ancak devrimin Aralık bozgunu onu bağlarından kurtardıktan sonra, gericilerin Sovyet karşıtı tüm talimatlarını kendi liberal jargonuna çevirmeye başlayabildi. Sekiz saatlik işgünü mücadelesi, liberal demokratların geçmişe bakıldığında en çok kınandıkları eylem oldu. Ancak, işgününün kontrolü ele geçirme yöntemleri ile kısaltılmasının –yani, işverenle öncesinde anlaşma olmaksızın işin bir oldu

bitti ile durdurulmasının– ne Ekimde ne de Sovyet içinde doğmadığı akılda tutulmalıdır. 1905 grevleri sürecinde böylesi girişimler pek çok kez gerçekleşmişti; ve her zaman başarısız da değillerdi. Politik güdülerin ekonomik güdülerden daha güçlü olduğu devlet işletmelerinde, işçiler bunun gibi eylemler sayesinde dokuz saatlik bir işgününü elde etmişlerdi böylece. Bununla birlikte, yalnız Petersburg'da, normal bir işgününe devrimci araçlarla yirmi dört saatlik bir hazırlık sonucunda geçme fikri aşırı fantastik görünebilir. Örneğin saygın bir sendikanın saygın muhasebecisi, bunu tamamen çılgınca bulabilir. Ve gerçekten de –normal "mantıklı" dönemlerle karşılaştırıldığında– çılgıncaydı. Ancak devrimci "çılgınlık" koşulları altında bunun kendine özgü bir "mantığı" vardı. Şüphesiz, yalnız Petersburg'daki normal bir işgünü hiçbir şey ifade etmezdi. Ama Sovyet, Petersburg kampanyasının tüm ülke işçilerini ayağa kaldıracağına inanmıştı. Şüphesiz sekiz saatlik işgününe ancak devlet iktidarının işbirliğiyle geçilebilirdi. Ama devlet iktidarı tam da proletaryanın o anda uğruna savaştığı şeydi. Bir politik zafer kazansaydı, sekiz saatlik işgününe geçiş, "fantastik deneyin" doğal bir sonucundan başka bir şey olmayacaktı. Ancak kazanamadı; ve onun en ciddi "suç"u, elbette burada yatmaktadır.

Halen bugün bile, Sovyetin, hakkı olduğu gibi ve yapması gerektiği gibi davrandığına inanıyoruz. Aslında hiçbir seçeneği yoktu. Tedbiri elden bırakmayan "gerçekçi" düşünceyi rehber edinip kitleleri geri dönmeye çağırmaya başlasaydı, kitleler buna basitçe uymazlardı. Mücadele, aynı şekilde alevlenirdi, ama önderlikten yoksun olarak. Grevler meydana gelirdi, ama yalıtık bir tarzda. Bu koşullarda bir bozgun tam bir demoralizasyona yol açardı. Sovyet, görevini farklı bir açıdan ele aldı. Önder unsurlar, kampanyanın derhal ve tümden başarıya ulaşmasını hiçbir şekilde ummadılar; ama güçlü, kendiliğinden hareketi bir olgu olarak gördüler ve sekiz saatlik işgünü sayesinde, onu hiçbir sosyalist hareketin henüz göremediği heybetteki bir gösteriye dönüştürmeye karar verdiler.

Bu kampanyanın pratik meyveleri, yani çalışma saatlerinin bir dizi işletmede hatırı sayılır ölçüde düşürülmesi, işverenler tarafından hemen geri alındı. Ancak politik sonuçları kitlelerin bilincinde silinmez bir iz bıraktı. Bundan böyle sekiz saatlik işgünü fikri, işçi sınıfının en geri tabakası içinde bile, yıllarca sürecek gayretli bir

propaganda çalışmasının sağlayamayacağı bir popülarite kazandı. Aynı zamanda bu istek, temel politik demokrasi sloganlarıyla organik olarak birleşmiş oldu. Sermayenin örgütlü direnişi ile karşılaşan çalışan kitleler, yine devrimin temel meselesine, bir ayaklanmanın kaçınılmazlığına, silahlara olan temel ihtiyaca döndüler.

Yürütme Komitesinin raportörü, Sovyette kampanyayı bırakma kararını savunurken kampanyayı şu sözlerle özetledi: "Sekiz saatlik işgününü kitlelere kazandıramamış olabiliriz, ancak kitleleri sekiz saatlik işgününe kazandırdığımız kesin. Bundan böyle savaş çığlığımız: *Sekiz saatlik işgünü ve bir silah!* her Petersburg işçisinin kalbinde yaşayacaktır."

KÖYLÜ AYAKLANMALARI

Devrimin tayin edici olayları kentlerde meydana geldi. Ama kır da sessiz değildi. Uzun bir uykudan uyanmış gibi tökezleyerek, gürültüyle, beceriksizce kımıldanmaya başlamıştı; ancak ilk kararsız hareketleri bile egemen sınıfın saçlarını diken diken etmeye yetmişti.

Devrimden önceki iki üç yıl boyunca, köylülerle toprak sahipleri arasındaki ilişkiler son derece şiddetlenmişti. Orada burada, sürekli "anlaşmazlıklar" alevleniyordu. 1905 ilkbaharından itibaren kırdaki kaynama, ülkenin farklı bölümlerinde farklı şekillere bürünerek tehdit edici boyutlara ulaştı. Kabataslak olarak, köylü "devrim"inin başlıca üç bölgesi vardı: 1) imalât sanayiinin hatırı sayılır ölçüde gelişimiyle göze çarpan kuzey, 2) toprak açısından nispeten zengin güneydoğu 3) acınacak durumdaki sanayinin toprak yoksulluğunu daha da şiddetlendirdiği orta bölge. Köylü hareketi, sırayla dört temel mücadele biçimi geliştirmişti: toprak sahiplerinin topraklarından atılması eşliğinde topraklarının ele geçirilmesi ve kendi kullanımları için köylülerin erişebileceği toprakları genişletmek amacıyla bunların malikanelerinin tahrip edilmesi; açlık felaketine uğrayan köylerin acil ihtiyaçlarının karşılanması için tahıla, sığırlara ve samana el konulması ve ormanların kesilmesi; toprak kiralarında indirimi ya da ücret artışını hedefleyen bir grev ve boykot hareketi, ve son olarak da askere alınmaların veya vergi ve borç ödemelerinin reddi. Bu mücadele biçimleri, farklı bileşimlerde, her bir bölgenin ekonomik koşullarına uyarlanarak tüm

ülkeye yayılmıştı. En şiddetli köylü hareketi temel sosyal haklardan mahrum olan orta bölgedeydi; burada toprak sahiplerinin evlerine ve mülklerine verilen zarar tahripkârdı. Grevler ve boykotlar özellikle güneyde uygulandı; hareketin en zayıf olduğu kuzeyde, ormanların kesilmesi en yaygın ifade biçimiydi. Ekonomik hoşnutsuzluğun radikal politik taleplerle iç içe geçmeye başladığı her yerde, köylü idari otoriteyi tanımayı ve vergi ödemeyi reddediyordu. Köylülerin devrim yapma tarzına daha yakından bakalım.

Samara eyaletinde karışıklık dört bölgeye yayılmıştı. Başlangıçta, köylüler toprak sahiplerinin çiftliklerine gelirler ve sığır yemi dışında hiçbir şey almazlardı, her bir çiftlikte bulunan sığırların kesin bir sayımını yapıp onları beslemek için gerekli miktarı bırakır ve geri kalanını arabalarına yüklerlerdi. Köylüler anlaşmaya çalışarak, "hiçbir hoşnutsuzluk" olmayacak şekilde sessizce, şiddet kullanmaksızın hareket ediyorlardı. Toprak sahiplerine artık devrin değiştiğini, insanların yeni bir tarzda, daha hakkaniyetli yaşamaları gerektiğini açıklıyorlardı; çok şeye sahip olanlar hiçbir şeye sahip olmayanlarla paylaşmalıydı, vs.

Daha sonra, toprak sahiplerinin büyük miktarlardaki tahıllarının depolandığı tren istasyonlarında, "temsilci" grupları görünmeye başladı. Bunlar, tahılların kime ait olduğunu araştırıyor ve "ortak karar uyarınca" tahılları beraberlerinde götüreceklerini ilân ediyorlardı. "bunları götürmeyi nasıl düşünürsünüz kardeşler?" diyerek gar müdürü itiraz ediyor ve sonra şöyle devam ediyordu: "Bundan benim sorumlu tutulacağımı biliyorsunuz bana acıyın " Korkunç "kamulaştırıcılar", "bu doğru" diyerek razı oldular, "başını belaya sokmak gibi bir niyetimiz yok. Esas mesele şu, tren istasyonu daha yakın, çiftliğe gitmek istemedik, çünkü çok uzak. Ancak buna hiç gerek yok, biz bizzat «çiftlik sahibinin kendisine» gitmeli ve zahire ambarındaki tahılı doğrudan almalıyız." İstasyondaki tahıl dokunulmadan kalacaktı, köylüler çiftliğe gidecek ve depolanmış tahılı eşit bir biçimde paylaşacaklardı. Ancak kısa süre sonra "yeni devir" hakkındaki argümanlar toprak sahipleri üzerindeki etkisini yitirmeye başladı; cesaretlerini topladılar ve köylüleri sepetlemeye çalıştılar. Ardından iyi huylu köylüler şahlandı; ve efendilerin mülkleri üzerinde taş üstünde taş bırakmadılar.

Herson eyaletinde, geniş köylü kalabalıkları "paylaşılmış"

malları götürmek için arabalarla bir malikâneden diğerine koşuşturuyorlardı. Hiç şiddet ve cinayet yoktu, çünkü korkan toprak sahipleri ve kahyâları köylülerin ilk talebinde bütün kilitleri ve kepenkleri açarak kaçıyorlardı. Aynı eyalette, toprak kiralarının indirilmesi için güçlü bir savaş verildi. Fiyatlar köylü birliği tarafından "hakkaniyet" temelinde sabitlendi. Sırf Bezyukov Manastırından, "rahipler tanrıya dua etmelidirler, kâr amaçlı toprak alıp satmak onlara yakışmaz" denilerek, 15.000 *desiyatin* toprak alındı.

Bununla birlikte, en fırtınalı olaylar, 1905 sonunda Saratov eyaletinde meydana geldi. Köylerde hareketin içine çekilmeyen tek bir pasif köylü bile yoktu; hepsi ayaklanmaya karışmıştı. Toprak sahipleri ve aileleri evlerinden kovuldular, bütün taşınabilir mallar paylaşıldı, sığırlar götürüldü, işçilere ve hizmetçilere ücretleri ödenip yol verildi ve sonunda binaların üzerine "kızıl horoz" dikildi (yani bunlar ateşe verildi). Bu baskınları gerçekleştiren köylü "kolları"na silahlı müfrezeler önderlik ediyordu. Köy polisleri ve bekçiler sıvışıyorlar ve bazı yerlerde silahlı köylüler tarafından yakalanıyorlardı. Toprak sahiplerinin binaları, bir süre sonra arazilerine geri dönme olasılığını ortadan kaldırmak için ateşe veriliyordu; fakat hiç şiddet yoktu.

Tüm mülkiyeti yok eden köylüler, gelecek ilkbahardan itibaren toprakların köylü komününe geçeceğini bildiren bir "karar" kaleme alacaklardı. Çiftlik bürolarından, devletin içki dükkânlarından ve içki ödemelerini toplayanlardan ele geçirilen paralar, hemen komünal mülkiyete geçirildi; kamulaştırılan malların paylaşımı, yerel köylü komitelerinin ya da "toplulukları"nın sorumluluğu altındaydı. Köylülerle tek tek arazi sahipleri arasındaki mevcut ilişkilere neredeyse hiç bakılmaksızın, malikâneler yağmalandı: gerici toprak sahiplerinin malikâneleri nasıl tahrip edildiyse, liberallere de aynısı yapıldı; politik nüanslar sınıf düşmanlığı dalgası tarafından silindi. Yerel liberal *zemtsi*nin evleri yerle bir edildi, zengin kütüphanelere ve resim galerilerine sahip eski sayfiye evleri geriye hiçbir iz kalmayacak şekilde yakıldı. Toprak sahiplerinin ayakta kalan evleri, belli bölgelerde parmakla sayılabilecek kadar azdı. Köylülerin bu haçlı seferine ait hikâye her yerde aynıydı.

Bir gazete şöyle yazıyordu: "Başlıyor, ve gökyüzü bütün gece boyunca ateşlerle aydınlanıyor. Korkunç bir manzara. Sabahleyin

malikânelerden kaçan insanlarla dolu uzun at arabaları konvoylarını görüyorsunuz; gece olur olmaz, ufuk ateşten bir kolye takmış gibi oluyor. Bazı geceler on altı yangına kadar sayabilirsiniz.... Toprak sahipleri panik içinde kaçıyorlar ve panik, yolları üzerindeki her yere yayılıyor."

Kısa bir süre içinde tüm ülkede, 272'si sadece Saratov eyaletinde olmak üzere, 2.000'den fazla malikâne tahrip edildi ve yakıldı. En kötü darbeyi alan on eyaletin resmi verilerine göre, toprak sahiplerinin kayıpları, Saratov eyaletinin yaklaşık 10 milyon rublesi de dahil olmak üzere, 29 milyon rubleye ulaşmıştı.

* * *

Eğer sınıf mücadelesinin rotasının politik ideoloji tarafından tayin edilmediği genel olarak doğruysa, bu gerçek, köylülük için üç kat daha fazla geçerlidir. Saratov mujiğinin, toprak sahiplerinin çatılarına yanan bir demet saman atmak için ciddi nedenleri –kendi çiftliği, harman yeri ve köyü içindeki somut nedenler– olmalıydı elbette. Yine de politik ajitasyonun etkisini hepten gözardı etmek bir hata olurdu. Köylü ayaklanması, karmaşık ve kaotik halinin yanı sıra, politik genellemeye dönük bir çabanın şaşmaz unsurlarını da içeriyordu; ve bu unsurlar da partilerin çalışması tarafından sunulmuştu. 1905'te liberal *zemtsi* bile, muhalefet ışığını köylülere taşımaya çalışmıştı. Yarı-resmi köylü temsilciliği birkaç kırsal meclise girdi ve genel duruma dair sorunlar tartışmaya açıldı. Kırsal meclislerde çalışanlar –istatistikçiler, öğretmenler, ziraatçılar, hemşireler– toprak sahibi liberallerle kıyaslanamayacak kadar daha aktiftiler. Bu insanların çoğu sosyal demokratlara veya sosyal devrimcilere mensuptu; çoğunluk, özel toprak sahipliğini hiçbir suretle kutsal bir kurum olarak kabul etmeyen partisiz radikallerdeydi.

Sosyalist partiler, kır çalışanları aracılığıyla 1905'ten önceki yıllar boyunca köylüler arasında devrimci gruplar örgütlemişler ve illegal politik yazını yaymışlardı. 1905'te politik ajitasyon kitlesel boyutlara ulaştı ve yeraltından çıktı. 18 Şubat fermanı, dilekçe hakkını andıran bir şeyi kurumlaştıran bu saçmalık, bu gelişmede önemli bir rol oynadı. Politik ajitatörler, bu hakkın avantajından ya da daha çok, fermanın yerel yetkililer arasında yarattığı karışık-

lıktan yararlanarak, köy mitingleri düzenlediler ve topraktaki özel mülkiyetin kaldırılması ve halk temsilciliğine geçilmesi doğrultusunda kararlar almak üzere köylüleri cesaretlendirdiler. Pek çok yerde, bu önergeyi imzalamış olan köylüler kendilerini "köylü birliğinin" üyeleri olarak gördüler ve kendi safları arasından, çoğu durumda yasal köy yetkililerini bütünüyle bir kenara iten komiteler seçtiler.

Örneğin Don bölgesindeki Kazak nüfus içinde olan şey buydu. Kazak köylerinde 600-700 kişilik toplantılar düzenlendi. Ajitatörlerden biri, "meraklı bir topluluk" diye yazıyordu. "Masanın arkasında tam tekmil silahlı Kazak *atamanı* (başkan) oturmakta. Her yerde kılıçlı kılıçsız adamlar oturuyor ya da ayakta duruyor. Miting ve toplantılarımızın tepesinde bu tür nahoş adamları görmeye alışkındık; şimdi, bunların toprak sahiplerine ve memurlara karşı yavaş yavaş öfkeyle tutuşan gözlerine bakmak çok garip geliyor. Askerlik hizmetini yapan bir Kazakla, çift süren bir Kazak arasında ne inanılmaz bir fark var!" Ajitatörler coşkuyla karşılanıyorlardı, Kazak takımları onları düzinelerce mil uzaklıktan alıp getirmek için at biniyorlar ve onları özenle polisten koruyorlardı. Ama daha ücra alanlardaki birçok köylü bunların rolleri hakkında muğlak bir fikre sahipti. Önergenin altına imza atan birçok mujik şöyle diyecekti: "Bunlar kibar centilmenler, kendi toprağımızın bir parçasını bize verecekler."

İlk köylü kongresi 1905 Ağustosunda Moskova yakınlarında bir yerde yapıldı. 22 eyaletten gelen 100'den fazla temsilci iki gün boyunca yola bakan geniş bir eski tahıl ambarında toplandılar. Partili ve partisiz birçok köylüyü ve entelektüeli birleştiren Tüm Rusya Köylü Birliği fikri, ilk kez bu kongrede ortaya çıktı.

Bununla birlikte, 17 Ekim Bildirgesi kırdaki politik ajitasyon için daha geniş ufuklar açtı. Pskov eyaleti *zemstvo*sunun son derece ılımlı üyelerinden biri olan merhum Kont Hezden bile "yeni sistem"i açıklamak için yerel toplantılar örgütlemeye başlamıştı. Başlangıçta köylüler pek ilgi göstermediler, fakat en sonunda uyandırıldılar ve lafı bırakıp harekete geçme zamanının geldiğine karar verdiler; başlangıç olarak özel mülkiyete ait bir ormanda

"greve" gideceklerdi.[53] Liberal Kont, böyle bir şeyi hiç hesaba katmamıştı. Böylece toprak sahibi liberaller, Çarın bildirgesi temelinde sınıf uyumunu kurma girişimlerinde, yalnızca kendi ellerini ateşte yakmış oldular; ama devrimci entelijensiya muazzam bir başarı sağladı.

Her eyalette köylü kongreleri düzenlendi, politik ajitasyon alevlendi, köylerde devrimci yazın dağları oluştu, köylü birliğinin gücü ve çapı büyüdü. Ücra bir eyalette, Vyatka'da, 200 köylü temsilcisinin katıldığı bir kongre düzenlendi; yerel ordu alaylarından üç bölük sempatilerini ifade ederek ve destek sözü vererek temsilcilerini gönderdi. Yerel işçi temsilcileri de benzer bir duyuru yaptı. Gafil avlanan yetkililer kent ve köylerde miting örgütlemek için kongreye söz verdiler. Mitingler on beş gün boyunca sürekli devam etti ve bunu da vergi ödemeyi reddeden bir kongre kararı izledi.

Biçimlerindeki tüm çeşitliliğe rağmen, köylü hareketi ülke çapında bir kitle olgusu meydana getirdi. Sınır boylarında açıkça tanımlanmış devrimci bir karaktere büründü derhal. Vilno'da 2.000'den fazla temsilcinin katıldığı bir kongre tarafından alınmış karara uygun olarak hareket eden Litvanyalı köylüler, köy katiplerini, köy ileri gelenlerini ve ilkokul öğretmenlerini değiştirmek için devrimci araçlar kullandılar, jandarmaları ve kırsal bölge komutanlarını işlerinden kovdular, seçimle gelen mahkemeler kurdular ve bölge yürütme komitelerini yürürlülüğe koydular. Kafkaslardaki Gürcü köylüler daha da sert biçimdeki eylemlerde bulundular.

Köylü birliğinin ikinci kongresi herhangi bir gizlilik girişimi olmaksızın 6 Kasımda Moskova'da açıldı. Kongreye yirmi yedi eyaletten 187 temsilci katıldı, bunların 105'i köy ve bölge toplulukları tarafından, geri kalanı taşra ve bölge komiteleri ve birliğin yerel grupları tarafından gönderilmişti. Temsilcilerden 145'ini köylüler oluşturuyordu, geriye kalanlar ise öğretmenler, kırsal meclis çalışanları, doktorlar ve bunun gibi köylülüğe sıkı sıkıya

---

[53] Köylüler ve geniş halk yığınları arasında grevci sözcüğü devrimci sözcüğüyle eş anlamlı hale geliyordu. "Grev yapmak" herhangi bir devrimci eylemde bulunmak anlamındaydı. "Bölge polis memuruna grev yapmak", onu tutuklamak veya öldürmek demekti. Sözcüğün bu acayip kullanımı işçilerin muazzam devrimci etkisine ve mücadele yöntemlerine tanıklık eder.

kenetlenmiş erkek ya da kadın entelektüellerdi. Folklorik anlamda bu, devrimin en ilginç toplamlarından biriydi; pek çok renkli karakteri, taşralı "doğuştan yetenekli" insanları, "herşeyi kendi kendine düşünen" kendiliğinden devrimcileri, ihtiraslı mizaçları ve hatta daha da ihtiraslı umutları olan, fakat düşünceleri karmakarışık olan köy politikacılarını görmek mümkündü.

İşte, kongreye katılanlardan birince çizilen birkaç kaba kesit:

> Anton Şçerbak, uzun gri saçlı, kısa bıyıklı ve keskin gözlü, Repin'in *Zaporojtsi* tablolarından fırlamış gibi görünen bir Kazak "babası"; kendisini her iki yarıküreden bir çiftçi, Amerika'da yirmi yıl geçirmiş ve Californiya'daki Rus Ailesiyle birlikte iyi donanımlı bir çiftliğin sahibi olarak tanıttı.... Voronej eyaletinden bir temsilci olan rahip Miretski, bölge toplulukları tarafından onaylanan beş "karar"ı sundu. Papaz Miretski, konuşmalarından birinde İsa'yı ilk sosyalist olarak tanımladı. "Eğer bugün İsa yaşıyor olsaydı o da bizim tarafımızda olurdu." Pamuklu bluzlar, yün şallar ve keçi derisinden ayakkabılar giyen iki köylü kadın, yine Voronej eyaletindeki bir köyün kadınlarını temsilen katılmışlardı.... Yüzbaşı Pereleşin aynı eyaletin inşaat ustalarını temsil ediyordu. Belinde bir kılıç, üzerinde üniformasıyla içeri daldı ve tam bir telaşa yol açtı. Salondan birisi bağırdı: "Polisi dışarı atın!" Daha sonra Yüzbaşı ayağa kalktı ve genel alkış içinde şunları söyledi: "Ben, Voronej eyaletinden Yüzbaşı Pereleşin, inançlarımı hiçbir zaman saklamadım ve hep açık davrandım, üniformamı giymemim sebebi de budur."

Ana tartışma taktikler üzerineydi. Bazı temsilciler barışçıl mücadeleden yanaydı; mitingler, "kararlar", yetkililerin "barışçıl" biçimde boykot edilmesi, devrimci öz-yönetimin yaratılması, ekilebilir toprakların "barışçıl" biçimde ele geçirilmesi, askere alınmaların ve vergi ödemelerinin barışçıl reddi. Diğerleri, özellikle Saratov eyaletinden gelenler, silahlı mücadele ve patlak verdiği her yerde her ayaklanmaya acil destek çağrısında bulundular. Sonunda bir uzlaşma kararı kabul edildi.

Kararı şunlar görülüyor: "halkın toprak yokluğu yüzünden çektiği büyük sıkıntılara, ancak bütün toprakların tüm halkın komünal mülkiyetine dönüştürülmesiyle, toprağın sadece ailelerin veya içinde yer aldıkları özgür birliklerin yardımıyla bizzat toprağı işleyenlerce kullanılması koşuluyla son verilebilir." Adaletli bir tarım

sisteminin kurulması görevi, "gelecek Şubattan önce" (!) en halis demokratik ilkeler temelinde toplanacak Kurucu Meclise emanet edildi. Bu sonuca ulaşmak için, "köylü birliği, kardeş işçilerle, belediyeyle, fabrika, atölye ve demiryolu birlikleri vs. ile, ve çalışanların çıkarlarını savunan bütün diğer örgütlerle anlaşacaklardır.... Halkın taleplerinin giderilmemesi durumunda, köylü birliği genel bir tarım (!) grevine başvuracak, böylece emeğini tarım işletmelerinin sahiplerine vermeyecek ve böylece bu işletmeleri kapatacaktır. Bir genel grevin örgütlenmesine gelince, bu işçi sınıfı ile anlaşarak karara bağlanacaktır."

Daha sonra karar, içki tüketiminin durdurulmasını hükme bağlıyor ve son olarak, "Rus kırının her bir köşesinden gelen bilgiler temelinde, halkın taleplerinin giderilememesinin, ülkede büyük sorunlar doğuracağını ve kaçınılmaz olarak genel bir köylü ayaklanmasına yol açacağını, çünkü köylülerin sabrının artık taştığını" duyuruyordu. Bazı pasajlarındaki saflığa rağmen, bu önerge ilerici köylülüğün devrimci bir yol benimsediğini gösteriyordu. Bu köylü parlamentosunun toplantıları sayesinde, toprağın kamulaştırılması hayaleti, tüm zalim gerçekliğiyle hükümetin ve soyluluğun gözleri önüne dikildi. Gericilik alarm zilini çaldı –bunun için fazlasıyla nedeni vardı.

3 Kasımda, kongreden sadece birkaç gün önce, hükümet toprak ödeneği için geri ödemelerin aşamalı olarak yürürlükten kaldırılacağını ve köylülerin banka fonlarının arttırılacağını ilân eden bir bildirge yayınladı. Bu bildirge, hükümetin, Dumayla ittifak halinde, köylülerin zorunlu ihtiyaçlarını karşılamakta –"başka hiçbir toprak sahibine zarar vermeksizin"– başarılı olacağı umudunu dile getiriyordu. Köylü kongresinin kararı ise bu umutlarla pek örtüşeceğe benzemiyordu. Ama "kalbimizde çok önemli bir yeri olan" köylü halkımızın günlük yerel pratiği daha da az tatmin ediciydi. Yıkımlar ve kundaklamalar, ekilebilir özel arazilerin "barışçıl" biçimde ele geçirilmesi, ücret tarifelerinin ve toprak kiralarının tek yanlı belirlenmesi, toprak sahiplerinin hükümete şiddetle baskı yapmasına neden oldu. Ülkenin her köşesinden asker gönderilmesi talep ediliyordu. Hükümet sarsılarak kendine geldi ve duygusal sızlanmaların vaktinin geçtiğinin, "iş" zamanının geldiğinin farkına vardı.

Köylü kongreleri 12 Kasımda kapatıldı; on dördünde, birliğin Moskova memurları tutuklanmış durumdaydı. Bu sadece başlangıçtı. İki üç hafta sonra, ileride meydana gelecek köylü huzursuzlukları ile ilgili soruşturmalara yanıt olarak İçişleri Bakanı şu talimatları yayınladı, harfi harfine aktarıyoruz: "Kargaşalık çıkaranlar silahlı kuvvetlerce derhal yok edileceklerdir, herhangi bir direnişle karşılaşıldığında evleri yakılacaktır. Keyfi öz-yönetimin kökü artık kazınmalıdır. Tutuklamalar şu anda hiçbir işe yaramaz ve yüz binlerce insanı tutuklamaya çalışmak da imkânsızdır. Askerlerin yukarıdaki talimatı tam olarak anlamaları hayati önemdedir. P.Durnovo."

Bu yamyamca emir, karşı-devrimin cehennemvari Saturnalya'sında[54] yeni bir dönemi açıyordu. Bu yeni dönem önce şehirlerde gelişti ve ancak ondan sonra tüm kıra yayıldı.

[54] *Saturnalia*: eski Romalıların Aralık ayında Satürn tanrısı adına kutladıkları, aşırı eğlence ve sefahat bayramı. (ç.n.)

KIZIL FİLO

Kasım ayının sonunda, Rus bürokrasisinin en aşağılık adamı olan yaşlı Suvorin "devrim" diye yazıyordu, "insanlara olağanüstü bir coşku verir ve yaşamlarını vermeye hazır çok sayıda sadık, fanatik taraftar kazanır. Başa çıkılamayacak kadar büyük bir tutku, cesaret, gerçek belâgat ve ateşli bir mücadele coşkusuna sahip olduğu için, devrime karşı mücadele etmek kesinlikle çok zordur. Düşman güçlendikçe, devrim daha kararlı ve daha cesur bir hale gelir ve her zaferde bir hayran yığınını kendisine çeker. Bunu bilmeyen biri, devrimin, kollarını açmış, size sıcak, ateşli dudaklarıyla arzulu öpücükler gönderen tutkulu genç bir kadın kadar çekici olduğunu bilmeyen biri, hiçbir zaman genç olmamış demektir."

İsyan ruhu memleketi kasıp kavuruyordu. Yüreklerde muazzam, gizemli bir süreç yaşanıyordu: korku zincirleri kırılıyor, kendi bilincine varmaya vakit bulamayan bireysel kişilik kitle içinde eriyor, kitlenin kendisi de devrimci coşku içinde eriyordu. Kendisine miras kalan korkulardan ve hayali engellerden kurtulan kitle, yolunun üzerindeki gerçek engelleri görmek istemiyordu ve göremezdi de. İşte onun gücü de, güçsüzlüğü de burada yatıyordu. Fırtınanın kamçıladığı okyanus akıntısı gibi ileri atılıyordu. Her geçen gün halkın yeni bir katmanını ayağa kaldırıyor ve yeni olanaklar doğuruyordu. Sanki birileri dev bir kepçeyi toplumsal kazanın dibine daldırıp karıştırıyordu. Liberal memurlar, Buligin Dumasının henüz hiç giyilmemiş elbisesini yeniden ve yeniden kesip biçerlerken, ülke bir anı bile huzurlu geçirmiyordu. İşçi grevleri, ardı arkası kesilmeyen mitingler, sokak gösterileri, devlet mal-

larının talanı, polis ve bekçilerin grevleri, ve son olarak da, askerler ve denizciler arasındaki huzursuzluk ve ayaklanmalar. Herşey darmadağın olmuş, kaos her yanı sarmıştı.

Bu kaosla eş zamanlı olarak yeni bir düzen gereksinimi doğuyordu ve bu düzenin öğeleri billurlaşmaya başlamıştı. Düzenli tekrarlanan mitingler, örgütlenmenin ilkelerini gündeme getiriyordu. Mitinglerde temsilci heyetleri seçiliyor, temsilci heyetleri de bir temsilciler meclisine doğru genişliyordu. Ancak kendiliğinden patlayan öfke, politik bilinçlenme çalışmasını geride bırakıyordu, böylece hummalı örgütlenme girişimleri eyleme duyulan arzunun gerisinde kalıyordu.

Devrimin –*her* devrimin– zayıflığı işte burada yatmaktadır, ama gücü de burada yatar. Devrimde etkin bir rol almak isteyen herkes, bunu tam olarak kavramalıdır. Devrime bir kuşkonmaz gibi davranılabileceğini, yenebilir kısmının dilendiği gibi yararsız kısımdan ayrılabileceğini düşünen o bilge taktikçiler, salt mantıkçılara has kısır bir rol oynamaya mahkûmdurlar. *Hiçbir* devrimci olay, onların "akılcı" taktiklerinin uygulanacağı "akılcı" durumlar yaratmayacağından, *bütün* olayların dışında ve arkasında kalmak böylesi mantıkçıların kaderidir. Sonuçta onlara Figaro'nun sözlerini tekrarlamaktan başka bir şey kalmaz: "Yazık, ilkindeki yetersizlikleri unutmak için size gerekçe temin edebilecek ikinci bir oyun olmayacak."

Bizim amacımız, ne 1905'teki tüm olayları tasvir etmek, ne de onların dökümünü yapmak. Biz devrimin gelişiminin çok genel bir taslağını çiziyoruz, üstelik bunu, her ne kadar bir bütün olarak ulusun bakış açısından olsa da, Petersburg ölçeğinde yapıyoruz. Ancak seçtiğimiz çerçeve dahilinde bile, bu önemli yılın, Ekim greviyle Aralık barikatları arasında gerçekleşen en önemli olaylarından birini atlayamayız: Sivastopol'daki askeri ayaklanma. Bu ayaklanma 11 Kasımda başlamıştı ve on yedisinde Çuhnin Çara şu raporu veriyordu: "Askeri fırtına dindi, ama devrim fırtınası değil."

Potemkin gelenekleri Sevastopol'da hâlâ yaşıyordu. Çuhnin zırhlı Kızıl Savaş Gemisinin denizcilerine çok acımasız davranmıştı: dördü vurulmuş, ikisi asılmış, düzinelercesi ağır iş cezasına çarptırılmış ve son olarak da *Potemkin*'in ismi *Panteleimon* olarak

değiştirilmişti. Ancak kimseye korku salamadı, yaptığı şey yalnızca donanmadaki isyancı duyguları şiddetlendirmek oldu. Ekim grevi, denizcilerin ve piyade erlerinin sadece katılımcı olarak değil, konuşmacı olarak da rol oynadıkları, devasa sokak mitinglerinin gerçekleştiği bir dönemi başlatmıştı. Devrimci bir gösterinin başında bir denizci orkestrası "Marseillaise"i çalıyordu: kısaca, tam bir "demoralizasyon" hüküm sürüyordu. Askeri personelin halk mitinglerine katılmasını yasaklayan bir emir, donanma ve ordu kışlalarının avlularında özel askeri mitinglerin düzenlenmesine yol açmıştı. Subaylar buna karşı koymaya kalkışmıyorlardı ve kışla kapıları partimizin Sivastopol komitesinin temsilcilerine gece-gündüz açıktı. Komite, sürekli olarak, "eylem" isteyen denizcilerin sabırsızlığıyla uğraşmak zorundaydı.

Ağır-iş cezası hapishanesine dönüştürülen *Prout* gemisi, civarda dolaşarak, Haziran ayaklanmasının kurbanlarının *Potemkin* olayındaki rollerinden dolayı halen acı çekmekte olduklarını hatırlatıyordu sürekli olarak. *Potemkin*'in yeni mürettebatı, Kafkas ayaklanmasını desteklemek için savaş gemisini Batum'a götürmeye hazır olduklarını bildiriyordu. Yeni inşa edilen *Oçakov* adlı kruvazör de mücadele etmek için aynı derecede hazırdı. Ancak sosyal demokrat örgüt, bekle-gör taktiklerinde ısrar etti ve işçilerin örgütüyle yakın irtibat halinde bir askerler ve denizciler Sovyeti yaratılmasını ve proletaryanın eli kulağındaki politik grevinin desteğinde bir donanma ayaklanması gerçekleştirilmesini önerdi. Denizcilerin devrimci örgütü bunu kabul etti. Ama devrim bu planı aştı.

Sürekli olarak büyüyen ve sıklaşan mitingler, donanma kışlasıyla Brest piyade alayı kışlası arasındaki meydanda gerçekleşmeye başlamıştı. Askeriyenin işçi mitinglerine katılmasına izin verilmediğinden, binlerce işçi askerlerin mitinglerine gelmeye başlamıştı. Mitingler on binlerce insanla yapılıyordu. Ortaklaşa eylem fikri coşkuyla kabul edilmişti. En ileri bölükler, temsilciler seçiyordu. Askeri yetkililer önlemler almaya karar verdiler. Subayların mitinglerde yurtsever konuşmalar yapma girişimleri, acıklı sonuçlar verdi. Tartışma sanatında tecrübeli denizciler, amirlerini utanç içinde kaçmak zorunda bıraktılar.

Daha sonra bütün politik mitinglerin yasaklanmasına karar ve-

rildi. 11 Kasımda donanma kışlasının kapısına silahlı bir bölük dikildi. Tuğamiral Pisarevski, herkesin duyacağı şekilde şu emri yayınladı: "Hiç kimsenin kışladan kaçmasına izin verilmeyecektir; emre uymama durumunda ateş edilecektir." Bu emrin daha yeni ulaştığı bir bölükte, Petrov adında bir denizci, ileri çıktı, tüfeğini herkesin gözü önünde doldurdu, bir atışta Brest alayından Binbaşı Stein'i öldürdü, ikinci atışta Pisarevski'yi yaraladı. Subaylardan biri "tutuklayın onu!" diye emretti hemen. Hiç kimse kıpırdamıyordu. Petrov tüfeğini yere attı. "Niye bekliyorsunuz? Alın beni." Petrov tutuklandı. Dört bir yandan akıp gelen denizciler, onun serbest bırakılmasını istiyor ve ona kefil olmayı öneriyorlardı. Heyecan zirveye ulaşmıştı.

Bir subay, çözüm bulmaya çalışarak Petrov'a sordu: "Petrov, kazara mı ateş ettin?"

"Nasıl kazara? İleri çıktım, tüfeğimi doldurup nişan aldım. Bunun neresi kaza?"

"Ama onlar senin serbest bırakılmanı istiyorlar

Ve Petrov serbest bırakıldı. Denizciler bir an önce eyleme geçmek için sabırsızlanıyorlardı. Görevdeki bütün subaylar tutuklandı, silahları alındı ve büroya kilitlendi. Sonunda, sosyal demokrat bir konuşmacıdan etkilenen denizciler, temsilcilerin ertesi sabah gerçekleşecek mitingini beklemeye karar verdiler. Yaklaşık kırk denizci temsilcisi tüm gece boyunca toplantı yaptılar. Tutukladıkları subayları serbest bırakmaya karar verdiler, ancak bunların kışlaya girmelerine izin verilmeyecekti. Gerekli gördükleri görevleri yerine getirmeyi sürdürmeye de karar verdiler. Bandolar eşliğindeki bir şenlik alayı, askerleri harekete katmak için piyade kışlasına gitmeliydi. Sabah, müzakere için bir işçi heyeti geldi. Birkaç saat sonra tüm limanlarda iş durmuştu; tren istasyonları da çalışmayı kesmişti. Durum hızlı gelişiyordu. Yarı-resmi telgraflar şöyle haber veriyordu: "Donanma kışlasında mükemmel bir düzen hüküm sürüyor. Denizcilerin davranışları kesinlikle kurallara uygun. Sarhoşluk yok." Bütün denizciler silahsız olarak bölüklere ayrıldılar. Beklenmedik bir saldırıya karşı kışlayı korumak için geriye sadece bir silahlı bölük bırakıldı. Bunun komutanlığına da Petrov seçildi.

İki sosyal demokrat konuşmacının kılavuzluk ettiği birkaç denizci, Brest alayının komşu kışlasına gitti. Askerlerin ruh hali bir

hayli belirsizdi. Ancak denizcilerin ağır basıncı altında, subayları silahsızlandırma ve onları kışladan uzaklaştırma kararı aldılar. Mukden'in subayları kılıçlarını ve revolverlerini direnmeden teslim ettiler ve "bize dokunmayın, silahsızız" diyerek asker saflarının arasından geçtiler. Ama askerler bu hareketten dolayı tereddüt içindeydiler ve onların ısrarı üzerine birkaç görevli subayın kışlada kalmasına izin verildi. Sonraki olayların gelişiminde bunun muazzam bir etkisi oldu.

Askerler, denizcilerle birlikte şehirden Belostok alayı kışlasına kadar yürümek üzere, saflar oluşturmaya başladılar. Saflar oluştururken, tüm "özgür adamların" (sivillerin) ayrı yürümeleri ve onlara katılmamalarını garantiye aldılar. Bu hazırlıklar doruk noktasına ulaştığında, kale komutanı Neplyuev, tümen komutanı General Sedelnikov'la birlikte, arabayla geliyordu. Ondan, bu sabahtan itibaren İstoriçeski Bulvarına yerleştirilmiş olan makineli tüfeklerin kaldırılması istendi. Neplyvev de bunun kendisine değil Çuhnin'e bağlı olduğunu söyledi. Sonra ondan kale komutanı olarak, makineli tüfeklerin kullanılmayacağına dair şeref sözü vermesi istendi. General bunu reddetme cesaretini gösterdi. Bunun üzerine silahının alınmasına ve tutuklanmasına karar verildi. Kollarını uzatmayı reddetti, askerler zor kullanmak konusunda kararsız kaldılar. Sonunda birkaç denizci, arabaya atlayıp generalleri kendi donanmalarının kışlasına götürmek zorunda kaldı. Orada derhal silahsızlandırıldılar, *sans phrases*,[55] ve göz altına alındılar. Ama daha sonra serbest bırakıldılar.

Askerler bandolarla kışlalarından çıkıp yürüyüşe geçtiler. Denizciler de, katı bir yürüyüş düzeni içinde, kendi kışlalarından çıktılar. İşçi yığınları zaten meydanda bekliyordu. Ne andı! Karşılaşma çok coşkuluydu. El sıkışmalar, kucaklaşmalar. Kardeşçe selamlaşmalar ve birbirlerini sonuna kadar destekleyeceklerine dair ciddi sözlerle dolu bir hava hakimdi. Saflar yeniden oluşturulduktan sonra, kafile, şehrin sağ tarafından Belestok alayı kışlasına doğru yola çıktı. Askerler ve denizciler St.George'nun bayraklarını taşıyorlardı, işçiler ise sosyal demokrat partinin. Yarı-resmi ajans şöyle rapor ediyor: "Göstericiler, ibret verici bir düzen içinde şehre

[55] Orjinalinde Fransızca. (*sözsüz* ç.n.)

doğru yürüyorlardı, kafilenin başında bir bando ve kızıl bayraklar vardı." Yol, makineli tüfeklerin olduğu İstoriçevski Bulvarı boyunca uzanıyordu. Denizciler, makineli tüfeklerin kaldırılması için makineli tüfekçiler bölüğüne başvurdular. Onlar da bunu yaptılar. (Bununla birlikte, makineli tüfekler daha sonra tekrar ortaya çıktı.)

Ajans raporlarına göre, "Belostok alayının silahlı bölükleri, subayların önünde silahları teslim ettiler ve göstericilerin geçmelerine izin verdiler." Belostok alayı kışlasının dışında, muhteşem bir miting düzenlendi. Bununla birlikte başarı tam değildi; askerler bocalıyordu; bazıları denizcilerle dayanışma içinde olduklarını ifade ediyorlar, diğerleri sadece ateş etmeyeceklerine dair söz veriyorlardı. Sonunda subaylar Belostok alayını kışlanın dışına çıkartmayı gerçekten başardılar. Kafile akşama kadar donanma kışlasına dönmedi.

Bu sırada *Potemkin*'de sosyal demokratların bayrağı dalgalanıyordu. *Rostislav* arka tarafı işaret etti: "Sizi görüyorum." Diğer savaş gemileri yanıt vermeyi başaramadı. Denizciler arasındaki gerici unsurlar, devrimci bayrağın St.Andrew'in flaması üzerine yerleştirilmiş olmasını protesto ettiler. Kızıl bayrak indirilmek zorundaydı. Durum hâlâ belirsizdi. Ama artık geri dönüş de yoktu.

Yedi savaş gemisi de dahil, farklı birliklerden gelen denizci ve asker temsilcilerden ve denizciler tarafından davet edilen sosyal demokrat örgüt temsilcilerinden oluşturulan bir komisyon, donanma kışlasının bürolarında sürekli toplantı halindeydi. Daimi başkanlığa bir sosyal demokrat seçilmişti. Bütün bilgiler burada toplanıyor ve tüm kararları burası veriyordu. Denizcilerin ve askerlerin özel talepleri de burada formüle ediliyor ve genel politik taleplerle birleştiriliyordu. Geniş yığınlar için ilk sırayı bu özel talepler tutuyordu. Cephane sıkıntısı komisyon başkanını kaygılandırıyordu; tüfek sayısı yeterliydi ama fişek çok kıttı. "Askeri konularda çok tecrübeli bir önderin eksikliği şiddetle ortadaydı" diye yazıyor olaylarda aktif olarak yer almış biri.

Temsilciler komisyonu, donanma birliklerinin subayları silahsızlandırıp, kışla ve gemilerden uzaklaştırmaları konusunda iyedilikle ısrar ediyordu. Bu zorunlu bir önlemdi. Brest alayının kışlada kalan subaylarının, askerler üstünde çok yıkıcı bir etkisi vardı. Bunlar, denizciler, "özgür adamlar" ve "Yahudiler" aleyhine aktif

propaganda yapıyorlardı ve alkol istihkakına gereğinden fazla ödenek ayırıyorlardı. Gece olduğunda, bu subayların emrindeki askerler, kampın ana kapısından değil, duvarındaki bir delikten utanç verici bir şekilde kaçtılar. Ertesi sabah yine kışlaya döndüler, ancak bundan sonra mücadelede aktif rol almadılar. Brest alayının kararsızlığı, denizcileri ruh halini etkilemeye başlamıştı.

Ama ertesi gün, başarı güneş misali geri döndü: istihkâm erleri ayaklanmaya katılmışlardı. Yürüyüş düzeni içinde ve elde silah, donanma kışlasına geldiler. Heyecanla karşılanarak kışlaya alındılar. Ruh hali yine düzelmişti. Dört bir yandan heyetler geliyordu: kale topçuları, Belostok alayı ve sınır muhafızları, ateş etmeyeceklerine dair söz verdiler. Yetkililer artık yerel alaylara güvenmiyordu, komşu şehirlerden askeri birlikler getirmeye başladılar: Simferopol, Odesa, Feodosia. Bu yeni gelenler arasında, etkin ve başarılı bir devrimci ajitasyon yürütülüyordu. Komisyon, donanma gemileriyle haberleşirken pek çok zorlukla karşılaşıyordu, özellikle de denizciler mesajları okumayı beceremedikleri için. Öyle olsa bile, *Oçakov* kruvazöründen, *Potemkin* zırhlısından, *Volni* ve *Zavetni* torpido gemilerinden ve daha sonra diğer birçok torpido gemisinden, tam dayanışma güvencesi alındı. Diğer gemiler tereddütlüydüler ve sırası geldiğinde ateş etmeyeceklerine dair söz verdiler yalnızca.

Ayın on üçünde, bir donanma subayı, bir telgrafla kışlaya geldi: Çar isyancıların 24 saat içinde silah bırakmalarını istiyordu. Subayla dalga geçildi ve kapı dışarı edildi. Denizciler şehri olası bir pogroma karşı korumak için devriyeler oluşturdular. Bu önlem derhal halkın içini rahatlattı ve onların sempatisini kazandı. Sarhoşluğu önlemek için içki dükkânlarına bizzat denizciler muhafızlık yaptı. Ayaklanma boyunca şehirde örnek bir düzen hüküm sürdü.

On üç Kasım akşamı, karar anıydı: temsilciler komisyonu, Ekim mitingleri sürecinde büyük popülerlik kazanmış olan emekli donanma subayı Teğmen Schmidt'i, operasyonların askeri komutasını ele almaya davet etti. O da bu daveti cesurca kabul etti ve o günden sonra hareketin başında kaldı. Ertesi akşam Schmidt, *Oçakov* kruvazöründeki karargâhta kalmaya başlamıştı ve sonuna kadar da orada kalacaktı. *Oçakov*'a amiral sancağı çektirdi ve bü-

tün filoyu ayaklanmaya katma umuduyla dışarıya şu mesajı gönderdi: "Filoya ben komuta ediyorum, Schmidt" Daha sonra, "*Potemkin*'in adamları"nı serbest bırakmak için kruvazörü ile *Prout*'a doğru denize açıldı. Hiçbir direnç gösterilmedi. *Oçakov* tutukluları bordaya çıkardı ve bütün filonun etrafında onlarla birlikte dolaştı. Her gemiden "Hurra" çığlıkları yükseliyordu. *Potemkin* ve *Rostislav* savaş gemileri de dahil olmak üzere bazı gemiler kızıl bayrak çektiler; fakat bayrak sadece birkaç dakika asılı kaldı.

Ayaklanmanın önderliğini ele geçiren Schmidt, eylem planını şu bildiriyle açıkladı:

> Sivastopol Belediye Başkanına.
> Bugün İmparator Çara şu telgrafı çektim:
> "Şanlı Karadeniz Filosu, halka sadık kalarak, sizi, efendim, acilen bir Kurucu Meclis toplamaya çağırmakta ve bakanlarınıza itaat etmeye son vermektedir.
> Yurttaş Schmidt
> Filo Komutanı."

Petersburg'dan telgrafla ayaklanmayı bastırma emri geldi. Çuhnin'in yerine, kısa süre içinde o uğursuz ününü elde edecek olan cellât Meller Zakomelski geçti. Şehirde ve kalede sıkı yönetim ilân edildi ve bütün sokaklar askeri birliklerce işgal edildi. Karar anı gelmişti. İsyancılar, askeri birliklerin ateş etmeyi reddeceklerini ve filonun geri kalan gemilerinin de onlara katılacağını hesap ediyorlardı. Gerçekten de birçok gemide subaylar tutuklanıp *Oçakov*'da Schmidt'in emrine verildiler; en çok bu önlemin sancak kruvazörünü düşman ateşinden koruyacağı umuluyordu. Karadaki geniş bir kalabalık, filonun harekete katıldığını ilân edecek top atışını bekliyordu. Fakat bu umut gerçekleşmedi.

"Yatıştırıcılar" *Oçakov*'un filo etrafında ikinci bir tur atmasına izin vermediler; ateş açtılar. Kalabalık, ilk salvoyu, bekledikleri top atışı sandı, fakat sonra ne olduğunu anladı ve dehşet içinde limandan kaçtı. Her taraftan ateş açılmaya başlanmıştı: gemilerden, kale ve sahra topçularından, İstoriçeski Bulvarındaki makineli tüfeklerden. İlk toplardan biri *Oçakov*'un elektrik motorunu harap etti. Daha altıncı ateşte *Oçakov* sessizliğe gömülüp teslim bayrağı çekmek zorunda kalmıştı. Buna rağmen, kruvazöre açılan ateş bordada yangın çıkana kadar sürdü. *Potemkin*'in akıbeti daha da

kötüydü. Burada topçular ateşleme iğnesi ve ateşleyicileri yerleştirmeye vakit bulamadılar ve bu yüzden ateşe maruz kaldıklarında tümüyle aciz kaldılar. *Potemkin* tek bir atış yapamadan teslim bayrağını çekti. Denizcilerin kıyı birimi, çok uzun bir süre dayandı ve ancak tek bir fişeği kalmadığında teslim oldu. Kızıl bayrak, isyancı kışlada sonuna kadar dalgalandı. Nihayet sabah 6:00 sularında, kışla hükümet birlikleri tarafından işgal edildi.

Ateşin yol açtığı ilk korku geçtiğinde, kalabalığın bir kısmı limana geri döndü. "Gözümüzün önündeki manzara gerçekten korkunçtu" diye yazar daha önce alıntıladığımız, ayaklanmaya katılan biri. "Pek çok torpido gemisi ve yelkenli, açılan çapraz top ateşiyle derhal batırıldı. Ardından *Oçakov*'da alevler görünmeye başladı. Denizciler yaşamak için yüzmeyi deniyorlar ve yardım istiyorlardı. Suyun içinde vurulup öldürüldüler. Onları kurtarmaya giden botlara da ateş açıldı. Kıyıya yüzmeyi başaran denizciler, orada bulunan birlikler tarafından hemen öldürüldüler. Yalnızca onlardan yana bir kalabalığın bulunduğu karaya yüzebilenler kurtarıldılar." Schmidt sıradan bir denizci kıyafetiyle kaçmaya teşebbüs etti, fakat yakalandı.

"Yatıştırma" cellâtlarının kanlı mesaisi sabah 3:00'da bitmişti. Artık kendilerini "adalet"in cellâtlarına dönüştürmeleri gerekiyordu.

Galipler şöyle bildiriyordu: "2.000 den fazla kişi yakalanıp tutuklandı devrimciler tarafından tutuklanmış 19 subay ve sivil serbest bırakıldı, 12 makineli tüfeğe ilâveten 4 bayrak, para kasası ve büyük miktarda devlet malı fişek, silah ve malzeme ele geçirildi." Amiral Çuhnin Tsarskoye Selo'ya[56] şu telgrafı gönderiyordu: "Askeri fırtına dindi, ama devrim fırtınası değil."

Kronştad ayaklanmasıyla kıyaslandığında ne kadar ileri bir adım! Orada vahşi taşkınlıklarla son bulan kendiliğinden bir patlama vardı. Burada ise, plan uyarınca gelişen ve bilinçli olarak düzen ve eylem birliğini sağlamaya çalışan bir ayaklanma. Sosyal demokrat gazete *Naçalo*, Sivastopol olaylarının doruğunda şöyle yazıyordu: "Başkaldıran şehirde serseriler ya da yağmacılar hak-

[56] *Tsarskoye Selo*: St. Petersburg bölgesindeki Puşkin'in eski adı. 18. yüzyılın ikinci yarısında, buradaki saray Rusya imparatorluk ailesinin kent yöresindeki konutu haline geldi. (ç.n.)

kında hiçbir şey duyulmadı ve basit bir nedenden dolayı sıradan hırsızlık olaylarının sayısı normalden daha azdı, çünkü ordu ve donanma üniforması içinde devlet mülkünü zimmetlerine geçirenler bu talihli yeri terk etmişlerdi.... Yurttaşlar, silahlı bir halka dayanan demokrasinin ne olduğunu bilmek ister misiniz? Sivastopol'a bakın. Yetkililerin ancak seçilmiş ve güvenilir kişilerden oluştuğu cumhuriyetçi Sivastopol'a bakın."

Ve yine de bu devrimci Sivastopol, sadece 4-5 gün dayandı ve askeri kuvvet yedeği tümüyle tükenmeden uzun süre önce teslim oldu. Stratejik hatalar mı? Önderlerin kararsızlığı mı? Ne ilki, ne de ikincisi inkâr edilebilir. Ama nihai sonuç daha derin nedenlerden kaynaklanmaktaydı.

Ayaklanmaya denizciler önderlik ediyordu. Faaliyetlerinin doğası, denizcilerden büyük ölçüde bağımsızlık ve beceriklilik ister, onları kara askerlerinden daha özgüvenli kılar. Sıradan denizciler ile donanma subaylarının kapalı üst sınıf kastı arasındaki karşıtlık, subayların yarısının halk tabakasından geldiği ordudakinden daha derindi. En son, Rus-Japon savaşı utancı, donanmanın bunda taşıdığı sorumluluk, denizcilerin, açgözlü ve ödlek kaptan ve amirallere duyduğu son saygı kırıntılarını da yok etmişti.

Gördüğümüz gibi, denizcilere katılmakta en kararlı olanlar istihkâm erleriydi; bunlar silahlandılar ve donanma kışlasına yerleştiler. Aynı durum ordumuzdaki bütün devrimci hareketlerde gözlenebilir: en devrimci olanlar, istihkâm erleri, makinistler, topçular, kısaca, piyade sınıfının kara cahilleri değil, vasıflı, hayli okumuş, teknik eğitimli askerlerdir. Entelektüel düzeydeki bu farklılaşmaya toplumsal bir köken tekabül etmektedir: piyade erlerinin büyük bir çoğunluğu genç köylülerdir, makinistler ve topçular ise başlıca sanayi işçileri arasından askere alınmaktadır.

Ayaklanma günleri boyunca, Brest ve Belostok alaylarının kararsızlık sergilediğini gördük. Bütün subayları uzaklaştırmaya karar verdiler. Önce denizcilere katıldılar, sonra terk ettiler. Ateş etmeyeceklerine söz verdiler, ve sonra, en sonunda tümüyle üstlerine boyun eğip, utanmazca donanma kışlasına ateş etmeye razı oldular. Daha sonra aynı devrimci kararsızlığı köylü kökenli piyadelerde gözledik, hem Sibirya Demiryolunda, hem de Sveaborg Kalesi'nde.

Ancak teknik eğitimli, yani proleter unsurların esas devrimci rolü oynadıkları yer sadece ordu değildi. Donanmada da aynı şey oldu. Denizcilerin "isyanlar"ını yönetenler kimdi? Kızıl bayrağı savaş gemisine kim çekti? Teknisyenler, makineciler. Mürettebatın küçük bir azınlığını oluşturan denizci üniformaları içindeki bu sanayi işçileri, yine de mürettebata egemen oldular, çünkü makine, savaş gemisinin kalbi onların kontrolündeydi.

Ordu güçleri içindeki proleter azınlık ile köylü çoğunluk arasındaki sürtüşme, bütün askeri ayaklanmalarımızın temel bir özelliğidir ve onları felce uğratıp, güçten düşürür. İşçiler sınıfsal avantajlarını beraberlerinde kışlaya taşırlar: zekâ, teknik eğitim, kararlılık, birlikte hareket edebilme yeteneği. Köylüler ezici sayısal güçlerini katarlar. Ordu, genel askere alma yoluyla, mujiğin üretici eşgüdümden yoksunluğunun mekanik bir tarzda üstesinden gelir ve onun başlıca politik hatası olan pasifliği, yeri doldurulmaz bir erdeme dönüştürülür. Köylü alayları acil ihtiyaçları temelinde devrimci harekete çekildiklerinde bile, her zaman bekle ve gör taktiklerini benimsemeye eğilimlidirler, düşmanın ilk kararlı saldırısında "isyancıları" yüzüstü bırakırlar ve kendilerinin bir kez daha disiplin boyunduruğu altına alınmalarına bizzat izin verirler. Bundan, saldırının askeri ayaklanmalar için tek uygun yöntem olduğu sonucu çıkar: tereddüt ve düzensizliğe yol açabilecek hiçbir duraksama olmaksızın saldırı. Ama bundan, devrimci saldırı taktiklerinin karşılaştığı en büyük engelin, mujik askerlerin gerilikleri ve güvenilmez pasiflikleri olduğu sonucu da çıkar.

Bu çelişki, kısa bir süre sonra, Rus devriminin birinci bölümünü kapatan Aralık ayaklanmasının bastırılmasında kendisini tüm gücüyle açığa vuracaktı.

KARŞI-DEVRİMİN EŞİĞİNDE

Kurnaz muhafazakâr de Tocqueville, "kötü bir yönetim için en tehlikeli an genellikle değişimin başladığı andır" diye yazar. Olaylar Kont Witte'ye bu gerçeği her geçen gün daha kesin bir şekilde kanıtlıyordu. Devrim azimle ve acımasızca ona karşıydı. Liberal muhalefet onu açıktan desteklemeye cesaret edemiyordu. Saray kamarillası ona karşıydı. Hükümet aygıtı ellerinde parçalanıyordu. Ve nihayet o, olaylardan hiçbir şey anlamayarak, herhangi bir plandan yoksun olarak, bir eylem program yerine entrikaya güvenerek kendi kendisinin düşmanıydı. Witte gereksiz yere telaşlanıp huzursuzlanırken, devrim ve gericilik amansızca birbirine karşı harekete geçiyordu.

Kont Witte'nin talimatı üzerine 1905 Kasımında "Trepov'un adamları"na karşı yazılan gizli bir raporda şunları okuyoruz:

> Polis Departmanına ait dosyalardan alınanlar da dahil tüm olgular, bildirgeyi takip eden günlerde halk tarafından hükümete yöneltilen ciddi ithamların önemli bir bölümünün sağlam temellere dayandığını açıkça göstermektedir. Bazı yüksek düzeyli devlet görevlileri tarafından "aşırı unsurlara karşı örgütlü direniş" göstermek için partiler oluşturuldu; diğer gösteriler dağıtılırken hükümet tarafından yurtsever gösteriler örgütlendi; barışçı göstericilere ateş açıldı, insanlar dövüldü ve polisin ve askeri birliklerin gözü önünde bir taşra kırsal meclisinin büroları yakıldı; kendilerini onlara karşı savunmaya çalışan insanlara yaylım ateşleri açılırken pogromculara dokunulmadı; büyük bir şehirde devlet gücünün en yüksek temsilcisi tarafından onaylanan resmi bildiriler aracılığıyla, kitleler bilinçli ya da bilinçsiz olarak (?) şiddete teşvik edil-

diler ve bunu takiben karışıklıklar çıktığında bunları bastırmak için hiçbir önlem alınmadı. Tüm bu olaylar, Rusya'nın büyük ölçüde birbirinden ayrılmış bölgelerinde üç dört gün içerisinde gerçekleşti ve 17 Ekim bildirgesine başlangıçta gösterdiği coşkulu hoşnutluğu tamamen terk etmiş olan halk arasında bir infial fırtınasını kışkırttı.

Halk, ansızın ve eşzamanlı olarak tüm Rusya'ya yayılan bu pogromların provokasyon olduğuna ve çok güçlü bir el tarafından yönlendirildiğine kesin bir biçimde kanaat getirdi. Ve ne yazık ki, halkın buna inanmak için çok geçerli nedenleri vardı.

Kurlandia genel valisi yirmi bin kişilik bir mitingle sıkıyönetimin kaldırılması talebini destekleyen ve "sıkıyönetimin yeni koşullarla uyumlu olmadığı" görüşünü ifade eden bir telgraf gönderdiği zaman, Tperov kendinden emin bir şekilde şu telgraf metnini gönderdi: "20 Ekimdeki telgrafınıza dair. Sıkıyönetimin yeni duruma uymadığını belirten kararınıza katılmıyorum." Witte, astının sıkıyönetimin 17 Ekim bildirgesine hiçbir şekilde ters düşmediği şeklindeki hayasızca ifadesini sessizce kabul etti ve hatta bir işçi heyetini "Trepov'un söylendiği gibi bir canavar olmadığı"na ikna etmeye çalıştı. Trepov'un, genel infialin basıncı altında görevinden çekilmek zorunda kaldığı doğrudur. Ama İçişleri Bakanı olarak yerine geçen Durnovo, ondan daha iyi değildi. Üstelik saray komutanlığına atanan Trepov, olayların gidişatı üzerindeki tüm etkisini koruyordu. Taşra bürokrasisi, ona Witte'ye olduğundan çok daha fazla bağlıydı.

Aynı Kasım raporu, "aşırı partiler güç kazandılar, çünkü tüm hükümet eylemlerini sert bir şekilde eleştirirken haklı olduklarını çoğunlukla kanıtladılar. Kitleler bildirgenin yayımlanmasından hemen sonra, hükümetin bildirgede altı çizilen yeni yolu izlemeye cidden karar verdiğini ve gerçekten bu yolu izlediğini görmüş olsalardı, bu partiler prestijlerinin büyük bölümünü kaybederlerdi. Ne yazık ki tam tersi oldu ve aşırı partiler, hükümetin verdiği sözlerin kıymetini sadece kendilerinin doğru bir biçimde değerlendirdikleri olgusuyla övünme şansına –önemi hiç de gözardı edilemeyecek– sahip oldular" diyordu. Raporun gösterdiği gibi, Witte bunu Kasımda anlamaya başladı. Ama bu anlayışını pratikte uygulama olanağından yoksun bırakıldı. Çara onun talimatlarıyla yazılan

rapor, ölü bir mektup olarak kaldı.[57]

Ümitsizce çabalayan Witte, bundan böyle sadece karşı-devrim tarafına çekildi.

Liberal muhalefetin hükümete karşı tutumunu belirlemek için, 6 Kasımda Moskova'da bir *zemtsi* kongresi toplandı. Kongrenin bocalayan bir ruh hali vardı, ama su götürmez bir biçimde sağa meyilliydi. Evet, bazı radikal sesler duyuluyordu. "Bürokrasi yaratıcı eylem yeteneğinden yoksundur, o yalnızca yıkmaya yeteneklidir"; yaratıcı güç "17 Ekim bildirgesine yol açan muazzam işçi hareketi" içinde aranmalıdır; "bize lütuf olarak bahşedilmiş bir anayasa istemiyoruz, onu yalnızca Rus halkının ellerinden kabul edeceğiz" deniliyordu. Sahte klasik tarza dayanılmaz bir düşkünlüğü olan Rodiçev haykırıyordu: "Ya doğrudan genel oy hakkı olacak ya da Duma olmayacak!" Fakat aynı kongrede şunlar da ifade ediliyordu: "Toprak işgalleri ve grevler korku yaratıyor; sermayenin yüreği ağzında ve paralarını bankalardan çekip yurtdışına giden mülk sahiplerinin de öyle." İhtiyatlı toprak sahipleri soruyordu: "Tarımsal karışıklıklarla savaşmanın bir aracı olarak satraplıklar[58] kurumu küçümsendi, ama onlarla savaşmanın daha anayasal bir aracını kim önerebilir?" "Mücadeleyi daha şiddetli hale getirmektense hiçbir maddeyi kabul etmemek daha iyidir." "Bir mola çağrısı yapma zamanı geldi" diye haykırıyordu politik arenaya ilk kez burada çıkan Guçkov, "hepimizi yok edecek bir ateşe benzin döküyoruz yalnızca."

Sivastopol filosundaki ayaklanmanın ilk haberleri, *zemtsi*nin muhalif cesaretini geçilmesi imkânsız bir sınava tâbi tutuyordu. "Burada olan şey" diyordu *zemstvo* liberalizminin Nestor'u[59] Petrunkeviç, "bir devrim değil, anarşi." Sivastopol olaylarının doğrudan etkisi altında, Witte'nin bakanlığıyla derhal anlaşma seçeneği üstün geldi. Milyukov kongreyi atılabilecek her tavizkâr adımdan alıkoyma girişiminde bulundu. "Sivastopol'daki ayaklanma son buluyor, isyancıların başları tutuklandı, herhangi bir korkuya

---

[57] Bu ilginç rapor, *Rus Karşı-Devrim Tarihi İçin Materyaller* (St. Petersburg: 1908) başlıklı bir belgeler koleksiyonu (bunlara el koyulduğunu söylememize gerek bile yok) içinde yayınlandı.

[58] *Satraplık*: Bir satrapın yönetim bölgesi, eyalet. (ç.n.)

[59] *Nestor*: Tanrıların çok uzun ömürlü olma ayrıcalığını tanıdığı Yunan mitolojisinin efsanevi kralı. (ç.n.)

kapılmak yersiz" diyerek *zemtsi*yi rahatlatıyordu. Boşuna! Kongre, muhalif-demokratik cümlelerle ifade edilmiş bir şartlı güven kararıyla birlikte bir heyeti Witte'ye göndermeye karar verdi.

Bu arada Bakanlar Kurulu, liberal sağ kanattan birçok "halktan sima"nın da katılımıyla, Devlet Duması seçim sistemini tartışıyordu. Bu sözde "halktan simalar" genel oy hakkını müessif bir zorunluluk olarak savundular. Witte Buligin'in muhteşem sistemini aşamalı olarak mükemmelleştirmenin faydalarını kanıtlamaya çalıştı. Hiçbir sonuca ulaşılamadı ve Bakanlar Kurulu 21 Kasımdan itibaren "halktan simalar"ın yardımı olmaksızın devam etti. 22 Kasımda Petrunkeviç, Muromtsev ve Kokoşkin'den oluşan *zemtsi* heyeti, *zemstvo* kararını Kont Witte'ye verdi ve yedinci günün sonunda hiçbir yanıt alamadan mahcup bir şekilde Moskova'ya geri döndü.

Hemen onların ardından, Kont'un yüksek rütbeli bürokratik kibir dolu bir ağızla ifade edilen yanıtı geldi. Yanıta göre, Bakanlar Kurulu'nun görevi, ilk olarak ve öncelikle İmparator Majestelerinin isteklerini yerine getirmekti; 17 Ekim bildirgesinin sınırlarının ötesine geçen herşey bir kenara atılmalıydı; genel kargaşa bildirgenin kısıtlayıcı maddelerinin terk edilmesini olanaksız kılıyordu; hükümeti desteklemeye isteksiz olan toplumsal gruplara gelince, hükümetin tek ilgilendiği şey bu grupların kendi davranışlarının sonuçlarının farkına varmasıydı.

Pısırıklığı yüzünden *zemstvo*lardaki ve eyalet dumalarındaki sol kanadın gerçek havasına şüphesiz hâlâ uzak duran *zemstvo* kongresini dengelemek üzere, Tula eyalet *zemstvo*sundan bir heyet 24 Kasımda Tsarskoye Selo'ya gitti. Heyetin başı olan Kont Bobrinski, Bizans köleliğinin eşsiz bir örneğini oluşturan konuşmasında, başka şeylerin yanı sıra şunları söylüyordu: "Biz fazla hak istemiyoruz, çünkü bizim menfaatimiz Çarın iktidarının büyük ve etkili olmasını gerektirir Efendim, insanların ihtiyaçları hakkındaki hakikati, gürültülü bir şekilde yükselen tekil seslerden değil, yalnızca kanunen sizin tarafınızdan toplanan Devlet Dumasından öğrenebilirsiniz. Onu toplamakta gecikmemeniz için size yalvarıyoruz. Millet zaten 6 Ağustosta seçimlerin yapılmasına yönelik fermanı bağrına bastı..."

Olaylar, mülk sahibi sınıfları düzen kampına itmek için adeta

elbirliği yapıyor gibiydi. Kasım ortalarında kendiliğinden ve beklenmedik şekilde bir posta ve telgraf grevi patlak verdi. Bu, Durnovo tarafından yayınlanan ve memurlara sendika kurmayı yasaklayan bir genelgeye, uyanan posta idaresi kölelerinin yanıtıydı. Posta ve telgraf sendikası, Kont Witte'ye Durnovo'nun genelgesinin geri çekilmesini ve birliğe üye oldukları için işten atılan memurların geri alınmasını isteyen bir ültimatom yolladı. 15 Kasımda Moskova'da toplanan 73 sendika temsilcisinin katıldığı bir kongre, aşağıdaki telgrafın tüm hatlardan gönderilmesine oybirliğiyle karar verdi: "Witte'den hiçbir yanıt gelmedi. Grev." Tansiyon o kadar yüksekti ki, grev Sibirya'da ültimatomda belirtilen süre dolmadan önce başlamıştı. Geniş ilerici memur çevreleri tarafından alkışlarla karşılanan grev, ertesi gün Rusya'nın tamamına yayılmıştı. Witte dirayetle değişik heyetlere, hükümetin olayların bu boyuta geleceğini "ummadığını" açıkladı. Posta haberleşmesindeki kesilmeden dolayı "kültür"e gelecek zarardan kaygılanan liberaller, çatık kaşlarla "Almanya ve Fransa'daki mesleki birliklerin özgürlük sınırlarını" araştırmaya başladılar.

Petersburg İşçi Temsilcileri Sovyeti bir an bile tereddüt etmedi. Her ne kadar posta ve telgraf grevi Sovyetin inisiyatifinde patlak vermese de, Petersburg'da onun aktif desteğiyle sürdü. Sovyetin kasasından grevcilere toplam 2.000 ruble verildi. Yürütme Komitesi bunların toplantılarına konuşmacılar gönderdi, duyurularını yayınladı, grev gözcüleri örgütledi. Bu taktilerin "kültür" üzerindeki etkisine değer biçmek zordu; ancak posta memurlarının proletaryaya sempati duymasını sağladığına da hiç şüphe yoktu. Posta ve telgraf kongresi, grevin hemen başında Sovyete beş temsilci gönderdi.

Posta haberleşmesindeki kesinti, kültüre olmasa da, ticarete kesinlikle büyük zarar verdi. Tüccarlar ve borsa simsarları kâh posta memurlarına greve son vermeleri için yalvararak, kâh grevcilere karşı etkin önlemler alınmasını isteyerek, grev komitesiyle bakanlık arasında mekik dokudular. Kapitalist sınıflar, ceplerine yönelik her yeni tehdidin bir sonucu olarak, her geçen gün daha da gericileştiler. Tsarskoye Selo'nun komplocularının gerici küstahlığı da sürekli artıyordu. Eğer gericiliğin saldırısını herşeye rağmen önleyen bir şey varsa, bu yalnızca devrimin kaçınılmaz yanıtının ya-

rattığı korkuydu. Orta Asya'daki Kuşka kalesinde bir askeri mahkemenin bazı demiryolu memurları hakkında verdiği bir hükümle bağlantılı olarak ortaya çıkan olay, bunu canlı olarak gösteriyordu. Bu olay öylesine çarpıcıdır ki, buna kısaca değinmeden geçemeyiz.

23 Kasımda, posta ve telgraf grevinin doruğunda, Petersburg demiryolu merkezinin komitesi, Kuşka'dan, mühendis Sokolov ve diğer birkaç memurun, devrimci ajitasyon suçlamasıyla askeri mahkemede yargılandıklarını ve ölüme mahkûm edildiklerini, kararın ayın yirmi üçü gecesi infaz edileceğini bildiren bir telgraf mesajı aldılar. Greve rağmen tüm demiryolu merkezleri birbirleri ile birkaç saat içinde telgraf bağlantısı kurdu. Demiryolu ordusu hükümete acil bir ültimatom gönderilmesini istiyordu. Ve bir ültimatom gönderildi. Temsilciler Sovyeti Yürütme Komitesi ile uyum içinde hareket eden demiryolcular sendikası, bakanlığa, ölüm kararı eğer akşam 8:00'a kadar yürürlükten kaldırılmazsa tüm demiryolu trafiğinin durdurulacağı bildirdi.

Yazarın, hükümetin yanıtı beklenirken bir eylem planının tasarlandığı Yürütme Komitesinin unutulmaz toplantısına ilişkin canlı bir anısı bulunuyor. Herkesin gözü saatteydi. Farklı demiryolu hatlarından temsilciler, ültimatomla birlikte giderek daha fazla hattın kendileriyle birlik olduklarını belirten telgraf mesajları gönderdiklerini rapor etmek için birbiri ardına sökün ediyorlardı. Şurası açık ki, eğer hükümet boyun eğmeseydi ümitsiz bir mücadele başlayacaktı. Ne oldu? Sekizi beş geçe –Çarlık hükümeti zevahiri kurtarmak için yalnızca üç yüz saniye oyalanmıştı– Haberleşme Bakanı, demiryolcular komitesini kararın infazının durdurulacağına dair acil telgrafla bilgilendirdi.

Ertesi gün bakanlık, "kararın yürürlükten kaldırılması doğrultusunda bir "rica" (?) aldığını, buna böyle bir adımın atılmaması durumunda bir grev ilân etme "niyeti" (!) ifadesinin de eşlik ettiğini söyleyerek, bir hükümet bildirisiyle bu tavizi bizzat duyurdu. Hükümet yerel askeri yetkililerden, "belki de devlet telgrafının grevde olması yüzünden" herhangi bir rapor almadı. Tüm olaylarda Savaş Bakanı, "bu telgraf mesajlarını alır almaz, eğer hüküm verilmişse, davaya ilişkin gerçekler aydınlatılıncaya kadar infazın derhal ertelenmesi" şeklinde emirler göndermişti. Resmi bildiri,

grevdeki telgrafın devlet kurumlarına kapalı olmasından dolayı, Savaş Bakanının emirlerini demiryolcular sendikası aracılığıyla göndermek zorunda kaldığından söz etmiyordu.

Bu güzel zafer, yine de devrimin sonuydu. Bundan sonra yalnızca bozgunlara uğradı. Öncelikle devrimin örgütleri birbiri ardına gelen saldırılar altındaydı. Acımasız bir saldırının hazırlandığı açığa çıktı. 14 Kasım gibi erken bir tarihte, köylü birliğinin memurları, arttırılmış güvenlik önlemlerini başlatan bir hükümet kararına dayanarak Moskova'da tutuklandı. Aşağı yukarı aynı zamanda, Tsarskoye Selo'da, Petersburg Sovyeti başkanının tutuklanması kararlaştırıldı. Fakat yönetim bu kararın uygulanmasını erteledi. Yönetim yine de tümüyle emin görünmüyordu; zemini yoklamış ve tereddütte kalmıştı.

Adalet Bakanı, Sovyetin gizli bir birlik olarak görülemeyeceğini, çünkü tamamen açık hareket ettiğini, toplantılarını bildirdiğini, toplantı tutanaklarının raporlarını gazetelerde yayınladığını ve hatta yönetimdekilerle bağlantı kurduğunu ileri sürerek Tsarskoye Selo planına karşı çıktı. Kaynakları sağlam basın, Bakanın bakış açısını özetleyerek şöyle yazıyordu: "Ne hükümetin ne de yönetimin, mevcut düzeni yıkmak için tezgâhlanan eylemleri durdurmak için hiçbir önlem almaması; yönetimin aslında, birçok durumda düzeni korumak için Sovyet toplantılarına devriyeler göndermesi; ve bizzat Petersburg şehir valisinin, kim olduğunu ve ne sıfatla ortaya çıktığını bilerek, Sovyet başkanı Hrustalev'i kabul etmesi; tüm bunlar İşçi Temsilcileri Sovyeti üyelerine, eylemlerini hükümet çevrelerinde izlenen politikalarla hiçbir şekilde çelişik görmeme ve dolayısıyla da suçlu sayılmama hakkını veriyor."

Bununla birlikte, sonunda Adalet Bakanı kendi yasal endişelerinin üstesinden gelme yollarını buldu ve 26 Kasımda Hrustalev Yürütme Komitesi binasında tutuklandı.

Bu tutuklamanın önemine dair bir şey daha. Sovyetin 14 Ekimdeki ikinci toplantısında, daha sonra Hrustalev adıyla büyük popülarite kazanacak olan genç avukat Georgiy Nosar, sosyal demokrat örgütün temsilcisinin teklifi üzerine başkan seçildi. 26 Kasımdaki tutuklanışına kadar Sovyetin başkanı olarak kaldı ve Sovyetin pratik faaliyetlerinin tüm örgütsel ipleri onun elinde toplandı. Birkaç hafta içersinde, bir yandan ucuz radikal basın, diğer

yandan gerici polis basını, Hrustalev'in kişiliği etrafında tarihsel bir efsane yarattılar. Tıpkı daha önce, 9 Ocak onlara nasıl Georgiy Gapon'un ilham veren düşüncesinin ve demagojik dehasının bir meyvesi gibi görünüyorsa, İşçi Temsilcileri Sovyeti de onlara işte öyle Georgiy Hrustalev-Nosar'ın heybetli ellerindeki bir kukla gibi geliyordu.

İkinci olaydaki hata ilkinden çok daha bariz ve saçmaydı. Hrustalev'in başkan olarak yaptığı iş, özde Gapon'un maceracı etkinliklerinden ölçülemeyecek kadar zengin olmasına rağmen, Sovyet başkanının olayların gidişatına ve sonucuna yaptığı kişisel etki, Polis Departmanında asi papaza atfedilen etkiden karşılaştırılamayacak kadar azdı. Bu Hrustalev'in hatası değildir: devrimin erdemidir. Ocak ile Ekim arasında, devrim proletaryayı yoğun bir politik eğitime tâbi tuttu. "Kahraman" ve "kalabalık" kavramları işçi kitlelerin devrimci pratiğine uygulanamazdı artık. Önderlerin kişiliği örgüt içinde son buldu; ve aynı zamanda, birleşik kitle bizzat politik bir varlık oldu.

Hrustalev, pratik yeteneği ve becerikliliğiyle, yalnızca vasat bir hatip olmasına rağmen enerjik ve mahir bir yönetici oluşuyla, politik bir geçmişi ya da net tanımlı bir politik çehresi olmayan, fevri karakteriyle, 1905 sonunda oynayacağı rol için biçilmiş kaftandı. İşçi kitleler, devrimci bir ruh hali içinde bulunmalarına ve güçlü bir sınıfsal sezgiye sahip olmalarına rağmen, genellikle belirli bir partiye bağlı değildiler. Sovyet hakkında söylediğimiz herşey Hrustalev'e uygulanabilir. Politik bir geçmişi olan tüm sosyalistler partiliydiler ve bir partilinin adaylığı, varlık kazandığı andan itibaren Sovyet içinde sürtüşme doğururdu. Üstelik Hrustalev'in politik bağımsızlığı, Sovyetin, proleter olmayan dünyayla, özellikle de hatırı sayılır bir maddi yardım aldığı entelijensiya örgütleriyle ilişkilerini kolaylaştırdı. Sosyal demokratlar, başkanlığı partili olmayan birine emanet ederek Sovyetin politik kontrolüne sahip olmayı umdular. Yanılmadılar. Yalnızca üç dört hafta sonra, başka şeylerin yanı sıra Hrustalev'in sosyal demokratlara (Menşevikler) katıldığını açıkça ilân etmesiyle, onların etkileri ve güçlerinin muazzam şekilde geliştiğine hükmedilebildi.

Hükümet Hrustalev'i tutuklayarak ne başaracağını umuyordu? Başkanı ortadan kaldırarak örgütü yıkacağını mı düşünüyordu?

Elbette bu çok aptalca gelebilir, hatta Durnovo için bile. Ama iş güdülere gelince kesin bir yanıt vermek zordur, belki de yalnızca, Tsarskoye Selo'da devrimin kaderini tartışmak için bir araya gelen ve hâlâ polisiye önleme başvurmaktan fazla bir şey yapamayan gerici komploculara kendi güdüleri bulanık geldiği için. Ne olursa olsun, başkanın o koşullar altında tutuklanması, Sovyet için muazzam bir önem kazanmıştı. Daha bir gün önce, taraflardan hiçbirinin geri çekilemeyeceği, nihai çarpışmanın kaçınılmaz olduğu ve bu çarpışmanın önünde aylar veya haftalar değil, yalnızca günler olduğundan şüphesi olan herkes için, bu tamamen berrak hale gelmişti.

SOVYETİN SON GÜNLERİ

Hrustalev'in tutuklanmasından sonra halk arenasını terk etmek Sovyetin yapamayacağı bir şeydi: işçi sınıfının özgürce seçilmiş parlamentosu, gücünü tümüyle faaliyetlerinin halktan yana niteliğine borçluydu. Bu örgütü dağıtmak, düşmana kasten fırsat vermek anlamına gelirdi. Geriye yalnızca bir çözüm kalıyordu: eskisi gibi aynı yolda mücadeleye devam etmek. 26 Kasımdaki Yürütme Komitesi toplantısında, sosyalist-devrimci partinin temsilcisi ("bizzat" Çernov), hükümetin her baskıcı önlemine Sovyetin terörist bir darbeyle karşılık vereceğini ifade eden bir deklarasyon yayınlamasını önerdi. Biz bu öneriye karşı çıktık. Askeri operasyonların başlamasından önceki kısa süre boyunca, Sovyet, diğer şehirlerle, köylü birliğiyle, demiryolcular birliğiyle, Posta ve Telgraf Sendikasıyla ve orduyla (Kasım ortalarında, bu amaçla biri Volga'ya, diğeri güneye iki temsilci gönderilmişti) mümkün olan en sıkı irtibatı kurmak zorundaydı; tek tek bakanlara yönelik terörist saldırılar Yürütme Komitesinin tüm enerji ve dikkatini kesinlikle dağıtırdı.

Bunun yerine biz Sovyetin gelecek toplantısına şu çözümün sunulmasını önerdik: "26 Kasımda Çarlık Hükümeti, İşçi Temsilcileri Sovyeti başkanı yoldaş Hrustalev-Nosar'ı tutukladı. Sovyet geçici bir prezidyum seçiyor ve silahlı bir ayaklanma için hazırlıklara devam ediyor." Prezidyuma aday olarak üç kişi seçildi: Yürütme Komitesi raportörü Yanovski (bu kitabın yazarı Sovyette bu adla faaliyet yürütüyordu), veznedar Vvedenski (Sverçkov) ve Obuhov fabrikasından bir işçi temsilcisi olan Zlydnev.

Sovyet genel toplantısı ertesi gün 302 temsilcinin katılımıyla gerçekleşti ve her zaman olduğu gibi açık bir şekilde yapıldı. Hava çok elektrikliydi; Sovyetin birçok üyesi Bakanlığın gerilla baskınlarına derhal ve doğrudan bir yanıt istiyordu. Fakat kısa bir tartışmadan sonra toplantı Yürütme Komitesinin çözümünü oy birliğiyle kabul etti ve gizli oyla, önerilen adayları prezidyuma seçti.

Toplantıya katılan köylü birliği Ana Komitesi başkanı, birliğin Kasım kongresinde alınan, hükümete asker vermeme, vergi ödememe, devlet bankaları ve yatırım bankalarındaki mevduatları çekme kararından söz etti. Yürütme Komitesi, 23 Kasımda zaten, "hükümetin eli kulağında iflâsını göz önünde tutarak", işçileri ücretlerini yalnızca altın olarak almaya ve yatırım bankalarındaki mevduatlarını çekmeye çağıran bir önergeyi onaylamış olduğundan, bu mali boykot önlemlerini birleştirme ve Sovyet, köylü birliği ve sosyalist partiler adına bunları halka hitap eden bir bildirgeyle duyurma kararı alındı.

Proletarya parlamentosunun bundan sonra genel toplantılar düzenlemesi mümkün olacak mıydı? Bu konuda hiçbir kesinlik olamazdı. Toplantıda, Sovyeti toplamak olanaksız olduğu taktirde, görevlerinin genişletilmiş Yürütme Kuruluna aktarılması kararlaştırıldı. Bu karar temelinde, 3 Aralıktaki tutuklamanın ardından Sovyetin tüm yetkileri ikinci Sovyet Yürütme Kurulunun eline geçti.

Daha sonra toplantıya, Finlandiya taburlarındaki politik bilinçli askerlerden, Polonya Sosyalist Partisinden ve Tüm-Rusya Köylü Birliği'nden tebrikler yağdı. Devrimci köylülük adına gelen temsilci, en zorlu anlarda kardeşçe destek sözü verdi. Temsilcilerin ve konukların inanılmaz coşkusu ve gürleyen alkış sesleri arasında, köylü birliğinin temsilcisi ile Sovyet başkanı el sıkıştılar. Toplantı gece geç vakitte dağıldı. En son terk edenler, her zaman olduğu gibi, valinin emriyle toplantıya girişte muhafızlık eden görevli polis devriyeleriydi. Duruma dolaylı olarak ışık tutan en ilginç olay, aynı gece küçük rütbeli bir polis memurunun, aynı valinin talimatları doğrultusunda hareket ederek, başkanlığını Milyukov'un yaptığı yasal ve barışçıl bir burjuva seçmenler toplantısını engellemesiydi.

Petersburg'daki birçok fabrika Sovyetin kararına katıldı. Bu,

Moskova ve Samara Sovyetleri, demiryolcular sendikası, posta ve telgraf sendikası ve pek çok yerel örgüt tarafından alınan kararlarda da ortak bir yankı buldu. "Birlikler Konfederasyonu" Merkez Bürosu bile Sovyetin kararını destekledi ve kendilerini yakında gerçekleşecek bir politik greve ve "halkın özgürlüğünün düşmanlarıyla son silahlı çatışma"ya etkin bir şekilde hazırlamaları için "ülkenin hayati unsurlarına" bir çağrı yayınladı.

Bununla birlikte, liberal ve radikal burjuvaların Ekimde proletaryaya karşı duydukları sempati artık soğuyordu. Durum daha da ağırlaşıyor ve kendi hareketsizliği tarafından engellenen liberalizm Sovyete karşı giderek hırçınlaşıyordu. Politikadan biraz anlayan sokaktaki adam, Sovyete karşı yarı-yardımsever, yarı-boyun eğen bir tutum içindeydi. Yolculuk yaparken bir demiryolu grevinin patlak vermesinden korktuysa, bilgi almak için Sovyet bürosuna uğrardı. Oraya, posta ve telgraf grevi sırasında telgraflarını gönderme umuduyla da gelirdi; ve eğer telgrafın yeterince önemli olduğuna karar verilirse, telgraf zamanında gönderilirdi. (Örneğin, Senatör B.'nin dul karısı, çeşitli bakanlıklara yaptığı birçok yararsız ziyaretten sonra, önemli bir ailesel sorunda bir telgraf göndermesini sağlamaları için en sonunda Sovyete başvurmuştur.) Sovyetin yazılı emirleri, kent halkını yasalara uymaktan muaf tutuyordu; örneğin, bir oymacı atölyesi, Sovyetten yazılı "izin" alınca, yasa dışı Posta ve Telgraf Sendikası için bir mühür yapmayı kabul etti. Kuzey Bankası, süresi geçmiş bir çek için Sovyete ödeme yaptı. Donanma bakanlığı matbaası greve gidip gitmeme konusunda Sovyetin talimatlarını istedi.

Bireylere, memurlara ve bizzat hükümete karşı yardıma ihtiyacı olan her türden kişi ve örgüt, tehlike anında Sovyete başvuruyordu. Liftland eyaletinde sıkıyönetim ilân edildiğinde, Petersburg halkının Letonyalı kesimi, keyfi Çarlık egemenliğinin bu son örneğine "karşı koymak" için Sovyete başvurdu. 30 Kasımda sedyetaşıyıcıları birliği, Rus-Japon savaşına katılmaları için Kızıl Haç tarafından sahte vaatlerle kandırılmış ve daha sonra bu vaatler gerçekleştirilmeksizin evlerine geri gönderilmiş olan üyeleri adına Sovyete başvurdu; Sovyetin tutuklanması, bu konuda Kızıl Haç Merkez Müdürlüğü ile kurulan canlı bağlantıları sona erdirdi.

Sovyet binaları dilekçe sahipleri ve davacılarla doluydu daima;

bunların çoğu işçiler, ev hizmetçileri, tezgâhtarlar, köylüler, askerler ve denizcilerdi. Bazıları Sovyetin gücü ve yöntemlerine ilişkin tümüyle hayali bir düşünceye sahipti. Bunlardan biri, korkunç yoksulluktan yakınan ve Sovyete "Bir Numaraya (yani Çara) bir parça baskı yapmaları" için yalvaran, Rus-Türk savaşında bulunmuş, haçlarla ve nişanlarla donanmış kör bir eski askerdi. Başvurular ve dilekçeler ülkenin en ücra köşelerinden geliyordu. Kasım grevinin ardından, Polonya eyaletlerinden birindeki bir bölgenin sakinleri, Sovyete bir teşekkür telgrafı göndermişti. Poltava eyaletinden yaşlı bir Kazak, kendisini yirmi sekiz yıl boyunca kâtip olarak sömüren ve sonra hiçbir neden göstermeden işten kovan Prenses Repnin'in haksız muamelesinden yakınıyordu; yaşlı adam Sovyetten Prensesle kendi adına görüşmesini istiyordu. Bu tuhaf dilekçeyi taşıyan zarf yalnızca İşçi Hükümeti, Petersburg adresini taşıyordu, yine de devrimci posta servisi tarafından çabucak yerine ulaştırılmıştı.

Minsk eyaletindeki bir kanal işçileri takımından özel bir temsilci Sovyete geldi; bir toprak sahibi takıma olan 3.000 rublelik borcunu hisse senetleri halinde ödemek istiyordu. Temsilci "ne yapmalıyız?" diye soruyordu, "biz hisse senetlerini almayı istemiştik, ama yine de korkuyoruz: hükümetinizin, biz işçilerin ücretlerini yalnızca altın ya da gümüş olarak almalarını istediğinize dair bir söylenti duyduk " Durum araştırıldı ve toprak sahibinin hisse senetlerinin neredeyse hiçbir değer taşımadığı anlaşıldı.

Sovyetten haberler, kırsal bölgelere ancak faaliyetinin sonuna doğru ulaşmaya başlamıştı ve köylülerin istekleri giderek sıklaşıyordu. Çernigov eyaletinden köylüler, yerel sosyalist örgütle temasa geçmek istiyorlardı; Mogilev eyaletinden köylüler, çeşitli köylerden gelen ve kent işçileriyle ve Sovyetle birlikte hareket etmeyi taahhüt eden "kararları" ileten haberciler gönderiyorlardı.

Sovyetin önünde muazzam bir hareket alanı açılıyordu. Muazzam bir genişliği olan yeni politik toprak, her yerde devrimin sabanlarıyla sürülmeyi bekliyordu. Fakat zaman azdı. Gericilik, hararetle silahlarını hazırlıyordu ve saat be saat saldırı bekleniyordu. Yoğun günlük işler arasında, Yürütme Komitesi, Sovyetin 27 Kasım tarihli kararını yürürlüğe koymak için acele ediyordu. Askeri birliklere hitabeden bir bildiri yayınladı (*Kasım Grevi*'ne bakınız)

ve devrimci partilerin temsilcileriyle yapılan ortak bir toplantıda, Parvus tarafından sunulan bir "mali" bildirge metni kabul edildi. Bildirge 2 Aralıkta dördü sosyalist, dördü de liberal olan sekiz Petersburg gazetesinde yayınlandı. İşte bu tarihi belgenin metni:

"BİLDİRGE"

Hükümet iflâsın eşiğinde. Ülkeyi harabeye çevirip cesetlerle doldurdu. Açlık ve ıstıraptan bitkin düşen köylüler vergileri ödeyemez durumda. Hükümet toprak sahiplerine halkın parasından krediler verdi. Şimdi, toprak sahiplerinin ipotekli mülkleriyle ne yapacağını bilemiyor. Fabrikalar ve tesisler durma noktasında. İşsizlik ve ticarette genel bir durgunluk var. Hükümet dış borçla elde ettiği sermayeyi, demiryolları, savaş gemileri ve kaleler inşa etmekte ve silah depolamakta kullandı. Artık dış kaynaklar tükendi ve devlet siparişlerinin sonu geldi. Kendilerini hazine harcamalarıyla zenginleştirmeye alışmış olan tüccar, satıcı, müteahhit, fabrika sahibi, yeni kârlar elde edemez duruma düşüp, bürolarını ve işyerlerini kapatıyor. İflâslar birbirini izliyor. Bankalar batıyor. Bütün ticari mübadele en alt düzeye düşürüldü. Hükümetin devrime karşı mücadelesi günlük kargaşalara neden oluyor. Artık hiç kimse yarının ne getireceğinden emin olamaz.

Yabancı sermaye ülkeyi terk ediyor. "Saf Rus" sermayesi de yabancı bankalara kayıyor. Zenginler mülklerini satıyor ve güvenlik arayışı içinde yurt dışına gidiyorlar. Yırtıcı kuşlar ülkeyi terk ediyorlar ve halkın malını da beraberlerinde götürüyorlar.

Uzun yıllar boyunca hükümet, tüm devlet gelirlerini orduya ve donanmaya harcadı. Okul sıkıntısı çekiliyor. Yollar ihmal edilmiş. Buna rağmen, askeri birliklerin yiyeceğini sağlamak için bile yeterli para yok. Savaş biraz da askeri ödeneklerin yetersiz oluşu nedeniyle yitirildi. Yoksul, aç birliklerin isyanları ülkenin her yerinde patlak veriyor.

Demiryolları, hükümetin hatası yüzünden ekonomik sıkıntı içinde. Demiryolu ekonomisini düzeltmek için milyonlarca ruble gerekiyor.

Hükümet, yatırım bankalarını soydu ve mevduatları, özel bankaları ve sınai girişimcileri –genellikle bütünüyle hayali olanları– desteklemek için dağıttı. Küçük yatırımcıların sermayesini, bu sermayenin günlük risklere maruz kaldığı menkul kıymetler borsasında oynamak için kullanıyor.

Devlet bankasının altın rezervleri, hükümet borçlarının mevcut

istihkaklarıyla ve ticari işlem talepleriyle karşılaştırıldığında ihmal edilebilir miktardadır. Eğer her ticari işlem için altın para talep edilirse, rezervler tükenecektir.

Devletin mali durumunun hiçbir kontrolünün olmaması avantajını kullanan hükümet, ülkenin ödeme sınırlarını aşan borçlanmalar yaptı. Bu yeni borçlarla hükümet, ancak eski borçların faizini karşılıyor.

Hükümet her yıl, her ikisini de gerçekte olduğundan daha az göstererek ve yıllık açık yerine fazla göstermek için hazineyi gelişigüzel soyarak, gelir-gider hesaplarını yanlış çıkarmaktadır. Resmi görevliler, zaten tamamen boşaltılmış olan hazineyi soymakta özgürdürler.

Ancak Kurucu Meclis, otokrasinin kaldırılmasından sonra bu mali yıkımı durdurabilir. Kurucu Meclis, devletin mali durumu hakkında sıkı bir araştırma yapacak ve ayrıntılı, açık, tam ve doğrulanmış bir gelir-gider bilânçosu (bütçe) gerçekleştirecektir.

Hükümetin mali iflâsını tüm dünyaya ifşa edecek olan halk kontrolü korkusu, onu halk temsilcileri meclisinin toplanmasını ertelemek zorunda bırakıyor.

Hükümet, gözü doymak bilmez faaliyetlerini güvence altına almak için, halkı ölene kadar savaşmaya zorluyor. Yüz binlerce yurttaş bu savaşta can verdi ve yıkıma uğradı, haberleşme araçları, sanayi ve ticaret temellerinden harap edildi.

Tek bir çıkış yolu var: hükümeti yıkmak, onu son gücünden yoksun bırakmak. Hükümeti son varoluş kaynağından, mali gelirden kesmek gerekli. Bu yalnızca ülkenin politik ve ekonomik kurtuluşu için değil, özellikle de devletin mali dengesini yeniden kurmak için gerekli.

Bu yüzden şunları kararlaştırdık:

Hazineye toprak kurtarma ödemelerini ve bütün diğer ödemeleri yapmayı reddetmek. Bütün ticari işlemlerde, ücretlerin ve aylıkların ödenmesinde altın, tutarı beş rubleden az olan durumlarda ise tam karşılığı olan nakit para (madeni para) talep etmek.

Tüm meblağın altın olarak ödenmesini talep ederek, mevduatları yatırım ve devlet bankalarından çekmek.

Otokrasi hiçbir zaman halkın güvenine sahip olmamış ve halktan asla hiçbir yetki almamıştır.

Şu anda hükümet, kendi ülkesinin sınırları içinde sanki zapt ettiği topraklara hükmediyormuşçasına hareket ediyor.

Bu yüzden biz, hükümet tüm halka karşı açıkça ve alenen bir savaş yürütürken, ona olan borçların geri ödenmesini kabul etmeme

kararı aldık.

İmza: İşçi Temsilcileri Sovyeti
Tüm-Rusya Köylü Birliği Ana Komitesi
Rus Sosyal demokrat İşçi Partisi Merkez Komitesi ve Örgütlenme Komitesi
Sosyalist Devrimci Parti Merkez Komitesi
Polonya Sosyalist Partisi Merkez Komitesi

Söylemeye gerek yok ki, bu bildirge aslında Çarlığı ve onun mali durumunu yıkamazdı. Altı ay sonra, birinci Devlet Duması, halkı "barışçıl biçimde, İngiliz tarzında" vergi ödemeyi reddetmeye çağıran Vyborg bildirisi sayesinde böyle bir mucizenin gerçekleşeceğini umuyordu. Sovyetin mali bildirgesi, Aralık ayaklanmasının girişinden başka bir şey değildi. Bir grevle ve barikatlardaki mücadeleyle güçlendirilen Aralık ayaklanması ülke çapında güçlü bir yankı yarattı. Geçen üç yılın Aralık ayında yatırım bankalarındaki mevduatlar, ödemeleri 4 milyon ruble aşmıştı, 1905 Aralığında ise mevduatlar üzerindeki ödemeler fazlalığı 90 milyona eşitti: tek bir ay zarfında bildirge hükümet fonlarından 94 milyon ruble çekip almıştı! Ayaklanma Çarlık sürüleri tarafından bastırıldığında, yatırım bankalarındaki denge bir kez daha yeniden kurulmuştu.

* * *

Kasımın son on gününde, Kiev'de, ona bağlı idari bölgede ve kırsal karışıklıkların en önemli merkezleri olan Lifland, Çernigov, Saratov, Penza ve Simbirsk eyaletlerinde sıkıyönetim ilân edildi.

"Geçici" baskı kararnamesinin uygulanmaya başladığı 24 Kasımda, eyalet valilerinin ve şehir valilerinin yetkileri iyice genişletildi.

Ayın yirmi sekizinde, Baltık Toprakları "geçici" genel valiliği oluşturuldu. Yirmi dokuzunda, yerel satraplara, demiryolu ya da posta ve telgraf grevlerinde, merkezi yetkililere danışmaksızın eyaletlerinde olağanüstü yönetimi başlatma yetkisi verildi.

1 Aralıkta II. Nikola, korkan toprak sahipleri, rahipler ve şehirli pogromcuların alelacele oluşturulmuş, alacalı bulacalı heyetini huzuruna kabul etti. Bu heyet, devrimci canilerin ve aynı zamanda devrimi kışkırtan üst düzeydeki insanların acımasızca cezalandırılmasını istedi; Witte'yi ima eden bu sözle tatmin olmayan heyet

şunları ekledi: "otokratik emirle, monarşik iradenizin mutlak bendelerini lütfen geri çağırın." Nikola, bu rezil serf tacirleri ve para delisi haydutlar çetesini "sizi kesinlikle anlıyorum" diyerek yanıtladı, "önümde tüm kalpleriyle bana ve anavatana adanmış gerçek Rus evlâdını görüyorum." Petersburg'dan gelen sinyal üzerine, taşra yönetimleri İmparator Çara, alt orta sınıftan ve köylülükten geldiği iddia olunan çok sayıda minnettarlık mesajı gönderdi. Anladığımız kadarıyla ilk büyük devlet yardımını o zaman almış olan "Rus Halkının Birliği" bir dizi miting düzenledi ve pogromcu-yurtsever yayınlar dağıttı.

2 Aralıkta, Sovyetin Mali Bildirgesini yayınlamış olan sekiz gazeteye el koyuldu ve yayınları durduruldu. Aynı gün, demiryolu ve posta, telgraf ve telefon servislerinde çalışanların grev yapmalarını ya da sendika oluşturmalarını, dört yıla kadar hapis cezası tehdidi altında yasadışı kılan, çok sert yeni kararnameler yayınlandı. Devrimci gazeteler, Voronej eyaleti valisinin, Durnovo tarafından yayınlanan gizli bir genelgeye dayanarak verdiği aşağıdaki emrini yayınladı: "*Çok gizli.* Hemen hükümet karşıtlarının ve tarım hareketinin tüm elebaşılarını belirleyin ve onları İçişleri Bakanlığının talimatları doğrultusunda ikinci bir emre kadar yerel cezaevlerinde hapsedin." Hükümet ilk tehdit edici beyanatını yayınlamıştı. Aşırı partiler, diyordu, ülkenin ekonomik, toplumsal ve politik yapısının parçalanmasını amaçları olarak benimsemişlerdi; sosyal demokratlar ve sosyalist devrimciler aslında anarşisttiler: onlar hükümete savaş açtılar, muhaliflerini kötülediler, toplumun yeni rejimin nimetlerinden yararlanmasını önlediler: işçileri devrimin hammaddesine dönüştürmek için grevleri kışkırtılar. "İşçilerin kanının akıtılması (hükümet tarafından!), onların (devrimcilerin!) vicdan azabı duymalarına yetmiyordu." Eğer sıradan önlemlerin bu olaylar karşısında hiçbir işe yaramadığı kanıtlanırsa, o zaman "tümüyle olağanüstü nitelikteki önlemlerin benimsenme zorunluluğu doğacaktı şüphesiz."

Ayrıcalıklıların ve korkakların kast çıkarları, bürokratların kinci kudurganlıkları, satılmışın uşaklığı, aptallaştırılanın kör düşmanlığı, tüm bunlar, tek bir iğrenç, kana susamış, rezil gericilik bloğu oluşturmak için bir araya geldiler. Tsarskoye Selo altın ödeneği çıkardı, Durnovo'nun bakanlığı gizli bir komplo örgütü kurdu, kira-

lık katiller bıçaklarını biliyordu.

Bu arada, devrim karşı konulmaz bir şekilde büyüyordu. Devrimin ana ordusuna, sanayi proletaryasına yeni kuvvetler katılmaya devam ediyordu. Şehirlerde, odacıların, kapıcıların, aşçıların, hizmetçilerin, yer cilâcılarının, garsonların, tellakların, çamaşırcıların toplantıları gerçekleşiyordu. Halk toplantılarında şaşırtıcı tipler ortaya çıkıyor ve devrimci basının bürolarına geliyorlardı: "politik olarak bilinçli" savaşçı Kazaklar, demiryolu polisleri, sıradan polisler ve polis memurları, hatta pişmanlık duyan bazı polis hafiyeleri. Toplumsal deprem, bazı gizemli, bilinmeyen derinliklerden, barış zamanlarında varlığı akla gelmeyen yeni katmanlar püskürtmeyi sürdürüyordu. Küçük memurlar, gardiyanlar, ordu katipleri devrimci gazetelerin bürolarında haber almak için sıralarını bekliyorlardı.

Kasım grevinin ordu üzerinde muazzam bir etkisi oldu. Bir ordu toplantıları dalgası tüm ülkeyi kapladı. Kışlalar isyan ruhuyla dolmuştu. Burada hoşnutsuzluk genellikle askerlerin acil ihtiyaçları temelinde ortaya çıkıyor, sonra süratle yayılıyor ve politik bir nitelik kazanıyordu. Kasımın son üç gününde, Petersburg'da (denizciler arasında), Kiev'de, Yekaterinodar'da, Yelisavetpol'da, Proskurovo'da, Kursk'da ve Lomza'da son derece önemli askeri karışıklıklar meydana geldi. Varşova'da muhafızlar, tutuklanan subaylarının serbest bırakılmasını istediler. Her taraftan, bütün Mançurya ordusunun devrim ateşiyle tutuştuğunu gösteren mesajlar geliyordu. 28 Kasımda İrkutsk'da tüm garnizonun –yaklaşık 4.000 kişi– katıldığı bir miting gerçekleşti. Bir çavuşun başkanlığındaki miting, Kurucu Meclis talebini desteklemeyi kararlaştırdı. Birçok şehirde askerler, mitinglerde işçilerle kardeşçe bir aradaydılar. 2 ve 3 Aralıkta, Moskova garnizonun birlikleri arasında karışıklıklar başladı. Kazakların bile katıldığı mitingler vardı, sokak gösterilerini "Marseillaise" nağmeleri dolduruyordu, bazı alayların subayları zorla görevlerinden uzaklaştırılıyordu

Ve nihayet, kazan gibi kaynayan şehirlere devrimci bir fon olarak, kırdaki köylü ayaklanmalarının alevleri geldi. Kasımın sonunda ve Aralığın başında tarımsal kargaşa çok sayıda kırsal bölgeye yayıldı: Moskova yakınındaki merkezde, Volga'da, Don'da ve Polonya Krallığı'nda ardı arkası kesilmeyen köylü grevleri, dev-

lete ait içki dükkânlarının tahrip edilmesi, kır malikânelerinin kundaklanması, mülklere ve toprağa el koyulması. Kovno eyaletinin tümü Litvanyalı köylülerin ayaklanmasının pençesindeydi. Lifland'dan sürekli artan uyarı mesajları ulaşıyordu. Toprak sahipleri malikânelerinden kaçıyorlardı, taşra yöneticileri görevlerini terk ediyorlardı.

Aralık çatışmasının ne kadar kaçınılmaz olduğu, Rusya'nın o anki berrak görünümüyle iyice açığa çıkıyordu. "Son noktayı koymaktan kaçınılmalıydı" diyorlar, herşey olup bittikten sonra konuşmayı seven bazı bilgiçler (Plehanov). Sanki bu, milyonların doğal hareketi değilmiş de bir satranç oyunuymuş gibi!

* * *

"İşçi Temsilcileri Sovyetinin," diye yazıyordu *Novoye Vremya*, "cesareti kırılmamıştır. Enerjik olarak hareket etmeye devam ediyor ve kararlarını temiz, Spartalı[60] diliyle, kısa, açık ve herkes için anlaşılabilir şekilde yayınlıyor. Aynı şey, melankolik bir genç kızın lafı uzatan ve sıkıcı dilini tercih eden Kont Witte Hükümeti için hiçbir şekilde söylenemez." 3 Aralıkta, Witte hükümeti sırası gelince "kısa, açık ve herkes için anlaşılabilir" bir dil benimsedi. Tüm hizmet dallarından çekilen askeri birliklerle, Hür Ekonomik Birlik binasını kuşattı ve Sovyeti tutukladı.

Yürütme Komitesi öğleden sonra 4:00'da toplandı. Toplantının gündemi, sekiz gazeteye el koyulması, grevlere ilişkin çok sert yeni yasalar ve Durnovo'nun fesat dolu telgrafıyla önceden belirlenmişti. Sosyal demokrat Partinin (Bolşevikler) Merkez Komite temsilcisi, partisinin, ülkedeki tüm devrimci örgütlerle derhal ilişki kurma davetinin kabul edilmesi, politik bir genel grevin başlangıcı için tarih belirlemek, tüm kuvvetleri ve yedekleri harekete geçirmek, tarım hareketleri ve asker ayaklanmalarıyla desteklenen tayin edici bir çözüme ilerlemek doğrultusundaki önerisini sundu.

Demiryolcular sendikasının temsilcisi, 6 Aralıkta toplanacak olan demiryolcular kongresinin de grev lehinde karar alacağının kesin olduğunu söyledi.

Posta ve Telgraf Sendikası temsilcisi, partinin önerisi lehine

---

[60] *Spartalı*: Spartalı gibi, güçlüklere dayanan, yılmaz. (ç.n.)

konuştu ve bir genel grev hareketinin hızı azalmaya başlayan posta ve telgraf grevini canlandıracağı ümidini dile getirdi. Tartışma, Sovyetin o gün tutuklanacağı haberi ile yarıda kesildi. Teyit yarım saat sonra geldi. Bu ana kadar, zemin kattaki büyük meclis salonu, temsilciler, parti temsilcileri, basın muhabirleri ve konuklarla dolmuştu. Üst katta toplantıda olan Yürütme Komitesi, bir tutuklama halinde sürekliliği sağlamak için bazı üyelerinin geri çekilmesini kararlaştırdı. Fakat artık çok geçti. Bina, İsmailovski muhafız alayı askerleri, atlı Kazaklar, polisler ve jandarmalar tarafından kuşatılmıştı. Her yer, ezip geçen ayakların sesleri, mahmuz çınlamaları ve silah gürültüleriyle dolmuştu. Alt katta gürültülü bir şekilde olayı protesto eden temsilciler işitiliyordu. Başkan birinci katta bir pencere açtı, dışarıya sarktı ve bağırdı: "Yoldaşlar, direniş göstermeyin! Önceden açıklıyoruz, eğer mermiler patlarsa, bunlar polisten veya bir *ajan provokatörden* gelecektir." Birkaç dakika sonra askerler birinci kata çıktılar ve Yürütme Kurulu'nun toplantı yaptığı oda önünde mevzilendiler.

Başkan (bir subaya dönerek): "Size kapıyı kapatmanızı ve işimizi engellememenizi öneririm."

Askerler girişte kaldılar fakat kapıyı kapatmadılar.

Başkan: "Toplantı devam ediyor. Kürsüye kim gelmek istiyor?"

Büro İşçileri Sendikası Temsilcisi: "Hükümet, bugünkü kaba kuvvet gösterisiyle, tartışmaları bir genel grev lehine güçlendirdi. Grevi peşinen belirledi. Proleterlerin bu yeni ve tayin edici eyleminin sonucu askeri birliklere bağlıdır. Bırakalım onlar anavatanın savunusundan yana çıksınlar!" (Subay sert bir şekilde kapıyı kapattı. Konuşmacı sesini yükseltti.) "İşçilerin kardeşçe çağrıları, azap içindeki ülkelerinin sesi, askerlere kapalı kapılardan dahi ulaşacaktır!"

Kapı açıldı ve temsilci sıralarının arkasına yerleşen iki düzine kadar polisin takip ettiği bir jandarma bölük komutanı, ölü gibi solgun, içeriye süzüldü (bir mermiden korkuyordu).

Başkan: "Yürütme Komitesi toplantısının sona erdiğini ilân ediyorum."

Alt kattan yüksek metalik çarpma sesleri geliyordu. Sanki bir düzine nalbant örslerinde çalışıyordu. Temsilciler polisin eline geçmemesi için Browninglerini kırıp parçalıyorlardı!

Arama başladı. Herkes ismini vermeyi reddetti. Arandılar, eşkalleri not edildi ve her birine bir numara verildi, Yürütme Komitesi üyeleri yarı sarhoş muhafızların eşliğinde uzaklaştırıldılar.

Petersburg İşçi Temsilcileri Sovyeti, artık Tsarskoye Selo'nun komplocularının ellerindeydi.

ARALIK

4 Aralıkta, Moskova Sovyeti "mali bildirge"yi onayladı. 6 Aralıkta, Moskova garnizonundaki büyük karışıklıktan doğrudan etkilenen Sovyet, ki o günlerde 100.000 işçiyi temsil ediyordu, devrimci partilerin de katılımıyla Moskova'da ertesi gün, yani 7 Aralıkta politik bir genel grev ilân etmeye ve grevi silahlı ayaklanmaya dönüştürmek için elinden geleni yapmaya karar verdi. Yirmi dokuz demiryolundan gelen temsilciler, 5-6 Aralıkta Moskova'da bir konferans düzenlediler ve bu planı gerçekleştirmek için Sovyete katılma kararı aldılar. Posta ve telgraf komitesi de benzer bir kararı onayladı.

Petersburg'daki grev ayın sekizinde başladı, ertesi gün en yüksek noktasına ulaştı ve on ikisinden sonra gücünü yitirmeye başladı. Grev Kasım grevindeki birlikten çok uzaktı ve işçilerin ancak üçte ikisini kapsıyordu. Bu kararsızlık, Petersburg işçilerinin bu kez bunun yalnızca bir grev değil, bir ölüm kalım savaşı olduğunu çok açık bir şekilde kavramış olmalarıyla açıklanabilir. 9 Ocak, kitlelerin bilincinde silinmez bir iz bırakmıştı. Belkemiğini muhafız alaylarının oluşturduğu azman boyuttaki garnizonla karşı karşıya kalan Petersburg işçileri, kendi başlarına devrimci bir ayaklanmanın inisiyatifini alamadılar; Kasım grevinin gösterdiği gibi onların görevi, ülkenin geri kalan kısmındaki ayaklanmalarla zaten zayıflatılmış olan mutlakıyete son darbeyi vurmaktı. Taşradaki büyük zafer, Petersburg'daki tayin edici eylem için önemli bir psikolojik önkoşuldu. Fakat zafer gelmedi ve kararsızlığı geri çekilme izledi.

Petersburg'un pasifliğinin yanı sıra, Nikolayevskaya Demiryolunun (Petersburg-Moskova) da çalışmaya devam etmesi, olayların

ilerleyişi üzerinde ölümcül bir etki yaptı. Başkentte hüküm süren genel bekle-gör havası, Petersburg demiryolcular sendikası komitesini etkiledi. Bütün dikkatini tümüyle Nikolayevskaya hattı üzerinde yoğunlaştıran hükümet, bu gecikmeden yararlandı ve hattı ele geçirmek için birlikler gönderdi. Bazı işyerleri greve çıktılar, fakat demiryolu telgrafı yetkililer tarafından, bizzat hat da demiryolu taburu tarafından çalıştırılıyordu. Defalarca trafiği durdurma girişimlerinde bulunuldu fakat başarılı olunamadı. 16 Aralıkta, Tverli işçiler, birliklerin Petersburg'dan Moskova'ya nakledilmesini önlemek için rayların bir kısmını tahrip ettiler, ama artık çok geçti. Trenler çoktan Semyonovski muhafız alayını Moskova'ya götürmüşlerdi. Yine de genel olarak demiryolu grevi birlik içinde başladı. Ayın onuna kadar pek çok hat greve çıkmıştı ve geri kalanlar da sonraki günlerde onlara katıldı

Demiryolcular sendikası konferansı grevi başlatırken şu açıklamayı yaptı: "Biz Mançurya'daki askerleri hükümetten daha kısa sürede geri getirmeyi üzerimize alıyoruz.... Tahıl stoklarını açlık çeken köylülere ve erzakları demiryolu hatlarındaki yoldaşlarımıza ulaştırmak için her türlü önlemi alacağız." Hâlâ düşünme yeteneğine sahip olan anarşistler tarafından anlamı düşünülmesi gereken bir olguyla bu ilk karşılaşmamız değil: bir genel grev, devlet gücünü etkisiz hale getirerek, çok önemli devlet fonksiyonlarını kendi örgütüne yükler. Ve eklemeliyiz ki, demiryolu işçileri sendikası görevini tümüyle yerine getirdi. Erzakları, devrimci silahlı müfrezeleri ve devrimci örgütlerin üyelerini taşıyan trenler, hükümet birliklerinin çoğu bölgede yakınlarda olmasına rağmen, dikkate değer bir düzenlilik ve hız içinde seyahat ediyordu. Çoğu istasyon seçilmiş komutanlarca yönetiliyordu. Demiryolu binalarının üzerinde kızıl bayraklar dalgalanıyordu. Greve giren ilk kent Moskova'ydı (ayın yedisinde). Ertesi gün Petersburg, Minsk ve Taganrog greve katıldı, ayın onunda Tiflis, on birinde Vilna, on ikisinde Karkov, Kiev ve Nijni Novgorod, on üçünde Odesa ve Riga, on dördünde Lodz, on beşinde Varşova, bunlar ancak en büyük merkezlerdi. Ekimdeki otuz dokuz şehre karşılık toplam otuz üç şehir greve katılmıştı.

Moskova, Aralık hareketinin tam merkezinde duruyordu.

Aralığın ilk günlerinden itibaren, Moskova garnizonundaki bazı

alaylar, bir devrimci yükseliş durumundaydılar. Sosyal demokratların yalıtık çıkışları önleme çabalarına karşın, karışıklık yayılmaya devam etti. İşçiler arasında askerlerden acil destek sağlanmasını isteyen sesler yükseliyordu; uygun anın kaçırılmasına izin vermenin yanlış olacağını ileri sürüyorlardı. Fabrikaları bekleyen askerler tümüyle işçilerin etkisi altına girmişlerdi; çoğu şöyle diyordu: "Siz ayaklanır ayaklanmaz, biz de ayaklanacağız; cephaneliklerin kapısını sizler için açacağız." Askerlerin ve subayların toplantılarda konuşmaları ender görülen bir olay değildi. 4 Aralıkta, ordu içinde Asker Temsilcileri Sovyeti oluşturuldu ve askerlerin temsilcileri işçilerin Sovyetine katıldı. Diğer şehirlerden ordunun işçilere katıldığına dair şüpheli ama ısrarlı söylentiler geliyordu. Moskova grevi böyle bir atmosferde başlıyordu.

İlk gün yaklaşık 100.000 kişi iş bıraktı. İstasyonların birinde trenleri sürmek isteyen iki makinist öldürüldü. Şehrin birkaç bölgesinde küçük çatışmalar yaşandı. Bir işçi müfrezesi baskın yaparak bir silah mağazasını boşalttı. O günden itibaren, Moskova sokaklarında devriye gezen sıradan polisler gözden kayboldu; polis artık yalnızca gruplar halinde ortaya çıkıyordu. İkinci gün, grevcilerin sayısı 150.000'e yükseldi; Moskova'daki grev genel bir hal aldı ve Moskova yakınlarındaki taşra fabrikalarına sıçradı. Her yerde büyük mitingler düzenlendi. Uzak Doğu'dan trenlerin geldiği demiryolu terminalinde, kalabalık, Mançurya'dan dönen subayların silahlarını aldı. İşçiler bir tren vagonundan düzinelerce *pud* fişek aldılar, sonra diğerleri silah yüklü bir başka vagonu ele geçirdiler.

8 Aralıkta, yani grevin ikinci gününde Yürütme Kurulu şu kararı aldı: "Askeri birliklerle her karşılaştığınız yerde, askerlerle sohbet etmeye ve onları yoldaşça sözlerle etkilemeye çalışın.... Şimdilik açık çatışmalardan kaçının; sadece askerler olağanüstü meydan okuyucu bir tarzda davranırlarsa silahlı direnişe başvurun." Herkes tayin edici sözü ordunun söyleyeceğini anlıyordu. Garnizonun havasına ilişkin en küçük bir cesaret verici söylenti ağızdan ağıza dolaşıyordu. Devrimci kitle, ordu üzerinde Moskovalı yetkililerle hep kesintisiz bir çatışma halinde oldu.

Örneğin, piyadelerin "Marseillaise" nağmeleriyle sokaklarda yürüyüşe geçtiğini duyan bazı matbaa işçileri, onları karşılamak ü-

zere bir heyet gönderdiler. Fakat çok geç kalmışlardı. Askeri yetkililer heyecanlı askerleri, Kazaklar ve ağır süvari birlikleriyle kuşattılar, onları kışlalarına geri götürdüler, daha sonra da onların isteklerini kabul ettiler. Aynı gün, bir polis memurunun komutası altındaki 500 Kazak, göstericilere ateş açmak üzere emirler aldı. Kazaklar emre uymayı reddettiler, halkla sohbet ettiler ve sonra çavuşlardan birinin verdiği emirle atlarını çevirdiler ve halkın dostça bağrışları arasında yavaşça uzaklaştılar.

Başka bir olayda, 10.000 kişilik güçlü bir işçi gösterisi, bir Kazak müfrezesi ile karşı karşıya geldi. Kızıl bayraklar taşıyan iki işçi kadın kalabalıktan ayrılıp kendilerini Kazakların önüne attılar. "Devam edin, bize ateş edin" diye bağırdılar, "yaşadığımız sürece bayrakları teslim etmeyeceğiz." Kazaklar şaşırdılar ve utandılar. Belirleyici bir andı. Onların tereddütlerini hisseden kalabalık, hemen Kazaklara meydan okudu: "Bizim ellerimiz boş, gerçekten bize ateş edecek misiniz?" "Siz bize ateş etmezseniz biz de etmeyiz" diyerek yanıt verdi Kazaklar. Korkan ve öfkelenen subay hakaret yağmuruna başladı. Ama çok geçti. Sesi kalabalığın kızgın bağırışları içinde boğuldu. Biri kısa bir konuşma yaptı, kalabalık alkışladı. Bir süre sonra Kazaklar atlarını çevirip dörtnala uzaklaştılar, silahları omuzlarından sarkıyordu.

Sonunda, birlikler bir halk mitingini dağıttıktan ve kalabalığa saldırdıktan sonra, kentin ruh hali daha da gerginleşti. Sokaklardaki kalabalık arttı, her an, her türlü söylenti çıkıveriyor ve sonra tekrar kayboluyordu. Her yüz, korkuyla karışık mutlu bir heyecanın izlerini taşıyordu. O sırada Moskova'da olan Gorki şöyle yazmıştı:

> Birçokları barikatları yapmaya başlayanların devrimciler olduğuna inanır; bu şüphesiz çok gurur okşayıcı, ama tam doğru değil. Barikatları yapmaya başlayanlar sokaktaki insanlardı, partisiz insanlardı ve durumun özel niteliği de burada yatmaktadır. Tverskaya'daki ilk barikatlar neşeli bir şekilde, şakalar ve kahkahalarla yapıldı ve her kesimden insan bu neşeli işe katıldı, pahalı paltoları içindeki saygıdeğer beyefendilerden, yakın zamana kadar "istikrarlı yönetim"in geleneksel bir uşağı olan aşçıbaşılara ve kapıcılara kadar. Süvariler barikatı yaylım ateşine tuttular, birçok kişi yaralandı, iki ya da üçü öldü; öfkeli bir inilti ve bir intikam çığlığı duyuldu ve sonra aniden herşey değişti. Bu yaylım ateşinden son-

ra, sokaktaki adam, barikatları eğlenerek değil, hayatını bay Dubasov ve süvarilerine karşı savunmayı düşünerek ciddiyetle yaptı.

Drujinniki, yani devrimci örgütlerden gelen örgütlü askeri silahlı müfrezeler, daha aktif oldular. Karşılaştıkları her polis memurunu muntazaman silahsızlandırdılar. "Eller yukarı" emri, saldırganların güvenliğini sağlama amacıyla, ilk kez o zaman kullanılmaya başlandı. Emre uymayan herkes öldürülüyordu. Uzaklaşırlar korkusuyla askerlere dokunulmuyordu. Hatta bir toplantıda, müfreze komutanından emir almadan ateş açanların idam edilmesi kararı alınacak kadar ileri gidildi. Fabrika kapılarındaki işçiler, askerler arasında ajitasyon çalışması yapıyorlardı.

Fakat grevin üçüncü gününden itibaren orduyla kanlı çatışmalar meydana gelmeye başladı. Örneğin, bir süvari birliği, grevle karanlığa gömülen bir şehir meydanındaki akşam toplantısını dağıtıyor. "Kardeşler, bize dokunmayın, biz sizinle birlikteyiz!" Askerler uzaklaşmıştı. Fakat on beş dakika sonra daha kalabalık olarak geri dönmüş ve kalabalığa saldırmışlardı. Karanlık, panik, bağırtılar, lanetler; kalabalığın bir kısmı güvenlik için bir demiryolu kulübesine sığınmıştı. Süvariler teslim olmalarını istiyorlardı. Kalabalık reddediyordu. Birkaç kez yaylım ateşi açıldı, bir öğrenci öldürüldü, kalabalıktan bazıları yaralandı. Belki vicdani nedenlerden, belki de intikam korkusundan, süvariler dörtnala uzaklaştılar. "Katiller!" Kalabalık, ilk kurbanların bedenlerinin yanında bekliyorlardı, yumruklar şiddetle sıkılmıştı. "Katiller!" Biraz sonra, kan içinde kalan kulübe alevler içindeydi. "Katiller!" Heyecanlı kalabalık, bir çıkış noktası arıyordu. Karanlıkta tehlikeyle kuşatılan halk ileriye doğru hareket ediyor, engellerle karşılaşıyor, ezip geçiyordu. Ateş yeniden başlamıştı. "Katiller!" Kalabalık, barikatlar kuruyordu. Beceriksizce ve sistemsiz çalışıyorlardı, çünkü deneyimsizlerdi. Karanlıkta otuz kırk kişilik bir grup, devrimci cenaze marşını söylüyordu. "Şehit düştün " Daha fazla yaylım ateşi, daha fazla yaralı ve ölü. Bitişik avlular ilkyardım yerlerine dönüştürülüyor, komşu evlerde yaşayan halk sedye-taşıyıcılar olarak görev yapıyor ve kapılarda nöbet tutuyordu.

Askeri operasyonlar başlar başlamaz, Sosyal Demokrat Savaş Örgütü, isyancılara aşağıdaki teknik talimatları veren bir ilân astı

Moskova duvarlarına:

> 1. İlk kural: kalabalıklar halinde hareket etmeyin. Üç dört kişiyi aşmayan küçük gruplar olarak hareket edin. Ama bu tür grupların sayısının mümkün olduğunca çok olmasına çalışın ve her bir grubun hızla saldırmayı ve hızla gözden kaybolmayı öğrenmelerini sağlayın. Polis, yüz kişilik Kazak birliklerini binlerce kişiye ateş açmaları için kullanmaya çalışıyor. Sizin yapmanız gereken şey; bir veya iki nişancıyı yüzlerce Kazağa karşı kullanmak. Yüz adamı vurmak, bir tek adamı vurmaktan daha kolaydır, özellikle bu tek adam uyarmadan ateş eder ve gözden kaybolursa, kimse nerede olduğunu bilemez.
>
> 2. Bu arada, yoldaşlar, tahkim edilmiş binaları işgal etmeyin. Birlikler o evleri daima yeniden zaptedecek ya da top ateşine tutarak kolayca yıkacaklardır. Varsın bizim kalelerimiz, ön ve arka girişleri olan avlular ve ateş etmesi ve geri çekilmesi kolay olan tüm yerler olsun. Böyle bir yeri ele geçirseler bile, içinde kimseyi bulamazlar, bu onlara pahalıya mal olur.

Devrimcilerin taktiklerini bizzat mevcut durum belirliyordu. Buna karşın beş gün boyunca hükümet birlikleri, kana susamış barbarlıkları şaşkınlık ve kargaşayla birleşince, muhaliflerinin taktiklerine uyum sağlama konusunda tümüyle beceriksiz kaldılar.

İşte tipik bir çatışma örneği: yirmi dört kişilik çok gözüpek, cesur bir Gürcü *drujinası*,[61] yola yayılmış ikili sıralar halinde yürüyordu. Kalabalık, subaylarıyla birlikte on altı süvarinin kendilerine doğru geldiğini söyleyerek onları uyardı. *Drujina* durdu, saflar oluşturdu, Mavzerlerini çıkardı ve ateş etmeye hazırlandı. Atlı birlik görünür görünmez, *drujina* ateşe başladı. Subay yaralandı, ön saflardaki atlar yaralanıp şahlandılar, süvariler hazırlıksız yakalandılar ve ateşe karşılık veremediler. Bu, *drujina*nın yüze yakın atış yapmasını sağladı ve süvariler ölü ve yaralıları arkalarında bırakarak düzensiz bir şekilde gözden kayboldular. "Hemen kaçın" diye ısrar ediyordu halk, "topçu birlikleri geliyor." Haklıydılar; topçu birliği aniden ortaya çıktı, ateş edilmesini asla beklemeyen silahsız kalabalık arasından düzinelerce insanın ölümüne ve yaralanmasına yol açtı. Bu sırada Gürcüler, başka bir yerde birliklerle çatışmaya

---

[61] *Drujina*: Rusya'da milis taburu. Bu sözcük Rusça arkadaş anlamına gelmektedir. (ç.n.)

başladı. *Drujina* neredeyse kurşun işlemez bir niteliğe bürünmüştü, çünkü halkın sempati zırhıyla kaplanmıştı.

İşte pek çok olaydan bir başkası daha. Bir binayı işgal eden on üç kişilik bir *drujinniki* grubu, ellerinde 3 tüfek ve 2 makineli tüfek bulunan 500-600 askerin açtığı ateşe dört saat boyunca direndi. Bütün cephanelerini birirdikten ve birliklere büyük kayıplar verdirdikten sonra, *drujinniki* tek bir yara almadan geri çekildi; bu arada askerler kentteki birçok binayı top ateşine tutarak harap ettiler, pek çok ahşap evi yaktılar ve dehşete kapılan birçok yurttaşı öldürdüler, bütün bunlar bir düzine devrimciyi kaçırtmak içindi.

Barikatlar savunulmadı. Yalnızca birliklerin, özellikle de süvarilerin hareket etmesini engellemeye yarıyorlardı. Barikat alanlarının içindeki evler, topçu ateşinin ulaşamayacağı evlerdi. Ağır bir engelleme ateşinden sonra birlikler, arkasında hiç kimsenin olmadığından emin olmak için barikatları "ele geçirirlerdi"; fakat askerler gider gitmez barikatlar yeniden kurulurdu. On Aralıkta, Dubasov'un topçu birlikleri ciddi bir şekilde çalışmaya başladılar. Tüfekler ve makineli tüfekler aralıksız ateş ediyorlar, caddeleri birbiri ardına temizliyorlardı. Artık kurbanlar tek tek değil, düzineler halinde sayılıyordu. Kızgın ve şaşkın olan halk oradan oraya koşuyor, gözleri önünde cereyan eden olayların gerçek olduğuna inanamıyordu. Askerler tek tek devrimcilere değil, Moskova denen belirsiz düşmana ateş ediyorlardı: içindeki çocuklar ve yaşlılarla birlikte Moskova'nın evlerine, Moskova'nın sokaklarındaki silahsız halka. "Katiller! Korkaklar! Sizin Mançurya zaferini canlandırma umudunuz bu mu?"

İlk engelleme ateşinin ardından, barikatlar hummalı bir biçimde inşa edildi. İşin ritmi hızlandı, yöntemler daha cüretkar oldu. Halk büyük bir meyve tezgâhını ve bir gazete büfesini devirdi, dükkân levhalarını parçaladı, demir parmaklıkları kırdı, tramvay tellerini yere indirdi.

"Polisin bütün kapıların süngülenmesi emrine rağmen" diye yazıyordu gerici gazeteler, "birçok evin kapısı menteşelerinden çıkarıldı ve barikat yapımında kullanıldı." 11 Aralığa kadar şehirdeki en önemli noktalar bir barikat ağıyla kuşatılmıştı. Tüm sokaklar dikenli telle çevrilmişti.

Dubasov, "üç kişiden daha fazla olan gruplara" ateş edileceğini

açıkladı. Ama süvariler tek tek gezenlere dahi ateş ettiler. Önce insanları arıyorlardı; hiç silah bulamayıp gitmelerine izin veriyorlardı ve sonra da arkalarından ateş ediyorlardı. Hatta Dubasov'un bildirisini okuyanlara bile ateş ettiler. Bir pencereden atılacak tek bir mermi –çoğunlukla bariz biçimde bir *ajan provokatör* tarafından atılan– topçuların silahlarını derhal o eve çevirmeleri için yeterliydi. Şarapnellerin geçtiği yerlerde kan gölleri ve dükkânların tabelalarında beyin ve saç parçaları görülüyordu. Birçok evde büyük delikler açılmıştı. Hasar görmüş bir binanın dışında –ayaklanmanın korkunç aleniyeti!– üzerinde insan eti parçaları bulunan bir levha ve bir yazı: "Yaralılar için para verin."

İki ya da üç gün sonra Moskova garnizonunun isyancılara karşı tavrı tümüyle olumsuz bir hal aldı. Karışıklığın başladığı ilk günden itibaren, askeri yetkililer kışlalarda bazı önlemler almışlardı: yedek askerleri, gönüllüleri ve güvenilmez olarak düşündüklerini uzaklaştırmış, geri kalanlar için daha iyi yemekler sağlamışlardı. Ayaklanmayı bastırmak için ilk başta sadece en güvenilir birimler kullanıldı. Daha şüpheli alaylar, bu alaylardaki politik bilince sahip unsurlar uzaklaştırıldı, kışlalara hapsedildi ve onlara sadece ikinci aşamada görev verildi. Önceleri bu birlikler isteksiz ve güvensiz bir şekilde görev yaptılar. Fakat bir serseri kurşun ya da bir subayın askerlerin yorgunluğu ya da açlığını istismar eden sözleri, onları daha fazla acımasız olmaya zorluyordu. Dubasov bol bol bedava votka dağıtarak tüm bu faktörleri güçlendirdi; süvariler her zaman yarı sarhoştular.

Bununla birlikte, gerilla saldırıları yalnızca öfkeye değil, yorgunluğa da neden olur; halkın genel düşmanlığı, askerler üzerinde moral bozucu bir etkendi. 13 ve 14 Aralık kriz günleriydi. Çok yorgun olan birlikler, göremedikleri ve güçleri söylentilerle müthiş bir şekilde abartılmış olan bir düşmana karşı savaşmayı reddettiler. O günlerde, subaylar arasında birçok intihar olayı yaşandı.

Dubasov, Petersburg'a, Moskova garnizonundaki 15.000 kişiden 5.000'ini kullanabildiğini, çünkü geri kalanların güvenilemez kişiler olduğunu ve yedek taburlar olarak ayrıldığını rapor etti. Ona, Petersburg garnizonunun bir kısmının Baltık ülkelerine gönderildiği, diğer bir kısmının güvenilmez olduğu ve geri kalanına da bölgede ihtiyaç duyulduğu söylendi. Bu haberleşmeler ordu karar-

gâhından çalınan belgeler sayesinde tüm şehir tarafından öğrenildi ve büyük bir cesaret ve umut kaynağı oldu. Fakat Dubasov kazandı. Tsarskoye Selo ile telefon görüşmesi yapmakta ısrar etti ve "otokrasinin zarar görmeyeceğini" garanti edemediğini söyledi. Semyonovski muhafız alayının Moskova'ya sevk edilmesi için derhal emir verildi.

15 Aralıkta durum birdenbire değişti. Muhafızların geleceği umudu Moskova'daki gerici grupları çabucak canlandırdı. Rus Halkının Birliği tarafından kenar mahallelerdeki insanlardan oluşturulan silahlı bir "milis" sokaklarda görünüyordu. Yakın şehirlerden gönderilen birliklerle hükümetin aktif güçleri arttırıldı. *Drujinniki* yorulmuştu. Sokaktaki adama belirsizlik ve korku yeterince hakim durumdaydı. İşçi yığınlarının morali çökmüştü, zafer umutları gözden kaybolmuştu. Dükkânlar, bankalar, bürolar ve borsa yeniden açıldı. Sokaklardaki trafik giderek canlandı. Gazetelerden biri tekrar çıkmaya başladı. Herkes barikatların ömrünün bittiğini düşünüyordu. Şehrin birçok kesiminde ateş kesildi. Ayın on altısında, Petersburg ve Varşova'dan birliklerin gelmesiyle Dubasov durumun tek hakimi oldu. Saldırıya geçti ve şehir merkezini barikatlardan tümüyle temizledi. Durumun ümitsiz olduğunun farkına varan Sovyet ve parti, 19 Aralıkta greve son verme kararı aldı.

Ayaklanma sırasında, Moskova'nın Montmartre'ı olan Presnya mahallesi, kendi hayatını yaşıyordu. 10 Aralıkta silah sesleri şehrin merkezinde duyulurken bile, Presnya sakindi. Politik mitingler düzenleniyordu, ama bunlar artık yığınlar için tatmin edici değildi. Halk hareket istiyordu ve isteklerini açıkça temsilcilere ilettiler. En sonunda öğleden sonra saat 4:00'da merkezden barikat yapma emri geldi. Presnya canlanmıştı. Burada, şehrin diğer kesimlerinde hakim olan örgütsüzlük hiçbir şekilde mevcut değildi. İşçiler onlu gruplar oluşturuyor, önderlerini seçiyor, kürek, kazma ve baltalarla silahlanıyor ve adeta yol yapım ekipleri gibi sokaklarda yürüyorlardı. Hiç kimse işsiz bırakılmamıştı. Kadınlar kızakları, kapıları, odun kütüklerini sokaklara taşıyorlardı. İşçiler telgraf ve elektrik direklerini kesip biçiyorlardı. Bütün Presnya'da balta sesleri duyuluyordu: bu, bir ormanın olduğu gibi yere yıkılmasına benziyordu.

Birlikler tarafından şehirle ilişkisi kesilen, sürekli olarak bir ba-

rikat ağıyla çevrilen Presnya, bir proletarya ordugâhı olmuştu. *Drujinniki* her yerde görev başındaydı; geceleri silahlı nöbetçiler barikatlar arasında nöbet tutuyor ve gelen geçene parolayı soruyorlardı. En büyük coşkuyu gösterenler işçi kızlardı. Keşfe çıkıyorlar, polis memurlarıyla konuşarak önemli bilgiler elde ediyorlardı.

Presnya'da kaç aktif *drujinniki* vardı? 200 civarında, daha fazla değil. Yanlarında 80 kadar Mavzer revolver ve tüfek vardı. Bu küçük sayılara rağmen birliklerle çarpışmaları aralıksız sürüyordu. Askerlerin silahları alındı, direnenler öldürüldü. İşçiler hasar görmüş barikatları onardılar. *Drujinniki* tam anlamıyla gerilla taktikleri uyguluyordu: iki ya da üç kişilik gruplar oluşturuyor, Kazaklara ve topçu birliklerine evlerden, kereste depolarından, boş vagonlardan ateş ediyordu ve hızlı bir şekilde yer değiştiriyor, düşmanı yeniden mermi yağmuruna tutuyordu. 12 Aralıkta, *drujinniki* bir top ele geçirdi. On beş dakika kadar, onu ne yapacaklarını bilmeden çevresinde dönüp durdular. Topu geri alan süvari birliği ve Kazakların gelmesi ile ikilem çözüldü.

On üç Aralık akşamı, Presnya *drujinniki*si altı topçuyu yakaladı ve bir fabrikaya götürdü. Onlara ortaklaşa kullanılan masada yemek verildi. Yemek sırasında, politik nitelik taşıyan konuşmalar yapıldı. Askerler dikkatle ve sempatiyle dinlediler. Yemekten sonra, aranmadan ya da silahları alınmadan geri dönmelerine izin verildi; işçiler dost kalmaya can atıyorlardı.

On beş Aralık gecesi, *drujinniki*, gizli polis şefi olan Voyloşnikov'u sokakta tutukladı, evinde arama yaptı ve polis gözetimindeki insanların fotoğraflarına ve 600 rublelik kamu parasına el koydu. Voyloşnikov hemen ölüme mahkûm edildi ve Prohorov fabrikasının avlusunda vuruldu. Kararı sakince dinledi ve ölümü cesurca karşıladı, yaşadığından daha soylu bir şekilde ölmüştü.

Ayın on altısında Presnya bombalanmaya başlandı. *Drujinniki* güçlü bir ateşle karşılık verdi ve topçu birliklerini geri çekilmeye zorladı. Fakat aynı gün, Dubasov'un Petersburg ve Varşova'dan büyük takviyeler aldığı öğrenildi ve moraller çökmeye başladı. Dokumacılar kırsal bölgeye göç etmeye başladı. Yollar, beyaz sırt çantaları taşıyan yaya mültecilerle doldu.

On altısı gecesi, Presnya hükümet birliklerinin demir çembe-

riyle çevrelenmişti. On yedisinde, saat 6:00'dan hemen sonra, bu birlikler acımasız bir top ateşi açtılar. Toplar dakikada yaklaşık yedi kez ateşleniyordu. Bu bir saat ara verilerek saat 16:00'a kadar sürdü. Birçok fabrika ve ev hasar görmüş ve yanmıştı. İki taraftan çapraz ateş devam ediyordu. Evler ve barikatlar alevler içindeydi, kadınlar ve çocuklar siyah duman bulutları içindeki sokaklara fırlamışlardı, hava gürültüyle ve silah sesleri ile dolmuştu. Etraf o kadar aydınlıktı ki, gecenin ilerleyen saatlerinde sokakta gündüzmüşçesine kitap okumak mümkündü. Öğleye kadar, *drujina*, birliklere karşı başarılı operasyonlar düzenledi, ama devam eden düşman ateşi onları durmak zorunda bıraktı. Sadece küçük bir *drujinniki* grubu, kendi inisiyatifleriyle ve olabileceklerin sorumluluğunu üzerine alarak silahlı kaldı.

On sekizi sabahına kadar Presnya barikatlardan temizlenmişti. "Barışçıl" halka Presnya'yı terk etmeleri için izin verildi, birlikler arama yapmadan onların gitmelerine izin verecek kadar dikkatsizdiler; ilk terk eden *drujinniki* oldu, bazıları hâlâ silahlıydı. Daha sonra askerler silah kullandılar ve başka zorbalıklar yaptılar, ama o zamana kadar bölgede tek bir *drujinniki* kalmamıştı.

Demiryolunda "barışı sağlamak" üzere gönderilen Semyonovski alayının "barış birlikleri"ne, tutuklama yapmamaları ve acımasızca hareket etmeleri emredilmişti. Hiçbir yerde direnişle karşılaşmadılar. Onlara karşı tek bir ateş bile edilmedi, buna karşın demiryolu hattı üzerinde yaklaşık 150 kişiyi öldürdüler. Atışlar hiçbir soruşturma ya da mahkeme olmaksızın gerçekleştiriliyordu. Yaralı insanlar ambulans vagonlarından alınıyor ve öldürülüyorlardı. Cesetler etrafa yayılmıştı ve hiç kimse onları kaldırmaya cesaret edemiyordu. Petersburg muhafızları tarafından vurulanlardan biri de, bir *drujinniki* grubunu lokomotifine alarak muazzam bir hızla makineli tüfek ateşinden kaçıran ve hayatlarını kurtaran makinist Uktomski idi. Onu öldürmelerinden önce, cellâtlara yaptıklarını anlatmıştı: "Hepsi güvenlik içinde, şimdi onları asla bulamayacaksınız" diye bitiriyordu sözlerini sakin ve gururlu bir tavırla.

Moskova'daki ayaklanma, Aralığın dokuzundan on yedisine kadar dokuz gün sürdü. Ayaklanmanın savaşan güçleri gerçekte ne kadardı? Çok azdı. *Drujina* tarafı 700-800 civarında insandan oluşuyordu; 500 sosyal demokrat ve 250 ilâ 300 sosyalist devrimci.

İstasyonlarda ve demiryolu hattı boyunca, ateşli silahlarla donatılmış yaklaşık 500 demiryolu işçisi görev yapıyordu. Matbaa işçileri ve tezgâhtarlardan oluşan yaklaşık 400 silahlı adam, yardımcı birlikleri oluşturuyorlardı. Bağımsız keskin nişancılardan oluşan gruplar da vardı. Bunlardan söz ederken, Karadağ'lı dört gönüllü de anılmalıdır. Korkusuz ve yorulmak bilmeyen mükemmel nişancılar olan bu dört insan, grup halinde çalışıyor, sadece polisleri ve subayları öldürüyordu. İki tanesi öldürüldü, üçüncüsü yaralandı, dördüncüsünün Winchester tüfeği haraboldu. Ona başka bir tüfek verildi ve tehlikeli görevine devam etti. Kendisine her sabah 50 fişek veriliyordu, ama o bu miktarın çok az olduğundan yakınıyordu. Sersemlemiş bir haldeydi, kaybettiği yoldaşları için ağlıyor ve korkunç bir şekilde öç almaya çalışıyordu.

O halde, bu kadar az sayıdaki *drujinniki* garnizondaki binlerce adama karşı bir buçuk hafta nasıl mücadele edebildi? Devrimin bu sırrının yanıtı, halk yığınlarının genel tavrında yatmaktadır. Sokaklarıyla, evleriyle, duvarlarıyla ve kapılarıyla bütün şehir, hükümet birliklerine karşı bir gizli komplo içine girmişti. Milyona varan insan, gerillalarla hükümet birlikleri arasında canlı bir duvar oluşturuyordu. Sadece birkaç yüz *drujinniki* vardı. Ama barikatların yapımı ve onarımı kitleler tarafından yapılıyordu. Silâhlı devrimcileri aktif bir sempati atmosferiyle çevirmiş olan insanlar, yapabildikleri her yerde hükümetin planlarını bozuyorlardı. Sempati duyan bu yüz binlerce insan kimdi? Entelijensiya, küçük burjuvazi ve özellikle de işçiler. Çanak yalayıcıların dışında, yalnızca en üst kapitalist tabaka hükümetin yanındaydı. Ayaklanmadan daha iki ay önce gururla radikalizmini sergileyen Moskova şehir duması, şimdi aceleyle Dubasov'un arkasına sığınmıştı. Sadece Oktobrist Guçkov değil, ikinci Dumanın gelecekteki Kadet başkanı olan Golovin de, genel valiler konseyine katılmıştı.

Moskova ayaklanmasındaki kurbanların sayısı neydi? Kesin sayı belli değildi ve daha sonra da araştırılmadı. 47 hastane ve klinikten elde edilen veriler, 885 yaralı, 174 ağır yaralı ya da ölü olduğunu gösteriyordu. Ama öldürülenler genelde hastanelere götürülmüyorlardı; çoğu durumda polis karakollarında bekletiliyor ve gizlice mezarlığa götürülüyorlardı. Bu günler boyunca, 454 ağır yaralı ya da ölü insan mezarlığa gömülmüştü. Bununla birlikte bir-

çok ceset de vagonlarla şehir dışına taşınmıştı. Moskova ayaklanması sonucunda ölü sayısının yaklaşık 1.000 olduğunu ve yaklaşık aynı sayıda da yaralı olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bu rakamlar 86 çocuğu kapsıyordu ve bunlardan bazıları daha bebekti. Eğer, Prusya mutlakıyetine onarılamaz bir darbe indiren Mart 1848 Berlin ayaklanmasında ölü sayısının sadece 183 olduğunu anımsarsak, bu rakamların önemi ortaya çıkar. Hükümet her iki taraftaki kayıpların sayısını asla tam olarak açıklamadı; bir resmi rapor sadece "onlarca" ölü ve yaralı askerden söz etmektedir. Aslında yüzlerce ölü ve yaralı asker vardı. Bedel çok yüksek değildi, çünkü söz konusu olan Moskova'ydı, yani "Rusya'nın kalbi".

Sınır bölgelerini (Kafkas ve Baltık bölgeleri) bir yana bırakırsak, Aralık ayaklanması dalgası en yüksek düzeyine Moskova'da ulaştı. Bununla birlikte, Harkov, Aleksandrosk, Nijni Novgorod, Rostov ve Tver'de barikatlar ve askerlerle silahlı çatışmalar vardı.

Bir kez ayaklanma her yerde bastırılınca, gezici cezalandırma heyetleri dönemi başladı. Resmi sıfatlarından da görüldüğü üzere, bunların amaçları bir düşmanla savaşmak değil, yenilginin intikamını almaktı. Ayaklanmanın Moskova'dan on beş gün önce patlak verdiği Baltık bölgesinde, gezici cezalandırma heyetleri küçük müfrezelere ayrılmıştı, bunlar Rus bürokrasisinin en vahşi temsilcileri olan Baltık baronlar kastının kanlı emirlerini yerine getiriyorlardı. Letonyalı işçiler ve köylüler vuruldular, asıldılar, sopalarla ve kütüklerle ölünceye kadar dövüldüler, işkence gördüler, Çarlığın şükran ve sevinç ilahisiyle idam edildiler. Büyük ölçüde yetersiz bilgilere göre, 749 kişi idam edildi, 100'den fazla çiftlik yakıldı ve iki aylık süre içinde Baltık bölgesinde birçok insan dövülerek öldürüldü.

Böylece Tanrının lütfu olan mutlakıyet varlığını sürdürmek için mücadele etti. 9 Ocak ile ilk Devlet Dumasının toplandığı 27 Nisan 1906 tarihleri arasında, yaklaşık fakat kesinlikle abartısız rakamlara göre, Çarlık hükümeti 14.000'den fazla insanı öldürdü, 1.000'den fazlasını idam etti, 20.000'den fazlasını yaraladı (bunların birçoğu yaraları yüzünden öldü), birçok insan tutuklandı ve sürgüne gönderildi, 70.000 insan hapsedildi. Bedel çok fazla değildi, çünkü Çarlığın varlığı tehlikedeydi.

ÖZET

Petersburg İşçi Temsilcileri Sovyetinin tarihi, elli günün tarihidir. Sovyetin kurucu toplantısı 13 Ekimde düzenlenmişti. Sovyet toplantısı 3 Aralıkta hükümet birlikleri tarafından kapatıldı.

İlk toplantıya birkaç düzine insan katılmıştı; Kasımın ikinci yarısında temsilci sayısı, 6'sı kadın olmak üzere 562'ye yükselmişti. Bunlardan 147'si fabrikaları ve işyerlerini, 34'ü dükkânları, 16'sı da sendikaları temsil ediyordu. Temsilcilerin esas kitlesini –351 kişi– metal işçileri oluşturuyordu; Sovyette belirleyici rolü bunlar oynuyordu. Tekstil sanayisinden 57, basın ve kağıt sanayisinden 32, dükkân işçilerinden 12, büro işçilerinden ve eczacılık sektöründen ise 7 temsilci bulunuyordu. Yürütme Kurulu, Sovyetin bakanlığı olarak hareket ediyordu. Bu kurul 17 Ekimde oluşturdu ve 31 kişiyi içeriyordu; 22 temsilci ve partilerden 9 temsilci (6'sı iki sosyal demokrat fraksiyondan ve 3'ü devrimci sosyalistlerden).

Peki kısa bir süre içinde devrimde böyle önemli bir yer tutan ve devrimin en büyük güce ulaştığı döneme damgasını vuran bu kurumun öz niteliği neydi?

Sovyet işçi kitleleri örgütledi, politik grevleri ve gösterileri yönetti, işçileri silahlandırdı ve halkı pogromlardan korudu. Benzer çalışmalar, Sovyet varolmadan önce, varlığı sırasında ve sonrasında diğer devrimci örgütler tarafından da yapıldı. Ama yine de bu onlara Sovyetin elinde toplanan nüfuzu bahşetmedi. Bu nüfuzun sırrı, Sovyetin, olayların gerçek akışı tarafından belirlenen proletaryanın dolaysız iktidar mücadelesinin doğal organı olarak belirmesinde yatmaktadır. Bir yandan bizzat işçilerin diğer yandan gerici basının Sovyete "işçi hükümeti" adını vermesi, Sovyetin gerçekten de embriyo halindeki bir işçi hükümeti olması olgusunun bir ifadesiydi. İşçi sınıfı bölgelerindeki devrimci güç tarafından

güvence altına alındığı ölçüde, Sovyet iktidarı temsil ediyor, iktidar hâlâ askeri-politik monarşinin elinde kaldığı sürece de, iktidar için mücadele ediyordu.

Sovyetten önce, sanayi işçileri arasında, esas olarak sosyal demokrat parti tarafından yönlendirilen bir devrimci örgütler yığını görürüz. Ama bunlar *proletarya içindeki* örgütlerdi ve ivedi amaçları kitleler üzerinde nüfuz kurmayı başarmaktı. Sovyet daha baştan *proletaryanın* örgütüydü ve onun amacı devrimci iktidar için mücadeleydi.

Sovyet, ülkedeki bütün devrimci güçlerin odağı olduğu için, kendi sınıf doğasının devrimci demokrasi içerisinde erimesine izin vermedi: o proletaryanın sınıfsal iradesinin örgütlü ifadesiydi ve öyle de kalmıştı. İktidar mücadelesinde, proletaryanın sınıfsal doğasınca belirlenen yöntemler uyguladı: proletaryanın üretimdeki rolü, muazzam sayısı, toplumsal homojenliği. Bundan da ötesi, Sovyet, işçi kitlelerin bağımsız sınıfsal etkinliğini pek çok farklı yoldan yönlendirerek, bütün devrimci güçlerin başında iktidar mücadelesini birleştirdi; o yalnızca sendikaların örgütlenmesini cesaretlendirmedi, tek tek işçilerle işverenleri arasındaki anlaşmazlıklara da gerçekten müdahale etti. Devrim dönemindeki proletaryanın temsili demokratik oluşumu olan Sovyet, proletaryanın tüm sınıf çıkarlarının toplandığı noktada durduğu içindir ki, derhal sosyal demokrat partinin tam belirleyici etkisi altına girdi. Parti şimdi, Marksist eğitiminin muazzam olanaklarını kullanma şansına sahipti ve büyük "kaos" içinde kendi politik yolunu açık görebildiği için, Sovyeti –resmen partili olmayan bir örgüt– kendi nüfuzunun örgütsel aygıtına dönüştürmeyi neredeyse çaba harcamaksızın başarmıştı.

Sovyet tarafından kullanılan başlıca mücadele yöntemi, genel politik grevdi. Bu tür grevlerin devrimci gücü, sermayenin kellesi üzerinde iş görerek devlet iktidarını örgütsüzleştirmelerinden oluşur. Bir grevin yol açtığı anarşi ne kadar büyük ve tam olursa, grev zafere o kadar yaklaşır. Fakat yalnızca bir koşulla: anarşi, anarşik araçlarla yaratılmamalı. İşin eş zamanlı durmasıyla üretim araçlarını felç eden ve bunu yapmakla merkezi iktidar aygıtını işlemez hale getiren, ülkenin parçalarını birbirinden yalıtan ve genel kargaşa tohumlarını eken sınıf, yaratılan anarşinin ilk kurbanı olmamak

için kendisini yeterince örgütlemelidir. Bir grev devlet örgütünü ne kadar eksiksiz biçimde kullanılmaz hale getirirse, bizzat grevin örgütü devlet fonksiyonlarını o kadar üzerine almak zorunda kalır. Bir proleter mücadele yöntemi olan genel grev için bu koşullar, aynı zamanda İşçi Temsilcileri Sovyetinin muazzam önemini gösteren koşullardır.

Sovyet grevlerin basıncıyla basın özgürlüğünü kazandı. Yurttaşların güvenliğini sağlamak için düzenli sokak devriyeleri örgütledi. Şu ya da bu ölçüde demir yollarını, telgraf ve posta servislerini ele geçirdi. İşçiler ve kapitalistler arasındaki ekonomik anlaşmazlıklara yetkili olarak müdahale etti. Doğrudan devrimci basınçla, sekiz saatlik işgününü hayata geçirmeye çalıştı. İsyanvari grev aracılığıyla otokratik devletin etkinliğini felç ederek, şehirli emekçi yığınların yaşamına kendi özgür demokratik düzenini soktu.

9 Ocaktan sonra devrim, işçi kitlelerinin bilincini kontrol ettiğini gösterdi. 14 Haziranda, *Potemkin Tavriçeski* gemisindeki isyan sayesinde, devrim, kendisinin maddi bir güç olabileceğini gösterdi. Ekim grevi sayesinde, düşmanı örgütsüzleştirebileceğini, onun iradesini felç edebileceğini ve onu küçük düşürebileceğini gösterdi. Son olarak, işçi Sovyetlerini ülke çapında örgütlemekle devrim, iktidar organlarını yaratma gücünde olduğunu göstermişti. Devrimci iktidar ancak etkin devrimci güce dayalı olabilir. Rus devriminin daha ileriki gelişmesine ilişkin görüşler ne olursa olsun, gerçek şu ki, proletarya dışındaki hiçbir toplumsal sınıf şimdiye kadar devrimci iktidarı desteklemeye yetenekli ve hazır olduğunu göstermedi.

Devrimin ilk eylemi, şehir sokaklarında proletarya ile monarşi arasındaki diyalog girişimiydi; devrimin ilk önemli zaferi proletaryanın saf bir sınıf silahı olan politik grevle başarılmıştı; sonunda proletaryanın temsili oluşumu, devrimci iktidarın ilk embriyonik organı rolünü üstlenmişti. Sovyetle birlikte, modern Rus tarihinde demokratik iktidarın ilk kez sahneye çıkışına tanık olduk. Sovyet, bizzat kitlenin, kendi ayrı parçaları üzerindeki örgütlü iktidarıdır. O, daha alt ve daha üst bir yasama meclisi olmaksızın, profesyonel bir bürokrasiye sahip olmaksızın, ama seçmenlerin temsilcilerini her an geri çağırma hakkına sahip bulundukları gerçek demokra-

siyi teşkil etmektedir. Üyeleri aracılığıyla –işçiler tarafından doğrudan seçilmiş temsilciler– Sovyet, bir bütün olarak proletaryanın ve onun tekil gruplarının tüm toplumsal tezahürlerine doğrudan önderlik eder, onun eylemlerini örgütler ve onlara bir slogan ve bir bayrak sağlar.

1897 sayımlarına göre, Petersburg'da 433.000'i işçi ve ev hizmetçisi olmak üzere yaklaşık 820.000 "aktif çalışan" bulunuyordu. Başka bir deyişle, başkentin proleter nüfusu yüzde 53'e varıyordu. Eğer çalışmayan nüfusu hesaba katarsak, proleter ailelerin görece küçüklüğü nedeniyle daha düşük bir sayı (yüzde 50,8) elde ederiz. Ama her durumda, proletarya Petersburg nüfusunun yarıdan fazlasını temsil etmekteydi.

İşçi Temsilcileri Sovyeti, başkentin tüm yarım milyonluk proleter nüfusunun resmi temsilcisi değildi; örgütsel olarak söylersek, yaklaşık 200.000 kişiyi, özellikle de fabrika ve imalâthane işçilerini temsil ediyordu ve politik nüfuzu hem doğrudan hem de dolaylı olarak daha geniş bir halkaya yayılmış olmasına rağmen, proletaryanın çok önemli katmanları (inşaat işçileri, ev hizmetçileri, vasıfsız işçiler, taksi sürücüleri) hemen hemen ya da hiç temsil edilmiyordu. Kuşkusuz bununla birlikte Sovyet bütün proleter kitlenin çıkarlarını temsil ediyordu. "Kara Yüzler" olarak bilinen grupların varolduğu fabrikalarda bile, bunların sayısı saat be saat, gün be gün azalıyordu. Proleter kitleler arasında, Sovyetin Petersburgdaki politik hakimiyeti, muhalifler değil yalnızca destekçiler bulmuştur. Sadece ayrıcalıklı ev hizmetçileri arasında istisnalar olabiliyordu; bürokrasinin, bakanların yüksek düzeyli uşaklarının uşakları, borsa spekülatörleri, yüksek sınıf fahişeler, muhafazakârlığın ve monarşi yanlılığının bir meslek hastalığı haline geldiği insanlar.

Sovyet, Petersburg'da sayıca çok olan aydınlar arasında, düşmandan çok dosta sahipti. Binlerce öğrenci Sovyetin politik önderliğini kabul ediyor ve onun önlemlerini hararetle savunuyordu. Masalarında umutsuz biçimde semirenler dışında, profesyonel ve devlet hizmetindeki aydınlar Sovyetin tarafındaydılar –en azından geçici olarak. Sovyetin posta ve telgraf grevine enerjik desteği, devlet hizmetindeki daha alt katmanın dikkatini çekmiş ve sempatisini kazanmıştı. Kentte, ezilmiş, mülksüz, dürüst, hayat canlılığı olan herkes, bilinçli ya da içgüdüsel olarak Sovyetin yanına çekil-

mişti.

Kimler ona karşıydı? Yağmacı kapitalizmin temsilcileri, yükselen fiyatlar üzerine spekülâsyon yapan borsa spekülatörleri, müteahhitler, tüccarlar ve grevlerle birlikte iflâs eden ihracatçılar, altın külçe satıcıları, Petersburg dumasına (bu evsahipleri sendikasına) yerleşen güruh, yüksek bürokrasi, harcamaları devlet bütçesinin bir parçasını oluşturan *poules de luxe*, yüksek ücret alan, son derece süslü tanınmış zevat, gizli polis; bunların hepsi kaba, sefih ve ölüme yazgılıydılar.

Sovyeti destekleyenlerle onun düşmanları arasındaysa, politik olarak belirsiz, kararsız ya da güvenilmez unsurlar yer alıyordu. Küçük burjuvazinin henüz politikaya çekilmemiş en geri gruplarının Sovyetin rolünü ve önemini kavrayacak zamanları olmamıştı. Emek-çalıştıran zanaatkârlar korku ve panik içindeydiler: bunların iç dünyasında, küçük mülk sahibinin grev nefretiyle, daha iyi bir geleceğe dair muğlak beklentiler çatışıyordu.

Aydın çevrelerden gelen kararsız profesyonel politikacılar, ne istediklerini bilmeyen radikal gazeteciler, her şeye aşırı kuşkuyla yaklaşan demokratlar, hırçın bir şekilde Sovyete büyüklük taslıyor, onun hatalarını bir bir sayıyor ve eğer Sovyetin başında sadece kendileri olsalardı proletaryanın mutluluğunun sonsuza kadar güvence altına alınacağını savunuyorlardı. Böyle beyefendilerin mazereti kendi iktidarsızlıklarıdır.

Her durumda Sovyet, halkın büyük çoğunluğunu gerçekten ya da potansiyel olarak temsil eden organdı. Onun halk içindeki düşmanları, şayet hâlâ canlı olan ve sırası geldiğinde *mujik* ordusunun en geri unsurlarınca desteklenen mutlakiyet tarafından desteklenmeselerdi, Sovyetin egemenliğine tehdit oluşturmayacaklardı. Sovyetin zayıflığı, kendi zayıflığı değil, fakat saf şehir devriminin zayıflığıydı.

Elli günlük dönem devrimin en güçlü dönemiydi. Sovyet, devrimin iktidar mücadelesi organıydı. Sovyetin sınıfsal karakterini, şehir nüfusundaki keskin sınıfsal bölünme ve mutlakıyete karşı mücadelenin tarihsel olarak sınırlı çerçevesi içinde bile proletarya ile kapitalist burjuvazi arasındaki derin politik çelişki belirliyordu. Ekim grevinden sonra kapitalist burjuvazi bilinçli olarak devrimi yavaşlatmaya girişti; küçük burjuvazi bağımsız bir rol oynama ko-

nusunda çok zayıf olduğunu kanıtladı; proletaryanın şehir devrimi üzerinde tartışılmaz hegemonyası vardı ve sınıf örgütü onun iktidar mücadelesindeki silahıydı.

Hükümetin morali giderek bozulurken, Sovyetin gücü büyüyordu. Eski devlet iktidarı aciz ve şaşkın durumda olduğunu gösterdikçe, proleter olmayan halkalar Sovyete giderek daha sempatik bakmaya başlıyorlardı.

Politik kitle grevi Sovyetin başlıca silahıydı. O proletaryanın tüm grupları arasında doğrudan devrimci bağlar kurduğu ve tüm işletmelerin işçilerini işçi sınıfının bütününün otoritesi ve gücüyle desteklediği için, ülkenin ekonomik yaşamını durdurma gücünü kazandı. Üretim araçlarının mülkiyeti kapitalistlerin ve devletin elinde kalmaya devam etmesine ve devlet iktidarı bürokrasinin elinde kalmayı sürdürmesine rağmen, ulusal üretim ve iletişim araçlarının gerçek idaresi –en azından ekonomik yaşamın ve devlet yaşamının düzenli işlemesini kesintiye uğratma imkanı ölçüsünde– Sovyetin elindeydi. İşte Sovyetin, pratikte kanıtlanmış olan, ekonomiyi felce uğratma ve anarşiyi devlet yaşamına sokma yeteneğidir ki onu bildiğimiz Sovyet yapıyordu. Bu olgular göz önüne alındığında, Sovyetin ve eski rejimin barışçıl şekilde bir arada varolmasını temin etmenin yollarını aramak umutsuz bir ütopya olurdu. Yine de Sovyetin taktiklerine yöneltilen eleştiriler, bunların gerçek içeriğini çıplak şekilde ortaya koyarsak, yalnızca şu hayalci fikirden hareket ediyordu: Ekim sonrasında Sovyet bütün saldırgan eylemlerden sakınmalıydı ve mutlakıyetten kazanılan alanda kitleleri örgütlemeye yoğunlaşmalıydı.

Peki Ekim zaferinin doğası neydi?

Ekim kampanyasının sonucu olarak, mutlakıyetin "prensipte" kendisini reddettiği tartışılamaz. Ama o muharebeyi gerçekten kaybetmiş değildi; yalnızca muharebeye girmeyi reddediyordu. Kırsal ordusunu isyana ve grevdeki şehirlere karşı kullanmak için ciddi bir girişimde bulunmuyordu. Onu böyle bir girişimde bulunmaktan alıkoyan şey, doğal olarak insancıl nedenler değildi; çok basit, cesareti derinden kırılmış ve soğukkanlılığını yitirmişti. Bürokrasi içindeki liberal unsurlar, kendi fırsatlarını beklerken, grevin zaten etkisini yitirmekte olduğu bir anda üstünlüğü ele geçirdiler ve mutlakıyetin "prensipte" tahttan çekildiği 17 Ekim bil-

dirgesini yayınladılar. Ama devletin tüm maddi örgütlenmesi -devlet hiyerarşisi, polis, hukuk mahkemeleri, ordu- hâlâ monarşinin bölünmemiş mülkiyeti olarak duruyordu. Bu koşullar altında Sovyetin taktikleri ne olabilirdi, ne olmalıydı? Üretken proletarya tarafından desteklenen Sovyet, mutlakıyeti kendi maddi iktidar aygıtını işletme olanağından yoksun bırakabilirdi (bırakabildiği ölçüde) ve onun gücü buna bağlıydı. Bu bakış açısından, Sovyetin etkinliği "anarşi"nin örgütlenmesi anlamına geliyordu. Onun devam eden varlığı ve gelişimi, "anarşi"nin pekişmesi anlamına geliyordu. Uzatmalı bir arada varoluş olanaksızdı. Daha başlangıçtan itibaren, gelecek çatışma Ekimin yarı-zaferinin maddi çekirdeğiydi.

Sovyete yapacak ne kalmıştı? Çatışma kaçınılmaz değilmiş gibi mi yapmak? Kitleleri, anayasal bir rejimin gelecekteki mutluluklarını için örgütlediğine mi inandırmak? Buna kim inanırdı? Elbette ne mutlakıyet, ne de işçi sınıfı.

Sonraki iki Duma örneği, bize, görünüşteki doğru davranışların –boş sadakat biçimleri– mutlakıyete karşı mücadelede ne kadar yararsız olduğunu gösterecekti. Otokratik bir ülkede "anayasal" ikiyüzlülüğün taktiklerini önce davranıp uygulaması için Sovyetin farklı bir cevherden yapılmış olması gerekecekti. Ama bu nereye götürürdü? İki Dumanınkiyle aynı sona: iflâsa.

Sovyete, yakın gelecekteki bir çarpışmanın kaçınılmaz olduğunu kabul etmekten başka yapacak hiçbir şey kalmamıştı; ayaklanma hazırlığı dışında hiçbir taktik seçemezdi.

Bu hazırlıkların doğası, Sovyetin, devletin hayatını felç etmesini mümkün kılan ve gücünü oluşturan niteliklerinin kesin olarak geliştirilip pekiştirilmesinden başka ne olabilirdi? Ama Sovyetin bu nitelikleri güçlendirmeye ve geliştirmeye yönelik doğal çabaları, çatışmayı kaçınılmaz şekilde daha da yakınlaştırdı.

Sovyet, ordu ve köylülük üzerindeki nüfuzunu genişletmekle giderek daha fazla meşgul oldu. Kasımda Sovyet, işçileri, Kronştad denizcileri şahsında uyanan orduyla kardeşçe dayanışmalarını etkin bir şekilde ifade etmeye çağırdı. Bunu yapmamak Sovyetin gücünü genişletmeyi reddetmek olurdu. Yapmak ise yaklaşan çatışmaya doğru bir adımdı.

Veya belki de üçüncü bir yol vardı? Belki Sovyet, liberallerle birlikte, yetkililerin sözde "devlet adamlığı"na başvurabilirdi?

Belki de halkın haklarını monarşinin ayrıcalıklarından ayıran çizgiyi bulabilirdi ve bulmalıydı, ve o kutsal sınırın bu kenarında durmalıydı? Fakat monarşinin de sınır çizgisinin kendi tarafında duracağını kim garanti edebilirdi? İki taraf arasında barışı ya da hatta geçici bir ateşkesi örgütlemeye kim girişecekti? Liberalizm mi? 18 Ekimde Sovyet heyetlerinden biri, Kont Witte'ye, halkla barışmanın bir işareti olarak birliklerin başkentten çekilmesini önerdi. Bakan, "susuz ve elektriksiz kalmak, birliksiz kalmaktan daha iyidir" diye yanıt verdi. Belli ki hükümetin silahsızlanmaya niyeti yoktu.

Sovyet ne yapacaktı? Ya liberallerin gerçekten istediği gibi, sorunu uzlaştırma meclisinin, yani geleceğin Devlet Dumasının eline bırakarak çekilecekti; ya da Ekimde kazanılmış olan herşeyi silah gücüyle elde tutmaya hazırlanacak ve eğer olanaklıysa, daha ileri bir saldırı başlatacaktı. Uzlaştırma meclisinin yeni bir devrimci çatışma alanına dönüştüğünü şimdi çok iyi biliyoruz. Bu nedenle ilk iki Duma tarafından oynanan nesnel rol, proletaryanın kendi taktiklerini üzerine inşa ettiği politik öngörünün doğruluğunu teyit etti yalnızca. Ama o kadar uzağa bakmamıza gerek yok. Şunu sorabiliriz: hiç kimseyi asla uzlaştıramamaya yazgılı olan bu "uzlaştırma meclisi"nin sahiden hayata geçirilmesini kim ya da ne garanti edecekti? Monarşinin aynı "devlet adamlığı" mı? Onun kutsal vaatleri mi? Kont Witte'nin şeref sözü mü? *Zemtsi*nin, arka kapıdan kabul edildikleri Peterhof'a ziyareti mi? Bay Mendelssohn'un uyarıcı sesi mi? Ya da, son olarak, liberallerin, tarihin bizzat liberalizmin inisiyatifine, zekâsına ve gücüne yükleyeceği bütün görevleri omuzlarına yığdığı sözde "olayların doğal akışı" mı?

Ama eğer Aralık çatışması kaçınılmaz idiyse, Aralık bozgununun nedeni Sovyetin bileşiminde yatmıyor muydu? Sovyetin temel kusurunun onun sınıfsal doğası olduğu söyleniyordu. Sovyet, "ulusal" devrimin organı olmak için, tüm halk katmanlarının temsilcileri onun içinde yerlerini bulacak şekilde kendi yapısını genişletmeliydi. O zaman bu, Sovyetin otoritesine istikrar kazandırır ve onun gücünü arttırırdı. Peki gerçekten öyle mi?

Sovyetin gücünü, proletaryanın kapitalist toplumdaki rolü belirledi. Sovyetin görevi, kendini bir parlamento parodisine dönüştürmek, farklı toplumsal grupların çıkarlarının eşit şekilde temsili-

ni örgütlemek değil, proletaryanın devrimci mücadelesinin bütünlüğünü sağlamaktı. Sovyetin elindeki başlıca silah, proletaryaya, ücretli emek sınıfına özgü bir yöntem olan politik grevdi. Proletaryanın sınıfsal bileşimindeki homojenlik, Sovyet içindeki içsel sürtüşmeyi bertaraf ediyor ve onu devrimci inisiyatif açısından yetenekli kılıyordu.

Sovyetin bileşimi hangi araçlarla genişletilebilirdi? Liberal birliklerin temsilcileri davet edilebilirdi; bu, Sovyeti topu topu yirmi ya da daha fazla aydının varlığıyla zenginleştirmiş olurdu. Bunların Sovyet içindeki etkileri, Birlikler Konfederasyonunun devrimde oynadığı rolle orantılı, yani sonsuz ölçüde küçük olurdu.

Başka hangi sosyal gruplar Sovyette temsil edilebilirdi? *Zemstvo* kongresi mi? Ticaret ve sanayi örgütleri mi?

Zemstvo kongresi Kasımda Moskova'da toplandı; Witte'nin bakanlığı ile ilişkiler konusunu tartıştı, ama işçi Sovyetiyle ilişkiler konusunu aklına bile getirmedi.

Zemstvo kongresi oturumdayken Sivastopol ayaklanması meydana geldi. Gördüğümüz gibi bu olay *zemtsi*nin hemen sağa sapmasına yol açtı, öyle ki bay Milyukov, ana hatlarıyla, ayaklanmanın Tanrıya şükür bastırıldığı anlamına gelen bir konuşma yaparak onları rahatlatmak zorunda kaldı. Bu karşı-devrimci beylerle Sivastopol'da isyancıları selamlayan ve destekleyen işçi temsilcileri arasında ne gibi bir işbirliği oluşturulabilirdi? Henüz hiç kimse bu soruya bir yanıt vermiş değildir. Liberalizmin yarı-samimi, yarı-ikiyüzlü prensiplerinden birisi, ordunun politikanın dışında kalması istemidir. Tersine, Sovyet de orduyu devrimci politika içerisine çekmeye çalışarak muazzam enerji harcıyordu. Ya da belki de Sovyet, Çar bildirgesine öyle sonsuz bir güven duymalıydı ki, orduyu tümüyle Trepov'un eline bırakmalıydı? Ve, eğer öyle değilse, hayati önem taşıyan bu alanda liberallerle işbirliğinin temeli olarak düşünülebilecek program neredeydi? Bu beylerin Sovyetin etkinliklerine katkısı, sistemli muhalefet, sonu gelmez tartışma ve içsel demoralizasyon dışında ne olabilirdi? Bunlar bize, liberal basını okuyarak bildiğimiz öğütlerden başka ne verebilirlerdi? "Devlet adamlığı" gerçekten de Kadetlerin ve Oktobristlerin ayrıcalığı olabilirdi; bununla birlikte Sovyet kendisini bir politik polemikler ve karşılıklı telkinler kulübüne dönüştüremezdi. Bir mücadele or-

ganı olmak ve öylece kalmak zorundaydı.

Burjuva liberalizminin ve burjuva demokrasisinin temsilcileri, Sovyetin gücüne ne katabilirdi? Onun mücadele yöntemlerini nasıl zenginleştirebilirdi? Bunların Ekim, Kasım ve Aralıkta oynadıkları rolü hatırlamak, bu unsurların *kendi Dumalarının* feshedilmesine ne kadar az direniş gösterdiklerini bilmek, Sovyetin bir sınıf örgütü, yani bir mücadele organı olarak kalma hakkına sahip olduğunu, bunun onun vazifesi olduğunu anlamak yeterlidir. Burjuva temsilciler Sovyeti daha kalabalık hale getirebilirlerdi, ama onlar kesinlikle Sovyeti daha güçlü yapma yeteneğinde değildiler.

Aynı nedenle, Sovyetin uzlaşmaz sınıf taktikleriyle burjuvaziyi düzen kampına geri fırlattığını savunan tümüyle rasyonalist, tarihsel olmayan suçlamaları reddediyoruz. Devrimin muazzam bir silahı olduğunu gösteren işçi grevi, sanayiye "anarşi"yi de sokuyordu. Tek başına bu, muhalif sermayenin kamu düzeni sloganını ve liberalizmin tüm sloganlarının üzerinde kapitalist sömürünün bekası sloganını ileri sürmesi için yeterliydi.

İşverenler, "görkemli" (bunu onlar söylüyorlar) Ekim grevinin sona ermesi gerektiğine karar vermişler ve karşı-devrimci 17 Ekim Birliğini örgütlemişlerdi. Böyle yapmak için yeterli nedenleri vardı. Her birinin, kendi fabrikasında, devrimin politik kazanımlarıyla işçilerin sermaye karşısındaki konumlarının güçlenmesinin el ele gittiğini keşfetmeye yetecek fırsatı olmuştu. Bazı politikacılar, sekiz saatlik işgünü mücadelesinin yarattığı temel sıkıntının, muhalefette nihai bir çatlağa yol açtığını ve sermayeyi karşı-devrimci bir güce dönüştürdüğünü düşünmektedirler. Bu eleştirmenler proletaryanın sınıfsal enerjisini, sınıf mücadelesinin sonuçlarını kabul etmeksizin tarihin emrine vermek istiyorlardı. Söylemeye gerek yok ki, sekiz saatlik işgününe tek yanlı geçiş, işverenler arasında şiddetli bir tepki oluşturmaya başlamıştı. Ama bu özel kampanya olmasaydı kapitalistlerin Witte'nin kapitalist borsa hükümetiyle yakınlaşmasının gerçekleşmeyeceğine inanmak çocukçadır. Proletaryanın, halk kitlelerinin başına geçerek ve "kamu düzeni"ne karşı sürekli bir tehdit oluşturarak bağımsız bir devrimci güç halinde birleşmesi, sermayeyle yetkililer arasında oluşan koalisyonun elinde yeterli bir kanıt oluşturuyordu.

Doğru, devrimin ilk evresinde, yani devrim kendisini kendili-

ğinden saçılan patlamalarla ortaya koyduğunda, liberaller ona müsamaha gösterdiler. Devrimci hareketin mutlakıyetin temellerini sarstığını ve onu egemen sınıflarla anayasal bir anlaşmaya zorladığını açıkça gördüler. Grevlere ve gösterilere müsamaah gösterdiler, devrimcilere karşı dostça bir tutum takındılar ve onları yalnızca yumuşak ve dikkatli bir biçimde eleştirdiler. Devrimin, anayasal anlaşmanın koşullarının çoktan yazıldığı ve geriye kalan herşeyin de bunları yürürlüğe koyacak gibi göründüğü 17 Ekim sonrasında da işlemeye devam etmesi, açıkça, liberallerle yetkililer arasında böyle bir anlaşmanın yapılma olanağını baltalıyordu. Ekim greviyle birleşen ve kendi içlerinde örgütlenen proleter kitleler, o andan itibaren, kendi gerçek varoluşlarıyla liberalleri devrimin karşısına koydular. Liberaller, Moor'un kendine düşeni yaptığını,[62] artık sakince torna tezgâhına dönmesi gerektiğini hissettiler. Oysa Sovyet, tam tersine, asıl mücadelenin önünde uzandığına inanıyordu. Bu koşullar altında, kapitalist burjuvaziyle proletarya arasında devrimci bir işbirliği söz konusu olamazdı.

Öncülün sonucu doğurması gibi, Ekim de Aralığı doğurdu. Aralık çatışmasının akıbeti, münferit taktik hatalarla değil, gericiliğin mekanik güçlerinin devrim güçlerinden daha büyük olduğunu ortaya koyması olgusuyla açıklanmalıdır. Proletarya, Aralık ve Ocak ayaklanmalarında kendi hataları yüzünden değil, çok daha gerçek bir nicelik yüzünden yenilgiye uğradı: köylü ordusunun süngüleri.

Liberalizm hakikaten de, ateş gücü eksikse bunu her koşulda bacak gücünün hızıyla kapamak gerektiği düşüncesindedir: o, karar anında geri çekilmeyi, gerçekten en cesur, olgun, üzerinde uzun uzun düşünülmüş ve etkili taktik olarak görür. Bu liberal kaçış felsefesi, bizzat sosyal demokrasi saflarındaki bazı *yazarlar*[63] üzerinde bir etki yarattı, bunlar geçmişi değerlendirirken şu soruyu soruyorlardı: eğer proletaryanın Aralıktaki yenilgisi kendi güçlerinin yetersizliği yüzünden olsaydı, onun hatası tümüyle, zafer için yeterince güçlü olmadığı halde çarpışmayı kabul etmesinden ibaret olmaz mıydı? Bunu şöyle yanıtlayabiliriz: eğer çarpışmalar sadece

---

[62] Schiller'in *The Conspiracy of Fiesco in Genoa* oyunundaki bir satıra gönderme: "Moor kendi işini yaptı, Moor gidebilir." (İngilizceye çevirenin notu)

[63] Orijinalinde *littérateur* olarak kullanılmış (ç.n.)

zaferin kesinliği durumunda yapılsaydı, bu dünyada girişilen hiçbir çarpışma olmazdı. Başlangıçtaki bir güç hesabı, devrimci çatışmaların akıbetini önceden belirleyemez. Eğer belirleseydi, sınıf mücadelesi uzun süreden beri yerini muhasebeciliğe bırakmış olurdu. Kısa bir süre önce, bazı sendikaların haznedarları bunu hayal ediyorlardı. Ama en modern hesap sistemiyle bile, bir defterden elde edilen kanıtla kapitalistleri ikna etmenin olanaksız olduğu ve sayılara dayandırılan kanıtların, sonunda, bir grev kanıtıyla desteklenmesi gerektiği anlaşıldı.

Ve herşey önceden ne kadar iyi hesaplanırsa hesaplansın, her grev önceden tahmin edilemeyen ve sonunda mücadelenin akıbetini belirleyen bir dizi yeni maddi ve manevi olguya yol açar. Şimdi, sahip olduğu kesin hesap yöntemleriyle birlikte bertaraf edilmiş böyle bir sendikayı hayal edin; grevi tüm ülkeye yayın ve ona büyük bir politik hedef verin; devlet iktidarı ile proletaryayı doğrudan düşmanlar olarak karşı karşıya getirin; her ikisini de gerçek, potansiyel ya da hayali ittifaklarla çevreleyin; her iki tarafın kazanmak için acımasızca mücadele ettiği tarafsız katmanları ekleyin; devrimci unsurları ancak olayların hengamesi içinde ortaya çıkan orduyu ekleyin; her ikisi de çok gerçek faktörler olarak, bir yandan abartılı umutları, diğer yandan abartılı korkuları ekleyin; borsanın ani kriz nöbetlerini ve uluslararası ilişkilerin bütün karmaşık etkilerini ekleyin –devrim iklimini elde edersiniz. Bu koşullar altında bir partinin öznel iradesi, "başat" bir parti bile olsa, yalnızca etkenlerden bir tanesidir, ama hiçbir surette en önemlisi değil.

Bir devrimde, çarpışma anı, her iki tarafın hesaplarından çok, muhalif orduların karşılıklı konumları tarafından belirlenir, hatta bir savaştakinden bile daha fazla. Savaşta, orduların mekanik disiplini sayesinde, herhangi bir çatışma olmaksızın bütün bir orduyu çarpışma alanından uzaklaştırmanın bazen olanaklı olduğu doğrudur; ama yine de, böyle durumlarda askeri komutan, geri çekilme stratejisinin birliklerinin moralini bozup bozmayacağını ve bugünkü çarpışmadan kaçınmakla yarın daha felâket getirici bir çarpışmaya zemin hazırlayıp hazırlamadığını kendisine sormalıdır. General Kuropatkin'in bu noktada söyleyecek pek çok şeyi olabilirdi. Ama gelişen bir devrimci durumda, planlı bir geri çekilme

baştan düşünülemez. Bir parti saldırıya geçerken kitleleri arkasına alabilir, ama bu, onları saldırının ortasında dilediği gibi uzaklaştırılabileceği anlamına gelmez. Kitlelere önderlik eden sadece parti değildir: sırası geldiğinde kitleler partiyi ilerletir. Örgüt ne kadar güçlü olursa olsun, bu durum her devrimde meydana gelecektir. Bu koşullar göz önüne alındığında, çarpışma olmaksızın geri çekilmek, partinin kitleleri düşman ateşi altında yüzüstü bırakması anlamına gelebilir.

"Başat" parti olarak sosyal demokratlar, şüphesiz, Aralıkta gericiliğin meydan okumasını kabul etmeye razı olmayabilirler ve, Kuropatkin'in mutlu ifadesini kullanmak gerekirse, "önceden hazırlanmış konumlara," yani gizliliğe "geri çekilebilirlerdi." Ama bir genel direnişin olmadığı durumda böyle yapmakla, hükümetin yasal ve yarı-yasal işçi örgütlerini (yaratılmasına bizzat partinin yardımcı olduğu) birer birer paramparça etmesini mümkün kılmış olurlardı yalnızca. Bu, sosyal demokrasinin, devrimden uzak durabileceğine, kendi hatalarının felsefesini yapabileceğine ve tek dezavantajı, artık kimsenin istemediği bir anda üretilmek olan kusursuz planlar hazırlayabileceğine dair şüphe götürür ayrıcalığı için ödediği bedel olurdu. Bunun, partiyle kitleler arasındaki bağların pekiştirilmesine nasıl yardım edeceğini tasavvur etmek kolaydır!

Hiç kimse sosyal demokratların çatışmayı tırmandırdığını iddia edemez. Aksine Petersburg Sovyetinin, 22 Ekimde, kitleler arasında yaygın ajitasyonel ve örgütsel çalışma yapma adına "yeni rejimin" şaşkınlığından ve teredüdünden yararlanmaya kalkışmayarak, bir çatışmayı kışkırtmamak için cenaze törenini ertelemesi, sosyal demokratların inisiyatifiyle oldu. Hükümet, ilk adım olarak Polonya'da sıkıyönetim ilân edip, ülke çapında alelacele yeniden kontrol kurma girişiminde bulunduğunda, Sovyet tümüyle savunma taktiklerini savundu ve Kasım grevini açık çatışma aşamasına taşıyacak hiçbir şey yapmadı; bunun yerine grevi bir protesto hareketine dönüştürdü ve bunun ordu ve Polonyalı işçiler üzerindeki muazzam moral etkisiyle yetindi.

Parti, örgütsel hazırlık gereksiniminin farkında olduğu için, Ekim ve Kasımdaki çarpışmadan kaçındıysa da, Aralıkta bu düşünce artık uygun değildi. Söylemeye gerek yok ki, bu hazırlık zaten başarıldığı için değil, hükümet –başka seçeneği de yoktu– Ekim ve

Kasımda yaratılan bütün devrimci örgütlülükleri paramparça ederek çarpışmayı başlattığı için. Bu koşullar altında, parti bir kez daha savaşmayı reddetmeye karar vermiş olsaydı ve hatta devrimci kitleleri açık alandan çekebilseydi, sadece çok daha uygunsuz koşullar altında ayaklanma zeminini hazırlıyor olurdu: yani sempatiyle yaklaşan bir basının ve kitle örgütlerinin bulunmadığı ve bir geri çekilmeyi kaçınılmaz olarak izleyen moral bozukluğunun hüküm sürdüğü bir atmosferin hakim olduğu koşullarda.

Marx şöyle yazıyordu[64]:

> Savaşta olduğu gibi devrimde de, mücadelenin başarı şansı ne olursa olsun, karar anında herşeyi göze almak kesinlikle gereklidir. Tarihte, bu önermeyi doğrulamayan tek bir başarılı devrim yoktur.... Israrlı bir mücadele sonrasındaki yenilgi, kolayca kazanılmış bir zaferden daha az devrimci öneme sahip değildir.... Her mücadelede, eldiveni yere atan[65] kişinin yenilme riskini göze alması kesinlikle kaçınılmazdır; ama bu, yenilgiyi daha baştan ilân etmek ve kılıç çekmeksizin teslim olmak için bir neden midir?
>
> Devrimde önemli bir mevzinin komutasını elinde tutan ve saldırıya girişen düşmana karşı koyacak yerde onu teslim eden kişi, her zaman bir hain gözü ile bakılmayı hak eder. (*Karl Marx, Almanya'da Devrim ve Karşı-Devrim*)[66]

Engels, Marx'ın *Fransa'da Sınıf Mücadeleleri* adlı kitabına yazdığı ünlü Önsöz'de, ayaklanmanın askeri-teknolojik zorlukları (birliklerin demiryoluyla hızla taşınması, modern topların yıkıcı gücü, modern şehirlerin geniş sokakları) karşısında ordunun sınıfsal bileşiminin evriminden hareket ederek, yeni zafer olanaklarını hesap ederken, ciddi yanlış anlaşılmalara açık kapı bırakıyordu. Engels, bir taraftan, devrimci ayaklanmalarda modern tekniğin önemini çok tek yanlı değerlendiriyor, diğer taraftan, ordunun sınıfsal yapısının evriminin ancak orduyla halk arasında doğrudan bir karşı karşıya geliş söz konusu olduğu zaman politik olarak önemli olabileceğini açıklamayı gerekli ya da uygun görmüyordu.

---

[64] Bu metin gerçekte Marx'ın adıyla Engels tarafından yazılmıştır.

[65] Düelloyu kabul eden anlamında. (ç.n.)

[66] Bkz. Marx-Engels, "*Almanyada Devrim ve Karşı-Devrim*", Seçme Yapıtlar içinde, Sol Y., 1. Baskı, c.1, s.433-434

Sorunun her iki yanı üzerine bir şey daha.[67] Devrimin ademimerkezi doğası, birliklerin sürekli olarak nakledilmesini zorunlu kılar. Engels, demiryolları sayesinde, garnizonların yirmi dört saat içerisinde iki katından daha fazla olabileceğini söyler. Ama gerçek bir kitle ayaklanmasının bir demiryolu grevini kaçınılmaz olarak şart koşacağını gözden kaçırır. Hükümet daha silahlı kuvvetlerini nakletmeye başlayamadan, o –amansız kavgadaki grevci çalışanlarla birlikte– demiryolu hatlarını, lokomotifleri ve vagonları ele geçirmek, trafiği düzenlemek, tahrip olan rayları ve havaya uçurulan köprüleri onarmak zorundadır. En iyi tüfekler ve en keskin süngüler bütün bunlar için yeterli değildir; ve Rus devriminin deneyimi, en küçük başarının bile bu yönde yirmi dört saatten çok daha fazlasını gerektirdiğini gösterir.

Ayrıca hükümet, silahlı kuvvetlerin nakline girişmeden önce, ülkedeki durumu bilmelidir. Telgraf, haber akışını, demiryollarının taşımayı hızlandırmasından çok daha geniş ölçüde hızlandırır. Ama yine buradaki bir ayaklanma, posta ve telgraf grevini ön varsayar ve doğurur. Eğer ayaklanma, posta ve telgraf çalışanlarını kendi tarafına çekemezse –bu devrimci hareketin zayıflığına tanıklık eder!– yine de telgraf direklerini devirebilir ve telleri kesebilir. Bu her iki taraf için de zararlı olsa da, asıl gücünü kesinlikle otomatik olarak işleyen bir örgütten almayan devrimin kaybı devletten çok daha az olmaya devam eder.

Kuşku yok ki, telgraf ve demiryolları, modern merkezi devletin elindeki güçlü silahlardır. Ama bu silahların her iki tarafı da keskindir. Ve, toplumun ve bir bütün olarak devletin varlığı, proleter emeğin devamlılığına bağlıyken, demiryolları ve posta ve telgraf servisi söz konusu olduğunda bu bağımlılık çok daha aşikârdır. Raylar ve teller hizmet vermeyi reddeder etmez, hükümet aygıtı, aralarında hiçbir nakliye ya da iletişim aracı (hatta en ilkel olanları bile) olmayan ayrı parçalara bölünür. Öyle olur ki, daha yetkililer yerel bir garnizonu "iki katına çıkarma"yı başarmadan, işler epeyce yol kateder.

---

[67] Bununla birlikte, açıkça ifade edilmelidir ki, Engels Önsözünde yalnızca Alman olaylarını gözönünde bulundurmuştur, oysa bizim düşüncelerimiz Rus devrimine dayanmaktadır. (İkna edici olmayan bu not, tamamen sansür nedenleri yüzünden Almanca metne koyulmamıştır. Yazar)

Bir ayaklanma, hükümeti, birliklerin naklinin yanı sıra, askeri teçhizatın nakli sorunuyla da yüz yüze bırakır. Bir genel grevin bu konuda yarattığı zorlukları zaten biliyoruz; ama buna ayrıca, askeri malzemelerin isyancılarca ele geçirilmesi riski de eklenmelidir. Devrimin niteliği ne kadar ademi-merkezi olur ve kitleler devrime ne kadar fazla çekilirse bu risk o kadar gerçek hale gelir. Moskova istasyonlarındaki işçilerin, bazı uzak harekât alanlarına taşınan silahları ele geçirdiklerini gördük. Benzer eylemler pek çok yerde meydana geldi. Kuban bölgesindeki isyancı Kazaklar, bir tüfek sevkiyatını engellediler. Devrimci askerler mühimmatı isyancılara teslim ettiler, vs.

Elbette, herşey söylenip yapıldığında, isyancıların hükümet birlikleri üzerinde katıksız bir askeri zaferi sorunu söz konusu olamaz. İsyancılar fiziksel olarak daha güçlü olmak zorundadır ve sorun daima birliklerin ruh haline ve tavrına indirgenmelidir. Barikatların her iki tarafındaki güçler arasında sınıfsal akrabalık olmaksızın, devrimin zaferi, günümüzün askeri teknolojisi düşünüldüğünde gerçekten olanaksız olurdu. Fakat diğer taraftan, ordunun "halkın yanına geçmesi"nin barışçıl, kendiliğinden bir gösteri biçimini alabileceğine inanmak, çok tehlikeli bir yanılsama olurdu. Ölüm-kalım sorunuyla karşı karşıya kalan egemen sınıflar, ordunun sınıfsal bileşimine ilişkin kuramsal düşünceler yüzünden kendi konumlarından asla isteyerek feragat etmezler.

Her devrimin en büyük bilinmezi olan ordunun politik ruh hali, ancak askerlerle halk arasındaki bir çatışma sürecinde belirlenebilir. Ordunun devrim kampına geçmesi manevi bir süreçtir; ama bu sürecin yolu yalnız manevi araçlarla açılamaz. Ordu içinde farklı güdüler ve davranışlar bir araya gelir ve kesişir; çoğunluk tereddüt eder ve dışardan gelen bir etkiyi beklerken, yalnızca bir azınlık bilinçli olarak devrimcidir. Bu çoğunluk, ancak halkın zaferinin olabilirliğine inanmaya başlarsa, silahlarını bırakabilir ya da sonunda süngülerini gericiliğe doğrultabilir. Böyle bir inanç tek başına politik bir ajitasyonla yaratılamaz. Ancak askerler, halkın bir ölüm-kalım mücadelesi için sokaklara çıktığına –hükümete karşı gösteri yapma amacıyla değil, onu yıkma amacıyla– ikna oldukları zaman, "halkın yanına geçmek" onlar için psikolojik olarak olanaklı hale gelir.

Bu yüzden bir ayaklanma, özünde orduya karşı bir mücadeleden çok ordu *için* bir mücadeledir. Ayaklanma ne kadar inatçı, uzun erimli ve başarılıysa, birliklerin tutumundaki temel değişiklik o kadar olası –gerçekte kaçınılmaz– olur. Devrimci grev temelinde gerilla mücadelesi, Moskova'da gördüğümüz gibi, aslında zafere ulaşamaz. Ama ordunun ruh halini yoklama olanağını yaratır ve ilk önemli zaferden sonra –yani garnizonun bir bölümü bir kez ayaklanmaya katıldığında– gerilla mücadelesi, birliklerin silahlı ve silahsız halk tarafından desteklenen bir kesiminin, kendisini evrensel bir nefret çemberi içinde bulacak olan diğer kesimle savaşacağı bir kitle mücadelesine dönüştürülebilir. Karadeniz Filosunda, Kronştad'da, Sibirya'da, Kuban bölgesinde, daha sonra Sveaborg'da ve diğer birçok yerde gördük ki, ordunun sınıfsal, moral ve politik heterojenliği, birliklerin halkın yanına geçmesine neden olduğunda, bunun ilk önce ordu içinde iki karşıt kamp arasında bir mücadele anlamına gelmesi zorunludur. Bütün bu durumlarda, militarizmin en modern silahları –tüfekler, makineli tüfekler, kale ve sahra topları, savaş gemileri– sadece hükümetin elinde değil, devrimin hizmetinde de bulunur.

Bir İngiliz gazeteci olan Bay Arnold White, 9 Ocak 1905 Kanlı Pazar deneyimi temelinde parlak bir sonuca vardı, ona göre eğer XVI. Louis'nin elinde birkaç Maxim tüfeği[68] bataryası olsaydı, Fransız devrimi gerçekleşmeyecekti. Devrimlerin tarihsel şanslarının tüfeklerin kalibresiyle ya da tabancaların çapıyla ölçülebileceğine inanmak, ne acıklı bir boş inanç! Rus devrimi bir kez daha gösterdi ki, insanlar tüfekler, tabancalar ve savaş gemileri tarafından yönetilemez: son tahlilde, tüfekler, tabancalar ve savaş gemileri insanlar tarafından kontrol edilir.

11 Kasımda, şimdi Durnova-Witte bakanlığı olan Witte-Durnova bakanlığı, bir seçim yasası yayınladı. Kara amirali Dubasov'un Presnya sokaklarında St. Andrew bayrağının onurunu yeniden tesis ettiği bir dönemde, hükümet, bir yandan mülk sahipleri, diğer yandan monarşiyle bürokrasi arasında uzlaşma sağlamak üzere yasal bir yol açmak için acele ediyordu. Bu andan itibaren iktidar mücadelesi, özünde devrimci olsa bile, anayasalcılık kılığı altında geliş-

[68] Hiram Stevens tarafından 1884'te yapılan ilk otomatik tüfek. (ç.n.)

ti.

İlk Dumada Kadetler, kendilerine halkın önderleri süsünü verdiler. Şehir proletaryası haricindeki halk kitleleri hâlâ karmakarışık bir muhalif ruh hali içinde oldukları ve seçimler aşırı sol partiler tarafından boykot edildiği için, Kadetler kendilerini Dumada durumun hakimi olarak buldular. Onlar tüm Rusya'yı "temsil ediyorlardı": Liberal toprak sahipleri, liberal tüccarlar, avukatlar, doktorlar, devlet memurları, dükkâncılar, tezgâhtarlar, hatta kısmen köylüler. Kadet önderliği, eskisi gibi toprak sahiplerinin, profesörlerin ve avukatların elinde kalsa da, parti, diğer bütün sorunları geri plana iten kırın çıkarlarının ve ihtiyaçlarının basıncı altında, sola dönüyordu. Böylece Dumanın feshedilmesine ve daha sonra liberal gevezeler için uykusuz gecelerin yolunu açan Vyborg bildirgesine geldik.

Kadetler ikinci Dumaya daha küçük sayılarla döndüler, ama Milyukov'un da kabul ettiği gibi, onlar şimdi sadece sokaktaki hoşnutsuz adam tarafından değil, kendisini soldan ayırmak, yani oyunu daha bilinçli olarak karşı-devrimci platforma vermek isteyen seçmen tarafından desteklenme avantajına sahiptiler. Şehir küçük burjuvazisi, ticaret proletaryası, ve sıradan aydınlar şimdi sol kanat partilere oy veriyordu, oysa toprak sahiplerinin ana çoğunluğu ve büyük sermayenin temsilcileri aktif gericilik kampına geçmişti. Toprak sahiplerinin bir bölümü ve şehir nüfusunun orta katmanları Kadetleri izliyordu. Köylü ve işçi temsilcileri onların solunda bulunuyorlardı.

Kadetler, hükümetin orduya asker alma planına oy verdiler ve bütçeye oy verme sözü verdiler. Aynı şekilde, devletin bütçe açığını kapatmak için yeni borçlanmalara oy vereceklerdi ve tereddüt etmeksizin, otokrasinin eski borçlarının sorumluluğunu üstleneceklerdi. Konuşmacı kürsüsünde liberalizmin tüm iktidarsızlığını ve değersizliğini cisimleştiren o acınası Golovin, Duma feshedildikten sonra, hükümetin, Kadetlerin tavrını, kendisinin muhalefet üzerindeki zaferi olarak yorumlaması gerektiğini söylüyordu. Tamamen haklıydı. Bu koşullar altında, Dumanın feshedilmesi için hiçbir nedenin olmadığı düşünülebilirdi: yine de Duma feshedildi. Bu, liberalizmin politik argümanlarından daha güçlü bir kuvvetin varolduğunu kanıtlar. Bu kuvvet devrimin iç mantığıdır.

Hükümet, Kadetlerin ağır bastığı Duma ile mücadele ederken kendi gücünün hissiyle giderek daha fazla doldu. O bu sahte parlamentoyu, çözüm talebinde bulunan tarihsel bir meydan okuma olarak değil, zararsız kılınması gereken politik hasımların meclisi olarak görüyordu. Politikayı daha çok yüksek mahkeme öncesi görülecek bir davaymış gibi değerlendiren bir avuç avukat, hükümetin rakipleri ve iktidar taliplileri olarak sahneye çıkmışlardı. Bunların politik belâgatı, hukuki uslamlamalar ile sahte-klasik lafebeliği arasında salınıyordu. Askeri mahkemeler üzerine tartışmada iki parti karşı karşıya geldiler. Liberallerin geleceğin adamı olarak gördükleri Moskovalı avukat Maklakov, hukuki eleştiriyi, askeri adalete ve onunla birlikte hükümetin politikasının bütününe yıkıcı biçimde uyguladı. Stolipin, "fakat askeri mahkemeler yasal bir kurum değildirler" diye karşılık verdi. "Bunlar bir mücadele silahıdır. Siz bu silahın yasaya uygun olmadığını kanıtlamak istiyorsunuz. Pekâlâ, o kısa vadeli çıkarlara uygundur. Yasa kendinde bir amaç değildir. Devletin varlığı tehdit edildiğinde, hükümet, yasal düşünceleri bir kenara bırakma ve kendi iktidarının maddi silahlarını kullanma hakkına sahip olmakla kalmaz, buna yükümlüdür de."

Yalnızca hükümet darbesinin değil halk ayaklanmasının da felsefesini ifade eden bu yanıt, liberaller arasında son derece büyük bir sıkıntıya yol açtı. Hakkın güçten daha kuvvetli olduğuna bin bir yemin eden liberal gazeteciler "ne işitilmedik bir itiraf!" diye çığlık attılar.

Şimdiye kadar bunların tüm politikası, hükümeti bunun tersine ikna etmeye tasarlanmıştı. Defalarca geri çekildiler. Dumayı feshedilmekten kurtarmak için bütün haklarından feragat ettiler, ve böylece, tartışmanın ötesinde, gücün haktan daha kuvvetli olduğunu kanıtladılar. Bu koşullar altında hükümetin iktidar silahlarını sonuna kadar kullanmayı sürdürmek için teşvik edildiğini hissetmesi muhakkaktı.

İkinci Duma feshedilmişti. Şimdi 17 Ekim Birliğinde kişileşen muhafazakâr ulusal liberalizm, devrimin halefi olarak ortaya çıkmaktadır. Kadetler kendilerini devrimin görevlerinin mirasçısı olarak görmektedirler. Oktobristler gerçekte Kadetlerin yatıştırma taktiklerinin mirasçısıydı. Bununla birlikte Kadetler Oktobristleri gizliden gizliye küçümsüyorlardı, Oktobristler Kadetlerin vaatle-

rinden yalnızca mantıksal sonuçlar çıkarıyorlardı: desteğini devrimden almıyorsan, Stolipin'in anayasalcılığından almak zorundasın.

Kuropatkin'in ve Stessel'in Savunma Departmanına ilişkin reform vaatleri, yeni apoletlerden, yaka şeritlerinden ve şapkalardan öte bir anlam taşımadığı halde, üçüncü Duma, Çarlık hükümetine ordu için 456.535 acemi er verdi. Ülkenin yüzde yetmişini, olağanüstü yasaları bir cellâdın ilmiği gibi kullanan satraplara teslim eden ve geriye kalan yüzde 30'nun da "normal" yasalar temelinde asılmasını ve boğazlanmasını serbest bırakan İçişleri Bakanlığının bütçesini onayladı. Hükümetin 87. Fıkraya dayanarak yayınladığı ünlü 9 Kasım 1906 fermanının bütün temel hükümlerini kabul etti. Amacı, mülkiyet sahiplerinin güvenilir kaymak tabakasını köylülükten ayırmak ve geri kalanların tümünü terimin biyolojik anlamında doğal ayıklanma sürecine terk etmekti. Gericilik, köylülüğün çıkarı için toprak sahiplerinin topraklarına el koymak yerine, kulakların çıkarı için topluluk-mülkiyetindeki köylü topraklarına el koydu. "9 Kasım yasası", diyordu üçüncü Dumadaki aşırı gericilerden biri, "bütün Rusya'yı havaya uçurmaya yetecek kadar patlayıcı gaz içermektedir."

Bir kez daha durumun sınırsız hakimleri olarak ortaya çıkan soyluluk ve bürokrasinin uzlaşmaz tutumlarıyla tarihsel bir çıkmaza sürüklenen burjuva partiler, kendi konumlarının ekonomik ve politik çelişkilerinden bir çıkış yolu arıyorlar –emperyalizmde. İçteki yenilgilerini, dışişlerinde telâfi etmeye çalışıyorlar; Uzak Doğu'da (Amur demiryolu), İran'da ve Balkanlarda. Bosna-Hersek'in sözde "ilhakı", Moskova ve Petersburg'da, yurtseverliğin bütün eski döküntülerinin sağır edici şakırtılarıyla karşılandı. Eski düzene tüm burjuva partilerden daha muhalif olduklarını iddia eden Kadet partisi, şimdi militan "neo-Slavizm"in başını çekiyor; Kadetler, devrimin çözmeden bıraktığı sorunları kapitalist emperyalizmin çözeceğini umuyorlar. Toprak sahiplerinin topraklarına el konulması ve toplumsal sistemin demokratikleştirilmesi düşüncesini –çiftçi köylülük aracılığıyla kapitalist gelişme için istikrarlı bir iç pazarın oluşturulması umudunun terk edilmesi anlamına gelen bu düşünceyi– fiilen terk etmek zorunda kalan Kadetler, umutlarını dış pazarlara bağlamaktadırlar. Bu doğrultuda başarı elde edil-

mesi için, güçlü bir devlet iktidarı zorunludur; ve liberaller bu iktidarın gerçek sahibi olan Çarlığa aktif destek vermek zorunda kalmaktadırlar. Milyukovların muhalif renklere boyanmış emperyalizmi, üçüncü Dumanın tam göbeğinde bulunan otokratik bürokrasinin, vahşi toprak sahipliğinin ve asalak kapitalizmin bu iğrenç karışımı için bir tür ideolojik kozmetik olarak hizmet eder yalnızca.

Bütün bunların bir sonucu olarak ortaya çıkan durum, şu anda en umulmadık sonuçlara yol açabilir. Gücünün ününü Tsuşima sularına ve Mukden savaş alanlarına gömen bu hükümet; maceracı politikalarının korkunç sonucuna katlanan bu aynı hükümet, şimdi ansızın, "ulusun" temsilcileri tarafından yurtseverce desteklendiğini görüyor. Hiç zorlanmaksızın, yarım milyon yeni asker ve kendi genel askeri harcamaları için yarım milyar ruble elde ediyor; ve üstüne üstlük, Uzak Doğu'daki yeni maceraları için Dumanın desteğini alıyor. Bundan da öte: dış politikada yeterince etkin olmadığı için, sağ ve sol tarafından, Kara Yüzler ve Kadetler tarafından ciddi biçimde eleştiriliyor. Olayların mantığı böylece, hükümeti, uluslararası prestijinin onarılması için savaşın tehlikeli yoluna sürüklüyor. Kim bilir? Belki de, otokrasinin kaderi Petersburg ve Varşova sokaklarında nihai ve geriye dönüşsüz bir şekilde belirlenmeden önce, Amur kıyılarında ya da Karadeniz sahilinde bir kez daha teste tâbi tutulur.

EKLER

Devrimde Proletaryanın Partisi ve Burjuva Partileri[69]

Yoldaşlar, biliyorsunuz ki, partimizin şimdi sona eren devrimimiz esnasındaki resmi görüşüyle ve bu devrimde burjuva partiler tarafından oynanan rolle radikal bir biçimde tartıştım.

Menşevik yoldaşlara kendi görüşleri olağanüstü karmaşık görünüyor. Beni sık sık, Rus devrimi hakkında fazla basitleştirilmiş bir düşünceye sahip olmakla suçladılar. Ama yine de, karmaşıklık olarak kılık değiştiren aşırı şekilsizliğe rağmen –ya da belki de özellikle bu şekilsizlik yüzünden– Menşeviklerin görüşü, Bay Milyukov'un bile anlayabildiği çok basit bir formüle indirgenir. Kadet partisinin ideolojik önderi, geçenlerde *İkinci Devlet Duması Seçimleri* adıyla yayınlanan kitabına eklediği notunda şöyle yazıyor:

> Dar anlamda sol-kanat gruplara, yani sosyalist ve devrimci gruplara gelince, onlarla bir anlaşmaya varmak daha zor olacaktır. Fakat burada yine, kesin olarak hiçbir olumlu faktör olmayabilirse de, aramızdaki yakınlaşmaya bir dereceye kadar yardım edecek çok güçlü olumsuz faktörler bulunmaktadır. Onların amacı bizi eleştirmek ve gözden düşürmektir, ve diğer nedenlerle değilse bile bu nedenle, varolmak ve etkin olmak zorundayız. Biliyoruz ki, tüm sosyalistler için, yalnızca Rusya'da değil, dünyanın her tara-

[69] Rus Sosyal Demokrat Devrimci Partisi'nin, 12-25 Mayıs 1907'de Londra kongresinde yapılan bir konuşmadan.

> fında, şimdi meydana gelen devrim, bir sosyalist devrim değil burjuva devrimdir ve demokratik burjuvazi tarafından gerçekleştirilmek zorundadır. Dünyanın hiçbir yerinde sosyalistler böyle bir demokrasi için aday olmaya hazır değildirler, ve eğer halk onları büyük bir kalabalık halinde Dumaya gönderseydi, bu elbette bugün sosyalizmi kurmak için değil, onların hazırlayıcı "burjuva" reformları başarıyla gerçekleştirmeleri için olurdu.... Bu yüzden, parlamenter rolünü oynayarak kendilerini tehlikeye atmaktansa bu rolü bize bırakmaları, onlar için çok daha yararlı olacaktır.

Gördüğünüz gibi, Milyukov doğrudan meselenin özüne giriyor. Biraz önce aktardığım pasaj, Menşeviklerin, devrime ve burjuvaziyle sosyal demokrasi arasındaki ilişkilere dair görüşlerinin tüm temel unsurlarını kapsamaktadır. "Şimdi meydana gelen devrim, bir sosyalist devrim değil burjuva devrimdir." Bu ilk nokta. Burjuva devrim "demokratik burjuvazi tarafından" yapılmalıdır. Bu da ikinci nokta. Sosyal demokrasi burjuva reformları kendi eliyle gerçekleştiremez; onun rolü yalnızca muhalefettir ve "eleştirmek ve gözden düşürmek"ten ibarettir. Dördüncü ve son olarak, sosyalistlerin muhalefette kalabilmelerini mümkün kılmak için, "biz (yani, demokratik burjuvazi) varolmak ve etkin olmak zorundayız."

Peki ya "biz" mevcut değilsek? Ya burjuva devriminin başını çekmeye yetenekli bir burjuva demokrasisi yoksa? O zaman o icat edilmek zorundadır. Ve Menşeviklerin yaptığı şey de kesinlikle budur. Onlar, zengin hayal güçleriyle, bir burjuva demokrasisini, onun niteliklerini ve tarihini inşa ediyorlar.

Materyalistler olarak bizler, herşeyden önce kendimize burjuva demokrasisinin toplumsal temelleri sorusunu sormalıyız. Bu, hangi sınıflar, nüfusun hangi katmanları içinde destek bulabilir?

Hepimiz hem fikiriz ki, kapitalist burjuvazi tümüyle bir devrimci güç olarak söz konusu değildir. Kelimenin en geniş anlamında ulusal bir devrim olan büyük Fransız Devrimi sırasında bile, bazı sanayiciler Lyon'da karşı-devrimci bir rol oynadılar. Ama bize, burjuva devrimin yol gösterici gücü olarak hep orta ve özellikle küçük burjuvaziden söz ediliyor. Bu küçük burjuvazi tam olarak neyi temsil etmektedir?

Jakobenler, zanaat atölyelerinden çıkan kent burjuvazisi tara-

fından desteklenmişti. Küçük zanaatkârlar, çıraklar, bütün küçük kent nüfusu sıkı sıkıya onlarla birleşmiş, devrimci baldırı çıplakların ordusunu, Montagnard'ların önder partisinin temel desteğini oluşturmuştu. Zanaatsal işin uzun tarihsel okulundan geçmiş olan kent nüfusunun bu sağlam kitlesi, devrimi ileri taşımıştı. Devrimin nesnel sonucu, kapitalist sömürü için "normal" koşulların yaratılmasıydı. Fakat tarihsel sürecin toplumsal mekanizması, burjuvazinin bu egemenlik koşullarının, ayaktakımı, sokakların demokrasisi ve baldırı çıplaklar tarafından yaratılmasını emretti. Burjuva toplumu tüm işe yaramaz süprüntülerinden temizleyen onların terör diktatörlüğüydü, sonra burjuvazi, küçük burjuva demokrasisinin diktatörlüğünü alaşağı ederek egemenlik kurdu,

Ne yazık ki ilk kez olmamakla beraber, soruyorum: Rusya'da, bir devrimci burjuvaziyi kendi omuzları üzerinde yükseltebilecek, onu iktidara yerleştirebilecek ve proletaryaya muhalefet ederek böyle olağanüstü bir görevi yerine getirme olanağını verebilecek toplumsal sınıf nerededir? Asıl soru budur ve bir kez daha bunu Menşeviklere havale ediyorum.

Doğrudur, muazzam bir devrimci köylülük kitlesine sahibiz. Fakat Azınlıktan yoldaşlar da benim kadar bilirler ki, köylülük -yine de devrimci olabilir- bağımsız, az da olsa önderlik edici, politik bir rol oynama yeteneğine sahip değildir. Şüphesiz köylülük devrimin hizmetindeki olağanüstü bir güç olduğunu ispatlayabilir, fakat bir mujik partisinin burjuva devriminin başında yer alabileceğine ve kendi inisiyatifiyle ulusun üretici güçlerini eski prangalarından kurtarabileceğine inanmak bir Marksiste yakışmaz. Modern toplumda önderlik eden şehirdir ve yalnız o bir burjuva devrime önderlik etmeye yeteneklidir. Peki bizim ulusa önderlik etme yeteneğine sahip olabilecek kent burjuvazimiz nerededir?

Yoldaş Martinov, elde büyüteç onu pek çok kez aradı. Saratov'da öğretmenleri, Petersburg'da avukatları ve Moskova'da istatistikçileri buldu. O ve onun gibi düşünenler, bir zamanlar on sekizinci yüzyılın sonundaki baldırı çıplakların yarı-proleter zanaat burjuvazisinin doldurduğu yeri, Rus devriminde sanayi proletaryasının doldurduğunu kabul etmeyi reddediyorlar. Yoldaşlar, bu temel gerçeğe dikkatinizi çekmek isterim.

Bizim büyük sanayimiz, doğal olarak zanaatsal işten gelişmedi.

Şehirlerimizin ekonomik tarihi asla bir zanaat döneminden geçmedi. Rusya'da kapitalist sanayi, Avrupa sermayesinin doğrudan ve acil basıncı altında oluştu. O, aslında, hiç zanaatsal kültürün direnciyle karşılaşmaksızın, ilkel bakir toprağı ele geçirdi. Yabancı sermaye, devlet borçları kanalından ve özel teşebbüsün boru hatlarından geçerek Rusya'ya aktı. Zanaatsal işin gelişmesine ya da hatta oluşumuna bile izin vermeksizin, kendi etrafında bir sanayi proletaryası ordusu topladı. Bu sürecin bir sonucu olarak, burjuva devrimi sırasında şehirlerimizdeki temel güç, toplumsal olarak son derece gelişmiş türden bir sanayi proletaryasından ibaretti. Bu, çürütülmesi mümkün olmayan ve devrimin taktiklerine ilişkin tüm kararlarımızın tam temelinde yer alması gereken bir gerçektir.

Azınlıktan yoldaşlar eğer devrimin zaferine inanıyorlarsa ya da hatta yalnız böyle bir zaferin olabilirliğini kabul ediyorlarsa, proletarya haricinde, devrimci iktidarı talep etme hakkımızın olamayacağını inkâr edemeyeceklerdir. Tıpkı Fransız Devrimindeki küçük-burjuva şehir demokrasisinin devrimci ulusun başında yer alması gibi, şehirlerimizin tek devrimci demokrasisi olan proletarya da öyle köylü kitlelerin desteğini almaya çalışmalı ve devrim muzaffer olursa iktidarı almalıdır. Doğrudan proletarya tarafından ve onun aracılığıyla da devrimci köylülük tarafından desteklenen bir hükümet, henüz sosyalist bir diktatörlük anlamına gelmez. Bir proleter hükümet beklentilerine şu an daha fazla değinmiyorum. Belki de Jakoben demokrasisinin düşmesi gibi, proletarya da, burjuvazinin egemenliği için yer açarak düşmeye yazgılıdır. Sadece bir şeyi saptamak istiyorum: Plehanov'un tahmin ettiği gibi, Rusya'daki devrimci hareket bir işçi hareketi olarak zafer kazanırsa, o zaman proletaryanın Rusya'daki zaferi ancak proletaryanın devrimci zaferi olarak mümkündür, ya da başka hiçbir şekilde mümkün değildir.

Bu sonuç üzerinde inatla ısrar ediyorum. Eğer proletaryayla köylü kitleler arasındaki toplumsal çelişkilerin, proletaryanın köylülüğün önderi olmasına izin vermeyeceğini, ve bizzat proletaryanın zafer için yeterince güçlü olmadığını kabul etmek zorundaysak, o zaman devrimimizin hiçbir şekilde kazanmaya yazgılı olmadığı sonucuna varmalıyız. Eğer öyleyse, o taktirde devrimin doğal sonucu, liberal burjuvaziyle eski iktidar arasında bir anlaşma

olmalıdır. Bu tür bir sonucun olabilirliğiyle kesinlikle yüzleşmeliyiz. Ama bu yol devrimin yenilgisine gider, içsel zayıflıktan dolayı bir yenilgiye.

Esasen Menşeviklerin analizi –ve en başta da, onların proletaryayı ve onun köylülükle olası ilişkilerini değerlendirmeleri– onları kaçınılmaz olarak devrimci karamsarlığa doğru sürükler. Yine de onlar bu mantığı görmezlikten gelmekte ısrar ediyorlar ve bunun yerine, kendi devrimci iyimserliklerini burjuva demokrasisine dayandırıyorlar. Bu nedenle onların tavrı Kadetlere yakındır. Onlar için Kadetler burjuva demokrasisinin simgesidir ve burjuva demokrasisi de devrimci iktidarın doğal talibidir.

Yoldaş Martinov, anayasal demokratik partinin tarihinin tüm felsefesini bu bakış açısıyla inşa etmiştir. Ona göre, Kadetler devrimci sükûnet dönemlerinde sağa, devrimci yükseliş dönemlerinde ise sola salınırlar; ve bu nedenle de devrimci geleceği onlar miras alacaklardır. Ne var ki burada Kadetlerin tarihinin maksatlı olarak önyargılı bir tasavvura uydurulduğuna dikkat çekmeliyim. Martinov bize, 1905 Ekiminde Kadetlerin grevlere sempatiyle yaklaştıklarını hatırlatır. Bu inkar edilemez bir olgu. Fakat onların platonik sempatilerinin gerisinde ne yatmaktadır? Sokak teröründen en kaba burjuva korku. Devrimci hareket daha da güçlendikçe, Kadetler politik arenadan tümüyle kaybolmuşlardır. Milyukov bu kayboluşun nedenlerini, alıntıladığım broşürde tam bir açık yürekliliklе izah eder:

> 17 Ekimden sonra, özgür politik toplantılar Rusya'da ilk kez görünmeye başladığında, bunlar şüphesiz sol-kanat bir ruh hali taşıyorlardı.... 1905'in son ayları boyunca, bu eğilime direnmek tümüyle olanaksızdı, hatta o sırada mevcudiyetinin ilk aylarında olan ve parlamenter mücadeleye hazırlanan Kadetler gibi bir parti için bile. Şimdi Kadetleri o sırada toplantılar düzenleyerek Troçkizmin "devrimci yanılsamalarına" ve Blanquizme sapmaya karşı çıkmayı başaramamakla suçlayanlar, bu dönem boyunca toplantılara katılan demokratik halkın ruh halini ya hiç anlamıyorlar ya da unuttular. (*İkinci Devlet Duması Seçimleri*, s. 91-92)

Gördüğümüz gibi, Bay Milyukov, benim adımı devrimin en yüksek noktasına ulaştığı dönemle ilişkilendirerek beni fazlasıyla onurlandırıyor. Ama alıntının ilginçliği bundan kaynaklanmıyor.

Bizim için önemli olan nokta şudur ki, Ekim ve Kasımda Kadetlerin yapabildiği tek iş, devrimci "yanılsamalarla" mücadele etmekten, yani aslında devrimci kitle hareketine muhalefet etmekten ibaretti, ve bu işi yapmayı başaramamalarının tek nedeni de, o sırada halk toplantılarına katılan demokratik halktan korkmalarıydı. Ve mevcudiyetlerinin tam da balayında! Devrimimizin doruğunda!

Yoldaş Martinov, Kadetlerin grevcileri platonik olarak selamladığını hatırlıyor. Ama tek yanlı bir tarihçi olarak o, Kadetlerin başını çektiği *zemtsi* Kasım kongresinden bahsetmeyi unutuyor. Kongre halk hareketine katılım sorununu tartışmış mıydı? Hayır, Witte'nin bakanlığıyla anlaşmanın koşullarını tartışmıştı. Sivastopol ayaklanmasının haberleri geldiğinde, Kongre acilen ve kararlı bir şekilde sağa kaymıştı –sağa, sola değil. Ve yalnızca Milyukov'un, özet olarak, Tanrıya şükür ayaklanma çoktan bastırılmıştı anlamına gelen konuşması, yalnızca bu konuşma, Kadetlerin *zemtsi*ni anayasal dümen suyuna sokmayı başarmıştı. Görüyorsunuz ki, Martinov'un genel tezi çok ciddi kayıtlara açıktır.

Sonra ilk Dumadaki Kadetlere geliyoruz. Şüphesiz bu, liberal partinin tarihindeki en "parlak" sayfadır. Peki bu geçici başarı neyi açıklıyordu? Boykot taktiğine ilişkin değerlendirmelerimiz farklı olabilir. Ama hepimiz kabul etmeliyiz ki, bu taktik, yapay olarak ve bu nedenle de ancak geçici olarak, geniş demokratik katmanları Kadetlere yöneltmiş, birçok radikali kendilerini Kadet partinin temsil ettiğini düşünmeye zorlamış ve böylece Kadetleri "ulusal" muhalefet organına dönüştürmüştü; bu istisnai durum, Kadet'leri, yoldaş Martinov'un da sözünü ettiği Vyborg bildirisini yayınlamaya sevk etmişti. İkinci Duma seçimleri sırasında, Kadetler, "devrimci yanılsamalar"la mücadele etme noktasındaki daha doğal konumlarına çoktan geri dönmüşlerdi. Kadet partinin tarihçisi Bay Aleksey Smirnov, Kadetlerin nüfuzunun çok büyük olduğu şehirlerde yaşanan seçim kampanyası hakkında şunları söylüyor: "Kentli seçmenler arasında hükümeti destekleyen hiç kimse yoktu.... Bu nedenle, seçim toplantılarında mücadelenin odak noktası Halkın Özgürlüğü partisiyle sol sosyalist partiler arasındaki tartışmaya kaymıştı." (*İkinci Devlet Duması Seçimleri*, s. 90)

İlk seçimdeki muhalefet kaosu, ikinci kampanyada yerini dev-

rimci demokrasi sorunu üzerine bir mücadeleye bırakmıştı. Kadetler kendi seçmenlerini, demokrasinin, devrimin ve proletaryanın sloganlarına karşı harekete geçirmişti. Temel gerçek budur. Kadetlerin toplumsal tabanı giderek daha dar ve daha az demokratik oluyordu. Ve bu geçici, arızi, süreksiz bir durum değildi. Liberalizmle devrimci demokrasi arasındaki gerçekten ciddi bir bölünmeye işaret ediyordu. İkinci seçimin bu sonucu hakkında Milyukov'un hiçbir yanılsaması yoktu. İlk Dumada Kadetlerin çoğunluğa sahip olduklarına –"belki hiçbir rakiplerinin olmaması yüzünden"– ve ikinci seçimde çoğunluğu kaybettiklerine dikkat çektikten sonra, Kadet partisinin önderi şöyle diyor: "Ama bunun yerine, ülkenin, devrim taktiklerine karşı bizim taktiklerimizden yana olan önemli bir bölümünün desteğine sahibiz." (*age*., s.286)

Azınlığı oluşturan yoldaşlarımızın olayları değerlendirirken eşit şekilde açık görüşlü ve kesin olmalarını istemekten başka bir şey yapamayız. Gelecekte işlerin farklı olacağını mı sanıyorsunuz? Kadetler bayrakları üzerinde bir kez daha demokrasi yazacak ve daha devrimci mi olacaklar? Ya da tersine, devrimin daha ileri gitmesinin demokratlarla liberaller arasında nihai bir ayrışmaya yol açacağını ve sonuncuları gericilik kampına fırlatacağını mı düşünüyorsunuz? Kadetlerin ikinci Dumadaki taktikleri buna yol açmıyor mu? Sizin taktikleriniz buna yol açmaz mı? Dumadaki konuşmalarınız? Halk toplantılarındaki ve basındaki suçlamalarınız? O zaman Kadetlerin doğruları göreceklerine ve yollarını değiştireceklerine olan inancınız neye dayanıyor? Politik gelişmedeki olgulara mı? Hayır, kendi şemalarınıza. "Devrimi sonuna kadar götürmek" için şehir burjuvazisine ihtiyaç duyuyorsunuz. Onu her yerde arıyor ve Kadetlerden başka bir şey bulamıyorsunuz. Ve bu yüzden, onlar hakkında giderek daha şaşırtıcı biçimde iyimserleşiyor, onları süsleyip püslüyor, onları oynayamadıkları, oynayamayacakları, oynamak da istemedikleri bir tarihsel rolü oynamaya zorlamak istiyorsunuz.

Pek çok kez sormuş olmama rağmen, hâlâ asıl soruma bir yanıt almış değilim. Devrime ilişkin hiçbir tahmininiz yok. Politikanız perspektiften yoksun.

Ve bu yüzden, burjuva partilere karşı tutumunuz, hatırlamanın kongre açısından iyi olacağı şu sözcüklerle formüle ediliyor: "Du-

ruma göre." Size göre, proletarya halk kitleleri üzerinde nüfuz kurmak için sistemli bir mücadele yürütmez; taktik adımlarının her birini, tek bir yol gösterici fikrin, ezilen emekçileri bir araya getirme, onların gözü kulağı ve önderi olma fikrinin bakış açısından gözden geçirmez; hayır, o politikasını "duruma göre" yürütür. Çok büyük zaferler uğruna geçici kazanımlardan vazgeçme olanağını yitirir; herşeyi ampirik olarak ölçüp tartar, tüm politik eylemlerini "duruma göre" planlar. Yoldaş Plehanov, neden sarışınları esmerlere tercih etmek zorunda olayım diye sormuştu. Güzel, eğer sarışınlar ve esmerlerden bahsediyorsak, bunun, Almanların *Privatsache* dedikleri özgür kişisel tercih meselesi olduğunu kabul etmeliyim. Yüksek ilkeleriyle bilinen Aleksinski'nin bile, eylem birliğinin bir önkoşulu olarak, kongrenin onların saç rengine dair bir "düşünce birliği"ne varması gerektiğini ısrarla savunacağını sanmıyorum. (Alkışlar)[70]

[70] "Rus Sosyal demokrat Devrimci Partisi'nin Londra Kongresi." Tartışmaların tam metni. Merkez Komite tarafından yayınlandı, 1909, s.295.

PROLETARYA VE RUS DEVRİMİ

Rus Devrimine İlişkin Menşevik Teori Üzerine[71]

Her iyi Avrupalı ve daha az olmamak üzere her Avrupalı sosyalist, Rusya'nın beklenmedik bir ülke olduğunu düşünür. Çok basit, çünkü nedenlerini bilmediğinizde sonuçlar daima beklenmedik görünür. On sekizinci yüzyıldaki Fransız gezginler, Rusların ateşler yakarak sokaklarını ısıttıklarını anlatıyorlardı. Yirminci yüzyılın Avrupalı sosyalistleri doğal olarak buna inanmıyorlardı, ama yine de Rus ikliminin sosyal demokrasinin gelişmesine olanak verme açısından çok sert olduğunu düşünüyorlardı. Tersi de doğrudur. Hangisi olduğunu unuttuğum bir Fransız romancı, Eugéne Sue ya da Dumas *père*, kahramanına Rusya'da, *sous l'ombre d'une kljukwa*, bir kliukvanın[72] gölgesinde, çay içirtir. Şüphesiz, bugün eğitim görmüş her Avrupalı, bir kliukva bitkisi altında bir insanla bir semaver için yer bulmanın, bir devenin iğne deliğinden geçmesi kadar zor olduğunu bilir. Ama Rus devriminin muazzam olayları, tüm beklenmedikliğiyle birlikte, pek çok Batılı sosyalisti, yakın zamana kadar sokak ısıtma ihtiyacı duyan Rus tabiatının, aniden narin kutup bitkilerini dev baobap ağaçlarına dönüştürme yeteneği kazandığına inanmaya sevk etti. Bu nedenledir ki, devrimin ilk güçlü etkisi Çarlığın askeri kuvvetleri tarafından ezildiğin-

---

[71] A. Tscherewanin. *Das Proletariat und die russiche Revolution.* [Stuttgart: Verlag Dietz, 1908.]

[72] Kliukva, bataklıklarda yetişen, kırmızı bir meyvası olan *vaccinium macrocarpum*'un Rusça karşılığıdır (İng. cranberry).

de, birçokları alelacele kliukvanın gölgesinden hayal kırıklığının gölgesine geçtiler.

Bereket versin ki, Rus devrimi sosyalist Batıda Rus toplumunu anlamaya dönük hakiki bir arzu doğurdu. Ne var ki hangisinin daha değerli olduğunu söylemekte zorlanıyorum –bu entelektüel ilgi mi, yoksa, herşeye rağmen, en azından dalgayla kumsala vuran bir köpek ölüsünün okyanusun bir "armağanı" olması anlamında, devrimin bir armağanı olan üçüncü devlet Duması mı?

Devrimin uyandırdığı ilgiyi karşılamak için üç kitap yayınlayan Stuttgart'daki Dietz yayınevi teşekkürü kesinlikle hak etmektedir.[73] Bununla birlikte dikkat çekmeliyiz ki, bu üç kitap katiyen eşit değerde değildir. Maslow'un çalışması Rusya'daki tarım ilişkileri üzerine büyük bir incelemedir. Onun bilimsel değeri öyle büyüktür ki, yalnızca kitabın aşırı biçimsel zayıflığını değil, yazarın Marx'ın toprak rantı teorisinin makul bir versiyonundan uzak olmasını bile affetmek mümkündür. Hiçbir bakımdan bağımsız bir inceleme olmayan Pasçitnow'un kitabı, Rus işçisinin konumuna ilişkin bir miktar yararlı malzeme sunmaktadır; fabrikada ya da madende, evde, hastanede, bir dereceye kadar sendikasında, ama ülkenin toplumsal organizması içinde değil. Yazar bunu yapmaya asla kalkışmamaktadır. Sonuç olarak, onun çalışması, Rus proletaryasının devrimci rolünü anlamaya çok az yardımcı olmaktadır.

İşte Tscherewanin'in son günlerde Almanca bir çevirisi basılan broşürünün aydınlatmaya çalıştığı önemli sorun budur; ve izleyen sayfalarda bizim tartışmak istediğimiz de bu broşürdür.

I

Tscherewanin, devrimin genel nedenlerini analiz ederek başlıyor işe. Devrimi, ülkenin kapitalist gelişiminin karşı konulmaz talepleriyle Rus devletinin ve kanunlarının feodal biçimleri arasındaki çatışmanın bir ürünü olarak görüyor. "Ekonomik gelişmenin acımasız mantığı," diyor, "feodal soyluluk dışında kalan tüm halk katmanlarının, sonunda hükümete karşı düşmanca bir tutum benimsemek zorunda kaldığı bir durum yarattı." (s.10)

---

[73] Peter Maslov. *Die Agrarfrage in Russland*. A. Tscherewanin. *Das Proletariat und die russische Revolution*.

Muhalif ve devrimci güçlerin bu mevzilenişinde, "proletarya kuşkusuz, merkezi bir rol oynadı." (*age*) Ama proletaryanın yalnızca muhalif bütünün parçası olarak bir önemi vardı. Proletarya, yeni burjuva toplumun yaratılması mücadelesinin tarihsel çerçevesi içinde, yalnızca burjuva muhalefet tarafından desteklendiği ölçüde ya da daha doğrusu bizzat proletarya devrimci eylemleriyle burjuva muhalefeti desteklediği ölçüde etkili olabilirdi. Ve tersi: proletarya, aşırı eylemlerle (ya da isterseniz tarihsel olarak olgunlaşmamış eylemleriyle) kendisini burjuva demokrasisinden yalıttığı her durumda yenilgiye uğramış ve devrimin gelişimini yavaşlatmıştır. Tscherewanin'in tarih teorisinin özü budur.[74]

Tüm broşür boyunca, Rus proletaryasının devrimci gücünün ya da politik rolünün her abartılışına bıkmadan usanmadan karşı çıkıyor.

9 Ocaktaki büyük dramatik olayı analiz ederek şu sonuca varıyor: "Troçki, işçilerin 9 Ocakta Kışlık Saray'a mütevazı ricalarla değil, bir taleple yürüdüklerini yazarken yanılıyor." (s.27) O, parti örgütünü, Petersburg proletaryasının 1905 Şubatında –o sırada kitlelerin seçtiği temsilciler kendileri için genel ve yasal garantiler talep etmişler, reddedilmeleri üzerine orayı terk etmişler ve işçiler temsilcilerinin tutuklanmasına greve giderek yanıt vermişlerdi– Senatör Şidlovski komisyonu konusunda gösterdiği olgunluğu abartmakla suçluyor. Büyük Ekim grevinin kısa bir tarihsel taslağını veriyor ve çıkardığı sonuçları şöyle formüle ediyor: "Ekim grevini yapmaya girişen unsurları ve bunda burjuvazinin ve aydınların oynadığı rolü gördük. Şunu açıkça tespit ettik ki, proletarya mutlakıyete bu ciddi ve muhtemelen ölümcül darbeyi kendi kendine ya da salt kendi güçleriyle indirmedi." (s.56) 17 Ekim bildirgesinin yayımlanmasının ardından, tüm burjuva toplum, sükûnetin yeniden kurulmasını istiyordu. Bu yüzden devrimci ayaklanma yolunu seçmek, proletarya açısından "çılgınlık"tı. Proletaryanın enerjisi, Duma seçimlerine kanalize edilmeliydi.

Tscherewanin, o sıralarda Dumanın yalnızca bir vaat olduğuna, kimsenin seçimlerin ne zaman ve nasıl gerçekleşeceğini ya da ger-

[74] F. Dan, *Neue Zeit*'ın ikinci sayısındaki son makalesinde aynı düşünceyi geliştirir. Ama onun sonuçları, her halukarda geçmişe ilişkin olanlar, Tscherewanin'inkilere göre daha az cüretlidir.

çekleşip gerçekleşmeyeceğini bilmediğine işaret edenlere ateş püskürüyor. Bildirgenin yayınlandığı gün yazdığım bir makaleden alıntı yaparak, şunları söylüyor: "Şu anda kazanılan zafer, İşçi Temsilcileri Sovyetinin gazetesi olan *İzvestia*'da, bildirgenin hemen ardından oldukça yanlış bir biçimde küçümsendi: «Bir anayasa verildi, ama otokrasi yerinde duruyor. Herşey verildi, ve hiçbir şey verilmedi.»"

Bundan sonra Tscherewanin'e göre işler giderek daha da kötüye gitti. Proletarya, Duma seçimleri için genel oy hakkı talep eden *zemtsi* kongresini desteklemek yerine, iki yeni ve "şüpheli" müttefik (köylülük ve ordu) seçerek, liberalizm ve burjuva demokrasisiyle çok sert bir kopuşu tahrik etti. Devrimci araçlarla sekiz saatlik işgününe geçiş, Polonya'daki sıkıyönetime bir yanıt olarak Kasım grevi –yanlış yanlışı izledi ve gidilen yol, sosyal demokratlar tarafından yapılan daha büyük hatalarla birlikte, ilk Dumanın çöküşüne ve karşı-devrimin zaferine zemin hazırlayan ölümcül Aralık bozgunuyla son buldu.

Tscherewanin'in tarihe bakışı böyledir. Alman çevirmen, yazarın ithamlarını ve acımasız eleştirilerini yumuşatmak için elinden gelen herşeyi yapıyor, ama Tscherewanin'in çalışmasının bu yumuşatılmış biçimi bile, proletaryanın devrimci rolünün gerçek anlamda bir tanımından çok, proletaryanın devrimci suçlarının iddianamesi gibi görünüyor.

Tscherewanin aşağıdaki satırlar boyunca, toplumsal ilişkilerin materyalist analizinin yerine biçimsel bir çıkarımı koyuyor: devrimimiz bir burjuva devrimdir; muzaffer bir burjuva devrim, iktidarı burjuvaziye geçirmelidir; proletarya burjuva devrimde işbirliği yapmalıdır; sonuç olarak proletarya, iktidarı burjuvazinin eline geçirerek işbirliği yapmalıdır; bu nedenle, iktidarın proletarya tarafından ele geçirilmesi düşüncesi, proletaryanın bir burjuva devrim dönemindeki doğru taktikleriyle taban tabana zıttır; proletaryanın bugün izlediği taktikler, onu bir devlet iktidarı mücadelesine sürükledi ve bu yüzden kötü oldu.

Sanıyorum Skolastiklerin *sorites* [*zincirleme tasım –ç.n.*] dedikleri bu güzel mantıksal kurgu, en önemli sorunu bir kenara bırakıyor: bir burjuva devrimin gerçek iç toplumsal güçleri ve sınıfsal mekanizması sorununu. Klasik örneği biliyoruz. Fransız Dev-

riminde, kapitalist burjuvazinin hegemonyası için gereken koşullar, muzaffer baldırı çıplakların terörist diktatörlüğü tarafından hazırlanmıştı. Bu, kentli nüfusun ana kitlesini zanaatkâr ve dükkâncı küçük-burjuvazinin oluşturduğu bir dönemde olmuştu. Bu kitleye Jakobenler önderlik ediyordu. Bugün Rusya'da kentli nüfusun ana kitlesini sanayi proletaryası oluşturmaktadır. Bu analoji, "burjuva" devrimin zaferini, yalnızca devrimci iktidarı ele geçiren proletaryanın olanaklı kıldığı potansiyel bir tarihsel durumu ileri sürmek için yeterli midir? Ya da devrim bu yüzden bir burjuva devrim olmaktan çıkar mı? Evet ya da hayır. Yanıt biçimsel tanımlara değil olayların daha sonraki gidişatına bağlıdır. Eğer proletarya, kendisi tarafından özgürleştirilen köylülük de dahil burjuva sınıfların oluşturduğu bir koalisyon tarafından alt edilirse, o zaman devrim sınırlı burjuva karakterini yitirmeyecektir. Ama eğer proletarya kendi politik hegemonyasını kurmak için bütün araçları kullanmakta başarılı olursa ve böylece Rus devriminin ulusal sınırlarını kırarsa, bu devrim dünya sosyalist devrimine bir giriş olabilirdi.

Rus devriminin hangi aşamaya ulaşacağı sorusu, hiç kuşkusuz yalnızca koşullara bağlı olarak yanıtlanabilir. Ama bir şey mutlak ve kesindir: Rus devriminin yalnızca "bir burjuva devrim" olarak tanımlanması, onun içsel gelişimi hakkında hiçbir şey söylemez ve kesinlikle proletaryanın kendi taktiklerini, devlet iktidarının tek yasal talibi burjuva demokrasisi olduğu için ona uyarlaması gerektiği anlamına gelmez.

II

Herşeyden önce: bu "burjuva demokratları" ne tür bir politik toplulukturlar? Liberallerden söz edersek, insanlar onları genellikle halk yığınlarıyla, özellikle de köylülükle özdeş tutuyorlar. Ama gerçekte, sorunun kökü tam da burada yatıyor, böyle bir özdeşleşme olmadı ve olamaz.

Kadetler –son iki yılda, liberal çevrelerdeki genel havayı belirleyen parti– *zemstvo* anayasalcılarıyla "Kurtuluş Birliği"nin birleşmesiyle 1905'te kuruldu. *Zemtsi*deki liberal *fronde*, bir yandan toprak sahiplerinin devletin inanılmaz sınai himayeciliğinden kaynaklanan kıskançlıkları ve hoşnutsuzluklarının; öte yandan Rusya'nın tarımsal ilişkilerindeki barbarca geriliğin ekonomiyi kapi-

talist bir temele oturtma önünde engel olduğunu gören daha ilerici toprak sahiplerinin muhalefetinin ifadesiydi. Kurtuluş Birliği, "saygın" toplumsal mevkisi ve bundan kaynaklanan refahı nedeniyle devrimci bir yol tutmaktan alıkonan aydın kesimi kendi bayrağı altında birleştiriyordu. Bu beylerin pek çoğu daha önce "legal" Marksizm okulundan geçmişlerdi. *Zemstvo* muhalefeti her zaman korkakça iktidarsızlığıyla ayırt edilmişti ve bizim En Yüce ahmak 1894'te bunların politik özlemlerini "anlamsız hayaller" diye nitelerken, yalnızca acı bir gerçekliğe işaret ediyordu. Ama öte yandan, kendi toplumsal ağırlıkları olmayan ve dolaylı ya da dolaysız olarak devlete, devlet himayeli büyük sermayeye ya da liberal toprak sahiplerine bağımlı bulunan ayrıcalıklı aydınlar, ılımlı ölçüde etkin bir politik muhalefeti bile oluşturacak yetkinlikte değildi.

Bu yüzden Kadet partisi, *zemtsi*nin muhalif iktidarsızlığı ile diplomalı aydınların iktidarsızlığının bir bileşimiydi. *Zemtsi* liberalizminin gerçek yüzü, 1905 sonunda, tarımsal kargaşalardan dolayı şaşkına dönen toprak sahiplerinin eski rejimi desteklemek yönünde keskin bir dönüş yaptıklarında açığa çıktı. Liberal aydın kesim, herşey olup biterken bir evlatlıktan başka bir şey olmadığı kır malikanesini gözlerinde yaşlarla terk etmek ve tarihsel yuvası olan kentte kabul görmeye çalışmak zorunda kaldı. Eğer üç seçim kampanyasının sonuçlarını toplayacak olursak, Petersburg ve Moskova'nın, onun özel nüfus tasnifleriyle, Kadetlerin kaleleri olduğunu görürüz. Yine de Rus liberalizmi, bütün acıklı davranışlarından görebildiğimiz kadarıyla, topyekün önemsizliğinin üstesinden gelmeyi asla başaramamıştır. Niçin? Bunun açıklaması, proletaryanın devrimci aşırılığında değil, daha derinlerdeki tarihsel nedenlerde aranmalıdır.

Burjuva demokrasisinin toplumsal tabanı ve Avrupa devriminin itici gücü, çekirdeğini kent küçük burjuvazisinin –zanaatkârlar, tüccarlar ve aydınlar– oluşturduğu üçüncü zümre idi. On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısı, onun çözülüş süreciydi. Kapitalist gelişme yalnızca Batıdaki zanaatsal demokrasiyi ezmekle kalmayıp, onun Doğuda oluşmasını da her zaman engelledi.

Avrupa sermayesi, ev zanaatkârlarının Rusya'sına geldiğinde, onlara köylüden ayrılmaları ya da kent zanaatkârı olmaları için hiç

zaman tanımadı, onları doğrudan fabrikanın esareti altına soktu. Bu arada, Rusya'nın eski, arkaik şehirlerini de –Moskova da dahil "büyük köy"– modern sanayi merkezlerine dönüştürdü. Proletarya, hiçbir zanaatkâr geçmişi, hiçbir zanaat geleneği ya da önyargısı olmaksızın, daha baştan kendisini geniş yığınlar halinde bir araya getirilmiş halde buldu. Büyük sermaye, sanayinin bütün temel dallarında, orta ve küçük sermayenin ayağının altındaki zemini zahmetsizce koparıp aldı. Petersburg ve Moskova'yı, demiryollarını ya da telgrafı hayalinde bile görmemiş olan ve 300 işçi çalıştıran bir işyerini, tasavvur edilebilecek en büyük işletme olarak gören 1848'in Viyana'sı ya da Berlin'iyle, hele hele 1789'un Paris'iyle mukayese etmek mümkün değildir. Ama şurası çok açıktır ki, Rus sanayisi, sıra yoğunluk derecesine geldiğinde, yalnızca diğer Avrupa devletleriyle mukayese kabul etmemekle kalmaz, onları çok geride bırakır. Aşağıdaki küçük tablo, bunu açıklamaya hizmet etmektedir:

	Alman İmparatorluğu[75] (1895 Nüfus Sayımı)		Avusturya İmparatorluğu[76] (1902 Nüfus Sayımı)		Rusya[77] (1902 Nüfus Sayımı)	
	İşletme sayısı	İşçi sayısı	İşletme sayısı	İşçi sayısı	İşletme sayısı	İşçi sayısı
51-1.000 arası işçi çalıştıran işletmeler	18.698	2.595.536	6.334	993.000	6.334	1.202.800
1.000'den fazla işçi çalıştıran işletmeler	255	448.731	115	179.876	458	1.155.000

Elliden az işçi çalıştıran işletmeleri buraya almadık, çünkü Rusya'da bunlara ilişkin mevcut veriler çok eksiktir. Ama bu tablodaki iki satır bile, Rusya'nın, üretim yoğunlaşması açısından Avusturya sanayisi karşısındaki muazzam üstünlüğünü gösteriyor. Oysa orta ya da büyük ölçekli işletmelerin toplam sayısı –tamamen rastlantısal olarak– aynı (6.334) iken, Rusya'daki dev ölçek-

[75] *Remeslo i torgovlya v Germanskoy imperii*, s.42.
[76] Avusturya istatistik yıllığı, 1907, s.229.
[77] A. V. Polezayev. *Uchyot chislennisti i sostava rabochikh v Rossii.* (Petersburg), s.46.

teki işletmelerin (1.000 işçiden fazla) sayısı Avusturya'dakinin dört katıdır. Eğer karşılaştırmayı, geri kalmış Avusturya yerine Almanya ve Belçika gibi daha ileri kapitalist ülkeler temelinde yapacak olursak, yine benzer bir sonuca varırız. Almanya, işçi sayısı toplam olarak 1 milyonun oldukça altında olan 255 dev işletmeye sahipken, Rusya, işçi sayısı toplam olarak 1 milyonun üzerinde olan 458 işletmeye sahiptir. Aynı nokta, Rusya'da farklı kategorilerdeki ticari ve sınai işletmelerin elde ettikleri kârları karşılaştırınca, çok daha çarpıcı biçimde aydınlanıyor.

Kârlar	İşletme sayısı	Milyon ruble olarak kârlar
1.000-2.000 ruble	37.000 ya da %44,5	56 ya da %8,6
50.000 rubleden fazla	1.400 ya da %1,7	291 ya da %45,0

Başka bir deyişle, bütün işletmelerin yaklaşık olarak yarısı toplam kârların onda birinden daha azını alıyor, oysa bütün işletmelerin altmışta biri, tüm artı değerin neredeyse yarısını alıyor.

Bu rakamlar, kapitalizmin Rusya'ya geç ulaşmasının, kapitalistlerle işçiler –burjuva toplumunun bu ikiz kutupları– arasındaki çelişkiyi son derece keskinleştirdiği gerçeğine anlamlı bir şekilde tanıklık etmektedir. Rusya'daki işçiler, derneklerden ve loncalardan doğan zanaatsal ve ticari demokrasinin Batı Avrupa'da buna denk düşen süreçte işgal ettiği yeri –yalnızca genel ekonomide ya da kent nüfusunun bileşiminde değil, aynı zamanda devrimci mücadelenin ekonomisinde de– işgal etmektedir. Henüz kendisini bir sınıf olarak şekillendirmeye zaman bulamamış olan genç proletaryayla elele feodalizmin Bastille'ini zapteden güçlü küçük burjuvazinin izine Rusya'da rastlanmamaktadır.

Küçük burjuvazinin her zaman ve her yerde politik olarak biraz amorf bir yapıya sahip olduğu doğrudur; hatta muazzam politik etkinlik gösterdiği en iyi tarihsel günlerinde bile. Ama, Rusya'daki gibi, sınıf çelişkileri uçurumunda asılı duran, feodal geleneklerin ve akademik önyargıların ağına takılan, sosyalist beddualar eşliğinde doğan, işçileri etkilemeyi düşünmeye bile cesaret edemeyen ve toprak sahiplerinin çıkarlarıyla savaşarak, proletarya yerine

köylülüğün başına geçmekten aciz olan, ümitsizce gecikmiş bir burjuva-demokratik entelijensiya varsa, o zaman, belkemiği olmayan bu acınası demokrasi, Kadet Partisi halini alır.

Gerçekten, ulusal onur duygularına kapılmaksızın iddia edebiliriz ki, Rus liberalizminin kısa tarihi, doğuştan gelme pespayeliği ve yoğunlaşmış ahmaklığı yüzünden, burjuva ülkelerin tarihi ile hiçbir paralellik taşımaz. Fakat şüphesiz şu da inkâr edilemez ki, daha önceki hiçbir devrim, bu kadar kitlesel enerjiyi soğurup, böylesi önemsiz nesnel sonuçlar doğurmadı. Olaylara hangi açıdan bakarsak bakalım, burjuva demokratların mutlak önemsizliği ile devrimin sonuçlarının yetersizliği arasındaki yakın bağlantı göze batmaktadır. Bu bağlantı inkâr edilemez, ama bu, sonuçlarımızın negatif olması gerektiği anlamına da gelmez. Rus devriminin sonuçlarının güdüklüğü yalnızca onun esaslı ve kalıcı niteliğinin önyüzüdür.

Devrimimiz, ona neden olan acil sorunlar bağlamında bir burjuva devrimidir; ama ticari ve sınai nüfusumuzdaki aşırı sınıfsal farklılaşma nedeniyle, halk yığınlarının başına geçebilecek ve kendi toplumsal ağırlığını ve politik deneyimini onların devrimci enerjisiyle birleştirebilecek bir burjuva sınıf mevcut değildir. Ezilen işçi ve köylü yığınlar, amansız çekilişlerin ve dayanılmaz yenilgilerin katı okulunda, kendi zaferleri için gereken politik ve örgütsel koşulları yaratmayı, kendi kendilerine öğrenmelidirler. Onlar için başka hiçbir yol yoktur.

III

Rus proletaryası, zanaatsal bir demokrasinin sınai işlevlerini devraldığında, onun görevlerini de devralmak zorundaydı, fakat yöntemlerini ve araçlarını değil.

Resmi kamu kurumlarının bütün aygıtları --okullar ve üniversiteler, belediye kurumları, basın, tiyatro– burjuva demokrasisinin hizmetindeydi. Altından kalkabileceğini ispatladığı eylemlerin (yani önergeler, dilekçeler, seçim propagandaları) vakti geldiğinde, bizim cılız liberalizmimizin bile kendisini otomatikman örgütlü ve donanımlı bulması, bunun muazzam bir avantaj olduğunu göstermişti.

Proletarya, bizzat üretim sürecinden doğan içsel bütünlüğü dı-

şında, burjuva toplumdan hiçbir kültürel ya da politik miras devralmamıştı. Bu temelde, kendi politik örgütünü, top ateşleri ve devrimci çarpışmaların dumanı içinde yaratması gerekmişti. Bu güçlüğün üstesinden büyük bir başarıyla geldi: devrimci enerjisinin maksimum gerildiği süreç olan 1905 sonu, aynı zamanda olağanüstü bir sınıfsal örgütün, İşçi Temsilcileri Sovyetinin yaratılma süreciydi. Ama bu sorunun yalnızca küçük bir kısmıydı. İşçiler yalnızca kendi örgütsüzlüklerini değil, düşmanın örgütlü gücünü de yenmek zorundaydılar.

Genel grev, proletaryaya en uygun devrimci mücadele yöntemi olarak doğdu. Görece küçük sayısına karşın, Rus proletaryası, devlet iktidarının merkezi aygıtını ve ülkenin yoğunlaşmış muazzam üretici güçler kütlesini kontrol etmektedir. Grevci proletaryayı, mutlakıyeti 1905 Ekiminde onun önünde hazırolda durmak zorunda bırakacak kadar güçlü kılan şey budur. Bununla birlikte, hemen sonra, bir genel grevin devrim sorununu yalnızca ortaya koyduğu, ama onu çözmediği görüldü.

Devrim, herşeyden önce bir devlet iktidarı mücadelesidir. Ama bir grev, analizin önerdiği ve olayların gösterdiği gibi, mevcut iktidar üzerine baskı uygulamanın devrimci bir aracıdır. Yeri gelmişken, talepleri bir anayasa bahşedilmesinin ötesine hiçbir zaman geçmeyen Kadet liberallerin, genel grevi bir mücadele aracı olarak onaylamalarının nedeni kesinlikle budur; fakat onlar bunu, proletaryanın zaten grevin sınırlarının gördüğü ve bu sınırların mutlaka aşılması gerektiğini fark ettiği bir anda, yalnızca anlık ve geriye dönük olarak yaptılar.

Kentin kır, sanayinin tarım üzerindeki hegemonyası, ve aynı zamanda Rus sanayisinin modern yapısı, işçilerin yardımcı birlikler olarak rol oynayabilecekleri güçlü bir küçük-burjuvazinin olmayışı, bütün bu etkenler, Rusya proletaryasını en önemli devrimci güç haline dönüştürdü ve onu devlet iktidarını ele geçirme sorunuyla karşı karşıya bıraktı. Kendilerini Marksist sayan skolastikler, dünyaya yalnızca Marx'ın eserlerinin basılı olduğu kâğıtlardan baktıklarından, proletaryanın politik hegemonyasının "zamansızlığını" kanıtlamak için istedikleri kadar çok metin alıntılayabilirler: 1905 sonunda, büyük sermaye ve aydınlar her tarafta ikincil bir rol oynarken, Rus işçi sınıfı, tümüyle sınıfsal bir örgütün önderliği al-

tında mutlakıyetle bir düello mücadelesine girdi ve Rus proletaryası, devrimci gelişimi nedeniyle, devlet iktidarını ele geçirme sorunuyla yüz yüze geldi. Proletaryayla ordu arasında bir karşılaşma kaçınılmaz oldu. Bu karşılaşmanın sonucu ordunun tavrına bağlıydı ve ordunun tavrı da bileşimine.

Rusya'daki işçilerin politik rolü, sayılarıyla ölçülemeyecek kadar sınırsızdır. Bu, olaylarla ve daha sonra ikinci Duma seçimleriyle gösterildi. İşçiler sınıfsal avantajlarını –teknik uzmanlık, zekâ, birlikte iş yapabilme yeteneği– kendileriyle birlikte kışlalara taşıdılar.

Ordu içindeki bütün devrimci hareketlerde en önemli rolü, evleri şehirler ve fabrika varoşları olan vasıflı askerler –topçular ve istihkâm erleri– oynadı. Donanma ayaklanmalarında makine müretteba daima öndeydi; bu proleterler, bir bütün olarak gemi müretteba içinde bir azınlığı temsil etseler de, gemiyi kontrol edebilecek yetkinlikteydiler, çünkü savaş gemisinin kalbi olan makineyi kontrol ediyorlardı. Ama köylülüğün muazzam sayısal üstünlüğü, genel zorunlu askerliğe dayanan ordu içinde etkisini gösterecekti. Ordu, mujiğin üretken koordinasyon eksikliğinin mekanik olarak üstesinden gelir ve onun baş politik kusurunu, pasifliğini, kendisi için çok büyük bir avantaja dönüştürür. Proletarya, 1905'teki eylemlerinin çoğunda, kırın pasifliğini gözardı etmekle onun içgüdüsel hoşnutsuzluğuna bel bağlamak arasında gidip geldi. Ama devlet iktidarı için mücadele yakıcı bir sorun haline geldiğinde, çözümün Rus piyadesinin çekirdeği olan silahlı mujiğin elinde olduğu görüldü. Rus proletaryası, 1905 Aralığında, kendi hataları nedeniyle değil, daha gerçek bir güç olan köylü ordusunun süngüleri nedeniyle başarısızlığa uğradı.

IV

Bu kısa analiz, Tscherewanin'in iddianamesini satır satır yanıtlama zorunluluğundan bizi kurtarmış oluyor. Ayrı eylemler, ifadeler ve "yanlışlar" yığını arkasında, Tscherewanin, *bizzat proletaryayı*, onun toplumsal ilişkilerini ve devrimci gelişimini görmeyi başaramıyor. Eğer o, 9 Ocakta işçilerin rica etmek için değil, talep etmek için gêldikleri önermesini reddediyorsa, bu onun, olayın dış görünüşünün arkasındaki özü görememesindendir. O, aydınların

Ekim grevindeki rolünü vurgulamakta bu kadar ısrarlı olduğu halde, bu hiçbir biçimde, devrimci eylemliliği aracılığıyla, sol demokratları *zemtsi*nin kuyruğu olmaktan çıkarıp devrimin çağdaş bir yardımcı birimi haline dönüştüren, onlara saf bir proleter mücadele yöntemini –genel grevi– dayatan ve onları tümüyle proleter bir örgüte, Temsilciler Sovyetine bağımlı kılanın proletarya olduğu gerçeğini değiştirmez.

Tscherewanin'e göre, bildirgeden sonra, proletarya bütün enerjisini Duma seçimlerine yoğunlaştırmalıydı. Ama, hatırlayın, o tarihlerde seçimler yoktu; ne zaman ve nasıl yapılacağını kimse bilmiyordu ve seçimlerin yapılıp yapılmayacağına dair hiçbir garanti verilmemişti.

1905 Ekim bildirgesiyle yan yana varolan şey, büyük Rus pogromuydu. Duma yerine hemen başka bir pogromun olup olmayacağından nasıl emin olunabilirdi? Polis devletinin eski bariyerlerini bir kez kırmış olan proletarya, bu koşullar altında ne yapabilirdi? Ancak gerçekte yaptığı şeyi. Oldukça doğal bir şekilde, yeni mevziler ele geçirdi ve oralara mevzilendi: sansürü kaldırdı, devrimci bir basın yarattı, toplantı özgürlüğünü kazandı, halkı serserilere (üniformalı ya da paçavralar içindeki) karşı korudu, militan sendikalar kurdu, kendi temsili sınıf örgütü etrafında toparlandı, devrimci köylülükle ve orduyla bağlar kurdu. Liberal kamuoyu, ordunun "politika dışında kalması"na ilişkin ipe sapa gelmez laflar ederken, sosyal demokratlar yorulmaksızın kışlalarda ajitasyona devam ettiler. Haklı mıydılar, değil miydiler?

Zemtsi Kasım kongresinin (Tscherewanin'in geçmişe bakarak bizim desteklediğimize inandığı kongre) Sivastopol ayaklanmasının ilk haberleri geldiğinde apar topar sağa doğru seğirttiği ve ancak ayaklanmanın bastırıldığını haber alması üzerine yeniden sükûnete kavuştuğu bir sırada, Temsilciler Sovyeti, aksine, isyancıları coşkuyla selamlıyordu. Haklı mıydı, değil miydi? Nerede, hangi yolda, zaferin garantileri aranıyordu? *Zemtsi*nin iç huzurunda mı, yoksa proletaryanın silahlı kuvvetlerle kardeşçe birliğinde mi?

Elbette ki, işçiler tarafından önerilen toprakların müsaderesi programı, toprak sahiplerini sağa itiyordu. Fakat köylüleri de sola itiyordu. Elbette ki, amansız sınai mücadele, kapitalistleri gerisingeri düzen kampına itiyordu. Fakat işçiler arasında en cahil ve en

ürkek olanların da politik bilincini uyandırıyordu. Elbette silahlı kuvvetler içindeki ajitasyon, kaçınılmaz çatışmayı yakınlaştırıyordu. Fakat yapılacak başka ne vardı? Trepov, askerlerin –o askerler ki, yeni özgürlüklerin balayında bile, pogromculara suç ortaklığı yapmışlar ve işçilere ateş açmışlardı– biricik komutanı olarak bırakılmalı mıydı? Tscherewanin'in kendisi de gerçekte yapılandan başka hiçbir şeyin yapılamayacağını sezmektedir.

"Taktikler baştan sona yanlıştı" diyor analizlerinden birini sonuçlandırırken ve hemen ekliyor: "Hatta varsayalım ki, bunlar kaçınılmazdı ve o anda başka hiçbir taktik mümkün değildi. Ama bunun hemen hiçbir hükmü yoktur ve sosyal demokratların taktiklerinin baştan sona yanlış olduğu nihai nesnel sonucunu değiştirmemektedir." (s.92) Tscherewanin, taktiklerini, Spinoza'nın kendi etiğini yaptığı gibi, yani geometrik olarak inşa ediyor. Mevcut koşullar altında kendi taktiklerinin hiçbir uygulama alanı olmadığını, ve elbette, kendisi gibi düşünenlerin devrimde hiç mi hiç rol oynamamalarının nedeninin kesinlikle bu olduğunu kabul ediyor. Ama, tek kusuru uygulanamamak olan "gerçekçi" taktikler için ne denebilir ki? Luther'in sözleriyle söyleyelim: "Teoloji yaşama ilişkindir ve aklın yasaları uyarınca salt Tanrı işleri üzerine içe kapanma ve düşünmeden ibaret olamaz....

"İster iç kullanım için, isterse de dünya için olsun, her sanat eğer salt kurgu halini alır ve pratikte uygulanamazsa, önemsiz ve değersiz olur (*ist verloren und taught nichts*)."

FARKLILIKLARIMIZ[78]

1905 Yılı, Gericilik ve Devrimci Olasılıklar

Lassalle 1854'te Marx'a şunları yazıyordu; "Şu anki ilgisizliğin üstesinden teorik araçlarla gelinemez derken tümüyle haklısınız. Bu düşünceyi genelleştirerek daha ileri götürürdüm, ilgisizliğin üstesinden teorik araçlarla *asla* gelinmedi, yani politik ilgisizliğin teorik olarak üstesinden gelme, müritler, sektler ya da *başarısız* pratik hareketler yarattı, ama şimdiye kadar asla gerçek bir dünya hareketi ya da evrensel bir kitle hareketi yaratmadı. Kitleler, sadece gerçek olayların dinamik kuvvetiyle, bir hareketin akıntısı içinde sürükleniyorlar, yalnızca pratik olarak değil, entelektüel olarak da."

Oportünizm bunu anlayamaz. Oportünizmin başlıca psikolojik özelliğinin *bekleme yeteneksizliği* olduğunu söylemek paradoksal görünebilir. Ama bu, şüpheye yer bırakmayacak şekilde doğrudur.

---

[78] Bu makale, Rusya'da işçi sınıfı hareketinin neredeyse tamamen kesintiye uğradığı ve Menşeviklerin devrimi ve devrimci yöntemleri dönekçe reddettikleri en koyu gericilik döneminde, Polonya dergisi *Przeglad social-demokratyczny*'de yayınlandı.
Makale, devrimin niteliği ve proletaryanın bu devrimdeki görevleri sorununda, Bolşevizmin o dönemde aldığı resmi tutumu da eleştirmektedir.
Menşevizme yöneltilen eleştiriler bugün için de geçerlidir: Rus Menşevizmi 1903-1905, yani oluşum yıllarındaki ölümcül hatalarının meyvelerini topluyor; dünya Menşevizmi bugün Rus Menşevizminin hatalarını yineliyor.
Zamanın Bolşevik tutumuna (proletarya ve köylülüğün demokratik diktatörlüğü) yönelik eleştiri, bugün yalnızca tarihsel ilgi konusudur. Geçmiş farklılıklar çözüleli çok oldu.
Bu kitabın ilk baskısında, bölüm eksik bir biçimde basılmıştı, çünkü o dönemde ne tam Rusça elyazması ne de makalenin basıldığı Polonya dergisi elde edilebiliyordu. Mevcut baskıda, Polonya metni takip edilerek tüm eksikler giderilmiştir.

Dost ve düşman toplumsal güçlerin, aralarındaki uzlaşmaz çelişki ve karşılıklı etkileşim yüzünden, tam bir politik kesinti yarattığı; ekonomik gelişmenin moleküler sürecinin, çelişkileri şiddetlendirerek, yalnızca politik dengeyi bozmayı başardığı ama aslında onu güçlendirdiği ve bunu yaparak onu sürekli kıldığı dönemlerde, sabırsızlığa kapılan oportünizm, tarihin pratikte henüz hazır olmadığı şeyi yürürlüğe koymanın "yeni" yollarını ve araçlarını arar. Kendi yetersizliğinden ve güvenilmezliğinden bıkıp, "müttefikler" arayışına girer. Liberal gübreliğin üzerine can havliyle atlar. Ona yalvarır, sarılır, onu etkileyebilmek için özgül formüller icat eder. Liberalizm ona, yanıt olarak yalnızca kendi politik kokuşmuşluğunu bulaştırır. O zaman oportünizm, gübrelikten münferit demokrasi incileri seçmeye başlar. Onun müttefiklere ihtiyacı vardır. Olası müttefiklerin eteklerine yapışarak oradan oraya koşturur. Kendi taraftarlarına, tüm potansiyel müttefiklere karşı saygılı olmalarını öğütleyen uzun söylevler çeker. "Zerafet, daha fazla zerafet, çok daha fazla zerafet!" Özel bir hastalıktan mustaribdir, liberalizm konusunda ihtiyat manyaklığı, zerafet hastalığı; ve hastalığı nedeniyle çılgına dönüp, kendi partisine saldırır ve onu yaralar.

Oportünizm henüz olgunlaşmamış ilişkiler üzerine bina inşa eder. Derhal "başarı" ister. Muhalif müttefikler yardım etmedikleri zaman, yalvararak, tartışarak, tehdit ederek hükümete koşar. Sonunda hükümetin içinde kendine bir yer bulur (buna kabinecilik denir), bu suretle, teorinin olduğu kadar idari araçların da tarihin yerini alamayacağını göstermekten başka hiçbir şey başarmamış olur.

Oportünizm nasıl bekleneceğini bilmez. Büyük olayların onu her zaman gafil avlamasının nedeni kesinlikle budur. Bu olaylar ayaklarını yerden keser, bir tahta parçası gibi onu girdabın içine çeker ve başını bir oraya bir buraya vurarak önünde sürükler. Direnmeye kalkışır, ama boşuna. O zaman kaderine boyun eğer, mutluymuş gibi yapar, yüzdüğünü göstermek için kollarını sallar ve herkesten daha çok bağırır. Ve kasırga sona erdiğinde, karada sürünür, üstünü başını silkeler, baş ağrısından ve ağrıyan uzuvlarından yakınır ve aşırı hareketliliğini takip eden perişan mahmurluğuyla, devrimci "hayalciler" için hiçbir acı sözü esirgemez.

I

Geçenlerde *Şimdiki Durum ve Olası Gelecek* başlığıyla yayınlanan bir kitapta, ünlü Moskovalı Menşevik Çerevanin şöyle yazıyor: "Kasım ve Aralıkta (1905) zafer kazanan, Bolşeviklerin taktikleri de değildi, Parvus'un ve Troçki'ninkilerdi." (s.200) *Golos Sozial-Demokrata*'nın son sayısında (no 4-5, s.17) yer alan Menşevik taktiklerin yarı-resmi filozofu Martinov, "Ekim günlerinde, İşçi temsilcileri Sovyeti döneminde, aramızda anlık başarı yakalayan Parvus'un ve Troçki'nin fantastik teorisi"nden söz ediyor. Aylardaki tutarsızlık, Martinov'un olayların kronolojisinden çok emin olmaması ve "Ekim günleri" ile Ekim, Kasım ve Aralık aylarını ifade etmesi nedeniyledir yalnızca. Büyük tarihsel dönemleri ele alan filozoflar, tarihlere dikkat etmemekle ünlüdürler. Ama "fantastik teori" *neydi*?

Çerevanin, "Parvus ve Troçki'nin, Rusya'nın yarı-vahşi bir devletten sosyalizme geçebileceği şeklindeki apaçık mantıksız görüşü"nden söz eder (s.177). Çerevanin, birkaç sayfada bu görüşün mantıksızlığını sergilemekte hiç zorlanmaz. Rus proletaryası nedir? En cömert tahminle, nüfusun yüzde 27,6'sını temsil etmektedir. Ama tarım emekçileri devrimci bilânçoya dahil edilemez, çünkü onlar çok cahil ve geridirler, hizmetçiler ve günübirlik emekçiler de öyle, çünkü onlar dağınık ve örgütsüzdürler; ve böylece bize sadece 3,2 milyonluk ticaret ve sanayi proletaryası kalır. "Böylece, Troçki ve Parvus'un üzerine sosyalist bir sistem inşa etmeyi düşündükleri temel, nüfusun yüzde 5 ilâ 11'idir! Ve onlar saf saf Marksizmi gerçekliğe uyguladıklarına inandılar." (s.179) Çerevanin gayet kolayca galip gelmektedir, öyle ki bundan hiç şüphe edilemez. Tek sorun şu ki, Çerevanin, karşı çıktığı adamların imajını, sürekli devrim şeytanını olabildiğince korkunç ve kaba bir biçimde resmetmekte ısrar eden, çoğunlukla Marksizm döneği gazete asparagasçılarından ödünç almıştır.

Bizim için sorun, kesinlikle, Rusya'nın "sosyalizme geçebileceği" ya da geçemeyeceği değildir. Sorunu bu tarzda ortaya koymak bile çok özel tipte bir beyin gerektirir.

Bizim sorunumuz Rus devriminin sınıfsal dinamiklerine ilişkindir, "sürekli devrim"e değil, "sosyalist" devrim"e değil, şu anda Rusya'da sürmekte olan devrime.

Bu alıntılar, oportünistlerin, tarihi devrim mahmurluğu durumunda nasıl yazdıklarını göstermek için kendi başlarına yeterlidir. Ama belki de onların tarihi nasıl *yaptıklarını* göstermek çok daha ilginç olur. Yazık, devrim olaylarında oynadığı rol hakkında en ufak bir fikrimiz olmadığı için, bu bağlamda Çerevanin hakkından hiçbir şey söyleyemeyeceğiz. Fakat müttefiklerinden bazılarının görüşlerinin (etkinliklerinin olmasa da) belgesel kanıtına sahibiz. "Soruyorsunuz" diye yazıyor bunlardan biri, "Kurucu Mecliste taleplerimiz neler olacak? Açık ve kesin yanıtımız şudur: bizler «sosyalizasyon'u değil sosyalizmi, toprağın eşit paylaştırılmasını değil *tüm* (italik orijinalinde) üretim araçlarında kamu mülkiyetini talep edeceğiz." Doğru, "Rusya'da yakın gelecekte sosyalist bir devrim teknik olarak olanaksızdır" diye itiraz edebilir "vulger Marksistler." Ama yazar onların itirazlarını muzafferane bir edayla yıkar ve sonuca varır: "Zamanında sadece sosyal demokratlar sürekli devrim sloganını açık ve net biçimde yükselttiler, son ve kesin zafer için sadece onlar kitlelere önderlik edecekler." Bunu kim yazmıştı? Seçkin bir Menşevik.

Martinov'un "Ekim günleri"nde Parvus ve Troçki'nin görüşlerinin "anlık başarı"sından bahsettiği doğrudur. Ama sonra o aynı Martinov, "başı o kadar (?) çabuk dönmeyen ve Rus sosyal demokrasisinin mirasını korumak için –bazen olayların akışına karşı– sebatla (sebatla!) devam eden Menşeviklerin ikaz sesi"nden de söz etmektedir (*Golos Sozial-Demokrata*, no 4-5, s.16). Böyle cesaret ne kadar övülse azdır, kim inkâr edebilir? Ama yine de, sürekli devrim fikrini kabalaştıran bu aktardığımız makale, bir Menşevik tarafından yazılmıştı (*Naçalo*, no 7 ve 11, baş makaleler). Belki de, böyle şiddetli bir devrimci baş dönmesi krizi geçiren bu Menşevik, "güvenilir" biri değildi, "gerçek" bir Menşevik değildi? Ama hayır. O, Menşevizmin St.Peter'i, gerçek bir köşe taşıydı. O Yoldaş Martinov'du.

Oportünizmin politik fizyolojisi elkitabından bir sayfa var burada. Tarihimizin en önemli ve sorumluluk gerektiren bir anında temel öncüllerinin tüm mevhumunu kaybedenler, bugün tövbe etmeyenlerin "akılsızlığına" karşı ve bizzat devrim çılgınlığına karşı öfkeden kuduruyorlarsa, buna şaşmalı mı?

II

Sosyal demokrasi devrimden doğdu ve devrime doğru yol alıyor. Onun, sözde barışçıl gelişme dönemlerindeki tüm taktikleri, eninde sonunda, ancak açık devrimci çatışma dönemlerinde tam olarak hayata geçirilebilecek olan güçleri biriktirme politikasına indirgenebilir. "Normal," "barışçıl" dönemlerde, egemen sınıflar proletaryaya kendi yasallıklarını ye politik direniş biçimlerini (mahkemeler, polis nezaretindeki politik toplantılar, parlamentarizm) dayatırlar. Devrimci dönemlerde ise, proletarya politik öfkesini, devrimci doğasının dışavurumu için en uygun kalıplara döker (özgür toplantılar, özgür basın, genel grevler, ayaklanma). "Ama devrimci amaçların gerçekleşmesinin çok yakın göründüğü devrim ateşi içinde (!), hassas Menşevik taktiklerin doğru yolu bulması çok güçtür." (Çerevanin, s.209.) "Devrim ateşi" yüzünden uygulanamayan sosyal demokrat taktikler? Devrim ateşi, ne terminoloji ama! Sonunda "hassas Menşevik taktiklerin," Kadet partisiyle "geçici bir ortak çalışma zorunluluğundan" ibaret olduğu ortaya çıkar; ve elbette devrimi kurtaracak olan bu politika, devrim çılgınlığı tarafından engellendi.

Marksizmin büyük kurucularının, devrimin yaklaştığını gösterebilecek her olguya dikkat kesilerek, kendi gözetleme kulelerinde –en gençleri Berlin'de, ve en güçlü olan diğer ikisi dünya kapitalizminin merkezi Londra'da– tetikte nöbet tutarken ve politik ufku pür dikkat tararken yaptıkları yazışmaları yeniden okuduğunuzda; bu mektuplarda, patlama noktasındaki devrim layının çıkardığı fokurtuyu duyduğunuzda; o sabırsız ve yorulmak bilmez devrim beklentisi atmosferini soluduğunuzda; o zaman, tarihin kendi anlık amacı için, teorik ve politik sezgiden yoksun ve kendi taktik bilgeliklerini devrimin "ateşi" karşısına diken kısır aklıselimcileri, tutup Marksizmle birleştiren o zalim diyalektiğinden nefret etmeye başlarsınız!

Lassalle 1859'da Marx'a şunları yazar:

> Devrimde, kitlelerin içgüdüsü genel olarak aydınların sağduyularından çok daha şaşmazdır.... Kitleleri sualtındaki "makul" davranış kayalarından koruyan şey, kesinlikle onların eğitimsizliğidir.... Son tahlilde, devrim ancak kitlelerin yardımıyla ve tutkulu

özverileriyle yapılabilir. Ama kitleler, tam da "gri" oldukları için, eğitimsiz oldukları için, ihtimalciliği pek anlamazlar ve –gelişmemiş bir kafa yalnız en uçları tanıdığı ve yalnız evet ve hayırı bildiği, bunlar arasında başka bir şey bilmediği için– bu yüzden sadece en uçlarla, acil ve tam olan şeylerle ilgilenirler. Nihayet bu (makul ve akıllı) devrim muhasebecileri, önlerinde alt edilmiş düşman, arkalarında da dostlara sahip olmak yerine, yalnızca düşmanlarla yüz yüze gelirler ve arkalarında da hiç kimse olmaz. Böylece, daha yüksek bir akılmış gibi görünen şeyin, had safhadaki budalalık olduğu ortaya çıkar.

Lassalle, eğitimsiz kitlelerin devrimci içgüdüsünü "devrim muhasebecileri"nin "makul ve akıllı" taktiklerinin karşısına koyarken tümüyle haklıdır. Ancak şüphesiz ham içgüdüyü en yüksek kriter olarak almaz. Daha yüksek bir kriter vardır: "tarihin ve insanların hareket yasalarının kusursuz bilgisi. Yalnızca gerçekçi akıl" der, "doğal olarak gerçekçi sağduyuyu aşabilir ve onun üstüne çıkabilir." Lassalle'da herşeye rağmen idealizm örtüsü giydirilen gerçekçi akıl, Marx'ta materyalist diyalektik olarak ortaya çıkar. Materyalist diyalektiğin tüm gücü, kendi "makul taktikler"ini kitlelerin gerçek hareketinin karşısına koymamasından, sadece bu hareketi formüle edip, arıtmasından ve genelleştirmesinden ibarettir. Devrim, tam da toplumsal yapının gerçek yüzünden giz perdesini yırtıp attığı için, tam da sınıfları geniş politik arenada çatışmaya sevk ettiği için, Marksist politikacı onun kendisinin doğal parçası olduğunu hisseder. O halde, uygulanması mümkün olmayan, ya da daha kötüsü, kendi başarısızlığını devrim "ateşi"ne yükleyen ve hiç acele etmeden bu ateşin geçmesini, yani kitlelerin devrimci enerjisinin tükenmesini ya da mekanik olarak ezilmesini bekleyen bu "makul" Menşevik taktikler nelerdir?

III

Plehanov, ilk başta, devrim olaylarını bir dizi hata olarak görme melankolik cesaretine sahipti. O bize, bir insanın materyalist diyalektiği, salt kendisinin gerçek devrimci politikada su katılmadık bir dogmatik-ütopyacı olduğunu kanıtlamak için, nasıl da yirmi beş yıl boyunca yorulmak bilmeden dogmacı muhakemenin ve rasyonalist ütopyacılığın tüm biçimlerine karşı savunabildiğinin

olağanüstü canlı bir örneğini sundu. Onun devrimci döneme ilişkin yazılarında, sınıf ilişkilerinin iç mekanizması, kitlelerin devrimci gelişiminin iç mantığı gibi en can alıcı konuları boşuna ararsınız.

Bunun yerine Plehanov, baş öncülü *devrimimiz bir burjuva demokratik devrim* ve sonucu da *Kadetlerle ilişkilerimizde incelik göstermeliyiz* olan o boş tasım üzerine sonsuz çeşitlemelere verir kendini. Bize teorik analiz ya da devrimci politika değil, yalnızca sıkıcı bir akılcının büyük olaylar kitabına düştüğü kenar notlarını sunar. Eleştirisinin en yüksek noktası pedagojik bir derstir: eğer Rus sosyal demokratları metafizikçilerden ziyade Marksist olsalardı, o zaman bizim 1905 sonundaki taktiklerimiz tümüyle farklı olurdu.

Hayret vericidir ki, Plehanov kendisine, nasıl olup da yirmi beş yıl boyunca en katıksız Marksizm vaazı verdiği halde ancak bir devrimci "metafizikçiler" partisi yaratmayı başardığını; ya da daha önemlisi, "gerçek" Marksistler kendilerini münzevi akılcılar konumunda bulurken, bu "metafizikçiler"in nasıl olup da işçi kitleleri kendileriyle birlikte hatalarının peşinden sürüklemeyi başardıklarını sormayı kesinlikle beceremez. İki şeyden biri doğru olabilir: ya Plehanov bir öğreti olan Marksizmden devrimci eyleme geçme sırrına sahip değil, ya da "metafizikçiler," güncel devrim koşullarında, "gerçek" Marksistlerden birtakım esrarengiz üstünlüklere sahipler. Ancak eğer durum ikincisiyse, Plehanov'un taktikleri Marksist kökenli olmayan "metafizikçiler" tarafından her halükârda gölgede bırakılacakları için, tüm Rus sosyal demokratlarının bu taktikleri benimsemesi işe yaramayacaktı. Plehanov bu ölümcül ikilemden sakınmak için dikkat harcamaktadır. Ama Plehanov'un teorizasyonunun dürüst Sancho Panza'sı Çerevanin, boğayı boynuzlarından yakalar –ya da Cervantes'e daha yakın durmak gerekirse, eşeği kulaklarından tutar– ve şunu mertçe ilân eder: devrim ateşi doğru Marksist taktiklere yer tanımaz!

Çerevanin bu sonuca varmak zorundaydı, çünkü ustasının büyük bir dikkatle kaçındığı sorunla yüz yüze gelmişti: devrimin genel bir ilerleyiş tablosunu verme ve proletaryanın bu tablodaki rolü sorunu. Plehanov dikkatli bir şekilde özel eylemler ve durumların tek yanlı eleştirileriyle yetinirken ve olayların iç dinamiklerini tümüyle ihmal ederken, Çerevanin kendi kendine sorar: eğer "doğru

Menşevik taktikler"e göre gelişseydi, tarihimiz bugün nasıl bir şey olurdu? Soruyu, sınırlı bir zekânın gösterebileceği ender bir cesaret örneği sunan *Devrimde Proletarya* (Moskova, 1907) adlı bir broşürde yanıtlar. Daha sonra, mantıksal olarak proletaryayı zafere götürecek şekilde her hatayı düzelterek ve tüm olayları Menşevik usulde yeniden düzenleyerek, kendi kendine sorar: o halde neden tarih yanlış yolu tuttu? Ve bir kez daha, sınırlı bir zekânın yorulmak bilmez cesaretinin, her zaman olmasa da, bazen hakikatin yolunu gösterebileceğini kanıtlayan *Mevcut Durum ve Olası Gelecek* kitabında bu soruyu yanıtlar.

"Devrimin yenilgisi o kadar esaslıdır ki" der Çerevanin, "bunun nedenlerini proletaryanın yaptığı hatalara indirgemek *bünüyle olanaksızdır*. Besbelli ki, bu bir hatalar sorunu değildi" ve sonuç çıkarır "başka, daha derin nedenler sorunuydu." (s.174) Devrimde ölümcül rolü, büyük burjuvazinin Çarlık ve soylulukla ittifakına geri dönmesi oynadı. Bu güçlerin tek bir karşı-devrimci bütün halinde birleşmesi sürecinde, "proletarya büyük, *tayin edici* bir rol oynadı. Ve bugünden geriye bakarak söyleyebiliriz ki, bu onun *kaçınılmaz* rolüydü." (s.175, tüm italikler bana ait. L.T.) Daha önceki broşüründe o, Plehanov'un çizgisini izliyor ve tüm sorunlarımızı sosyal demokratların Balnquizmine yüklüyordu. Şimdi onun dürüst, baştan sona sınırlı zekası, buna isyan ediyor ve şöyle diyor: "Proletaryanın bu süre zarfında doğru Menşeviklerin önderliği altında olduğunu ve Menşevik ilkelere uygun hareket ettiğini tasavvur edelim.[79] Proletaryanın taktikleri o zaman daha iyi olurdu, ama onun temel özlemleri değişirdi ve bunlar kaçınılmaz olarak yenilgiye yol açardı" (s.176). Başka bir deyişle, proletarya bir sınıf olarak, kendisini Menşevik özveri nizamına sokamamıştı. Proletarya, sınıf mücadelesini sürdürerek, burjuvaziyi kaçınılmaz olarak gericilik kampına itti. Taktik hatalar sadece "proletaryanın devrimdeki melankolik (!) rolünü güçlendirdi, ama tayin edici bir rol oynamadı." Bu bakımdan "proletaryanın melankolik rolü" onun sınıfsal çıkarlarının doğası tarafından tayin edildi.

---

[79] Lütfen düşünme yöntemine dikkat edin. Menşevikler proletaryanın sınıf mücadelesini ifade etmezler, ama proletarya Menşevik ilkelere uygun olarak hareket eder. Şöyle demek çok daha iyi olabilir: tarihin Çerevanin'in ilkelerine uygun olarak işlediğini ... vs. varsayalım.

Liberal kretenizmin proletaryanın sınıf partisine yönelttiği tüm suçlamalar karşısında tamamen boyun eğme anlamına gelen, utanç verici bir sonuç! Ve bu utanç verici sonuç bir parçacık tarihsel gerçeklik bile içermemektedir: sosyal demokratların düşüncesinin hatalı olması nedeniyle değil, burjuva "ulus"un çok derinden parçalanması nedeniyle proletaryayla burjuvazi arasındaki işbirliğinin olanaksız olduğu meydana çıktı. Açıkça tanımlanmış toplumsal tipi ve politik bilinç düzeyi veriliyken, Rus proletaryası yalnız kendi çıkarlarının bayrağı altında devrimci enerjisini özgür bırakabilirdi. Ama onun çıkarlarının radikalizmi, en dolaysız olanının bile, kaçınılmaz olarak burjuvaziyi sağa itiyordu.

Çerevanin bunu anlamıyor. Ama yenilgimizin nedeninin kesinlikle bu olduğunu söylüyor. Çok güzel. Peki çıkarılan sonuç ne? Sosyal demokratlara yapacak ne kalıyor? Burjuvaziyi Plehanov usulü cebirsel formüllerle aldatmaya çalışmak mı? Kollarını kavuşturmak ve proletaryayı kaçınılmaz yazgısına terk etmek mi? Ya da aksine burjuvaziyle kalıcı bir ittifak ümidinin beyhude olduğunu kabul etmek, taktiklerini proletaryanın tüm sınıf gücünü köylü kitlelerin en derin toplumsal çıkarlarını uyandırmaya akıtmaya dayandırmak, proletarya ve köylü ordusuna başvurmak ve zaferi bu yolda aramak mı? Herşeyden önce, hiç kimse zaferin olanaklı olup olmadığını söyleyemezdi, ikinci olarak da, zaferin olanaklı olup olmadığına bakmaksızın, devrimin partisinin, sadece yenilgi ihtimali yüzünden hemen intihar etmeyi tercih etmek dışında, girebileceği tek yol buydu.

Çerevanin'in ancak şimdi, geriye dönerek, kavramaya başladığı devrimin bu iç mantığı, tayin edici devrimci olaylar başlamadan önce bile onun "mantıksız" diyerek reddettiği kimseler için açıktı.

1905 Temmuzunda şöyle yazmıştık:

> Bugün burjuvaziden, 1848'de olduğundan çok daha az inisiyatif ve kararlılık beklenebilir. Bir yandan engeller çok daha büyük, ve öte yandan ulusun toplumsal ve politik parçalanmışlığı alabildiğine ilerlemiştir. Burjuvazinin ulusal ve evrensel suskunluğu, zorlu kurtuluş sürecinin yoluna korkunç engeller koyuyor, onun mülk sahibi sınıflarla eski düzenin temsilcileri arasındaki bir anlaşmadan –halk yığınlarını zapt-u rabt altında tutmayı amaçlayan bir anlaşma– daha öteye gitmesini önlemeye çalışıyor. Bu koşullar

altında, demokratik taktikler ancak liberal burjuvaziye karşı mücadele sürecinde gelişebilir. Bunu açıkça bilmeliyiz. Ulusun, düşmanlarına (Çarlık) karşı hayali "birliği" değil, ulus içinde sınıf mücadelesinin adamakıllı gelişmesi: yolumuz budur.... Şüphesiz sadece sınıf mücadelesi bunu yapabilir. Ve diğer taraftan, hiç şüphe yok ki, yarattığı basınçla burjuvaziyi durgunluktan kurtaran proletarya, buna rağmen, olayların ilerleyişi ne kadar düzenli ve mantıksal olursa olsun, belirli bir anda doğrudan bir engel olarak onunla çatışmaya girmelidir.

Eğer Rusya demokratik bir devlet olarak gerçekten yeniden doğmak zorundaysa, bu çarpışmayı kazanma yeteneğinde olan sınıf, mücadele etmek ve o zaman önder sınıf rolünü üstlenmek zorunda olacaktır. O taktirde bu koşullar, "dördüncü zümre"in hegemonyasına yol açacaktır. Söylemeye gerek yok ki, proletarya, tıpkı zamanında burjuvazinin yaptığı gibi, köylülük ve küçük burjuvazinin yardımıyla görevini yerine getirmelidir. Kıra önderlik etmeli, onu hareketin içine çekmeli, onu kendi planlarının başarısına esaslı surette ilgili kılmalıdır. Ama proletarya kaçınılmaz olarak önder kalır. Bu "proletarya ve köylülüğün diktatörlüğü" değildir, köylülük tarafından desteklenen proletarya diktatörlüğüdür. Ve kuşkusuz proletaryanın işi tek bir devletin sınırları içine hapsolmayacaktır. Konumunun temel mantığı onu derhal dünya arenasına fırlatacaktır.[80]

IV

Partideki çeşitli hizipler, farklılıklarına rağmen, bir konuda aynı fikirdeydiler: herkes tam zafere, yani devlet iktidarını ele geçirecek bir devrime bel bağlıyordu. Çerevanin şimdi, devrimin ve gericiliğin güçlerini hesaplamak için abaküsünü çıkarıyor ve genel toplamı aldıktan sonra, "devrimin bütün başarıları, yaklaşan kaçınılmaz yenilgiyi embriyo halinde içeriyordu" sonucuna varıyor. (s.198) Hesaplarını neye dayandırıyor? Muhtelif grevlerin büyüklüğüne, köylü kargaşalarının yapısına ve biçimlerine, üç Duma seçiminin sayılarına. Diğer bir deyişle, çarpışmanın gelişimini ve sonucunu ekonomik ilişkilerden değil, devrimci mücadelenin biçimleri ve olaylarından çıkarır. Onun Rus devriminin daha baştan başarısızlığa yazgılı olduğu şeklindeki sonucu, sınıfların ekonomik

[80] Lassalle'ın "*Jüri Önünde Konuşma*"sına Önsöz.

nitelikleri ve istatistiklerine değil, bu sınıflar arasındaki aktif mücadelenin, onların çarpışmalarının, açıktan karşılıklı güç sınamalarının incelenmesine dayandırılmaktadır.

Kuşkusuz Çerevanin'in yöntemi cahilâne bir yöntemdir. Ama bu cahilâne yöntem bile ancak grevin tüm ülkeye yayılması, ayaklanmanın patlak vermesi, mujiklerin çeşitli eyaletleri yakıp yıkması ve sonunda Devlet Duması seçimlerinin yapılması sayesinde olanaklı olmuştur. Başka türlü nasıl olabilirdi? Örneğin, İran'da bir devrim durumunda, vatandaşlarına Çarlıkla (iç olaylarla güçlendirilen bir Çarlık) liberal İngiliz hükümeti arasındaki bir ittifakın ölümcül etkisi üzerine kehanette bulunan İranlı bir Çerevanin tasavvur edemezsiniz. Böyle bir kahin bulunsa ve kendi hesapları temelinde halk kitlelerini eninde sonunda yenilgi ile sonuçlanacak ayaklanmalardan alıkoymaya çalışsa bile, İranlı devrimciler bu bilgenin geçici olarak bir tımarhaneye kapatılmasını tavsiye etmekte oldukça haklı olurlardı.

Rus devrimi, Çerevanin'in borç-alacak hesabını yapma şansı olmadan önce gerçekleşti. Devrim, içinde hareket etmek zorunda olduğumuz hazır bir arenaydı. Olayları biz yaratmadık, ne var ki taktiklerimizi ona uyarlamak zorunda kaldık. Bir kere mücadeleye girmiştik ve tam da bu nedenle zafere bel bağlamak zorundaydık. Ancak devrim, devlet iktidarı için mücadeledir. Devrimin partisi olarak görevimiz, devlet iktidarını ele geçirme gerekliliği konusunda kitleleri bilinçlendirmektir.

V

Menşeviklerin Rus devrimi hakkındaki görüşü, hiçbir zaman açık ve net olmadı. Bolşeviklerle birlikte onlar da, "devrimi sonuna kadar götürmek"ten söz ediyorlardı, ama her iki taraf da buna tümüyle biçimsel anlamda, yani ardından demokratik bir ortamda "normal" bir kapitalizm döneminin geleceği *asgari programımızı* başarmak zorundayız anlamında yorumluyordu. Bununla birlikte "devrimi sonuna kadar götürmek" Çarlığın devrilmesini ve devlet iktidarının devrimci bir halk gücünün eline geçmesini önvarsayıyordu. Hangi güç? Menşevikler şöyle diyorlardı: burjuva demokrasisi. Bolşeviklerse: proletarya ve köylülük.

Peki Menşeviklerin burjuva demokrasisi nedir? Bu belirli, so-

mut varlığı olan elle tutulabilir bir toplumsal güç değildir, gazetecilere özgü bir benzetme ve çıkarsamayla yaratılan tarih üstü bir kategoridir. Devrim "sonuna kadar götürülmek" zorunda olduğu, bir burjuva demokratik devrim olduğu, Fransa'da demokratik devrimciler –Jakobenler– tarafından sonuna kadar götürüldüğü için, Rus devrimi iktidarı ancak devrimci burjuva demokrasisinin eline geçirebilir.

Böylece sarsılmaz bir cebirsel devrim formülü inşa eden Menşevikler, sonra da buna gerçekte varolmayan aritmetik değerler sokmaya çalışırlar. Diğerlerini proletaryanın gücünü abartmakla eleştirirken, kendileri Birlikler Konfederasyonuna ve Kadet partisine sonsuz umutlar bağladılar. Martinov Kursk'un "Halk Öğretmenleri"ne sataşırken, Martov "halkın sosyalizmi" grubunun oluşumunu büyük bir coşkuyla selamlıyordu. Menşevikler, zenginliğin, nüfusun, enerjinin, bilginin, halkın yaşamının ve politik deneyimin giderek şehirlerde yoğunlaştığı kapitalist bir ülkede, köylülüğün önder bir devrimci rol oynayamayacağının farkındaydılar. Tarih, mujiğe, bir burjuva ulusu bağlarından kurtarma görevini yükleyemez. Dağınıklığı, politik geriliği ve özellikle de kapitalist sistem çerçevesinde çözülemeyecek derin iç çelişkileri nedeniyle, köylülük, bir taraftan kırdaki kendiliğinden ayaklanmalarla, diğer taraftan ordu içinde hoşnutsuzluk yaratarak, eski düzene arkadan bazı güçlü darbeler indirebilir ancak.

Oysa kapitalist şehirlerde, modern tarihin bu merkezlerinde, devrimci kentli kitlelere dayanan, köylü ayaklanmalarından ve ordudaki hoşnutsuzluktan düşmana son acımasız darbeyi indirmek üzere yararlanabilecek, düşmanı tüm mevzilerinden atacak ve devlet iktidarını ele geçirebilecek belirleyici bir parti olmalıdır. Menşevikler böyle bir partiyi görmekten acizdiler. İçlerinden en mantıklısı, daha önce gördüğümüz gibi, devrim ikliminin Menşevizmin egzotik taktikleri için her durumda çok sert olduğu sonucuna ulaşırken, onların "devrimi sonuna kadar götürme" soyut düşüncesinin pratikte "Kadetleri *quand même*[61] destekleme"ye dönüşmesinin nedeni budur.

Menşevizmin çelişkileri bizzat tarihin çelişkilerinin karikatür-

[61] *Quand même*: herşeye rağmen. Orijinali Fransızca. (ç.n.)

leşmiş bir yansımasıdır; tarih ülkemize muazzam bir devrimci görev yükledi, ama ilk önce dünyanın her yerinde politik ve ekonomik bir güç olan burjuva demokrasisini, büyük ölçekli sanayinin demir süpürgesiyle süpürüp attı.

Popülistlerin tersine, bizim Marksistlerimiz Rusya'nın "özgül doğası"nı tanımayı o kadar uzun süre reddettiler ki, sonunda Rusya'nın politik ve ekonomik gelişimini Batı Avrupa'nınkiyle eşit tutma noktasına vardılar. Bu noktayla en saçma sonuçlar arasında yalnızca bir adım vardır.

Martinov örneğini izleyen Dan, kentli burjuva demokrasisinin zayıflığının "bizim en büyük talihsizliğimiz" olmasından yakındığında, acıyarak omuz silkmekten daha fazlasını gerçekten yapamayız. Bu insanlar neye hayıflandıklarını gerçekten biliyorlar mı? Onlara açıklamaya çalışalım. Üzülüyorlar, çünkü büyük sermaye şu anda ekonomik alanda uluslararası çapta saltanat sürüyor ve Rusya'da güçlü bir zanaat ve ticaret küçük burjuvazisinin oluşmasına izin vermedi. Üzülüyorlar, çünkü küçük burjuvazinin politik ve ekonomik yaşamdaki önder rolü modern proletaryaya geçti. Menşevikler, burjuva demokrasisinin zayıflığının toplumsal nedenlerinin aynı zamanda sosyal demokrasinin gücünün ve etkisinin kaynağı olduğunu anlayamıyorlar. Ve o zaman da devrimin zayıflığının başlıca nedeninin bu olduğuna inanıyorlar. Bu tutumun, dünya sosyalist devriminin partisi olarak uluslararası sosyal demokrasinin bakış açısından ne kadar acıklı bir tutum olduğuna işaret etmeyeceğiz. Devrimimizin koşullarının varoldukları gibi olması bizim için yeterli. Üçüncü zümre ağlayıp sızlanarak hayata geri getirilemez. Sonuç öylece durmaktadır: yalnızca proletarya kendi sınıf mücadelesinde köylü kitleleri devrimci önderliği altına alarak "devrimi sonuna kadar götürebilir."

VI

Aynı fikirdeyiz diyor Bolşevikler. Devrimimizin muzaffer olması için, proletarya ve köylülük yan yana savaşmalıdır. Ama Lenin, *Przeglad*'ın ikinci sayısında, "bir burjuva devrimde zafer kazanan proletaryayla köylülüğün koalisyonu, proletarya ve köylülüğün devrimci-demokratik diktatörlüğünden başka bir şey olamaz"diye yazmaktadır. Onun amacı, ekonomik ve politik ilişkileri

üretim araçlarının özel mülkiyeti sınırları içinde demokratikleştirmek olacaktır. Lenin proletaryanın sosyalist diktatörlüğüyle proletarya ve köylülüğün demokratik (yani burjuva-demokratik) diktatörlüğü arasında esaslı bir ayrım koymaktadır. Bu mantıksal ve tümüyle biçimsel işlemin, üretici güçlerin düşük düzeyiyle işçi sınıfının hegemonyası arasındaki çelişkiye karşı mükemmel bir koruyucu işlevi görebileceğine inanmaktadır. Eğer biz sosyalist devrimi başarabileceğimizi söyleseydik, tam bir politik bozgunun yolunu açmış olurduk demektedir. Ama köylülükle birlikte iktidarı ele geçiren proletarya, diktatörlüğünün sadece "demokratik" olduğunun kesin bir biçimde farkında olursa, bunun önüne geçilir. Lenin 1904'ten beri bu düşünceyi sürekli tekrarlamaktan asla yorulmadı. Fakat bu, bu düşünceyi daha doğru kılmıyor.

Rusya'nın toplumsal koşulları sosyalist devrim için olgun olmadığından, politik iktidar proletarya için en büyük talihsizlik olurdu. Böyle diyorlar Menşevikler. Eğer proletarya söz konusu olanın yalnızca *demokratik* bir devrim olduğunun farkında olmasaydı, haklı olurlardı diyor Lenin. Diğer bir deyişle, Lenin, proletaryanın sınıfsal çıkarlarıyla nesnel koşullar arasındaki çelişkinin proletaryanın kendine politik bir sınırlama koymasıyla çözüleceğine ve bu sınırlamanın proletaryanın önder bir rol oynayacağı devrimin bir burjuva devrim olduğunun teorik olarak bilincinde oluşunun sonucu olacağına inanıyor. Lenin nesnel çelişkiyi proletaryanın bilincine havale etmekte ve bunu, dinsel inançtan değil de, "bilimsel" bir şemadan köklenen sınıfsal bir çilecilik aracılığıyla çözmektedir. Umutsuz idealizmini kavramak için, bu entelektüel yapıya dikkatlice bakmak yeterlidir.

"Demokratik diktatörlük"ün kuruluşundan yirmi dört saat sonra bu yarı-Marksist çilecilik idilinin tümüyle çökmeye mecbur olduğunu, başka bir yerde[82] ayrıntılarıyla göstermiştim. İktidarı hangi teorinin yardımıyla ele geçirmiş olursa olsun, proletarya daha ilk günden işsizlik sorunuyla yüz yüze gelmek zorundadır. Sosyalist ve demokratik diktatörlük arasındaki farkın izahı burada pek işe yaramayacağa benzer. Şu ya da bu biçimde (kamu işleri, vs.), iktidardaki proletarya işsizlerin geçimini devlet hesabına derhal üst-

[82] *Devrimimiz*, s.249-259.

lenmek zorunda olacaktır. Bu, sırası geldiğinde, derhal ekonomik mücadelenin güçlenmesine ve bir dizi greve neden olacaktır.

Tüm bunları, 1905 sonunda küçük ölçekte yaşadık. Ve kapitalistlerin yanıtı sekiz saatlik işgünü talebine verdikleri yanıtın aynısı olacaktır: fabrikaları ve atölyeleri kapatmak. Kapılara kilit vurup kendi kendilerine şunu söyleyeceklerdir: "Proletarya şu anda sosyalist değil demokratik bir diktatörlük pozisyonunda olduğu için, mülkiyetimize ilişkin herhangi bir tehlike söz konusu değil." İşçi hükümeti kapatılan fabrika ve tesislerle karşı karşıya geldiğinde ne yapabilir? Onları yeniden açmalı ve üretimi hükümet hesabına yeniden başlatmalıdır. Peki bu sosyalizme giden yol değil midir? Şüphesiz öyle. Siz hangi yolu öneriyorsunuz?

Gerçekte sözünü ettiğimiz şeyin proletaryayla köylülük arasındaki bir koalisyon diktatörlüğüyken, benim işçilerin diktatörlüğünün sınırsız olduğu bir durumu hayal ettiğim şeklinde itirazda bulunulabilir. Çok güzel, bu itirazı dikkate alalım. Proletaryanın, teorisyenlerinin iyi niyetlerine rağmen, onu demokratik bir diktatörlüğe hapseden mantıksal sınır çizgisini pratikte nasıl gözardı etmek zorunda olduğunu biraz önce gördük. Lenin şimdi, proletaryanın kendisini politik olarak sınırlamasının, işbirlikçi ya da diktatörlük ortağı mujik biçiminde bir nesnel anti-sosyalist "koruyucu"yla tamamlanacağını ileri sürüyor. Eğer bu, iktidarı sosyal demokratlarla paylaşan köylü partisinin, işsizlere ve grevcilerin geçimlerinin devlet kasasından karşılanmasına izin vermeyeceği ve kapitalistler tarafından kapatılan fabrikaları devletin açmasına karşı çıkacağı anlamına geliyorsa, o zaman bu, koalisyonun daha ilk gününden, yani görevlerini yerine getirmesinden çok önce, proletaryanın devrimci hükümetle çatışmaya gireceği anlamına da gelir. Bu çatışma, ya işçilerin köylü partisi tarafından bastırılmasıyla, ya da bu partinin iktidardan uzaklaştırılmasıyla sona erebilir. İki çözümün de bir koalisyonun "demokratik" diktatörlüğüyle pek ilişiği yoktur.

Zorluk, Bolşeviklerin proletaryanın sınıf mücadelesini yalnızca devrimin zafer anına kadar tasavvur etmeleri, bunun "demokratik" koalisyon içinde geçici olarak bozulacağını, ancak cumhuriyetçi bir sistemin kesin kuruluşunun ardından saf biçiminde –bu kez doğrudan sosyalizm mücadelesi olarak– tekrar ortaya çıkacağını düşünmeleridir. Menşevikler, "devrimimiz bir burjuva devrimdir"

soyut görüşünden hareketle, proletaryanın, devlet iktidarının liberal burjuvaziye geçmesini sağlamak üzere tüm taktiklerini bu burjuvazinin tutumuna uyarlaması gerektiği fikrine varıyorlar, Bolşevikler ise aynı soyut görüşten –"sosyalist diktatörlük değil, demokratik diktatörlük"– hareket ediyorlar ve kendine burjuva-demokratik bir sınırlama koyan, devlet iktidarına sahip bir proletarya fikrine varıyorlar. Şurası doğru ki, bu konuda aralarındaki fark hayli önemli: Menşevizmin devrim karşıtı görüşleri zaten tam olarak ortadayken, Bolşevizminkiler ancak zafere ulaşıldığı taktirde ciddi bir tehlike halini alacağa benzer.[83] Kuşkusuz, hem Menşeviklerin hem de Bolşeviklerin her zaman proletaryanın "bağımsız" politikasından (birincisi liberal burjuvaziye ilişkin, ikincisi köylülüğe) söz etmeleri, olayların farklı gelişim aşamalarında her ikisinin de sınıf mücadelesinin sonuçlarından korktukları ve onu metafizik kurgularıyla sınırlamayı umdukları olgusunu hiçbir şekilde değiştirmez.

VII

Devrimin zaferi, iktidarı ancak silahlı kent halkının, yani proleter milisin desteğini alan bir partinin eline geçirebilir. Bir kez iktidara ulaştığında, sosyal demokrat parti, "demokratik diktatörlük"e bönce referanslarla çözülemeyecek çok derin bir çelişkiyle yüz yüze gelecektir. Bir işçi hükümetinin "kendini sınırlaması," cumhuriyet kurma adına işsizlerin ve grevcilerin –dahası tüm proletaryanın– çıkarlarına ihanetten başka bir anlama gelmez. Devrimci hükümet sosyalizmin nesnel sorunlarıyla karşı karşıya gelecek, ancak bu sorunların çözümü belli bir aşamada ülkenin ekonomik geriliği tarafından engellenecektir. Ulusal bir devrim çerçevesi içinde, bu çelişkiden hiçbir çıkış yolu yoktur.

İşçi hükümeti, daha baştan, güçlerini Batı Avrupa'nın sosyalist proletaryasının güçleriyle birleştirme göreviyle yüz yüze gelecektir. Ancak bu yolla onun geçici devrimci hegemonyası sosyalist bir diktatörlüğe başlangıç olacaktır. Böylece sürekli devrim, Rus pro-

---

[83] *Mevcut baskıya not.* Bu tehlike bildiğimiz gibi asla gerçekleşmedi, çünkü Yoldaş Lenin'in önderliği altında Bolşevikler bu önemli konudaki politik çizgilerini (elbette bir iç mücadele olmaksızın değil) 1917 baharında, yani iktidarı ele geçirmeden önce değiştirdiler.

letaryası için, bir sınıf olarak kendini koruma sorunu olacaktır. Eğer işçi partisi saldırgan devrimci taktikler için yeterli inisiyatif gösteremezse, eğer kendini sadece ulusal ve sadece demokratik olan tutumlu bir diktatörlük perhiziyle sınırlarsa, Avrupa'nın birleşik gerici güçleri şunu açıklığa kavuşturmak için hiç boşa vakit harcamayacaktır: bir işçi sınıfı eğer iktidara gelecek olursa tüm gücünü sosyalist devrim mücadelesine vermelidir.

İKTİDAR MÜCADELESİ[84]

Önümüzde, bir program ve taktik bir eylem planı içeren bir broşür duruyor. Başlığı, *Rus Proletaryasının Görevleri. Rusya'daki Yoldaşlara Bir Mektup.* P. Akseldrod, Astrov, A. Martinov, L. Martov ve S. Semkovski'nin imzalarını taşıyor.

Mektup, devrim sorununu çok genel bir tarzda ortaya koyuyor. Yazarlar, savaşın yol açtığı durumun tasvirine son verip, politik olasılıkları ve taktiksel sonuçları tartışmaya çalıştıkça, analizleri kesinliğini ve açıklığını yitiriyor; hatta kullanılan terminoloji muğlaklaşıyor ve toplumsal tanımlamalar belirsizleşiyor.

Dışarıdan görüldüğü kadarıyla, bugün Rusya'da, ilk bakışta, iki temel ruh hali ya da manzara hakim: bir yandan ulusal savunma (Romanov'dan Plehanov'a kadar herkes tarafından açıkça paylaşılan) kaygısı, öte yandan, yine muhalif bürokratik *fronde*'den, kendiliğinden sokak çatışmalarına katılanlara kadar hemen herkes tarafından sergilenen genel bir hoşnutsuzluk. Bu iki egemen ruh hali, yaklaşan halk devriminin, doğrudan ulusal savunma amacıyla gelişeceği şeklinde bir yanılsamaya yol açmaktadır. Ama bu aynı iki ruh hali, Martov ve diğerlerinde olduğu gibi, biçimsel olarak "ulusal savunma" davasının karşısına konulduğu durumda bile, "halk devrimi" sorununun ortaya konulmasındaki muğlaklığı büyük ölçüde belirlemektedir.

Savaş ve yenilgiler, ne devrim sorununu ne de bunu çözecek

---

[84] *Naşe Slavo* gazetesinden (Paris), 17 Ekim 1915. Daha geç bir dönemde yazılan bu makaleyi, 1905 devriminden 1917 devrimine geçiş dönemine ilişkin koşulların özlü bir betimlemesini yaptığı için yeniden yayınlıyoruz.

devrimci güçleri yaratmıştır. Tarih, bizim için, Varşova'nın Bavyera prensine teslim olmasıyla başlamaz. Bugün hem devrimci çekişkiler, hem de toplumsal güçler, aradan geçen on yılın getirdiği çok önemli değişimlerin yanı sıra, 1905'te yüzyüze geldiklerimizin aynısıdır. Savaşın tüm yaptığı şey, rejimin yaşama yeteneğini nesnel olarak yitirdiğini büyük bir açıklıkla ortaya çıkarmak olmuştur. Aynı zamanda halkın kafasında büyük bir karışıklığa da yol açmıştır, öyle ki, "herkes" Hindenburg'a direnme arzusuyla dolu olduğu kadar, 3 Haziran[85] rejimine karşı da nefretle dolu gibidir. Ama nasıl bir "halk savaşı"nı örgütlemeye doğru ilk adımlar, derhal Çarlık polisi ile karşı karşıya gelmiş ve 3 Haziran Rusya'sının gerçek, "halk savaşı"nınsa masal olduğunu açıkça göstermişse, "halk devrimi" girişimi de, daha eşiğinde, Plehanov'un tutumu sayesinde engellenmişti. O Plehanov ki, arkasında Kerenski, Milyukov, Guçkov ve genel olarak devrimci olmayan ve karşı-devrimci ulusal demokrasi ve ulusal liberalizm durmasaydı, bütün müritleriyle birlikte kendisi de bir masal sayılabilirdi.

Mektup, elbette, kendisini savaşın ve mevcut rejimin sonuçlarından devrim aracılığıyla kurtarması beklenen ulusumuzun içindeki sınıfsal ayrışmayı görmemezlikten gelemiyor. "Milliyetçiler, Oktobristler, ilericiler, Kadetler, sanayiciler ve hatta radikal aydınların bir bölümü (!), hep birlikte, bürokrasinin ülkeyi savunamayacağını haykırarak, halk güçlerinin ulusal savunma amacıyla seferber edilmesini talep ediyorlar." *Mektup*, tamamen doğru bir biçimde, "ulusal savunma hedefi etrafında, Rusya'nın mevcut egemenleriyle, bürokratlarıyla, soyluları ve generalleriyle bir ittifakı" önvarsayan bu tutumun karşı-devrimci olduğu sonucuna varıyor. Ve yine oldukça haklı bir biçimde, karşı-devrimci tutumların, "her renkten burjuva yurtseverlerin" –ve *Mektub*un değinmeden geçtiği sosyal-yurtseverlerin– niteliği olduğuna işaret ediyor.

Bundan şu sonuç çıkar; sosyal demokrat parti yalnızca en tutarlı devrimci parti olmayıp, aslında ülkedeki tek devrimci partidir de; ve diğer bütün partiler, sadece devrimci yöntemleri daha az kullanmamakla kalmayıp, esasında devrimci de değildirler. Diğer bir deyişle, sosyal demokrat parti, sorunu bir devrim sorunu olarak

[85] 3 Haziran 1907'de Stolipin'in başbakanlığında kurulan rejim. (ç.n.)

gördüğünden, "genel hoşnutsuzluk"a rağmen, açık politik arenada tümüyle yalnız kalmıştır. Bütünüyle açık olmamız gereken ilk sonuç budur.

Fakat şüphesiz, partiler sınıflarla özdeş değillerdir. Politik bir partinin tutumu ve temsil ettiği toplumsal tabakanın çıkarları, bütünüyle örtüşmeyebilir ve bu sonunda derin bir çelişkiye dönüşebilir. Yine, partilerin tavrı, halk yığınlarının ruh halinden etkilenebilir. Bu kesinlikle doğrudur. Ama hesaplarımızı yaparken, parti sloganları ve parti taktikleri gibi daha az sürekli ve daha az güvenilir etkenleri daha az hesaba katmak ve ulusun toplumsal yapısı, sınıfsal güçlerin ilişkisi ve gelişme eğilimleri gibi daha sürekli tarihsel etkenler üzerinde yoğunlaşmak, bizim için çok daha fazla gereklidir.

Ama yine de *Mektubun* yazarları bu sorunlardan tümüyle kaçınıyorlar. Yazarların 1915 Rusya'sında "halk devrimi"nin niteliği hakkında tüm söyledikleri, onun proletarya ve demokrasi tarafından "yapılması gerektiği"dir. Proletaryanın ne olduğunu biliyoruz, peki "demokrasi" nedir? Bir politik parti mi? yukarıdaki sözlerden anlaşılıyor ki, öyle değil. O halde halk kitleleri mi? Hangi kitleler? Kuşkusuz ki sözü edilen şey, sanayi ve ticaret küçük burjuvazisi, aydınlar ve köylülüktür.

Askeri Kriz ve Politik Olasılıklar başlıklı bir dizi makalede, bu toplumsal güçlerin potansiyel devrimci önemine ilişkin genel bir değerlendirme yapmıştık. 1905 devrimi deneyiminden hareket ederek, geçen on yılın, güçler ilişkisini nasıl değiştirdiğini incelemiş ve kendimize, bu değişimlerin demokrasinin (burjuva) lehinde mi, aleyhinde mi olduğu sorusunu sormuştuk. Devrimci perspektifleri ve proletaryanın taktiklerini tartıştığımız zaman, bu soru merkezi bir sorudur. 1905'ten bu yana Rusya'da burjuva demokrasisi güçlenmiş midir, yoksa önce olduğundan daha zayıf hale mi gelmiştir? Burjuva demokrasisinin durumu defalarca tartışılmıştır ve bunun yanıtını hâlâ bilmeyen biri karanlıkta kalmaya mahkûmdur. Yanıtı vermiştik. *Rusya'da ulusal burjuva devrim olanaksızdır, çünkü gerçekten devrimci bir burjuva demokrasisi yoktur.* Tıpkı ulusal savaşlar dönemi gibi, ulusal devrimler dönemi de geçmiştir –hele hele Avrupa'da. Bu ikisi arasında derin bir iç bağlantı vardır. Emperyalizm çağında yaşıyoruz, bu yalnızca bir sömürgesel yayılma

sistemini değil, diğerlerinden çok farklı bir ülke içi rejimi de ifade eder. Bu artık, bir burjuva ulusun eski rejimi karşısına alma sorunu değil, proletaryanın burjuva ulusu karşısına alma sorunudur.

Zanaat ve ticaret küçük burjuvazisi, 1905 devriminde bile önemsiz bir rol oynamıştı. Geçen on yılda, bu sınıfın toplumsal önemi tartışılmaz bir biçimde azaldı. Rusya'da kapitalizm, orta sınıflara ilişkin olarak, eski ekonomik kültürün hakim olduğu ülkelerle mukayese edilemeyecek derecede daha zalim ve daha sert bir tarza sahiptir.

Aydın kesim şüphesiz sayısal olarak genişlemiş ve ekonomik rolü daha önemli hale gelmiştir. Ama aynı zamanda, önceki hayali "bağımsızlığı" da sonunda tarihe karışmıştır. Aydınların toplumsal önemi, bütünüyle, kapitalist ekonominin ve burjuva kamuoyunun örgütlenmesindeki rolleriyle belirlenir. Kapitalizmle maddi bağları nedeniyle, içlerine katıksız emperyalist eğilimler sinmiştir. *Mektup*ta, "hatta radikal aydınların bir bölümü halk güçlerinin ulusal savunma amacıyla seferber edilmesini talep ediyorlar" dendiğini aktarmıştık. Bu tümüyle yanlıştır. Radikal aydınların "bir bölümü" değil, "tümü" böyle bir seferberliği talep etmektedir; ve yalnızca radikal aydınların tümü değil, çoğunluğu olmasa bile sosyalist aydınların geniş bir bölümü de öyle. Aydınları gerçekte olduğundan daha iyiymiş gibi göstererek, "demokrasi" saflarını hiç şişirmemeliyiz.

O halde, sanayi ve ticaret küçük burjuvazisi her zaman olduğundan daha zayıftır ve aydınlar devrimci tutumlarını terk etmiştir. Devrimci bir etken olarak kentsel demokrasiden söz edilmeye bile değmez. Geriye köylülük kalıyor. Ama bildiğimiz kadarıyla, ne Akselrod ne de Martov, hiç de köylülüğün bağımsız devrimci rolüne ilişkin abartılı umutlar beslemiyor. Acaba onlar, son on yıl boyunca köylü sınıfı içinde sürekli artan ayrışma yüzünden, bu rolün daha da güçlendiği sonucuna mı ulaştılar? Böyle bir varsayım, hem teorik görüşlere hem de tüm tarihsel deneyimimize açık bir biçimde aykırıdır.

Peki o halde *Mektup*, kafasında nasıl bir "demokrasi"yi tasarlıyor? Ve halk devrimiyle neyi kastediyor?

Kurucu Meclis sloganı, devrimci bir durumu önvarsayar. Böyle bir durum var mı? Evet var. Ama Rusya'nın, Çarlıkla hesaplaşa-

bilecek ve bunu isteyecek bir burjuva demokrasisini sonunda yaratıp yaratmadığı sorununun bununla hiçbir ilgisi yoktur. Aksine, savaşın tamamen açığa çıkardığı bir şey varsa, o da Rusya'da devrimci demokrasinin olmadığıdır.

3 Haziran Rusya'sının, içerdeki devrimci sorunu dışarıdaki emperyalist eylemler aracılığıyla çözme girişimi, iflâs etmiştir. Ama bu, 3 Haziran rejiminden sorumlu ya da yarı-sorumlu partilerin, şimdi devrimci yolu izleyecekleri anlamına değil, askeri felaketin, ülkenin egemenlerini emperyalizm yoluna itmeye bir yandan devam ederken, diğer yandan açığa vurduğu devrimci problemin, ülkedeki tek devrimci sınıfın önemini iki katına çıkardığı anlamına gelir.

3 Haziran bloğu parçalanmıştır. İçinde sürtüşme ve mücadeleler yaşanmaktadır. Bu, Oktobristlerin ve Kadetlerin devrimci bir iktidar fikrini kabul etmeye ya da bürokrasinin ve birleşik soyluluğun kalelerine saldırmaya hazır oldukları anlamına gelmiyor. Ama rejimin devrimci bir saldırıya direnme gücünün bir süre için kuşkusuz zayıflamış olduğu anlamına geliyor.

Monarşi ve bürokrasi uzlaştı. Bu onların, iktidarı hiç kavgasız teslim edecekleri anlamına gelmez. Dumanın dağıtılması ve son kabine değişiklikleriyle, teslim olmaktan ne kadar uzak olduklarını açıkça gösterdiler. Ama artacağı kesin olan bürokratik istikrarsızlık, proletaryanın devrimci seferberliği için çalışan sosyal demokratlara büyük ölçüde yardımcı olacaktır.

Kent ve kır nüfusunun en alt katmanları giderek yoksullaşacak, istismar edilecek, hoşnutsuz olacak, hırçınlaşacaktır. Bu, devrimci demokrasinin bağımsız bir güç olarak proletaryayla birlikte yan yana savaşacağı anlamına gelmiyor. Böyle bir güç için ne toplumsal malzeme ne de önder kadro vardır. Ama, nüfusun en alt katmanlarındaki şiddetli hoşnutsuzluk ikliminin, işçi sınıfının devrimci saldırısına yardımcı olacağı anlamına geliyor. Proletarya, burjuva demokrasisinin ortaya çıkmasına ne kadar az bel bağlarsa, kendisini küçük burjuvazinin ve köylülüğün pasifliğine ve dar görüşlülüğüne ne kadar az uyarlamaya çalışırsa, o kadar kararlı ve uzlaşmaz olur, "sonuna kadar" –yani iktidarı ele geçirinceye kadar– mücadele etme azmini o kadar açık şekilde gösterir, karar anında proleter olmayan halk kitlelerini peşinden sürükleme şansı o

kadar artar. Toprakların müsadere edilmesi, vs. gibi sloganlar, kendi başlarına bir işe yaramaz. Ve bu, devlet iktidarını ayakta tutan ya da deviren ordu için daha da doğrudur. Ordu kitlesi, ancak, devrimci sınıfın yalnızca gösteri ya da protesto yapmakla kalmayıp, aslında iktidar mücadelesi verdiğine ve kazanma şansının da olduğuna ikna olduğu zaman bu sınıfa meyledecektir.

Rusya'da savaşın ve yenilgilerin her zamankinden daha keskin bir biçimde açığa çıkardığı bir nesnel devrimci sorun vardır; devlet iktidarı sorunu. Egemenlerin örgütsüzlüğü giderek artmaktadır. Kentsel ve kırsal kitlelerin hoşnutsuzluğu büyümektedir. Fakat proletarya tek başına ve 1905'tekiyle kıyaslanamayacak kadar büyük ölçüde, bu durumu kendi çıkarı için kullanabilecek tek devrimci etkendir.

*Mektup*ta sorunun bu can alıcı noktasına değinir gibi görünen bir cümle var. Rusya'nın sosyal demokrat işçileri, diyor, "3 Haziran monarşisinin devrilmesi için verilen ulusal mücadelenin başına" geçmelidir. "Ulusal"ın ne anlama geldiğini açıklamıştık. Ama "başına" sözcüğü, politik olarak bilinçli işçilerin, böyle yaparak tam olarak ne kazanacaklarını anlamaksızın, kanlarını herkesten daha serbestçe dökmeleri anlamına değil de, herşeyden öte bizzat proletaryanın mücadelesi olacak bir mücadelede politik önderliği üstlenmesi gerektiği anlamına geliyorsa, o zaman şu açıktır ki, *bu mücadelede ulaşılacak zafer, iktidarı kendisine önderlik edene, yani sosyal demokrat proletaryaya geçirmek zorundadır.*

Bu nedenle, "geçici bir devrimci hükümet"ten değil (tarihin, içini nasıl dolduracağı henüz bilinmeyen boş bir formül), *devrimci bir işçi hükümetinden*, iktidarın Rus proletaryası tarafından ele geçirilmesinden söz ediyoruz.

Ulusal Kurucu Meclis, cumhuriyet, sekiz saatlik işgünü, toprak sahiplerinin topraklarının müsaderesi sloganlarıyla birlikte, savaşın hemen kesilmesi, ulusların kendi kaderini tayin hakkı ve Avrupa Birleşik Devletleri sloganları, sosyal demokrat partinin ajitasyon çalışmasında çok büyük bir rol oynayacaktır. Ama devrim, herşeyden önce bir iktidar sorunudur –politik *biçim* değil (Kurucu Meclis, cumhuriyet, Avrupa federasyonu) iktidarın *toplumsal içeriği* sorunu. Mevcut koşullar altında, Kurucu Meclis sloganı ya da toprak sahiplerinin topraklarının müsaderesi sloganı, eğer proletarya-

nın iktidarı ele geçirme mücadelesine dolaysız hazırlığıyla desteklenmezse, bütün doğrudan anlamını yitirir. Çünkü proletarya iktidarı monarşinin elinden almadıkça, başka hiç kimse bunu yapmayacaktır.

Devrimci sürecin gelişim temposu, başka konudur. Bu, askeri, politik, ulusal ve uluslararası pek çok etkene bağlıdır. Bu etkenler gelişmeyi hızlandırabilir ya da yavaşlatabilir, devrimin zaferini sağlayabilir ya da başka bir yenilgiye yol açabilir. Ama koşullar ne olursa olsun, proletarya yolunu açıkça görmeli ve bu yolda bilinçle ilerlemelidir. Her şeyden öte, yanılsamalardan kurtulmalıdır. Ve tarihi boyunca proletaryanın en büyük yanılsaması, her zaman başkalarına güvenmek olmuştur.

RUSYA'NIN TARİHSEL GELİŞİMİNİN ÖZGÜL NİTELİKLERİ ÜZERİNE

M. N. Pokrovski'ye Yanıt

I

Krasnaya Nov'un üçüncü sayısında (Mayıs-Haziran 1922), Yoldaş Pokrovski benim *1905* kitabıma atfen bir makale yayınladı. Bu makale, tarihsel materyalizmin yöntemlerini, yaşayan insan tarihine uygulamaya çalışmanın ne kadar karmaşık bir iş olduğunu, yoldaş Pokrovski gibi son derecede bilgili insanların bile tarihi zaman zaman nasıl klişelere indirgediklerini –ne yazık ki, olumsuz bir şekilde!– göstermektedir.

Yoldaş Pokrovski'nin yazısının doğurduğu kuşkular daha yazının başlığıyla başlamaktadır: *Rusya'da Mutlakıyetin "Toplumsal Gelişmeye Rağmen Varolduğu" Doğru Mudur?* "Toplumsal gelişmeye rağmen varolduğu" ifadesi, sanki ben Rus mutlakıyetinin *her zaman* "toplumsal gelişmeye rağmen varolduğu"nu ileri sürmüşüm gibi görünecek şekilde tırnak içine alınmıştır. Böyle bir ifadenin sağduyuya karşı olduğuna işaret etme görevini –telâfi edici ve pek de zor olmayan bir görev– yoldaş Pokrovski'ye bırakıyorum. Ama, bu şekilde yanlış aktarılan düşüncem, gerçekte, Rusya'nın toplumsal gelişiminin talepleriyle tamamen çelişki içine düşen Çarlığın, kendi örgütü, Rus burjuvazisinin politik hiçliği ve büyüyen proletarya korkusu sayesinde varolmaya devam ettiğiydi. Ama aynı tarihsel diyalektiğin espirisi ve anlamı içinde, kapitaliz-

min günümüzde yalnızca tarihsel gelişmenin taleplerine rağmen değil, insan yaşamının temel taleplerine rağmen de varolduğunu söylemek –Komünist Enternasyonal Manifestosu'nda söylediğimiz gibi– oldukça doğrudur.

Ayrıca Yoldaş Pokrovski, kitabımın bir bütün olarak yayınlanmasının yararlılığını kabul ederken, kitabın *Rusya'nın Toplumsal Gelişimi ve Çarlık* adlı giriş bölümünün yeniden basılmasına şiddetle itiraz ediyor. Rusya'nın geçmişinden adamakıllı habersiz olan yabancı bir halk için 1908-09'da yararlı ve hatta zorunlu olan şeyin, şu anda bir iki şey öğrenmiş genç insanlarımız için hiçbir yararı olmadığını söylemektedir. Yoldaş Pokrovski, benim bu giriş bölümünde Çarlık hakkında liberal, "Milyukovcu" (aynen alınmıştır) görüşler ileri sürdüğümü, onu sömürücü sınıflarla bağı olmayan tümüyle kendine yeter bir devlet örgütü olarak değerlendirdiğimi söyleyerek devam eder. "Bu şema (Troçki'ninki) herşeyden önce bizim bakış tarzımızla bağdaşmaz, ve ikinci olarak, nesnel bakımdan yanlıştır." Ve bu yanlış ve bağdaşmaz şemayla "dinsel önyargılarla mücadele ettiğimiz kadar şiddetli" mücadele etmek zorunludur (!!!)" Ne eksik, ne fazla.

Peki eğer Almanca kitabımda, böyle inanılmaz anti-Marksist görüşler –zamanında kitabın bütün Alman Marksist eleştirmenlerinin gözünden kaçan görüşler– açıkladığım doğruysa, bu görüşler 1908-09'da, ne kadar bilgisiz olursa olsun yabancı bir halk için, nasıl "yararlı" ve hatta "zorunlu" olabiliyordu? Şu ünlü "Rus için iyi olan Alman için ölümdür" atasözüne inanmıyorsak, Yoldaş Pokrovski'nin çok nazik bir biçimde bana atfettiği liberal ahmaklıkların niçin on iki yıl önce Alman işçileri için iyi olacağını anlamak oldukça olanaksızdır. Rusya'nın tarihsel gelişiminin çok özgül ve özel doğasının bilincinde olan ben bile bu atasözünü kabul edemezken; böyle özgül niteliklerin varlığını makalesinde açıkça yadsıyan Yoldaş Pokrovski onu çok daha az kabul etmeliydi.

Yoldaş Pokrovski, benim yanlış teorimin "geçmişteki bir başka isimle, aynı yolu izleyen (ve aynı yolda daha ileri giden) Plehanov'la ilişkisinin olduğunu" (s.146) ileri sürerken, daha iğrenç bir karışıklık yaratmaktadır. Buna ne anlam vermeliyiz? Doğru, makale yolumun beni nereye götürdüğünü kesin olarak belirtmiyor, ama "Plehanov aynı yolda daha ileri gittiği" (liberalizmin yolu) için,

bu, okuyucuyu, bizim için zaten tanıdık olan şu sonuca, benim Rus tarihine ilişkin görüşlerimle "dinsel önyargılarla mücadele ettiğimiz kadar şiddetli" mücadele edilmesi gerektiği sonucuna hazırlamak için oldukça yeterli oluyor. Ne korkunç bir düş! Fakat burada teorik ve hatta kronolojik hayal gücü alanına girdiğimiz için, bunun bir düş olduğuna iyice dikkat edin. Hikâye şöyle görünüyor: ilk önce Plehanov özgül tarihsel gelişim liberal teorisini benimsedi (Kadet'lerle ortak bir bloğu savunarak); sonra ben 1908 ve 1909'da aynı liberal teoriyi geliştirdim (Almanlar yararlansın diye); bu aslında zararlı değil, hatta yararlıydı bile (Almanlar buna müstahaktı); fakat ben şimdi Plehanov'un görüşlerini, Yoldaş Pokrovski'nin kişisel olarak sorumlu olduğu genç işçilerimize sunmaya kalkıştığım için, o şimdi beni pratik olarak Piskopos Tihon ile eşitliyor ve benimle tıpkı onunla olduğu gibi "şiddetle" mücadele edilmesini öneriyor.

Bütün bunlar, herşeyden önce kronolojik olarak büyük bir şaşkınlıktır. Rusya'nın tarihsel gelişiminin özgül nitelikleri konulu giriş bölümüm, hiçbir şekilde Alman halkı için yazılmadı, önce 1907'de (s.224), Petersburg'da basılan *Devrimimiz* adlı kitabımın içinde Rusça yayınlandı. Bu bölüm için, 1905'te ve sonra da 1906'da (cezaevinde) hazırlık çalışması yapmıştım. Bu kitabın yazımını doğrudan güdüleyen şey, hem burjuva-demokratik cumhuriyet sloganına hem de proletarya ve köylülüğün demokratik hükümeti sloganına karşı çıkarak, iktidarın proletarya tarafından ele geçirilmesi sloganı için tarihsel ve teorik gerekçe sağlama arzusuydu. Gördüğümüz gibi, Plehanov'un Kadetseverliğinin bununla ilgisi yoktur. Marx'ın *Paris Komünü*'ne yazdığım önsözde (1906), Komün deneyiminin Rus işçi sınıfı için doğrudan önemi olduğu, çünkü, bundan önceki bütün tarihsel gelişimin sonucu olarak, onun doğrudan iktidarı ele geçirme sorunuyla yüzyüze geldiği görüşünü formüle etmiştim.[86] Bu düşünce çizgisi, pek çok yoldaş arasında,

[86] "Sosyal Demokrasi," demektedir Önsöz, "nesnel gelişmenin bilinçli ifadesi olmalıdır ve olmak istemektedir. Fakat devrimin belirli bir anında, sınıf mücadelesinin nesnel gelişimi, (Rus) proletaryayı devlet iktidarının hak ve yükümlülükleri üstlenme ya da sınıfsal konumunu terk etme seçenekleriyle karşı karşıya getirirdiği için, sosyal demokrat parti devlet iktidarının ele geçirilmesini acil görevi sayar. Bunu yaparken, üretimin gelişme ve yoğunlaşma süreçleri gibi daha derin bir niteliğe sahip nesnel süreçleri hiçbir şekilde ihmal etmez; fakat şunu söyler, son tahlilde ekonomik gelişmenin ilerlemesine dayanan sınıf mücadelesinin mantığı, burjuvazi ekonomik misyonunu «tamamlamadan»

aslında ezici çoğunluk arasında, son derece büyük bir teorik infiali tahrik etmişti. Bu infial yalnızca Menşevikler tarafından değil, Yoldaş Kamenev ve Yoldaş Rojkov (o sırada Bolşevikti) tarafından da ifade edilmişti. Onların görüş açısı şöyle özetlenebilirdi: burjuvazinin politik hegemonyası proletaryanın politik hegemonyasından önce gelmelidir; burjuva-demokratik cumhuriyet proletarya için uzun bir tarihsel okul görevi görmelidir; bu aşamayı atlamaya girişmek maceracılıktır; Batıdaki işçi sınıfı iktidarı ele geçirmemişse, Rus proletaryası böyle bir görevi nasıl üstlenebilir, vs. vs..

Tarihsel klişelerden ve biçimsel analojilerden beslenen ve tarihsel dönemleri, esnek olmayan toplumsal kategorilerin (feodalizm, kapitalizm, sosyalizm, otokrasi, burjuva cumhuriyeti, proletarya diktatörlüğü) mantıksal dizisine dönüştüren bu sahte Marksizmin bakış açısından, iktidarın Rus işçi sınıfı tarafından ele geçirilmesi sloganı Marksizmin korkunç bir inkârı gibi görünmek zorundadır. Oysa toplumsal güçlerin her ciddi deneysel değerlendirilmesi, 1903 ve 1905 yıllarında ortaya koyulduğu gibi, Rus işçi sınıfının iktidarı ele geçirme mücadelesinin dipdiri olduğunu göstermek zorunda kalıyordu.

Bu Rusya'daki durumun özgül bir niteliği midir, değil midir? Bu, Rusya'nın gelişimiyle diğer Avrupa ülkelerinin gelişimi arasındaki derin farklılıkları önvarsayar mı, varsaymaz mı? Rus proletaryası, yani Avrupa'daki en geri ülkenin (Yoldaş Pokrovski'nin izniyle) proletaryası, nasıl olup da böyle bir görevle yüz yüze geldi? Ve Rusya'nın geriliği neye bağlıdır? Yalnızca Rusya'nın Batı Avrupa ülkelerinin tarihini geç olarak tekrarlıyor olmasına mı? Peki eğer öyleyse, bizim Rus proletaryasının devlet iktidarını ele geçirmesinden söz etmeye hakkımız var mı? Şimdiye kadar (eleşti-

---

önce (ki tarihsel misyonuna bile neredeyse başlamadı) proletarya diktatörlüğünü dayatttığı için, bu yalnızca, tarihin, proletaryanın omuzlarına muazzam zor görevler yüklediği anlamına gelir. Belki de proletarya mücadelede yenilecek ve görevlerinin ağırlığı altında yıkılacaktır; bu olabilir. Fakat o, sınıfın dağılması ve tüm ülkenin barbarlığın batağına düşme tehlikesi nedeniyle, bu görevleri reddedemez." (Marx, *Paris Komünü*. 1906 Baskısı. Önsöz, s.X-X1.)

Rusya'nın tarihsel gelişiminin "özgül nitelikleri"nden, 16 yıl önce çıkarttığımız sonuçlar bunlardı. Ve işte, onbeş yıllık bir gecikmenin ardından, bizim görüşlerimizin sınıf mücadelesinin inkârı anlamına geldiğinden endişe ederek çıka gelen Pokrovski. Ne fazla, ne eksik.

rilerimizi anımsatma cüretinde bulunuyoruz) Rus proletaryasının yaptığı tam da budur. O halde sorunun gerçek özü nedir? Rusya'nın su götürmez ve inkâr edilemez geri gelişmesi, Batının daha yüksek kültürünün etkisi ve basıncı altında, Batı Avrupa'daki tarihsel sürecin basit bir tekrarına değil, bağımsız bir incelemeyi gerektiren, temel olarak yeni birtakım niteliklere yol açar. Sorun böyle konulmuştur ve Yoldaş Pokrovski ne derse desin, bu bizim bakış tarzımızla tümüyle bağdaşmaktadır.

Birkaç yıl sonra (1914'te), Plehanov'un, Rusya'nın tarihsel gelişiminin özel niteliklerine ilişkin olarak, *Devrimimiz* adlı kitabın yukarıda söz edilen bölümünde ileri sürülen görüşe çok yakın bir görüş formüle ettiği kesinlikle doğrudur. Plehanov, hem doktriner "Batıcılar"ın hem de Slavsever Narodniklerin bu konuya ilişkin şematik teorilerini gayet haklı olarak reddetmekte ve bunun yerine, Rusya'nın "özgül doğası"nı, onun tarihsel gelişiminin somut, maddi olarak belirlenmiş özelliklerine indirgemektedir. Plehanovun bundan uzlaşmacı sonuçlar çıkardığını (Kadetlerle bir blok oluşturma vs. anlamında) ya da benzer bir mantıkla böyle davranmış olabileceğini iddia etmek kökten yanlıştır.

Rus burjuvazisinin zayıflığı ve Rus burjuva demokrasisinin aldatıcı yapısı, kuşkusuz, Rusya'nın tarihsel gelişiminin çok önemli niteliklerini temsil etmektedir. Fakat, varolan bütün diğer koşullar göz önüne alındığında, proletaryanın iktidarı ele geçirme olanağı ve tarihsel zorunluluğu tam da buradan kaynaklanmaktadır. Doğru, Plehanov asla bu sonuca varmamıştı. Ama o, kendisinin bir başka tartışmasız doğru önermesi olan şu önermeden de herhangi bir sonuç çıkarmamıştı: "Rus devrimci hareketi ya bir işçi sınıfı hareketi olarak zafere ulaşacaktır ya da hiçbir zaman ulaşamayacaktır." Eğer, Plehanov'un Narodniklere ve kaba Marksistlere karşı söylediği herşeyi, onun Kadetseverliği ve yurtseverliği ile karıştırırsak, Plehanov'dan geriye hiçbir şey kalmayacaktır. Şimdiye kadar Plehanov'dan geriye gerçekten bir çok şey kaldı ve ondan arada sırada bir şeyler öğrenmenin hiçbir zararı yoktur.

Bütün toplumların tarihsel yaşamları üretim üzerine kurulmuştur; bu üretim sınıflara ve sınıfsal gruplaşmalara yol açmaktadır; devlet sınıf mücadelesinin temelleri üzerinde şekillenir ve devlet bir sınıfsal baskı organıdır –bu fikirler 1905'te benim için ya da

muhaliflerim için bir muamma değildi. Bu sınırlar içinde, Rusya'nın tarihi de, Fransa, İngiltere ya da bir başka ülkenin tarihiyle aynı yasalara tabidir. Bu, Rusya'nın tarihsel gelişiminin özelliklerine değinmez. Çarlık mülk sahipliğinin, sömürücü sınıfların silahıydı ve bu anlamda diğer herhangi bir devlet örgütünden farkı yoktu. Fakat bu, bir taraftan otokratik iktidar (monarşi, bürokrasi, ordu, ve diğer bütün baskı organları), ve diğer taraftan soyluluk ve burjuvazi arasındaki karşılıklı güçler ilişkisinin, Rusya'da, Fransa, Almanya ve İngiltere'dekiyle aynı olduğu anlamına gelmez.

Avrupa'da proleter devrim daha başlamadan önce, sonunda Ekim devriminin zaferine yol açan politik durumumuzun eşsiz doğası, çeşitli sınıflarla devlet iktidarı arasındaki özgül güç ilişkilerine bağlıydı. Yoldaş Pokrovski ya da Rojkov, Çarlığın örgütlenmesi ve politikalarının ekonomik gelişme ve mülk sahibi sınıfların çıkarları tarafından belirlendiğini söyleyerek, Narodnikler veya liberallerle tartıştıkları zaman esas itibarıyla haklıydılar. Fakat Yoldaş Pokrovski aynı tartışmayı bana karşı tekrarlamayı denerken, hedefi tamamen ıskalamaktadır.

Yoldaş Pokrovski'nin düşüncesi, yaşayan tarihsel güçlerin yerine koyduğu katı toplumsal kategoriler mengenesine sıkışıp kalmıştır. Otokrasinin egemen sınıflardan göreli, yani tarihsel olarak koşullu ve toplumsal olarak sınırlı bağımsızlığı yerine, bir çeşit mutlak bağımsızlık koyar ve böylece Çarlığı içerikten yoksun bir biçime dönüştürür. Ve ardından Çarlığa ilişkin bu görüşü bana atfederek şöyle yazar: "Peki bu nasıl olur da proletaryayı burjuvaziye karşı iktidar mücadelesine çağırmamızla aynı çizgiye konabilir? Burjuvazinin asla sahip olmadığı bir şeyi burjuvaziden nasıl alabiliriz," vs.. Yoldaş Pokrovski için sorun basittir: burjuvazi iktidara ya bütünüyle sahipti ya da hiçbir şekilde sahip değildi. Eğer iktidara hiç sahip değildiyse, o halde "burjuvaziden iktidarı almakla" neyi kastediyorduk? Ve eğer burjuvaziden iktidarı aldıysak, o halde onun iktidara sahip olmadığını nasıl söyleyebiliriz? Sorunu bu biçimde açıklamak ne tarihsel, ne materyalist, ne de diyalektiktir. Hatta saf biçimsel mantık bakımından bile işe yaramaz. Rusya'da burjuvazi iktidara hiçbir şekilde sahip olmasaydı bile, tam da iktidarın onun eline geçmesine izin vermemek için, proletarya iktidar mücadelesi verebilirdi.

Ancak kuşkusuz sorun bu kadar biçimsel değildi. Burjuvazi iktidarın tümüne sahip değildi, ama yavaş yavaş iktidarla birleşiyordu. Bu birleşme tamamlanmadı. Olayların akışı, yani her şeyden önce, askeri yenilgi ve alttan gelen basınç, otokrasiyle burjuvazi arasındaki gediğin genişlemesine yol açmıştı. Monarşi bu gediğin içine düşmüştü. Mart 1917'de burjuvazi iktidarı tümüyle ve ivedilikle almayı denedi. Ama, köylü ordusu tarafından desteklenen işçi sınıfı, Ekim 1917'de iktidarı onun elinden kaptı. Bu bakımdan, Avrupa'daki güçlü emperyalizmin arka planı karşısında, bizim gecikmiş tarihsel gelişmemiz, burjuvazimizin tam Çarlığı temellerinden sarsmaya yetecek kadar güçlendiği sırada, proletaryanın çoktan bağımsız devrimci bir güç haline gelmiş olması olgusuyla sonuçlanmıştı.

Bizim için merkezi araştırma konusu olan gerçek sorun, Yoldaş Pokrovski için yoktur. Vipper tarafından yazılmış bir kitabı değerlendiren Yoldaş Pokrovski (*Krasnaya Nov*'un aynı sayısında) şöyle yazar: "On altıncı yüzyıl Moskova Rusya'sını zamanın genel Avrupa ilişkilerinin arka planıyla karşılaştırmak, oldukça cazip bir iştir. Bugün Marksist çevrelerde bile yaygın olan, Rus otokrasisinin büyüyüp geliştiği ekonomik temelin varsayılan «ilkelliği'ne dair önyargıyı çürütmenin daha iyi bir yolu yoktur." Ve yine: "Otokrasiyi, ticari ve kapitalist Avrupa'nın bir veçhesi olarak doğru bir tarihsel bağlama oturtmak yalnızca tarihçileri ilgilendiren bir iş değildir, bu aynı zamanda okuyan halk için de pedagojik olarak çok önemlidir; Rusya'nın tarihsel sürecinin «eşsizliği» efsanesine son vermenin daha radikal araçları yoktur." Buradaki her sözcük bize bir kinayedir. Görüyoruz ki, Yoldaş Pokrovski ekonomik gelişmemizin geri ve ilkel doğasını açıkça inkâr ediyor ve Rusya'nın tarihsel ilerleyişinin eşsizliğini bir «efsane» olarak reddediyor. Sorun, Yoldaş Pokrovski'nin on altıncı yüzyıldaki Rus ticaretinin görece canlı gelişimiyle –bu hem onun hem de Rojkov'un zikrettiği bir olgudur– tamamen büyülenmiş olmasıdır.

Yoldaş Pokrovski'nin böyle bir hataya nasıl düşebildiğini anlamak zor doğrusu. Ticaretin ekonomik yaşamın temeli ve şaşmaz ölçütü olduğunu herkes düşünebilir. Alman ekonomist Karl Bücher, yirmi yıl önce, ticareti (üreticiden tüketiciye giden yol) bütün ekonomik gelişmenin ölçütü olarak kabul ettirmeye çalışmıştı.

Struve, bu "keşfi" Rus ekonomi "bilimi"ne nakletmek için doğal olarak acele etti. Bücher'in teorisi, gayet doğal olarak, zamanında Marksistler tarafından güçlü bir şekilde çürütülmüştü. Biz ekonomik gelişme ölçütünü üretimde –teknolojide ve emeğin toplumsal örgütlenmesinde– ararız ve üreticiden tüketiciye ürün aracılığıyla giden yolu, kökleri yine üretimde bulunan ikincil bir olgu olarak değerlendiririz.

Bu, Bücher'lerin ve Struve'lerin bakış açısından mantığa aykırı görünebilirse de, on altıncı yüzyılda Rus ticaretindeki büyük (en azından uzamsal anlamda) ani artış, kesinlikle Rus ekonomisinin son derece ilkel ve geri doğasından kaynaklanıyordu. Batı Avrupa şehirleri, zanaat korporasyonlarının ve meslek loncalarının egemenliğindeydi. Bizim şehirlerimiz ise, aksine, idari ve askeri merkezler, yani üretimden çok tüketim merkezleriydi. Bütün temel imalât sanayileri kendilerini tarımdan ayırdıkları, kendilerini bağımsız mesleklere dönüştükleri, kendi örgütlülüklerini, kendi merkezlerini (şehirler) ve kendilerine ait, başlangıçta sınırlı (bölgesel, yerel) ama bununla birlikte kalıcı pazarlar yarattıkları zaman, Batıdaki zanaatsal lonca yaşamı, görece daha yüksek bir ekonomik gelişme düzeyinde biçimlenmişti. Böylece ortaçağ Avrupa şehri, şehir (merkez) ile onun tarımsal periferisi arasında uygun ilişkilere yol açan ekonomideki görece ilerlemiş farklılaşmaya dayanıyordu. Diğer taraftan, Rusya'nın ekonomik geriliği herşeyden önce zanaatsal işin kendisini tarımdan ayırmayı başaramaması ve bir ev sanayisinin özelliklerini muhafaza etmesi olgusunda ifadesini buluyordu. Bu bakımdan, tıpkı ortaçağ şehirlerimizin Avrupa'dan çok Asya'ya yakın olması ve Avrupa mutlakıyetiyle Asyatik despotizm arasında yer alan otokrasimizin, sonuncusuna benzeyen pek çok özellik taşıması gibi, biz de Avrupa'dan çok Hindistan'a yakınız.

Topraklarımızın muazzam genişliği ve nüfusun seyrekliği (kuşkusuz geriliğin bir başka nesnel ölçütü?) dikkate alındığında, mal değişimi, çok yüksek bir yoğunluk düzeyindeki ticari sermayenin aracı rolünü önvarsayıyordu. Böyle bir yoğunluk kesinlikle olanaklıydı, çünkü Batı bizden çok daha fazla gelişmişti, geniş bir karmaşık ihtiyaç çeşitliliğine sahipti, tüccarlarını ve mallarını bize gönderiyordu ve böyle yaparak, Rusya'nın son derece ilkel ve bir-

çok bakımdan barbar ekonomik ilişkileri temelinde, bizzat Rusya'da mal değişimini ilerletmişti. Tarihsel gelişmemizin bu en büyük özgüllüğünü anlamamak aslında tarihimizi anlayamamaktır.

Sibiryalı işverenim (iki ay süresinde büro defterine *pud*ları ve *arşın*ları işlediğim) Yakov Andreyeviç Çernik –bu yirminci yüzyılın başında olmuştu, on altıncı yüzyılda değil– ticari işleri yüzünden, Kirensk bölgesindeki ekonomik yaşamın sınırsız kontrolüne fiilen sahipti. Tunguz yerlilerden kürk alıyor, ücra bölgelerdeki rahiplerden kilise toprakları alıyor ve onlara pamuk, özellikle votka (o zaman votka tekeli İrkutsk eyaletine henüz sokulmamıştı) satıyordu. Okuması yazması yoktu ama milyonerdi (o zamanın parasıyla). Ticari sermayenin temsilcisi olarak diktatörlüğü tartışmasızdı; hatta yerel yerli nüfustan "benim küçük Tunguz halkım" diye söz ederdi. Kirensk şehri, Verholensk ve Nijne-İlimsk gibi, çeşitli rütbelerdeki polis memurları, birbirlerine hiyerarşik olarak bağlı durumda olan kulaklar, çeşitli küçük devlet memurları ve bir avuç zavallı zanaatkâr için ikamet yeriydi. Orada asla, kentli ekonomik hayatın temeli olan herhangi bir örgütlü zanaatsal işe rastlamadım; Yakov Andreyeviç resmi olarak "ikinci loncanın tüccarı" diye kaydedilmiş olsa da, ortada ne bir korporasyon ne de lonca vardı.

İnanın bana, gerçek Sibirya yaşamına ilişkin bu kesit, Rusya'nın gelişiminin tarihsel özelliklerini anlama doğrultusunda, Yoldaş Pokrovski'nin konu üzerine söylediklerinden çok daha daha ileri götürür bizi. Bu gerçekten doğrudur. Yakov Andreyeviç'in ticari işleri, Lena'nın orta alanlarından ve doğu kollarından Nijni Novgorod ve hatta Moskova'ya yayılıyordu. Çok az Batı Avrupa firması, kendi iş haritalarında benzer uzaklıkları işaretleyebilir. Yine de bu tüccar diktatör, bizim ekonomik geriliğimizin, barbarlığımızın ve ilkelliğimizin, cehaletimizin, nüfusumuzun seyrekliğinin, köylerimizin dağılımının ve her ilkbahar ve sonbaharda iki ay boyunca daha ücra bölgelerimize geçit vermez bataklık ablukaları oluşturan pis yollarımızın, vs., en mükemmel ve inandırıcı ifadesiydi. Bu Sibirya, orta-Lena geriliği temelinde, Çernik nasıl oldu da bu kadar ekonomik güç kazandı? Çünkü Batı –"Rusya Ana," "Moskova"– Sibirya'yı tuhaf bir evliliğe doğru sürüklüyordu: ilkel göçebe bir ekonomiyle parlak yepyeni bir Varşova yapımı

çalar saat arasında bir evlilik.

II

Kırsal bölgelere de yayılmış olan ortaçağ kent kültürünün temellerini zanaat loncaları oluşturmuştu. Ortaçağ bilimi, skolastizm, Reformasyon, hepsi zanaatsal işlerin sonucuydu. Rusya'da buna benzer bir şey yoktu. Bunun işaretleri ve embriyonik izleri elbette bulunabilir, ama Batıda varolan güçlü ekonomik ve kültürel oluşumla kıyaslandığında, bunlar oldukça önemsiz görünür. Ortaçağ Avrupa şehri, bu temel üzerinde meydana çıkmış, gelişmiş ve Kiliseyle mücadeleye girişmişti; aynı şehirler yüzünden monarşi feodal lordlara meydan okumuştu. Ateşli silahlar imal ederek sürekli orduların varlığının teknik önkoşullarını yaratan, şehirdi. Şehirler geliştikçe ve bunların feodal lordlarla çelişkileri arttıkça Batı Avrupa'daki monarşinin birinci zümreden giderek bağımsızlaştığı –ama belki de bu devletin sınıfsal teorisine aykırıdır?– söylenebilir mi?

Son tahlilde, kraliyet iktidarı elbette çalışan yığınların ve özellikle de köylü serflerin baskı altında tutulması için bir örgüt olarak kalmaktadır. Ama toprak sahibi sınıfla kaynaşan bir devlet iktidarıyla; kendisini bu sınıftan ayıran, kendi bürokratik aygıtını yaratan ve kendi muazzam iktidarını elde eden bir devlet iktidarı, yani sömürülenlere karşı sömürenlerin çıkarlarını savunurken, diğer egemen güçler arasında görece bağımsız bir güç –ve başlıca güç– haline gelen bir devlet iktidarı arasında, kesinlikle bir fark vardır.

Batı Avrupa'dakileri uzaktan da olsa andıran Rus zanaatsal korporasyon şehirleri neredeydi? Bunların feodal iktidarla mücadelesi neredeydi? Şehirle feodal toprak sahibi arasında herhangi bir mücadele, Rus otokrasisinin gelişmesi için temel sağladı mı? Şehirlerimizin gerçek doğasından ötürü, dinsel bir reformasyondan öte böyle bir mücadele hiç gerçekleşmedi. Bu, tarihsel gelişmemizin özel bir niteliği midir, değil midir? Bizim zanaatlarımız ev ekonomisi aşamasında kalmıştı, yani köylü tarımından asla ayrışmamıştı. Şehirlerden hiçbir önderlik görmeyen bizim reformasyonumuz, köylü tarikatları aşamasında kalmıştı. İşte ilkellik, işte yüce göğe yakaran gerilik, yine de Yoldaş Pokrovski bunlara hiç ilişmek istemez. Ve Çarlık da, şehirlerimizin sınai kansızlığı ve fe-

odal toprak sahiplerimizin kansızlığı yüzünden, güçlü şehirlerin güçlü feodal lordlara karşı mücadelesinin bir sonucu olarak değil, bağımsız bir devlet örgütü olarak ortaya çıkar (tekrar, gerçek tarihsel ekonomik güçler arasındaki bir çatışmanın sınırları içinde, görece bağımsız).

Tıpkı Rusya'nın Avrupa ile Asya arasında kalması gibi, Polonya da, toplumsal yapısı itibarıyla, Rusya ile Batı arasında kalmıştı. Polonya şehirleri, birleşik zanaatsal işi Rus şehirlerinden çok daha fazla tanıyordu. Ama kraliyet iktidarına yardımcı olacak kadar yeterli bir gelişmeyi asla gösteremediler. Devlet iktidarı doğrudan soyluluğun elinde kaldı. Sonuç, tam bir iktidarsızlık ve devletin nihai çöküşüydü. "Özgül niteliklerin" olmadığı yerde tarih de yoktur, yalnızca bir tür sahte-materyalist geometri mevcuttur. Yaşayan ve değişen ekonomik gelişme sorununu incelemek yerine, birkaç dış belirtiye değinmek ve bunları birkaç hazır klişeye uyarlamak yeterlidir. Bu ilkel tarihsel araştırma yöntemi, liberal ya da Narodnik önyargılarla savaşmak için yeterlidir, duygusal Slavseverlikten bahsetmeye bile değmez, ama Rusya'nın tarihsel gelişmesinin gerçek yollarını anlamak için oldukça yetersizdir.

Çarlık hakkında söylediklerim, kapitalizme ve proletaryaya da aynen uygulanabilir ve ilk bölümde Yoldaş Pokrovski'nin öfkesinin neden yalnızca Çarlıktan bahseden ilk bölüme yöneldiğini anlamak gerçekten güç. Pek çok Rus zanaatının henüz kendisini tarımdan ayırmadığı bir dönemde, Avrupa kapitalizminin, ilkin ticaret sermayesi ve sonra mali ve sınai sermaye şeklinde ülkeyi istilâ etmesi nedeniyle, Rus kapitalizmi zanaatsal işten manüfaktür atölyesine, oradan da fabrikaya geçerek gelişmedi. Rusya'da modern kapitalist sanayinin tümüyle ilkel bir ekonomik ortamda ortaya çıkması bu nedenledir: örneğin her yıl yanan, tahta ve samanlardan inşa edilmiş köylerle ve kirli yollarla kuşatılmış kocaman bir Belçika ya da Amerikan sanayi işletmesi vs.. En ilkel başlangıçlar ve en modern Avrupai sonlar. Batı Avrupa sermayesinin Rus ekonomisindeki muazzam rolü bu nedenledir. Rus burjuvazisinin politik zayıflığı bu nedenledir. Rus burjuvazisini rahatlıkla yenebilmemiz bu nedenledir. Avrupa burjuvazisi işe karıştığında ve fabrika ve işletmelerin eski sahipleri, Lloyd George ve Barthou vasıtasıyla Cenova'da ve Hague'da bizimle konuşmayı denediklerinde ortaya

çıkan zorluklar bu nedenledir.

Ya proletaryamız? Hiç ortaçağın çırak dayanışması okulundan geçti mi? Eski lonca geleneklerine sahip oldu mu? Hiçbiri. Sabanından tutulduğu gibi doğruca fabrika fırınına fırlatıldı. Nikolayev'li marangoz bir eski dost Korotkov'u hatırlıyorum, 1897'de bir şarkı yazmıştı. Adı *Proletarya Marşı* idi ve şu sözlerle başlıyordu: "Biz alfa ve omegayız, biz başlangıç ve sonuz " Yalın gerçek budur. İlk harf oradadır, sonuncusu da öyle, ama alfabenin geri kalan tüm orta kısmı gözden kaçıyor. Proletarya içerisinde tutucu geleneklerin bulunmayışı, kastların bulunmayışı bu nedenledir, onun devrimci tazeliği bu nedenledir, Ekim devrimi ve dünyadaki ilk işçi hükümeti, başka nedenler yüzünden olduğu kadar bu nedenledir de. Ama cehalet, örgütsel teknik yöntem bilgisinden yoksunluk, sistemsizlik, kültürel ve teknik eğitimsizlik de bu nedenledir. Bütün bunlar, ekonomik ve kültürel inşa çabalarımızın her adımında hissettiğimiz eksikliklerdir.

Avrupa komünizmi, hem harici, devlet içinde, hem de dahili, bizzat proletarya içinde, sınırsız derecede daha tutucu bir ortamın üstesinden gelmek zorundadır. Ama zaferi kazandığı zaman, yeni bir toplum inşa etmek için sınırsız derecede daha güçlü nesnel ve öznel olanaklara sahip olacaktır. Bu, özel bir nitelik midir, değil midir? 1922 yazında böyle bir soru sorma zorunluluğu, doğrusu bana haddinden fazla "tuhaflık" gibi görünüyor, ama bu bile kuşkusuz tarihsel gelişmemizin bir sonucudur: iktidarı ele geçiren ilk biz olduk, görevlerimiz devasa, kültürel güçlerimiz kıt, her insan kendisini yüz parçaya bölmek zorunda, düşünmek için zaman yok. Ve Yoldaş Pokrovski'nin, yeni ve son derece karmaşık sorunlardan söz ederek, bir başka bağlamda ve bir başka mantıksal düzeyde değerli olan ama evrensel olarak uygulanabilir bir klişe niteliğine büründürüldüğünde tam da Marksizm karşıtı olan eski tartışmaları üretmesinin nedeni budur.

Batı sınırlarımızda sürekli olarak, bizden çok daha gelişmiş, daha iyi örgütlenmiş ve teknik olarak daha iyi silahlanmış devletlerle ilişki içine girmemizin, bütün gelişmemizi ne kadar etkilediğine işaret ettim. Bu basınç altında otokrasi, önce nişancı alayları, daha sonra da bir süvari ve bir piyade alayı oluşturarak kendisini yeniden yapılandırdı. Yoldaş Pokrovski bu bağlamda şunu demektedir:

"Temel çıkarların politik değil ekonomik olduğunun söylenmesi gereken nokta, burası gibi görünmektedir: Moskova otokrasisi birilerinin sınıfsal çıkarlarına tekabül ediyordu." Pokrovski'nin askeri ve politik çıkarları ekonomik çıkarların karşısına koyarak ne demek istediğini anlamak güç. Ekonomik çıkarlar devlet tarafından savunulduğu zaman, bunlar daima politik amaçlar ve görevler şekline bürünürler; ve bunlar, diplomatik araçlarla değil silah gücüyle savunulmak zorunda kalındığında, askeri görevler haline gelirler.

Yoldaş Pokrovski, otokrasinin on altıncı yüzyıldaki politikalarına egemen olan çıkarların, ticari sermayenin çıkarları olduğunu kanıtlamaya çalışıyor. Onun sorunu bu şekilde ifade etmesi, bana sorunu karikatürleştirmek gibi görünüyor. Ama daha sonra fırsat olursa, bu daha dar ve daha özel konuya geri dönmeyi umuyorum. Burada, Yoldaş Pokrovski'nin, on altıncı yüzyılda ticari-kapitalist bir Rusya inşa ederek, antik Yunan ve Roma'da kapitalizm keşfeden Alman profesör Eduard Meyer'in hatasına düştüğünü söylemek yeterlidir. Meyer, Yunan ve Roma'nın ekonomik yapısını kendine yeter bir dizi doğal ekonomik hücre (*oikos*) olarak değerlendiren daha önceki görüşlerin (Rodbertus ve diğerlerinin görüşleri) şematik ve aşırı basitleştirilmiş olduğuna dikkat çekerken, şüphesiz haklıydı. O, bu temel hücrelerin, birbirleriyle ve oldukça iyi gelişmiş bir mal değişimi sistemi aracılığıyla diğer ülkelerle ilişki içinde olduğunu göstermişti. Aynı zamanda, bazı yerlerde ve dallarda büyük ölçekli üretim de mevcuttu. Meyer, modern ekonomik ilişkileri ve kavramları kullanarak, geriye dönük olarak, bir Greko-Romen kapitalizmi inşa ediyordu. Onun hatası, değişik ekonomi biçimleri –*oikos*, basit meta ekonomisi ve kapitalist ekonomi– arasındaki niceliksel, ve yüzden de niteliksel farklılıkları değerlendirmeyi başaramamasından kaynaklanıyordu.

Tekrarlıyoruz, Yoldaş Pokrovski'nin hatası temelde aynıdır. Ama şu anda bizim için sorunun kritik noktası başka yerdedir. Varsayalım ki, ticari sermayenin çıkarları gerçekten de otokrasinin on altıncı yüzyıldaki politikalarına hakimdi ve bizzat otokrasi "ticari sermayenin diktatörlüğü"ydü. Ama otokrasi, İran'da, Türkiye'de, Baltık topraklarında, Polonya'da ve Batının daha uzak ülkelerinde, ticari amaçlara sahipti ve bunlar şüphesiz ekonomik çı-

karlara tekabül ediyordu. Bu amaçlar için mücadele, askeri çatışmalara yol açmıştı. Kimin saldırgan, kimin savunmada olduğunun (Yoldaş Pokrovski'nin bana otokrasinin sadece Rusya'yı dış saldırılara karşı "savunduğu" görüşünü atfederken, iyi bir neden sunmadığı bir sorun) konuyla bir ilgisi yoktur. Şüphesiz *ekonomik* çıkarlardan kaynaklanan *politik* görevlerin yerine getirilmesi anlamına gelen bu *askeri* çatışmalar içinde, Rus devleti daha yüksek bir ekonomik, politik ve kültürel temele dayanan Batılı ulusların askeri örgütleriyle ilişkiye girmişti.

Böylece Rus sermayesi, doğduktan hemen sonra, Batının daha gelişmiş ve güçlü sermayesiyle ilişkiye geçiyor ve onun egemenliği altına giriyordu. Böylece Rus işçi sınıfı da daha doğar doğmaz kendisini Batı Avrupa proletaryasının deneyimi sayesinde yaratılan hazır silahlarla donanmış buldu: Marksist teori, sendikalar, politik partiler. Otokrasimizin doğasını ve politikasını yalnızca Rus mülk sahibi sınıfların çıkarlarıyla açıklayanlar, daha geri, daha yoksul ve daha cahil Rus sömürücülerden başka, daha zengin ve daha güçlü Avrupalı sömürücülerin de varolduğunu unuturlar. Rusya'nın mülk sahibi sınıfları, düşman ya da kısmen düşman Avrupa'nın mülk sahibi sınıflarına karşı çıkıyorlardı. Bu temas, devlet örgütü aracılığıyla gerçekleşiyordu. Bu devlet örgütü, otokrasiydi. Eğer, Avrupa şehirleri, barutu ve borsası hiç olmasaydı, Rus otokrasisinin bütün yapısı ve tarihi farklı olurdu.

Otokrasi, varlığının son döneminde, yalnızca Rusya'daki mülk sahibi sınıfların organı değil, Rusya'nın sömürülmesi için örgütlenen Avrupa borsasının da organıydı. Bu ikili rol, sırası geldiğinde, ona önemli ölçüde bir bağımsızlık sağladı. Bu bağımsızlığın etkili bir örneği, Fransız borsasının, Rus otokrasisini desteklemek için 1905'te Rus burjuva partilerinin isteği hilâfına ona borç vermesidir.

Gerçekte, Yoldaş Pokrovski'nin tarihsel fikrini tümüyle yıkan küçücük bir olgu vardır. Bu olgu, son emperyalist savaş ve bu savaşta Çarlığın oynadığı roldür.

Yoldaş Pokrovski'nin bakış açısından herşey çok basittir. Çarlık, emperyalist gelişme aşamasına girmiş olan egemen burjuvazinin devlet biçimiydi. Bu anlamda Çarlık, Fransa'daki cumhuriyetçi-parlamenter rejimden, İngiltere'deki emperyalist-parlamenter

monarşiden, vs. farklı değildi. Bu oldukça doğrudur. Ama, soruna en genel yaklaşım sınırları içerisinde –sosyal-yurtsever ve pasifist önyargılarla, savunma ve saldırı kriteriyle, vs. mücadele sınırları içerisinde– doğrudur. İş, Rusya'nın, İngiltere'nin, Almanya'nın ve diğer tekil ülkelerin savaştaki rollerini; her birinin savaşta uğradıkları iç değişimi; her birinin önünde açılan devrimci perspektifleri ve sonuç olarak bizim uyarlanmamız gereken taktikleri değerlendirmeye geldiğinde, bu tümüyle yetersizdir (ve bu yüzden doğru değildir).

Çarlık, ta 1904-05'te, Rus-Japon savaşında, canlılığını yitirdiğini açığa vurduğu halde, burjuvazi proletaryadan korktuğu için Çarlıkla pazarlık yaparak uzlaştı.

Rasputin dönemi gibi küstahlığın doruklarına eriştiği bir dönemde bile, Çarlığın bağımsızlığı, hiçbir şekilde devlete ilişkin sınıfsal teoriyle çelişmez, ancak onunla açıklanabilir. Bununla birlikte, teori mekanik olarak uygulanmamalıdır; diyalektik olarak uygulanmalıdır. Ama bu onun sonu değildir; Çarlık emperyalist savaşta fiilen param parça olmuştu. Neden? Çünkü onun üretici temeli çok geriydi (Rus ilkelliği). Askeri teknoloji konusunda, Çarlık en ileri modellere erişmeye çalışmış ve bunda daha zengin ve daha aydın müttefiklerinden her biçimde yardım görmüştü. Onlar sayesinde, Çarlığın emrinde en mükemmel savaş araçları bulunuyordu. Ama bu araçları yeniden üretecek araçlara sahip değildi ve olamazdı, keza bunları demiryolu ya da suyolu aracılığıyla yeterli hızda (birliklere) taşıyacak araçlara da sahip değildi. Başka bir deyişle Çarlık, uluslararası mücadelede Rus mülk sahibi sınıfların çıkarlarını savunurken, kendi düşmanları ya da müttefiklerinden çok daha ilkel bir temelden hareket ediyordu.

Savaş boyunca Çarlık bu temeli acımasızca sömürdü, yani güçlü düşmanlarına ve müttefiklerine nazaran ulusal üretimin çok daha yüksek bir yüzdesini yuttu. Bu gerçek, ilk olarak savaş borçları sistemiyle ve ikinci olarak da Rusya'nın tam ekonomik yıkımıyla doğrulanmıştır. Yoksa Yoldaş Pokrovski bu gerçeklerin herhangi birinden şüphe ediyor mu?

Ekim Devrimini, proletaryanın zaferini ve daha sonra karşılaştığı zorlukları doğrudan doğruya önceden tayin eden koşullar, Yoldaş Pokrovski'nin sınıflar-üstü devlet diye bir şey olmadığı,

sömürücü sınıfların iradelerini devlet iktidarı sayesinde ifade etikleri ve her zaman da öyle yaptıkları anlamına gelen beylik sözleriyle açıklanamaz. Bu Marksizm değildir; Marksizm'in ancak ilk harfidir. Ve Yoldaş Pokrovski'nin bizi durdurduğu nokta burasıdır.

Tarihsel gelişmemizin özgül yanlarından doğan şey, ki Yoldaş Pokrovski bunu kabul etmeye yanaşmaz, sınıf savaşının inkârı (geriye dönük olarak?) değil, devlet iktidarının proletarya tarafından ele geçirilmesi ve elde tutulması mücadelesiydi. Aynı özgül yanlar, devlet iktidarının ele geçirilmesinden sonra muazzam uluslararası ve ulusal ekonomik zorluklara da yol açtı. Bu özgül yanların anlaşılması, genç kuşak işçiler için, zorluklar karşısında yılgınlık, kötümserlik ve şüpheciliğe karşı en iyi sigortadır. Bu arada, tarihsel gelişmeye ilişkin klişeler kimseye bir şey öğretemez.

28 Haziran 1922

❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖

İKİNCİ KISIM

İKİNCİ KISIMA ÖNSÖZ YERİNE

Sosyal demokrat partinin Stockholm'de düzenlenen kongresinde, Rusya'daki proletarya partisinin çalışma koşullarıyla ilgili ilginç istatistiki veriler yayınlandı.

Kongre'deki 140 üye, toplam olarak 138 yıl 3,5 ay hapis yatmış.

148 yıl 6,5 ayı sürgünde geçirmiş.

18 üye bir kez, 4 üye ise iki kez hapisten kaçmış.

23 üye bir kez, 5 üye iki kez, 1 üye ise üç kez sürgünden kaçmış.

Eğer 140 üyenin sosyal demokrat hareket içinde toplam olarak 942 yıl geçirdiğini hesaba katarsak, hapiste ve sürgünde geçen sürenin, aktif olarak partide geçen sürenin yaklaşık üçte birini oluşturduğunu görürüz. Ama bu sayılar, en azından aşırı-iyimserdir. 140 kongre üyesinin toplam 942 yıl boyunca parti çalışmalarında yer aldığını söylemek, sadece kongre üyelerinin politik faaliyetlerinin o kadarlık bir döneme yayıldığı anlamına gelir; asla 942 insan-yılın tümüyle politik çalışmaya ayrıldığı anlamına gelmez. Gizlilik koşulları gözönüne alındığında, gerçek doğrudan politik faaliyetlerin, söz konusu sürenin ancak beşte birini veya onda birini kapsaması pekâlâ mümkündür. Öte yandan, hapiste veya sürgünde geçirilen süreler tam da sayıların işaret ettiği kadardır: kongre üyeleri 50.000'den fazla gün ve geceyi demir parmaklıkların ardında, bundan daha fazlasını da ülkenin ücra ve barbar bölgelerinde geçirmişlerdir.

Belki kişisel geçmişimizden de bazı istatistikler eklememiz ye-

rinde olur. Bu satırların yazarı, Nikolayev kentinin işçi çevrelerinde yürüttüğü on aylık faaliyetin ardından, ilk olarak 1898 Ocağında tutuklanmış, iki yıl hapis yatmış ve dört yıllığına sürgüne gönderildiği Sibirya'dan iki yıl sonra kaçmıştı.

Yazar ikinci kez 3 Aralık 1905'te İşçi Temsilcileri Sovyetinin üyesi olarak tutuklanmıştı. Sovyet yedi haftadan fazla yaşadı. Sovyet üyeliğiyle suçlananlar elli yedi hafta hapiste tutulduktan sonra, "sürekli ikamet" için Obdorsk'a nakledildiler. Partide on yıl kadar çalışmış herhangi bir Rus sosyal demokratı, kendisiyle ilgili aşağı yukarı aynı bilgileri verebilir.

Rusya'da 17 Ekim 1905'ten sonra ortaya çıkan ve Gotha Yıllığı'nın bilinçsiz bir hukuki ukalâlık nüktesiyle "otokratik bir Çara sahip anayasal bir monarşi" diye tanımladığı son derece karmaşık rejim, hiçbir şekilde bizim politik çalışma koşullarımızı değiştirmemişti. Elli günlük bir özgürlüğümüz oldu; o süreyi dolu dolu yaşadık. Bu görkemli günler boyunca Çarlık bizim uzun süredir bildiğimiz bir gerçeği gördü: ikimiz bir arada varolamazdık. Ardından korkunç hesaplaşma ayları geldi. Çarlık, 17 Ekimden sonra, bir boa yılanının derisini değiştirmesi gibi, Dumayı değiştirdi; ama derisi ne olursa olsun boa yılanlığı değişmeden kaldı. Geçen iki yıl boyunca durmadan yasallığı benimsememizi isteyen budala ve liberal ikiyüzlüler, aç köylülere pasta yemelerini öneren Marie-Antoinette'e benziyorlar. Sanki bizim pastaya karşı alerjimiz vardı. Sanki ciğerlerimize, Petro ve Paul Kalesi'nde hücre hapsi için tıkıldığımız zindanların havasını solumak için dayanılmaz bir özlem bulaşmıştı! Sanki gardiyanların yaşamımızdan çaldığı o bitmez tükenmez saatler için farklı bir meşgale bulamıyorduk ya da bulmayı istemiyorduk.

Biz, boğulan birinin deniz dibine tutkun olması kadar az tutkunuz yeraltına. Ama –doğrusunu söylemek gerekirse– düşmanımız muklakiyet, bu konuda bize hiçbir seçenek bırakmıyor. Bu gerçeğin farkında olmamız, yeraltı boğazımıza geçirdiği halkayı acımasızca sıkarken bile iyimser kalmamızı mümkün kılıyor. O bizi boğamayacak, bundan hiç kuşkumuz yok. Herkesten çok yaşayacağız. Yeryüzünün şu anki prenslerinin, bunların hizmetkârlarının ve hizmetkârların hizmetkârlarının kemikleri toprağa dönüştüğünde, bugünkü pek çok partinin ve bunların faaliyetlerinin gömülü oldu-

ğu mezarlar bulunamadığında, işte o zaman bizim hizmet ettğimiz dava tüm dünyaya egemen olacak, o zaman bugün yeraltında yaşam mücadelesi veren partimiz, tarihte ilk defa kendi kaderinin efendisi olan insanlığın içine hiçbir iz bırakmaksızın emilmiş olacak.

Tüm tarih, ideallerimizin hizmetindeki muazzam bir makinedir. O, barbarca bir yavaşlıkla, duyarsız bir zalimlikle işliyor; ama işliyor. Bundan hiç kuşkumuz yok. Ama onun herşeyi yutan mekanizması yakıt olarak bizim kanımızı emince, var gücümüzle şöyle bağırmak geliyor içimizden:

"Daha hızlı! Daha hızlı yap!"

Oglbi (Helsingfors yakınları)
8-21 Nisan 1907

İŞÇİ TEMSİLCİLERİ SOVYETİ DURUŞMASI

Karşı-devrimci komplo dönemi 3 Aralık 1905'te İşçi Temsilcileri Sovyeti tutuklamasıyla başladı. Petersburg'daki Aralık grevi ve ülkenin çeşitli yerlerindeki Aralık ayaklanmaları, devrimin Ekimde elde ettiği mevziyi korumak için gösterdiği kahramanca bir çabaydı. Bu süreçte Petersburg'daki işçi kitlelerin önderliği, ilkinden kalanlarla birlikte bazı yeni seçilmiş temsilcilerden oluşan ikinci Sovyete geçti. İlk Sovyetin yaklaşık üç yüz üyesi, üç Petersburg cezaevine kapatılmıştı. Bunların kaderi, yalnız kendileri için değil egemen bürokrasi için de uzun süre bir sır olarak kaldı. Sağlam haber kaynaklarına sahip basın, Adalet Bakanı'nın işçi temsilcilerinin mahkeme tarafından yargılanması olasılığını kesinlikle reddettiğini bildirdi. Eğer bunların tamamen açık olan faaliyetleri suç idiyse, o halde bu faaliyetlere göz yummakla kalmayıp, Sovyetle doğrudan temasa geçen üst idarenin oynadığı rol de Bakana göre suçtu. Bakanlar kendi aralarında tartıştılar, jandarmalar sorguları yürüttüler ve temsilciler tek kişilik hücrelerinde kaldılar. Aralık ve Ocaktaki cezai sevkler döneminde, Sovyetin sonunda askeri mahkemenin eline düşeceğini düşünmek için her türlü neden mevcuttu. Nisan sonunda, birinci Dumanın ilk günlerinde tüm ülke gibi işçi temsilcileri de bir genel af bekliyordu. Bu yüzden, bekleyişleri ölüm cezasıyla serbest kalmak arasında salınıyordu.

Sonunda sarkacın hareketi bir karşı-kuvvetle karşılaştı. Goremi-

kin'in Duma (veya anti-Duma) hükümeti, Sovyet davasını, incelenmek üzere, zümre temsilcilerinin yardımcılığındaki Adalet Divanı'na[87] gönderdi.

Jandarmalarla savcıların hazırladıkları dokunaklı bir karışım olan iddianame, bu olağanüstü dönemin bir belgesi olarak önemlidir. Bu belge, tıpkı polis karakolunun bahçesindeki kirli su birikintisinin güneşi yansıtması gibi yansıtır devrimi. Sovyet üyeleri, birisi en fazla sekiz yıl diğeriyse iki yıl zorunlu çalışmayı gerektiren iki ayrı maddeden suçlanıyordu. Bu satırların yazarı, küçük bir deneme yazısında[88] bu suçlamanın hukuksal temelini –daha doğrusu böyle bir temelin kesinlikle varolmadığını– incelemiştir. Söz konusu yazıyı, parlamentoda Sovyet davasına ilişkin bir soru önergesi vermeleri amacıyla, Ön Tutukevi'nden birinci Dumadaki sosyal demokrat kanada göndermiştir. Birinci Dumanın dağıtılması ve sosyal demokrat kanadın mahkemeye çıkarılması nedeniyle, bu önerge hiçbir zaman verilmemiştir.

Halka açık olması planlanan duruşmanın tarihi 20 Haziran olarak belirlenmişti. Bütün Petersburg fabrikalarını ve atölyelerini bir protesto mitingleri dalgası kasıp kavuruyordu. İddia makamının, Sovyet Yürütme Komitesinin kendi kararlarını kitlelere empoze etmeye çalışan bir grup komplocu olduğunu iddia etmesine rağmen; liberal basının, Aralık olaylarından sonra her gün, Sovyetin "safdil devrimci yöntemleri"nin yeni "anayasal" düzen altında yalnızca sakin bir yaşam sürmek isteyen kitleler için çoktan çekiciliğini yitirdiğini tekrarlamasına rağmen; fabrikalarında, hapisteki temsilcileriyle dayanışmalarını ilân eden, devrimci olaylara aktif katılımcı olmaktan yargılanmayı talep eden, Sovyetin yalnızca onların ortak iradelerinin icracısı olduğunu iddia eden ve Sovyetin çalışmasını başarıyla sonuçlandıracaklarına dair ant içen Petersburg'lu işçilerin kararlılıkları ve Haziran mitingleri, bu polis iftiralarının ve liberal ahmaklıkların muhteşem bir çürütülmesi oldu.

Mahkeme binasının avlusu ve çevredeki sokaklar askeri bir

---

87 Yedi kişi: dört baş yargıç; Petersburg bölgesindeki soyluları temsilen Kont Gudoviç; Petersburg dumasının temsilcisi, zimmetine para geçirmekten görevden alınmış eski bir eyalet valisi ve Kara Yüzler üyesi Troynitski; ve son olarak da Petersburg eyaletine bağlı alt bölgelerden birinin temsilcisi, yanılmıyorsam bir "ilerici."

88 *Sovyet ve İddia Makamı* başlıklı bir sonraki bölüme bakınız.

kampa dönüştürülmüştü. Petersburg'daki bütün polisler seferber edilmişti. Bu muazzam hazırlıklara rağmen duruşma gerçekleşmedi. Hem iddia hem de savunma makamlarının –daha sonra öğrendiğimize göre bakanlığın da– talebinin aksine, Adalet Divanı başkanı biçimsel bir bahaneyle oturumu 19 Eylüle –üç ay sonraya– erteledi. Bu çok ince bir politik manevraydı. Haziran sonunda, durum "sınırsız olanaklar"la doluydu: bir Kadet kabinesi de mutlakıyetin restorasyonu kadar mümkün görünüyordu. Yine de Sovyet duruşması, mahkeme başkanının kendinden tamamen emin bir politika gütmesini gerektiriyordu. Bu yüzden söz konusu beyefendi tarihe üç aylık bir düşünme süresi daha vermeye karar verdi. Ne yazık ki, bu diplomatik müterreddit, yalnızca birkaç gün sonra görevini bırakmak zorunda bırakıldı. İzlenmesi gereken yol tamamen Peterhof'ta belirleniyordu. Çar ve sadık uşakları mutlak bir merhametsizlik için bastırıyordu.

Duruşma 19 Eylülde yeni bir başkanla başladı ve Dumalar arası ilk dönemin en kritik evresinde, askeri mahkemeler döneminin balayında bir ay sürdü. Buna rağmen yine de, sorgulamanın tamamı değilse de büyük bir kısmı akıl almaz bir özgürlük içinde yürütüldü. Bu şaşırtıcı gerçeğin ardında bürokratik bir hile yatıyordu: anlaşılan bu, Stolipin kabinesinin Kont Witte'nin saldırılarını savuşturmak için seçtiği yoldu. Stolipin'in hesabı kusursuz doğruydu: duruşmada gerçekler ifşa edildikçe, hükümetin 1905 sonunda düştüğü küçültücü durum iyice açığa çıkıyordu. Witte'nin suç ortaklığı, ikiyüzlü entrikaları, Peterhof'a verdiği sahte güvenceler, devrime yaranmak için yaptığı çığ girişimler; tüm bunlar, Sovyet duruşmasından yüksek bürokratik çıkarlar elde edildiğinin birer kanıtıydı. Sanıklara düşen tek şey, bu uygun durumdan politik amaçlar için yararlanıp, duruşmanın çerçevesini olabildiğince genişletmekti.

Yaklaşık 400 tanık çağrılmıştı; 200'den fazlası geldi ve mahkeme huzurunda ifade verdi.[89] İşçiler, fabrika sahipleri, jandarmalar, mühendisler, hizmetçiler, sıradan vatandaşlar, gazeteciler, posta memurları, öğrenciler, duma üyeleri, kapıcılar, senatörler, sokak serserileri, temsilciler, profesörler ve askerler bir bir tanık

[89] Duruşma sırasında pek çok şahit ya "adresi belirsiz" durumdaydı ya da Sibirya'daydı.

sandalyesinden geçerek hakimlerin, savcıların, avukatların –özellikle de sanıkların– sorularını yanıtladılar ve işçi Sovyetinin faaliyetlerinin olaylarla dolu resminin nokta nokta yeniden çizilmesini sağladılar.

Buligin Dumasının sonunu getiren Rusya çapındaki Ekim grevi; Kronştad denizcilerinin askeri mahkemeye verilmesi ve Polonya'nın yağmalanmasına karşı proletaryanın o soylu ve muhteşem protestosuna sahne olan Petersburg'daki Kasım grevi gösterisi; Petersburg işçilerinin sekiz saatlik işgünü için verdikleri kahramanca mücadele; son olarak da posta ve telgraf idaresinin cefakar kölelerinin Sovyet önderliğinde ayaklanması; bütün bunlar mahkemenin gözleri önünden teker teker geçti. Sovyetin ve Yürütme Komitesinin ilk defa mahkeme önünde açığa çıkan toplantı tutanakları, tüm ülkeye, proletaryanın temsili organının, işsizlere yardım örgütleme, işçilerle işverenler arasındaki anlaşmazlıkları çözme ve ekonomik grev eylemlerini yönetme doğrultusunda gösterdiği muhteşem çabayı günü gününe anlattı.

Tamamı birkaç cilt tutan stenografik duruşma kayıtları, bugüne dek yayınlanmadı. Ancak Rusya'nın politik koşullarındaki bir değişim bu paha biçilmez tarihsel belgeyi gün ışığına çıkarabilir. Eğer duruşma sırasında salonda bulunsalardı, bir Alman yargıç ve bir Alman demokrat aynı ölçüde şaşırırlardı. Abartılı sertlik ve sınırsız yetki burada garip bir bütün halinde birleşmişti, her ikisi de farklı açılardan, Ekim grevinin mirası olarak hükümet katmanlarına egemen olan kafa karışıklığını yansıtıyordu.

Mahkeme binası sıkıyönetim altına alınmıştı ve gerçekte askeri bir kampa dönüşmüştü. Avluda, girişte ve yan sokaklarda birkaç bölük asker ve Kazak bulunuyordu. Cezaeviyle mahkemeyi bağlayan koridor, mahkeme binasının her odası, sanıkların arka sırası, her köşebaşı, muhtemelen bacaların içleri bile kılıçlarını çekmiş jandarmalarla doluydu: bunlar, sanıklarla dış dünya –mahkemeye alınan yaklaşık 100-120 kişilik halk da dahil– arasında etten bir duvar oluşturmuşlardı. Ama otuz kırk avukatın cüppesi, mavi üniformalıların duvarını sürekli olarak delip geçmekteydi. Sanık bölümüne gazeteler, mektuplar, şekerlemeler ve çiçekler –sonsuz sayıda çiçek– getirilmekteydi. Yakalarda çiçekler vardı, ellerde ve kucaklarda çiçekler tutuluyordu, nihayet sıraların üstünde de çi-

çekler duruyordu. Mahkeme başkanı bu güzel kokulu davetsiz misafirlere müdahale etmeye cesaret edemedi. Sonunda, hüküm süren atmosferden dolayı "moralleri bozulan" jandarmalar ve mahkeme görevlileri çiçekleri sanıklara iletmeye başladı.

Ve sonra tanık olarak işçiler çağrıldı. Tanık odasında düzineler halinde toplanmışlardı ve mahkeme görevlisinin kapıyı açmasıyla bir devrimci şarkı dalgası başkanın kürsüsüne dek ulaştı. Bu işçi tanıklar çok çarpıcı bir görüntü oluşturuyorlardı. Beraberlerinde fabrika varoşlarının devrimci havasını getirmişlerdi ve mahkeme örfünün gizemli ciddiyetini öyle olağanüstü bir saygısızlıkla gözardı etmişlerdi ki, toplumun "saygın" kesiminden gelen tanıklar ve liberal gazeteciler onlara, güçsüzlerin her zaman güçlülere baktığı gibi, gıpta ve saygıyla bakarken, sapsarı kesilen mahkeme başkanı ancak ümitsizce ellerini açabiliyordu.

Duruşmanın daha ilk günü olağanüstü bir gösteriye sahne oldu. Mahkeme başkanı elli iki sanıktan sadece elli birini çağırdı. Ter-Mkrçtiants'ın ismini atladı.

"Sanık Ter-Mkrçtiants nerede?" diye sordu savunma avukatlarından Sokolov.

"Onun ismi sanık listesinden çıkarıldı"

"Neden?"

"E şeyy o idam edildi."

Evet, 20 Haziranla 19 Eylül tarihleri arasında kefaletle serbest bırakılan Ter-Mkrçtiants, askeri ayaklanmaya iştirak etmekten Kronştad kalesinin surlarında idam edilmişti.

Sanıklar, tanıklar, savunma konseyi, halktan insanlar, herkes ölen kurbanın anısına saygı duruşuna geçti. Aklı karışan polis ve jandarma memurları da diğerleriyle birlikte ayağa kalktılar.

Tanıklar yemin etmek üzere yirmişerli otuzarlı gruplar halinde getiriliyorlardı. Pek çoğu iş kıyafetleriyle gelmişti, elleri işten dolayı kirliydi ve şapkalarını tutuyorlardı. Yargıçlara şöyle bir göz ucuyla bakıp bakışlarını sanıklara yöneltiyor, bizim sıralarımıza doğru enerjik bir şekilde eğiliyor ve yüksek sesle, "İyi günler, yoldaşlar!" diyorlardı. Sanki bir Yürütme Komitesi toplantısına bilgi almaya gelmiş gibiydiler. Başkan aceleyle yoklama yaptı ve tanıklara yemin etmelerini söyledi. Yaşlı bir rahip portatif bir mihrabın ardına geçti ve kendi meslek araçlarını uzattı. Ama tanıklar hiç

oralı olmadı. Başkan çağrısını yineledi.

"Hayır, yemin etmeyeceğiz" diye yanıt verdiler birkaç ağızdan, "Biz böyle şeylere inanmayız."

"Ama sizler Ortodoks inancına bağlı değil misiniz?"

"Polis kitaplarında söylenen bu, ama biz bu tür şeylere inanmayız."

"Bu durumda siz gidebilirsiniz Peder, bugün hizmetlerinize ihtiyaç olmayacak."

Polislerin dışında, Ortodoks rahiple birlikte yemin edenler sadece Lutherci ve Katolik işçilerdi. "Ortodoks" olanlar yemin etmeyi reddedip doğruyu söyleyeceklerine ant içmekle yetindiler.

Bu işleyiş, her yeni grup için monoton bir şekilde tekrarlanıyordu. Ancak bazen heterojen bileşimli bir grup tanık, yeni ve beklenmedik bir unsur getiriyordu.

"Yemin edecekler" diye seslendi başkan yeni bir grup tanığa, "ilerleyin ve rahibin karşısına gidin. Yemin etmeyecekler, geride dursun."

Ufak tefek, yaşlı bir jandarma gruptan ayrılıp gösterişli bir şekilde portatif mihraba doğru ilerledi. Birbirine bakan ve ayaklarını yere vuran işçiler, geri durdular. Onlarla yaşlı jandarma arasında ünlü bir Petersburglu avukat, aile babası, liberal ve Duma üyesi olan tanık O. öylece kalakaldı.

"Yemin ediyor musunuz, tanık O.?" diye sordu başkan.

"Ben ben şey, evet "

O halde, lütfen öne çıkın ve rahibin karşısına gidin."

Tanık yüzünü buruşturarak tereddütle portatif mihraba doğru ilerledi: Omzunun üzerinden geriye baktı; arkasında kimse yoktu. Önünde ise jandarma üniforması içinde küçük bir adam duruyordu.

"Elinizi kaldırın."

Yaşlı jandarma üç parmağını başının üzerine kaldırdı. Avukat O., elini hafifçe kaldırdı, etrafına baktı ve durdu.

"Tanık O." dedi başkan kızgın bir sesle, "yemin edecek misiniz, etmeyecek misiniz?"

"Ne, evet, evet, tabii."

Ve tereddüdünün üstesinden gelen liberal tanık, elini neredeyse jandarma kadar yükseğe kalırdı. Jandarmayla birlikte rahibin ar-

dından yeminin çocukça sözlerini tekrarladı. Eğer bir ressam böyle bir sahneyi resmetseydi, ona kimse inanmazdı! Bu küçük mahkeme salonu olayının derin toplumsal sembolizmini herkes hissetmişti. İşçi sınıfından olan tanıklar davalılarla bakışıyor, "saygın" kimselerden gelenler ise utanç içinde başlarını eğiyordu. Düzenbaz başkan ise olayı zevkle izliyordu. Salonuna gergin bir sessizlik çökmüştü.

Başka bir sahne: Petersburg Duması üyesi olan Kont Tiesenhausen'ın ifadesi. Bu zat, Sovyet heyetinin bir dizi talepte bulunduğu Duma toplantısında bulunmuştu.

"Sayın tanık" dedi savunma avukatı, "silahlı bir milis oluşturulması talebi karşısında sizin kişisel tavrınız ne oldu?"

"Bu sorunun konuyla ilgisi yok" diye yanıt verdi Kont.

"Avukatın sorusu benim duruşmayı yürütme çerçeveme göre yerindedir" diye araya girdi başkan.

"Bu durumda, şunu söylemek isterim ki, o zamanlar silahlı milise sıcak bakıyordum, ama o günden bu yana fikrimi tümüyle değiştirdim."

Ah, şu son bir yıl boyunca, kaç tanesi o konuda, kaç tanesi diğer konularda fikrini değiştirdi! Liberal basın bir yandan davalılara şahsen "tam bir yakınlık" duyduğunu ifade etmekle birlikte, taktiklerini yerin dibine batırmak için ne söyleyeceğini şaşırıyordu. Radikal gazeteler kederli bir gülümseyişle Sovyetin "yanılsamalar"ından bahsediyordu. Sadece işçiler kayıtsız şartsız bir sadakat gösteriyorlardı.

Pek çok sanayi tesisi, mahkemeye çağrılan tanıklar aracığıyla kolektif şahitliklerini ifade ediyordu. Sanıklar bu ifadelerin mahkeme dosyasına geçirilmesi ve duruşmalarda okunması konusunda ısrar ettiler.

Rasgele seçilmiş bir belgeye bakalım:

> Biz aşağıda imzası bulunan Obuhov fabrikası işçileri, hükümetin İşçi Temsilcileri Sovyeti duruşmasını bir hukuk cinayetine dönüştürme eğiliminde olduğunu düşünüyoruz; hükümetin Sovyeti işçi sınıfına yabancı amaçlar güden bir avuç komplocu gibi göstermeye çalışmasına çok şaşırdık; burada ilân ediyoruz ki, Sovyet bir avuç komplocudan değil tüm Petersburg proletaryasının gerçek temsilcilerinden oluşmaktadır. Hükümetin Sovyete adaletsiz yak-

laşımını ve özellikle de yoldaşlarımıza yöneltilen suçlamaları protesto ediyor ve hükümete bildiriyoruz ki, eğer hepimizin büyük saygı duyduğu yoldaş P.A.Zlidnev suçluysa biz hepimiz de suçluyuz ve bunu imzalarımızla kabulleniyoruz.

Bu karara, üzerinde 2.000 den fazla imza bulunan birkaç sayfa eşlik ediyordu. Kâğıtlar kirli ve buruşuktu; fabrikanın her bölümünde elden ele dolaştırılmışlardı. Obuhov kararı hiç de en sert ifadeleri kullanmamıştı. Başkan, bazılarını, hükümet ve mahkemeye karşı "aşırı uygunsuz" dillerinden dolayı okumayı reddetti.

Bu kararlara iliştirilen imzaların sayısı on binlerle ölçülüyordu. Çoğu mahkeme salonundan çıkar çıkmaz polisin eline düşen tanıkların şahitliği de, bu belgelere mükemmel bir yorum sağlıyordu. Savcıların büyük bir kararlılıkla bulmaya çalıştığı komplocular, isimsiz kahramanlar yığınının içinde tamamen erimişti. Sonunda, dıştan bakıldığında doğru davranış ölçülerini sürdürürken, bir yandan da utanç verici rolünü yerine getiren savcı, suçlama konuşmasında iki gerçeği kabullenmek zorunda kaldı: ilki, belli bir politik gelişme düzeyinde, proletaryanın sosyalizme doğru "çekilme" eğiliminde olduğu ve ikincisi, Sovyetin faaliyet gösterdiği dönemde işçi kitlelerinin ruh halinin devrimci olduğuydu.

Savcının teslim etmesi gereken önemli bir nokta daha vardı. "Silâhlı ayaklanma hazırlamak," şüphesiz tüm duruşmanın kalbiydi.

"Sovyet silahlı ayaklanma çağrısı yaptı mı?"

"Aslına bakarsanız, yapmadı" diye yanıtladı bir tanık, "Sovyetin tüm yaptığı silahlı bir ayaklanmanın kaçınılmazlığı yolundaki ortak kanıyı formüle etmekti."

"Sovyet bir Kurucu Meclis çağrısı yaptı. Onu kim kuracaktı?

"Halk!"

"Nasıl?"

"Tabii ki, zorla. Her yere ikna yoluyla varamazsınız."

"Öyleyse, Sovyet işçileri ayaklanma için silahlandırdı?"

"Hayır, kendilerini savunmaları için."

Başkan alaycı bir şekilde omuzlarını silkti. Ama sonunda tanıkların ve sanıkların ifadeleri, mahkemeyi bu "çelişki"yi kabul etmek zorunda bıraktı. İşçiler kendilerini savunmak için silahlanmışlardı. Ama onların eylemleri aynı zamanda –devlet iktidarı

pogromların baş kışkırtıcısı olduğu ölçüde– ayaklanma amacı taşıyordu. İşte yazar da mahkeme önündeki konuşmasını bu soruna ayırmıştı.[90]

Savunmanın mahkemeye sonradan çok ünlü olan "Lopuhin Mektubu"nu sunmasıyla, duruşma doruk noktasına ulaştı.

Sanık ve onun savunma avukatı şunları söylüyordu:

> Mahkemenin sayın bayları! Bizim pogromları hazırlamada ve örgütlemede devlet iktidar organlarının önder bir rol üstlendiği iddiamıza inanmamış görünüyorsunuz. Belki bu davadaki tanıkların sunduğu kanıtlar sizi ikna etmek için yeterli değil. Belki eskiden Devlet Dumasında İçişleri Bakanı olan Prens Urusov'un ifşaatlarını çoktan unuttunuz. Belki yeminli ifadesinde, pogromlardan söz etmenin kitleleri silahlandırmak için sadece bir bahane olduğunu söyleyen jandarma General İvanov'a inandınız. Belki de yine yeminli ifadesinde Petersburg'da bir tek pogrom bildirisi bile görmediğini söyleyen gizli polis memuru tanık Statkovski'ye inandınız. O halde buna bir bakın! Bu gördüğünüz polis müdürlüğünün eski başkanı Lopuhin'in İçişleri Bakanı Stolipin'e gönderdiği bir mektubun onaylı bir kopyasıdır.[91] Kont Witte'nin özel direktifiyle şahsen yürüttüğü araştırmalara dayanan bay Lopuhin, pogrom bildirilerinin tanık Statkovski'nin görevli olduğu gizli polis matbaalarında basıldığını; bu bildirilerin gizli polis ajanları ve monarşist partilerin üyeleri tarafından tüm Rusya'ya dağıtıldığını; polis departmanıyla Kara Yüzler arasında sıkı örgütsel bağlar bulunduğunu; Sovyetin faaliyet gösterdiği dönemde bu suç örgütünün başında bulunan ve saray komutanı sıfatıyla muazzam bir güce sahip olan General Trepov'un, polisin faaliyetlerini Çara rapor ettiğini ve pogromları örgütlemek için bakanlığın denetimi dışında devasa devlet fonlarına hükmettiğini ifade ediyor.
>
> Ve başka bir gerçek, sayın baylar! Çok sayıda Kara Yüzler broşürü –bunlar ön soruşturma dosyasında elinizin altında bulunuyor– Sovyet üyelerini işçilere ait paraların üstüne oturmakla suçluyordu. Jandarma generali İvanov, bu broşürlerdeki bilgiye güvenerek, Petersburg'daki birçok fabrika ve tesiste özel bir araştırma (kuşkusuz hiçbir sonuç vermeyen) yürüttü. Biz devrimciler yetkililerin böyle yöntemler kullanmasına alışığız. Ama jandarma

---

[90] Rusya'da henüz basılmamış olan steno kaydından kopya edilen konuşma metni, aşağıda yeniden basılmıştır.

[91] Stolipin, Goremikin kabinesinde İçişleri Bakanıydı.

kuvvetini idealize etmekten uzak olan bizler bile, bu servisin ne kadar ileri gidebileceğinin farkına varmadık. Bugün ortaya çıkmıştır ki, Sovyeti işçilerin fonlarına el koymakla suçlayan bildiriler bizzat General İvanov'un jandarmaları tarafından hazırlanmış ve basılmış. Bu gerçek de bay Lopuhin tarafından doğrulanmıştır. Sayın baylar! Yazarının imzasını taşıyan mektubun bir kopyası işte burada. Bu değerli belgenin tümünün mahkeme önünde okunmasını talep ediyoruz. Ayrıca, Danıştay Üyesi Lopuhin'in bu duruşmaya tanık olarak çağrılmasını istiyoruz.

Bu ifade, yıldırım etkisi yarattı. Duruşma sona eriyordu ve başkan, fırtınalı bir yolculuğun ardından adeta sakin bir limana ulaştığını hissetmeye başlıyordu ki, aniden azgın denize geri fırlatıldı.

Lopuhin'in mektubu, Trepov'un Çara verdiği gizemli raporların niteliğine işaret ediyordu. Şimdi geçmişine sırt çevirmiş olan bu eski polis şefinin, sanıkların çapraz sorgusu altında bu imaları nasıl geliştireceğini kim söyleyebilirdi? Dehşete kapılan mahkeme, daha fazla ifşaat korkusuyla geri çekildi. Uzun tartışmalardan sonra, mektubu dikkate almayı ve Lopuhin'i tanık olarak çağırmayı reddetti.

Bunun üzerine sanıklar artık mahkeme salonunda işleri kalmadığını bildirdiler ve hücrelerine geri götürülmeyi istediler.

Bizler mahkeme salonundan çıkarıldık ve aynı zamanda savunma avukatımız da geri çekildi. Sanıkların, savunmanın ve halkın yokluğunda, savcı kuru ve "doğru" suçlama konuşmasını yaptı. Neredeyse bomboş bir salonda Divan kararını verdi. Sovyet, işçilere ayaklanma amacıyla silah temin etmekten suçsuz bulundu. Buna rağmen bu satırların yazarının da içinde bulunduğu on beş sanık, tüm kamu haklarından menedildi ve ömür boyu Sibirya'ya sürgüne mahkûm edildi. İki kişi kısa hapis cezası aldı. Geri kalanlar beraat etti.

Temsilciler Sovyeti duruşması, ülke üzerine büyük bir etki yarattı. Rahatlıkla denebilir ki, sosyal demokrat parti ikinci Duma seçimlerindeki muazzam başarısının büyük bir kısmını Petersburg proletaryasının devrimci parlamentosunun yargılandığı bu duruşmanın ajitatif etkilerine borçludur.

Duruşma, burada anılmayı hak eden bir olaya da neden oldu.

Kararın son haliyle halka duyurulduğu 2 Kasımda, *Novoye*

Vremya'da, yurtdışından yeni dönmüş olan Kont Witte'nin bir mektubu yayınlandı. Bu mektupta Kont, sağ kanat bürokrasinin saldırılarına karşı kendini savunarak, Rus devriminin baş kışkırtıcısı olma onurunu reddetmekle –bunda haksız da değildi– kalmadı, Sovyet ile herhangi bir kişisel ilişkisi olduğunu da reddetti. Duruşmada tanıkların ve sanıkların ortaya koyduğu kanıtları "savunma amacıyla uydurulmuş" diyerek kendinden emin bir şekilde kabul etmezken, herhalde cezaevi duvarlarının ardından herhangi bir yalanlama geleceğini pek beklemiyordu. Ama yanılmıştı.

İşte 5 Kasımda *Tovariş* gazetesinde yayınlanan sanıkların ortak yanıt metni:

> Bizler, kendi politik fizyonomimizle Kont Witte'ninki arasındaki farklılığın, biz proletarya temsilcilerini politik faaliyetimizin her aşamasında gerçeği söylemeye iten güdüleri eski Başbakana açıklayacak kadar net biçimde farkındayız. Ama savcının konuşmasından alıntı yapmanın yersiz olmadığını düşünüyoruz. Bize kökten düşman bir hükümetin maaşlı elemanı olan bu profesyonel suçlayıcı, bizim ifadelerimizin ve konuşmalarımızın kendisine iddia makamı –iddia makamı, savunma değil!– için gerek duyduğu tüm malzemeyi verdiğini kabul etti ve bizim mahkeme önündeki ifademizi dürüst ve içten diye tanımladı
>
> Dürüstlük ve içtenlik, yalnız politik düşmanlarının değil, profesyonel hayranlarının bile Kont Witte'ye asla yakıştırmadıkları niteliklerdir.

Ortak yanıt daha sonra Kont Witte'nin inkârlarının[92] cüretkârlığını göstermek için belgesel delil gösteriyor ve duruşmanın bir özetiyle son buluyordu:

> Kont Witte'nin inkârının amaçları ve güdüleri ne olursa olsun ve ne kadar acemice yapılmış olursa olsun, yayınlanması tam zamanında oldu. Sovyetin karşı karşıya kaldığı bu devlet iktidarının resmini tamamlamak için son fırça darbesiydi bu. Birkaç satırla bu resim hakkında tartışma özgürlüğümüzü kullanmak istiyoruz.
>
> Kont Witte bizi adaletin ellerine teslim edenin kendisi olduğunu vurguluyor. Bu tarihsel yiğitliğin tarihi, yukarıda belirtildiği gibi 3 Aralık 1905'ti. Bizler, gizli polisin, daha sonra da jandarmanın e-

---

92 Witte sonunda Sovyetle temas kurduğunu itiraf etmek zorunda kaldı, ama Sovyet eyetlerini sadece "işçi temsilcileri" olarak görmeyi tercih ettiğini "açıkladı."

linden geçtik ve sonunda mahkemeye çıkarıldık. Gizli polis departmanından iki memur duruşmada tanık olarak ortaya çıktılar. Geçen yılın sonbaharında Petersburg'da bir pogrom hazırlanıp hazırlanmadığı sorusuna çok kesin bir "Hayır!"la yanıt verdikten sonra, pogrom çağrısı yapan bir tek broşür dahi görmediklerini eklediler. Ama polis departmanının eski müdürü olan Danıştay Üyesi Lopuhin, pogrom bildirilerinin o dönemde bizzat gizli polis idaresince basıldığını söyledi. Kont Witte'nin bizi ellerine teslim ettiği "adalet"in ilk aşaması bu kadardı.

Ayrıca, Sovyet davasıyla ilgili araştırmayı yürüten jandarmalar da mahkemeye çıktılar. Kendi ifadelerine göre, Sovyetin bazı paralara sözde el koymasıyla ilgili araştırmalarını savcının "yalancı ve düzenbaz" diye nitelediği Kara Yüzlerin broşürlerine dayandırmışlardı. Peki burada ne öğreniyoruz? Danıştay Üyesi Lopuhin bu yalancı ve düzenbaz bildirilerin bizzat Sovyet davasını araştıran jandarma karakolunda basıldığını söylüyor. İşte adaletin ikinci aşaması.

Ve ardından on ay sonra kendimizi mahkemede bulduk, duruşma başlamadan önce de ana hatlarıyla bilinen şeyleri söylememize izin verildi; ama biz, Sovyetin faaliyet gösterdiği dönemde ciddi anlamda bir devlet otoritesi bulunmadığını; en aktif organlarının yalnız yazılı yasaları değil tüm insani yasaları da çiğneyen karşıdevrimci yapılar haline geldiğini; en önemli makamlardaki devlet görevlilerinin Rusya çapında pogromlar gerçekleştirecek bir örgüt kurduklarını; Temsilciler Sovyetinin özünde ulusal savunu görevini yerine getirdiğini göstermek ve kanıtlamak için derhal bir girişimde bulunduk; bu gerçekleri göstermek ve kanıtlamak için, duruşmamız sayesinde ortaya çıkan Lopuhin'in mektubunun dava dosyasına yerleştirilmesini ve Lopuhin'in tanık olarak dinlenmesini talep edince, mahkeme, adalet taleplerine rağmen, güçlü elini uzattı ve ağzımızı kapattı. İşte adaletin üçüncü aşaması da böyle gerçekleşti.

Ve en nihayetinde, iş bitip, karar açıklandığında, Kont Witte sahneye çıkıyor ve artık alt edildiklerini düşündüğü politik hasımlarını karalamaya girişiyor. Tıpkı asla bir pogrom broşürü görmedik diyen gizli polis memurları kadar kesin bir şekilde, Kont Witte de, asla İşçi Temsilcileri Sovyeti ile ilişkisi olmadığını söylüyor. Tıpkı onlar kadar kesin ve tıpkı onlar kadar dürüst bir şekilde!

İçinden geçtiğimiz resmi adaletin bu dört aşamasına soğukkanlılıkla yeniden bakıyoruz. İktidarın temsilcileri bizi "her haktan"

mahrum bıraktılar ve sürgüne gönderiyorlar. Ama bizi proletaryaya ve onurlu yurttaşlara güven duyma hakkından mahrum bırakamazlar. Ulusal yaşamın tüm diğer sorunlarında olduğu gibi, bizim davamızda da son sözü halk söyleyecek. Tüm güvenimizle halkın bilincine baş vuruyoruz.

4 Kasım 1906
Ön Tutukevi

SOVYET VE İDDİA MAKAMI

İşçi Temsilcileri Sovyeti duruşması, devrimle Peterhof'taki komplocular hükümeti arasındaki mücadelenin sadece bir bölümüdür. Hiç kimse, hatta iddia makamındaki polis temsilcileri bile, Sovyet üyeleri duruşmasının hukuksal bir eylem olduğuna, yasaların "iç mantığı" gereğince hukuksal yetkililerin bağımsız inisiyatifinde başlatıldığına ve yürütüldüğüne, gerçekten inanamaz. Herkes biliyor ki, Sovyetin tutuklanması hukuksal değil askeri-politik bir eylemdi ve halkın reddettiği ve tanımadığı bir iktidar tarafından yürütülen kanlı kampanyadaki pek çok hadiseden biriydi.

Burada işçi temsilcileriyle uğraşmanın başka yolları da varken, yetkililerin neden onları zümre temsilcilerinin desteklediği Adalet Divanı'nın karşısına çıkarmak gibi görece karmaşık bir yol seçtiklerini irdeleyecek değiliz. Pekâlâ en az aynı etkiye sahip ama çok daha basit bir yol tutabilirlerdi. Çok zengin idari önlemlerin yanı sıra, örneğin askeri mahkeme ya da hiçbir hukuk kitabında yazmayan ama pek çok kez başarıyla kullanılmış olan bir başka yargılama biçimi vardı. Bu yöntemde sanıkların yargıçlardan birkaç adım uzaklaşması ve arkalarını dönmeleri istenir. Sanık bu işleyişe uyar uymaz, itirazı mümkün olmayan nihai kararı bildirmek için sanığa kurşun yağdırılır.

Ama gerçek şu ki, hükümet, elli iki kişinin her biriyle işkence odalarında tek tek uğraşmak yerine, elli iki kişiyi değil İşçi Temsilcileri Sovyetini yargılayacağı, hukuka uygun bir duruşma düzenlemeyi tercih etti. Böyle yaparak, bizi hukuksal tutumu eleştirmeye zorlamak istiyor.

İddianame, söz konusu elli iki kişiyi, "bilgileri dahilinde, Rusya'da temel yasalara dayanarak kurulmuş olan hükümet sistemini değiştirip, yerine demokratik cumhuriyet kurmayı amaçlayan bir teşekküle katılmak"la suçluyor. Suçlama, Ceza Yasası'nın 101. ve 102. maddelerine dayandırılıyor.

Bu nedenle, iddianame, İşçi Temsilcileri Sovyetini, önceden formüle edilmiş politik bir amaca dayanarak oluşturulan devrimci bir "teşekkül" olarak –tüm üyelerinin, ona katılmakla, önceden çizilmiş belirli bir politik programa imza attığı bir örgüt olarak– betimliyor. Sovyetin bu şekilde tanımlanması, bizzat iddianamenin teşekkülün ortaya çıktığı koşulları resmettiği tabloyla derin bir çelişki içindedir. İlk sayfada, müstakbel Sovyetin öncülerinin, "işçi sınıfı hareketine örgütlülük, birlik ve güç katacak" ve "toplumun geri kalanı nezdinde Petersburg işçilerinin sözcülüğünü" yapacak bir İşçi Komitesi seçilmesini istediklerini okuyoruz. "Temsilci seçimleri bir dizi fabrikada derhal yapıldı" diye devam ediyor iddianame. Öyleyse daha oluşma aşamasında Sovyetin politik programı neydi? Böyle bir program yoktu; aslında olamazdı da, zira Sovyet gördüğümüz gibi ortak politik görüşlere sahip insanlar temelinde (bir politik parti ya da gizli örgüt gibi) değil, seçime dayalı temsil temelinde (duma ve *zemstvo* gibi) kurulmuştu. İddianamede adı geçen elli iki kişi, tüm diğer Sovyet üyeleri gibi bilgileri dahilinde var olan hükümet sistemini zorla devirip demokratik cumhuriyet kurmayı hedefleyen bir komplo teşekkülüne değil, faaliyetleri üyelerinin birlikte alacağı kararlar çerçevesinde belirlenecek temsili bir organa üye olmuşlardır. Sovyetin kuruluş koşulları bu konuda hiçbir şüpheye yer bırakmaz.

Eğer Sovyet 101. ve 102. maddelerde belirtildiği gibi bir teşekkülse, bu teşekkülün sınırları nerededir? Temsilciler kendi tercihleri sonucu değil, seçmenler onları gönderdiği için Sovyette yer alırlar. Dahası seçime dayalı oluşum asla dağılmaz, işyerindeki varlığını daima sürdürür, temsilci attığı her adımdan ona karşı sorumludur. Bu oluşum, temsilcisi aracılığıyla, Sovyetin faaliyetlerine kesin olarak müdahale edebilir. En önemli konularda –grevler, sekiz saatlik işgünü mücadelesi, işçilerin silahlanması– inisiyatif Sovyette değil, en ileri işyerlerindeydi. İşçiler, yani seçmenler, toplantı düzenleyip kararlar alıyorlar ve temsilcileri aracılığıyla

Sovyete bildiriyorlardı. Bu nedenle, Sovyet örgütlenmesi, hem gerçekte hem de biçimsel olarak, Petersburg işçilerinin büyük çoğunluğunun örgütlenmesiydi. Sovyet, Yürütme Komitesinin bizzat Sovyete ilişkin olarak oynadığı rolün benzerini, belirli bir anlamda kendisinin de oynadığı, seçime dayalı organların bir toplamıydı. İddianame bir yerde bunu açıkça itiraf etmektedir. "İşçi Komitesinin[93] tüm yurttaşları silahlandırma emeli," denmektedir, "İşçi Komitesini oluşturan örgütlerin tartışmalarında ve kararlarında ifade buluyordu"; iddianame, matbaa işçilerinin bir toplantısında konuyla ilgili benimsenen bir kararı alıntılayarak devam etmektedir. Ama eğer Matbaa İşçileri Sendikası, iddia makamının gözünde, Sovyetin (daha doğrusu Sovyet örgütlenmesinin) "bir parçası" ise, o halde aynı mantıkla, Sendika üyelerinin varolan sistemi zorla devirmeyi amaçlayan bir teşekkülün üyeleri olduğu aşikârdır. Sadece Matbaa İşçileri Sendikası değil, tüm fabrika ve tesislerdeki işçiler de, temsilcilerini Sovyete göndermek suretiyle, seçime dayalı bir oluşum olan Petersburg proletaryasının bu örgütüne katılıyordu. Yani iddia makamı 101. ve 102. maddeleri harfi harfine uygulayacak olsa, sanık yerinde 200.000'den fazla Petersburg işçisinin oturması gerekiyordu: Haziranda, tanık olarak katıldıkları davaya dahil olmayı talep ederek, bu yönde sert kararlar alan işçilerin görüşü de buydu. Ve bu talep yalnızca politik bir gösteri değildir; iddia makamına temel yasal yükümlülüklerinin hatırlatılmasıdır.

Ama yasal yükümlülükler, iddia makamını ilgilendiren en son şeydir. O, yetkililerin, "zafer"ini tamamlamak için birkaç düzine kurban istediğini bilmektedir ve bu yüzden bir dizi tutarsızlık ve kaba safsata sayesinde sanıkların sayısını sınırlamaktadır.

1. İddia makamı, Sovyetin *seçime dayalı* yapısına gözlerini kapatmakta ve onu aynı kafa yapısına sahip devrimcilerin birliği saymakta ısrar etmektedir.
2. Sovyet üyelerinin toplam sayısı –500, 600 kişi– işçi sınıfı kitlesini manipule eden ve komplocular duruşmasına dönen taraflı bir dava için çok yüksek olduğundan, iddia makamı, tamamen yapay bir biçimde Yürütme Komitesini

[93] Sovyet ilk başlarda bazen bu isimle anılıyordu.

seçmektedir. Yürütme Komitesinin seçime dayalı yapısını ve bileşiminin değişken ve akışkan olduğunu kasten görmezden gelmekte ve belgesel kanıtları dikkate almadan aslında genel oturumlarda Sovyet tarafından alınan kararları Yürütme Komitesine atfetmektedir.

3. İddia makamı, Yürütme Komitesine ek olarak, Sovyet üyelerinden, yalnızca "Sovyetin faaliyetlerinde aktif ve (?) kişisel rol oynamış" temsilcileri dava etmektedir. Bu tamamen keyfi bir seçimdir. Ceza Yasası, bir suç teşekkülüne sadece "aktif ve kişisel" katılımı değil, her türlü katılımı suç sayar. Katılımın *niteliği* yalnızca ceza *derece*sini belirler.

Peki iddia makamının kriteri nedir? Onun gözünde, giriş biletlerini kontrol etmek, grev gözcülüğü yapmak ya da hatta sadece Sovyete üye olduğunu kabul etmek gibi olgular, hükümeti zorla devirmeyi amaçlayan bir teşekküle aktif ve kişisel katılımın kanıtıdır. Örneğin, sanık Krasin, Lukanin, İvanov, ve Marlotov'a ilişkin olarak, iddia makamı sadece Sovyete üye olduklarına dair itiraflarını aktarıyor ve bu itiraflardan her nasılsa onların katılımının "aktif ve kişisel" olduğu sonucunu çıkarıyor.

4. Eğer bunlara, tümüyle tesadüfen Sovyetin konuğu olduğu için 3 Aralıkta tutuklanan ve Sovyetle hiçbir ilişkisi olmayan, hiçbir toplantıda asla ağzını açmamış bir avuç "yabancı"yı da eklersek, sanık seçiminde gösterilen ahlâksızca keyfi tutumun çok daha açık bir resmini elde ederiz.

5. Ama hepsi bu kadar değil. 3 Aralıktan sonra Sovyetten arta kalanlara yeni üyeler katıldı. Yürütme Komitesi yeniden oluşturuldu, *İzvestia* yayınlanmaya devam etti (8. Sayı Sovyet tutuklamasının ertesi gününde çıktı) ve yeniden oluşturulan Sovyet Aralık grevi çağrısını yaptı. Bir süre sonra yeni Sovyetin Yürütme Komitesi de tutuklandı. Peki ne oldu? Yalnızca eski Sovyetin işini sürdürmesine ve mücadele amaçları ve yöntemleri açısından ondan hiçbir farkı bulunmamasına rağmen, yeni Sovyet davası, bazı nedenlerle hukuksal olarak yürütülmüyor, idari önlemlerle ele alınıyor.

Sovyet yasal zemine mi dayanıyordu? Hayır, çünkü böyle bir

temel yoktu.

Sovyet, basit bir nedenden ötürü, isteseydi de 17 Ekim bildirgesi temelinde oluşturulamazdı, çünkü bildirgeden önce kurulmuştu: aslında o, bildirgeye de yol açan devrimci hareket tarafından yaratılmıştı.

Tüm iddianame, geçen yıl boyunca Rusya'da yasallığın hüküm sürdüğü kaba yalanı üzerine inşa edilmektedir. İddia makamı Ceza Yasası'nın tüm maddelerinin yıl boyunca işletildiği ve ne yasal ne de fiili olarak asla ortadan kalkmadığı gibi saçma bir varsayımdan yola çıkmaktadır.

Gerçekte olan şey ise, çok sayıda maddenin, devrim eliyle, yetkililerin zımni rızasıyla Yasa'dan çıkarılmasıydı.

Zemstvo kongreleri yasal zeminde mi gerçekleşti? Tüm şölenler ve gösteriler Ceza Yasası'na uygun muydu? Basın sansür kurallarını dikkate aldı mı? Çeşitli aydın dernekleri ceza görmeksizin ve yasada tabir edildiği gibi "önceden izin almaksızın" ortaya çıkmadı mı?

Yine de biz Sovyetin kaderine dönelim. Ceza Yasası'nın 101. ve 102. maddelerinin kesintisiz yürürlükte kaldığını varsayarak, iddia makamı Sovyeti doğduğu günden itibaren bilinçli bir suç örgütü olarak değerlendiriyor ve bu nedenle de Sovyete katılmayı bir suç olarak görüyor. Peki, bu görüşten hareketle, iktidarın yüce temsilcilerinin devrimci yöntemlerle cumhuriyet kurmayı amaçlayan bir suç teşekkülüyle müzakerelere girmesi nasıl açıklanabilir? Yasal süreklilik görüşünden hareketle, Kont Witte'nin Sovyetle görüşmesi bir suç eylemidir.

Kont Witte olayı, iddia makamının Rusya'da 1905 boyunca yasallığın hüküm sürdüğünde ısrar etmekle nasıl saçmalıklara düştüğünü göstermektedir.

Kazanski Katedrali dışındaki bir sokak mitinginde tutuklanan üç Sovyet üyesinin serbest bırakılması için Witte'ye heyet gönderilmesine ilişkin vuku bulan tartışmayı aktaran iddianame, bu başvurudan "tutuklu insanların serbest bırakılmasına yönelik meşru bir girişim" olarak söz ediyor. (s.6)

Yani iddia makamı, Kont Witte'nin, devlet yürütmesinin bu yüce temsilcisinin, bizzat savunması düşünülen devlet sistemini yıkmayı hedefleyen devrimci bir teşekkülle görüşmesini "meşru" sa-

yıyor.

Bu "meşru girişim"in sonucu neydi?

İddianame, oldukça doğru bir şekilde, Bakanlar Kurulu başkanının "il valisiyle tartıştıktan sonra, tutukluların salıverilmesini emretti"ğini kaydediyor. (s.6) Başka bir deyişle devlet iktidarı, 101. ve 102. maddelere göre üyelerinin yerleri Başbakanın odası değil çalışma kampı olan bir suç teşekkülünün talebini kabul ediyordu.

O halde "meşruluk" neredeydi? 18 Ekimde Kazanski Katedrali'nin dışında düzenlenen sokak mitingi meşru muydu? Şüphesiz değildi, zira mitingi düzenleyen Sovyet üyeleri tutuklanmışlardı. Hükümet karşıtı bir teşekkülün hükümete heyet göndermesi meşru muydu? İddia makamı öyle olduğunu söylüyor. Aslında "meşruluk" tutuklananların bırakılmasını değil, bunların serbest olan işbirlikçilerinin de tutuklanmasını gerektirirdi. Yoksa Kont Witte suçlulara genel af mı bahşetmişti? Peki ona genel af bahşetme hakkını kim vermişti?

İşçi Temsilcileri Sovyeti yasal zemine dayanmıyordu. Hükümet de öyle. Yasal zemin yoktu.

Ekim ve Kasım günleri, geniş halk yığınlarını harekete geçirdi, bir yığın yüce çıkarı açığa çıkardı, birçok yeni örgüt ve yeni politik yaşam biçimi yarattı. Eski sistem 17 Ekim bildirgesiyle kendini resmen tasfiye etti. Ama henüz hiçbir yeni bir sistem varolmadı. Bildirgeyle açıkça çelişen eski yasalar kaldırılmamıştı; ama aslında bunlar her adımda ihlâl ediliyorlardı. Yetkililer bu türden binlerce ihlâli sırf görmezden gelmekle yetinmiyor, bir dereceye kadar, açıktan teşvik ediyordu. 17 Ekim bildirgesi, varolan bir dizi yasayı mantıksal olarak değersiz ve hükümsüz kılmakla kalmıyor, mutlakıyetin mevcut yasama organını da tasfiye ediyordu.

Her türlü hukuksal tanımın dışında, yeni kamusal yaşam biçimleri doğuyor ve varlığını sürdürüyordu. Sovyet de bu biçimlerden biriydi.

101. maddedeki tanım ile Sovyetin gerçek fizyonomisi arasındaki karikatürsel tutarsızlık, Sovyetin eski Rusya yasaları çerçevesinin tamamen dışında bir kurum olmasından kaynaklanıyordu. Sovyet, eski, çürümüş legalite elbisesinin tüm dikişlerinin patladığı ve lime lime olmuş parçalarının devrimci ulus tarafından çiğ-

nenmek üzere yerlere döküldüğü bir dönemde doğmuştu. O, hukuksal olarak savunulabilir olduğu için değil, nesnel olarak gerekli olduğu için doğmuştu.

İlk çarpışmalardan sonra, egemen gerici güçler yeniden kuvvetlenmeye başlayınca, tıpkı bir sokak kavgasına katılanların ellerine gelen ilk taşı kullanmaları gibi, onlar da gerçekte kaldırılmış olan yasalara sarılmaya başladırlar. Eğilip yerden aldıkları taş Ceza Yasası'nın 101. maddesiydi ve cahil bir jandarma ve aşağılık bir iddia makamı tarafından sunulan insanlara belirli bir ceza vererek, Adalet Divanı bir mancınık rolü oynamak zorunda kaldı.

Resmi parti temsilcilerinin Sovyetin kararlarına katılması sorunu, iddia makamının hukuksal konumunun ümitsizliğini herşeyden çok daha açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Sovyetle uzaktan yakından ilgili herkes bilir ki, Parti temsilcilerinin ne Sovyette ne de Yürütme Komitesinde oy hakları yoktu; tartışmaya katılıyorlardı ama oylamaya katılmıyorlardı. Bu, Sovyetin işçilerin parti grupları aracılığıyla değil, işletmeler ve meslekler aracılığıyla temsili ilkesine göre örgütlenmesinden kaynaklanıyordu. Parti temsilcileri, politik deneyimlerini ve bilgilerini Sovyete aktarma hakkına sahiptiler ve bunu yapıyorlardı da; ama işçi kitlelerinin temsili ilkesini çiğnemeksizin oy kullanma hakkına sahip olamazlardı. Tabiri caizse onlar, Sovyet üyeleri içindeki politik uzmanlar idiler.

Bu basit olgu hiçbir zorluk olmaksızın kanıtlanabilirdi, yine de bu, araştıran ve soruşturan yetkililer için çok büyük zorluklar oluşturdu

İlk zorluk tamamen hukuksal bir nitelik taşıyordu. Eğer Sovyet önceden belirli amaçları olan bir suç teşekkülü ise, eğer sanıklar bu suç teşekkülünün üyeleri iseler ve mahkemeye de böyle çıkmak zorundaysalar, Sovyete sadece danışman sıfatıyla üye olan ve yalnızca fikirlerini söyleme hakkına sahip olan, ama oylamaya, yani suç teşekkülünün kolektif iradesinin doğrudan ve derhal belirlenmesine katılma hakkı bulunmayan sanıklara ne yapılacaktı? Tıpkı mahkemede bir uzmanın ifadelerinin karara önemli bir etki yapabilmesi, ama uzmanın bu karardan sorumlu kılınmaması gibi, parti temsilcilerinin ifadeleri de, Sovyetin eylemlerine etkileri ne kadar büyük olursa olsun, onları hukuken bu eylemlerden sorumlu kıla-

maz. Onlar Sovyete şöyle diyorlardı: işte bizim fikrimiz, işte partimizin fikri, ama karar size bağlı olmalı. Söylemeye gerek yok ki, parti temsilcileri, iddia makamından ötürü bu argümanın ardına saklanma niyetinde değildiler. Nihayetinde, iddia makamı, herhangi bir "madde", herhangi bir "yasallık" ya da "yasa"yı değil, belli bir kastın çıkarlarını savunuyordu. Ve parti temsilcileri yaptıklarıyla bu kasta Sovyetin diğer üyeleri kadar darbe indirdiğinden, çok doğaldır ki, hükümetin Adalet Divanı'nın kararı şekline bürünmüş olan intikamı onlara da fabrika ve tesis temsilcilerine olduğu kadar yönelecekti.

Ama bir şey kesindir: gerçekleri ve bunların hukuksal anlamlarını kaba bir biçimde çarpıtarak temsilcileri bir suç teşekkülünün üyesi gibi göstermek mümkünse de, 101. maddeyi Sovyet içindeki politik parti temsilcilerine uygulamak hukuksal saçmalığın ta kendisidir. En azından insan mantığı bize bunu söyler; ve hukuksal mantık da evrensel insan mantığının özgül bir alana uygulanmasından başka bir şey değildir.

İddia makamının, Sovyet içindeki parti temsilcilerinin konumuna ilişkin karşılaştığı ikinci zorluk, politik bir nitelik taşıyordu. Jandarma Generali İvanov'un ve daha sonra Savcı Yardımcısı Baltz'ın ya da onun ardında kim gizleniyorsa onun önünde duran görev gerçekten basitti: Sovyeti, bir grup etkin devrimcinin baskısı altında, terörize olmuş kitleleri kontrol eden komplocu bir örgüt gibi göstermek zorundaydılar. Herşey polisin kafasındaki bu Jakoben Sovyet parodisinin aleyhindeydi: Sovyet üyeliği, faaliyetlerinin açıklığı, sorunları tartışma ve çözümleme yöntemi ve son olarak parti temsilcilerine oy hakkı verilmemesi. O halde sorgu makamı ne yapar? Eğer gerçekler onun aleyhindeyse, gerçeklere yazık olur: bunlardan "idari önlemler" sayesinde kurtuluverir. Jandarma, tutanaklardan ve oy sayımlarından, ajanlarının verdiği bilgilerden, parti temsilcilerinin Sovyette yalnızca istişari haklara sahip olduklarını kolayca bulabilirdi. Jandarma bunu biliyordu; ama bu gerçek onun yüce amaç ve planlarını bozduğu için, bu konuda mahkemeyi aldatmak için elinden gelen herşeyi yaptı. Parti temsilcilerinin Sovyet içindeki hukuksal statüleri sorununun önemine rağmen, jandarma bu sorunu sorgulamada kasten ve sistematik olarak es geçti. Jandarma, Yürütme Komitesi üyelerinin nerede

oturduğuyla ve komite odasına nasıl girip çıktıklarıyla ilgileniyordu, ama 70 sosyal demokrat ve 35 sosyalist devrimciden oluşan toplam 105 parti temsilcisinin genel grev, sekiz saatlik iş günü, vs. konularda oy haklarının bulunup bulunmadığı zerrece umurunda değildi. Sırf bazı gerçeklerin ortaya çıkmasını önlemek için, sanık ve tanıklara belli soruları yöneltmekten kaçınıyordu.[94] Bu gün gibi ortadadır ve kimse buna itiraz edemez.

Sorgu makamının böylece iddia makamını aldattığını söyledik. Ama öyle midir? İddia makamının bir temsilcisi her zaman sorguda hazır bulunur ya da en azından sorgu tutanaklarını imzalarlar. Bu yüzden gerçekle ilgilenme şansından hiçbir zaman yoksun değildir; yeter ki ilgilenmek istesin. Kuşkusuz böyle bir ilgiden eser yoktur. İddia makamı sadece ön soruşturmanın "gaflarını" gizlemekle kalmamış, bunları yanlış olduğunu bildiği sonuçları çıkarmak için kullanmıştır.

Bu en bariz biçimde, iddianamenin, Sovyetin işçileri silahlandırma faaliyetine ilişkin kısmında görülebilir.

Burada silahlı bir ayaklanma ve Sovyetin buna karşı tutumu konusunu tartışacak değiliz. Bu konu başka makalelerde işlenmiştir. Yalnızca şunu söylemekle yetineceğiz: İşçi Temsilcileri Sovyeti 101. maddede tanımlanan teşekkülden ne kadar farklıysa, kitlelere ilham veren ve onların seçime dayalı örgütlerine kılavuzluk eden devrimci bir fikir olarak silahlı ayaklanma da, iddia makamı ve polisin kafasındaki ayaklanma "fikri"nden o kadar farklıdır. Ama yetkililerin Sovyetin anlamını ve ruhunu anlamaktaki başarısızlıkları, onun politik fikirleriyle ilgili kafa karışıklıkları, suçlamalarını son derece mekanik bir nesne, bir Browning revolver etrafında şekillendirme arzularıyla doğru orantılıdır.

Göreceğimiz gibi, polis soruşturmasının bu konuda çok kıt malzemeler sunmasına rağmen, iddianamenin yazarı, Yürütme Komitesinin işçileri silahlı ayaklanma amacıyla kitlesel olarak silahlandırdığını ispatlamak için son derece küstah bir girişimde bulunmuştu. İddianamenin ilgili pasajını alıntılamak ve ayrı ayrı ince-

---

[94] İddianame sadece bir paragrafta Rastorguyev'e göre "parti temsilcilerinin, sözde, seçimlerde oy haklarının bulunmadığını" (s.39) ifade ediyor. Ama iddia makamı bu konunun üzerine gitme zahmetinde bulunmadı ya da daha doğrusu bunu yapmaktan kasten uzak durdu.

lemek zorundayız.

"Açığa çıkacaktır ki," diye akıl yürütüyor iddianame, "Yürütme Komitesinin Petersburg işçilerini silahlandırma yönünde *yukarıda adı geçen tüm niyetleri* aynı dönemde (yani Kasımın ikinci yarısı) hayata geçirilmiştir; zira Bogdanov'un tütün fabrikasından bir temsilci olan Grigori Levkin'in ifadesine göre, Kasım ortalarında gerçekleşen bir toplantıda, gösterileri desteklemek üzere "onlarca" ve "yüzlerce" insanın silahlandırılmasına karar verilmiştir (kim tarafından?) ve aynı dönemde Nikolay Nemtsov'un işaret ettiği gibi işçilerin silahı yoktu ve üyelerden bu amaçla para bağışları toplanmıştır (nerede?)." Buradan öğreniyoruz ki, Kasımın ortalarında Yürütme Komitesi proletaryayı silahlandırma yönündeki "tüm" niyetlerini hayata geçirmiş. Bunu nasıl ispatlayacağız? İki karşı konulmaz delil var elimizde. Birincisi, Grigori Levkin'in o dönemde (herhalde Sovyet tarafından) "onlarca" ve "yüzlerce" insanın silahlandırılmasına karar verildiği şeklindeki ifadesi. Böylece Sovyet, Kasım ortalarında, işçi sınıfının silahlandırma niyetini dile getirerek (ya da bu konuda bir karar alarak), tam da o dönemde işçi sınıfını silahlandırma yönündeki niyetini *hayata geçiriyordu.* Peki Sovyetin böyle bir karar aldığı doğru mudur? Hiçbir biçimde. Bu konuda iddianame, asla varolmamış bir Sovyet kararı yerine Sovyet üyelerinden birinin (benim) yaptığı ve aynı iddianamenin 17. sayfasında yer alan konuşmaya bakmayı her nedense tercih etmiyor.

Böylece iddia makamı, "niyetlerin" hayata geçirilmesinin kanıtı olarak, gerçekten alınmış olsa bile ancak böyle bir niyetin ifadesi olan bir kararı ortaya koyuyor.

Petersburg işçilerinin Kasım ortalarında silahlandırılmasına ilişkin ikinci kanıtı, "tam da o dönemde" (!) işçilerin hiç silahı olmadığına dikkat çeken Nikolay Nemtsov sunuyor. Nemtsov'un silahların *olmadığına* ilişkin ifadesinin, niçin silahların *varlığının* delili olduğunu anlamak kolay değildir. Ama bunun ardından "orada toplanan insanlar arasında silahlar için para toplandı" deniliyor. İşçiler arasında silahlar için para toplandığı şüphe götürmez. İddia makamının söz ettiği toplantıda da bu amaçla para toplandığını varsayalım. Ama bu, neden "Yürütme Komitesinin Petersburg işçilerini silahlandırma yönünde *yukarıda adı geçen tüm niyetleri*

aynı dönemde hayata geçirilmiştir" anlamına gelsin? Dahası: Nikolay Nemtsov silahların olmadığını kime belirtti? Belli ki, bir Sovyet veya Yürütme Komitesi toplantısına. Bu yüzden, işçileri silahlandırmak için paranın birkaç düzine ya da taş çatlasa yüz temsilci arasından toplandığını varsaymalıyız; ve kendi içinde pek olası olmayan bu olgu, o dönemde kitlelerin zaten silahlanmış olduğunun kanıtıdır!

Böylece işçilerin silahlanması kanıtlanmış oldu; bu eylemin amacını açığa çıkarmaya gelince. İddianame bu konuda şunları söylüyor: "Temsilci Aleksey Şişkin'in ifadesine göre, bu silahlanmanın bahanesi olası pogromlardı, ama Şişkin bunun sadece işin bahanesi olduğunu, gerçekte 9 Ocak için bir silahlı ayaklanma hazırlandığını söylüyor. *Gerçekte*," diye devam ediyor iddianame, "Odner işletmesi temsilcisi Mihail Haharev'e göre silahların dağıtımı daha Ekimde Hrustalev-Nosar tarafından başlatılmış ve bizzat Haharev Hrustalev'den «Kara Yüzlerden korunmak için» bir Browning almıştır. Bununla birlikte silahların savunma amacıyla dağıtıldığı iddiası, Sovyetin yukarıda bahsedilen kararlarının dışında, Georgiy Nosar'ın evrakları arasında bulunan bazı belgeler tarafından da çürütülmüştür. Örneğin, bu evraklar arasında, bir Sovyet kararının üzerinde tarih bulunmayan orijinal bir nüshası bulunmaktadır. Bu karar, silaha başvurmayı, silahlı birlikler oluşturulmasını ve «Rusya toprağını yağmalayan Kara Yüzler hükümetini defetmek için hazırlık» yapacak bir işçi ordusu kurulmasını içermektedir."

Burada biraz duralım. Kara Yüzlere direnmek yalnızca bir bahanedir; Sovyetin Kasım ortasında gerçekleştirilen halkın silahlandırılmasındaki gerçek hedefi, 9 Ocakta silahlı bir ayaklanmadır. Bu gerçek hedef yalnızca silahlandırılanlarca değil silahlandıranlarca da bilinmiyordu, öyle ki, Aleksey Şişkin'in ifadesi olmasa, işçi kitleleri örgütünün silahlı ayaklanma için kesin bir tarih kararlaştırdığı hiçbir şekilde sızmayacaktı. Yürütme Komitesinin Kasım ortasında kitleleri Ocak ayında bir ayaklanma için silahlandırdığının bir diğer kanıtı da, Haharev'in Hrustalev'den "Kara Yüzlere karşı savunma amacıyla" bir Browning almış olmasıdır.

Ama iddia makamına göre silahlanmanın savunma amaçlı olduğu iddiasını çürüten bir diğer nokta daha var: Nosar'ın evrakları

arasında bulunan bazı belgeler, örneğin işçileri "Rusya toprağını yağmalayan Kara Yüzler hükümetini defetmek" için silahlanmaya çağıran bir kararın orijinal nüshası (?). Sovyetin kitlelerin silahlanması gerektiğini ve bir ayaklanmanın kaçınılmaz olduğunu saptadığı pek çok karardan bellidir; bunu kimse inkâr edemez; iddia makamının bununla ilgili delil toplaması gereksizdir. Asıl kanıtlamak istediği Yürütme Komitesinin Kasım ortasında kitleleri silahlandırma yönünde "tüm niyetlerini" hayata geçirdiği ve bu silahlandırmanın aslında doğrudan silahlı bir ayaklanmayı hedeflediğidir; ve bu noktayı kanıtlamak için iddia makamı diğerlerinden farklı olarak tarihi belirsiz ve Sovyet tarafından benimsenip benimsenmediği bile belli olmayan başka bir karar çıkardı ortaya. Ve nihayet silahlanmanın savunmaya yönelik olduğunu reddetmek için ortaya konan bu karar da, çok açık ve anlaşılır bir şekilde, ülkeyi yağmalayan Kara yüzleri *defetmek*ten bahsediyordu.

Ama iddia makamının Browninglerle olan macerası burada bitmiyor. Operasyonun savunmaya yönelik olduğunu yalanlamaya çalışan iddia makamı, "dahası" diye devam ediyor, "Nosar'ın evrakları arasında, Hrustalev'in maliyetine birkaç Browning ve Smith Wesson marka revolver temin etme sözü verdiğine işaret eden, bilinmeyen birinin yazdığı bir not bulunmuştur ve Kolpino'da ikamet eden notun yazarı söz verilen silahların kendisine elden verilmesini istemektedir."

"Kalpino'da ikamet eden" bu zatın revolverleri "maliyetine" almasının neden silahlı bir ayaklanma amaçlı değil de *savunma amaçlı* olamayacağını anlamak güçtür. Revolver isteyen bir not duruşmaya yeni hiçbir şey eklemez.

Sonuçta iddia makamının Petersburg işçilerinin silahlanması sorunuyla ilgili olarak mahkemeye sunduğu veriler son derecede yetersizdir. "Nosar'ın belgelerinde silah alımıyla ilgili çok önemsiz harcama kayıtları bulundu" diye yakınıyor iddianame, "*çünkü* (!) onun evrakları bir defterden ve farklı model revolverlerle şarjörlerin işçilere dağıtılması hakkında notlar içeren bir kâğıt parçasından ibaretti ve *bu notlara göre*, yalnızca altmış dört revolver dağıtılmıştı."

Bu altmış dört tabancayı Yürütme Komitesinin Ocaktaki silahlı ayaklanmayla ilgili "tüm niyetlerinin" hayata geçirilmesinin delili

olarak göstermek, iddia makamı için bir utanç kaynağıdır. Bu yüzden gözüpek bir adım atmaktadır: eğer revolverlerin *satın alındığı* kanıtlanamıyorsa, *satın alınmış olabileceği* kanıtlanmalıdır. Bu amaçla iddia makamı, altmış dört revolveri sunarken beraberinde çarpıcı mali tahminler eklemeyi ihmal etmemektedir. Silâh için para toplanmasının *Compagnie des Wagons-Lits* işletmesinde gerçekleştirildiğini belirttikten sonra, iddianame şöyle devam ediyor. "Bu tip bağışlar silah edinme fırsatı sunuyordu; İşçi Temsilcileri Sovyeti ihtiyaç duyduğunda büyük miktarda silah edinebilirdi, çünkü tasarrufunda büyük miktarda paralar vardı.... Yürütme Komitesinin toplam geliri 30.063 ruble 52 kopekti."

Burada, delille en ufak ilgisi bulunmayan şeyleri yazan bir gazeteci edası ve tavrıyla karşı karşıyayız. Önce bazı notlardan ve kararların "orijinal nüshasından" bahsediyorsunuz, sonra da onları bir kenara itip basit bir varsayım ileri sürüyorsunuz: Yürütme Komitesinin çok parası vardı, bu yüzden çok silah vardı.

Eğer iddia makamının yöntemi doğruysa şöyle diyebiliriz: gizli polis departmanlarının çok parası vardır, dolayısıyla pogromcuların çok silahı vardır. Ama böyle bir sonuç iddianamedekine ancak kısmen benzeyebilir; çünkü Sovyetin elindeki her kopeğin hesabı ortadayken –ki bu iddia makamının cesur tahmininin saçmalığını göstermeye yeter– gizli polisin elinden geçen paranın miktarı uzun süredir soruşturulması gereken gizemli bir olgudur.

İddianamenin halkın silahlanmasıyla ilgili argümanlarını ve sonuçlarını son olarak değerlendirmek için, bunları tam anlamıyla mantıksal biçimde sunmaya çalışalım.

İDDİA

Kasım ortalarında Yürütme Komitesi Petersburg proletaryasını silahlı bir ayaklanma için silahlandırmıştır.

KANITLAR

a) 6 Kasımdaki toplantıda Sovyet üyelerinden biri işçilerin 10 ilâ 100 kişilik silahlı birimler şeklinde örgütlenmesini savundu.

b) Kasım ortalarında Nikolay Nemtsov silah eksikliğini vurguladı.

c) Aleksey Şişkin 9 Ocak için bir ayaklanma kararlaştırıldığını biliyordu.
d) Ekim gibi erken bir tarihte, Haharev, Kara Yüzlerden korunmak için bir revolver edinmişti.
e) Tarihsiz bir karar silah gereksiniminden bahsediyor.
f) "Kolpino'da ikamet eden" ve kimliği belirsiz bir şahıs "maliyetine" revolver istemişti.
g) Sadece altmış dört revolverin dağıtımı kanıtlanmış olmasına rağmen, Sovyetin parası vardı ve para genel eşdeğer olduğundan pekâlâ silah karşılığı kullanılabilirdi.

Bu sonuçlar ortaokul mantık kitaplarında mantık hatasına örnek olarak verilemeyecek kadar kötüdürler. O kadar kabadırlar ki, kabalıkları normal bir zekâ için bir hakarettir.

İşte Adalet Divanı kararını bu malzemelere ve bu hukuksal yapıya dayanarak vermek zorunda kalacaktır.

MAHKEME ÖNÜNDEKİ KONUŞMAM

4 (17) Ekim 1907 Toplantısı

Sayın yargıçlar, zümre temsilcileri!

Silâhlı ayaklanma konusu, hazırlık soruşturmasının olduğu kadar bu mahkeme soruşturmasının da en temel konusudur. Mahkemeye tuhaf gelebilir ama, bu konu, elli günlük varlığı süresince İşçi Temsilcileri Sovyeti toplantılarının gündeminde hiçbir şekilde yer almamıştır. Aslında silahlı ayaklanma sorunu, hiçbir toplantımızda ortaya atılmadı ya da tartışılmadı. Dahası, Kurucu Meclis, demokratik cumhuriyet ya da hatta genel grev ve bunun bir devrimci mücadele yöntemi olarak temel önemi konusu hiçbir toplantıda tartışılmadı. Yıllardır öncelikle devrimci basında, sonra da çeşitli toplantı ve meclislerde tartışılmış olan bu temel konular, Sovyet tarafından hiç ele alınmadı. Niçin böyle olduğunu daha sonra izah edecek ve Sovyetin silahlı ayaklanma karşısındaki tutumunu açıklayacağım.

Ama mahkeme açısından temel olan bu konuya geçmeden önce, Divan'ın dikkatini bir başka konuya, birincisine kıyasla daha genel ama daha az keskin olan Sovyetin genel olarak zor kullanması sorununa çekeceğim. Sovyet, belli durumlarda, şu ya da bu organı aracılığıyla zor ya da baskı önlemleri kullanma hakkını kendisinde gördü mü? Bu genel ifadelerle sorulan bir soruya benim yanıtım: Evet! İddia makamı temsilcisi kadar ben de biliyorum ki, biçimi ne olursa olsun, "normal olarak" işleyen her devlette, kaba kuvvet ve baskı tekeli devlet iktidarına aittir. Bu onun "dokunulamaz" hakkıdır ve bu hak karşısında en kıskanç özeni gösterir, herhangi bir kişisel oluşum onun şiddet tekeline tecavüz edecek korkusuyla her an tetiktedir. Böylelikle devlet örgütlenmesi hayatta kalmak için

mücadele verir. Mevcut toplumsal yapı tüm uzlaşmaz çelişkileriyle göz önüne alınırsa, baskının tümüyle kaçınılmaz olduğu hemen açığa çıkacaktır. Bunun için, modern toplumun somut bir resmine, bu karmaşık ve çelişkili sisteme –örneğin Rusya gibi uçsuz bucaksız bir ülkede– bakmak yeterlidir.

Bizler anarşist değil sosyalistiz. Anarşistler bize "devletçi" derler, çünkü biz devletin tarihsel zorunluluğunu ve bu nedenle de devlet baskısının tarihsel zorunluluğunu kabul ederiz. Ama devlet makinesini felç eden bir politik genel grevin yarattığı koşullar altında, politik grevin hedef aldığı ömrünü tamamlamış yaşlı iktidar, kendisini sonunda hareket edemez, kamu düzenini emrindeki tek araç olan barbarca araçlarla dahi denetim altına alamaz ve koruyamaz halde bulmuştu. Bu arada grev yüz binlerce işçiyi fabrikalardan sokaklara dökmüştü ve bu işçileri toplumsal- politik yaşam açısından özgür kılmıştı. Kim onları yönlendirebilir ve saflarına disiplini sokabilirdi? Eski devlet iktidarının hangi organı? Polis mi? Jandarma mı? Gizli polis mi? Kendime soruyorum: kim? Ve hiçbir yanıt bulamıyorum. İşçi Temsilcileri Sovyeti dışında hiç kimse. Başka hiç kimse!

Bu muazzam temel gücü yönlendiren Sovyet, iç sürtüşmeyi en aza indirmeyi, taşkınlıkları engellemeyi ve kaçınılmaz mücadele kurbanlarının sayısını mümkün olduğunca azaltmayı kendi ivedi görevi olarak görüyordu. Ve durum bu olunca, kendisini yaratan politik grevin bir sonucu olarak Sovyet, devrimci kitlelerin özyönetim organından başka hiçbir şey değildi: bir *iktidar organı*. O bütünün iradesiyle bütünün parçaları üzerinde egemenlik kurdu. O, gönüllü olarak tâbi olunan demokratik bir iktidardı. Ama Sovyet ezici çoğunluğun örgütlü iktidarı olduğu için, kitlelerin birleşik saflarına anarşi sokan unsurlara karşı kaçınılmaz olarak baskıcı önlemler kullanmak zorunda kaldı. Yeni bir tarihsel iktidar olarak, eski aygıtın ahlâki, politik ve teknik olarak tümüyle iflâs ettiği bir dönemde biricik iktidar olarak, kişisel dokunulmazlığın ve terimin iyi anlamında kamu düzeninin biricik garantisi olarak Sovyet, bu unsurların karşısına kendi gücünü koyma hakkını kendisinde buluyordu. Tümüyle kanlı baskılara dayalı eski iktidarın temsilcilerinin, Sovyetin şiddet yöntemlerinden ahlâki bir öfkeye kapılarak söz etme hakları yoktur. Bu mahkemede adına davacı denen tarih-

sel iktidar, azınlığın çoğunluk üzerindeki örgütlü şiddetidir. Sovyetin müjdecisi olduğu yeni iktidar, azınlığı düzene çağıran çoğunluğun örgütlü iradesidir. Bu ayrım nedeniyle, Sovyetin devrimci varolma hakkı her türlü hukuksal ya da ahlâki spekülâsyonun üzerindedir.

Sovyet, baskı önlemleri kullanmayı kendi hakkı saymaktaydı. Ama hangi durumlarda ve ne ölçüde? Bu konuda yüz tanık dinledik. Baskı önlemlerine geçmeden önce, Sovyet, ikna sözleri kullanmıştı. Onun gerçek yöntemi buydu ve bunu uygularken kolay kolay yorulmazdı. Devrimci ajitasyonla, söz silahıyla, Sovyet, sürekli olarak yeni kitleleri kendine çekiyor ve onları kendi otoritesine tâbi kılıyordu. Eğer proletarya içindeki cahil ya da ahlâken bozuk grupların direnciyle karşılaşırsa, onları fiziksel kuvvet yardımıyla zararsız kılmak için daima yeterli zamanın bulunduğunu söylüyordu. Tanıkların ifadelerinden de gördüğünüz gibi, öncelikle diğer yollara gidiyordu. Onları iş durdurmaya çağırırken fabrika yönetiminin sağduyusuna başvuruyordu; genel greve sempatiyle yaklaşan teknisyenler ve mühendisler aracılığıyla cahil işçiler üzerinde nüfuz kuruyordu. "İşi bırakmaları" için işçilere temsilciler gönderiyor ve yalnızca çok istisnai durumlarda grev kırıcıları kuvvet kullanmakla tehdit ediyordu. Peki gerçekten hiç kuvvet kullanmış mıydı? Sayın yargıçlar, ön soruşturma materyalleri arasında bunun hiçbir örneğine rastlamadınız ve tüm çabalara rağmen, mahkeme soruşturması sırasında bu türden örnekler tesis etmenin olanaksız olduğu kanıtlandı. Eğer mahkemeye sunulan trajik olmaktan öte komik "şiddet" örneklerini (falanca kişi filancanın dairesine kasketini çıkarmadan girmiş, falanca kişi filancayı onun da rızasıyla tutuklamış ...) ciddiye alacak olsak dahi, Sovyetin şiddet eylemlerinin gerçek boyutlarını gözümüzde canlandırmak için, ancak filancanın çıkarmayı unuttuğu bu kasketi eski iktidarın her gün yanlışlıkla "uçurduğu" yüzlerce *kelle* ile karşılaştırmamız gerekir. Ve bütün istediğimiz budur. Zamanın olaylarını doğru biçimde yeniden kurmak bizim görevimizdir ve bunun uğruna biz sanıklar bu duruşmada aktif bir rol aldık.

Bu mahkeme için önemli olan ve bana yöneltilen bir başka soruya geçelim. İşçi Temsilcileri Sovyetinin eylemleri ve beyanatlarının 17 (30) Ekim bildirgesinde yasal bir temeli var mıydı? Sov-

yetin Kurucu Meclis ve demokratik bir cumhuriyetin yaratılmasına ilişkin kararları ile Ekim bildirgesi arasında ne gibi bir ilişki vardı? Açıkça ifade edeyim ki, bu sorun o zaman hiç aklımıza gelmemişti, ama bugün bu mahkeme için kuşkusuz büyük bir önem taşıyor. Mahkemenin sayın üyeleri, burada tanık Luçinin'in ifadesini dinledik. Ben kişisel olarak bu ifadeyi son derece ilginç buldum ve bazı sonuçlarının da hem yerinde hem de derin olduğunu düşünüyorum. Başka birtakım şeylerin yanı sıra Luçinin, sloganları, ilkeleri ve politik fikirleri açısından cumhuriyetçi bir oluşum olan İşçi Temsilcileri Sovyetinin, esas itibarıyla Çarın 17 Ekim bildirgesiyle ilân edilen ve bildirgenin yazarlarının olanca güçleriyle mücadele ettikleri özgürlükleri, gerçekten, doğrudan ve somut olarak hayata geçirdiğini söylüyordu. Evet, sayın yargıçlar ve zümre temsilcileri! Devrimci proleter Sovyetle biz, ifade özgürlüğünü, toplantı ve kişisel dokunulmazlık özgürlüğünü, Ekim grevinin basıncı altında Rus halkına vadedilmiş olan tüm bu şeyleri gerçekten de hayata geçirmeyi başardık. Oysa eski iktidar aygıtının yapabildiği tek şey, insanların bu yasal kazanımlarını paramparça etmekti. Sayın yargıçlar, bu, halihazırda tarihin bir parçası olan, inkâr edilemez, nesnel bir olgudur. Bunu reddetmek olanaksızdır.

Bununla birlikte bana –ya da yoldaşlarıma–, eylemlerimizi ve beyanatlarımızı *öznel olarak* 17 Ekim bildirgesine dayandırıp dayandırmadığımız sorulacak olsaydı, kesinlikle hayır yanıtını verirdik. Neden? Çünkü bizler, 17 Ekim bildirgesinin yeni bir yasal temel yaratmadığına, manifestolar aracılığıyla değil tüm devlet aygıtının gerçekten yeniden örgütlenmesiyle yeni bir yasal sistem yaratılmadığı için –bizim kanımıza göre– yeni bir yasallık temeli kurmadığına derinden inanıyorduk ve bunda yanılmadık. Çünkü biz, tek doğru görüş olan bu materyalist görüşü benimsiyorduk, 17 Ekim bildirgesinin mevcut gücüne hiç güvenimiz yoktu. Ve bunu açıkça ilân ediyorduk. Ama partililer, devrimciler olarak, manifestoya göre devletin özgür yurttaşları olarak bizim öznel tutumumuzun, mahkeme için tayin edici olduğuna inanmıyorum: Zira mahkeme, bir mahkeme olduğu için, ya bildirgeye yeni bir yasal temel gözüyle bakmalıdır ya da kendi varlığına son vermelidir. İtalya'da, ülkenin monarşik anayasası temelinde çalışan burjuva parlamenter cumhuriyetçi bir parti olduğunu biliyoruz. Devrimci

olan sosyalist partiler, bütün uygar ülkelerde kendi doğal yasallıklarıyla mevcutlar ve mücadele ediyorlar.

Sorun şudur: 17 Ekim bildirgesi, biz Rus cumhuriyetçi sosyalistlerine yer tanıyor mu? Mahkemenin yanıtlaması gereken soru budur. Mahkeme, biz sosyal demokratların, anayasal bildirgenin sadece asla gönüllü olarak yerine getirilmeyecek bir vaatler listesi olduğunu ileri sürerken; kağıt üzerindeki bu garantilerin devrimci eleştirisini yaparken; halkı gerçek ve tam bir özgürlük için açık mücadeleye çağırırken haklı olup olmadığımızı söylemelidir. Haklı mıydık, değil miydik? 17 Ekim bildirgesinin, görüşlerimize ve niyetlerimize rağmen, yasalar dahilinde hareket eden insanlar olarak biz cumhuriyetçilerin üzerine dayandığı gerçek bir yasal temel olduğunu söylesin bize mahkeme. 17 Ekim bildirgesi bu mahkemenin kararı aracılığıyla bize şunu söylesin burada: "Siz benim gerçekliğimi reddettiniz, ama ben ülkenin geri kalanı kadar sizin için de varım."

İşçi Temsilcileri Sovyetinin, toplantılarında hiçbir zaman Kurucu Meclis ve demokratik cumhuriyet sorununu ileri sürmediğini söyledim. Bununla birlikte, işçi tanıkların ifadelerinden de gördüğünüz gibi, onun bu sloganlara yönelik tutumu açıkça belirtilmişti. Nasıl başka türlü olabilirdi? Herşeyden önce, Sovyet bir boşluğa doğmadı. O ortaya çıktığında, Rus proletaryası 9 (22) Ocak olaylarını, Senatör Şidlovski komisyonunu yaşamış, uzun, çok uzun Rus mutlakıyet okulundan geçmişti. Sovyet varolmadan uzun süre önce, anayasal Meclis, genel oy hakkı, demokratik cumhuriyet, sekiz saatlik işgünü talepleri, devrimci proletaryanın temel sloganları olmuştu. Sovyetin bu konuları hiçbir zaman ilkesel sorunlar olarak ortaya atmaya gerek duymamasının nedeni budur: o bunları karara bağlanmış sorunlar olarak yalnızca kararlarına sokmuştu. Aynı şey, özde, bir ayaklanma fikrine ilişkin olarak da doğruydu.

Bu temel konuya –silahlı ayaklanma– geçmeden önce, bizi suçlayan iktidarın ve kısmen de mahkeme yetkililerinin tutumunu anlayabildiğim kadarıyla uyarmalıyım ki, bu tutum bizim tutumumuzdan faklıdır –bununla mücadele etmek boşuna olurdu–; yalnızca politik ya da parti anlamında değil, yalnızca onu değerlendirme anlamında da değil, hayır biz tam da silahlı ayaklanma anlayışı konusunda farklıyız. İddia makamının anlayışı, Sovyetin anla-

yışından ve inanıyorum ki Sovyetle birlikte tüm Rus proletaryası tarafından da paylaşılan anlayıştan, esaslı, çok derin ve uzlaşmaz farklılıklar taşımaktadır.

Sayın mahkeme üyeleri, ayaklanma nedir? Bir saray darbesi değil, bir askeri komplo değil, bir işçi sınıfı ayaklanması! Mahkeme başkanı tanıklardan birine, politik greve ayaklanma gözüyle bakıp bakmadığı sorusunu yöneltti. Tanığın verdiği yanıtı unuttum, ama inanıyorum ve iddia ediyorum ki, politik grev, başkanın şüphelerine rağmen, gerçekte, özünde, bir ayaklanmadır. İddianamenin bakış açısından öyle görünse de, bu bir paradoks değildir. Tekrarlıyorum: benim ayaklanma kavramım –bunu birazdan sergileyeceğim– polisin ve iddia makamının terime yüklediği anlamla, isim benzerliği dışında hiçbir benzerlik taşımamaktadır. Politik grev, bir ayaklanmadır demiştim. İşin doğrusu, politik genel grev nedir? Onun ekonomik grevle bir tek benzerliği vardır; her iki durumda da işçiler işi durdururlar. Bu ikisi başka hiçbir bakımdan birbirine benzemez. Ekonomik grev, belli, dar bir hedefe sahiptir; işverene baskı uygulamak ve bu amaçla onu geçici olarak rekabet alanının dışına çıkarmak. Bir fabrikanın sınırları içinde belli değişiklikleri başarmak için bu fabrikada üretim durdurulur.

Politik grevin doğası ise derinden farklıdır. O, tek tek işverenlere hiçbir baskı uygulamaz; bir kural olarak özgül ekonomik talepler ileri sürmez; onun talepleri, çok sert vurduğu işverenlerin başlarından çok, bizzat devlet iktidarına yönelir. O halde politik grev devlet iktidarını nasıl etkilemektedir? Onun yaşamsal faaliyetlerini felç ederek. Modern bir devlet, Rusya gibi geri bir ülkede bile, iskeleti demiryolları ve sinir sistemi telgraf olan tek bir bütüne dönüşen merkezileşmiş ekonomik organizmaya dayanır. Ve eğer, telgraf, demiryolu ve modern teknolojinin diğer tüm kazanımları, kültürel ve ekonomik amaçlar için Rus mutlakıyetinin hizmetinde olmasa da, bunlar baskı amacıyla onun için haydi haydi vazgeçilmezdir. Demiryolu ve telgraf, askeri birlikleri ülkenin bir ucundan diğer ucuna nakletmek ve karışıklıkları önleme doğrultusunda idari etkinlikleri birleştirmek ve yönlendirmek için yeri doldurulamaz silahlardır. Politik grev ne yapar? O devletin ekonomik aygıtını felç eder, idari mekanizmanın çeşitli dalları arasındaki iletişimi bozar, hükümeti yalıtır ve güçsüz kılar. Öte yandan, fabrika ve te-

sislerdeki işçi kitlelerini politik olarak birleştirir ve bu işçi ordusuyla devlet iktidarını karşı karşıya getirir.

Sayın mahkeme üyeleri, bir ayaklanmanın özü burada yatmaktadır. Proleter kitleleri tek bir devrimci protesto eylemi içinde birleştirmek, bu kitlelerle örgütlü devlet gücünü, birbirlerine düşman güçler olarak karşı karşıya getirmektir; sayın mahkeme üyeleri, Sovyetin de benim de ayaklanmadan anladığımız budur. Sovyet henüz ortada yokken eşzamanlı olarak patlak veren ve gerçekte Sovyeti bizzat yaratan Ekim grevi sırasında, iki düşman taraf arasında böyle bir devrimci çatışmaya tanık olduk. Ekim grevi "anarşi"yi doğurdu ve bu anarşinin bir sonucu olarak 17 Ekim bildirgesi ortaya çıktı. Umarım, en tutucu politikacıların ve yarı-resmi *Novoye Vremya*'nınkiler de dahil –bu gazetenin editörleri, benzer ya da karşıt yapıdaki diğer bildirgelerle birlikte devrimden doğan 17 Ekim bildirgesini de hafızalardan silmeyi çok isterlerdi– gazetecilerin inkâr etmemeleri gibi, iddia makamı da bunu inkâr etmez. Daha birkaç gün önce, *Novoye Vremya*, 17 Ekim bildirgesinin, politik grevin yarattığı hükümet *paniğinin* sonucu olduğunu yazıyordu. Ama eğer bu bildirge yürürlükteki yeni sistemin temeliyse, itiraf etmeliyiz ki, sayın mahkeme üyeleri, mevcut devlet sistemimiz paniğe, bu panik de proletaryanın politik grevine dayanıyor. Öyleyse görüyorsunuz ki, bir genel grev iş durmasından öte bir şeydir.

Politik grevin, bir gösteri olmaktan çıktığı ölçüde, öz olarak bir ayaklanma olduğunu söylemiştim. Onun proleter ayaklanmanın temel ve en genel yöntemi olduğunu söylemek daha doğru olurdu: temel ama tek yöntem değil. Politik grev yönteminin kendi doğal sınırları vardır. İşçilerin 21 Ekim (3 Kasım) öğle saatlerinde Sovyetin çağrısına uyarak işe başlamaları bunu apaçık göstermektedir.

17 Ekim bildirgesi güven oyuyla karşılanmadı; kitleler haklı olarak hükümetin vadedilen özgürlükleri hayata geçirmeyeceğinden korkuyorlardı. Proletarya tayin edici bir mücadelenin kaçınılmazlığını görüyordu ve içgüdüsel olarak, kendi devrimci güç odakları olan Sovyete yöneliyordu. Öte yandan mutlakıyet, panikten kurtularak, yarısı yıkılan aygıtını yeniden inşa etmeye başlıyor ve alaylarını düzene koyuyordu. Sonuç olarak, Ekim çatışmasının ar-

dından ortada iki iktidar vardı: kitlelere dayanan yeni bir halk iktidarı, ki İşçi Temsilcileri Sovyeti böyle bir iktidardı, ve orduya dayanan eski, resmi iktidar. Bu iki güç yan yana varolamazdı: birinin güçlenmesi diğerinin yok olması demekti.

Otokrasi, süngülere dayanarak, doğal olarak, halk güçlerinin Sovyet etrafında muazzam birleşme sürecine, karışıklık, kaos ve bölünme sokmayı denedi. Öte yandan, Sovyet, güven, disiplin, aktif çaba ve işçi kitlelerinin oybirliğine dayanarak, iktidarın tüm maddi silahlarının ve ordunun 17 Ekim öncesindeki aynı kanlı ellerde kaldığı gerçeğinin bir göstergesi olan, genel özgürlüğe, sivil haklara ve kişi dokunulmazlığına yönelik korkunç tehdidi görebildi. Ve bu iki iktidar organı arasında, ordu üzerinde nüfuz kurmak için devasa bir mücadele başladı; bu, büyüyen halk ayaklanmasının ikinci aşamasıdır.

Proletaryayı otokrasiyle karşı karşıya getiren kitle grevi temelinde, orduyu işçilerin yanına çekme, askerlerle dost olma, onların kalplerini fethetme doğrultusunda güçlü bir hareket ortaya çıktı. Bundan dolayı, hareket, doğal olarak mutlakıyetin dayandığı askerlere devrimci bir çağrı yaptı. İkinci Kasım grevi, fabrikayla kışla arasındaki güçlü ve görkemli bir dayanışma gösterisiydi. Kuşkusuz ordu halkın yanına geçseydi, ayaklanma gereksiz olurdu. Ama ordunun devrim saflarına böyle bir barışçıl geçişi düşünülebilir mi? Hayır, düşünülemez. Mutlakıyet, ordunun onun bozucu etkisinden kurtulup halkın dostu olmasını kollarını kavuşturup beklemeyecektir. Herşey kaybedilmeden önce, mutlakıyet, inisiyatifi alacak ve saldırıya geçecektir. Petersburg işçileri bunun farkına varmış mıydı? Evet. Proletarya iki taraf arasında çatışmanın kaçınılmaz olduğuna inanıyor muydu, Sovyet inanıyor muydu? Evet, bu konuda hiç şüphesi yoktu, ölümcül saatin er ya da geç çalacağını kesinlikle biliyordu.

Kuşkusuz halk güçlerinin örgütü, silahlı karşı-devrimin saldırıları tarafından duraklatılmaksızın, İşçi Temsilcileri Sovyetinin önderliği altında girilen yolda ilerlemeye devam etseydi, eski sistem herhangi bir güç kullanılmaksızın yıkılırdı. Zira neye tanık olduk? İşçilerin Sovyet etrafında nasıl toplandıklarını, köylü birliğinin sürekli daha büyük köylü kitlelerini kucaklayarak nasıl Sovyete delegeler gönderdiğini; demiryolu sendikasının ve posta ve telgraf

sendikasının nasıl Sovyetle birleştiğini; serbest mesleklerin, Birlikler Konfederasyonunun nasıl Sovyete doğru çekildiğini; fabrika yönetiminin Sovyete yönelik tutumunun bile ne kadar hoşgörülü ve dostça olduğunu gördük. Sanki tüm ulus kahramanca bir çaba içindeymiş, rahminden, bir Kurucu Meclis toplanana kadar yeni bir toplumsal sistemin temellerini gerçekten ve tartışmasız döşeyecek olan bir iktidar organı çıkarmaya çalışıyormuş gibiydi. Eğer eski devlet iktidarı bu organik çabaya girmeseydi, ulusun hayatına gerçek anarşiyi sokmasaydı, güçlerin örgütlenme süreci tam bir özgürlük içinde gelişebilseydi, o zaman sonuç, kuvvet kullanılmaksızın ve kan dökülmeksizin yeniden doğmuş, yeni bir Rusya olurdu.

Ama şurası kesindir ki, özgürleşme sürecinin yumuşak bir rota izleyeceğine bir an olsun inanmadık. Eski iktidarın gerçek doğasını çok iyi biliyorduk. Biz sosyal demokratlar, geçmişten kesin bir kopuş gibi görünen manifestoya rağmen, eski devlet aygıtının kendi özgür iradesiyle geri çekilmeyeceğine, iktidarı halka teslim etmeyeceğine ya da asıl mevzilerinin bir tekinden bile vazgeçmeyeceğine inanıyorduk. Mutlakıyetin, iktidarı elinden kaçırmamak ve hatta vakarla bahşettiklerini tekrar geri almak için daha çok çırpınma girişimlerinde bulunacağını önceden görüyor ve halkı uyarıyorduk. Ayaklanmanın, silahlı bir ayaklanmanın beyler, bizim açımızdan kaçınılmaz oluşunun nedeni budur. Bu, halkın askerpolis devletine karşı mücadele sürecindeki bir tarihsel zorunluluktu ve öyle olmaya da devam ediyor. Ekim ve Kasım boyunca, bu düşünce tüm miting ve toplantılara hakimdi; tüm devrimci basına egemendi; bütün politik atmosferi o dolduruyordu; ve şu ya da bu şekilde, Sovyetin her üyesinin bilincinde billurlaşmıştı. Bu nedenle o, çok doğal olarak, Sovyetin kararlarına girdi ve onu tartışma ihtiyacı asla duymadık.

Ekim grevinden miras aldığımız şey, gergin bir politik durumdu: bir yanda, varolma mücadelesi veren ve yasallık olmadığı için yasalara değil, varolan güce dayanan kitlelerin devrimci örgütü; diğer yanda, intikam anını bekleyen silahlı karşı-devrim. Bu durum, deyim yerindeyse, ayaklanmanın cebirsel formülüydü. Yeni olaylar formüle sadece yeni sayısal değerler sokuyordu. İddia makamının yüzeysel sonuçlarına rağmen, silahlı ayaklanma fikrine yalnızca Sovyetin 27 Kasım tarihli, yani tutuklanmamızdan bir

hafta önce gayet açık ve anlaşılır şekilde ifade ettiği kararında rastlanmaz. Hayır, silahlı ayaklanma fikri, farklı ama özünde aynı biçimlerde, Sovyetin varlığının ta başlangıcından itibaren, tüm Sovyet kararlarında kızıl bir şerit gibi akmaktadır; cenaze törenini iptal eden kararında, Kasım grevine son verildiğini ilân eden kararında ve hükümetle silahlı bir çatışmadan ve mücadelede kaçınılmaz bir aşama olarak nihai saldırı ya da çarpışmadan söz eden daha pek çok kararda.

Peki bu kararlara ilişkin Sovyetin kendi yorumu nasıldı? O silahlı ayaklanmanın, yeraltında hazırlanan ve ardından hazır bir şekilde sokağa taşınan bir girişim olduğuna mı inanıyordu? Ayaklanmanın belli bir plan gereğince yerine getirilebileceğini mi düşünüyordu? Yürütme Komitesi, sokak mücadelesinin tekniğini özenle hazırlamış mıydı?

Kuşkusuz hayır. Ve bu, onun gözünde bir silahlı ayaklanmanın yalnızca sahne dekorları olan birkaç düzine revolveri gördüğü zaman ağzı bir karış açık kalan iddianamenin yazarını şaşırtabilir. Ama onun görüşü sadece, komplocu teşekküller hakkında herşeyi bilen ama kitle örgütlerinden bihaber olan, suikast ve isyanlardan haberi olan ama devrimden anlamayan ve anlayamayan ceza yasasının görüşüdür.

Bu davanın dayandırıldığı hukuki anlayış, devrimci hareketin gelişiminin onlarca yıl gerisindedir. Rusya'da modern işçi sınıfı hareketi, Carbonari[95] döneminde yaşamış olan Speranski'den[96] beri esas itibarıyla değişmemiş olan ceza yasamızın tanımladığı komplo kavramıyla hiçbir benzerlik taşımaz. Sovyetin faaliyetlerini 101 ve 102. maddelerin dar çerçevesine sıkıştırma girişiminin hukuksal mantık açısından tümüyle ümitsiz oluşunun nedeni budur.

Yine de bizim faaliyetlerimiz devrimci *idi*. Yine de gerçekten biz silahlı ayaklanma için hazırlanıyor *idik*.

---

[95] *Carbonari*: İtalya'da Carbonaralar tarafından kurulan gizli bir dernek. 1807-1812 arasında kurulduğu sanılan ve kökü masonluğa dayanan bu dernek, Napoli Krallığı'nda Napoléon egemenliğine karşı örgütlendi. Cumhuriyetçi bir tavır takındı ve 1830'larda kurulan cumhuriyetçi dernekler içinde eridi. (ç.n.)

[96] 1772-1839 yılları arasında yaşamış Rus devlet adamı. 1809'da yeni yasama, hukuk ve yönetim kurumları oluşturulmasına ilişkin bir tasarı hazırladı ve bu tasarı kısmen uygulamaya kondu. (ç.n.)

Kitlelerin ayaklanması, sayın yargıçlar, insan-yapımı bir şey değildir, tarihsel bir olaydır. Toplumsal ilişkilerin bir sonucudur, bir planın ürünü değil. O yaratılamaz; öngörülebilir. Çarlığa olduğu kadar bize de pek az bağlı olan nedenlerle, açık bir çatışma kaçınılmaz oldu. Her geçen gün onu bize biraz daha yaklaştırdı. Bizim için, ona hazırlanmak, bu kaçınılmaz çatışmanın zayiatını en aza indirmek için herşeyi yapmak anlamına geliyordu. Bu amaçla, herşeyden önce, silah stokları oluşturmamız, askeri operasyonlar için bir plan hazırlamamız, özel yerler için ayaklanmaya katılacak kişiler saptamamız, şehri özel bölgelere ayırmamız, diğer bir deyişle "kargaşa" bekleyişi içindeki askeri yetkililerin, Petersburg'u bölgelere ayırdıkları, her bölgenin başına bir albay atadıkları ve bunları makineli tüfeklerle ve gerekli teçhizatla donattıkları zaman yaptıkları herşeyi yapmamız gerektirdiğini düşündük mü? Hayır, bizim rolümüzden anladığımız bu değildir. Kaçınılmaz bir ayaklanmaya hazırlanmak –ve iddia makamının düşündüğü ve söylediğinin aksine, biz asla *bir ayaklanma hazırlamadık*; ayaklanmaya hazırlandık– bizim için herşeyden önce, halkı aydınlatmak, ona bu açık çatışmanın kaçınılmaz olduğunu, ona verilenlerin geri alınacağını, haklarını ancak güç kullanarak savunabileceğini, işçi kitlelerin güçlü bir örgütünün zorunlu olduğunu, düşmanın cepheden karşılanması gerektiğini, mücadelenin sonuna kadar devam ettirilmesi gerektiğini, başka bir yolun bulunmadığını açıklamak anlamına geliyordu. Silâhlı ayaklanmaya hazırlanmanın bizim için anlamı budur.

Hangi koşullar altında silahlı ayaklanın bize zaferin yolunu açabileceğini düşünüyorduk? Ordunun sempatisi koşulu. Zorunlu olan ilk şey, ordunun bizim tarafımıza geçmesiydi. Askerleri oynadıkları utanç verici rolün farkına varmaları için zorlamak, onları halkla birlikte ve halk için çalışmaya ikna etmek; önümüze koyduğumuz ilk görev buydu. Ölüm cezası tehdidi altındaki denizcilerle doğrudan kardeşçe dayanışma hareketi olarak patlak veren Kasım grevinin de muazzam bir politik öneme sahip olduğunu söylemiştim. Bu, ordunun devrimci proletaryaya karşı ilgisini ve sempatisini getirmişti beraberinde. İddia makamının, silahlı ayaklanmanın hazırlıkları için bakması gereken yer burasıdır. Ama kuşkusuz bir tek sempati ve protesto gösterisi sorunu çözemezdi. O halde hangi

koşullar altında, ordunun devrimin yanına geçmesinin beklenebileceğini düşünüyorduk ve şimdi düşünüyoruz? Bunun için gereken şey nedir? Makineli ve diğer tüfekler? Kuşkusuz, eğer işçi kitleler makineli tüfekler ve tüfeklere sahip olsalardı, ellerinde muazzam bir güç bulundurmuş olurlardı. Bu güç bile bir ayaklanmanın kaçınılmazlığını büyük ölçüde ortadan kaldırırdı. Kararsız ordu, silahlarını silahlı halka teslim ederdi. Ancak kitleler büyük sayılarda silahlara sahip değillerdi, değillerdir ve olamazlar. Bu, kitlelerin yenilmeye yazgılı oldukları anlamına mı gelir? Hayır. Silâhlar önemli olsa da, temel güç silahlarda yatmaz. Hayır silahlarda değil. *Kitlelerin öldürme yetenekleri değil, ölmeye hazır oluşları*; bize göre halk ayaklanmasının zaferini garantileyen şey, son tahlilde budur sayın mahkeme üyeleri.

Kitleleri bastırmak için sokaklara gönderilen askerler, kendilerini kitlelerle yüz yüze buldukları ve bu kalabalığın, bu *halkın*, istediği şeyleri elde edene kadar sokaklardan ayrılmayacağını, cesetleri üst üste yığmaya hazır olduğunu anladıkları zaman; halkın cidden, sonuna kadar mücadele etmek için geldiğini gördükleri ve inandıkları zaman; işte o zaman, askerlerin yüreği her devrimde olduğu gibi duraksar, çünkü askerler hizmet ettikleri rejimin istikrarından şüphelenmeye, halkın zaferine inanmaya başlarlar.

Ayaklanma fikrini barikatlarla birleştirmek adettendir. Barikatların bizim halk ayaklanması anlayışımızda çok önemli olabileceği gerçeğini bir kenara bıraksak bile, unutmamalıyız ki, ayaklanmada açıkça mekanik bir unsur olan barikat, herşeyden önce *ahlâki* bir rol oynar. Barikatların devrimlerdeki önemi, hiçbir zaman istihkâmların savaştaki önemiyle aynı olmamıştır. Barikat yalnızca fiziksel bir engel değildir. Barikat ayaklanma davasına hizmet eder, çünkü askerlerin hareketine geçici bir engel oluşturarak, onları halkla yakın temasa geçirir. Burada, barikatlarda, asker, belki de yaşamında ilk kez, sıradan dürüst halkın konuşmalarını, kardeşçe çağrısını, halkın vicdanının sesini işitir; ve yurttaşlarla askerler arasındaki bu temasın sonucu olarak, askeri disiplin parçalanır ve yok olur. Bu, sadece bu, bir halk ayaklanmasının zaferini temin eder. Ve bize göre, bir halk ayaklanmasının, halk toplarla tüfeklerle silahlandığı zaman –bu durumda hiçbir zaman hazır olmazdı– değil de, açık bir sokak çarpışmasında ölmeye hazır olmakla silah-

landığı zaman "hazır olması"nın nedeni budur.

Ama kuşkusuz, ülkenin çıkarları uğruna ölmeye, gelecek kuşakların mutluluğu için yaşamını vermeye hazır olma duygusunun büyüklüğünü gören, kendisine çok yabancı, tuhaf ve düşmanca gelen böyle bir coşkunun kitlelere bulaştığını gören eski iktidar, gözlerinin önünde gerçekleşen halkın ahlâken yeniden doğuşunu sessizlikle izleyemezdi. Edilgen bir şekilde izlemek, Çarlık hükümeti için, kendi parçalanışına izin vermek anlamına gelirdi. Bu çok açıktı. O halde ne yapabilirdi? Halkın kendi kaderini politik olarak belirlemesi karşısında, son güçleriyle ve emrindeki her araçla mücadele etmek zorundaydı. Cahil ordu, Kara Yüzler, gizli polis, yiyici basın, hepsi harekete geçirilmeliydi. Halkı birbirine karşı kışkırtmak, sokakları kana bulamak, yağmalamak, ırza geçmek, yakmak, panik yaratmak, yalanlar yaymak, aldatmak, iftira etmek; eski suçlu iktidarın yapmak zorunda olduğu şey buydu. O bunların hepsini yaptı ve bugün de hâlâ yapmakta. Açık bir çatışma kaçınılmaz idiyse, belliydi ki, onu daha da yaklaştırmaya çalışanlar biz değil can düşmanlarımızdı.

İşçilerin Ekim ve Kasımda Kara Yüzlere kaşı silahlandıklarını burada pek çok kez duydunuz. Eğer bu mahkeme salonu dışında nelerin olduğu bilinmeseydi, halkın büyük çoğunluğunun özgürlükçü fikirleri desteklediği, halk kitlelerinin açıkça sonuna kadar mücadele etme kararlılığını gösterdiği devrimci bir ülkede, nüfusun çok küçük ve önemsiz bir kısmını temsil eden Kara Yüzlerle mücadele etmek için yüz binlerce işçinin nasıl silahlanabildiği tamamen akılalmaz bir şey olarak görülürdü. O halde, toplumun her tabakasından dışlanmış bu ayaktakımı gerçekten bu kadar tehlikeli midir? Kuşkusuz hayır. Eğer sorun yalnızca halkın yolunda duran acınacak haldeki Kara Yüzler çeteleri olsaydı, ne kadar kolay olurdu. Ancak biz yalnızca tanık olarak yargıç karşısına çıkan avukat Bramson'dan değil, burada tanıklık eden yüzlerce işçiden de duyduk ki, Kara Yüzlere, çok sayıda (eğer hepsi değilse) hükümet yetkilisi tarafından arka çıkılmaktadır; kaybedecek hiçbir şeyleri olmayan ve hiçbir şeyin durduramadığı –ne yaşlı bir insanın aklaşan saçları, ne kimsesiz bir kadın, ne de bir çocuk– bu katil çetelerinin arkasında, hiçbir kuşku olmaksızın Kara Yüzleri devlet bütçesinden örgütleyen ve silahlandıran hükümet ajanları bulunmak-

tadır.

Ve son olarak, bu duruşmadan önce bunu bilmiyor muyduk? Gazeteleri okumadık mı? Görgü tanıklarının raporlarını duymadık mı, mektuplar almadık mı, kendi gözlerimizle hiçbir şey görmedik mi? Kont Urusov'un[97] korkunç ifşaatlarından bihaber miydik? Ama iddia makamı bunların hiçbirine inanmıyor. İnanamaz. Çünkü bunu yapsaydı, suçlamalarını bugün savunduğu kişilere yöneltmek zorunda kalacaktı; polise karşı bir revolverle silahlanan Rus yurttaşının kendini savunmak için gerekli önlemleri almasını kabul etmesi gerekecekti. Ama iddia makamının yetkililerinin pogrom faaliyetlerine inanıp inanmamasının sonuçta hiçbir önemi yoktur. Bu mahkeme için, *bizim* buna inanmamız, bizim çağrımızla silahlanan yüz binlerce işçinin bunlara inanması yeterlidir. Bütün şüphelerden uzak olarak inanıyoruz ki, Kara Yüzlerin faaliyetlerine yol gösteren, egemen kliğin güçlü eliydi. Sayın mahkeme üyeleri, bu uğursuz eli şimdi bile görebiliyoruz.

İddia makamı bizden, Sovyetin varolan hükümet biçimine karşı mücadele etmek için işçileri silahlandırdığını kabul etmemizi istiyor. Eğer bunun doğru olup olmadığı açıkça sorulsaydı, evet diye yanıtlardım. Evet, bu suçlamayı kabul etmek istiyorum, ancak bir koşulla. İddia makamının ve mahkemenin koşulumu kabul edip etmeyeceğini bilmiyorum.

Soruyorum: iddia makamı "hükümet biçimi" ile ne kastediyor? Gerçekten bir hükümet biçimimiz var mı? Uzun süredir hükümet ulus tarafından değil, yalnızca kendi asker-polis-Kara Yüzler aygıtınca desteklenmekte. Sahip olduğumuz şey ulusal bir hükümet değil, kitleleri katleden otomatik bir makinedir. Ülkemizin canlı bedenini paramparça eden bu hükümet makinesi için başka bir isim bulamıyorum. Eğer bana pogromları, cinayetleri, yangınları, ırza geçmeleri söylerseniz eğer bana Tver'de, Rostov'da, Kursk'ta, Siedlce'de olanları söylerseniz eğer bana Kişinev'in, Odesa'nın, Bialistok'un Rus İmparatorluğu'nun hükümet biçimi olduğunu söylerseniz; o zaman iddia makamıyla birlikte ben de, Ekim ve Kasımda doğrudan ve ivedilikle Rus İmparatorluğu'nun hükümet biçimine karşı silahlandığımızı kabul edeceğim.

---

[97] Kont Urusov, polisin pogromların örgütlenmesindeki rolünü açığa çıkaran eski İçişleri Bakan Yardımcısıydı.

ORAYA .

Mektuplardan[98] Seçmeler

3 Ocak 1907. İki, üç saattir transit cezaevindeyiz. "Ön Tutukevi"ndeki hücremden endişeli bir şekilde ayrıldığımı itiraf etmeliyim. Çalışma fırsatına sahip olduğum bu küçük gemi kamarasına öyle alışmıştım ki! Transit cezaevinde ortak bir hücrede kalmak zorunda olduğumuzu biliyoruz; bundan daha yorucu ne olabilir? Ardından, çok iyi bildiğim sürgün yolculuğunun pisliği, dağınıklığı, karmaşası gelecekti. Gideceğimiz yere ulaşmamız kim bilir ne kadar sürecek? Ne zaman geri döneceğimizi kim söyleyebilir? 462 numaralı hücrede kalmak, okumak, yazmak, beklemek daha iyi olmaz mıydı? Bildiğin gibi, bir evden diğerine taşınmak benim için moral bir cesaret eylemidir. Bir cezaevinden diğerine taşınmaksa yüz kat beter. Yeni bir cezaevi yönetimi, yeni zorluklar, katlanılabilir ilişkiler kurmak için yeni çabalar. Önümüzde, buradaki, yani Petersburg'daki transit cezaevi yöneticisiyle başlayan ve sürgün yerimiz olacak Sibirya köyündeki yerel polisle son bulan sürekli bir yetkililer değişimi uzanıyor. Bu seyahati daha önce de yaptım ve yinelemenin çok tatsız olacağını tahmin ediyorum.

Bugün, önceden haber vermeksizin birdenbire buraya getirildik. Bekleme salonunda bizlere mahkûm giysileri giydirildi. Bunu okul çocuklarına özgü bir merakla yaptık. Birbirimizi bu gri pantolonlar, gri ceketler ve gri kasketler içinde görmek çok garipti. Ama ceketlerin arkasındaki çok bildik "karo ası" yoktu. Kendi iç çama-

[98] Troçki'nin karısına yazdığı mektuplar. (ç.n.)

şırlarımızı ve ayakkabılarımızı kullanmamıza izin verdiler. Ardından yeni elbiseler içindeki büyük, heyecanlı bir kalabalık oluşturan bizler hücrelerimize tıkıldık...

Transit cezaevine ilişkin ters söylentilere rağmen, yönetim oldukça nazik, belli yönlerden de gerçekten saygılı bir tutum içinde görünüyor. Tüm bunlar, yakından izleneceğimize, ama çatışmalardan kaçınılacağına dair özel talimatların yayınlandığına inanmak için bir neden teşkil ediyor.

Gerçek hareket tarihi, hâlâ büyük bir giz olarak tutuluyor; belli ki gösterilerden ve yolda bizi kurtarma girişimlerinden korkuyorlar. Korkularından gerekli önlemleri alıyorlar; yine de mevcut koşullar altında böyle bir girişim akılsızca olurdu.

10 Ocak. Trende yazıyorum.... Bu yüzden yazımın kötülüğünün kusuruna bakma. Saat sabah 9:00.

Gecenin ortasında, üç buçukta baş muhafız tarafından uyandırıldık (satranç oynamaya öyle dalmıştık ki, çoğumuz daha yeni yatmıştık) ve bize sabah 6:00'da hareket edeceğimiz söylendi. Bu anı o kadar uzun süre beklemiştik ki, hareket saati bize ani gibi geldi.

Sonra herşey alışıldık şekilde oldu. Eşyalarımızı çabucak ve düzensiz bir biçimde valizlere doldurduk. Daha sonra kadınların ve çocukların bize katıldığı bekleme salonuna indik. Eskortumuza teslim edildik ve valizlerimiz hızlı bir şekilde arandı. Uykulu bir muhafız paralarımızı bir subaya teslim etti. Ardından cezaevinin at arabasına yerleştirildik ve askerlerin desteğindeki bir konvoyla Nikolayevski İstasyonuna götürüldük. Nereye gittiğimizi henüz bilmiyorduk. Eskortumuzun bugün özellikle Moskova'dan getirildiğini not etmek ilginçtir: herhalde Petersburg birliklerine güvenemediler. Subay yol boyunca çok cana yakındı, ama tüm sorularımıza yanıt olarak, görevli kişinin tüm talimatları yayınlayan bir jandarma albayı olduğunu, kendisinin bizi istasyona götürme emri aldığını ve hepsinin bu olduğunu söyleyip, tümüyle bilgisiz olduğunu iddia etti. Kuşkusuz hükümetin ihtiyatı bu noktaya kadar uzatması mümkün, ama öte yandan bunun subayın payına basit bir diplomasi olması da oldukça mümkün.

Yaklaşık bir saattir yoldayız ve hâlâ trenin Moskova'ya mı yok-

sa Vologda'ya mı gideceğini bilmiyoruz. Askerler de bunu bilmiyor; ve onlara kalırsa bu gerçekten doğru.

Oldukça rahat, herkes için bir uyuma kuşetinin bulunduğu üçüncü sınıf bir vagonda yolculuk yapıyoruz. Bagajlarımız için başka bir vagon verildi, ve eskortun askerleri bize, bu vagonun bize eşlik eden on jandarma ve bir albayı da taşıdığını söylüyor.

Sakinleştik ve hangi yoldan gittiğimiz çok da umurumuzda değil: sonuçta bizi oraya götürecekler, o ya da bu şekilde...

Öyle görünüyor ki, Vologda üzerinden gidiyoruz: içimizden biri istasyonların adını bildiğini söylüyor. Tyumen'e dört günde varacağımız anlamına geliyor bu.

Herkes çok neşeli; hapishanedeki on üç aydan sonra, yolculuk bir eğlence ve heyecan kaynağı. Pencereler parmaklık olduğu doğru; ama demirlerin hemen arkası, özgürlük, hayat, hareket.... Bu raylardan ne zaman geri döneceğiz? Elveda sevgili dostum.

11 Ocak. Eskort subayı saygılı ve nazik, askerler daha da öyle: neredeyse hepsi dava raporlarımızı okudular ve bize karşı son derece sempatikler. İlginç bir ayrıntı: askerler son ana kadar kime eşlik ettiklerini ve nereye götürdüklerini bilmiyorlardı. Moskova'dan apar topar Petersburg'a getirilirlerken alınan önlemler, onlara bizi idam için Schlüsselburg'a götüreceklerini düşündürtmüş. Transit cezaevinin bekleme salonunda, bir suçluluk duygusuyla, çok huzursuz ve nedense alışılmadık bir şekilde nazik göründükleri dikkatimden kaçmamıştı. Trene kadar bunun nedenini anlamamıştım.... Bizlerin ölüme değil yalnızca sürgüne gönderilen "işçi temsilcileri" olduğumuzu keşfettiklerinde nasıl da sevindiler!

Eskorttaki jandarmalar bizim vagonumuza asla uğramadılar. Onlar dış muhafız görevleriyle yükümlüler; istasyonlarda vagonun etrafını kuşatmak, vagon kapısının dışında nöbet tutmak, ama özellikle de eskorttaki askerleri izlemek. En azından askerlerin düşündükleri bu.

Bize yiyecek ile yıkanmak ve içmek için su sağlama talimatları, telgrafla önceden gönderiliyor. Buna kalırsa, mükemmel bir konfor içinde yolculuk yapıyoruz. Tevekkeli değil, geçtiğimiz istasyonların birindeki büfe yöneticisi bizi öyle görmüş ki, eskorta gidip otuz istiridye isteyip istemediğimizi sormuş! Bunu hatırladıkça

güldük, ama istiridyeleri yine de reddettik.

12 Ocak. Seni giderek daha fazla arkada bırakıyoruz.

İlk günden çeşitli "aile" gruplarına ayrıldık ve vagon kalabalık olduğu için gruplar birbirlerinden ayrı yaşamak zorunda kaldı. Yalnızca doktorumuz (Feit, bir sosyalist devrimci) herhangi bir gruba dahil değil. Hareketli, yorulmak bilmez, sıvanmış kollarıyla o, hepimize komuta ediyormuş gibi görünüyor.

Bildiğin gibi bu vagonda bizimle birlikte dört çocuk yolculuk ediyor. Ama davranışları ideal, öyle ki, varlıkları unutuluyor. Onlarla eskortun askerleri arasında çok sevecen bir arkadaşlık var. Sıska askerler onlara son derece nazik davranıyorlar

"Onlar" bize nasıl muhafızlık yapıyorlar! Her istasyonda vagon jandarmalar ve daha çok da polisler tarafından kuşatılıyor. Tüfeklerine ek olarak, jandarmalar, kazara ya da meraktan vagona yaklaşan herkesi tehdit ettikleri revolver taşıyorlar. Bu tür koruma bu günlerde iki kategorideki insanlara uygulanıyor: başlıca önemli "suçlulara" ve başlıca tanınmış bakanlara.

Bize yönelik taktikleri dikkatle hazırlanmış. Bunun farkına transit cezaevinde vardık. Bir taraftan aşırı ihtiyatlılık, öte taraftan yasal sınırlar içinde kibar tutum. Bu, Stolipin'in anayasal dehasını yansıtıyor. Ama hiç şüphe yok ki, bu kurnaz sistem parçalanacak. Tek sorun ilkin hangisinin parçalanacağı; ihtiyatlılık mı, kibar tutum mu?

Vyatka'ya geldik. Tren duruyor. Vyatka bürokrasisinden nasıl da kabul gördük! Görebilmeni isterdim. Yarım bölük asker vagonun her iki yanına dizildi, bunların arkasında ikinci bir sıra tüfekli yerel polis bulunuyordu. Subaylar, polis müfettişleri, çavuşlar, vs. Vagonun hemen yanında her zaman olduğu gibi jandarmalar. Kısacası, tam bir askeri gösteri. Öyle görünüyor ki, Prens Gorçakov, bu yerel pompadour, Petersburg'dan gelen talimatlara kendi özel üslubunu eklemiş. İçimizden bazıları, topçular olmadığı için gücendiklerini söylediler. Doğrusu daha anlamsız ya da daha alçakça bir şey düşünmek güç. Gerçek bir "güçlü" iktidar karikatürü. Gurur duymamız için neden var: belli ki "ölü" bir Sovyet bile onları hâlâ korkutuyor.

Korkaklık ve aptallık; bunlar sık sık nasıl da ihtiyatlılık ve ki-

barlığın diğer yüzü oluyorlar! Gittiğimiz güzergâhın bilinmesini engellemek için –sebebin bu olduğuna eminiz, başka bir şey olamaz– yolda mektup yazmamıza izin verilmiyor. Görünmez albayın Petersburg'dan gelen "talimatlara" dayanarak verdiği emirler böyle. Ama biz, postalamanın bir yolunu bulma umudu içinde daha ilk günden mektup yazmaya başladık. "Talimatlar," yetkililerin hiçbir sadık hizmetkârlarının olmadığı, oysa bizim her yanımızdan dostlarla kuşatılmış oluşumuz gerçeğini hesaba katmadılar.

16 Ocak. Şu koşullarda yazıyorum: Tyumen'den yirmi *verst* uzaklıktaki bir köyde mola verdik. Gece. Bir köylü kulübesi. Basık tavanlı pis bir oda. Giriş katı, hiç boşluk kalmaksızın, İşçi Temsilcileri Sovyetinin üyelerinin bedenleriyle kaplı.

Hiç kimse henüz uyumuyor, konuşmalar ve gülüşmeler var.... Üçümüz geniş bir bank (divan gibi bir şey) için kura çektik ve ben kazandım. Hayatta hep şanslıyım. Tyumen'de üç günlüğüne durduk. Atlı ve yayan çok sayıda askerle karşılandık (şimdiye kadar alışık olduğumuz gibi). Atlı olanlar sokak çocuklarını ürkütüp kaçırmak için atlarını şaha kaldırıyorlardı. İstasyondan cezaevine yürümek zorundaydık.

Bize karşı son derece saygılı davranışlar, adeta aşırıya vararak devam ediyor, ama aynı zamanda ihtiyati önlemler, adeta batıl inanç noktasına vararak sürekli daha da sertleşiyor.

Örneğin bize tüm yerel mağazalardan telefonla mal getirtme olanağı sunuldu, ama cezaevi avlusunda idman yapmamıza izin verilmedi. İlki istisnai bir ayrıcalık, sonuncusu bir yasa ihlâli. Tyumen'den atlı kızaklarla devam ettik, bizden 14 mahkûma 52 (elli iki) eskort askeri eşlik ediyordu, yüzbaşıyı, bir polis müfettişini ve bir çavuşu saymıyorum. Bu iştilmemiş bir şey. Askerler, yüzbaşı, müfettiş ve çavuş da dahil herkes hayretler içinde. Ama "talimatlar" böyle. Şu anda Tobulsk'a doğru yol alıyoruz ve son derece yavaş ilerliyoruz. Söz gelişi, bugün buraya öğleden sonra 1:00'da ulaşarak, ancak yirmi *verst* katettik. Neden devam etmiyoruz? Olanaksız. Neden? Talimatlar! Firarlardan sakınmak için gece yolculuk yapmamızı istemiyorlar, bir parça akla yatkın. Ama Petersburg'daki aileler, her gün katedilecek *verst* sayısını önceden söyleyen yerel yetkililerin inisiyatifine çok az güveniyorlar. Polis

Departmanı adına ne verim ama! Bu nedenle şimdi günde üç, dört saat yolculuk yapıyoruz ve yirmi saat mola veriyoruz. Bu gidişle Tobolsk'a (250 *verst*) yaklaşık on günde, bir ihtimal 25 ya da 26 Ocak'ta varırız. Orada ne kadar duracağımız ve daha sonra nereye gideceğimiz bilinmiyor, ya da daha doğrusu bize söylenmiyor.

Konvoy yaklaşık kırk kızaktan oluşuyor. Öndekiler bagajları taşımak için kullanılıyor. Daha sonra çiftler halinde biz "temsilciler"inkiler geliyor. Her kızağı bir at çekiyor. Bizim arkamızda sadece askerleri taşıyan bir kızak sırası var. Subaylar ve polis müfettişi, gizli bir kızak içinde konvoyun önünden gidiyorlar. Yürüyüş adımlarıyla ilerliyoruz. Tyumen'den sonra birkaç *verst*liğine bize yirmi ya da otuz "süvari" eşlik etti. Kısacası, bu daha önce işitilmemiş ve görülmemiş türden önlemlerin Petersburg'dan gelen emirlerin sonucu olduğu gerçeğini hesaba katarsak, bunların bizi *ne pahasına olursa olsun* mümkün olan en ücra yere göndermeyi akıllarına koydukları sonucuna varılıyor. Herşeyden önce, bu kadar büyük eskortlu bir sefer sadece bazı kâtiplerin kaprislerinin sonucu olamaz.... Bu, ciddi güçlüklerin yattığı anlamına gelebilir

Şu anda herkes uyuyor. Bitişik mutfaktaki (kapı aralık) askerler nöbette. Nöbetçiler pencerelerin dışında bir aşağı bir yukarı dolaşıyorlar. Bu gece muhteşem, mehtaplı, karlı, gök mavisi. Ne ilginç bir manzara; yere serilmiş derin uykuda bedenler, kapılarda ve pencerelerde askerler.... Ama ben tüm bunları ikinci kez gördüğüm için, izlenimlerim artık pek taze değil ve tıpkı aynı tarzda inşa edilen Kresti cezaevinin bana Odesa cezaevinin bir kopyasını andırması gibi, bu yolculuk da, İrkutsk eyaletine eskort eşliğindeki o ilk seyahatin geçici olarak ara verilmiş bir devamı gibi görünüyor.

Tyumen'deki cezaevinde pek çok politik mahkûm, özellikle de "idari" sürgünler vardı. Egzersiz sırasında bunlar pencerelerimizin dışında toplandılar, şarkılar söylediler ve hatta "Yaşasın Devrim" yazılı bir kızıl bayrak çıkardılar. Koro hiç de fena değildi; belli ki uzun süredir birlikteydiler ve bol bol pratik yapma fırsatları olmuştu.... Manzara oldukça etkileyici, hatta dokunaklıydı bile denebilir. Biz de küçücük bir havalandırma penceresinden birkaç selam sözcüğüyle yanıt verdik. Aynı cezaevindeki adli mahkûmlar, bazı yönlerden kendilerine yardımcı olmamız için bize, yani

"Petersburg'dan gelen seçkin devrimcilere" yalvaran çok uzun bir dilekçe verdiler elimize. Siyasiler arasında en yoksul olanlara biraz para verebileceğimizi düşündük, bunların bazılarının iç çamaşırları ve kalın giysileri yoktu. Ancak cezaevi yönetimi bunu kesinlikle reddetti. "Talimatlar", "temsilciler"le diğer siyasiler arasında herhangi bir teması yasaklamaktaydı. Kişisel olmayan kağıt paralar aracılığıyla teması bile mi? Evet. Ne basiret!

Hiç kimsenin ne zaman nerede olduğumuzu bilmemesi için, Tyumen'den telgraf göndermemize izin verilmedi. Ne aptallık! Sanki tüm güzergâh boyunca yapılan askeri gösteriler, bunu yolculuk yaptığımız yoldan gelip geçen herkese mükemmelen açık etmiyormuş gibi!

18 Ocak. *Pokrovkoye*. Üçüncü molamızdan yazıyorum. Saatte altı *versten* fazla olmayan bir hızla yolculuk ediyoruz ve günde dört ya da beş saatten fazla yol almıyoruz. Bereket versin sıcaklık sıfırın altında 20, 25 ya da 30 dereceden (Réaumur[99]) daha kötü değil. Üç hafta önce sıcaklık sıfırın altında 52 dereceye düşmüştü. Bu koşullar altında küçük çocuklarla yolculuk yaptığımızı düşün!

Tobolsk'a daha bir hafta var. Ne gazete, ne mektup, ne de herhangi bir haber. Mektuplarımızın gideceği yerlere ulaşacağı hiç de kesin olmaksızın yazıyoruz: yolda mektupları postalamamız hâlâ yasak ve bu nedenle her zaman çok da güvenilir olmayan fırsatlardan yararlanmak zorundayız. Ama aslında tüm bunların bir önemi yok. Hepimiz kalın giyinmiş durumdayız ve tek kişilik hücrelerin pis kokulu havasından sonra harika soğuk havayı solumak hoşumuza gidiyor. Ne dersen de, insan organizması tek başına hapsedilme koşulları için tasarlanmamış.

Heine, 1843'te, Paris Mektupları'nda şunları yazıyor:

> Bu toplumcul ülkede, tek başına hapsedilmek –Pennsylvania yöntemi– işitilmemiş bir gaddarlık olurdu ve Fransız halkı kamu güvenliğini bu fiyata satın almaya razı olmak için çok yüce gönüllü. Sonuç olarak inanıyorum ki, mahkemeler izin verseler bile, korkunç, insanlık dışı, evet, gaddarca tek başına hapsedilme sistemi yürürlüğe koyulamazdı ve gerekli binaları inşa etmek için

[99] *Réaumur*, 1730'da alkollü bir termometre icat eden Fransız bilgindir. İcat ettiği termometre de kendi adıyla anılmaktadır. (ç.n)

harcanan milyonlar, Tanrıya şükür, boşa giden paralardır. Halk, soyluluğun Bastille'ini paramparça ettiği gibi, yeni burjuva şövalyelerin bu şatolarını da aynı öfkeyle parçalayacaktır. Bastille'in amansız ve korkutucu yüzüne rağmen, ancak kalın kafalı bir dindarın icat edebileceği ve ancak mülkü için titreyen kalpsiz bir dükkâncının onaylayabileceği bu küçük, sessiz Amerikan mağaralarına kıyasla o, aydınlık bir kulübe, neşeli bir barakaydı.

Tüm bunlar çok doğru ve güzel. Ama ben yine de tek başına kalmayı tercih ederim.

Sibirya'da herşey aynen beş-altı yıl önce olduğu gibi durmakta, ama yine de herşey değişmiş: yalnızca Sibiryalı askerler değil (hem de ne biçim!), Sibiryalı köylüler yani "çeldoni" de. Herkes politika konuşuyor, herkes "bu"nun ne zaman sona ereceğini bilmek istiyor. Atlı kızak sürücüsü yaklaşık on üç yaşında (on beş yaşında olduğuna dair yemin ediyor) bir oğlan, yüksek sesle şarkı söylüyor: "*Ayağa kalk, ayağa kalk sen çalışan halk! Mücadeleye gir, açlıktan ölen halk*!" Askerler, subaya rapor etmekle tehdit ederek ona takılıyorlar, belli ki şarkı söyleyenlere karşı iyi niyetliler. Ama delikanlı çok iyi biliyor ki, herkes onun tarafında ve ceza görmeksizin çalışanları "ayağa kalkmaya" çağırabilir

Sana yazdığım ilk molamız, perişan haldeki bir köylü kulübesindeydi. Diğer iki mola ise devlet binalarında oldu, bunlar daha az pis değiller ama daha rahatlar. Erkekler ve kadınlar için ayrı binalar var, mutfaklar var. Sıralar halindeki uzun sedirlerde uyuyoruz. Temizlik ölçütümüz, ister istemez, son derece göreli. Zannediyorum bu, yolculuğun en tatsız tarafı.

Köylü kadınlar ve erkekler buraya, bu devlet transit binalarına gelerek, bize süt, lor, süt domuzu, gözleme ("şangi") ve başka yiyecekler getiriyorlar. Aslında yasaya aykırı ama girmelerine izin veriliyor. "Talimatlar" dış dünya ile her türden teması yasaklıyor. Ancak yiyecek kaynağımızı başka bir yoldan organize etmek, eskort için çok zor olurdu.

Aramızdaki düzen, herkesin –biz mahkûmlar, subay, askerler, polis, yiyecek satan köylü kadınlar– kısaca "Doktor" dediği başkanımız F. tarafından sağlanıyor. Kendisi, valizlerin hazırlanması, alışveriş yapılması, pişirme, besleme, şarkı söylemeyi öğretme, vs., vs. konularında tükenmez enerji kaynaklarına sahipmiş gibi

görünüyor. Diğerleri sırayla ona yardım ediyor ve hepsi pratik olarak hiçbir şey yapmıyora benziyorlar.... Şu anda akşam yemeği pişiriliyor ve bu da bol neşe ve gürültü demek. "Doktor bir bıçak istiyor " "Doktorun biraz tereyağına ihtiyacı var " "Baksana, arkadaş, lütfen yemek artıklarını taşır mısın?" Doktorun sesi: "Hey, balığı yemeyin? Benim için fark etmez, balık yerine tavada sizi kızartırım...." Akşam yemeğinden sonra yataklara çay servisi yapılıyor. Çaydan kadınlarımız sorumlu: Doktor Feit öyle emretti.

23 Ocak. Tobolsk'tan önceki son mola yerinden yazıyorum. Buradaki transit ev mükemmel, yeni yapılmış, geniş ve temiz. Diğer mola yerlerinin pisliğinden sonra, burası bedene ve ruha iyi geliyor. Tobolsk'a varmamıza altmış *verst*ten fazla var. Şu son günlerde, sonunda adamakıllı yıkanabileceğimiz ve dinlenebileceğimiz gerçek bir "cezaevi"ni nasıl özlediğimizi bir bilsen! Burada sadece bir politik sürgün var, eskiden Odesa'da bir içki dükkânı sahibiymiş ve askerler arasında propaganda yapmaktan mahkûm olmuş. Bize yiyecek getirmek için geliyor ve Tobolsk eyaletindeki yaşam koşullarından söz ediyor. Sürgünlerin çoğu, Tobolsk'a 100 ilâ 150 *verst* mesafedeki köylerde yaşıyor, Berezov bölgesinde de birkaç sürgün var. Oradaki yaşam son derece zor ve yoksulluk çok büyük. Firarlar her yerden daha sık. Kaçan mahkûmlar çoğunlukla Tyumen'de (en yakın tren istasyonu) ve genellikle tren yolu boyunca yakalanıyorlar. Ama yakalananların oranı düşük.

Dün tesadüfen eski bir Tyumen gazetesinde Tyumen transit cezaevindeki S.'ye ve bana gönderilen ama hiçbir zaman teslim edilmeyen iki telgraf okuduk. Bu telgraflar tam da biz oradayken gelmiş olmalı, fakat cezaevi yetkilileri, yine ne onların ne de bizim anlayabileceğimiz şu garip gizlilik nedenleri yüzünden bunları almayı reddetmişler. Bütün yol boyunca çok yakın korumaya alındık. Yüzbaşı, yalnızca bizim kapatıldığımız binaların dışında değil köydeki her yerde çok uzun nöbet saatleriyle adamlarının canını çıkardı. Yine de biz kuzeye yolculuk ettikçe "rejim"in yavaş yavaş çözülmesi dikkate değer: yavaş yavaş eskort eşliğinde buradaki dükkânlara gitmemize izin veriliyor, köyde küçük gruplar halinde dolaşıyoruz, bazen bölgedeki sürgünleri ziyaret ediyoruz. Askerler bize ellerinden geldiğince yardımcı oluyorlar; yüzbaşıya ortak

muhalefetimiz sayesinde bizi müttefik gibi görüyorlar. En zor konumda olan kişi, subayla insanlar arasındaki bağlantıyı sağlayan çavuş.

"Beyler, biliyorsunuz" diyordu ilk kez askerlerin önünde bize, "bugünün çavuşu eskiden bu değildi."

"Burada tam da eski günlerde olduğu gibi olmayı isteyen bazıları var" diye yapıştırdı cevabı bir asker, "ama kuyruklarını kıvırdığımız zaman fikirlerini değiştirirler."

Herkes kahkahayı patlattı. Çavuş da güldü, ama pek de mutlu olarak değil.

26 Ocak. Tobolsk cezaevi. Tobolsk'tan önceki iki molada, bir yandan daha fazla güvenlik sağlamak, öte yandan bize nezaketle davranıldığını vurgulamak için, görevli bir polis müfettişi bizi karşıladı. Muhafız takviye edildi. Artık dükkânlara gitmemize izin verilmiyordu. Aramızdaki aileler, üstü kapalı kızaklara yerleştirildiler. İhtiyat ve centilmenlik! Şehirden yaklaşık on *verst* uzaklıkta iki sürgün bizi karşılamaya geldi. Subay onları görür görmez derhal "önlemler aldı": tüm konvoyumuzu atla geçti ve askerlere inme emri (o zamana kadar kızaklara biniyorlardı) verdi. Ve geri kalan on *versti* böyle katettik. Askerler, subaya sürekli küfrederek, yolun iki yanında omuzlarında tüfekleriyle yürüdüler.

Ancak tasvirimi burada kesmeliyim: büroya çağrılmış olan doktor bize, hepimizin Obdorskoye köyüne gönderildiğimizi söylüyor; askeri eskort eşliğinde günde kırk-elli *verst* yolculuk yapmak zorundayız. Obdorskoye'ye 1.200 *verst*ten fazla karlı bir yol var. Eğer her aktarma aşamasında at varsa ve hastalık nedeniyle hiç zaman kaybedilmezse, en iyi koşullarda bir aydan fazla yolda olacağımız anlamına geliyor bu. Ulaştığımızda ayda 1 ruble 80 kopeklik bir devlet yardımı alacağız.

Küçük çocuklarla bir aylık yolculuk özellikle şimdi daha da zor. Berezov'la Obdorsk arasında ren geyiği kullanılması gerekeceğini söylüyorlar. Aileleriyle yolculuk yapanlarımız için, bu özellikle endişe vericiydi. Yerel yönetim, yolculuğumuzun diğer tüm ayrıntıları gibi, Petersburg tarafından günde 100 yerine kırk *verst*lik anlamsız programın emredilmiş olmasına da küfrediyor. Çok bilmişler bürolarında oturup kaçmamızı engellemek için herşeyi dü-

şünmüşler; ve haklarını yemeyelim, buyurdukları on önlemden dokuzu anlamsız. Sürgündeki kocalarının peşinden gönüllü olarak gelen kadınlar, Tobolsk'ta mola verdiğimiz üç gün boyunca cezaevinden salıverilmek istediler. Vali bunu kesinlikle reddetti ve bu reddediş sadece anlamsız değil tümüyle yasadışı da. Yerel kamuoyu bir parça rahatsız ve bir protesto kaleme alınıyor. Ama her durumda yanıt aynıyken protesto etmenin ne yararı var: üzgünüz, Petersburg'dan gelen talimatlar.

Böylece en uğursuz gazete söylentileri haklı çıktı: sürgün yerimiz eyaletin en kuzey noktası. Kararda ifade bulan "eşitlik"in sürgün yerinin seçimini de etkilediğinin farkına varmak tuhaf: hepimiz aynı yere gidiyoruz.

Tobolsk'taki halkın Obdorsk hakkındaki düşüncesi, tıpkı Petersburg'da bulunan sizler kadar belirsiz. Bildikleri tek şey, onun Kuzey Kutup dairesinde bir yerlerde bir köy olduğu. İnsanın aklına şu soru geliyor: bunlar, sırf bize muhafızlık etmeleri için askerleri de Obdorsk'a mı yerleştirecekler? Bu son derece mantıklı olurdu. Peki, bir kaçışı örgütlemek hiçbir şekilde mümkün olmayacak mı, ya da devrimin daha ileri gitmesini ve genel politik durumda değişiklikleri beklerken Kuzey Kutbu ile Kuzey Kutup dairesi arasında oturmak zorunda mı kalacağız? Salıverilmemizin teknik bir sorundan politik bir soruna dönüşmesinden korkmak için nedenler var. O zaman da, Obdorsk'ta oturup bekleyeceğiz. Ve çalışacağız. Kitap ve gazeteleri göndermeye aynen devam et. Olayların gelecekte nasıl gelişeceğini kim bilebilir? Hesaplarımızın ne kadar kısa zamanda doğru çıkacağını kim bilebilir? Belki de Obdorsk'da geçirmek zorunda kalacağımız yıl, bilgi eksiklerimizi gidermek ve silahlarımızı daha da bilemek için tarihin bize bahşedeceği son devrimci soluklanma zamanı olacak. bu düşüncelerin çok kaderci olduğunu mu düşünüyorsun? Sevgili dostum, eskort eşliğinde Obdorsk'a yolculuk yaparken bir parça kadercilikten hiç zarar gelmez.

29 Ocak. Tobolsk'tan ayrılalı iki gün oluyor: eskortumuz bir çavuşun komutası altındaki otuz askerden oluşuyor. Pazartesi sa-

bahı büyük troykalarla[100] hareket ettik, ama ikinci moladan sonra her bir kızağı çeken at sayısı üçten ikiye indi. Harika bir sabahtı, açık, aydınlık ve soğuk. Her taraf orman, sessiz ve beyaz, açık gökyüzüne rağmen soğuk. Bir peri masalı dekoru. Atlar çılgın bir hızla dört nala gidiyorlardı; alışıldık Sibirya ritmi. Biz şehri terk ederken(cezaevi şehrin dışında), oradaki sürgünlerden oluşan kırkelli kişilik bir kalabalık ayakta bizi bekliyordu; selamlar, el sallamalar, birkaç sözcüklük karşılıklı konuşma girişimleri.... Ama büyük bir hızla uzaklaştık. Oradaki halk bizim hakkımızda çoktan efsaneler uydurmuş: bazıları beş general ve iki eyalet valisinin sürgüne götürüldüğünü, bazıları bunun ailesiyle birlikte bir kont olduğunu, bazılarıysa bizim Devlet Dumasının üyeleri olduğumuzu söylüyor. Son gece evinde kaldığımız kadın, doktora şunu sordu: "Sizler de mi siyasisiniz?" "Evet siyasiyiz." "O halde siz kesin tüm siyasilerin şeflerisiniz!"

Bu gece, geniş, temiz, duvarları kâğıt kaplı, masasının üzerinde Amerikan bezi bulunan, yerleri boyalı, geniş pencereleri, iki lambası olan bir odada kalıyoruz. Öteki pis yerlerden sonra tüm bunlar çok hoş. Ama yerde uyumak zorundayız, çünkü odada dokuz kişiyiz. Eskortumuz Tobolsk'ta değiştirildi ve Tyumen eskortu bize karşı ne kadar nazik ve iyi niyetli ise yeni eskortun o kadar kaba ve bayağı olduğu anlaşıldı. Bu, bir subayın bulunmamasından ileri geliyor; askerler kendilerini yanlış gidecek herşeyden sorumlu hissediyorlar. Ama eklemeliyim ki, topu topu iki gün sonra epeyce kaynaştık ve çoğuyla çok iyi ilişkiler kurduk. Böyle uzun bir yolculukta bu yalnızca bir ayrıntı olmaktan öte bir anlam taşıyor.

Tobolsk'tan beri neredeyse her köyde politik sürgünler bulunuyor, bunların çoğu "toprak yasası taraftarları" (ayaklanma yüzünden sürgün edilen köylüler), askerler, işçiler ve bazen de entelektüeller. Bazıları "idari", birkaçı "yerleşimci", yani burada yerleşmeye mahkûm edilen sürgünler. Geçtiğimiz köylerden ikisinde, "siyasiler", küçük bir gelir getiren kooperatif işler örgütlemişler. Şimdiye kadar sürgünler arasında gerçekten aşırı yoksulluğa rastlamadık. Çünkü bu bölgelerde yaşam son derece ucuz; siyasiler yemek ve pansiyon ücreti olarak köylülere ayda altı ruble ödüyor-

[100] Rusya'da üç atla çekilen kızak ya da araba. (ç.n.)

lar, asgari miktar buradaki sürgünlerin örgütü tarafından kararlaştırmış. Zira ayda on rubleyle "oldukça iyi" yaşanabilir. Kuzeye gidildikçe hayat pahalanıyor ve iş bulmak güçleşiyor. Obdorsk'ta yaşamaya alışmış bazı yoldaşlarla karşılaştık. Hepsi de ora hakkında iyi şeylerden söz ediyorlar. Köy büyük, bin kişiden fazla insan yaşıyor ve on iki dükkân bulunuyor. Evler şehir tarzında inşa edilmiş ve iyi pansiyonlar bulmak kolay. Kırlar dağlık ve çok güzel, iklim sağlıklı. Aramızdaki işçiler iş bulacaklar. Ders vererek biraz para kazanmak mümkün. Doğru, hayat oldukça pahalı, ama kazançlar da daha yüksek. Bu eşsiz yerin tek dezavantajı var: dünyadan neredeyse tamamen kopuk olmak. Tren yolundan bin beş yüz *verst*, en yakın telgraf bürosu sekiz yüz *verst* uzaklıkta. Posta iki haftada bir geliyor, ama ilkbaharda ve sonbaharda yollar kötü olunca, bir buçuk iki ay boyunca hiç gelmiyor. Bugün Petersburg'da geçici bir hükümet kurulacak olsa, yerel polis Obdorsk'ta daha uzun bir süre kral olmaya devam eder: Obdorsk'un Tobolsk anayolundan çok uzak olması gerçeği onun görece canlılığını açıklıyor, zira muazzam bir alanın bağımsız merkezi olarak işlev görüyor.

Sürgünler uzun süre bir yerde kalmıyorlar. Eyaletin her tarafını sürekli olarak dolaşıyorlar. Obi Nehri üzerinde düzenli çalışan vapurlar siyasileri bedelsiz taşıyor. Siyasiler bütün gemiyi işgal ederlerken, bedelli yolcular köşelere toplanmak zorundalar. Bu senin için şaşırtıcı olabilir sevgili dostum, ama kaskatı yerleşmiş gelenek böyle. Herkes Obdorsk'a gittiğimizi duyan köylü kızak sürücülerimizin, bize şunu söylemesine alışmış durumda: "Boş verin, uzun sürmez, gelecek bahar gemilerle tekrar geri dönersiniz." Ama biz Sovyet üyeleri kim bilir hangi koşullar altında Obdorsk'a yerleştirileceğiz? Şimdilik en iyi kızaklar ve yoldaki en iyi konaklama yerlerinin bize verilmesi için talimatlar yayınlandı.

Obdorsk! Dünya üzerinde küçücük bir nokta belki de Obdorsk koşullarına yıllarca uyum sağlamak zorunda olacağız. Kaderci ruh halim huzurlu olmama yetmiyor yine de. Dişlerimi sıkıyorum ve sokak lambalarını, tramvayların gürültüsünü, dünyadaki en iyi şeyi, yani yeni basılmış gazete kokusunu özlüyorum.

1 Şubat. *Yurovskoye*. Bugün dünle tıpatıp aynıydı. Elli *verst*ten

fazla yol katetttik. Kızaktaki arkadaşım beni Mançurya'daki savaş hikâyeleriyle eğlendiren bir askerdi. Bize, savaşın ardından neredeyse tümüyle yeniden oluşturulan Sibirski alayının adamları eşlik ediyor. Bu alay diğerlerinden daha fazla kayıp verdi. alayın bir bölümü Tyumen'e, diğer bölümü ise Tobolsk'a yerleştirildi. Tyumen askerleri, sana daha önce söylediğim gibi bize karşı çok iyi niyetliydi, Tobolsk'takiler ise daha kabalar; bunlar arasında büyücek bir grup "bilinçli" Kara Yüzler destekçisi var. Alay, Kutuplardan, Ukraynalılardan ve Sibiryalılardan oluşuyor. En cahil unsurlar yerli Sibiryalılar. Ama bunlar arasında çok iyi birkaç adam da var.... Yeni eskortumuz ancak iki gün sonra bize karşı yumuşamaya başladı. Bu önemsiz bir ayrıntı değil, çünkü şu anda bizim yaşamamıza ve ölümümüze hükmedenler bu savaşçılar.

Arkadaşım Çinli kadınlara çok hevesliydi. "Çok tatlı şeyler onlar. Erkekleri normalden daha küçüktür, gerçek erkeklerle kıyaslanamazlar, ama kadınlar çok güzel, beyaz ve dolgun ..."

"Peki" diye sordu eski bir asker olan kızak sürücümüz, "bizim çocuklar Çinli kızlarla arkadaşlık kurdular mı?" "Hayır kurmalarına izin verilmedi, anlatabildim mi. Önce Çinli kadınları götürdüler, birlikleri daha sonra içeri aldılar. Yine de aramızdan bazıları mısır tarlasında Çinli bir kızı yakaladı ve tadına baktı. Ve bunlardan biri, anlatabildim mi, kepini orada bıraktı. Çinli erkekler bu kepi getirdiler ve subayımıza gösterdiler. O da tüm alayı sıraya soktu ve sordu: «Bu kimin kepi?» Hiç kimseden ses çıkmadı, kepini kaybetmek bu tür bir belâdan daha iyidir, anlatabildim mi? Sonunda hiçbir şey çıkmadı. Ama Çinli kızlar çok tatlılar "

Tobolsk'tan troykalarla hareket ettik, ama ikinci moladan beri kızaklar iki at tarafından çekiliyor, çünkü yol giderek daralıyor.

Atları değiştirdiğimiz köylerde evvelce arabaya koşulmuş halde bekleyen kızaklar var. Değişim köylerin dışında, tarlaların ortasında yapılıyor. Çoğu zaman tüm nüfus bizi görmeye geliyor. Bazı neşeli sahneler yaşanıyor. Kadınlar atları yularlarından tutarken, doktorun talimatları altındaki erkekler bagajlarımıza göz kulak oluyorlar ve çocuklar gürültüyle ve neşeyle etrafımızda koşuşuyorlar. Dün, atlarımız değiştirilirken resmimizin çekilmesini isteyen bazı "siyasiler" köydeki idari binanın dışında bizi beklediler, ancak biz dört nala sevk edildik ve onların bir şey yapma şansları

olmadı. Bugün, şimdi geceyi geçirdiğimiz köye gelince, bizi kızıl bir bayrak taşıyan yerli "siyasiler" karşıladı. On tanesi ya da daha fazlası Gürcü olan bu sürgünler toplam on dört kişiydiler. Askerler kızıl bayrağı görünce alarma geçtiler, süngülerini çektiler ve vurmakla tehdit ettiler. Sonunda kızıl bayrağı ele geçirmeyi başardılar ve "göstericileri" geri ittiler.

Eskortumuzda, Eski İnanan bir onbaşı etrafında toplanan küçük bir grup asker var. Bu adam son derece adi ve zalim bir hayvan. Hiçbir şey ona, genç bir sürücüye gözdağı vermekten, bir Tatar kadını korkutmaktan ya da tüfeğinin dipçiğiyle bir ata vurmaktan daha büyük zevk veremez. Tuğla kırmızısı bir yüz, sürekli yarı açık bir ağız, kansız dişetleri ve kıpırdamayan gözler, ona aptal bir görünüm veriyor. Bu onbaşı eskorttan sorumlu çavuşla şiddetli bir çatışma halinde. Çavuşun bize yeterince kaba davranmadığını düşünüyor. Kızıl bayrağı alma ya da kızaklarımıza biraz yaklaşan bir siyasiyi geri itme sorunu olduğunda, onbaşı ve küçük çetesi daima oradadır. Keskin bir çatışmadan kaçınmak için hepimiz kendimizi kontrol etmek zorundayız, çünkü bir belâ durumunda, bu onbaşıdan ölümüne korkan çavuşa bel bağlayamayız.

2 Şubat, akşam. Demyanskoye. Dün bizi Yurovskoye'de karşılayan kızıl bayrağın birlikler tarafından ele geçirilmesine rağmen, bu sabah köye ulaştığımızda, kar yığını içindeki uzun bir direğe tutturulmuş yeni bir tane daha vardı. Bu kez ona kimse dokunmadı; askerler kızaklarına daha yeni yerleşmişlerdi ve hiçbiri tekrar çıkmak istemiyordu. Ve böylece onun önünden geçtik. Köyden birkaç yüz metre ötedeki nehre inen yolda, karlı yamaçta kocaman harfli bir yazı gördük: "Yaşasın Devrim!" On sekiz yaşlarında bir çocuk olan sürücüm, yazıyı okuyunca kahkahayı patlattı. "Yaşasın devrimin ne anlama geldiğini biliyor musun? diye sordum ona. "Hayır bilmiyorum" dedi biraz düşündükten sonra, "bütün bildiğim, halkın bu "Yaşasın Devrim!" sözcüklerini haykırarak söylediği." Ama söylemeye hazırlandığından daha fazlasını bildiğini yüzünden anlayabilirdin. Yerli köylüler, özellikle de genç olanlar, "siyasilere" karşı son derece iyi niyetliler.

Gecelemek için durduğumuz büyük bir köy olan Demyanskoye'ye öğleden sonra 1:00'da ulaştık. Büyük bir sürgün kalabalı-

ğı (burada altmıştan fazlalar) bizi karşılamaya geldi. Bu, eskortumuzdan bazıları arasında büyük bir şaşkınlığa neden oldu. Onbaşı kendisine sadık olanları, ihtiyaç doğabileceği düşüncesiyle derhal etrafına topladı. Bereket versin, belâ çıkmadı. Belli ki, uzun süre ve bir hayli gergin bir biçimde burada bizi beklemişlerdi. Yerel "komün"de muhteşem bir akşam yemeği ve rahat yatacak yerler hazırlanmıştı. Ama oraya gitmemize izin verilmedi ve bir köylü evinde durmak zorunda kaldık; akşam yemeği buraya getirildi. Siyasilerle görüşmek son derece güç; bizi ancak birkaç dakikalığına görmek için, akşam yemeğinin muhtelif kısımlarını taşıyarak, tek tek veya ikişer ya da üçer kişi halinde içeri girebiliyorlardı. Bunun dışında yerel dükkâna askerler eşliğinde sırayla gidiyorduk ve yolda bütün gün sokakta bekleyen yoldaşlarla birkaç söz edebiliyorduk.

Köylü gibi giyinmiş kadın sürgünlerden biri bize süt satmaya geliyordu; rolünü çok iyi oynuyordu, ama ev sahibi onu askerlere ihbar etti ve onlar da onu derhal uzaklaşmaya zorladılar. Aksilik bu ya, onbaşı zamanında görevi başındaydı. Ust-Kot'taki (Lena'da) küçük kolonimizin yeni gelen sürgünlerin geçişlerine hazırlanmayı nasıl adet edindiğini hatırlıyorum: *şiçi* pişirmeyi, *pelmeni* yapmayı alışkanlık haline getirdik, kısacası Demyanskoye'deki insanların bugün bizim için yaptıklarını yaptık aynen. Büyük bir sürgün alayının geçişi, güzergâhta yer alan ve tüm üyeleri evden gelecek haberler için sabırsızlanan her küçük koloni için müthiş bir olaydır.

4 Şubat, akşam 8:00. Tsingalinsk Yurts. Bize eşlik eden polis memuru, isteğimiz üzerine, Tobolsk'taki yetkililere yolculuk tempomuzun arttırılıp arttırılamayacağını sordu. Görünüşe göre Tobolsk Petersburg'dan izin istedi ve sonuç olarak polis memuru ona bu konuda hareket özgürlüğü tanıyan bir telgraf aldı. Şu andan itibaren günde yetmiş *verst* yapacağımızı varsayarsak, Obdorsk'a 18 veya 20 Şubatta ulaşırız. Kuşkusuz bu sadece bir tahmin.

Tsingalinsk Yurts denilen küçük bir köyde duruyoruz. Ama aslında buradaki evler yurt (göçebe çadırı) değil köylü kulübeleri. Nüfusun çoğunu Ostyaklar oluşturuyor, Asyatik tip çok belirgin. Bununla birlikte konuşmaları ve yaşam şekilleri tamamen köylü-

vari; tek fark Sibiryalı köylülerden daha fazla içmeleri. Her gün sabahın erken saatlerinden itibaren içiyorlar, öğleye doğruysa çoktan sarhoş olmuş oluyorlar.

Yerli bir sürgün olan öğretmen N., bize bazı tuhaf şeyler söyledi. Öyle görünüyor ki, yabancı insanların köylerinden geçeceğini ve bu insanların her yerde büyük bir tantanayla karşılandığını duyan Ostyaklar, çok korkuyorlar, içmekten kaçınıyorlar ve hatta içki stoklarını gizliyorlar. Çoğunun bugün ayık olmasının nedeni bu. Ama akşama doğru Ostyak ev sahibimiz yanılmıyorsam eve sarhoş döndü.

Şimdi balık diyarındayız ve et bulmak güç. Aynı öğretmen sürgünlerden ve yerli köylülerden bir balıkçı takımı örgütledi. Ağlar aldı, çalışmaları bizzat yönetiyor ve tutulanları satmak için Tobolsk'a götürüyor. Geçen yaz takımın her üyesi 100 rubleden fazla kazanmış. Herkes kendisini bu koşullara olabildiğinde uyarlamaya çalışıyor.... Ama N. balıkçılık girişimleri sonucu fıtık olmuş.

6 Şubat. *Samarova.* Dün altmış beş, bugünse yetmiş üç *verst* yol katettik. Yarın da yaklaşık olarak aynı mesafeyi katedeceğiz. Şu anda arkamızda bir tarım arazisi uzanıyor; buradaki köylüler, Ruslar gibi Ostyaklar da, yalnız balıkçılıkla uğraşıyorlar.

Tobolsk eyaletine "siyasiler"in yerleştirilmesi şaşılacak boyutta. Kelimenin tam anlamıyla bir tek ücra köy yok ki evinde sürgün olmasın. gecelemek için kaldığımız evin sahibi bize burada yakın zamana kadar hiçbir sürgünün bulunmadığını söyledi; 17 Ekim bildirgesinin ardından çok büyük sayılar halinde gelmeye başlamışlar. "O zamandan beri sel gibi buraya akıyorlar." Anayasal dönemin bu bölgelere etkisi böyle oldu! Pek çok yerde siyasiler yerli halkla aynı işi sürdürüyor: sedir kozalaklarını topluyor, balık tutuyor, çilek topluyor, avlanıyor. Çoğu girişimci kooperatifler, balıkçı ekipleri, ihtiyaç maddeleri satan dükkânlar örgütledi. Köylülerin sürgünlere karşı tutumu son derece dostça. Örneğin burada, Samarovo'da –büyük bir ticaret köyü– köylüler siyasilere bedava bir ev, ilk gelen kişiye de hediye olarak bir dana ve iki torba un verdiler. Yerleşik bir gelenek nedeniyle dükkânlar sürgünlere köylülere olduğundan daha ucuz fiyata satış yapıyorlar. Bazı sür-

günler, çatısında her zaman bir kızıl bayrak dalgalanan kendi evlerinde komün halinde yaşıyorlar burada. Paris'te, Berlin'de ya da Cenova'da kızıl bayrak sallamayı bir dene bakalım!

Geçerken sana şu andaki sürgün koşuluna ilişkin yaptığım iki-üç gözlemimden söz etmek istiyorum.

Sibirya'da cezaevlerindeki politik nüfusun toplumsal bileşiminin tedrici olarak demokratikleşmesi olgusuna, 90'lardan beri yüzlerce değilse bile onlarca kez dikkat çekildi. İşçiler, bir zamanlar Peter ve Paul Kalesi'ni ve Kolimsk'i kendi özel ve kalıtsal tekeli, ya da adeta zorunlu malikanesi gibi görmeye alışmış olan devrimci entelektüellere nihayet sayıca üstün gelerek, "siyasiler"in giderek artan bir yüzdesini temsil etmeye başladılar. Yüzyılın başında, son mahkûm partisiyle birlikte gelen Vilna'lı baca temizleyicilerini ya da Minsk'li yem tacirlerini gördükleri zaman adeta gücenmiş bir tarzda omuz silken Halkın İradesi ve Halkın Hakkı partilerinin üyelerini hala görüyordum. Ama o zamanın sürgün işçisi, çoğu durumda, devrimci bir örgütün üyesiydi ve politik ve ahlâki düzeyi yüksekti. Hemen hemen tüm sürgünler, belki Yahudi Pale'den gelen işçiler hariç, jandarma sorgusunun eleğinden geçmişti ve bu elek ne kadar kaba olursa olsun, genel olarak en ileri işçileri alıkoyuyordu. Bu, sürgün nüfus içinde belirli bir düzeyi muhafaza ediyordu.

Tarihimizin "anayasal" döneminde, sürgün tümüyle farklı bir nitelik taşımaktadır. Şimdi sürgün bir örgüt sorunu değil, başlı başına bir kitle hareketi sorunudur. Artık jandarma sorgusu değil, geniş sokak toplamaları var. En göze batmayan kişi şimdi sürgün için ya da hatta cellâdın kurşunu için seçilebilir. Bir dizi halk hareketinin bastırılmasının ardından, devrimci amaçlar için ya da sadece devrimci bahanelerle yapılan mülksüzlcştirmeler, aşırı solcu maceralar ve alelade eşkıyalıklarla dolu bir "gerilla" eylemleri dönemi başladı. Asılamayan herkes yönetim tarafından Sibirya'ya gönderildi. Böyle muazzam boyutlarda bir kavganın, büyük şehirlerimizin yeraltı dünyasından gelen maceracılar bir yana, devrime yalnızca bir parmağıyla dokunmuş olan ya da masum seyirciler olan pek çok insanı içine almasını anlamak kolay. Bunun sürgünlerin genel düzeyi üzerine nasıl bir etki yaptığını tasavvur edebilirsin.

Aynı yönde etki eden bir başka faktör daha var: firarlar. Ne tür insanların kaçtığı gün gibi ortada: partilerinin ve işlerinin kendilerini beklediğini bilen en aktif, en bilinçli kişiler. Tobolsk eyaletinin belli bir bölgesindeki 450 sürgünden sadece yaklaşık 100 tanesinin kalması, başarı yüzdesi hakkında bir fikir verebilir. Ancak tembeller kalıyor. Sonuç olarak, kalan sürgünlerin çoğu, oraya kazara gelmiş olan, kişiliksiz, politik olarak belirsiz tipler. Bazı nedenlerle kaçınayı beceremeyen birkaç aktif insan, bazen zor durumda kalıyor, çünkü tüm siyasiler karşılıklı teminat sistemiyle manen birbirlerine bağlılar.

8 Şubat. *Karimkrinsk Yurts*. Dün yetmiş beş, bugün doksan *verst* yaptık. Mola yerlerine bitkin halde varıyor ve erkenden yatıyoruz.

Bu gece bir Ostyak köyünde, küçük, kirli bir kulübede bulunuyoruz. İliklerine kadar donan eskorttaki askerler, bazı sarhoş Ostyaklarla birlikte pis mutfağa doluşuyorlar. Duvarın öteki tarafında bir kuzu meliyor.... Köyde bir düğün var –şu anda düğün sezonu– ve tüm Otsyaklar içiyor ve bir sarhoş kulübemize girmeye çalışıyor.

Saratov'dan gelen küçük, yaşlı bir adam olan bir "idari" sürgün, hem de sarhoş, bizi görmeye gelmiş. Sonunda, o ve diğer adamın Berezov'dan buraya et almak için geldikleri ve daha sonra aldıklarını tekrar sattıkları anlaşılıyor. Her ikisi de siyasi.

Ulaşımımızı sağlamak için burada yapılmak zorunda olunan hazırlık işi olağanüstü. Konvoyumuz, sana söylediğim gibi, yaklaşık elli atla çekilen yirmi iki üstü örtülü kızaktan oluşuyor. Çok az köy bu kadar at veriyor, bu yüzden atlar kırın her tarafından toplanıyor. Durakladığımız bazı yerlerde, oraya 100 *verst* öteden getirilen atlar verildi bize. Ancak burada araba konakları arasındaki mesafe çok kısa, genellikle 10-15 *verst*. Böylece bir Otsyak, İşçi Temsilcileri Sovyetinin iki üyesini 10 *verst* taşımak için atını 100 *verst* sürmek zorunda. Üstelik tam olarak ne zaman varacağımız bilinmediği için, bazı sürücüler atlarına ihtiyaç duyulmadan önce on beş gün beklemek zorundaymış. Onlar böyle bir durumu önceden ancak bizzat eyalet valisi bu bölgelere gezi yaptığı zaman hatırlayabilirler

Yerli köylülerin genel olarak siyasilere ve özel olarak da bize ne kadar dostça davrandıklarından pek çok kez bahsettim. Berezov bölgesinde küçük bir köy olan Belegorye'de başımıza olağanüstü bir şey geldi. Bir grup köylü bizim için kolektif olarak çaylı ve soğuk yiyecekli bir karşılama töreni örgütlediler ve bize vermek için altı ruble topladılar. Doğal olarak parayı kabul etmedik, ama çay davetini kabul ettik. Ama eskortumuz itiraz etti ve parti sona erdi. Yani çavuş razı oldu, ama onbaşı, köydeki herkesin duyacağı kadar yüksek sesle bağırarak ve çavuşu ihbar etmekle tehdit ederek korkunç bir yaygara kopardı. Bu nedenle çayımızı almaksızın bir kez daha ayrıldık. Neredeyse tüm köy bizi izledi; bu çok güzel bir gösteriydi.

9 Şubat. Kandinskoye. 100 *verst* daha yaptık. İki gün daha ve Berezovo'ya varacağız (ayın on birinde). Bugün çok yoruldum; dokuz-on saatlik sürekli yolculuk boyunca yiyecek hiçbir şeyimiz yoktu. Sürekli Obi Nehrini takip ediyoruz. Sağ kenar dağlık ve ağaçlık, sol kenar basık. Nehir geniş, hava sakin ve görece sıcak. Küçük köknar ağaçları işaret görevi görmek için yolun her iki tarafında da kara saplanmış. Sürücülerimizin çoğu Ostyaklar. Kızaklar birbiri ardına koşulmuş iki ya da üç atla çekiliyor, çünkü yol biz ilerledikçe darlaşıyor. Sürücülerin uzun saplı, uzun ipli kırbaçları var. Konvoy çok büyük bir mesafeye yayıldı. Zaman zaman sürücülerden biri, atları karlı-tozlu yoğun bulutlar kaldırarak dörtnala koşturan çok tiz bir çığlık atıyor. Hız insanın nefesini kesiyor. Kızaklar neredeyse birbiri üzerine yığılıyorlar, omuzlarımızın arkasında ansızın bir atın ağzı beliriveriyor ve yüzümüzde nefesler. Daha sonra kızaklardan biri alabora oluyor ya da koşum takımlarından bazıları kopuyor veya çözülüyor. Tüm konvoy duruyor. Birkaç saatlik sürüşten sonra kendini hipnotize olmuş gibi hissediyorsun. Hava çok durgun. Sürücüler birbirlerine kulak tırmalayıcı sesleriyle sesleniyorlar. Sonra atlar tekrar hareket ediyor ve çok geçmeden yine dörtnala gidiyoruz. Sık molalar bizi büyük ölçüde yavaşlatıyor ve sürücüleri maksimum hıza ulaşmaktan alıkoyuyor. Saatte yaklaşık on beş *verst* yapıyoruz, oysa burada normal hız on sekiz, yirmi, hatta yirmi beş *verst*.

Muazzam mesafeler göz önünde bulundurulunca, Sibirya'da

hızlı yolculuk normal ve bir anlamda da gerekli bir şey. Ama ben hiçbir zaman Lena'da bile böyle bir sürüş görmedim.

Değişim istasyonuna ulaştık. Köyün dışında, koşuma hazır kızaklar ve yeni atlar bekliyor; sadece, çocuklu aileler için ayrılmış olan iki kızak Berezov'a "ekspres vasıta" olarak gidiyor. Atları hızla değiştiriyoruz ve yolumuzda ilerliyoruz. Buradaki sürücüler garip bir tarzda oturuyorlar. Kızağın ön ucuna enlemesine uzun bir tahta çivilenmiş; bu yere "dingil" deniyor ve sürücü dingile, yani çıplak tahtaya oturuyor, ayakları kızağın kenarından sarkıyor. Atlar dörtnala gittiklerinde ve kızak bir o yana bir bu yana yattığında, sürücü, bir yelkenci gibi kenarlardan sarkarak ve bazen de ayaklarıyla yerden iterek bedeniyle onu dengeliyor.

12 Şubat. *Berezov. Cezaevi.* Beş, altı gün önce –seni gereksiz yere üzmemek için bunu o zaman yazmamıştım– tifüs salgınının olduğu bir bölgeden geçtik. Şimdi bu bölgeler çok geride kaldı. Sana sözünü ettiğim Çingalinsk Yurts'ta, altmış evden otuzunda tifüs vardı. Diğer köylerde de durum aynı. Pek çok ölü. Akrabalarından birini kaybetmeyen sürücü neredeyse yoktu. Yolculuğumuzun hızlanması ve orijinal programdaki değişiklik, doğrudan tifüsle bağlantılı: polis memuru, gönderdiği telgrafla yetkililere tehlikeli bölgeyi olabildiğince çabuk geçme zorunluluğunu gerekçelendirdi.

Son iki gün, günde 90 ya da 100 *verst*lik bir hızla kuzeye doğru yol aldık, yani neredeyse tam bir derece. Sonuç olarak, uygarlık belirtileri –eğer burada uygarlıktan söz edilebilirse– çok açık bir şekilde siliniyor. Vahşetin ve soğuğun alemine her gün bir derece daha iniyoruz. Bir dağcı da, bir yükseklik kuşağından diğerine geçerek yüksek bir dağa çıkarken benzer bir izlenime sahip olsa gerek.... Önce zengin Rus köylüleri vardı. Ardından karışık evlilikler sonucunda Moğol görünümlerini neredeyse kaybetmiş olan Ruslaşmış Ostyaklar. Daha sonra tarım bölgesini terk ettik ve Ostyak avcılarının ve balıkçılarının, Rusçayı güçlükle konuşan kısa, pösteki gibi kabarık başlı yaratıkların topraklarına girdik. Atlar daha ender bulunur oldu ve daha kötü durumdalar; atlı taşıma burada önemli bir rol oynamıyor ve av köpekleri atlardan çok daha değerli. Yol giderek daha kötü, dar ve tümüyle engebeli hale geldi.... Yine

de polis çavuşu bize buradaki "anayol" Ostyaklarının Obi'nin kolları boyunca yaşayanlara kıyasla uygarlık numuneleri olduğunu söylüyor.

Bunların bize karşı tutumları muğlak ve anlaşılmaz; galiba bizi geçici olarak gözden düşmüş kodamanlar olarak tasavvur ediyorlar. Bir Ostyak bugün sürekli şunu sordu: "Generaliniz nerede? Generalinizi gösterin bana keşke onu görebilsem hiç general görmedim."

Bugün bir Ostyak kızaklarımızdan birine bitkin bir at koşarken bir başkası da ona sesleniyordu: "Onlara bundan daha iyi bir tanesini ver, onların kim olduklarını düşünüyorsun, polis memurları mı?" Ama, sadece bir kez olsa da, bir Ostyak'ın bizden "pek önemli olmayan yolcular, öyle değil mi?" diye söz ettiği bunun tersi bir durum da olmadı değil.

Berezov'a geçen gece ulaştık. "Şehrin" bir tasvirini isteyeceğini sanmıyorum. Burası, 1.000 sakini, bir polis karakolu ve bir maliye binası bulunan Verholensk, Kirensk ve diğer birçok şehire benziyor. Bununla birlikte Osterman'ın mezarını ve Menşikov'un gömüldüğü yeri de (doğruluk garantisi olmaksızın) gösteriyorlar. Yerli nükteciler Menşikov'un içinde yemeklerini yediği yaşlı hanıma ait evi de gösteriyorlar.

Doğrudan cezaevine götürüldük. Elli kişilik yerel garnizon, girişte sıralanmıştı. Öyle görünüyor ki, bizim varışımızdan önce cezaevi on beş gün yıkanıp temizlenmiş, tüm mahkûmlar önceden nakledilmiş. Hücrelerden birinde, üzerinde masa örtüsü bulunan büyük bir masa, yemek sandalyeleri, bir iskambil masası, mumlu iki şamdan ve büyük bir lamba bulduk. Bu kadar düşüncelilik neredeyse dokunaklıydı ...

Birkaç gün burada dinleneceğiz ve sonra yola devam edeceğiz.

Devam edeceğiz, evet ama ben henüz hangi yöne olacağına karar veremedim.

VE GERİ

Yolculuğumuzun atlı kızaklar içindeki ilk kısmında, her molada sıkıntı içinde geri bakıyor ve bizi tren yolundan ayıran mesafenin giderek daha da büyüdüğünü görüyordum. Obdorsk hiçbirimiz için nihai hedef olmayacaktı, elbette benim için de. Kaçış fikri bizi bir an olsun terk etmedi. Botlarımın tabanına ustaca gizlenmiş bir pasaportum ve dönüş yolculuğu için param vardı. Ama eskortun büyüklüğü ve sürekli yakın gözetim, yolda kaçmayı son derece zor kılıyordu. Bununla birlikte söylemeliyim ki, hep beraber olmasa da tek tek kaçış olanağı vardı. Uygulanması pekala mümkün birkaç plan yapıldı ama kaçışın geride kalanlar üzerindeki sonuçlarını düşünerek erteledik. Eskortun askerleri, ve özellikle de çavuş, bizi sürgün yerimize sağ salim teslim etmekle sorumluydular. Evvelsi yıl Tobolsklu bir çavuş, bir öğrenci mahkûmun kaçışına izin verdiği için ceza taburuna sürüldü. Bunun ardından Tobolsk birliklerinin gözü açılmış ve yolda sürgünlere karşı davranışları çok daha az dostça olmuştu. Bu sanki onlarla mahkûmlar arsında varılan bir taktik anlaşma gibiydi: yolda hiç kaçış olmazdı. Hiçbirimiz bu anlaşmaya mutlak olarak bağlı kalmayı düşünmedik. Ama yine de bu azmimizi kırdı ve hiçbir şey olmaksızın molalar birer birer geçti. Sona doğru, birkaç yüz *verst* yolculuğun ardından belli bir atalet oluştu ve ben artık geri değil ileri bakmaya başladım; "oraya varmak" için sabırsızlanıyordum, kitaplara ve gazetelere ulaşma kaygısına düştüm. Kısacası uzun bir kalışa hazırdım. Berezov'da bu ruh hali derhal dağıldı.

"Buradan kurtulma şansı var mı?"

"Baharda kolay."

"Ya şimdi?"

"O kadar kolay değil, ama olabilir. Dikkat et, şimdiye kadar bunu deneyen olmadı."

Herkes, istisnasız herkes bize, çok fazla sayıda sürgünü kontrol etmenin az sayıda polis için fiziksel olarak olanaksız olması nedeniyle, baharda kaçmanın basit ve kolay olduğunu söylüyordu. Bununla birlikte, bir yere yerleştirilmiş on beş sürgünün kontrol edilmesi ve özel bir dikkat gösterilmesi olanaksız değildir. Hemen kaçmam çok daha iyi olurdu.

İlk şart Berezov'da geride kalmaktı. Obdorsk'a devam etmek, geri dönüş yolculuğuna 480 *verst* daha eklemek demekti. Yorgun ve hasta olduğumu ve beni hemen yolculuğa devam etmeye zorlama girişimlerine karşı koyacağımı bildirdim. Polis şefi yerel doktora danıştı ve birkaç gün Berezov'da kalmama izin vermeye karar verdi. Hastaneye kaldırıldım. O sırada belli hiçbir planım yoktu.

Hastanede görece özgürdüm. Doktor olabildiğince çok yürümemi tavsiye etti ve ben de bundan durumu tartmak için yararlandım.

Görünüşe göre en kolay yol geldiğimiz yoldan, yani "büyük Tobolsk anayolu"ndan dönmekti. Ama bunun çok tehlikeli olduğuna karar verdim. Doğru, yol boyunca beni köyden köye nakledecek birçok güvenilir köylü vardı. Ancak yine de bir talihsizlik olma olasılığı çok büyüktü. Tüm yöneticiler ya anayolda yaşıyor ya da orada yolculuk yapıyordu. İki gün içinde, ya da daha erken, birisi Berezov'dan en yakın telgraf bürosuna ulaşabilir ve Tobolsk'a kadar tüm polis görevlilerini uyarabilirdi. Bu çözümü elemeye karar verdim.

Diğer yol Urallar üzerinden ren geyiğiyle seyahat etmek ve sonra Arçangel yolundan İzma'ya ulaşmak ve baharda deniz seferinin başlamasını bekleyip, yurtdışına giden bir gemiye binmekti. Ücra yerlerden geçen Arçangel yolu güvenliydi. Ama Arçangel'de kalmak ne kadar güvenli olurdu? Oradaki şartları hiç bilmiyordum ve hiçbir bilgi edinememiştim.

Üçüncü plan en cazip gibi görüneniydi. Ren geyiğiyle Ural ma-

den ocaklarına gitmek, Bogoslovsk madenindeki dekovili[101] kullanmak ve orada Perm hattına geçmek. Ardından Perm, Vyatka, Volodga, Petersburg, Helsingfors ...

Brezov'dan, Sosva ya da Vogulka nehirleri boyunca ren geyiğiyle dosdoğru maden ocaklarına gitmek olanaklı. Berezov'dan ötesi tamamen vahşi yerler. Bin *verst* boyunca ne polis, ne de bir tek Rus köyü, sadece orada burada seyrek Ostyak yurtları, doğal olarak ne telgraf sorunu, ne de herhangi bir yerde bir at; yol yalnızca ren geyiğine elverişli. İhtiyaç duyduğum tek şey biraz ilerlemekti ve doğru yönde yola çıkacaklarını varsaysak bile Berezov polisi beni asla yakalayamazdı.

Yolculuğun zorluklarla ve fiziksel tehlikelerle dolu olacağı konusunda uyarılmıştım. Bazı yerlerde yüz *verst* boyunca hiç insan yerleşimi yoktu. Bölgenin tek sakinleri olan Ostyaklar çeşitli bölgesel hastalıklardan mustariptiler; frengi yaygındı, tifüse çok sık rastlanıyordu. Hiç kimseden herhangi bir yardım bekleyemezdim. Dobrovolski adında Berezovlu genç bir tüccar, bu kış Sosva Nehri boyunca uzanan Ourvi yurtlarında şiddetli ateşten iki hafta içinde ölmüştü.... Peki ya ren geyiği ölürse ve yerine yenisi bulunamazsa? Ya kar fırtınası olursa? Fırtına birkaç gün sürebilir ve ona yolda yakalanan herkes ölmeye mahkûmdur. Ve Şubat, kar fırtınası ayıdır. Ayrıca yol şu anda gerçekten açık mıydı? Çok az insan bu yolu kullanıyordu ve eğer buradan birkaç gün geçilmezse kar yığılırdı ve birinin yolunu kaybetmesi kolaydı. Aldığım uyarılar bunlardı.

Tehlike yadsınamazdı. Kuşkusuz Tobolsk anayolu fiziksel güvenlik ve "rahatlık" açısından büyük avantajlar sunuyordu. Fakat yakalanma açısından sonsuz kez daha az güvenli olmasının nedeni de tam da buydu. Sosra nehri boyunca yolculuk yapmaya karar verdim; ve seçimimden pişman olmak için hiçbir neden yok.

* * *

Geriye beni Ural maden ocaklarına götürmeye razı olacak birini

[101] *Dekovil*: kolayca sökülüp taşınabilen ve bu özelliğinden dolayı maden ocaklarında, taş ocaklarında vs. kullanılan dar (40-60 cm) demiryolu. (ç.n.)

bulmak kaldı ve işin en riskli kısmı bu.[102]

Kendisiyle sorunumu tartıştığım genç bir "serbest" tüccar olan Nikita Serapioniç, uzun süre düşündükten sonra, "bekle biraz, sanırım sana yardım edebilirim" dedi. "Buradan yaklaşık kırk *verst* ötede yaşayan Nikifor adında Ziryan[103] bir arkadaş var gerçek bir yaşlı tilkidir bir yerine iki aklı var, bu işi yapsa yapsa o yapabilir."

"İçmez değil mi?" diye sordum ihtiyatlı bir şekilde.

"İçmez demekle ne kastediyorsun? Elbette içer, burada kim içmez ki? Üstelik içki onu perişan etti; pek çok samur öldürüp çok para kazanan iyi bir avcıydı. Ama boşver. Bunu yapmaya razı olursa, belki maddeden de uzak durur. Gidip onu senin için göreyim. O gerçek bir yaşlı tilkidir... bunu o yapamazsa kimse yapamaz."

Nikita Serapioniç'le birlikte Nikifor'a teklif edeceğim sözleşmenin tüm ayrıntılarını hallettik. Üç ren geyiği için ödeme yapacaktım, o da mevcutların en iyilerini seçecekti. Kızak da bana ait olacaktı. Eğer Nikifor beni gideceğim yere sağ salim götürürse, ren geyikleri ve kızak onun olacaktı; ve ayrıca ona nakit olarak elli ruble ödeyecektim.

O akşam yanıt almıştım. Nikifor teklifi kabul etmişti. Evinden yaklaşık elli *verst* uzaktaki bir çadır köyüne doğru çoktan yola çıkmıştı ve ertesi gün öğlene doğru birinci sınıf üç ren geyiğiyle birlikte geri dönecekti. Ertesi gece buradan ayrılabilecektik. O zamana kadar iyi bir çift *kisi* ve *çiji*[104] ile, bir *malitsa* ya da bir *gus*[105] ve on günlük erzakla donatılmış olacaktım. Nikita Serapioniç tüm bunları bulmayı vadetmişti.

"Sana söylüyorum" diyordu habire beni temin ederek, "Nikifor seni oraya kesinlikle götürecek. Bunu yapsa yapsa o yapabilir."

"Evet, içmeye başlamazsa" diye ekliyordum tereddütlü bir şekilde.

---

[102] Takip eden satırlarda, kaçışın anlatımı epeyce değiştirildi ve bana yardım edenlerin güvenliğini sağlamak için kullanılan tüm isimler uydurulduu.

[103] Rusya'nın tundra bölgesinde yaşayan, hayvancılıkla uğraşan bir halk. (ç.n.)

[104] *Çiji*: ren geyiği postundan yapılan, içi kürklü çorap; *kisi*: ren geyiği postundan yapılan içi kürklü çizme.

[105] *Malitsa*, ren geyiği postundan yapılan içi kürklü bir palto; özellikle soğuk havalarda *gus* (dışı kürklü) giyilir.

"Dert etme, Tanrı büyüktür, başlamaz. Korktuğu tek şey, dağ yolunu seçersen, yolu kaybedebileceği, çünkü sekiz yıldır bu yoldan gitmiyor. Şominsk Yurts'a kadar nehri takip etmek zorunda olacaksınız ve bu çok daha uzun bir yol."

Berezov'dan Şominsk Yurts'a iki yol var. İlki, yani "dağ yolu" çeşitli yerlerde Volga Nehrini ve Vijnepurtim Yurts'u geçen direkt yol. İkinci yolsa Soska Nehrini izliyor ve güzergâhı üzerinde Şaytansk ve Maleyevsk Yurts ve diğer köyler bulunuyor. Dağ yolu yarı mesafede, ama sık kullanılmıyor ve tümüyle karlı olması çok muhtemel.

Yazık ki, ertesi gece ayrılamadık; Nikifor ren geyikleriyle gelmeyi başaramamıştı, ve kimse nerede olduğunu bilmiyordu. Nikita Serapioniç çok üzgündü.

"Ona ren geyiği alması için hiç para vermedin mi kazara?" diye sordum.

"Sen beni ne sandın, çocuk mu? Onu topu topu beş ruble verdim ve bunu yaparken karısının gördüğünden de emin oldum. Bekle, bugün tekrar gidip Nikifor'u göreceğim."

Hareket saatim en az yirmi dört saat ertelendi. Polis şefi beni Obdorsk'a göndermek için ısrar edebilirdi. Kötü bir başlangıç!

Üçüncü günü geride bıraktım, 18 Şubat.

Bu sabah Nikita Serapioniç hastanede beni görmeye geldi ve odada hiç kimsenin bulunmadığı uygun anı bekleyerek, kararlı bir şekilde şunu bildirdi:

"Bu gece 11:00'da fark edilmeden sıvışmalı ve evime gelmelisin. Gece yarısı gidiyorsunuz. Tüm ailem bu gece temsile gidecek, evde yalnız olacağım. Üzerini evde değiştirirsin ve yemek yersin, sonra seni Nikifor'un bekleyeceği ormana götüreceğim. Herşeye rağmen sonunda dağ yolundan gitmeye karar verdi; dün bu yoldan iki Ostyak kızağının geçtiğini duymuş.

"Bu kesin mi?" diye sordum şüpheyle.

"Evet kesin."

Akşama kadar odamda bir aşağı bir yukarı dolandım durdum. Saat 8:00'da "temsil"in verildiği ordu kışlasına gittim; en iyi yolun bu olacağını düşünüyordum. Kışlanın toplantı salonu tıklım tıklım doluydu. Tavandan üç büyük lamba sarkıyordu, takılan mumlar duvarları aydınlatıyordu. Üç müzisyen sahnenin önünde oturuyor-

du. Ön sıra yöneticilerce işgal edilmişti, bunların arkasında tüccarlar ve "siyasiler" oturuyordu ve daha sıradan aileler arka sıralarda bulunuyorlardı; tezgâhtarlar, küçük tüccarlar ve gençler. Askerler duvar diplerinde oturuyorlardı. Çehov'un *Ayı* adlı bir oyunu oynanmaktaydı halihazırda. Uzun, şişman, iyi tabiatlı bir adam olan doktor yardımcısı Anton İvanoviç, "ayı"yı oynuyordu. Doktorun karısı, alımlı komşuydu. Doktorsa suflördü ve sahnenin ortasındaki küçük kutusunda bir kaz gibi tıslıyordu. Daha sonra tuhaf bir şekilde boyanmış perde indi ve herkes alkışladı.

Ara verildiğinde, siyasiler bir grup halinde toplandılar ve en yeni haberlerden söz ettiler. "Polis şefinin iki ailenin Berezov'da kalmasına izin verilmesine çok üzüldüğünü söylüyorlar." "Aklımdayken, polis şefi buradan hiç kimsenin kaçamayacağını söyledi." "Güzel de, tümüyle haklı olamaz" diye itiraz etti biri, "eğer insanlar geliyorlarsa bu onların gidebilecekleri anlamına da gelir."

Üç müzisyen oturdu ve perde kalktı. Sonraki oyun, tatildeki bir kocayı anlatan bir drama olan *Kendine Rağmen Trajedi* idi. Eski bir ordu doktor yardımcısı olan hastane müfettişi, ipek ceket ve hasır şapka giymiş koca rolünü oynuyordu; Şubatta Kuzey Kutup dairesinde! Perde bir kez daha indiğinde, sinirsel ağrılardan yakındım ve oradan ayrıldım.

Nikita Serapioniç bekliyordu.

"Yemek yemek ve üzerini değiştirecek kadar zamanın var. Nikifor'a şehir saati gece yarısını vurduğunda randevu için yola çıkmasını söyledim."

* * *

Gece yarısından hemen önce dışarıya çıktık. Parlak bir şekilde aydınlanmış odanın ardından, karanlık zifiri geliyordu, ama çok geçmeden tek atlı bir kızağın siluetini seçebildim. *Gus*ımı aceleyle altıma serip, kızağın zeminine yattım. Nikita Serapioniç büyük bir saman balyasıyla beni örttü ve tüm balyayı iple bağladı, sanki teslim edilecek mallar taşıyorduk. Saman donmuştu ve karlıydı. Nefesim karı eritiyor ve ıslak kar tanecikleri yüzümü kaplıyordu. Ellerim de samanın içinde buz kesmişti; eldivenlerimi giymeyi unutmuştum ve şimdi hareket etmek zor geliyordu. Şehir saati on ikiyi vurdu. Kızak yola çıktı, tüccarın evinin kapısından geçtik ve

at sokak boyunca hızla ilerledi.

"Hele şükür!" dedim. "Çıktık!" Soğuk ellerim ve yüzüm bile bana mutluluk veriyordu, çünkü olayın gerçekliğini teyit ediyorlardı. Yirmi dakika kadar hızlı yol gittik ve sonra durduk. Bir ıslık sesi duydum, Nikita'nın sinyali. Kısa bir aradan sonra, alçak bir sesi tekiben bir başka bir ıslık geldi. "Konuşan kim?" Tetikte bekliyordum. Nikita açıkça kaygımı paylaşıyordu, çünkü beni çözmedi, yalnızca alçak sesle bir şeyler mırıldandı.

"Kim bu?" diye sordum samanın içinden sessizce.

"Burada ne aradığını şeytan bilir" diye yanıtladı Nikita.

"Sarhoş mu?"

"Şey, ayık değil."

Derken içinde birkaç adamın bulunduğu bir kızak göründü yolda.

"Dert etme, endişelenme Nikita Serapioniç, ve *tipe* söyle o da endişelenmesin," dediğini duydum birinin. "Bu benim arkadaşım ve bu da yaşlı babam...Asla açık vermezler..."

Nikita söylenerek beni çözdü. *Malitsa* giymiş ama şapkasız uzun bir mujik önümde durdu. Parlak kızıl saçları vardı ve sarhoştu, ama yine de kurnaz yüzlüydü ve daha çok bir Ukraynalı gibi bakıyordu. Birkaç metre ötede genç bir çocuk sessizce oturuyordu ve yaşlı bir adam kızağa tutunmuş iki yana sallanıyordu, belli ki çok içmişti.

"Dert etme, bayım, dert etme" dedi Nikifor olduğunu tahmin ettiğim kızıl saçlı adam, "bunlar benim adamlarım, onlardan sorumluyum. Nikifor içer, ama tetiktedir.... sen endişelenme. Şu hayvanlara bak (ren geyiklerini işaret ediyordu), yaa, seni bunlarla her yere götürebilirim.... Amcam Mihail Yegoriç, bana, git ve dağ yolunu izle daha dün iki Ostyak kızağı bu yolu geçti diyor Dağ yolundan gitmeyi tercih ederim nehir boyunca herkes beni tanır.... Bu yüzden benimle biraz *pelmeni* yapması için Mihail Yegoriç'i çağırdım ... o iyi bir mujiktir, o "

"Biraz bekle Nikifor İvanoviç, bagajı hazırlamayacak mısın?"diye sesini yükseltti Nikita Serapioniç.

Nikifor işe koyuldu. Beş dakika sonra yeni kızak hazırdı ve ben de onun içinde oturuyordum.

"Bu çok kötü Nikifor İvanoviç" dedi Nikita sitem edercesine,

"bu adamları yanında getirmemen gerekirdi, sana söylememiş miydim? Beni dinleyin" diye diğer ikisine hitap ediyordu "sizden tek bir kelime çıkmayacak, tamam mı?"

"Hiçbir kelime" dedi genç mujik.

Yaşlı adam belli belirsiz parmağını kıpırdattı havada. Nikita Serapioniç'le vedalaştım.

"Yolunuz açık olsun!"

Nikifor sert bir şekilde geyiklere bağırdı ve yola çıktık.

Geyikler iyi koşuyorlardı, dilleri dışarı çıkmıştı ve hızla soluyorlardı, çu-çu-çu-çu. Yol dardı, hayvanlar sıkış sıkıştılar ve birbirlerinin yoluna girmeksizin nasıl bu kadar hızlı koştuklarına şaşıyordum.

"Sana doğru söylüyorum" dedi Nikifor bana dönerek, "bunlardan daha iyi geyikler bulamazsın. Bunlar seçme hayvanlar, sürüde yedi yüz hayvan vardı ve bunlar en iyileri. Şu yaşlı adam, Mihey, bu hayvanları asla sana vermeyeceğim, dünyada olmaz dedi önce. Bir şişe açtıktan sonra, tamam al dedi. Ve onları alınca birden ağlamaya başladı. Buraya bak dedi, bu önder (Nikifor öndeki geyiği işaret ediyordu) çok değerlidir; eğer onu sağ salim geri getirirsen, aynı fiyattan geri alırım. Bunlar cins hayvanlardır. Onlara iyi para ödedim, ama buna değer, bu doğru. Sadece lider yirmi beş ruble eder. Tek mesele, amcam Mihail Osipoviç'in onları bize bedavaya ödünç verecek olmasıydı. Bana dosdoğru şöyle dedi: Nikifor sen bir aptalsın. Böyle dedi. Nikifor sen bir aptalsın, niçin bana bu *tipi* götürdüğünü söylemedin, ha?"

"Ne tipi?" diye sözünü kestim.

"Yahu, siz diyelim."

Sonradan, *tip* sözcüğünün sürücümün kelime dağarcığının gözdesi olduğunu anladım.

Nikifor ansızın geyikleri mola vermek üzere durdurduğunda, olsa olsa on *verst* yol almıştık.

"Burada sapmamız gerekiyor, beş *verst* ya da daha fazla ötede.... Benim için *gus* sakladıkları bir çadır köyü var. Sadece bir *malitsa* ile nasıl seyahat edebilirim? Eminim soğuktan donup ölürüm. Nikita Serapioniç beni *gus* konusunda uyardı."

Berezov'dan on *verst* uzaktaki bir çadır köyüne gitmek için yolumuzdan çıkma anlamsız düşüncesi şaşkına çevirdi beni.

Nikifor'un kaçamaklı yanıtlarından, *gus*u evvelsi gün almaya gitmesi gerektiğini, ama son kırk sekiz saat içinde içmekten başka hiçbir şey yapmamış olduğunu anladım.

"İstediğini yapabilirsin" dedim, "ama ben seninle *gus* almaya gelmeyeceğim. Bunu daha önce düşünmeliydin. Eğer üşüyorsan, *malitsa*nın üzerine benim paltomu giyebilirsin; ben onu yalnızca üzerine yatmak için kullanıyorum. Gideceğimiz yere geldiğimizde, giydiğim koyun pöstekisini sana veririm, *gus*tan daha iyidir.

"İyi o halde" dedi Nikifor seve seve kabul ederek, "Niçin *gus* isteyelim? Soğuktan ölmeyeceğiz, hayır efendim. Ho ho!" geyiklere bağırıyordu. "Bu hayvanların dürtmeye ihtiyaçları yok, iyiler. Ho ho!"

Ama Nikifor'un neşeli hali uzun sürmedi. Tamamen içkinin etkisindeydi. Gevşemeye başlamıştı, dik duramıyordu ve giderek daha derin uykuya dalıyordu. Pek çok kez uyandırdım onu; silkeleniyor, uzun bir sopayla geyikleri dürtüyor ve mırıldanıyordu: "endişelenme, bu hayvanlar birinci sınıf ..." ardından yine uykuya dalıyordu. Geyikler neredeyse yürür gibi yavaşlamışlardı ve sadece benim arasıra seslenmem onları bir süreliğine hızlandırıyordu. Böylece birkaç saat geçti. Sonra ben de daldım ve birkaç dakika sonra geyiklerin durduğunu fark ederek uyandım. Önce herşey bitti gibi geldi bana "Nikifor!" Onu omuzlarından çekerek çılgınca bağırdım. Yanıt olarak yalnızca anlaşılmaz sözler mırıldandı: "Ne yapmamı istiyorsun? Hiçbir şey yapamam... uyumak istiyorum..."

Bu gerçekten üzücü bir durumdu. Berezov'dan taş çatlasa otuzkırk *verst* uzaktaydık ve burada mola vermek planımda yoktu. Bunun şakaya gelir yanının olmadığını gördüm ve "önlemler almaya" karar verdim.

"Nikifor" diye bağırdım sarhoş kafasından başlığını çekerek ve onu dondurucu havada çıplak bırakarak, "eğer hemen kalkmazsan ve şu geyikleri sürmeye başlamazsan, seni kızaktan atıp tek başıma gideceğim" dedim.

Soğuktan mı, sözlerimin etkisiyle mi bilmiyorum ama Nikifor biraz doğruldu. Uyurken geyikleri dürtmek için kullandığı sopayı düşürmüştü; sendeleyerek ve kaşınarak, kızağın altında bir balta buldu, yol kenarındaki genç bir çam ağacını kesti ve dallarını bu-

dadı. Sopa hazırdı, bir kez daha yola koyulduk.

Nikifor'a sert davranmak gerektiğini anlıyordum.

"Ne yaptığının farkında mısın?" Olabildiğince sert bir şekilde sordum. "Bunu bir şaka mı sanıyorsun? Eğer bizi yakalarlarsa gülecek bir şeyin olmayacak."

"Anlıyorum, efendim, merak etmeyin yapmam" diye yanıtladı Nikifor gittikçe ayılarak. "Bundan emin olun. Tek dert, şu üçüncü hayvanın pek işe yaramaması. Birincisi de ikincisi de çok iyiler, sadece üçüncüsü doğruyu söylemek gerekirse hiçbir işe yaramıyor lanet olasıca."

Gece ilerlemişti ve sıcaklık kaydadeğer bir şekilde düşmüştü. *Gus*umu pöstekimin üzerine giydim ve tamamen rahatladım. Ama Nikifor'un durumu giderek daha üzücü hale geliyordu. Alkolün verdiği ısı gitmiş, soğuk *malitsa*sının altına işlemişti ve zavallı adam soğuktan tirtir titriyordu.

"Neden kürk paltomu giymiyorsun üzerine" diye teklif ettim.

"Hayır, bunun için artık çok geç; kendi kendimi ısıtmalıyım, ve önce paltoyu ısıtmalıyım."

Bir saat sonra yolun kenarında bazı yurtlar –üç-dört sefil kütük kulübe– gördük. "Beş dakikalığına içeri girip, yolu soracağım ve biraz ısınacağım."

Beş dakika geçti, derken on, on beş, yirmi. Kürke sarınmış bir şekil yaklaştı, kısa bir süre kızağımın yanında durdu ve tekrar uzaklaştı. Ay yükselmeye başlıyordu ve bu sefil kulübelerle birlikte orman bana uğursuz bir kızıllık alıyor gibi görünüyordu.

"Bu yolculuk nasıl sona erecek acaba?" diye sordum kendi kendime. "Bu sarhoşla daha ne kadar uzağa gidebilirim? Bu gidişle bizi yakalamakta hiç zorlanmayacaklar. Sarhoş haldeyken Nikifor yolda karşılaştığımız ilk insana herşeyi söyleyebilir; Berezov'a haber verirler ve benim için herşey sona erer. Bizi orada yakalamasalar bile, daha sonra dekovil civarındaki bütün istasyonlara telgraf çekerler. Devam etmeye değer mi?" acaba diye düşünüyordum.

Yaklaşık yarım saat geçmişti ve Nikifor ortalıkta görünmüyordu. Onu bulmak lazımdı, ama girdiği kulübenin hangisi olduğuna bile dikkat etmemiştim. İlk kulübeye geldim ve pencereden içeriye baktım. Köşedeki ocak yanıyordu. Yerde üzerinden buharlar çıkan

bir tencere duruyordu. Nikifor'un ortalarında bulunduğu bir grup adam, yüksek tahta sedirde oturuyordu; Nikifor'un elinde bir şişe vardı. Pencereye ve bitişik duvara vurmaya başladım. Bir dakika sonra Nikifor göründü. *Malitsa*sının altından beş santim kadar görünen Kürk paltomu giymişti.

"Çabuk şu kızağa bin!" diye bağırdım olabildiğince kızgın bir şekilde.

"Hemen, hemen" diye yanıtladı çok uysal bir şekilde. "Merak etmeyin, birazcık ısınmıştım, şimdi devam edeceğiz yola. Geceye kadar başaracağız, şeytan bile bizi yakalayamaz. Tek dert şu üçüncü hayvanın işe yaramazlığı, onu hiç almayabilirdik de."

Yola çıktık.

* * *

Saat yaklaşık sabah 5:00. Ay biraz önce yükselmişti ve pırıl pırıl parlıyordu, soğuk sertleşmişti, havada sabah kokusu vardı. Pöstekimin üzerine ren geyiği derisi kürklü paltomu giydim ve ısınıp rahatladım; sürücü koltuğundaki Nikifor kendinden emin ve uyanık görünüyordu; geyikler koşar adım gidiyorlardı ve ben oldukça sessiz bir şekilde uykuya daldım. Arada bir uyanıyor ve aynı değişmeyen manzarayı görüyordum. İçinden geçtiğimiz alan neredeyse ağaçsız, bataklık bir toprak; birkaç cılız, bodur çam ve kayın ağacı karı bölüyordu, yol dar ve neredeyse görülmeyen yılanvari virajlardan oluşuyordu. Geyikler yorulmak bilmezcesine ve otomatik makinelerin düzenliliğiyle koşuyorlardı. Gürültülü solumaları küçük bir lokomotifin sesini andırıyordu. Nikifor beyaz başlığını geriye atmıştı ve başı çıplak oturuyordu. Başlıktan dolayı beyaz ren geyiği kürkünün tüyleri başına yapışmıştı ve karla kaplanmış gibi görünüyordu. "Yolumuzdayız" diye düşünüyordum, içimde yükselen bir sevinç dalgası, "onlar yokluğumu fark edene kadar bir, hatta iki gün geçebilir yolumuzdayız " Ve tekrar daldım.

Saat 9:00 civarı. Nikifor geyikleri durdurdu. Ren geyiği derisinden yapılmış, tepesi kesik bir koniyi andıran bir *çoum* ya da göçebe çadırı, neredeyse doğrudan yolun yanında duruyordu. Çadırın yanında geyik koşulmuş bir Ostyak kızağı bulunuyordu; bir odun yığını vardı, taze geyik derileri kurutulmak üzere asılıydı, derisi

yüzülmüş bir geyik başı kocaman boynuzlarıyla karın üzerinde yatıyordu, *malitsa* ve *kisa* giymiş iki çocuk köpeklerle oynuyordu.

"Bu çadır burada ne arıyor?" diye şaşırarak sordu Nikifor yüksek sesle. "Vijnepurtim Yurts'a kadar bir şey göreceğimizi düşünmüyordum." Soruşturdu ve bunların 200 *verst* uzaklıktaki Harumpalovsk'tan gelen ve bu bölgelerde sincap avlayan Ostyaklar olduğunu öğrendi. Yiyecek kaplarımızı ve erzağımızı topladım; tırmanarak deri bir kapakla örtülü küçük bir açıklıktan *çouma* girdik ve kahvaltıya hazırlandık

"*Paisi*" diyerek Nikifor ev sahiplerimizi selâmladı.

"*Paisi, paisi, paisi!*" cevabı geldi her taraftan.

Zeminde kürkler yığılıydı ve üzerlerinde insanlar şekilleri kaynaşıyordu. Önceki gece burada içmişlerdi ve herkes bunun etkisindeydi. Çadırın ortasında bir ateş yanıyordu ve duman çadırın üstündeki büyük delikten serbestçe çıkıyordu. Çaydanlığımızı ateşin üzerine astık ve ateşe birkaç kütük attık. Nikifor özgürce Ostyak dilinde konuşuyordu. Bir kadın, daha yeni emzirdiği bebeğiyle birlikte ayağa kalktı, çıplak göğsünü gizlemeksizin ateşe yaklaştı. Ölüm kadar çirkindi. Ona bir tatlı verdim. İki kişi birden kalktı ve bize yöneldi. "Biraz votka istiyorlar" diye tercüme etti Nikifor. Onlara biraz ispirto verdim, 95 derecelik korkunç bir ispirto. Yüzlerini buruşturarak içtiler ve ağızlarındakini yere püskürttüler. Çıplak göğüslü kadın da kendi payını içti. "Yaşlı adam biraz daha istiyor" diye açıkladı Nikifor, kel, yağlı kırmızı yanaklı ihtiyar bir Ostyağa ikinci bardağı vererek. Sonra ekledi: "Bu yaşlı adamı, Şominsk Yurts'a kadar bizimle gelmesi için dört rubleye tuttum. Bizim önümüzde kendi troykasını sürecek ve yolu açacak, geyiklerimiz onun arkasından çok daha hızlı bir şekilde koşacak."

Çayımızı içtik ve yemeğimizi yedik. Ev sahiplerimize veda armağanı olarak biraz sigara verdim. Sonra herşeyimizi yaşlı adamın kızağına yığdık, bizimkine bindik ve yola çıktık. Güneş tepede parlıyordu, yol şimdi ormandan geçerek ilerliyordu, hava aydınlık ve parlaktı. Yaşlı adam, hepsi daha yavru olan üç beyaz *vajenki*'sini (dişi geyik) sürüyordu önümüzde. Bir ucunda küçük bir boynuz topuz, diğerinde ise keskin bir metal çıkıntı bulunan çok uzun bir sopa taşıyordu; Nikifor da yeni bir sopa almıştı. *Vajenski* yaşlı adamın hafif kızağını büyük bir hızla çekiyordu ve

bizim hayvanlarımız da çevik bir şekilde onlara ayak uyduruyorlardı.

"Yaşlı adam niçin başını örtmüyor?" diye sordum Nikifor'a, Ostyağın kel başını soğuk havaya maruz bıraktığını görüp şaşırarak.

"İçki dumanından kurtulmak için en hızlı yol budur" diye açıkladı Nikifor.

Yarım saat sonra yaşlı adam *vajenski*'sini durdurdu ve biraz daha ispirto istemeye geldi.

"Biraz versek iyi olur" diye karar verdi Nikifor, aynı zamanda kendisi de bir yudum alarak. "*Vajenski*'si zaten arabaya koşulmuştu, görmediniz mi?"

"İyi de ne olmuş?"

"Tam da içki almak için Berezov'a gidiyordu. Ya çenesini kapalı tutmasaydı? Bu yüzden onu tuttum. Bu yol bizim için daha güvenli olur. Şimdi en azından birkaç gün şehre inmeyecek. Kendim için korkmuyorum, anlıyorsunuz. Niye korkayım ki? Tamam, diyelim ki bana, bu tipin sürücülüğünü yaptın mı diye sordular. Güzel, kimi taşıdığımı nereden bileyim ki? Onlar polis, ben bir sürücüyüm. Onlar kendi ücretlerini alırlar, ben de kendiminkini. Onların işi insanları izlemek, benimki taşımak. Haklı mıyım, değil miyim?"

"Haklısın!"

Bugün 19 Şubat. Yarın Devlet Dumasının açılışı. Genel af! "Genel af Devlet Dumasının ilk görevi olacaktır." Belki... ama genel affı birkaç on derece daha batıda beklemek daha iyi. Nikifor'un dediği gibi, böylesi daha güvenli olur.

* * *

Vijnepurtim Yurts'u geçtikten sonra, yolda bir torba dolusu ekmeğe rastladık. Ağırlığı bir *pud*dan fazlaydı. Tüm itirazlarıma rağmen, Nikifor onu kızağımıza koymakta ısrarlıydı. Onun yine sarhoş uykusuna dalmasından yararlandım ve çuvalı tekrar sessizce dışarı attım; ağırlık geyiklerimizi yavaşlatabilirdi.

Uyandığında, Nikifor ne ekmek çuvalını buldu ne de yaşlı adamın çadırından aldığı sopayı.

Bu geyikler olağanüstü mahlûklar. Asla aç ya da yorgunmuş gi-

bi görünmüyorlar. Yola çıkmadan önce yirmi dört saat boyunca hiçbir şey yememişler ve biz yola çıkalı da neredeyse yirmi dört saat olacak. Nikifor onların "sadece koştuklarını" söylüyor. Saatte sekiz-on *verst* civarında sabit bir hızla, dur durak bilmeden koşuyorlar. Her on ya da on beş *verst*te bir, onlar işlerlerken iki-üç dakikalığına duruyoruz, sonra devam ediyoruz. Bu, bir "geyik koşusu" olarak biliniyor ve dünyanın bu köşesinde kimse *verst*leri saymadığı için, mesafeler "koşu" cinsinden ölçülüyor. Beş koşu, yaklaşık olarak altmış-yetmiş *verste* tekabül ediyor.

Yaşlı adamla *vejenski*'sinden ayrılacağımız Şominsk Yurts'a ulaştığımız zaman, en az on "koşu" yapmış olacağız. Hiç de fena bir mesafe değil.

Akşam 9:00 civarı, gece bastırıyorken, ilk kazamızı karşı istikametten gelen birkaç kızakla yaptık. Nikifor onları durmaksızın geçmeye çalıştı, ama başaramadı; yol öyle dardı ki, azıcık yoldan çıkarak gitsen geyikler gövdelerine kadar kara gömülüyorlardı. Kızaklar durdu. Sürücülerden biri bize doğru geldi, Nikifor'a yakından baktı ve ona ismiyle seslendi: "Kimi taşıyorsun? Uzağa mı gidiyorsunuz?"

"Yok, uzak değil" diye yanıt verdi Nikifor "Obdorsklu bir tüccar."

Karşılaşma onu oldukça sarstı.

"Bu şeytanın işiydi. Bu herifi tam beş yıldır görmemiştim ve buna rağmen beni tanıdı, Tanrı onu lanetlesin. Bunlar, buradan yüz *verst* ötedeki Lipinsk'ten gelen Ziryanlar, yiyecek ve votka için Berezov'a gidiyorlar. Yarın akşam oraya varırlar."

"Aldırmıyorum" dedim. "şu anda bizi yakalayamazlar. Sadece senin oraya döndüğünde herhangi bir sıkıntı ile karşılaşmayacağını umarım."

"Ne sıkıntı olabilir ki? Onlara şöyle derim: ben bir sürücüyüm, benim işim sürücülük, insanların ismini bilmekse sizin işiniz. Bir tipin tüccar mı yoksa siyasi mi olduğunu nasıl bilebilirim? Siz polissiniz, bense bir sürücü. Doğru mu?"

"Doğru!"

Gece bastırdı, karanlık ve ağır. Ay ancak sabaha doğru yükseliyor. Geyikler karanlığa rağmen iyi yol alıyorlar. Daha hiç kimseyle karşılaşmadık. Saat 1:00'da aniden parlak bir ışık çemberine

girdik ve durduk. Yolun kenarında parlak bir ateş yanıyordu; biri büyük diğeri küçük iki kişi ateşin etrafında oturuyordu. Bir kapta su kaynıyordu ve bir Ostyak oğlan çay kalıbından[106] dildiği çay yongalarını kaynayan suya atıyordu.

Işık çemberine girdik ve kızağımız kuşatıcı karanlık içinde derhal kayboldu. Konuşulan dilin bir tek sözcüğünü dahi anlamıyordum. Nikifor oğlandan bir kupa aldı, içine bir avuç kar koydu ve bir dakikalığına kaynayan suya batırdı; sonra bir avuç daha koydu ve kupayı tekrar suya batırdı. Bu karanlık kuzey ıssızının derinliklerinde, sanki ateşte esrarengiz bir ilaç hazırlıyor gibiydi. Ardından büyük bir şevk ve istekle içti.

Geyiklerimiz yorulmuş görünüyorlar. Her durduğumuzda yan yana uzanıyor ve kar yiyorlar.

* * *

Öğleden sonra 2:00 civarında Şominsk Yurts'a vardık. Burada dinlenmeye ve geyiklerimizi beslemeye karar verdik. Buradaki yurtlar göçebe konutları değil, yerleşik kütük kulübeler. Ama bunlarla Tobolsk anayolunda kaldıklarımız arasında muazzam bir fark var. Bu yurtlar aslında, Rus tipi bir tuğla sobası, semaveri ve sandalyeleri olan, sıradan Sibirya mujik evlerinden biraz daha kirli ve daha yoksul, iki odalı köylü *izbe*leri. Burada yalnızca bir "oda" var, soba yerine ilkel bir ocak bulunuyor, herhangi bir mobilya yok, alçak bir giriş kapısı ve pencere camı yerine kalın bir buz dilimi var. Buna rağmen, *gus*umu, pöstekimi ve *kisi*'mi çıkarır çıkarmaz, yaşlı bir Ostyak kadının kurutmak için hemen ocağa asmasına şaşırdım. Neredeyse yirmi dört saattir hiçbir şey yememiştim.

Ren geyiği postu örtülmüş sedirde oturmak, Nikita'nın soğuk kızarmış dana etini yemek ve çayımı beklemek hoş bir duyguydu. Bir bardak brendi içtim, hafiften başım döndü ve sanki yolculuğumuz çoktan sona ermiş gibi hissettim. Kırmızı kordelâlı uzun örgülü saçlı genç bir Ostyak yataktan indi ve geyiklerimizi beslemek için dışarı çıktı.

---

[106] Çay yapraklarının ya da üretim artığı kuru çayların sıkıştırılmasıyla elde edilen kalıp biçiminde çay (komprime çay). (ç.n.)

"Onlara ne verecek?"

"Yosun. Onları yosun yetişen bir yere salacak ve hayvanlar da yosunu karın altından bulup çıkaracaklar, merak etme. Bir çukur kazarlar ve içine uzanıp doyasıya tıkınırlar. Bir geyik daha fazlasını istemez."

"Ekmek yemezler mi?"

"Daha küçükken onları ekmeğe alıştırmazsan yosun dışında bir şey yemezler, bu da genellikle yapılmaz."

Yaşlı kadın ateşe biraz daha odun attı ve daha sonra genç bir Ostyak kadını uyandırdı. Kadın kendisini görmemem için yüzünü başörtüsüyle örterek, Nikifor'un Ourvi'ye kadar bize eşlik etmesi için iki rubleye tuttuğu genç bir adam olan kocasına yardım etmek için dışarı çıktı. Ostyaklar korkunç tembel tipler, tüm işleri kadınlar yapıyor. Bu yalnızca ev işleri için geçerli değil; pek çok Ostyak kadın tüfek taşıyor ve sincap ve samur avlamaya gidiyor. Tobolsk'taki bir orman memuru bana Ostyakların avareliklerine ve karılarına karşı tutumlarına dair olağanüstü hikâyeler anlatmıştı. Kendisi Tobolsk bölgesinin "*tumani*" denen en ücra köşelerini dolaşmak zorundaymış. Genç Ostyakları günlüğü üç rubleden rehber olarak kiralamayı adet edinmiş. Ve bu genç Ostyakların her biri, "*tumani*"de karısıyla ya da eğer bekârsa annesi veya kız kardeşiyle eşlik etmeye alışkınmış. Bütün bagajı kadın taşırmış; bir balta, tencere, erzakla dolu bir çanta. Adam sadece kemerine taktığı bıçağını taşırmış. Dinlenmek için durduklarında kadın bir yer açar, onu rahat ettirmek için kocasının kemerini alır, ateş yakar ve çay hazırlarmış. Adam piposunu içmekten ve beklemekten başka hiçbir şey yapmazmış.

Çay hazırdı ve ben iştahla fincanı dudaklarıma götürüyordum. Ama su dayanılmaz bir şekilde balık kokuyordu. Fincana iki kaşık dolusu kliukva özü koydum ve ancak o zaman içebildim.

"Bundan rahatsız olmuyor musun?" diye sordum Nikifor'a.

"Hayır, biz balıktan rahatsız olmayız, onu ağdan alıp daha elimizde sıcrarken çiğ çiğ yeriz. Daha lezzetli bir şey olamaz."

Genç Ostyak kadın tekrar odaya girdi, yine yüzünü yarı-örterek ve ocağın yanında oturarak, gayri ihtiyari bir biçimde elbisesine çekidüzen verdi. Ardından kocası geldi ve Nikifor'u geçerek bana elli sincap kürkü satmayı teklif etti.

"Ona Obdorsklu bir tüccar olduğunuzu söyledim, bu yüzden almanızı istiyor" diye açıkladı Nikifor.

"Ona dönüşte uğrayacağımı, şimdi almamın anlamı olmadığını söyle."

Çayımızı ve sigaramızı içtik. Nikifor geyikler beslenirken uyumak için sedire uzandı. Ben de uzanıp uyumak için yanıp tutuşuyordum ama sabaha kadar uyumaktan korkuyordum; bunun yerine, defterimi ve kalemimi çıkardım ve yolculuğun ilk yirmi dört saatine dair izlenimlerimi yazmak üzere ocağın yanına yerleştim. Herşey ne kadar kolay, ne kadar güzel gidiyordu! Çok güzel, belki.... Saat dörtte iki sürücüyü uyandırdım ve oradan ayrıldık.

"Görüyorum ki, Ostyak erkeklerin de kadınlar gibi kurdelâlı saçları ve yüzükleri var; galiba yılda bir kereden daha fazla örmüyorlar onları?"

"Saç örgülerini mi?" dedi Nikifor. "Yo hayır, onları sık sık örerler. Sarhoş olduklarında, hep birbirlerinin örgülerine yapışırlar. İçerler, içerler, sonra aniden, hop!, birisini örgülerinden yakalarlar. Daha zayıf olan "bırak beni" der. Öteki de bırakır. Sonra yine birlikte içerler. Birbirlerine asla kızmazlar, buna elleri varmaz."

Şominsk Yurts'tan sonra Sosva Nehrine ulaştık. Yol bazen nehri izliyor, bazen de ormanın içinden geçiyor. Keskin, insanın içine işleyen bir rüzgar esiyor ve ben bu notları güçlükle yazıyorum. Kayın korusuyla nehir yatağı arasındaki açık kırsal alandan ilerliyoruz. Yol öldürücü. Geriye baktığımda, kızağımızın bıraktığı izlerin nasıl hemen karla kaplandığını görüyorum. Üçüncü geyik tökezleyerek, karnına kadar kara gömülerek, umutsuz bir dizi sıçramayla yola geri dönerek, ortadaki geyiği iterek ve öndekini yoldan çıkararak ilerliyor. Buz tutmuş nehirde ya da donmuş bataklıkta giderken, yürüyüş hızıyla ilerlemek zorundayız. Hepsinden kötüsü, "önder"imiz –hiçbir yerde emsali olmayan o aynı hayvan– sakatlandı. Bu korkunç yolda arka ayağını sürüyerek sadık bir şekilde devam ediyor ve yalnız öne eğik başı ve koşarken biraz kar yalamaya çalıştığı sarkmış dili ne zor anlar geçirdiğini gösteriyor.

Yol ansızın aşağı düştü ve kendimizi bir buçuk *arşın* yüksekliğindeki iki kardan duvar arasında bulduk. Geyikler birbirlerine girdiler, kenardaki ikisi yanları üzerinde ortadakini taşıyormuş gibi görünüyordu. Önderin ön ayağının kana bulandığı gözüme ilişti.

"Ben bir çeşit veterinerimdir, bilirsiniz" diye açıkladı Nikifor. "Siz uyurken onun biraz kan dökebileceğini düşündüm."

Geyikleri durdurdu, kemerinden büyük bir sustalı bıçak çıkardı, onu dişleri arasında sımsıkı yuttu ve geyiğin kötü durumdaki bacağına yoklamaya başladı. "Anlayamıyorum, hiç anlayamıyorum" diye mırıldandı ve ayağın biraz üst kısmını bıçakla kazımaya başladı. Operasyon ilerlerken hayvan, bacaklarını yukarı çekip, hiç ses çıkarmadan yatıyordu. Bittiğinde, yaralı bacağı üzerindeki kanı üzgün üzgün yaladı. Kan lekesi kar üzerinde belirgin bir iz bıraktı ve durduğumuz yeri açıkça belli etti. Ostyağın geyiklerinin bizim kızağımıza koşulmasında, bizim hayvanlarımızınsa onun hafif kızağını çekmesinde ısrarcı oldum. Zavallı sakat önder arkaya bağlandı.

Şominsk Yurts'tan ayrıldıktan sonra yaklaşık beş saat yolculuk yaptık ve Ourvi'ye gitmek için bir beş saat daha var; Semyon Pantiuty adında zengin bir geyik yetiştiricisinin evinde geyiklerimizi değiştirebileceğiz ancak. Peki hayvanlarını böyle uzun bir yolculuk için bize kiralamayı kabul edecek mi? Konuyu Nikifor'la tartışıyorum. Belki de Semyon'dan üçer geyikli iki takım hayvan satın almak zorunda kalacağız? "İyi, ne var bunda?" diyor Nikifor meydan okurcasına "öyleyse alırız!" Benim yolculuk yöntemim onu tıpkı Phineas Fogg yolculuklarının beni bir zamanlar etkilediği gibi etkilemiş görünüyor. Hatırlarsan, Phineas Fogg filler ve buharlı gemiler alıyordu ve yakıt azaldığında treninin tüm tahta kısımlarını lokomotif kazanına atıyordu. (s.447) Yeni güçlükler ve harcamalara endişelenen Nikifor, içkinin etkisindeyken, yani hemen her zaman, zaptedilemez oluyor. Bana tümüyle katılıyor, kurnazca göz yumuyor ve şöyle diyor: "Eveet, bu bize epey paraya mal olacak ama bize vız gelir, bize.... Paranın bizim için önemi yok. Hayvanlar? Ölürlerse ölsünler, yenilerini alırız. Bir hayvanı kaybetmeyi niçin dert edeyim ki? Koşabildiği halde, diyebilirim, asla onu koşturmam. Ho ho! İstediğimiz tek şey oraya ulaşmak. Haklı mıyım?"

"Haklısın!"

"Eğer Nikifor sizi oraya götürmezse, kimse götürmez. Amcam Mihail Osipoviç (o iyi bir mujiktir) bana şöyle dedi: «Nikifor, bu tipi mi götüreceksin? Götür o zaman. İstersen benim sürümden altı

hayvan al. Bedava.» Suslikov ise, kendisi orduda onbaşıdır, şunu dedi: «Onu sen mi götürüyorsun? Şu beş rubleyi al o zaman» dedi."

"Niye sana beş ruble verdi?"

"Sizi götürmem için."

"Bu yüzden olduğuna emin misin? Niye umursasın?"

"Yemin ederim ki bu yüzdendi. O *kardeşleri* sever, Suslikov yani, onlar için herşeyi yapar. Çünkü, açık olalım, siz kimin tarafındasınız? Toplumun, yoksul halkın, siz bunlar için varsınız. «Şu beş rubleyi al» dedi «onu götür, dualarım senin için. Bu işe başımı koyarım» dedi."

Yol ormana giriyor ve derhal düzeliyor; ağaçlar onu karın birikmesinden koruyor. Güneş gökyüzünün tepesinde, orman sakin ve ben öyle ısındım ki, *gus*umu çıkarıp sadece pöstekimle duruyorum. Şominskli Ostyak devamlı arkada kalıyor ve onu beklemek zorunda kalıyoruz. Çam ağaçları her yanımızı kuşatıyor. Dalsız muazzam uzunluktaki gövdeleri ta tepeye kadar uzanıyor, parlak yeşil ve mum gibi dümdüzler. Eski, güzel bir parktan geçiyormuş izlenimine kapılıyorsun. Tam bir sessizlik hakim; ancak nadiren, kardan seçilemeyen bir çift beyaz bataklık tavuğu[107] havalanıyor ve ormanın derinliklerine uçuyor. Sonra çam ormanı aniden bitiyor, yol nehre doğru aşırı derecede dik bir biçimde iniyor, birden alabora oluyoruz, toparlanıyoruz, Sosva'yı geçiyoruz ve açık alandan devam ediyoruz. Birkaç cılız kayın ağacı kardan başını çıkarmış. Bataklığın karşısına geçmeliyiz.

"Kaç *verst* yaptık?" diye soruyorum Nikifor'a.

"Yaklaşık 300 sanırım. Ama kim bilir? Bu civarda *verst*leri kim ölçmüş ki? Başmelek Mikail'den başka hiç kimse.... «Yaşlı bir kadın koltuk değneğiyle ölçmeye başlamış, ama çok geçmeden vazgeçmiş» derler. Boş verin, bayım, bir üç gün daha, sonra maden ocaklarındayız, tabii hava izin verirse. Bazen buralarda hava berbat olur.... Bir keresinde Lyapin yakınlarında kar fırtınasına yakalandım, üç günde üç *verst*ten fazla gidemedim, Tanrı bizi korusun."

Şu anda Malye Ourvi'deyiz. Üç-dört perişan yurt, sadece birinde insan yaşıyor. Yirmi yıl önce belki de tamamen insanlarla do-

[107] Kuzey yarıküreye özgü bir kuş türü (*zool.* Lagopus albus). (ç.n.)

luydular. Ostyaklar korkunç bir hızla ortadan kayboluyorlar.... On *verst* sonra Bolşie Ourvi'de olacağız. Semyon Pantiuy orada olacak mı? Geyiklerimizi değiştirecek mi? Bizimkiler tamamen kullanılamaz hale geldiler.

* * *

Başımız dertte! Ourvi'de hiç mujik yok, çadırlarda yoklar, iki geyik kaçıyor; birkaç *verst* geri gitmemiz ve sonra sapmamız gerekiyor. Malye Ourvi'de durup sormuş olsaydık, birkaç saat kazanacaktık. Birkaç kadın sakat liderimizi değiştirmek için bize bir geyik bulmaya çalışırken, umutsuzluğa çalan bir ruh hali içinde bekledim. Her yerde ve her zaman olduğu gibi, Ourvi kadınları bir içki nöbetinden ayılıyorlar ve ben erzağımızı açmaya başladığımda votka istiyorlardı. Rusçayı, Ziryan dilini ve "aşağı" ve "yukarı" denen birbirinden tümüyle farklı olan iki Ostyak lehçesini aynı derecede akıcı konuşan Nikifor aracılığıyla onlarla sohbet ediyorum. Yerli Ostyaklar tek kelime Rusça bilmiyorlar; buna rağmen Rusça küfürler Ostyak dilinin temel kısmını oluşturuyor. Bu küfürler ve devlet tekelindeki votka, yerlilere Rus kültürünün en aşikâr armağanı. Anlaşılmaz seslerin ortasında, hiç kimsenin Rusça "merhaba" bile diyemediği bir ülkede, mükemmelen ve en ufak bir aksan olmaksızın telâffuz edilen bildik edepsizce sözler aniden bir göktaşı gibi geçiveriyor.

Ara sıra Ostyaklara ve kadınlarına sigara sunuyorum. Saygı dolu bir horgörüyle içiyorlar bunları. Neredeyse saf ispirtonun ateşiyle tavlanmış damakları, benim yoksul armağanlarıma oldukça duyarsız. Uygarlığın tüm ürünlerini takdir eden Nikifor bile, sigaralarımı ilgiye değmez bulduğunu itiraf etti. Düşüncesini, "bu ata daha sert yulaf gerek" diyerek açıkladı.

Çadırlara doğru ilerliyoruz. Burası ne kadar da vahşi! Geyiklerimiz yoldan çıkıp kar yığınına sapıyorlar, bu eski çağlardan kalma ormanın ağaçları arasında tökezliyorlar ve ben sürücümün doğru yolu nasıl bulabileceğini bilemiyorum. Tıpkı geyiklerin boynuzlarını çam ve köknar dalları arasından hayret verici bir şekilde geçirmeleri gibi, onun da bu konuda özel bir duyusu var. Ourvi'de bize verdikleri yeni önderin kocaman boynuzları var, en az beş-altı karış uzunluğunda. Yol pek iyi olmamanın yanı sıra, adım başı

dallarla da kapanmış. Bunu gören birisi boynuzların bunlara kesin takılacağını düşünür. Ama son anda, hayvan, başıyla hayret verici bir hareket yapıyor ve bir tek çam iğnesine bile zarar vermeden dallardan kaçmayı başarıyor. Uzun süre bu manevraları izledim ve bunlar bana sonsuz derecede esrarengiz göründü, tıpkı saf içgüdünün tüm göstergelerinin bizim muhakeme yürüten beynimize göründüğü gibi.

* * *

Sorunlar artıyor! Yaşlı adam, çalışanlarından biriyle, geyiklerinden bir kısmını bırakmış olduğu bir yaz kampına gitti. Her an geri dönmesi bekleniyor, ama tam olarak ne zaman döneceğini kimse bilmiyor. Üst dudağı ortasından yarık genç bir çocuk olan oğlu, onun yokluğunda bizimle görüşmeye cesaret edemiyor. Beklemek zorundayız. Nikifor geyiklerimizi otlamaları, daha doğrusu yosun yemeleri için dışarı saldı ve oradaki sürüyle karışmamalarından emin olmak için, hayvanların geri kısmındaki kürklerine bıçağıyla adının baş harflerini kazıdı. Sonra, uzun yolculuk yüzünden çok kötü sarsılmış olan kızağımızı onardı. Bense umutsuzluk içinde açık alanda yürüdüm, sonra da çadıra girdim. Üç-dört yaşlarındaki tamamen çıplak bir küçük oğlan, genç bir Ostyak kadının kucağında oturuyordu; annesi onu giydiriyordu. Sıfırın altında kırk-elli derecedeki bu kulübelerde çocuklarla birlikte nasıl yaşıyorlar? "Gece olduğunda çok da kötü değil" diye açıklıyor Nikifor, "bir kürk yığınının içine gömülürler ve uyurlar. Çadırlarda çok kışladım, bilirsin. Bir Ostyak gece için soyunur, sonra kürklerin arasına çıkar. Uyumak tamam da, kalkmak çok kötü. Nefesin elbiselerini baltayla kesilecek kadar sertleştirir.... Kalkmak kötü." Genç kadın küçük oğlanı *malitsa*sının eteğine sardı ve onu memesine yapıştırdı. Burada çocukları beş-altı yaşına kadar emziriyorlar.

Ocakta biraz su kaynattım. Bir şey demeye kalmadan, Nikifor kutumdan avcuna (Tanrım, ne avuç ama!) biraz çay dökmüş ve bunları çaydanlığa atmıştı bile. Karşı çıkmak istemedim ve şimdi, pek çok şey görmüş ama uzun süredir hiç sabun görmemiş bir elle temas etmiş bu çayı içmek zorundaydım.

Ostyak kadın oğlunu doyurmayı bitirdi, onu yıkadı, ince odun

talaşıyla kuruladı, giydirdi ve çadırın dışına bıraktı. Onun çocuğa şefkatle davranışından çok etkilendim. Şu anda geyik postlarından bir *malitsa* dikiyor, iplik olarak ise geyik damarlarını kullanıyor. İş sadece sağlam değil, hiç tartışmasız şık da. Paltonun bütün kenarları beyaz ve koyu renk geyik kürkü parçalarından yapılmış desenlerle süslü. Tüm dikiş yerlerine kırmızı bezden bir şerit geçirilmiş. Bütün aile üyeleri, ev kadınlarının yaptığı *pimi*, *malitsi* ve *gusi*'yi giyiyor. Bütün bunlara ne muazzam bir emek gidiyor!

En büyük erkek çocuk, iki yıldan fazla bir süredir, çadırın köşesinde hasta halde yatıyor. Bulabildiği yerden çok miktarda ilaç alıyor ve kışı burada, çatısı delinmiş çadırda geçiriyor. Hasta adam alışılmadık derecede zeki bir yüze sahip; hastalık bu yüzde düşünce izlerine benzer çizgiler kazımış. Kürk almak için gelmiş olan Berezovlu genç tüccar Dobrovolski'nin bir ay önce burada, Ourvi Ostyakları arasında öldüğünü anımsıyorum. Ölmeden önce hiçbir yardım olmaksızın, günlerce ateşler içinde kıvranmış ...

Kendisini beklediğimiz yaşlı Pantiuy'un yaklaşık 500 geyiği var. Bütün bu kırsal bölgede servetiyle tanınıyor. Burada geyik herşey demek; yiyecek, elbise, ulaşım. Birkaç yıl önce bir geyiğin fiyatı altı ilâ sekiz ruble arasındaydı, şimdi on ilâ on beş ruble civarında. Nikifor bunu yüzlerce hayvanın ölümüne neden olan aralıksız salgınlara bağlıyor.

* * *

Hava hızla kararıyor. Hiç kimsenin akşam karanlığından önce bizim için geyikleri yakalamayacağı benim için aşikâr, ama umudumu kesmek istemiyorum ve yaşlı adamı, belki de uzun hayatı boyunca hiç kimsenin beklemediği kadar büyük bir sabırsızlıkla bekliyorum. İşçileriyle birlikte sonunda geldiğinde, hava çoktan kararmıştı. Hiç acele etmeksizin çadıra girdi, bizi selâmladı ve ocağın yanına oturdu. Zeki ve etkileyici yüzü, beni alabildiğine şaşırttı. Belli ki, sahip olduğu beş yüz geyik onun baştan ayağa bir kral gibi görünmesine neden oluyordu.

"Ona söylemeyecek misin?" diye hafifçe dürttüm Nikifor'u. "Boşa harcanan zaman neye yarar!"

"Daha erken, önce yemek yesinler."

Uzun, geniş omuzlu bir mujik olan işçi içeri girdi, genizden çı-

kardığı bir sesle bizi selâmladı, ıslak giysilerini bir köşede değiştirdi ve ateşe doğru yürüdü. Ne korkunç bir yüz! Burun tamamen yok olmuş, üst dudak yukarı fırlamış, ağız her zaman yarı-açık, beyaz, güçlü dişler görünüyor. Bu talihsiz adamdan korkup öteki tarafa döndüm.

"Belki de onlara biraz ispirto sunma zamanı geldi?" diye sordum, bu konularda otoritesine saygı duyduğum Nikifor'a.

"Bunun için daha iyi bir zaman olamazdı" diyerek aynı fikirde olduğunu ifade etti.

Şişeyi çıkardım. Yaşlı adam geri döndüğünden beri yüzünü gizlemeye başlayan gelin, bir parça ağaç kabuğunu meşale gibi kullanarak ateşte tutuşturdu ve bir sandığın içinden metal bir içki bardağı bulup çıkardı. Nikifor gömleğinin ucuyla içki bardağını sildi ve onu ağzına kadar doldurdu. İlk kadeh yaşlı adama sunuldu. Nikifor ona bunun 95 derecelik ispirto olduğunu söyledi; yaşlı adam ciddi bir tavırla başını salladı ve büyük bardağı bir yudumda boşalttı; yüzündeki hiçbir kas oynamadı. Sonra daha genç olan oğlan, yarık dudaklı olan, bir dolu bardak aldı; kendisini içmek için zorladı, saf yüzünü buruşturdu ve ardından uzun süre ateşe tükürüp durdu. Daha sonra işçi içti ve başını kontrol dışı bir o yana bir bu yana sallamaya başladı. Daha sonra bardak hasta adama sunuldu; o içmeyi başaramadı ve bardağı geri verdi. Nikifor, ürünün kalitesini göstermek için, geri kalanı ateşe döktü: alkol parlak bir alevle yandı.

"*Taak*"[108] dedi yaşlı adam sakin bir şekilde.

"*Taak*" diye onayladı oğlu, ağzından uzun bir tükürük fıskiyesi çıkararak.

"*Saka taak*"[109] diye ekledi işçi.

Sonra Nikifor bir içki aldı ve bunun çok sert olduğuna karar verdi. İspirto çayla seyreltildi. Nikifor şişenin ağzını parmağıyla kapadı ve onu çalkaladı. Herkes diğer içkiden içti. Sonra onu bir kez daha seyrelttiler ve bir daha içtiler. Sonunda Nikifor işimizi açıklamaya başladı.

"*Saka hosa*" dedi yaşlı adam.

"*Hosa, saka kosa*" diye söze karıştı diğerleri.

---

[108] Sert.

[109] Çok sert.

"Ne diyorlar?" diye sordum sabırsızlıkla.

"Çok uzak diyorlar.... Maden ocaklarına otuz ruble istiyor."

"Niyaksimvol'e kadar gitmek için ne istiyor?"

Nikifor bir şey mırıldandı, belli ki hoşuna gitmemişti (bunun nedenini daha sonra öğrenecektim), ama sorumu yaşlı adama tercüme etti ve yanıtladı: "Niyaksimvol'e on üç ruble, maden ocaklarına otuz ruble."

"İyi, bizim için geyikleri ne zaman toplayacaklar?"

"Gün ağarır ağarmaz."

"Niye şimdi değil?"

Nikifor alaylı bir bakışla sorumu tercüme etti. Herkes güldü ve olumsuz bir şekilde başını salladı. Gece molasının kaçınılmaz olduğunu anladım ve temiz havaya çıktım. Hava sakin ve ılıktı. Açık alanda yarım saat yürüdüm ve sonra uyumak için kızağımıza uzandım.

Pöstekimi ve *gus*umu giyerek, tıpkı kürkten yapılmış bir hayvan inindeymiş gibi yattım. Çadırın üstündeki dairesel bir gökyüzü parçası, sönmekte olan ateşin ışığıyla aydınlanmıştı.

Her yerde tam bir sükûnet. Yıldızlar yüksekte asılı duruyor ve gökyüzünü aydınlatıyor. Ağaçlar hareketsiz duruyor. Nefesimden hafifçe ıslanan geyik kürklerinin kokusu biraz boğucu, ama sıcaklık tatlı, gecenin sessizliğinin hipnotize edici bir etkisi var ve ben mujikleri gün ağardığında uyandırma ve olabildiğince erken yola çıkma kesin kararıyla uyuya kaldım. Öyle çok zaman kaybettik ki! Bir felâket!

* * *

Çeşitli defalar bir sıçramayla uyandım. 4:00'dan hemen sonra, gökyüzü aydınlanmaya başladığında çadıra girdim, el yordamıyla Nikifor'a doğru gittim ve onu uyandırmak için dürttüm. O da diğerlerini uyandırdı. Soğuk kışların orman hayatının bu insanlar üzerinde iz bıraktığı açık: kalktıktan sonra öksürdüler ve uzun süre yere tükürdüler, manzarayı seyretmeye daha fazla devam edemedim ve temiz havaya çıktım. Çadırın girişinde on yaşlarında bir oğlan kirli ellerine ağzından su döküyor ve ardından ellerini kirli yüzüne sürüyordu; bu işlemi tamamladıktan sonra, bir avuç odun talaşıyla kendisini özenle kuruladı.

Hemen sonra, burunsuz işçi ve yarık dudaklı oğlan, geyikleri toplamak üzere, köpekler eşliğindeki kayaklar üzerinde harekete geçtiler. İlk hayvan grubu çadıra yaklaşmadan önce adamakıllı yarım saat geçti.

"Tamam o halde" dedi Nikifor, "bütün sürü bir dakika içinde burada olur."

Fakat hal böyle değildi. Alanda yeterli sayıda geyik toplanana dek iki saat geçti. Çadırın etrafında rahat rahat dolaşıyorlar, ağızlarıyla karı eşeliyorlar, guruplar halinde toplanıyorlar ve yatıyorlardı. Güneş ormanın üzerinde çoktan yükselmişti ve karla kaplı alanın üzerinde parlıyordu. İrili ufaklı, açıklı koyulu, boynuzlu boynuzsuz geyik siluetleri, karda çarpıcı bir şekilde duruyordu. Gerçekdışı görünen ve asla unutmayacağım olağanüstü bir görüntüydü bu. Geyikler köpeklerle kontrol ediliyor. Bu küçük, kabarık tüylü yaratıklar, geyikler çadırdan uzaklaştıkça, elli ya da daha kalabalık geyik gruplarının üzerine hızla atılıyorlar ve paniğe kapılan kocaman hayvanlar hemen geri dönüyorlar.

Ama bu bile zaman kaybı düşüncesini uzaklaştırmaya yetmiyordu. Bugünün, yani Devlet Dumasının açılış gününün benim için talihsiz bir gün olduğu anlaşılıyor. Sürünün toplanmasının tamamlanmasını telaşlı bir sabırsızlıkla bekledim. Saat çoktan 9:00'u geçmişti, fakat sürünün tamamı henüz orada değildi. Yirmi dört saat kaybetmiştik; belli ki 11:00'dan ya da öğle vaktinden önce buradan ayrılamayacaktık, ve sonrasında, neredeyse olmayan bir yoldan yirmi ilâ otuz *verst*lik bir Ourvi'ye geri dönüş yolculuğu vardı. İşler kötü giderse, beni gece bastırmadan yakalayabilirlerdi. Polis benim oradan ayrıldığımı bir gün sonra fark etmişse ve izlediğimiz yolu açığa çıkarmak üzere Nikifor'un sayısız içki arkadaşlarından birine ulaşmışsa, on dokuzu gecesi bir arama ekibi yola çıkabilirdi. 300 *verst*ten fazla yol almamıştık. Bu fark yirmi dört ilâ otuz altı saatte kapanabilirdi. Başka bir deyişle, düşmana bizi yakalaması için yeterli zamanı neredeyse vermiştik. Şimdiki gecikme ölümcül olabilirdi.

Nikifor'u azarlamaya başladım. Önceki gece ona gitmemiz ve yaşlı adamı beklemek yerine aramamız gerektiğini söylememiş miydim? Bütün geceyi harcamaktansa birkaç ruble fazla ödemeliydik. Kendim Ostyak dilini konuşabilseydim, bunu hallederdim

ama bunu Nikifor'un yapması gerekiyordu, bu onun işiydi vs. vs.

Nikifor önüme geçip asık suratla bana baktı.

"Sabahtan önce işe başlamak istemediklerinde onlara kim ne yapabilirdi? Ayrıca geyikleri de berbat durumda ve aşırı beslenmişler, gecenin yarısında onları toplamak ümitsizdi. Ama hiç korkmayın" diye ekledi birden, gözünü bana dikerek, "oraya ulaşacağız!"

"Emin misin?"

"Oraya ulaşacağız!"

Birden ben de herşeyin iyi gideceğine, *oraya ulaşacağımıza* ikna oldum. Çok geçmeden alan geyiklerle doldu ve kayaklar üzerindeki iki Ostyak ağaçlar arasından göründü.

* * *

"Bakın, şimdi geyikleri yakalayacaklar" dedi Nikifor.

Ostaklardan birinin bir kement tutuğunu gördüm. Yaşlı adam yavaşça sol kolu üzerinde ilmik hazırladı. Sonra üçü gürültülü seslerle birbirleriyle konuştular, anlaşılan bir plan hazırlamış ve ilk kurbanı seçmişlerdi. Nikifor da plana dahil edildi. Onun görevi, dörtnala giden başka bir geyik grubunu yaşlı adamla oğlu arasındaki geniş boşluğa yöneltmekti. İşçi biraz daha ileride duruyordu. Ürken hayvanlar, bir baş ve boynuz seli halinde, kitlesel olarak koşuyorlardı. Yaşlı adam seldeki ufacık bir noktayı izliyormuş gibi görünüyordu. Şimdi! Yaşlı adam kemendini fırlattı ve düş kırıklığı içinde başını salladı. Şimdi! Genç Ostyak da isabet ettiremedi. Ama geyik selinin ortasındaki açıklıkta duran burunsuz adam, ben onun el hareketlerini izlerken öyle kendine güvenli, öyle güçlü bakıyordu ki, onun başaracağından emindim. Bütün geyikler ipten kurtuldu, ama büyük, beyaz bir hayvan, iki-üç sıçrayış yaptıktan sonra durdu ve debelenip oracıkta dönmeye başladı: kement onu boynundan ve boynuzlarından yakalamıştı.

Nikifor bana yakalanan hayvanın geyiklerin en kurnazı olduğunu, en gerekli olduğu anda bütün sürüyü alıp götürerek sürekli sıkıntı yarattığını söyledi. Şimdi beyaz asi bağlanmıştı ve işler daha düzgün gidecekti. Ostyaklar tekrar kementlerini kavradılar, sol kollarına doladılar ve yeni bir hareket planı hazırlayarak, gürültülü

bir şekilde karşılıklı işaretleştiler. Ben de avın karşı konulmaz tutkusuna kapılmıştım. Nikifor, onların şimdi oradaki kısa boynuzlu büyük *vajenka*'yı yakalayacaklarını söyledi ve ben de askeri operasyonlara katıldım. Bir grup geyiği üç adamın kementleriyle bekledikleri yere doğru sürmeye başladık. Ama *vejenka* onu neyin beklediğini biliyor gibiydi. Yana doğru fırladı, eğer köpekler peşinden gitmeselerdi, ormanda gözden kaybolacaktı. Kuşatma harekâtı tamamlanmıştı. Doğru hareketi yapmayı ve *vajenka*'nın boynuna ilmiği fırlatmayı başaran bu kez yine burunsuz adamdı.

"Bu geyik kısırdır, hiç yavrusu olmadı" diye açıkladı Nikifor, "bu iş için özellikle iyi olmasının nedeni bu."

Av, uzun sürmesine rağmen heyecan vericiydi. Gerçek bir hayvan görünümündeki bu kocaman *vajenka*, iki kementle hemen yakalandı. Sonra, ormana kaçmak isteyen geyik grubu yüzünden geçici bir ara verildi. İşçi ve genç oğlan bir kez daha kayaklarıyla harekete geçtiler ve yarım saat kadar beklemek zorunda kaldık. Sonuna doğru işler daha iyi gitti ve ortak çabayla, yedisi Nikifor ve benim için, altısı ev sahiplerimiz için olmak üzere on üç geyik yakalamayı becerdik. Sonunda, yaklaşık 11:00 sularında, her biri üç geyik tarafından çekilen dört kızakla Ourvi'ye doğru yola çıktık. Ostyak işçi maden ocaklarına kadar bize eşlik edecekti. Yedinci, yani yedek geyik, onun kızağının arkasına bağlıydı.

* * *

Çadır köyüne giderken Ourvi'de arkada bıraktığımız sakat hayvan asla iyileşmedi. Karda gevşekçe yatıyor ve kementsiz yakalanmasına ses çıkarmıyordu. Nikifor bir kez daha kanını aldı, ama boşuna. Ostyaklar ona bacağı yerinden çıkarması gerektiğini söylediler. Nikifor bir müddet ne yapacağını bilmeden geyiğin yanında durdu ve sonra, yemeleri için onu yerlilerden birine sekiz rubleye sattı. Adam zavallı hayvanı bir iple sürükleyerek götürdü. "Dünyanın hiçbir yerinde eşi benzeri olmayan" bu hayvanın hüzünlü sonu böyleydi. Nikifor, garip bir şekilde, hayvanı benim rızamı almaksızın sattı; oysa anlaşmamız, ancak beni gideceğim yere sağ salim teslim ettikten sonra geyiklerin onun olacağı şeklindeydi. Bir kasabın bana böyle iyi hizmet etmiş bir hayvanı alıp götürmesine izin vermeyi hiç istemiyordum, ama itiraz etme cesa-

retim yoktu. İşlemi tamamlayan Nikifor bana döndü, parayı kendi para kesesine koydu ve şöyle dedi: "On iki ruble zarardayız." Ne komik bir adam bu! Geyiklerin parasını ödeyenin ben olduğumu, tüm yol boyunca beni taşıyacaklarına dair garanti vereninse o olduğunu unuttu. Şimdi, yalnızca 300 *verst* sonra yeni bir tane kiralamak zorundayım.

Bugün hava öyle ılık ki, buzlar hafiften erimeye başladı. Kar yumuşadı ve geyiklerin ayakları ıslak topakları her yöne sıçratıyor. Bu geyiğin koşmasını güçleştiriyor. "Önder"imiz tek boynuzlu ve oldukça vasat görünümlü bir hayvan. Harıl harıl çalışan kısır *vajenka*, sağda. Onların arasındaki, şişman, çok büyük olmayan, daha önce hiç arabaya koşulmamış genç bir hayvan. Sağa ve sola eşlik ederek görevini dikkatle yerine getiriyor. Ostyak, önde, benim bagajımla yüklü bir kızağı sürüyor. *Malitsa*sının üstüne, beyaz kar, gri orman, gri geyikler ve gri gökyüzünden oluşan fon karşısında saçma ve de apaçık sırtan bir renk yaması oluşturan parlak kırmızı bir önlük giyiyor.

Yol öyle zorlu ki, öndeki kızağın koşum kayışları iki kez koptu: kızakların ayakları her molada donup yola yapışıyor ve kızakları hareket ettirmek çok güç. Sadece iki "koşu"nun ardından, geyikler açıkça görünür şekilde yoruluyorlar.

"Bir çay içmek için Nildinsk Yurts'ta durur muyuz?" diye sordu Nikifor. "Sonraki yurtlar çok uzakta."

Her iki sürücünün de çay istediğini anladım ama Ourvi'de kaybettiğimiz yirmi dört saatten sonra daha fazla zaman kaybetmek istemiyordum. Duramayacağımızı söyledim.

"Patron sizsiniz" dedi Nikifor ve kısır *vajenka*'yı kızgın bir şekilde dürttü.

* * *

Sessizlik içinde kırk *verst* daha yol aldık. Nikifor ayıkken asık suratlı ve suskun. Hava soğumaya başladı, yol buzlandı ve serleşti. Sangi-tur-poul'de durmaya karar verdik. Buradaki yurt harika, banklar ve Amerikan beziyle örtülü bir masa var. Akşam yemeğinde Nikifor, bana, bize hizmet eden kadınla burunsuz adamın konuşmasından parçalar tercüme etti ve ben pek çok ilginç şey öğrendim. Yaklaşık üç ay önce bu Ostyağın karısı kendisini asmış.

Ve ne kullanmış? Bir dalın ucuna bağladığı, yıpranmış, eski bir kenevir ip. Adam diğer Ostyaklarla birlikte sincap avlamak için ormanda bulunuyormuş. Köydeki Ostyak polis, onu bulmaya gelmiş ve karısının çok hasta olduğunu söylemiş (aklımdan bir anda, öyleyse onlar da sana doğruyu hemen söylemezler diye geçti). Ostyak demiş ki: "Annesi ne işe yarıyor orada? Ocakta ateş yaksın, bu yüzden onu yanımıza aldık." Ama polis gelmesi gerektiğinde ısrar etmiş. Koca çadıra gelmiş, ama karısı zaten "gidici" imiş. "Bu kaybettiği ikinci karısı" diyerek bitirdi Nikifor.

"Diğerinin de kendini öldürdüğünü söyleme bana!"

"Hayır o doğal şekilde, hastalıktan öldü."

Bizim Ostyağın Ourvi'den ayrılırken, beni çok korkutarak, ağızdan hoşça kal öpücüğü verdiği iki tatlı çocuğun ilk karısından olan çocukları olduğu anlaşıldı. İkinciyle yaklaşık iki yıl yaşamış.

"Belki de kadını onunla zorla evlendirdiler? Senin sadece adama göz atman gerekir" dedim.

Nikifor sorup soruşturdu.

"Hayır, kadının ona kendi özgür iradesiyle geldiğini söylüyor. Sonra kadının yaşlı ailesine otuz ruble ödemiş ve ardından hep birlikte yaşamaya başlamışlar. Kimse kadının niçin kendini astığını bilmiyor."

"Bunun genelde böyle olduğunu sanmıyorum, yoksa öyle mi?"

"Ostyaklar doğal bir ölümle ölmüyorlar mı demek istiyorsunuz? Niye öyle olsun, hep böyle ölürler. Geçen yaz, evimin yakınında, bir Ostyak kendini tüfekle vurdu."

"Ne, kasten mi?"

"Hayır, kazara. Ve bir seferinde de, bizim bölgemizdeki bir polis kâtibi kendini vurdu. Nerede olduğunu asla tahmin edemezsiniz; polis kulesinin üzerinde! Ta tepeye tırmandı ve alın işte, sizi orospu çocukları dedi; sonra da kendini vurdu."

"Ostyak mıydı?"

"Hayır, bir Rus tip, Nikita Mitrofanoviç Molodsovatov."

* * *

Sangi-tur-poul'den ayrıldığımızda, gece yeni bastırmıştı. Buzların erimesi sona ereli epey olmuştu, ama hava daha da ısınmaya devam ediyordu. Yol mükemmeldi, yumuşak ama kuru; iyi iş gö-

ren bir yol dedi Nikifor. Geyikler yere sessizce basıyor ve kızakları hiç çaba harcamaksızın çekiyora benziyorlardı. Sonunda üçüncünün koşumları çıkarılmak ve arkaya bağlanmak zorunda kalındı; geyiklere yeterince yapacak iş olmadığında, bir oraya bir buraya sapmaya başlarlar ve sonunda kızağı parçalayabilirler. Kızak sarsıntısız ve sessiz bir şekilde, bir gölcüğün camvari yüzeyindeki bir kayık gibi yana kaydı. Artan karanlıkta, orman öncekinden çok daha devasa görünüyordu. Yolu göremiyordum ve kızağımın hareketini güçlükle hissediyordum. Sanki ağaçlar büyülüydü ve koşarak bize doğru geliyorlardı, çalılar kayıp gidiyordu, yaşlı ağaç kütükleri daha önce uçuşan karla kaplıydı; herşey esrarlı gibiydi. Varolan tek ses, geyiklerin hızlı, düzenli çu-çu-çu-çu nefes alıp vermeleriydi. Uzun zamandır unutulmuş binlerce ses, sessizliğin ortasında kafama doluşuyordu. Aniden, karanlık ormanın derinliklerinden keskin bir ıslık sesi işittim. Esrarlı ve sonsuz derecede uzaktan geliyor gibiydi. Ama bu yalnızca, bizim Ostyağın geyiğine verdiği işaretti. Sonra yine sessizlik, yine uzaktan ıslık sesi, yine karanlıktan karanlığa sessizce koşturan ağaçlar.

Uyku bastırmış halde, endişeli bir düşünce geldi aklıma. Ostyaklar benim zengin bir tüccar olduğumu sanıyorlardı. Ormanın derinliklerindeyiz, gece karanlık, elli *verst* boyunca ne bir adam ne bir köpek. Onları durduran ne...? Bereket, bir revolverim var. Ama Ostyağın kızağına bağlanmış olan bavulumda kilitli; şu anda bana tuhaf bir biçimde şüpheli görünen şu burunsuz Ostyağın. Gelecek molada revolverimi almam ve onu yanımda tutmam gerektiğine karar verdim.

Bizim kırmızı pelerin içindeki sürücümüz olağandışı bir yaratık. Burnunun olmayışı, koklama duyusunu hiç etkilemiyormuş gibi görünüyor; sanki yolun kokusunu alabiliyor. Her ağacı, her çalıyı tanıyor ve aynı efendisinin çadırında olduğu gibi ormanda da evindeki kadar rahat. Şu anda Nikifor'a bir şey söylüyor. Öyle görünüyor ki, tam burada karın altında biraz yosun olmalı; durup geyiklerimizi besleyebiliriz. Durduk ve koşumları çıkardık. Saat gece 3:00.

Nikifor, Ziryan geyiklerinin, bu Ostyak geyiklerinden farklı olarak, kurnaz olduğunu ve onları molada asla serbest bırakmayacağını, bağlı olarak besleyeceğini söylüyor. Bir geyiği serbest bı-

rakmak dert değil diyor, ama ya onu istediğin zaman tekrar yakalayamazsan? Bununla birlikte Ostyak farklı düşünüyor ve şeref sözü verip hayvanlarını serbest bırakmak istiyor. Yüce düşünceliliği beni etkiledi, ama yine de biraz endişeyle hayvanların ağızlarına göz attım. Ya Ourvi çadır köyü etrafında yetişen yosun onları cezbederse? Bu gerçekten de can sıkıcı olurdu. Fakat, bir beyefendinin anlaşması temelinde hareket etmek için geyikleri serbest bırakmadan önce, iki sürücüm iki uzun çam kestiler ve bunları yaklaşık bir buçuk *arşın* uzunluğunda yedi parçaya böldüler. Engelleyici bir etki yapacağı düşünülen bu kütükler, her bir geyiğin boynuna asıldı. Bunların çok hafif çıkmayacaklarını umuyoruz

Geyikleri salıverdikten sonra, Nikifor biraz yakacak odun kesti, karlı bir bölge dairesel olarak ayağıyla ezdi ve oturmamız için ateşin etrafına bir küme köknar dalı yerleştirerek, ateş yakacağı bir çukur kazdı. İki yemek kabı, kara saplanmış iki yeşil dala takılıp ateşin üzerine asıldı ve içlerine bir avuç kar koyduk. Şubatta bir ateş etrafındaki bu çay partisi, sanırım sıfırın altında kırk-elli derece bir soğuk olsaydı çok daha az cazip görünecekti. Ama son derece şanslıydık, hava ılık ve sakindi.

Uyuya kalmaktan korkuyordum ve bu yüzden uzanmamaya karar verdim, ateşi besleyerek ve titrek ışığında yolculuk izlenimlerimi yazarak iki saat kadar oturdum.

* * *

Gün ağardığında sürücüleri kaldırdım. Hiç zorlanmadan geyikleri yakaladılar. Arabaya koşulurlarken, hava tamamen aydınlandı ve çevremizdeki herşey alelade bir görünüme büründü. Çamlar küçüldü, çalılar kayboldu. Ostyak uykulu uykulu bakıyordu ve geçen akşamki şüpheler duman gibi gözden kayboluyordu. Aynı zamanda, ayrılmadan önce edinmiş olduğum nuh nebiden kalma revolverimde yalnızca iki fişek olduğunu ve onu bana satan kişinin, "bir kaza olabilir" diyerek, kullanmamamı tavsiye ettiğini hatırladım. Bu yüzden bavulda kaldı. Yoğun ormandan geçerek yola devam ettik; çamlar, köknarlar, çalılar, güçlü kara çamlar, sedirler ve nehir kıyısındaki söğütler. Yol güzel. Geyikler iyi ama neşesiz koşuyorlar. Ön kızaktaki Ostyak, başını öne eğdi ve sadece dört notadan ibaret hüzünlü bir şarkı söylüyor. Bekli de, ikinci karısının

kendini asarken kullandığı yıpranmış eski kenevir ipi hatırlıyor.

Orman, orman dışında hiçbir şey yok geniş bir alan üzerinde tekdüze, yine de iç bileşimi sonsuz derecede çeşitli. Burada bir çam çürümüş ve üst kısmı bir tür kemer oluşturarak yola düşmüş. Ağaç kocaman ve kar başımıza doladığımız örtü gibi örtmüş onu. Ve burada önceki sonbaharda bir orman yangını olmuş gibi görünüyor. Kuru, dümdüz, kabuksuz veya yapraksız gövdeler, yere dikilen telgraf direkleri ya da donmuş bir limandaki çıplak gemi direkleri gibi anlamsız duruyor. Yangın alanı birkaç *versti* kaplıyor. Daha sonra geçtiğimiz yerlerde, çok dallı, karanlık ve yoğun köknarlar dışında hiçbir şey yok. Yaşlı devasa ağaçlar birbirlerini itip kakıyorlar, tepeleri birleşiyor ve gün ışığının içeri girmesini engelliyor. Dallar yeşil bir lif ağıyla kaplı, tıpkı kaba bir örümcek ağı gibi. İnsanlar ve geyikler bu yüzyıllık köknarlar arasında küçücük kalıyor. Sonra aniden ağaçlar daha da küçülüyor, sanki yüzlerce genç köknar karlı ovaya yayılmış ve düzenli aralıklarla sıralar oluşturmuş. Yolun bir virajında, üç köpekle çekilen ve küçük bir Ostyak kız tarafından sürülen bir kızakla çarpışıyorduk neredeyse. Beş yaşlarında bir oğlan kenarda yürüyordu. Çocuklar çok tatlıydı; Ostyak çocukların genellikle güzel yüzlü oldukları dikkatimi çekti. Ama o zaman niçin yetişkinler bu kadar çirkinler?

Orman, orman.... pek yakın zamanda değilse bile, burada da yine bir orman yangını olmuş; yanmış gövdeler arasından genç sürgünler boy veriyor. "Bu yangınlar nasıl başlıyor?" diye sordum. "İnsanların yaktığı ateşlerle mi?" "Asla" dedi Nikifor, "yazın buraya tek bir can gelmez, bütün yolculuklar nehirden yapılır. Hayır, yangınlara bir bulut yol açar; bir bulut gelir ve ormanı alevler içinde bırakır. Ya da rüzgârda ağaçlar birbirlerine kıvılcımlar çıkarana kadar sürtünür; yazın ağaçlar kurudur. Yangın çıkarmak? Burada bunu kim yapar? Yangını rüzgâr çıkarır, rüzgâr söndürür. Reçine ve ağaç kabukları yanar, iğneler yanar, gövdeler ayakta kalır. Birkaç yılda kökler kurur ve o zaman gövde de devrilir."

Burada devrilmeye hazır pek çok gövde var. Bazılarını sadece komşu ağaçların ince dalları tutuyor. Burada bir tanesi neredeyse boylu boyunca yola düşüyordu, ama bir şey, ki ne olduğunu tanrı bilir, yerden üç *arşın* ya da daha yukarıda onu üstten tutuyor. Şimdi, birkaç dakika uzaklıkta, yine büyük bir köknar bölgesi var, son-

ra aniden nehre inen bir geçitteyiz.

"Bu tip geçitler baharda ördek yakalamaya elverişlidir. Baharda aşağıya doğru uçarlar, bilirsin. Günbatımından önce, geçidi karşıdan karşıya geçecek şekilde, ağaçlar arasına üstten bir ağ germelisin. Büyük bir ağ, bir savaş ağı gibi, anladın mı? sonra bir ağacın altına yat. Ördekler uçarak geçide gelir ve karanlık bastırdığında ağı göremezler, böylece ona yakalanırlar. Sadece bir ipi çekersin, ağ düşer ve üzerlerine kapanır. Bu yöntemle, bir kerede elli ördek yakalayabilirsin. Yapman gereken tek şey, onları tutup çıt diye ısırıp koparman."

"Nasıl yani çıt diye ısırıp koparmak?"

"Uçup gitme fırsatı bulmadan önce onları öldürmek zorundasın, öyle değil mi? Boyunlarını dişlerinin arasına alır ve çıt diye ısırıp koparırsın! Bu en hızlı yoldur, kan dudaklarından aşağıya akar. Kuşkusuz başlarını bir sopayla da ezebilirsin, ama koparmak daha güvenli."

Başlangıçta bütün geyikler, tıpkı bütün Ostyaklar gibi, birbirlerinin aynı gibi görünüyordu bana. Ama çok geçmeden, yedi geyiğimizin de kendine özgü fizyonomileri olduğunu keşfettim ve onları birbirlerinden ayırt etmeyi öğrendim. Bazen, beni demiryolu hattının beş yüz *verst* yakınına getiren bu muhteşem hayvanlara şefkat duyuyorum.

Alkol kaynağımız tükendi. Nikifor ayık ve asık suratlı. Ostyak, yıpranmış ip hakkındaki şarkısını söylemeye devam ediyor. Bu sonu gelmez ıssız arazinin ortasında kaybolanın, başkası değil, ben, ta kendim, olduğunun farkına varmayı tarifsiz ölçüde güç bulduğum anlar oluyor. İki kızak, yedi geyik ve iki adam, hepsi bu yolculuğu benim yüzümden yapıyor. Yetişkin, aile babası iki adam evlerini bıraktılar ve yolun bütün cefasına katlanıyorlar, çünkü benim –her ikisine de tamamen yabancı üçüncü bir kişi– buna ihtiyacım var.

Böyle ilişkiler her yerde, dünyanın her tarafında mevcut. Ama ben, bu ilişkilerin tüm kabalıkları ile açığa çıktığı bu ilkel taygadan başka bir yerde, hayal gücünün bunlardan bu denli canlı biçimde etkilenebileceğinden şüpheliyim.

* * *

Açıkta geceledikten sonra, sadece Kanglaz'da durarak, Saradeisk ve Menk-i-poul yurtlarını geçtik ve yol boyunca ilerledik. Buranın insanlarının bir farkı varsa, o da gördüğümüz diğer yerlerdekilerden daha vahşi olmaları. Onlar için herşey yenilik. Yemek kaplarım, makasım, çoraplarım, kızağımda bulunan battaniye, hepsi hayranlık ve şaşkınlık uyandırıyor. Ne zaman yeni bir şey göstersem, hepsi onaylayan sesler çıkarıyor. Bir yere Tobolsk eyaletinin haritasını yaydım ve yüksek sesle bütün komşu yurtların ve nehirlerin adlarını okudum. Herkes ağzı bir karış açık dinledi ve bitirdiğimde hep birlikte söylediğim herşeyin tümüyle doğru olduğunu söylediler. Küçük bozuklukları bitirdikten sonra, konukseverliklerine teşekkür ederek, bütün erkek ve kadınlara üç sigara ve bir şekerleme verdim. Herkes son derece memnun oldu. Neşeli ve diğerlerinden daha az iğrenç görünen yaşlı bir Ostyak kadın, bana, daha doğrusu eşyalarıma tam anlamıyla aşık oldu. Duygularının, başka bir dünyaya ait bu olgulara yönelik tümüyle safiyane bir hayranlık olduğunu gülüşünden anlamak mümkün. Kadın, bacaklarımı battaniyeye sarmama yardım etti. Her birine sevgiyle el salladık ve her biri kendi dillerinde birkaç tatlı söz söyledi.

"Pekâlâ, Duma yakında toplanacak mı?" diye sordu Nikifor ansızın bana.

"Evvelsi gün toplandı."

"Acaba ne yapacak.... Umarım bu *onların* akıllarını başlarına getirir. *Onlar* bizi adamakıllı aşağı yuvarladılar gerçekten de. Unu al; eskiden bir elli rubleydi, şimdi bir Ostyak bana bir seksene çıktığını söylüyor. Bu fiyatlarla nasıl yaşarız sanıyorsun? Özellikle biz Ziryanlar. Onlar bizim için oraya girdiler. Bir araba dolusu saman satıyorsun ve ödeme yapmak zorunda kalıyorsun. Bir balya odunu satış çıkarıyorsun, sen ödeme yapmka zorunda kalıyorsun. Ruslar ve Ostyaklar her ikisi de toprağın kendilerinin olduğunu söylüyorlar, biliyorsun. Duma bu konuda bir şey yapmalı. Bizim polis çavuşu hiç kötü bir tip değil, ama müfettiş bütünüyle farklı bir mesele."

"Dumanın söyleyecek çok şeyi olmayacak, onu feshedecekler, görürsün."

Stolipin'i kıskandırabilecek kuvvette birkaç güçlü sözcüğü de ekleyerek, "doğru, feshedecekler" diye katıldı Nikifor.

Niyaksimvoli yurtlarına gece ulaştık. Burada geyikleri değiştirmemiz mümkündü ve Nikifor'un tüm itirazlarına rağmen böyle yapmaya karar verdim. Nikifor, en saçma argümanları kullanarak ve bu görüşmelerime müdahale ederek, Ourvi geyikleriyle yola devam etmeliyiz diye tutturuyordu. Dönüş yolculuğunu düşündüğünü anlayıncaya kadar, onun bu tutumuna bir anlam veremedim: eğer Ourvi geyiklerini tutarsak, daha fazla harcama yapmaksızın kendi hayvanlarını bıraktığı yere geri dönebilirdi. Ama boyun eğmeye razı olmadım ve Ural dağları yakınında büyük bir altın madeni köyü olan Nikito-İvdelskoye'ye kadar on sekiz rubleye yeni hayvanlar kiraladık. Bu, geyik yolundaki son nokta; demiryolu hattına ulaşıncaya kadar atlı kızaklarla daha yüz elli *verst* yolculuk yapmalıydık. Niyaksimvoli'yle İvdelskoye arası yaklaşık 250 *verst*; yani yirmi dört saatlik hızlı bir yolculuk.

Burada Ourvi'de yaptığımız işi yineledik: geyikler gece yakalanamıyordu, bu yüzden sabaha kadar beklemek zorundaydık.

Yoksul bir Ziryan evinde durduk. Ev sahibimiz eskiden bir tüccar katibiymiş, ama işvereniyle kapışmış ve şimdi işsiz. Zerrece köylüvari olmayan edebi konuşmasıyla beni şaşırttı. Sohbete koyulduk. Mükemmel bir kavrayışla, Dumanın feshedilme olasılığından, hükümetin yeni borç bulma şansından söz etti. Başka soruların yanı sıra, bana, Herzen'in tüm eserlerinin henüz basılıp basılmadığını sordu. Yine de bu eğitimli insan tam bir barbardı. Tüm aileyi geçindiren karısına yardım etmek için parmağını kıpırdatmıyordu. Kadın, Ostyaklara günde iki fırın dolusu ekmek pişiriyor. Odun ve su alıp getiriyor; üstelik çocuklara da bakıyor. Onun evinde geçirdiğimiz gece boyunca, hiç yatmadı. Bölme arkasında küçük bir lamba yanıyordu ve onun ekmek hamurunu yoğurup biçimlendirirken çıkardığı sesleri duyabiliyorduk. Sabah olduğunda hâlâ dizlerinin üzerindeydi; semaveri kaynattı, çocukların üzerlerini değiştirdi ve daha yeni uyanan kocasına, gece boyunca kuruttuğu geyik derisi botlarını verdi.

"Niçin erkeğin sana yardım etmiyor?" diye sordum yalnız kaldığımızda.

"Onun yapacağı herhangi bir iş yok, anlatabildim mi. Burada

balıkçılık yok ve o da avlanmaya alışık değil. Bu civarlarda toprak sabanla sürülmüyor, geçen yıl ilk kez biri bunu yapmayı denedi. Ee, ne yapsın? Bizim erkeklerimiz asla evde çalışmazlar. Tembeldirler, anlatabildim mi, bu konuda Ostyakları hiç aratmazlar. Rus kızların asla bir Ziryanla evlenmemelerinin nedeni bu, başına ilmeği geçirmenin ne gereği var der onlar. Yalnız biz Ziryan kadınları bunu yaparız. Bu bir alışkanlık meselesi."

"Ya Ziryan kızları Ruslarla evlenirler mi?"

"Oh evet, çok. Rus mujikler bizim kızlarımızla evlenmek ister, çünkü bir Ziryan kadınından daha iyi bir işçi olamaz. Ama diğeri hiç görülmez. Bir Rus kızın bir Ziryanla evlenmesi durumunun olduğunu hiç sanmıyorum."

"Bu köyde birinin geçen yıl toprağı sabanla sürmeyi denediğini söylüyordun. Sonuç ne oldu?"

"Gerçekten çok iyiydi. Adamın biri bir buçuk *pud* çavdar ekti ve otuz *pud* ürün aldı. Başka biri bir *pud* ekti ve yirmi *pud* aldı. Buradan yaklaşık kırk *verst* uzakta oldu bunlar."

Niyaksimvoli, yol boyunca tarımsal bir girişime tanık olduğum ilk yerleşim yeri.

* * *

Öğleden sonraya kadar buradan ayrılmadık; yeni sürücümüz de, genelde tüm sürücüler gibi, "şafak söktüğünde" geyiklerini getireceğine söz verdi, ama öğlene kadar dönmedi. Kendisi seyahat etmiyor, ama genç bir delikanlıyı bizimle gönderdi.

Güneş göz kamaştırıyordu; gözlerimi güçlükle açabildim ve gözkapakları kapalı olsa bile, kar ve güneş, erimiş metal gibi parlıyordu. Bu arada, sabit, soğuk bir rüzgâr karın erimesinin önüne geçiyordu. Ormana girene dek, gözlerimi biraz olsun dinlendiremedim. Orman öncekinin aynı ve Nikifor'un bana ayırt etmeyi öğrettiği çok sayıda hayvan izi var. Bir yabani tavşanın anlamsız yere yaptığı budalaca yuvarlaklar. Yabani tavşanlar özellikle bol, çünkü kimse onları avlamıyor. İşte yabani tavşanların pençeleriyle çiğnenmiş, içinden her yöne uzanan izleriyle tam bir daire. Tavşanların gece toplantısı yaptığı ve bir polis devriyesi tarafından basılıp, panik halinde dağıldıklarını sanırsın. Keklikler de çok bol, bunların sivri ayak izleri karda çok belirgin bir biçimde göze çarpıyor.

Bir tilkinin izi, ihtiyatlı, yol kenarına otuz adım mesafede sanki cetvelle çizilmiş gibi düzgün bir hat oluşturuyor. Her yerde orman farelerinin güçlükle fark edilen izleri bulunuyor. Pek çok yerde kakım izleri var, tıpkı sımsıkı gerilmiş, birbirlerine düzenli aralıklarla bağlanmış düğümlü ip parçaları gibiler. Yol burada, ağır ayaklı, iri boynuzlu bir geyik tarafından açılan bir dizi büyük delikle çukurlaşmış.

Gece bir kez daha durduk, geyiklerimizi serbest bıraktık, bir ateş yaktık ve çay içtik. Sabah olduğunda yine hararetli bir sabırsızlıkla geyiklerin geri dönmesini bekledim. Nikifor odun parçasının bunlardan birinin boynundan çıkmış olduğunu söyledi.

"Bu onun gittiği anlamına mı geliyor?"

"Hayır, hayvan bütün gecedir burada" dedi Nikifor ve hemen yoldaki zorunlu durumlar için bize ne kement ne de sıradan bir ip parçası vermediği için geyiklerin sahibine küfretmeye koyuldu. Anladım ki, işler çok iyi gitmiyordu.

İlk yakalanacak olan erkek hayvandı. Nikifor, sınamak ve hayvanın güvenini kazanmak maksadıyla geyiğin gırtlaktan çıkardığı tıkırtı seslerini çıkarmaya başladı. Geyik pek çok kez oldukça yakına geldi, ama Nikifor hareket eder etmez ormana geri kaçtı. Bu manzara iki üç kez tekrarlandı. Sonunda Nikifor kızağın altında bulduğu bir parça ipe düğümler attı, bunu yere uzattı ve üzerini karla örttü. Sonra hayvana hoş görünmek için yine tıkırtı ve lıkırtı sesleri çıkarmaya başladı. Hayvan ihtiyatla yaklaştığında, Nikifor aniden ipe asıldı ve hayvanın boynundan asılan odun parçası düğümlerden birine yakalandı. Ele geçirilen hayvan diğer geyikler için bir tuzak görevi görmesi için ormana çekildi. Bundan sonra tam bir saat geçti ve orman tümüyle aydınlandı. Ara sıra uzaktan insan sesleri duyuyordum, ardından yine sessizlik bastırıyordu. Odun parçasından kurtulan geyiğe ne yapacaklarını merak ediyordum. Kaçan bir geyiği yakalamanın bazen üç gün aldığını duymuştum.

Hayır, geliyorlardı.

Önce, aylak aylak yakınlarda dolaşan ve daha fazla yakına gelmeyi reddeden "serbest" geyik hariç bütün geyikleri yakalamışlardı. Sonra aniden o da yakalanan geyiklere katıldı ve onlarla birlikte kar yemeye başladı. Nikifor "serbest" hayvanın yakınına so-

kuldu ve ayağından kaptı. Hayvan kurtuldu, yere düştü ve Nikifor'a çarptı; ama sonunda adam kazandı.

* * *

Akşam 10:00 sularında Sou-vada'ya ulaştık. Buradaki üç yurt tahta çakılıp kapatılmıştı, sadece birinde insan yaşıyor. Kocaman, iri boynuzlu bir dişi geyik leşi bir odun kümesinin üzerine atılmış, biraz daha ileride, yerde, bir başka ren geyiği leşi yatıyor. Dumandan kararmış çatının üzerinde morarmış et topakları görülüyordu, bunlar arasında, anne geyiğin karnından alınmış iki ölü geyik buzağısı da vardı. Yurt sakinlerinin hepsi sarhoştu ve uyuyordu. Selâmımıza kimse yanıt vermedi. Ev oldukça büyük ama inanılmaz derecede kirliydi ve hiç mobilya yoktu. Sopalarla desteklenen çatlak bir buz parçası pencere camı görevini görüyordu. Duvarlarda on iki havari, çeşitli monarkların portreleri ve bir kauçuk fabrikasının renkli bir ilânı vardı.

Nikifor ocakta ateş yaktı. Sonra bir Ostyak kadın, sallanıp tökezleyerek ayağa kalktı. Kadının yanında, biri kucak bebeği üç çocuk uyuyordu. Son birkaç gündür aile büyük başarıyla avlanmıştı: dişi geyik dışında, yedi tane de ren geyiği öldürmüşlerdi; altı leş hâlâ ormandaydı.

"Bu civarlarda neden bu kadar çok boş yurt var?" diye sordum Nikifor'a tekrar yola çıktıktan sonra.

"Sebebi çok. Bir Ostyak, ölümün olduğu bir evde yaşamaz. Ya evi satar, ya tahta çakarak kapatır, ya da onu başka bir yere taşır. Pis bir kadın eve girdiğinde de aynı şey olur. O zaman da evin taşınması gerekir. Onların kadınları, böyle zamanlarda dallardan yapılmış kulübelerde ayrı yaşarlar. Başka bir sebep de, Ostyaklar oldukça çabuk ölmeleridir. Bu yüzden yurtları boş kalır."

"Dinle Nikifor İvanoviç, başkalarına benim tüccar olduğumu söyleme. Maden ocaklarına ulaşır ulaşmaz, benim Göte keşif heyetinden bir mühendis olduğumu söyle. Bunu duymuş muydun daha önce?"

"Hayır, duymadım."

"Obdorsk'tan Kuzey Kutup Denizi'ne bir demiryolu inşa etme planı var; onlar Orta Rusya'dan geçmeksizin Sibirya mallarını yurtdışına ihraç etmek istiyorlar, anlarsın. Bu yüzden, iş nedeniyle

Obdorsk'a gittiğimi söylemeyi unutma."

Gün bitiyordu. İvdel'e elli *vesrt*ten az kalmıştı. Oika-poul'ün Vogul yerleşim yerine geldik. Nikifor'dan keşifte bulunmak üzere evlerden birine gitmesini istedim. On dakika sonra geri döndü. Evin sarhoş insanlarla dolu olduğunu söyledi. Yerli Voguller, Niyaksimvoli'ye mal götüren bazı Ostyak arabacılarla parti yapıyorlarmış. Yolculuğumuzun bu son aşamasında Nikifor'un sarhoş olmasından korktuğum için eve girmeye razı olmadım. "İçmeyeceğim" diye temin etti beni, "sadece yol için bir şişe alacağım."

Uzun bir mujik kızağımıza geldi ve Nikifor'a Ostyak dilinde sorular sormaya başladı. Birbirlerine en arı Rusçayla küfretmeye başlayıncaya kadar konuşmalarını takip edemedim. Adam tam ayık değildi. Nikifor da evden içeri girdikten birkaç dakika sonra artık pek kendinde değildi. Konuşmaya katıldım. "Ne istiyor?" diye sordum Nikifor'a, Ostyak yerine onu muhatap alarak. Ama adam Rusça yanıt verdi. Nikifor'a yalnızca alışıldık sorular sormuş –kimi, nereye taşıdığını– ve Nikifor da ona cehenneme gitmesini söylemiş. Daha sonraki görüş alışverişinin vesilesi olmuştu bu.

"Sen Ostyak mısın, Rus mu?" diye sordum sıra bana geldiğinde.

"Neden, Rusum elbette. Adım Şiropanov, Niyaksimvoli'liyim. Peki siz, siz Göte kalabalığından değilsinizdir herhalde, şans bu ya?"

Hayretler içinde kaldım.

"Evet, öyleyim. Peki bunu nereden biliyorsun?"

"Onlara katılmamı isteyerek bana Tobolsk'tan yazdılar; bu, ilk kez keşif için dışarı gittiklerinde oldu. O zaman yanlarında bir İngiliz vardı, adını hatırlayamıyorum... Charles Williamovich."

"Putman mı?" diye attım rastgele.

"Hayır, başka bir şey, Putman'ın karısıyla ilgili bir şey yok muydu? Hayır onun adı Cruse idi, şimdi hatırladım."

"Ya şimdi ne yapıyorsun?"

"Niyaksimvoli'deki Şulgins firmasında kâtibim; taşıdıklarımız onların malları. Tüm vücudumu saran ağrılar başıma belâ oldu, üç gündür iyileşemedim."

Ona bazı ilaçlar verdim ve eve girmek zorunda kaldım.

* * *

Ocaktaki ateş sönüyordu; hiç kimse onu canlandırmaya zahmet etmiyordu ve oda neredeyse tamamen karanlıktı. İçerisi, tahta sedirde ve yerde oturan insanlarla doluydu; bazıları da ayaktaydı. Her zaman olduğu gibi, kadınlar, bir yolcu gördüklerinde, yüzlerinin yarısını başörtüleriyle kapatıyorlardı. Bir mum yaktım ve Şiropanov'a biraz sodyum salisilat verdim, bunun üzerine sarhoş ve yarı sarhoş Ostyaklar ve Voguller tarafından etrafım hemen kuşatıldı, hepsi çeşitli hastalıklardan şikayetçiydiler. Şiropanov tercümanlık işine soyundu ve ayrım yapmaksızın herkese kinin ve sodyum salisilat verdim.

"Çarın yaşadığı yerde yaşadığınız doğru mu?" diye sordu bana biraz yaşlı, pörsümüş bir Vogul.

"Evet, Petersburg'da" diye yanıtladım.

"Ben de orada, gösteride bulundum. Herkesi gördüm, Çarı, Polis Şefini, Grand Dükü, herkesi."

"Oh, heyete Vogul ulusal kıyafetleri içinde mi gittiniz?"

"Evet, evet" herkes doğrular biçimde başını sallamaya başladı.

"O zamanlar daha genç ve daha güçlüydüm. Şimdi yaşlı bir adamım ve sürekli hastayım."

Ona da biraz ilaç verdim. Ostyaklar benden çok memnundular, elimi sıktılar, beni on kez biraz votka içmeye davet ettiler ve kabul etmememe çok üzüldüler. Nikifor bir kupaya çay ve votka koyarak ocağın yanına oturdu. Ona anlamlı anlamlı baktım, ama o beni görmüyormuş gibi yaparak gözlerini kupaya dikip duruyordu. Nikifor'un "çay"ını bitirmesini beklemekten başka yapacak bir şey yoktu.

"İvdel'den kırk beş *verst* yol katetmek üç günümüzü aldı, Ostyaklar sürekli içiyorlardı. İvdel'de, Mitri Mitriç Liyalin'de konakladık, çok iyi bir adam. Maden ocaklarına bir geziden dönerken bazı yeni kitaplar getiriyordu; Halkın Takvimi ve bazı yeni gazeteler. Takvim, herkesin aldığı maaşı, bazılarının 200 bin, bilirsiniz, bazılarınınsa 150 aldığını söylüyor. Tüm bu parayı ne için alıyorlar, sorarım size? Bunların hiçbiriyle aynı fikirde değilim, sizi daha önce hiç görmedim bayım, ama size doğruyu söyleyeceğim: hiçbirini sevmiyorum, beni ilgilendirmiyor. Onlar Dumanın yirmi-

sinde toplandığını söylüyorlar: bunun, sonuncusu kadar, hatta daha da kötü olduğuna bahse girerim. Bakalım o sosyalistler ne yapabilecekler. Dumada yaklaşık elli sosyalist, artı yüz elli Narodnik, artı yüz civarında Kadet olacak ... Karaların olması zayıf ihtimal.

"Hangi partiye sempati duyduğunu sormamın sakıncası var mı?"

"Ben mi? Ben bir sosyal demokratım inanç olarak çünkü sosyal demokrat parti herşeyi bilimsel bir temele oturtur."

Gözlerimi ovuyormuşum gibi geldi. Tayganın derinleri, kirli bir yerli kulübesi, sarhoş Voguller, ve burada bir küçük tüccar kâtibi bana "bilimsel temeli" yüzünden sosyal demokrasiye inandığını söylüyor. İtiraf etmeliyim ki parti gururumun aniden kabardığını hissettim.

"Yazık ki, kendini bu karanlığa ve sarhoş bölgesine gömüyorsun" dedim ona gerçekten üzülerek.

"Yapılacak ne var? Barnual'de işe başvurdum, sonra kovuldum. Bir ailem var, buraya gelmekten başka şansım yoktu. Ve, bilirsiniz, Roma'dayken Romalıların yaptığını yap derler; ya da bizim daha yerinde söylediğimiz gibi, kurtlar arasında yaşamak için bir kurt gibi ulumalısın. Göte'nin keşif heyetiyle kuzeye gitme teklifini reddettiğime pişmanım şimdi. Yine ihtiyaç duyulursa, bana bir haber gönder."

Mahcup oldum ve ona mühendis olmadığımı, herhangi bir keşif heyetinin üyesi olmadığımı, kaçan bir "sosyalist" olduğumu söylemek istedim ama bunu düşünüp taşındım ve vazgeçtim.

Kızaklarımıza geri dönme zamanı gelmişti. Voguller, veda armağanı olarak verdiğim yanan mumu ellerinde tutarak avluda etrafımızda toplandılar. Hava öyle durgundu ki, mum sönmüyordu. Tekrar tekrar hoşçakalın dedik; genç bir Ostyak elimi öpmeye çalışıyordu. Şiropanov, vahşi bir ren geyiği postunu armağan olarak paketleyip kızağıma koydu. Parasını almayı kesinlikle reddetti ve sonunda ona yanımda "kutu içinde" taşıdığım bir şişe romu verdim. Ardından hareket ettik.

* * *

Nikifor tekrar konuşkan olmuştu. Belki yüz kez, bana, nasıl erkek kardeşinin evinde oturduğunu, Nikita Serapionoviç'in nasıl

geldiğini –"o kurnaz bir mujiktir!"– önce onu nasıl reddettiğini, onbaşı Suslikov'un kendisine beş ruble verip kabul etmesini söylediğini ve amcası Mihail Yegoriç'in –"iyi bir mujiktir"– kendisine "seni aptal, niye bu tipi taşıyacağını tereddüt etmeden söylemiyorsun" dediğini anlattı. Bitirir bitirmez, Nikifor herşeye yeniden başladı: "Şimdi size tüm hikâyenin tam olarak nasıl olduğunu anlatayım. Kardeşim Pantaley'in evinde oturuyordum, sarhoş değildim, aklım başımdaydı, ama elbette biraz içkiliydim.... sonra Nikita Serapionoviç geldi ve bana dedi ki ..."

"Buraya bak Nikifor İvanoviç, birazdan oraya ulaşmış olacağız. Sana teşekkür etmek ve benim için yaptıklarını asla unutmayacağımı söylemek istiyorum. Eğer mümkün olsaydı gazetelerde şunu yayınlatırdım: "Nikifor İvanoviç Hrenov'a içten minnettarlığımı ifade etmek istiyorum, onun yardımı olmasaydı kaçamazdım."

"Bunu neden yayınlatmıyorsunuz?"

"Polisten ne haber?"

"Doğru, onları unutmuştum. Ama çok güzel olurdu hiç kuşkusuz. Daha önce bir kez gazetelere çıkmıştım, bilirsin."

"Nasıl oldu bu?"

"Nasılı şöyle. Obdorsklu bir tüccar vardı, şey, kız kardeşinin parasını çaldı ve ben de, gerçeği söyleyeyim, ona bir parça yardım ettim. Şey, tam olarak yardım değil, bir tür arka çıkmak. Eğer para elinizdeyse, dedim, Tanrı sizin yanınızda demektir. Doğru mu?"

"Şey ... pek öyle değil."

"Önemli değil o zaman. Her neyse, ona bir tür arka çıktım. Hiç kimsenin bundan haberi yoktu. Derken, gerçekten kurnaz bir şahsiyet olan Pyotr Petroviç Vahlakov gitti ve bunların hepsini gazetede yayınlattı: «Bir hırsız olan tüccar Adrianov para çaldı ve bir başka hırsız olan Nikita Hrenov eylemi gizlemeye yardım etti.» Bütün bunlar beyaz üzerine siyah basıldı ve her kelimesi doğru!"

"İftira attığı için onu dava etmeliydin" dedim. "Eskiden Gurko adında bir bakan vardı, bir şey mi çalmıştı, yoksa yalnızca bir şey çalması için birine mi yardım etmişti hatırlayamıyorum, her neyse, farkına varıldığında, iftira yüzünden dava açtı. Sen de aynı şeyi yapabilirdin."

"Bunu yapmak aklıma geldi! Ama yapamazdım, çünkü bu Vahlakov benim en iyi arkadaşımdır, anlatabildim mi. O bunu zarar

vermek için değil, şaka olsun diye yaptı tamamen. O zeki bir mujiktir, elinden her türlü iş gelir. Bir insan değil, düzenli bir fiyat listesidir."

Akşam 4:00 sularında İvdel'e ulaştık ve Şiropanov'un bana bir "Narodnik" olarak salık verdiği Dmitri Dmitriyeviç Liyalin'in evinde durduk. Çok cana yakın ve sıcak kalpli bir kişi olduğu ortaya çıktı ve ona en içten teşekkürlerimi ifade etme fırsatına sahip olduğum için çok mutluyum.

"Burada sakin bir hayatım var" dedi bana semaverle uğraşırken. "Devrim bile bize zar zor ulaştı. Kuşkusuz olup bitenlerle ilgiliyiz, gazete okuyoruz, ilerici harekete sempatiyle bakıyoruz, Duma temsilcilerimiz sol-kanatçılar, ama ben devrimin buraya kadar ulaşıp bizi doğru dürüst harekete geçireceğini sanmıyorum. Maden ocaklarında birtakım grevler ve gösteriler oldu, ama burada hiçbir şey olduğu yok, sakin bir hayat sürüyoruz, polisimiz, madenlere bakmak için doğru dürüst bir memurumuz bile yok. Buradan yüz elli *verst* uzaklıktaki Bogoslovski madenine kadar telgraf çalışmıyor, demiryolu hattı da orada başlıyor. Sürgünler? Evet birkaç tane var; Liflandiya'dan üç, bir erkek öğretmen, bir sirk artisti. Bunların hepsi deniz tarama makinesinde çalışıyor, buradakilerin hiçbiri yoksul değil. Hepimiz gibi sakin bir yaşam sürüyorlar. Bizler altın arıyoruz, akşam olduğunda birbirimizin evlerine uğruyoruz. Buradan Rudniki'ye hiç korkmadan devam edebilirsiniz, sizi kimse durdurmaz: posta arabasına binebilirsiniz ya da isterseniz araba kiralayabilirsiniz; size bir sürücü bulurum."

Nikifor'a hoşça kal dediğimde güçlükle ayağa kalkabildi.

"Dikkat et Nikifor İvanoviç" dedim –"dönüş yolunda içkinin başına dert açmayacağından emin ol."

"Endişelenme mide güvenilirse omurga emniyettedir" diye karşılık verdi.

* * *

Hikâyemin "kahramanlık" dönemi, ren geyikleriyle yedi-sekiz yüz *verst*lik tayga ve tundra yolculuğu burada sona erdi. En tehlikeli anlarında bile, kaçışım, planlama aşamasında bana görünenden ya da bazı gazete raporlarına bakılırsa diğer insanlardan çok daha kolay ve alelade –şansın yaver gitmesiyle– oldu. Yolculuğun

geri kalanı hiçbir bakımdan bir kaçışa benzemiyor. Rudniki yolunun büyük bir kısmında bana eşlik eden yol arkadaşım, hükümetin bölgedeki içki dükkânlarını gezen bir vergi memuru.

Rudniki'de, demiryoluyla gitmenin güvenli olup olmayacağını sormak için birtakım insanları görmeye gittim. Yerel komplocular beni yerel casusluk eylemleriyle korkutmak için ellerinden geleni yaptılar ve bana, Rudniki'de bir hafta bekledikten sonra, herşeyin daha kolay olacağını temin ettikleri Soliamsk'a gitmemi öğütlediler. Öğütlerine uymadım ve bundan pişman olmam için hiçbir neden olmadı. 25 Şubat gecesi en ufak bir terslik olmaksızın Rudniki'den dekovile bindim ve yirmi dört saatlik yavaş yolculuğun ardından, Kuşva istasyonunda, Perm demiryolundaki bir trene geçtim. Sonra Perm, Vyatka ve Vologda yolu üzerinden devam ederek, 2 Mart akşamı Petersburg'a ulaştım. Böylece, on iki günlük yolculuktan sonra, Nevski Bulvarı'ndan aşağı bir taksiyle gidiyordum. Bu hiç de uzun değil; Berezov'a yolculuk bir hafta almıştı.

Ural dekovilinde yolculuk yaparken, henüz güvende değildim; yerel bir hattaki her "yabancı" dikkat çekiyordu ve şayet Tobolsk'tan telgrafla uygun bilgiler alınmış olsaydı ben de pekâlâ herhangi bir istasyonda tutuklanabilirdim. Ama treni değiştirdiğim ve Perm demiryolunun rahat bir vagonunda yolculuk yapmaya başladığım zaman biliyordum ki kazanmıştım. Tren, daha geçenlerde, pek çok jandarma, polis ve askeri birlikle karşılandığımız aynı istasyonlardan geçti. Fakat şimdi ters yönde gidiyordum ve duygularım da tamamen farklıydı. Önce geniş, neredeyse boş vagon bana havasız ve boğucu geldi. İki vagon arasındaki açık sahanlığa çıktım; karanlıktı, sert bir rüzgâr esiyordu, göğsümden bir sevinç çığlığı koptu; mutluluk ve özgürlük çığlığı!

Bu arada, Perm-Kotlass demiryolu treni, beni ileri, ileri, hep ileri taşıyordu.

DİZİN

Adalet Divanı, 315, 316, 327, 333, 334, 340
Adler, 78
Akselrod, 288
Amur demiryolu, 245
Anarşistler, 342
Aralık ayaklanması, 9, 10, 191, 207, 225
Asyatik, 19, 299, 370
Berezov, 363, 364, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 381, 382, 384, 385, 386, 389, 390, 420
Berlin, 47, 225, 261, 272, 372
Bildirge, 132, 152, 163, 205
Birjevye Vedomosti, 67, 140, 142
Birlikler Konfederasyonu, 108, 149, 159, 203, 234, 279, 349
borsa, 26, 28, 46, 61, 62, 93, 118, 122, 123, 196, 221, 229, 230, 235
Buligin, 61, 62, 86, 181, 195, 317
Buligin Duması, 181, 317
Bücher, 298, 299
bürokrasi, 43, 68, 69, 230, 242, 289, 297, 314
Ceza Yasası, 328, 330, 331, 333
Çerevanin, 3, 270, 271, 272, 274, 275, 276, 277, 278
Çernov, 201
Çuhnin, 182, 185, 188, 189
dekovil, 386, 379
Demiryolu grevi, 91, 92
demokrasi, 4, 5, 42, 75, 171, 227, 229, 236, 248, 253, 263, 269, 272, 286, 287, 288
diktatörlük, 5, 80, 250, 281, 282, 283, 284
Drujinniki, 217, 221, 222
Dubasov, 217, 219, 220, 221, 222, 224, 242
Duma, 41, 108, 149, 194, 232, 233, 243, 244, 245, 252, 257, 258, 265, 266, 277, 315, 319, 320, 323, 410, 419
Durnovo, 117, 137, 154, 180, 193, 196, 200, 208, 209, 210
Ekim Devrimi, 306
Ekim grevi, 2, 10, 96, 97, 99, 100, 108, 115, 116, 119, 121, 123, 131, 146, 148, 149, 155, 165, 182, 183, 228, 230, 235, 236, 257, 266, 317, 344, 347, 349
emperyalizm, 289
Engels, 239, 240
entelijensiya, 8, 47, 48, 62, 64, 69, 70, 80, 149, 159, 177, 199, 263
ev sanayi, 23, 29, 38, 45, 299
Feit, 358, 363
feodalizm, 295
ferman, 71, 80, 120
Fransız Devrimi, 56, 102, 160, 248, 250, 259
Gapon, 76, 77, 78, 199
genel af, 89, 96, 111, 113, 118, 119, 120, 122, 146, 152, 314, 332, 389
Golos Sozial-Demokrata, 270, 271
Golovin, 224, 243
Gorçakov, 358
Guçkov, 46, 134, 194, 224, 286
Halkın İradesi, 372
I. Aleksandr, 20
I. Nikola, 17, 20
II. Nikola, 10, 207
III. Aleksandr, 25, 51, 117, 137
İşçi Partisi, 207
İşçi Temsilcileri Sovyeti, 8, 10, 11, 103, 108, 109, 120, 121, 123, 138, 140, 141, 143, 148, 149, 154, 156, 163, 164, 169, 196, 198, 199, 201, 207, 210, 212, 226, 228, 229, 258, 264, 312, 314, 320, 325, 327, 328, 332, 335, 339, 341, 342, 343, 345, 348, 359, 373
İzvestia, 105, 106, 109, 118, 133, 138, 139, 140, 141, 143, 144, 155, 156, 258, 330
Jakoben, 250, 334

Kadetler, 50, 148, 243, 244, 245, 246, 251, 252, 253, 259, 286
Kamenev, 295
Kanlı Pazar, 9, 78, 81, 99, 112, 156, 159, 242
Kara Yüzler, 48, 123, 125, 129, 130, 229, 246, 315, 322, 325, 337, 338, 340, 353, 354, 368
Kasım grevi, 143, 155, 160, 161, 167, 204, 209, 213, 238, 258, 317, 348, 350, 351
Kautsky, 3
Kazak, 87, 112, 126, 143, 176, 178, 204, 216, 218, 317
kendi kaderini tayin hakkı, 290
Kerenski, 5, 286
köylü birlikleri, 35
köylü savaşı, 25
Kronştad, 153, 154, 156, 157, 158, 160, 162, 163, 189, 232, 242, 317, 318
kulak, 3, 155, 368, 374
Kurtuluş Birliği, 47, 259
Kurucu Meclis, 5, 75, 89, 93, 105, 179, 188, 206, 209, 271, 288, 290, 321, 341, 344, 345, 349
Lassalle, 59, 268, 272, 273, 277
Lenin, 280, 281, 282, 283
liberalizm, 42, 99, 203, 244, 258, 269, 286
liberaller, 99, 110, 133, 177, 196, 236, 244, 246, 253
Lloyd George, 302
Lopuhin, 322, 323, 325
Lukanin, 330
Martinov, 249, 251, 252, 270, 271, 279, 280, 285
Marx, 59, 239, 256, 264, 268, 272, 273, 294, 295
Maslow, 256
Matbaa İşçileri Sendikası, 131, 132, 134, 143, 329
Menşevikler, 199, 275, 278, 279, 280, 281, 282, 295
Milyukov, 19, 149, 194, 202, 234, 243, 247, 248, 251, 252, 253, 286
monarşi, 58, 123, 228, 229, 297, 301, 312
Moskova garnizonu, 209, 213, 214, 220
mutlakıyet, 19, 20, 65, 96, 107, 116, 225, 232, 345, 347, 348
Naçalo, 10, 136, 189, 271
Narodnikler, 297
Naşa Jizn, 140, 142
Naşe Slovo, 4
Novoye Vremya, 66, 68, 84, 88, 131, 133, 140, 141, 143, 144, 210, 324, 347
Obdorsk, 312, 364, 365, 367, 370, 377, 378, 381, 414
Obuhov, 88, 105, 201, 320, 321
Oçakov, 183, 187, 188, 189
Oktobristler, 148, 244, 286
Ostyak, 371, 373, 375, 376, 379, 381, 383, 387, 388, 391, 392, 393, 395, 396, 397, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 414, 415, 417
Ourvi, 379, 392, 394, 395, 396, 398, 401, 403, 404, 405, 407, 411
Paris Komünü, 294, 295
Parvus, 205, 270, 271
Plehanov, 4, 96, 97, 210, 250, 254, 273, 274, 275, 276, 285, 286, 293, 294, 296
Plehve, 61, 62, 63, 64, 65, 67, 73
pogrom, 117, 129, 130, 134, 146, 322, 325, 354
Pokrovski, 7, 292, 293, 295, 297, 298, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307
politik grev, 86, 88, 95, 100, 183, 203, 226, 227, 228, 234, 342, 346, 347
politik sürgünler, 366
Polonya Sosyalist Partisi, 202, 207
Posta ve Telgraf Sendikası, 201, 203, 211
Potemkin, 182, 183, 186, 187, 188, 228
Pravo, 69, 80, 100
Preobrajenski, 163
proletarya diktatörlüğü, 277, 295
proletarya ve köylülüğün demokratik diktatörlüğü, 268

Putilov, 75, 168
Rasputin, 306
Rojkov, 295, 297, 298
Romanov, 110, 127, 285
Rus Halkının Birliği, 127, 208, 221
Rus ordusu, 21
sansür, 118, 131, 132, 133, 134, 135, 137, 240, 331
Saratov, 88, 91, 94, 120, 154, 174, 175, 178, 207, 249, 373
satrap, 86
sekiz saatlik işgünü, 75, 89, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 228, 235, 258, 282, 290, 317, 328, 345
Semyonovski muhafız alayı, 214, 221
serflik, 25, 27, 34, 36, 38
Smirnov, 252
Sosyal Demokrasi, 294
Sosyalist basın, 165
Sovyet, 5, 87, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 118, 119, 120, 121, 123, 124, 128, 129, 132, 145, 152, 154, 156, 160, 161, 166, 168, 169, 170, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 213, 221, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 236, 238, 312, 315, 316, 317, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 336, 337, 338, 339, 341, 342, 343, 345, 347, 348, 350, 358, 367
Sovyet Yürütme Komitesi, 315
soyluluk, 39, 50, 51, 52, 146, 245, 256, 297
sömürge, 55
Stolipin, 133, 244, 245, 286, 316, 322, 358, 411
sürekli devrim, 3, 270, 271, 283
Şidlovski, 103, 159, 257, 345
tarım programı, 51
Thomas, 27
toprak sahipleri, 25, 34, 36, 37, 38, 41, 42, 45, 46, 47, 48, 50, 51, 52, 62, 109, 128, 172, 173, 174, 175, 176, 179, 194, 205, 207, 243, 245, 259, 260, 262, 266, 290, 302
Trepov, 76, 80, 84, 106, 108, 109, 110, 111, 113, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 127, 153, 192, 193, 234, 267, 322, 323
Tscherewanin, 255, 256, 257, 258, 265, 266, 267
Tüm-Rusya Köylü Birliği, 202, 207
Tyumen, 357, 359, 360, 361, 363, 366, 368
Urusov, 125, 322, 354
üretici güçler, 18, 27, 39, 42, 81, 249, 264, 281
Witte, 26, 62, 63, 77, 78, 79, 96, 109, 111, 114, 115, 116, 117, 118, 120, 121, 122, 128, 132, 138, 146, 147, 148, 153, 154, 155, 156, 158, 167, 192, 193, 194, 195, 196, 208, 210, 233, 234, 235, 252, 316, 322, 324, 325, 331, 332
yurtseverlik, 64
zemstvo, 47, 65, 69, 99, 100, 162, 194, 195, 234, 259, 260, 328,331
zemtsi, 47, 68, 70, 79, 80, 175, 194, 195, 252, 258, 260, 266
Ziryan, 380, 396, 406, 411, 412

1905

Lev Troçki

Daha sonra bütün politik mitinglerin yasaklanmasına karar verildi. 11 Kasımda donanma kışlasının kapısına silahlı bir bölük dikildi. Tuğamiral Pisarevski, herkesin duyacağı şekilde şu emri yayınladı: "Hiç kimsenin kışladan kaçmasına izin verilmeyecektir; emre uymama durumunda ateş edilecektir." Bu emrin daha yeni ulaştığı bir bölükte, Petrov adında bir denizci, ileri çıktı, tüfeğini herkesin gözü önünde doldurdu, bir atışta Brest alayından Binbaşı Stein'i öldürdü, ikinci atışta Pisarevski'yi yaraladı. Subaylardan biri "tutuklayın onu!" diye emretti hemen. Hiç kimse kıpırdamıyordu. Petrov tüfeğini yere attı. "Niye bekliyorsunuz? Alın beni." Petrov tutuklandı. Dört bir yandan akıp gelen denizciler, onun serbest bırakılmasını istiyor ve ona kefil olmayı öneriyorlardı. Heyecan zirveye ulaşmıştı. Bir subay, çözüm bulmaya çalışarak Petrov'a sordu:

"Petrov, kazara mı ateş ettin?"

"Nasıl kazara? İleri çıktım, tüfeğimi doldurup nişan aldım. Bunun neresi kaza?"

"Ama onlar senin serbest bırakılmanı istiyorlar ..."

Ve Petrov serbest bırakıldı...

Tarih Bilinci Yayınları
Teori ve Tarih Dizisi: 3

ISBN 975-8517-00-7
9 789758 517008